

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

**La biblioteca del Convent de Santa Caterina
de Barcelona sota el mecenatge de fra Tomàs Ripoll,
1699-1747**

Marina Ruiz Fargas

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0. Spain License.**

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

La biblioteca del Convent de Santa Caterina de Barcelona sota el mecenatge de fra Tomàs Ripoll, 1699-1747

Volum 1

Marina Ruiz Fargas

Director: Dr. Pedro Rueda Ramírez

Programa de Doctorat Informació i Comunicació per la Universitat de Barcelona i la Universitat de Saragossa

Departament de Biblioteconomia, Documentació i Comunicació Audiovisual

Facultat d'Informació i Mitjans Audiovisuals

Amore e fortuna

SIGLES

ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona)

AGOP: Archivum Generale Ordinis Praedicatorum (Roma)

AHAT: Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona

AHPB: Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

AHPC: Archivo Histórico Provincial de Cádiz

AHPDA: Archivo Histórico Provincia Dominicana de Aragón (València)

AHCB: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

AHUB: Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona

AMCB: Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona

ASV: Archivio Segreto Vaticano (Roma)

BC: Biblioteca de Catalunya (Barcelona)

BNE: Biblioteca Nacional de España

BnF: Bibliothèque nationale de France

CCFr: Catalogue Collectif de France

CCPBE: Catálogo Colectivo del Patrimonio Bibliográfico Español

CERL: Consortium of European Research Libraries

COPAC: Consortium of Online Public Access Catalogues

CRAI: Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació

HBZ: Hochschulbibliothekszentrum des Landes Nordrhein-Westfalen

ICCU: Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche

MCEM: Manuscrits Catalans a l'Època Moderna

MUHBA: Museu d'Història de Barcelona

STCN: Short-Title Catalogue, Netherlands

SUDOC: Système Universitaire de Documentation

UAB: Universitat Autònoma de Barcelona

UB: Universitat de Barcelona

VD17: Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts

VD18: Das Verzeichnis Deutscher Drucke des 18. Jahrhunderts

Sumari

0. Introducció	1
0.1. Pròleg	3
0.2. Objectius i metodologia	7
I. El convent, el personatge i la seva obra	15
I.1. El Convent de Santa Caterina Verge i Màrtir de Barcelona	17
I.1.1. Introducció	17
I.1.2. Dels orígens fins al 1700	18
I.1.3. El convent durant la primera meitat del segle XVIII	23
I.1.3.1. L'economia conventual	24
I.1.3.2. Una comunitat arrelada a la ciutat	25
I.1.3.3. La dimensió docent	30
I.1.3.4. Fills de Santa Caterina a la Reial Acadèmia de Bones Lletres	34
I.1.3.5. Opcions polítiques dels predicadors barcelonins	36
I.2. "Lo més benefactor que ja mai ha tingut": fra Tomàs Ripoll (1653?-1747)	39
I.2.1. Introducció	39
I.2.2. Apunts biogràfics	40
I.2.3. Govern	45
I.2.4. Tarannà	50
I.3. La Roma de les biblioteques que va conèixer fra Ripoll	55
I.3.1. Introducció	55
I.3.2. La biblioteca del príncep eclesiàstic	56
I.3.3. Les biblioteques conventuals	67
I.3.4. La Biblioteca Casanatense	69
I.4. El mecenatge	75
I.4.1. Introducció	75
I.4.2. Altres experiències de mecenatges a biblioteques eclesiàstiques espanyoles durant el segle XVIII	81
I.4.3. La destrucció de la guerra (1697 i 1713) i la difícil gènesi d'una nova biblioteca	90
I.4.4. La provisió de llibres per a Santa Caterina	98
I.4.4.1. Un inventari romà per a una biblioteca barcelonina	98
I.4.4.1.1. Descripció física	98
I.4.4.1.2. Atribució i datació	98
I.4.4.1.3. Recuperació de la informació	100
I.4.4.1.4. Valor informatiu	102

I.4.4.2. La nota de compra i allò que es va comprar	104
I.4.4.3. Els llibres oficials de l'orde i la tramesa de mercaderies entre les províncies espanyoles i la cúria	107
I.4.4.4. L'enviament de llibres al convent de Barcelona	111
I.4.4.5. Paper de la Biblioteca Casanatense	113
I.4.5. El ferm control de la biblioteca barcelonina i l'assignació de rendes	116
I.4.6. Conclusions	122
II. La biblioteca	125
II.1. Les biblioteques a l'Orde de Sant Domènec	127
II.1.1. Introducció	127
II.1.2. Les biblioteques dominiques en època medieval	129
II.1.3. En temps de fra Tomàs Ripoll	135
II.1.3.1. El foment de la biblioteca comuna	135
II.1.3.2. Les biblioteques (i els arxius) dominics, dipòsits historiogràfics per a la memòria i la identitat dominiques	145
II.1.3.3. Apunts sobre algunes col·leccions dominiques del set-cents	150
II.2. Algunes notícies abans de fra Ripoll	153
II.3. Espai físic i espai de prestigi	165
II.4. Els bibliotecaris	169
II.4.1. Introducció	169
II.4.2. Fra Salvi Casanovas i fra Jacint Turull	171
II.4.3. Laboriós, inquiet, polifacètic: fra Pere Màrtir Anglès	173
II.5. Els catàlegs	179
II.5.1. Introducció	179
II.5.2. El catàleg semàntic, Ms. 768	184
II.5.2.1. Descripció física	185
II.5.2.2. Atribució i datació	186
II.5.2.3. Classificació	188
II.5.2.4. Recuperació de la informació	192
II.5.2.5. Conclusions	196
II.5.3. El catàleg de títols, Ms. 1394	198
II.5.4. El catàleg alfabètic d'autors, Ms. 1363-1364	200
II.5.5. El catàleg dels llibres del Secret, Ms. 1392	202
II.5.5.1. Introducció	202
II.5.5.2. Descripció física	205
II.5.5.3. Atribució i datació	205
II.5.5.4. Recuperació de la informació	206
II.5.5.5. Què amaga el Secret?	207
II.5.5.6. Conclusions	220

II.5.6. El catàleg de miscel·lànies, Ms. 1173	223
II.5.7. Conclusions	230
II.6. La censura dels llibres	233
II.7. Les marques de foc de la col·lecció cateriniana: uns senyals distintius i singulars	247
II.7.1. Introducció	247
II.7.2. Les marques de foc dels predicadors barcelonins	250
II.8. La biblioteca pública de Santa Caterina	255
II.8.1. Introducció	255
II.8.2. Barcelonines, eclesiàstiques i públiques	259
II.8.3. La pública dels dominics de Barcelona	263
II.9. Epíleg: destrucció, dispersió i supervivència	273
III. Les col·leccions	281
III.1. La Col·lecció Ripoll	283
III.1.1. Introducció	283
III.1.2. Anàlisi de la col·lecció	285
III.1.2.1. Països i ciutats	285
III.1.2.2. Segles i decennis	292
III.1.2.3. Formats	295
III.1.2.4. Llengües	297
III.1.2.5. Matèries	299
III.2. La col·lecció Dalmases	305
III.2.1. Introducció	305
III.2.2. Pau Ignasi de Dalmases i Ros (1670-1718)	306
III.2.3. La llibreria de Dalmases	309
III.2.4. Del palau del carrer de Montcada als predicadors de Santa Caterina	313
III.2.5. Identificació de les còpies de Dalmases	320
IV. Conclusions	323
V. Fonts	335
V.1. Fonts manuscrites	337
V.2. Fonts impreses	340
VI. Bibliografia	345
VII. Sumari de les il·lustracions	367

0. Introducció

0.1. Pròleg

Era pels volts de l'any 1994, quan un dels usuaris més assidus del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, Rafael Cornudella -en aquell moment doctorand i en l'actualitat professor del Departament d'Art i de Musicologia de la UAB- em va suggerir aprofundir en la figura de fra Tomàs Ripoll. No només em va mostrar el seu retrat, executat pel gravador Miquel Sorelló -artista objecte de la seva tesi-, sinó que el fet de conèixer la Biblioteca Casanatense i l'hàbit de veure les notes de compra del dominic en nombroses còpies procedents de la col·lecció cateriniana el conduïen a pensar que en la indeterminada empresa del frare català la institució romana havia exercit un pes considerable.

Personalment, l'anotació vista en infinitat de llibres durant el curs de la catalogació del fons de Reserva -on treballa- sempre m'havia interessat, i la connexió romana em va semblar especialment atractiva, atesa la meva formació en Filologia Italiana. L'impuls de conèixer els detalls de la inscripció hi era, però no va ser fins més de deu anys després quan, arran dels estudis predoctorals a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, i en el marc del Màster Europeu de Construcció i Representació d'Identitats Culturals, vaig atansar-me al que es presentava com un bigarrat conjunt de llibres adquirits pel religiós, a les circumstàncies d'aquest últim, i a les del Convent de Santa Caterina.

Al llarg del temps transcorregut des del primer estímul, els anys dedicats intensivament a la descripció de la rica col·lecció patrimonial del CRAI de la UB van fer que es consolidés la meva curiositat i, diria, passió, envers les marques de propietat i, en general, les procedències. El meu desig era treure a la llum, al catàleg en línia, la variada massa de persones i d'institucions que en el passat havien posseït tots aquells llibres, en un afany per conèixer llurs històries i d'aquesta manera singularitzar-los i revalorar-los.

Paral·lelament a aquest anhel, entre els especialistes en llibre antic els estudis de procedència agafaven una embranzida cada cop major, traduïda en l'aparició de publicacions -algunes adreçades especialment als bibliotecaris de fons històrics-, la celebració de congressos i la posada en marxa de recursos en la xarxa. El CRAI Biblioteca de Reserva es va unir a aquesta tendència amb l'endegament d'una nova manera de

treballar els antics posseïdors, materialitzada en l'existència d'un punt d'accés propi al registre bibliogràfic, la transcripció o descripció detallada de les marques de propietat al camp de l'exemplar, i la inauguració de la base de dades *Antics Posseïdors* l'any 2009.

La meua vinculació a la biblioteca on treballa es troba, així, en els fonaments d'aquest treball. A l'arrelament a la col·lecció i el compromís personal envers la mateixa, s'ha unit la fortuna d'haver-me pogut apropar de manera privilegiada a l'objecte d'estudi i a algunes de les fonts documentals primordials, circumstància que ha afavorit enormement els resultats de la investigació. Uns resultats que, a la vegada, ja han repercutit i repercutiran en el coneixement, la descripció precisa, la investigació i la difusió del fons en la seva totalitat.

A aquest respecte, cal dir que el 14 i 15 de novembre del 2018 el CRAI Biblioteca de Reserva de la UB va organitzar unes jornades i una exposició amb motiu del tricentenari de la mort de Pau Ignasi de Dalmaes i Ros, bona part de la biblioteca del qual va ser adquirida per Santa Caterina. Altrament, el 16 del mateix mes qui escriu aquest pròleg va participar a les jornades "El convent i l'església de Santa Caterina de Barcelona, un patrimoni enderrocat", organitzades per la Facultat Antoni Gaudí-Ateneu Universitari Sant Pacià, amb una intervenció sobre la col·lecció en temps de fra Tomàs Ripoll.

Tanmateix, no només la fortuna de treballar al CRAI Biblioteca de Reserva ha jugat un paper determinant en l'elaboració d'aquesta tesi, sinó que ha estat inestimable l'ajut brindat per un nombrós grup de persones. Si la llista d'agraïments és llarga, el meu reconeixement a la generositat i amabilitat de totes elles és infinit:

Teresa Vernet (AHUB); Alejandro J. López Ribao, O.P. i Alfonso Esponera, O.P. (AHPDA); Gaspar Sigaya, O.P. (AGOP); Luciano Cinelli, O.P. (Archivio della Provincia Romana di Santa Caterina da Siena); Rosa Gregori (ACA); Àngels Sanllehy, Marta Navarro i Anna Gudayol (BC); Inés Nieto, Santi Barjau, i Àngels Solà Vidal (AHCB); Josep Bracons i Núria Miró (MUHBA); Xavier Gil (Departament d'Història Moderna, UB); Josefa Huertas, arqueòloga; Ramon Dilla (Relacions Institucionals i Protocol, UB); Imma Marín (CRAI Biblioteca de Lletres, UB); Elena de la Rosa, restauradora de paper; Tana Andrades, Montserrat Florensa i Anna Rossell (Taller de Restauració, UB); Jordi Casanovas (MNAC); Mònica Baró (Facultat de Biblioteconomia i Documentació, UB); Maria Toldrà i Xevi

Camprubí (investigadors independents); Mercè Gras (Arxiu dels Carmelites Descalços de Catalunya); Mercedes Salomón-Salazar (Biblioteca Histórica José María Lafragua); David Ruiz (UPF); Àlex Coroleu (Departament de Filologia Catalana, UAB); Lambert Ferreres (Departament de Filologia Llatina, UB).

Una menció molt especial als meus companys de Reserva, i entre ells a Joan Miquel Oliver, autor de bona part de les boniques imatges que acompanyen aquest treball, així com al tutor d'aquesta tesi, Pedro Rueda Ramírez.

Finalment, una càlida abraçada al meu pare, Arturo Ruiz, als meus fills, Luca i Emma, al meu company, Andrea Lodi, a la meva cunyada, Lisa Vilallonga, i a les amigues Sílvia Solé, Neus Verger i Pepa Cugat, pel seu suport i la seva paciència.

0.2. Objectius i metodologia

En són dos, els objectius essencials d'aquest treball: (1) la reconstrucció del mecenatge exercit pel dominic fra Tomàs Ripoll en la col·lecció cateriniana durant els anys 1699 i 1747, període comprès entre l'inici del seu primer priorat al Convent de Santa Caterina de Barcelona i l'any en què va traspasar, essent Mestre de l'Orde, a Roma. Un mecenatge que es defineix principalment per la compra d'un elevat nombre de llibres; i (2) l'anàlisi dels aspectes materials de la col·lecció, entesos àmpliament, al llarg d'una etapa que per a la comprensió dels mateixos i per imperatiu de les fonts en ocasions resulta més extensa, bo i cobrint la segona meitat dels segles XVII i XVIII.

L'objectiu (1) inclou la descripció del context (1a) i dels mecanismes (1b) que van possibilitar el mecenatge, així com l'elaboració d'uns apunts biogràfics del seu artífex, fra Tomàs Ripoll (1a).

Si n'esmicolem els continguts, tocant a (1a) es tracta en primer lloc de centrar-nos en el convent, per descriure les diverses facetes que presentava durant el període objecte del nostre treball considerades primordials per a la comprensió de la biblioteca. A continuació, ens traslladem a Roma, amb el propòsit de descobrir-hi la vitalitat d'un temps, el de l'etapa romana de fra Ripoll, de vibrant eclosió bibliotecària. Una situació de què en certa manera es fa ressò Espanya, on hem volgut establir les característiques i l'abast de diversos mecenatges que s'hi van esdevenir durant el set-cents.

Respecte a (1b), ens referim a la descripció de quines van ser les causes que van propiciar l'empresa del General català, i de com es va actuar aquesta última, això és, qui hi va intervenir, ultra el nostre dominic, de quina manera es va gestionar, i quins mitjans econòmics van ser-hi destinats.

Al seu torn, entre els aspectes materials de la biblioteca dominica, objectiu (2), hem concentrat especialment la nostra atenció en l'estudi dels instruments bibliogràfics que s'hi van produir (2a) i en la determinació de quina col·lecció va voler formar fra Ripoll per al seu convent barceloní (2b). Dues qüestions cabdals escortades per la definició de com es van constituir i afirmar altres pràctiques bibliotecàries en la col·lecció (2c): opcions de tipus espacial, d'accés (consulta, préstec, obertura al públic), i de gestió en general, així com el pes que hi va tenir la tradició normativa dels dominics pel que fa a

llibres i biblioteques. Tot això sense oblidar uns apunts sobre la biblioteca abans de fra Ripoll.

Tocant als catàlegs (2a), el nostre treball ha volgut identificar-ne les tècniques descriptives i els principis semàntics emprats, així com distingir-hi manifestacions que ajudessin a il·luminar vicissituds i trets de la col·lecció dominica. En aquest sentit, hem de celebrar que la destrucció i dispersió que van colpir els fons conventuals barcelonins al llarg de llur història hagin estalviat un elevat nombre de catàlegs manuscrits, que es compten entre les eines essencials per a l'anàlisi d'una col·lecció librària.

Respecte a la col·lecció adquirida per fra Ripoll (2b), s'ha mirat d'identificar tots els exemplars (o restes d'exemplars) supervivents al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB que mostren -generalment a la portada- una nota de compra del dominic. Aquest grup de llibres ha rebut el nom de Col·lecció Ripoll. Es tracta de volums adquirits entre el 1702, any en què el dominic s'estableix per primer cop a Roma, i el 1747, quan mor. S'hi inclouen els pertanyents a la biblioteca del patrici barceloní Pau Ignasi de Dalmases i Ros, que van entrar a la col·lecció conventual entre el 1740 i el 1743, en l'àmbit del mecenatge de fra Ripoll, i que degut a llur rellevància compten amb un capítol propi, i un nom específic: Col·lecció Dalmases.

Som conscients que en haver-nos limitat a les còpies que presenten la nota no hem cobert la totalitat dels llibres adquirits pel predicador, atès que no va ser emprada de forma exhaustiva i sistemàtica. Malgrat això, si haguéssim pretès identificar igualment els que no la presenten, tot i haver estat comprats per fra Ripoll, l'elevat nombre de dades sotmeses a anàlisi i descripció hauria compromès el desenvolupament i el resultat d'aquest treball.

La identificació dels llibres de la Col·lecció Ripoll ha donat com a fruit la redacció d'un catàleg bibliogràfic -Catàleg Ripoll-, que ha generat unes dades estadístiques, mostrades en forma de gràfics i de taules. El contingut del catàleg és analitzat des d'un punt de vista essencialment quantitatiu, i compta amb comentaris de caire sobretot descriptiu.

La reconstrucció d'una porció de la col·lecció cateriniana se situa en una tendència plenament arrelada i de què són exemples paradigmàtics el projecte italià RIC (Ricerca

sull'Inchiesta della Congregazione dell'Indice)¹ i, amb voluntat universal, MEI (Material Evidence in Incunabula)².

Si ens concentrem ara en aspectes de caire metodològic, hem de començar dient que ja fa un bon nombre d'anys que la història de les biblioteques és objecte de debat. Els seus propòsits, aproximacions disciplinàries, mètodes, adscripció dels autors i resultats manifesten una gran heterogeneïtat, a què s'ha tractat de posar ordre sense arribar, malgrat tot, a solucions unànimes³.

La nostra tesi, aparentment, forma part del multicolor conjunt d'estudis que han florit en aquest terreny. Abans de detallar de manera sistemàtica finalitats i metodologies, ens sembla adequat fer unes breus consideracions que la perfilin i la col·loquin, ja sigui per semblances o bé per dissemblances, entre els treballs que s'hi inscriuen.

Per començar, el treball va néixer amb la clara intenció d'allunyar-se d'una de les línies que més fruits ha donat en la història de les biblioteques: ens referim a la que privilegia la celebració de la col·lecció, sovint acompanyada per l'admiració dels "tresors" que custodia o que custodiava⁴. Es tracta d'una tendència que es deixa enrere sense esforç si la investigació té un abast documental d'ampli respir, una opció per la qual ens hem decantat.

Una altra de les que té més tradició ha estat la que es concentra en un catàleg o inventari, generalment en el considerat més rellevant, per estudiar-ne fonamentalment el contingut, tot transitant pels camins de l'erudició. Una col·lecció librària és un ens dinàmic, subjecte a increments, minves, fortunes i infortunis, que tanmateix un instrument bibliogràfic no sempre pot mostrar. Al contrari, la seva visió, si va ser redactat en un moment tardà, de plena consolidació, exhibeix una uniformització que

---

¹ *Le biblioteche degli ordini religiosi in Italia alla fine del secolo XVI* [en línia]. [Consulta feta el 29 de juny del 2019]. Disponible a: rici.vatlib.it.

² *Material Evidence in Incunabula* [en línia]. [Consulta feta el 15 de juny del 2019]. Disponible a: https://data.cerl.org/mei/_search.

³ N'és una mostra recent el monogràfic de la revista *Quaerendo* (2016, vol. 46, núm. 2-3) que aplega les intervencions d'un seminari del CERL que amb el títol "Library history: why? What? How?" es va celebrar a la Universitat d'Anvers el 27 d'octubre del 2015. En el camp més extens de la història del llibre s'ha posat de manifest la notable "diversitat d'enfocaments i disciplines" que el caracteritza: GASCÓN, Jesús i RUEDA RAMÍREZ, Pedro. Història del llibre, les biblioteques i la lectura. *Anuari de l'Observatori de Biblioteques, Llibres i Lectura*. 2010, vol. 1, p. 5.

⁴ Frédéric Barbier arriba a parlar d'hagiografia: Où en est l'histoire des bibliothèques? *Histoire et civilisation du livre - Revue internationale*. 2015, núm. 10, p. 9.

aplana i converteix en estàtiques les diferents etapes de la col·lecció, farcides de vicissituds. En el nostre cas, hem volgut que el cor del nostre estudi sigui la dimensió material de la biblioteca, desplegada en un ventall d'àmbits que van del bibliogràfico-instrumental, a factors d'accés a la col·lecció, o espacials, on les petjades del pas del temps es manifesten.

La nostra intenció és, en definitiva, sortir de principis encotillats i obrir la investigació a altres qüestions plantejades pels teòrics. Volem, així, que els resultats obtinguts demostrin fins a quin punt les biblioteques són, en paraules de Frédéric Barbier, objectes de transferència cultural⁵. A la vegada, ens agradaria que el nostre treball, en interessar-se particularment en la funció que va complir la col·lecció cateriniana a la nostra ciutat, se situés en “the new more individualistic or community-based model of engaging with history”⁶ i reivindicés, tot i que molt tímidament, un lloc en el terreny de la història cultural barcelonina⁷.

Finalment, si el debat sobre la història de les biblioteques ha posat sobre la taula la influència del camp d'activitat dels autors en l'aproximació a l'objecte d'estudi, és necessari ressaltar que qui ha elaborat aquesta tesi és una bibliotecària, condició que comporta uns límits, però igualment, algunes habilitats directament relacionades amb el “factor material” a què ens hem referit uns paràgrafs més amunt⁸.

Respecte a la metodologia emprada, d'antuvi cal dir que la combinació dels instruments bibliogràfics, dels propis exemplars i de les fonts d'arxiu s'ha posat al servei de la comprensió de la biblioteca. Per separat, aquests elements poden arribar a ser muts pel que fa a qüestions primordials, com ho demostren de forma meridiana els volums procedents de la col·lecció de Pau Ignasi de Dalmases. En aquest cas, el cognom

---

⁵ BARBIER, Frédéric. *Histoire des bibliothèques: d'Alexandrie aux bibliothèques virtuelles*. Paris : Armand Colin, 2013, p. 11.

⁶ JENSEN, Kristian. Should we write Library History? *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 118.

⁷ “... the history of collecting, classifying and spreading knowledge is a fruitful avenue for the why, what and how of Library History. Only within a larger historical framework such as this one... can useful parameters be devised for a comparative history of libraries, for studying the interplay between collectors and users, for understanding the particular views which users had of certain books, in short: for a Library History that is guided by well-contextualized questions of cultural history”: MIERT, Dirk van. A conceptual approach to Library History. *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 220.

⁸ Sobre com poden ser diverses les aproximacions de bibliotecaris i membres de l'estament acadèmic a la història de les biblioteques vegeu les agudes consideracions de Pierre Delsaerd: Libraries in the Garden of Clio. *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 106.

Dalmases, present en un nombre considerable de llibres pertanyents a la Col·lecció Ripoll, unit a les elevades integracions de títols de temàtica històrica i geogràfica a les pàgines dels catàlegs manuscrits, i a la inestimable identificació de l'inventari d'adquisició de la col·lecció constitueixen els puntals d'un dels resultats de la recerca que considerem més afortunats.

Un cop aclarit això, i també a guisa de principi, hem de recordar que la investigació s'ha vist condicionada per la dedicació intensiva de qui escriu, durant molts anys, a la catalogació de llibres antics. La familiaritat amb la descripció de les característiques de l'exemplar -especialment les marques de propietat- i, per tant, l'adquisició de certa competència paleogràfica, ha resultat molt útil a l'hora de posar en pràctica el que es revela com la primera entre les tècniques adoptades: la identificació de forma autòptica de totes les còpies amb l'esmentada nota manuscrita de compra. La creació de llistes a l'aplicació de catalogació del programa Sierra ha permès recuperar les ja catalogades i conèixer-ne la ubicació, mentre que pel que fa a les no catalogades, s'ha hagut de procedir exemplar per exemplar, de forma exhaustiva. A aquest respecte, cal indicar que existeixen dipòsits del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB on conviuen volums descrits i no descrits, per la qual cosa, en aquests casos, el procediment ha consistit en l'examen de tots els exemplars no descrits que presentaven marques de propietat de Santa Caterina. Igualment, s'ha revisat tot el Fons de portades soltes⁹ i de llibres del set-cents que encara no es troben registrats a cap catàleg, ja sigui manual o en línia.

El procediment ha propiciat l'obtenció de prop de 2.000 imatges de què s'han examinat amb detall les anotacions manuscrites i que han servit, en el cas de les edicions només registrades als catàlegs manuals, per redactar-ne la descripció. Aquestes documenten no només el mecenatge de fra Ripoll (punt 1 dels objectius), sinó una varietat de qüestions relatives a la biblioteca (punt 2 dels objectius), fins al punt que en algunes ocasions han representat l'únic testimoni per interpretar-ne una de determinada. A tall d'exemple, l'estudi de la cal·ligrafia ha permès establir correspondències entre individus i notes, i, en conseqüència, arribar a un seguit de conclusions, algunes de caire cronològic. És el cas de la identificació de les mans dels tres bibliotecaris actius durant

---

⁹ Vegeu el capítol II.9. d'aquesta tesi.

l'època estudiada que ha permès determinar la data *ad quem* d'adquisició de la biblioteca de Dalmases.

Tocant a la redacció del Catàleg Ripoll, hem partit del registre de la totalitat dels exemplars i de les edicions al gestor de referències Mendeley. Les dades bibliogràfiques més rellevants es van exportar a un full de càlcul excel, a partir del qual s'han produït tant les dades estadístiques com la confecció del propi catàleg bibliogràfic.

Així, hem procedit empíricament, i respectant en línies generals les coordenades cronològiques establertes al títol de la tesi. No s'ha partit de condicionants axiològics, sinó que cada una de les còpies del Catàleg Ripoll es mostra democràticament en igualtat respecte a les altres. Pensem, en definitiva, que s'ha actuat una modesta versió del mètode madurat en àrea francesa conegut com "arqueologia del llibre", en què aquest, més enllà del seu contingut intel·lectual, esdevé un mer objecte. Una concepció que arriba als extrems en l'atractiu estudi de cas de Johan Oosterman, sobre el convent de monges agustines de Soeterbeeck, prop de Nimega: la col·lecció esdevé un jaciment arqueològic, en què s'ha d'excavar capa per capa, amb la intenció de determinar els estrats sincrònics i diacrònics. Tant aquesta visió com la predilecció de l'autor envers la investigació d'una col·lecció en un moment determinat de la seva història troben un especial ressò en el nostre treball¹⁰.

A propòsit de delimitacions metodològiques, pensem que no és equivocat definir aquesta tesi com un estudi de cas¹¹, una aproximació a la història de les biblioteques que ha generat treballs de gran qualitat. Al respecte, aportem les consideracions de dos

---

¹⁰ OOSTERMAN, Johan. The archaeology of a collection: the example of Soeterbeeck. A: *Virtual visits to lost libraries: reconstruction of and access to dispersed collections: papers presented on 5 November 2010 at the CERL Seminar hosted by the Royal Library of Denmark, Copenhagen*. London : Consortium of European Research Libraries, 2011, p. 71-85.

¹¹ Dos estudis de cas que empen una metodologia propera a la utilitzada en aquesta tesi a: BARBIERI, Edoardo. Un'esperienza di valorizzazione del patrimonio librario antico: la ricostruzione della biblioteca Girolamo Tartarotti presso la Biblioteca civica di Rovereto. A: BRAGAGNA, Laura i HAUSBERGHER, Mauro (eds.). *Il libro antico: situazione e prospettive di catalogazione e di valorizzazione*. Trento : Provincia autonoma di Trento. Servizio beni librari e archivistici, 2003, p. 131-145; DONDI, Cristina i PANZANELLI FRATONI, Maria Alessandra. Researching the origin of Perugia's Public Library (1582/1623) before and after Material Evidence in Incunabula. *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 129-150. El projecte RICI també ha afavorit l'aparició d'aquest tipus de treballs. Un interessant exemple, sobre el monestir servita de San Pier Piccolo, a Arezzo: BRUNI, Flavia. How to untangle historic libraries. *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 165-177.

teòrics amb punts de vista diferents. Chartier-Roche defensa la necessitat d'estudis de cas que acompanyin l'establiment de les tendències majoritàries:

Une fois mises en place les évolutions majeures, il est devenu patent que leur compréhension ne peut faire l'économie d'un patient travail d'analyses parcellaires avant tout recours à quelque interprétation globale. De là, sans doute, le retour à la monographie en France et le succès des "case studies" en Amérique, qui permettent de saisir dans le concret et la singularité d'expériences localisées les mouvements identifiés au niveau des grandes masses¹².

Simon Eliot, per la seva banda reivindica els majors resultats que pot oferir una anàlisi a nivell "macro" respecte als que pot proporcionar un treball a nivell "micro", atès que resulta molt incert que les dades reunides per aquest últim facin justícia a la situació global del període o àrea considerats. Els estudis de cas, en la seva opinió, resulten insuficients¹³.

Són reflexions molt pertinents en l'escenari del nostre treball i en el panorama de la història de les biblioteques a Catalunya i a l'estat, on creiem que manquen resultats d'ambdós punts de partida, resultats que, d'altra banda, ens haurien ajudat a valorar de forma més adequada la col·lecció cateriniana en el seu context.

Si hem defensat la materialitat del llibre, el recurs a les fonts primàries li segueix en importància. Ha estat un recorregut ampli, des del punt de vista geogràfic i tipològic, i especialment necessari, ja que manquen fonts primordials. Efectivament, no sembla que s'hagin conservat ni les ordinacions de la biblioteca ni els seus llibres de comptes. Pel que fa a la correspondència de fra Ripoll i a les visites canòniques, López Ribao esmenta l'escassa presència del cenobi barceloní en els documents d'aquest caire que han sobreviscut, i destaca que no existeix pràcticament traça de les missives que fra Ripoll rebia de Santa Caterina, amb què era informat d'una varietat de qüestions sobre la comunitat¹⁴. Hem mirat de posar remei a aquesta situació amb l'extrapolació d'altres

---

¹² CHARTIER, Roger i ROCHE, Daniel. L'histoire quantitative du livre. *Revue française d'histoire du livre*. 1977, vol. 46, núm. 16, p. 481.

¹³ ELIOT, Simon. Very necessary but not quite sufficient: a personal view of quantitative analysis in book history. *Book history*. 2002, vol. 5, p. 284.

¹⁴LÓPEZ RIBAO, Alejandro J. *Religión, cultura y política de la Orden de Predicadores en la Cataluña moderna. El Convento de Santa Catalina, Virgen y Mártir, de Barcelona en el siglo XVIII* (tesi no publicada). [Bellaterra] : Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània,

experiències al cas de Santa Caterina. Experiències coetànies o quasi coetànies i donades en àmbits paral·lels als del nostre objecte d'estudi.

Els principals arxius i biblioteques consultats han estat el CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, l'Archivo Histórico Provincia Dominicana de Aragón (AHPDA), a València, i l'Archivum Generale Ordinis Praedicatorum (AGOP), a Roma. Una selecció que no ha de desmerèixer el valor de la informació obtinguda de la resta d'institucions visitades durant el curs de la investigació.

Al seu torn, les fonts més consultades han estat les cròniques conventuals, això és, el *Lumen Domus* (CRAI Reserva UB Ms. 1005-1007) i les seves versions prèvies o proto-*Lumen Domus*. Pel que fa a aquests últims, són volums facticis, constituïts per documents impresos i manuscrits que es trobaven bé al Secret, bé a la biblioteca comuna, i que actualment també són custodiats pel CRAI Biblioteca de Reserva de la UB. Gràcies al seu pacient aplegament, al llarg del temps, es va poder preservar i garantir la memòria de la comunitat barcelonina i escriure'n la crònica definitiva, precisament el *Lumen Domus*. Al seu costat, situem l'inventari de nombrosos dels llibres adquirits pel dominic (CRAI Reserva UB Ms. 1504), per ser testimoni palpable del mecenatge. Per últim, i per a una visió de com es relacionaven els dominics amb els llibres i les biblioteques, no podem oblidar les fonts normatives (actes dels capítols generals i provincials), però tampoc les que manifesten la pràctica real (consells, notes als propis llibres i, de nou, les cròniques).

Finalment, i tocant a les fonts en el seu conjunt, se n'ha efectuat un nombre elevat de transcripcions, algunes de les quals s'aporten al cos de la tesi, per ser especialment gràfiques o reveladores. Al seu torn, les normes adoptades segueixen la versió provisional dels *Criteris de transcripció de la col·lecció "Els Nostres Clàssics"* (editorial Barcino).

2017, p. 250, 252, 400 (i nota). El *Libellus itineris in Hispanis* (AGOP V.13a), redactat després de la llarga visita canònica de fra Joan Tomàs de Boixadors per territori espanyol durant el seu generalat, no aporta res, ja que únicament diu que va ser visitada la biblioteca.

I. El convent, el personatge i la seva obra

I.1. El Convent de Santa Caterina Verge i Màrtir de Barcelona

I.1.1. Introducció

L'examen profund d'una biblioteca conventual no es pot dur a terme sense conèixer el seu context immediat: el propi cenobi, considerat diacrònicament i sincrònicament, i observat des de diferents perspectives. En el cas de Santa Caterina de Barcelona, el nostre treball s'ocupa d'una etapa –la primera meitat del set-cents– a què havien precedit cinc segles d'història, mentre que el mateix període examinat –els 48 anys transcorreguts entre el 1699 i el 1747– és ric en esdeveniments i circumstàncies decisius per entendre la col·lecció conventual. I si bé és cert que el que acabem d'afirmar és un punt de partida inel·ludible, cal afegir que el convent dominic de Santa Caterina va ser un dels més importants de Barcelona al llarg de la seva dilatada història, des de la fundació al primer terç del segle XIII fins a l'atac sofert per una multitud irada el 25 de juliol del 1835, dia de sant Jaume, i al seu enderroc definitiu iniciat a finals de desembre del 1836.

Podem dir que hem estat afortunats, en haver-se donat la coincidència de la recent lectura d'una tesi doctoral consagrada precisament a la comunitat de predicadors barcelonina al segle XVIII¹⁵. En paraules del seu autor, el dominic Alejandro J. López Ribao, l'eix vertebrador del treball és l'impagable *Lumen Domus*, però són moltes altres les fonts de què beu. El resultat és un estudi exhaustiu, on els continguts es tracten amb profunditat i rigor, dotat d'una estructura exemplar, i de lectura captivadora.

Aquest capítol s'ha construït en bona part a partir del treball de López Ribao. Per aquest motiu, l'esmentarem a peu de pàgina únicament en el cas de cites textuales. Les notícies obtingudes d'altres autors i fonts documentals, en canvi, seran oportunament referenciades.

Començarem amb un breu recorregut històric, que precedeix el tractament dels aspectes jutjats necessaris per comprendre el convent durant l'etapa que interessa el nostre treball. Cal dir que en aquesta secció prèvia les notícies aportades fan referència principalment a la província d'Aragó, la demarcació administrativa dels predicadors a

---

¹⁵ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit.

què pertanyia el cenobi¹⁶. Aquest és el context en què s'ha concentrat fins al present la historiografia, i en particular la dominica. Manca, en conseqüència, una investigació dedicada en exclusiva a la comunitat des de la seva fundació fins al 1700.

La fàbrica conventual, per contra, ha estat objecte de diverses publicacions aparegudes principalment arran de la demolició de la zona interior de l'antic mercat de Santa Caterina, produïda el 1998, que va deixar a la vista una àmplia zona arqueològica corresponent a estructures de bona part del cenobi dominic¹⁷. Són treballs que constitueixen una recent i valuosa font per a la reconstrucció històrica del convent, atès que els documents en què es basava la seva descripció fins aleshores eren els plànols dibuixats el 1837 per Josep Casademunt poc abans de la finalització de l'enderroc, fets a petició de la Junta de Comerç¹⁸, i els clàssics títols de Barraquer i Roviralta¹⁹.

I.1.2. Dels orígens fins al 1700

Les albors del cenobi es poden situar entre finals del 1219 i el 1221, mercès a l'arribada de frares procedents de la comunitat de Saint Jacques de París. El *Lumen Domus* senyala que aquest assentament va ser voluntat del bisbe Berenguer de Palou, que hauria

---

¹⁶ Sobre la província vegeu, en primer lloc, la crònica del dominic fra Francisco Diago *Historia de la provincia de Aragón de la Orden de Predicadores, desde su origen y principio hasta el año de mil y seyscientos*. Barcelona : impressa por Sebastian de Cormellas en Sancta Catherina Martyr de Barcelona : a costa de la provincia, 1599; igualment, i de forma molt especial, la continuació de la seva obra, això és les *Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña para continuación de la historia de Diago*, començada per fra Pere Màrtir Anglès i romasa inèdita a: CRAI Reserva UB B-54/1/1-69; consulteu també COLLELL, Alberto. Ayer de la provincia dominicana de Aragón. *Analecta sacra Tarraconensia*. 1966, núm. 39, p. 217-255 i GÓMEZ GARCÍA, Vito T. *La Provincia Dominicana de Aragón: siete siglos de vida y misión*. Madrid : Edibesa, 1999.

¹⁷ Pel que fa a la fàbrica conventual, hem consultat: BASSEGODA I NONELL, Joan. El Convento de Santa Catalina de Barcelona. A: *De re restauratoria. Vol. I. III Curso de Conservación y Restauración de Monumentos y Ambientes*. Barcelona : Escuela Técnica y Superior de Arquitectura de Barcelona : Cátedra Gaudí, 1972, p. 49-91; AGUELO MAS, Jordi; HUERTAS ARROYO, Josefa; PUIG VERDAGUER, Ferran. El convent de Santa Caterina de Barcelona. A: PLADEVALL I FONT, Antoni (dir.). *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura I. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos 1*. Barcelona : Enciclopèdia Catalana, 2002, p. 211-218; AGUELO MAS, Jordi; HUERTAS ARROYO, Josefa; PUIG VERDAGUER, Ferran. Santa Caterina de Barcelona: assaig d'ocupació i evolució. *Quaderns d'arqueologia i història de la ciutat de Barcelona (QUARHIS)*. 2005, núm. 1, p. 11-43; AGUELO MAS, Jordi i HUERTAS ARROYO, Josefa. *Memòria de la intervenció arqueològica al solar de Santa Caterina, Ciutat Vella (Barcelona, Barcelonès)*. Vol. I. 2006, p. 11-35, [consulta feta el 12 de novembre del 2018]. Disponible a: http://cartaarqueologica.bcn.cat/Docs/340/2015_03_05_11_04_17_Mem%C3%B2ria%20068-99.pdf.

¹⁸ CASADEMUNT I TORRENTS, Josep. *Santa Catalina: recopilación y ampliación de los borradores de la monografía de la iglesia y claustro del derruido convento de Padres Dominicos de Barcelona*. Barcelona : Establecimiento Tip. de F. Giró, 1886.

¹⁹ BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano. *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Barcelona : Impr. de F.J. Altés y Alabart, 1906; BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano. *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Barcelona : F.J. Altés y Alabart, 1915.

conegut sant Domènec de Guzmán i sant Ramon de Penyafort a Bolonya²⁰. En un primer moment s'estableixen a la zona del Call jueu, però ben aviat la comunitat creix, de tal forma que el 1223 la ciutat els cedeix uns terrenys a la zona baixa del barri de Sant Pere, amb unes cases i una antiga capella perquè hi estableixin un nou convent, lloc que s'ha identificat amb l'església documentada de Sant Salvador del Rec²¹.

Aquest conjunt primitiu acull els predicadors barcelonins en un moment d'apogeu de llur influència social, política i econòmica, i aviat sorgeix la necessitat d'una reforma global dels espais. Així doncs, cap al 1243 s'inicia la construcció de la nova església i del nou convent, a què van contribuir en forma de patrocini i de deixes testamentàries les elits ciutadanes, que a la vegada comencen a manifestar la seva voluntat de ser enterrades al cenobi. La major i unitària intervenció arquitectònica es va dur a terme possiblement entre els anys cinquanta i setanta del segle XIII, amb el resultat de diversos edificis reunits al voltant del claustre, entre els quals destaquen l'amplíssim dormitori - testimoni d'una comunitat ben nodrida- i la sala capitular.

L'assoliment de la categoria de reial, l'accés a l'aigua del Rec Comtal des del 1240 i el benefici atorgat per Jaume I per cobrar impostos del port de la ciutat són testimonis del prestigi i el poder assolits pels fills de sant Domènec a la ciutat. També és essencial assenyalar durant aquesta etapa l'elecció de la Capella de les Verges de Santa Caterina com a lloc de reunió i seu del Consell de Cent, i l'influx de sant Ramon de Penyafort. En efecte, resulta significativa la coincidència entre els anys transcorreguts des del retorn a Barcelona i a Santa Caterina del sant penedesenc -el 1240- fins a la seva mort -el 1275- i el període d'ampliació del convent, que culmina amb l'acabament de l'últim tram de l'església i la incorporació de la gran rosassa de la façana principal.

Si la influència social i política de la comunitat i el pes de la figura de sant Ramon de Penyafort són importants per entendre el ràpid desenvolupament físic del convent, no hem d'oblidar l'aguda competència mantinguda pels dominics amb el clergat secular. Efectivament, els amplis privilegis concedits pels papes als ordes mendicants per a la

---

²⁰ DILLA MARTÍ, Ramon. *Sant Ramon de Penyafort: imatge, devoció i santedat*. [Barcelona] : Universitat de Barcelona, 2017, [consulta feta el 16 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://www.tdx.cat/handle/10803/418807>, p. 274-275.

²¹ AGUELO [et al.]. El convent de Santa Caterina de Barcelona, op. cit., p. 212; DILLA MARTÍ. *Sant Ramon de Penyafort*, op. cit., p. 274-275.

cura animarum provoquen, al llarg del segle XIII, el recel dels clergues seculars, que ho perceben com una invasió en les seves atribucions i, en conseqüència, un perill per a les donacions i els llegats dels fidels²². Aquesta circumstància va propiciar en especial la construcció d'un temple de majors dimensions on els dominics podien dur a terme la seva tasca pastoral sense temor de conflictes.

Al llarg de la primera meitat del segle XIV s'amplia i monumentalitza l'església, seguint els nous corrents i amb l'aplicació dels models del gòtic meridional. Aquesta intervenció afecta el claustre, que també es reforma i adapta a l'estil gòtic. Altres episodis importants pel que fa a la fàbrica conventual són l'esfondrament de la sala capitular gòtica abans del segle XV, al lloc de la qual s'edifica un segon claustre inacabat, i la construcció de noves capelles a l'església entre finals del segle XVI i inicis del XVII, per adequar-la als nous corrents artístics i per ensalçar sant Ramon de Penyafort, canonitzat el 1601.

Deixem l'edifici per referir-nos a la vessant intel·lectual dels predicadors, expressada en una data tan primerenca com el 1259, quan s'estableix al convent barceloní una escola de llengües orientals, impulsada per sant Ramon de Penyafort, mentre que la voluntat de fer de Santa Caterina un centre de formació de primer ordre es va manifestar en la fundació del primer estudi general dominic a Espanya l'any 1285. A aquest impuls es troba íntimament unida una tendència aviat declarada i que constitueix un dels signes identitaris dels ordes mendicants, i en particular dels predicadors: la preferència per establir els seus convents a la ciutat, a diferència dels benedictins i cistercencs. Respecte a l'interès dels fills de sant Domènec envers el món universitari, Massimo Carlo Giannini afirma el següent:

Anche in questo caso occorre anzitutto interrogarsi sulle ragioni del successo dei domenicani nel mondo degli *Studia*, dove a decine e centinaia furono i maestri e gli studenti che vestirono l'abito bianco. Una prima risposta va probabilmente cercata nella convergenza e talora coincidenza degli ideali e delle prospettive esistenziali, vale a dire fra la dedizione allo studio degli universitari e lo stile di vita offerto dal nuovo ordine religioso. Non più

---

²² GIANNINI, Massimo Carlo. *I Domenicani*. Bologna : il Mulino, 2016, p. 45.

contemplativo, ma solidamente organizzato e chiaramente orientato a incidere nella società: a tale scopo il sapere diveniva un valore cristiano e uno strumento operativo volto alla difesa e alla diffusione della fede che allora s'identificava *tout court* con la cultura²³.

Signe de l'arrelament a l'entramat intel·lectual i docent de la ciutat és també l'obertura de la vessant formadora del convent barceloní al clergat secular durant la segona meitat del segle XIV.

La creació de la província dominica d'Aragó el 1301 constitueix una data important per a Santa Caterina, atès que l'administració i el govern de les comunitats de frares predicadors es trobaven fortament determinats per la pertinença a una demarcació territorial concreta. A aquesta consideració cal afegir el ferm lligam identitari i afectiu que unia els convents a les províncies a què es trobaven adscrits. En el cas de Santa Caterina i del període estudiat, i malgrat fer-se l'agrupació dels convents en base purament geogràfica, la seva província corresponia amb els territoris políticament coincidents amb la Corona d'Aragó: Principat de Catalunya i regnes d'Aragó, València i Mallorca.

Poc després del Cisma d'Occident, el 1378 –un fet que marcarà profundament l'esdevenir de l'orde i de tota l'Església en general– esclatarà amb força al si dels predicadors la qüestió de la pobresa fundacional i de l'observança, una reacció a la denominada *claustra*. Aquest corrent de vida dominica es pot resumir en la supressió de la pobresa comuna i l'obtenció de privilegis i lucre per part de determinats religiosos, que els permetia gaudir d'un estatus legal fora del convent però sense perdre els privilegis de l'orde²⁴. Davant d'aquesta situació, la voluntat reformadora del General, el beat Ramon de Càpua, s'afirma al capítol general de Viena del 1388, durant el qual emana un decret transcendental: ordenava que s'establís a totes les províncies un convent on visquessin com a mínim dotze religiosos seguidors de l'estricta observança regular, és a dir, del respecte ple de les constitucions de l'orde, especialment en allò que concernia la pobresa radical, abandonada des de feia temps de forma generalitzada²⁵.

---

²³ GIANNINI, op. cit., p. 59.

²⁴ GÓMEZ GARCÍA, op. cit., p. 69-70.

²⁵ GIANNINI, op. cit., p. 103.

Aquest primer corrent italià va tenir eco a la província del nostre convent, amb l'aprovació el 1440 de la Congregació de l'Observança de la província d'Aragó. Malgrat això, la iniciativa va repercutir únicament en alguns convents catalans i valencians, entre els quals no es comptaven les grans comunitats establertes a les capitals, entre elles la barcelonina. Tanmateix, uns anys més tard s'imposa un segon corrent, l'observança castellana impulsada pel cardenal Juan de Torquemada, amb el suport de la Corona. Tot i la resistència d'alguns cenobis, entre els quals Santa Caterina, el 1546 la província d'Aragó es considera reformada.

A la reforma interior s'uniria l'assumpció plena de la doctrina tridentina al capítol provincial de Calataiud del 1566. A propòsit del Concili de Trento, convé assenyalar que a les seves sessions havien participat únicament dos teòlegs dominics aragonesos: fra Pere Màrtir Coma (aproximadament 1510-1578) i fra Pere Satorres, ambdós fills del convent de Barcelona.

La segona meitat del segle XVI representa una època d'esplendor per a la província, en bona part pel nou i poderós corrent espiritual el centre del qual es va situar al Reial Convent de Predicadors de València, però també per l'explosió de fundacions que s'hi van produir, fet que manifesta una aturada al sis-cents.

Gràcies a la resposta de la província d'Aragó a un *Memorial* enviat pel Mestre de l'Orde el maig del 1613 sabem que gairebé les dues terceres parts del total de rendes del Principat les posseïa el convent barceloní, i prop d'una tercera part dels religiosos hi eren assignats. Segons López Ribao, es tractaria de dades que no s'allunyen de les que presentava la província a principis del set-cents. Afirmar, a més, que "de todo ello se desprende que el convento barcelonés tenía no solo la primacía fundacional entre sus homólogos del Principado sino también la preeminencia económica y numérica, siendo en este contexto el "cap i casal" de los conventos catalanes"²⁶.

Es constata una realitat idèntica a la resta de territoris de la província, on els convents de Saragossa, València i Mallorca eren els més rics i poblats dels respectius regnes.

---

²⁶ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 38.

Existia, en definitiva, una notable desigualtat entre aquests quatre convents i els de la resta del territori:

Dichos conventos se constituían en el centro intelectual, cultural, vocacional, económico y gubernativo de sus respectivas regiones y en una especie de grupo de poder cerrado y reservado que tenía en sus manos el gobierno de la provincia. Eran reconocidos y se reconocían entre ellos como iguales y “superiores” al resto y por lo tanto llamados a repartirse, siempre muy preocupados y cautelosos para que fuera de la forma más equitativamente posible, los cargos, prebendas y oficios provinciales²⁷.

Aquesta preeminència de la comunitat barcelonina sobre les de la resta del Principat la convertia, així, en l'opció més desitjada per a les noves vocacions, i explica per què fra Tomàs Ripoll, tot i ser tarragoní i existir un convent dominic a la seva ciutat natal, s'hi decantés.

I.1.3. El convent durant la primera meitat del segle XVIII

Resulta obvi que la Guerra de Successió, tan present a les pàgines del *Lumen Domus*, és el fet que més empremta va deixar al convent durant aquest període, tant per la destrucció que va causar a la seva fàbrica com per les conseqüències merament polítiques que van esquitjar-lo. A la ruïna va respondre des de Roma, amb recursos i protecció, una figura igualment protagonista a la crònica conventual: fra Tomàs Ripoll, el principal benefactor i mecenes de Santa Caterina des de finals del sis-cents fins a la seva mort, el 1747. Al llarg de les properes pàgines veurem com el conflicte va debilitar dramàticament la posició intel·lectual i docent del convent a Barcelona, però també constatarem la ferma radicació de la comunitat dominica a la ciutat, fruit de segles d'història viscuda en connexió.

Aquesta secció adoptarà una perspectiva econòmica i política, social i intel·lectual. Arrencarem amb uns apunts sobre l'economia dels predicadors barcelonins, essencials per comprendre el patrocini exercit per alguns frares envers la seva comunitat. A continuació explicarem en quines activitats i circumstàncies es practicava la sociabilitat

---

²⁷ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 39.

dominica, destacant la relació mantinguda amb els jesuïtes. Vinculat amb aquest darrer punt, el capítol continua amb una exposició de les institucions d'ensenyament del cenobi o bé de la seva òrbita. Per acabar, la presència de frares de Santa Caterina a la Reial Acadèmia de Bones Lletres propicia l'esment de l'opció política dels predicadors barcelonins, una qüestió d'indubtable interès que tot i la seva complexitat no hem volgut ometre.

I.1.3.1. L'economia conventual

Dedicarem les pròximes línies a apuntar quina va ser la situació econòmica de la comunitat dominica al llarg del segle, tot indicant d'antuvi el nombre de frares professors entre el 1701 i el 1751: 305. López Ribao la considera, tot i amb algun matís, força favorable, en una conjuntura en general propícia per a l'economia catalana, si exceptuem els episodis bèl·lics²⁸.

El patrimoni del convent procedia tant dels béns immobles -finques rurals i urbanes- com de l'arrendament d'espais del propi convent -l'apotecaria i el forn-. Una altra font important d'ingressos eren els censos i els censals, als quals podem unir els guanys obtinguts dels enterraments de laics a l'església conventual i de l'elevat nombre de fundacions de misses, aniversaris i altres obligacions litúrgiques encarregades per benefactors difunts. Resultaven també essencials les rendes derivades de l'activitat predicadora d'alguns frares o bé de l'ensenyament d'altres a l'estudi barceloní²⁹.

Els anomenats "dipòsits particulars" dels frares constitueixen un capítol a part dins de l'economia conventual i una pràctica corrent durant el segle XVIII. Es tractava dels diners que els religiosos acumulaven i que eren conservats, registrats i administrats per un o dos frares nomenats a aquest efecte els "dipositaris". L'origen dels ingressos podia ser l'exercici d'un ofici conventual, l'assumpció de càrrecs a la cúria general de l'orde, el sou de catedràtic o bé l'activitat predicadora. Aquest capital propi podia ser destinat pel religiós a benefici del seu convent, i la generositat de l'acció el recompensava amb l'apel·latiu de "bon fill del convent".

---

²⁸ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 113-115.

²⁹ L'ALPDA custodia els llibres supervivents de l'arxiu del convent relatius a la seva administració econòmica.

La lliberalitat d'alguns frares envers la seva comunitat i, en especial, la biblioteca conventual, va ser gran, com tindrem ocasió de comprovar.

I.1.3.2. Una comunitat arrelada a la ciutat

El convento de Santa Catalina Virgen y Mártir era uno de los más importantes de la ciudad de Barcelona y buena prueba y muestra de ello era la amplia red de relaciones sociales que había ido estableciendo a lo largo de su dilatada existencia. Dichas relaciones se pueden comprender tanto a nivel institucional, con los poderes civiles y eclesiásticos con sede en la urbe, como en un sentido mucho más amplio con el conjunto de la ciudadanía. Podían a su vez mostrarse revestidas de un aparato ceremonial, especialmente litúrgico..., como mucho más informal y puntual. En conclusión Santa Catalina se nos presenta como un cenobio abierto a la sociedad barcelonesa, y no solo barcelonesa, de su tiempo, por el que pasaron, visitaron e incluso albergaron personajes destacados. Su comunidad siempre tuvo muy en cuenta que esta vida social era uno de los aspectos importantes a cultivar debido al prestigio y gratificación que le suponía³⁰.

Les paraules de López Ribao introdueixen un aspecte de la comunitat dominica que ens interessa en particular: la seva sociabilitat entesa àmpliament, això és, la seva participació en la vida de la ciutat a diferents nivells -purament religiós, representatiu, festiu, cultural, acadèmic i docent-; un dels trets que resulten més congenials al nostre treball, en què l'obertura de la seva biblioteca al públic es posa particularment en relleu.

Al llarg de les pròximes línies trobaran espai les principals manifestacions d'aquesta qualitat específica de Santa Caterina i pròpia dels grans convents urbans dels predicadors, seguint l'estructura presentada per l'historiador dominic: la predicació, la celebració de festivitats religioses, el seu paper com a seu de confraries i d'associacions de seglars i la relació del cenobi amb la resta de cases de religiosos i congregacions ciutadanes.

---

³⁰ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 402-403.

La predicació es va situar al cor de l'activitat pastoral de l'Orde de Sant Domènec des de la seva fundació, fins al punt de denominar-se els seus fills predicadors³¹. Van ser moltes les ocasions en què frares del convent barceloní van declamar llurs sermons i van demostrar el propi mestratge estilístic i retòric, així com l'excel·lència de la seva religió. Eren panegírics, oracions fúnebres, sermons dedicats a una multitud de sants, o bé pronunciats per celebrar les principals festivitats religioses -com el *Corpus* o el Nadal- o bé per exaltar l'arribada d'un personatge important, o l'elevació als altars d'algun sant³².

Es tractava d'una activitat econòmicament rendible, i a aquest respecte mereixen una menció a part els sermons quaresmals, per ser la quaresma un temps litúrgic especialment intens i propici a la conversió. La seva predicació, duta a terme no només al convent, sinó també fora dels seus murs, representava una de les fonts principals de l'economia particular dels religiosos, els ja citats dipòsits.

En adreçar-se oralment a una societat fonamentalment analfabeta, el predicador exercia una espècie d'educació informal que, més enllà de l'atiament de la religiositat popular, propagava "determinadas creencias, opiniones, ideas políticas, prácticas sociales y movimientos culturales en el más amplio sentido del término". Aquesta funció no estava renyida amb la del pur entreteniment, a més a més gratuït. No ens ha d'estranyar doncs que el sermó i el predicador es convertissin en "una institució social, política y cultural de primer orden en el Antiguo Régimen"³³.

El reflex de la importància de la retòrica sagrada per als frares de la comunitat de Santa Caterina és ben patent a la biblioteca. Al catàleg per matèries (CRAI Reserva UB Ms. 768) és prou eloqüent el nombre elevat de pàgines consagrades als *Sermones* -115 d'un total de 806- així com el grau d'especialització que assoleix la seva divisió per assumptes. Pel que fa a les obres de poques pàgines reunides als volums facticis, descrits a l'*Index miscelaneorum* (CRAI Reserva UB Ms. 1173), hem constatat la preponderància dels

---

³¹ Vegeu a aquest propòsit l'interessant treball de Letizia Pellegrini *I manoscritti dei predicatori*. Roma : Istituto storico Domenicano, 1999.

³² Félix Herrero Salgado ha postulat la importància del sermó com a gènere literari i com a discurs carregat de contingut social, polític i cultural al clàssic treball *Aportación bibliográfica a la oratoria sagrada española*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Miguel de Cervantes de Filología Hispánica, 1971. Per al cas dels predicadors es pot consultar el volum segon de la seva extensa obra *La Oratoria sagrada española de los siglos XVI y XVII*. Madrid : Fundación Universitaria Española, 1996.

³³ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 215.

sermonaris, igualment classificats per assumptes: 52 volums de sermons d'un total de 183. I si la majoria de les obres publicades per frares del cenobi durant el segle XVIII pertanyen a aquest gènere, al catàleg del Secret conventual (CRAI Reserva UB Ms. 1392) els sermons esdevenen un dels protagonistes dels textos manuscrits dels fills de la comunitat que es trobaven conservats en aquesta secció de limitat accés de la biblioteca

Una altra ocasió en què convergien el convent i la ciutat era la celebració de festivitats religioses³⁴. La multiplicació d'esglésies, oratoris, capelles i convents, i la quotidiana vivència de la religiositat fomentava la participació de la població en general i de les elits socials, polítiques i culturals en particular als festejos per al culte de determinats sants o bé a les lluïdes processons amb motiu de dates senyalades del calendari litúrgic. En certa manera, el *Lumen Domus* està escrit al ritme d'aquestes festes, descrites any rere any pel cronista conventual, que sembla recrear-se en tots els detalls, amb la intenció de posar de manifest el valor i el prestigi de la seva comunitat.

Citem, per la seva importància, la de sant Ramon de Penyafort -el 7 de gener-, del sant fundador Domènec de Guzmán -el 4 d'agost- i de la santa patrona, Caterina Verge i Màrtir -el 25 de novembre-. També eren molt destacades i concorregudes les processons celebrades pel culte a la Mare de Déu del Roser el primer diumenge de maig i d'octubre, i pel *Corpus Christi*.

El 7 de març, festa de sant Tomàs d'Aquino, era especialment rellevant, perquè s'hi aplegaven els membres de l'Acadèmia de Sant Tomàs, la comunitat acadèmica de la ciutat i els religiosos estudiants del cenobi. Es tractava de cinc dies de festa, al llarg dels quals s'organitzaven diferents actes acadèmics en què s'exalçava la doctrina tomista, acompanyats per diverses funcions litúrgiques.

El Convent de Santa Caterina va ser seu de confraries i d'associacions de seglars³⁵. Volem destacar en particular les confraries devocionals, "un espacio innegable de sociabilidad"³⁶ a través del qual la comunitat establia relacions amb diferents estaments de la ciutat i propagava les advocacions que li eren pròpies. La Confraria de la Mare de

---

³⁴ Sobre la dimensió festiva de la Barcelona del sis-cents i principis del set-cents vegeu: GARCIA I ESPUCHE, Albert. *Festes i celebracions: Barcelona 1700*. Barcelona : Ajuntament de Barcelona, 2010.

³⁵ LÓPEZ RIBAO, Alejandro J. Las cofradías y asociaciones seglares del Convento de Santa Catalina Virgen y Mártir de Barcelona en el siglo XVIII. *Teología espiritual*. 2017, vol. LXI, p. 367-391.

³⁶ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 230.

Déu del Roser era una de les més importants de l'època, fet a bastament manifest al *Lumen Domus*, on les processons celebrades amb motiu de la seva festivitat són descrites vivament i amb tots els particulars.

Respecte a la de Santa Caterina Verge i Màrtir, el repetit nomenament, per part del consell conventual, de Pau Ignasi de Dalmases i Ros (1670-1718) com a “obrero caballero” o obrer primer de la confraria entre el anys 1693 i 1704 -títol que després va passar al seu fill Ramon de Dalmases i de Vilana els anys 1724 i 1725-, és mostra de les bones relacions que existien entre la comunitat de frares dominics i una de les famílies més destacades del patriciat barceloní³⁷. Al costat dels Dalmases destaquem la designació d'obrer de l'impressor Rafael Figueró el 1704³⁸, de qui el *Lumen Domus* diu que era “molt affecte a est convent, y li devem molt bona voluntat”³⁹ i que en morir va voler ser enterrat al convent⁴⁰.

Alguns gremis de la ciutat -concretament el de teixidors de vels, fabricants de mitges i perxers- també van cultivar la dimensió devocional al Convent de Santa Caterina, amb la celebració de llurs festes i cultes al temple conventual.

Abordarem ara la relació dels dominics de Santa Caterina amb les nombroses cases de religiosos de diferents ordes i congregacions que tenien seu a la ciutat. El fet de ser una de les comunitats més antigues i importants de Barcelona, i de gaudir d'un innegable prestigi acadèmic, social i pastoral, condicionava el seu rol entre la resta de comunitats. Són dos els trets fonamentals que el caracteritzen: el corporativisme mantingut amb la resta d'ordes mendicants -franciscans, agustins i carmelitans calçats- i la competència amb la Companyia de Jesús, a què ens referirem tot seguit. Abans però cal esmentar breument la Junta de Religiosos de la ciutat, consistent en la reunió dels prelats de les comunitats masculines de Barcelona, que s'aplegava precisament a la cel·la prioral de

---

³⁷ AHPDA. Llibre 27. *Llibre dels consells que-s tenen en lo Convent de Santa Catharina Màrtir de Barcelona essent prior d'ell lo reverend pare lector fra Pere Màrtir Sementer en l'any 1662. Des de l'any 1662 fins l'any 1701*, f. 55r, 87v; AHPDA. Llibre 28. *Llibre dels consells que-s tenen en lo Convent de Santa Catharina Verge y Màrtir de Barcelona, comensat en lo mes d'agost de l'any 1701 que és l'últim del priorat del molt reverend pare mestre fra Thomàs Ripoll, calificador del Sant Offici*, f. 13r, 59r, 60v.

³⁸ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 13r.

³⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus o Annals del Convent de Santa Catherina Verge y Màrtir de Barcelona, Orde de Predicadors. Tomo III. Que conté des de l'any 1701 fins a l'any que són anys*, p. 168.

⁴⁰ CAMPRUBÍ, Xevi. *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*. Barcelona : Universitat de Barcelona, 2014, [consulta feta el 21 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://www.tdx.cat/handle/10803/129516>, p. 565.

Santa Caterina, una prova més de la rellevància del cenobi en el teixit urbà del clergat regular.

Tornant als jesuïtes, és ben sabut que la relació entre els dos ordes ha despertat repetidament l'interès de la historiografia. A tall de resum López Ribao afirma que, pel que fa al segle XVIII, "la relación entre ambas órdenes se definía por una perpetua tensión; tensión que no se traducía en un enfrentamiento usual sino puntual, aunque caracterizado, los momentos en que detonaba, por una gran virulencia"⁴¹.

Van ser nombrosos els moments i els escenaris en què es va manifestar el conflicte, però nosaltres ens centrarem únicament en els que ens semblen més significatius. Si la controvèrsia anomenada *De auxiliis* ja havia enfrontat dominics i jesuïtes i havia impregnat el debat teològic al llarg de tota la segona meitat del segle XVI, l'esclat, tres dècades més tard, de la qüestió jansenista -amb clars ecos de l'anterior i plenament activa fins a mitjan set-cents- va representar un punt d'inflexió important en la complicada relació entre els dos bàndols⁴².

Amb l'arribada dels borbons al tron es produeix una circumstància que sens dubte els predicadors van viure com una derrota: l'obtenció del confessionari reial per part dels fills de sant Ignasi, després d'haver exercit els fills de sant Domènec en monopoli el càrrec des d'Enric II fins a Carles II.

Al Principat, el segle XVIII s'inaugura amb l'afer conegut com "alternativa de cátedras", això és, el repartiment per reial decret de les càtedres de filosofia de l'estudi general barceloní entre suaristes i tomistes. Si aquest fet minvava la presència dels dominics al món acadèmic de la ciutat, la fundació de la Universitat de Cervera el 1717 provocaria altres motius d'humiliació als predicadors. Des de la fundació de la institució, la Companyia es va veure afavorida mercès a l'obtenció d'una càtedra de més respecte als dominics, en concret la de Sagrada Escripura. Aquesta circumstància s'agreujava pel fet que ambdós ordes van maldar per recuperar una part de la parcel·la de l'ensenyament superior barceloní arrabassada en acabar la Guerra de Successió. La lluita va tenir un desenllaç desigual atès que si bé el Col·legi de Betlem dels jesuïtes va obtenir

---

⁴¹ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 430.

⁴² GIANNINI, op. cit., p. 133-134, p. 150.

autorització per impartir estudis públics de gramàtica, filosofia i teologia moral, els predicadors van fracassar en tots els intents i només van poder dedicar-se a l'ensenyament de la filosofia i la teologia als estudiants seglars barcelonins durant un breu període de temps, des del final de la Guerra de Successió fins al 1717⁴³.

I.1.3.3. La dimensió docent

L'anterior punt ens condueix a dedicar les pròximes línies al paper del convent com a centre d'ensenyament superior, això és, com a seu d'un estudi general. Continuarem amb sengles apartats per al Col·legi de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort - institució podríem dir-ne perifèrica- i per a l'Acadèmia de Sant Tomàs d'Aquino, en què participaven seglars, però estretament relacionada amb el cenobi.

Els estudis generals dominics eren institucions acadèmiques superiors reconegudes per tot l'orde on s'estudiaven i s'obtenien els graus relatius a filosofia i teologia. Com dèiem uns paràgrafs més amunt, el de Santa Caterina es va fundar el 1285 i va ser el primer estudi general dominic establert a Espanya.

El seu professorat es componia de lectors en arts, Sagrada Escriptura, prima i vespres de teologia, d'un regent d'estudis i d'un mestre d'estudiants. L'alumnat, per la seva banda, estava format fonamentalment per frares fills del convent o bé d'altres cenobis que no comptaven amb estudi propi.

Respecte a l'etapa que ens ocupa, la *Ratio studiorum* vigent durant la primera meitat del set-cents era la que s'havia aprovat al capítol general del 1694, sota el govern del Mestre de l'Orde fra Antonin Cloche (1628-1720) i determinada per l'impuls de l'estudi i la doctrina tomista⁴⁴. Els seus successors al capdavant de l'orde, fra Agostino Pipia i fra Tomàs Ripoll, es van mantenir en la mateixa línia que el General francès. Com a novetats senyalem que el 31 de juliol del 1722 fra Pipia ordena la institució als estudis generals dominics d'una nova càtedra consagrada a la gramàtica i a la retòrica. Uns mesos més tard, el 14 d'octubre del mateix any, fra Tomàs Ripoll, essent prior provincial d'Aragó, va

---

⁴³ Sobre el greuge contra els jesuïtes vegeu la súplica impresa elevada al rei per un agent de fra Tomàs Ripoll, fra Francisco González de San Pedro, en què s'exalta l'antiguitat i el prestigi del convent així com, molt especialment, la figura de sant Ramon de Penyafort: CRAI Reserva UB Ms. 2086. *Res hujus conventus*, document 23.

⁴⁴ DOMINICS. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum. Vol. VIII. Ab anno 1670 usque ad annum 1721*. Romae : in Domo generalitia, 1903, p. 256-331.

promulgar una disposició que establia de forma detallada l'ordre i el calendari per als estudis del convent barceloní⁴⁵.

Tant essent prior provincial com durant la seva llarga etapa com a Mestre de l'Orde, el tarragoní va mirar de posar remei a la dramàtica pèrdua d'influència dels dominics a l'ensenyament superior del Principat. Efectivament, amb la creació de la Universitat de Cervera el 1717 se suprimeixen les universitats que fins aleshores havien existit a Catalunya, i es prohibeix tot temptatiu d'educar els seglars per part dels dominics barcelonins, com relata amb nostàlgia una de les versions preliminars del *Lumen Domus*:

S'ha de notar també que en lo priorat del pare mestre Figuerola, havent lo rey llevat la universitat de Barcelona, y haver-la trasplantada a Cervera, com y també todas las universitats de Cathalunya, ab sas rendas, a instància de tot lo poble que clamava la falta d'ensenyança, resolgué lo pare prior posar al convent dos cursos de philosophia per los seculares, admetent axí mateix a las matèries de theologia a tots los que venian, que eran mols, singularment al primer curs de filosofia que començà lo pare presentat Massanés, com estava co...(?) per subjecte doctíssim. Acarreà assí a sa escola gran concurs d'estudians, y de la primera noblesa de Barcelona. L'altre curs llegia lo pare lector fra Emanuel Caralps, fill del convent de Vich, ab gran número també d'estudians, que a tots bastavan (?) a fer tres dias de festa a sant Thomàs, ab lo lluïment que antigament las feya la universitat... Durà assó los dos anys 1716 y 1717, quant a no pensar, *versa est in luctum cithara nostra*, perquè vingué un ordre del rey privant del tot lo poder ensenyar a dingun secular, salvo los fàmulos y domèstichs, ab que no pogueren completar-se los dos cursos que tan felisment havian començat⁴⁶.

Com indicàvem al punt anterior, tots els esforços esmerçats pels predicadors per a la recuperació dels seglars a les seves aules van fracassar. Pel que fa a fra Ripoll, una mostra de fins a quin punt va mirar de posar remei a la situació la trobem en la súplica elevada

---

⁴⁵ AHPDA. [Document sense catalogar en un lligall pertanyent al Convent de Santa Caterina de Barcelona. Íncipit: El orden que se deve guardar tanto en las liciones como en los actos y otras cosas pertenecientes al Estudio de este nostro Convento de Santa Cathalina Virgen y Mártir de Barcelona es como se sigue].

⁴⁶ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias de 1585 á 1744. T. XVII, f. 483.*

al Papa perquè els dominics poguessin conferir graus de teologia als estudiants “étrangers à l’ordre” que haguessin seguit els cursos als col·legis de l’orde durant tres anys⁴⁷. Tanmateix la petició, satisfeta en una butlla publicada per Climent XII el 28 d’agost del 1733, no va tenir cap repercussió en l’escenari que es vivia a Catalunya.

Ens referirem ara als convents-col·legis on els ordes religiosos podien formar alguns dels seus membres, i que van sorgir arran del Concili de Trento. En el cas dominic, els *collegia praedicatorum* eren considerats centres de formació importants, atès que es tractava d’institucions d’ensenyament en certa mesura especialitzat, amb gran predicament des dels seus inicis a les províncies espanyoles. El col·legi barceloní de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort, fundat gràcies a la deixa d’Eulàlia Ferrer i Jordà, va ser inaugurat el 9 d’octubre del 1668, per voluntat de qui era en aquell moment prior provincial d’Aragó, fra Joan Tomàs de Rocabertí (1627-1699).

Malgrat el favor de fra Rocabertí, el centre es va ressentir des dels orígens tant de la preeminència com del recel de l’estudi general de Santa Caterina, que acaparava les necessitats de formació superior dels joves predicadors, amb el resultat per al col·legi d’un reduït nombre d’alumnes i d’una manifesta penúria econòmica. Pel que fa al segle XVIII, López Ribao constata un ferm control i dependència d’aquest últim respecte al convent, fet que es demostra per l’elevada xifra d’alumnes professors de Santa Caterina i per ser-ne majoritàriament fills tant el professorat com el rector.

El col·legi es regia per uns rigorosos estatuts, es trobava sota el govern del rector, dels seus consiliaris i d’un regent d’estudis, i acollia col·legials pertanyents a l’Orde de Predicadors i procedents de diverses comunitats⁴⁸. Entre aquests estudiants es va comptar fra Tomàs Ripoll.

---

⁴⁷ MORTIER, Daniel Antonin. *Histoire des maîtres généraux de l’Ordre des Frères Prêcheurs*. Paris : Alphonse Picard et fils, 1914, p. 356.

⁴⁸ El Ms. 442 del CRAI Reserva UB és una còpia dels estatuts posterior al 1751: *Haec sunt statuta quae pro gubernatione Collegii Sanctorum Vincentii et Raymundi Ordinis Praedicatorum fundati a Domina Eulalia Ferrer et Jordà in civitate Barchinonensi decreta et ordinata sunt anno Domini 1668*. La mateixa biblioteca conserva el manuscrit on s’anotaven els noms dels rectors i col·legials: CRAI Reserva UB Ms. 261. *En est llibre se continuaran los rectors y collegials dest Collegi de Sant Vicens Ferrer y Sant Ramon*. Sobre el Col·legi vegeu també: CALLADO ESTELA, Emilio. Los colegios dominicanos de san Vicente Ferrer de Zaragoza y Barcelona. *Escritos del Vedat*. 2005, núm. 35, p. 188; COLLELL, Alberto. Fundación del colegio de san Vicente y de san Raimundo, de Barcelona. *Analecta sacra Tarraconensia*. 1959, núm. 32, p. 309-330.

Respecte a la prestigiosa Acadèmia de Sant Tomàs d'Aquino, els seus orígens resten incerts, tot i que se situen a la primera meitat del cinc-cents, per voluntat de Francesc de Borja quan era virrei de Catalunya, amb el propòsit de promoure la devoció al Doctor Angèlic a la ciutat de Barcelona⁴⁹. No obstant, es considera que el seu establiment definitiu es va produir el 1584, mentre que el volum primer del *Lumen Domus* en senyala la fundació quatre anys més tard:

Item en lo present de 1588 se va instituir l'Acadèmia de Sant Tomàs en lo present convent ab molta fuga y honrra. Fonch rector primer lo pare Pérez, gran predicador apostòlich. Los principals fundadors foren lo pare mestre Salvador Pons y lo pare presentat fra Pere Joan Guasch, los dos fills del convent. Agueren de Roma la confirmació y confraria d'ella. Los estudiants acuden molt als exercicis de lletras⁵⁰.

L'objectiu principal de l'Acadèmia era la promoció de la filosofia i la teologia tomista vinculada als dominics del Convent de Santa Caterina, on tenia la seu en una sala de considerables dimensions. La institució va establir un lligam molt estret entre els predicadors i la universitat barcelonina, atès que al seu voltant reunia els professors tomistes d'aquesta última que donaven suport als fills de sant Domènec davant dels jesuïtes. D'aquesta manera, a l'empara de l'estudi de la ciutat, l'Acadèmia va dotar els predicadors d'un innegable protagonisme cultural i formatiu. En substància, "cumplía la doble función de completar la formación académica y religiosa de sus miembros y simpatizantes"⁵¹. Com es llegeix als estatuts del 1711, en una còpia conservada a la Biblioteca de Catalunya i transcrita per Pedro Voltes Bou, la seva societat es componia "dels religeosos del convent de Santa Catherina y de seculares doctors y estudiants, en quatre ordes distribuïts: ço es, theòlechs, metges, philosophes y humanistas"⁵².

---

⁴⁹ Albert Rossich afirma que si les dades es confirmessin es tractaria d'una de les primeres acadèmies institucionalitzades de la península, o fins la primera: ROSSICH, Albert. Segimon Comas, acadèmic i preceptista. A: MIRALLES, Eulàlia i SOLERVICENS, Josep [eds.]. *El (re)descobrimient de l'edat moderna. Estudis en homenatge a Eulàlia Duran*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat : Universitat de Barcelona, 2007, p. 431-461. Citat per LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 304.

⁵⁰ CRAI Reserva UB Ms. 1005. *Lumen Domus o Annals del Convent de Santa Catherina Verge y Màrtir de Barcelona, Orde de Predicadors. Tomo I. Que conté des de l'any 1219 en què fou la sua fundació, fins a l'any 1634 inclusivé*, f. 102v.

⁵¹ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 304.

⁵² VOLTES BOU, Pedro. Estatutos aprobados por la Academia de Santo Tomás de Aquino de Barcelona en 1711. *Analecta Sacra Tarraconensia*. 1962, núm. 34-2, p. 341-360. Coneixem també els estatuts del 1672

Segons aquests mateixos estatuts del 1711, la institució estava governada per un pare prior, quatre rectors -un per a cada un dels ordes esmentats- i sis majorals. A aquest propòsit, recordem que fra Tomàs Ripoll va mantenir durant tota la seva vida -amb caràcter suposadament honorífic atès que segons les ordinacions el càrrec es renovava cada tres anys- el títol de prior de l'Acadèmia. L'alt reconeixement de què gaudia la institució s'expressa amb claredat en el següent fragment d'un apunt biogràfic del tarragoní localitzat al *Lumen Domus*: "Era lo dit pare mestre... prior perpetu de l'Acadèmia de sant Thomàs, lo que apreciave més que tots los puestos de la religió, per lo molt conduceix dita Acadèmia per a son lustre, i del convent"⁵³.

La rellevància de l'Acadèmia en el conjunt de les institucions vinculades al convent, i els mitjans i el prestigi amb què comptava es manifesta en les activitats que duia a terme, principalment la celebració de la festa del sant patró, Tomàs d'Aquino, amb gran lluïment i participació d'estudiants, doctors i catedràtics de la universitat de Barcelona. Al llarg de cinc dies es realitzaven conclusions acadèmiques i es consagraven villancets i sermons panegírics al Doctor Angèlic, composicions que més tard es distribuïrien en forma impresa, de manera que la pompa de la festivitat podem dir que s'amplificava i es perpetuava⁵⁴. López Ribao ha constatat com, després del trasllat de la universitat a Cervera l'any 1717, la vessant acadèmica de la celebració va anar perdent pes, fins a esdevenir una festa com la resta de funcions solemnes conventuals dedicades a sants de l'orde, una prova més de la feblesa a què es van veure abocats els predicadors barcelonins en el terreny educatiu⁵⁵.

I.1.3.4. Fills de Santa Caterina a la Reial Acadèmia de Bones Lletres

Des de la seva fundació amb el nom d'Acadèmia Desconfiada o dels Desconfiats, el 1700, la institució va mantenir una significativa relació amb els predicadors i, de forma molt

---

en llatí, en dues còpies: ACA ORM. Universidad, legajo 159B. *Constitutiones, ordinationes et statuta aliaque spectantia ad Confraternitatem Academiam nuncupatam sub invocatione Sancti Thomae Aquinatis ad altare eius in ecclesia praedicatorum Sanctae Catherinae Martiris Barcinonensis erectam et fundatam*; CRAI Reserva UB Ms. 2086. *Res hujus conventus*, document 9. López Ribao (*Religión...*, op. cit., p. 305) cita igualment una còpia del set-cents dels estatuts fundacionals del 1584 i una còpia en castellà de la versió del 1711: AHCB. *Documentació personal de Marià Aguiló*, caja I-II.

⁵³ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus o Annals del Convent de Santa Catherina Verge y Màrtir de Barcelona, Orde de Predicadors. Tomo II. Que conté des de l'any 1635 fins a l'any 1700 inclusivé, que són 65 anys*, p. 602.

⁵⁴ Alejandro J. López Ribao n'ofereix un ampli llistat a: *Religión...*, op. cit., p. 187-190.

⁵⁵ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 192.

particular, amb els fills del Convent de Santa Caterina. Al llarg del segle XVIII nou dominics fills del cenobi barceloní van ser-ne membres, entre els quals es compta una figura íntimament unida a fra Tomàs Ripoll: fra Josep Mercader (m. 1779), que hi ingressà el 26 de maig del 1731 i a qui ens referirem més extensament al capítol dedicat al mecenatge de fra Ripoll a la biblioteca.

En destaquem una altra figura, fra Joan Tomàs de Boixadors (1703-1780), un dels restauradors de l'entitat el 1729, quan es presenta com a Acadèmia Literària o Acadèmia Sense Nom. No hem d'oblidar que el seu pare, Joan Antoni de Boixadors i de Pinós, comte de Savallà i de Peralada (1672-1745), va ser un dels fundadors i primer president de l'Acadèmia dels Desconfiats⁵⁶. De fet, tant la família de fra Boixadors com els Dalmases van ser els impulsors del seu renaixement, transcorreguda més d'una dècada des del final de la guerra. La carrera de fra Boixadors al si de l'orde a partir de mitjan segle XVIII va ser fulgurant: sota el generalat de fra Ripoll fou elegit prior provincial d'Aragó (1746-1749) i catedràtic casanatense entre el 1751 i el 1752, fins a l'assoliment del govern màxim de la família dels predicadors (1756-1777). La seva trajectòria religiosa i eclesiàstica es troba estretament vinculada a fra Ripoll des dels inicis, atès que va prendre l'hàbit de les seves mans a Roma el 3 de juny del 1734, als trenta anys, per professar per al Convent de Santa Caterina de Barcelona després de només set mesos de noviciat, el 23 de gener del 1735, com narra el *Lumen Domus*:

Dià 3 del present mes i any prengué lo nostre sant hàbit en Sant Pastor de mà del pare reverendíssim general fra Tomàs Ripoll (dià de l'Assenció) lo noble don Joan de Boxadós, del Concell Àulich del senyor emperador Carles VI, fill de l'excel·lentíssim senyor compte de Çaballà, primer gentilhome de sa magestat imperial, cathalans tots de nació, residint en la cort de Viena. Y prengué l'hàbit per est Convent de Santa Catherina Verge i Màrtir perquè, dient a nostre pare reverendíssim lo destinàs per lo convent, fos servit, com

---

⁵⁶ CARRERAS I BULBENA, Josep Rafael. Constitució y Actes conservades de la Academia Desconfiada, anomenada també Escola y Academia dels Desconfiats. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. 1922, vol. 10, núm. 74, p. 255.

a fill tan amant d'esta casa, ly respongué que no volia llevar esta fortuna a son convent⁵⁷.

I.1.3.5. Opcions polítiques dels predicadors barcelonins

L'al·lusió a l'austriacisme dels Boixadors en la crònica conventual ens fa considerar ara molt breument la qüestió del partit que van prendre els dominics de Santa Caterina davant del llarg conflicte dinàstic, i de les conseqüències que va tenir en el cenobi. Tant per a la comunitat de frares com per al propi fra Ripoll la guerra i les repercussions de la guerra van constituir un capítol cabdal, com ho demostra el protagonisme que adquireixen al *Lumen Domus*.

López Ribao afirma que assignar a tot el clergat català una militància austriacista resulta un tòpic, atès que la seva resposta va ser més complexa que la del clergat de Castella. Així, hi havia clergues -i frares predicadors- adeptes als dos bàndols. Tanmateix, a partir del 1704 les manifestacions dels ordes religiosos a favor del austriacisme són un fet, i en van ser els actors principals els dominics, mercedaris, carmelitans, trinitaris, franciscans i agustins⁵⁸. L'autor afegeix, citant Rosa Maria Alabrús, que la mort de Jordi de Darmstadt i el regalisme borbònic haurien contribuït a la posició dels fills de sant Domènec a favor de l'arxiduc Carles⁵⁹.

En qualsevol cas la guerra no només va ocasionar greus destrosses a la fàbrica del convent, sinó que va afectar dramàticament la vida de determinats religiosos: "aunque la represión austriacista fue fuerte, mucho peor fue la llevada a cabo por las autoridades borbónicas tras el 11 de septiembre de 1714"⁶⁰. Efectivament, els predicadors van esdevenir un dels ordes religiosos més compromesos durant els setges de Barcelona, en participar de manera destacada en les rogatives i processons populars per a la protecció

---

⁵⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 335. Sobre la carrera eclesiàstica de Joan Tomàs de Boixadors vegeu ESPONERA CERDÁN, Alfonso. Juan Tomás de Boxadors OP (1703-1780), provincial y maestro de la orden de frailes predicadores. Nuevas perspectivas. A: *Tradición y modernidad. El pensamiento de los dominicos en la Corona de Aragón en los siglos XVII y XVIII*. Madrid : Sílex, 2011, p. 137-162.

⁵⁸ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 354.

⁵⁹ ALABRÚS IGLESIAS, Rosa María. Clergat i compromís polític en la Guerra de Successió. A: BOADA CATASÚS, Coloma i BRUGUÉS, Irene (eds.). *L'església a Catalunya durant la guerra de Successió*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, p. 57, citada per LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 355.

⁶⁰ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 357.

de la ciutat i dels seus habitants. Així ho senyala un dels manuscrits supervivents de *Noticias* en indicar la causa que va fer de la comunitat “l’objecte d’odi de las tropas del rey... per lo motiu d’haver predicat públicament per la ciutat lo rosari, amb què animavan al poble a la defensa”⁶¹. Això va fer que alguns frares fills de Santa Caterina patissin presó i fins i tot exili, com va ser el cas de fra Tomàs Torrents i fra Josep Llampillas, mentre que l’elecció del borbònic fra Tomàs Carreter al priorat, feta amb la intenció de disminuir les represàlies, només va contribuir a intensificar-les.

És cert que la guerra i les seves conseqüències van ser viscudes per fra Tomàs Ripoll de forma indirecta, en trobar-se ell establert a Roma durant aquell període com a company del General fra Antonin Cloche. Però va ser precisament des de la seva posició a la cúria dominica que va poder brindar un patronatge absolutament vital per a la comunitat barcelonina, tan maltractada materialment i moralment pel conflicte. De fet, hom pot pensar què hauria esdevingut Santa Caterina i la seva pròpia biblioteca -concebuda per fra Ripoll com una peça essencial en el seu programa de recuperació del cenobi- sense l’ajut del nostre frare.

~~~~~

Hem maldat perquè al llarg del limitat espai d’aquest capítol el Convent de Santa Caterina de Barcelona mostrés la seva rica idiosincràsia; però al retrat li manca un element, com acabem de llegir, essencial: la biblioteca, establerta i impulsada en part per mitigar les derrotes viscudes pels predicadors barcelonins en un temps certament poc propici. No debades l’historiador dominic que ens ha acompanyat al llarg de les darreres pàgines considera la col·lecció bibliogràfica un dels tres pilars que fan de Santa Caterina un dels cenobis més importants de la ciutat, des de la seva fundació fins a la demolició, com ja afirmàvem a l’inici del present capítol. Els altres dos serien la monumentalitat de la seva fàbrica i la presència de dominics a les institucions més importants de Catalunya durant l’època moderna⁶².

---

⁶¹ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 480v.

⁶² LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 9.

I.1. (1) - Finden, sculpsit. *Cloître de Santa-Catalina, à Barcelone.*
Convent of Santa Catalina, at Barcelona [litografia]. Taylor direxit, P.
Blanchard delineavit

I.1. (2) - Clau de volta procedent del desaparegut convent dominic de Barcelona, amb representació de Santa Caterina.

Número d'inventari MHCB 217.

©Museu d'Història de Barcelona, 2019. Foto: Pep Parer

I.2. “Lo més benefactor que ja mai ha tingut”: fra Tomàs Ripoll (1653?-1747)

I.2.1. Introducció

Si la fortuna de les biblioteques eclesiàstiques des de l'edat mitjana fins a la fi de l'antic règim va estar sovint unida al patrocini d'un personatge rellevant, en el cas del Convent de Santa Caterina Verge i Màrtir de Barcelona la seva col·lecció està indissolublement lligada al nom d'un dels seus fills: fra Tomàs Ripoll.

En aquest capítol hem disgregat la seva figura en tres seccions. La primera és un recorregut biogràfic centrat especialment en l'etapa barcelonina, durant la qual es va consolidar l'intens sentiment de pertinença i de responsabilitat envers la comunitat d'origen. Seran aquests anys el ferment del mecenatge exercit posteriorment per fra Ripoll. Som conscients, en canvi, del contingut fragmentari pel que fa a la llarga estada del català a Roma, per ser aquest un període de què hem pretès només identificar els elements que precisament activaran i faran possible el patronatge, i que es troben desenvolupats a l'ampli capítol d'aquesta tesi que s'hi dedica.

El segon punt dibuixa les línies que singularitzen la seva tasca de govern, tant durant el priorat al convent barceloní com al llarg del prolongat generalat a Roma, tot destacant-ne els aspectes que troben un correlat en la biblioteca. En aquest cas, la nostra intenció ha estat plasmar la funció de prior de la comunitat barcelonina de primera mà, a partir de les fonts a l'abast. Per contra, hem confiat la interpretació del seu complex paper al capdavant de l'orde -una qüestió tangencial d'aquesta tesi- al treball de Daniel Antonin Mortier sobre els generals de l'Orde de Predicadors.

Per últim, sota l'epígraf “Tarannà” es recullen alguns apunts en què la pura intuïció -ho hem d'admetre- ha jugat la seva part. Tanmateix, no ens podíem estar d'esbossar una descripció caracterial del personatge a partir de les variades fonts consultades, entre les quals destaquen un retrat gravat i la crònica de la seva agonia i mort.

I.2.2. Apunts biogràfics⁶³

Hem volgut obrir aquest capítol amb les paraules elogioses de l'anònim redactor d'un *Llibre d'òbits* de Santa Caterina de Barcelona, que expressen amb vehemència les perpètuas atencions que el dominic va dispensar al convent on havia professat, des del seu primer priorat fins a la mort, als noranta-quatre anys⁶⁴.

Fra Tomàs Ripoll neix a Tarragona, on és batejat el 9 de març del 1653⁶⁵. Era fill del mestre de cases Joan Ripoll i de la seva muller, Maria Figuerola⁶⁶. Entre el 1664 i el 1666 figura com a estudiant a Tarragona, a la universitat en què dictava classes de filosofia el dominic fra Tomàs Correger, fundada pel cardenal Gaspar Cervantes de Gaeta el 1572 i oberta fins al 1708⁶⁷. La seva llarga relació amb el convent dels dominics de Barcelona comença als catorze anys, quan hi vesteix l'hàbit, mentre que el 10 de març del 1669, sota el priorat de fra Dídac Castells, hi fa la professió de vots⁶⁸. Segons el *Llibre de les professions*, durant el seu noviciat ja va adoptar un càrrec, el de comuner. "Así llaman - diu el *Llibre*- al que cuida de la ropa de aquella casa"⁶⁹. La seva formació es completa al Col·legi de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort, on el 3 de setembre del 1672 es llegeix la seva patent de col·legial, plaça a què renunciarà de manera voluntària tres anys més tard, el 9 de setembre del 1675⁷⁰.

L'assumpció de graus cada cop més rellevants marca el ritme de la vida acadèmica del tarragoní. Si el consell conventual del 19 de setembre del 1682 en parla com a lector de teologia a Manresa, el *Llibre de les professions* el recorda lector d'arts a la mateixa ciutat⁷¹. Sabem que també va ser lector de vespres de teologia al seu convent barceloní

---

⁶³ L'historiador dominic Alejandro J. López Ribao properament escriurà una biografia aprofundida sobre fra Tomàs Ripoll.

⁶⁴ ACA. ORM. Universidad, volumen 304. *Llibre d'òbits dels religió de Santa Catharina*, f. 12v.

⁶⁵ AHAT. Fons documental 6.163. Tarragona. Parròquia de Santa Maria de la Catedral. *Liber VII baptismes ab anno 1625 ad 1655*, f. 367v.

⁶⁶ CAPDEVILA, Sanç. *El convent de Sant Domènec*. Tarragona : Suc. de Torres, 1927, p. 51.

⁶⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1684. CORREGER, Tomàs. *Tractatus philosophici*, f. 34r, 142r, 258r.

⁶⁸ AHPDA. Llibre 63. *Llibre de les professions dels religiosos de Santa Catharina Verge i Màrtir de Barcelona, des de l'any 1531 fins a 1683*, p. 44.

⁶⁹ AHPDA. Llibre 63. *Professions*, p. 44.

⁷⁰ CRAI Reserva UB Ms. 261. *En est llibre...*, f. 2r i 3r. Es conserven uns apunts de teologia i exègesi bíblica de fra Ripoll escrits entre aquestes dates a: CRAI Reserva UB Ms. 348. *Materias del padre maestro fray Ripoll*. Emilio Callado Estela també es refereix a la seva etapa formativa al col·legi dominic a *Los colegios dominicanos de san Vicente Ferrer de Zaragoza y Barcelona*, op. cit., p. 183.

⁷¹ AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 27r.; AHPDA. Llibre 63. *Professions*, p. 44.

gràcies a una de les cròniques prèvies al *Lumen Domus*. En efecte, apareix distingit per aquest títol en una notícia datada entre el 20 i el 21 d'octubre del 1683, quan acompanya el prior, fra Dídac Carlí, i el seu germà, a un convit celebrat a la torre de Pedralbes del convent i ofert al duc de Bournonville, lloctinent de Catalunya⁷². Un altre dels càrrecs que va exercir va ser el de mestre d'estudiants, documentat el 1680, mentre que el 1684 era ja prior de l'Acadèmia de Sant Tomàs, i el 1686 adquireix el títol de pare presentat⁷³. Efectivament, progressant en la seva carrera, el consell conventual del 26 de juliol del 1690 envia el pare presentat fra Ripoll a la Seu d'Urgell per intercedir per a l'alliberament d'un frare de Santa Caterina, Pau Vinyals, sorprès a la ciutat lleidatana vestit de seglar, acusat de ser espia del rei de França i empresonat⁷⁴. Finalment, sabem que ja havia assolit el grau de mestre quan el 20 d'octubre del 1693 el mateix consell així s'hi refereix i és elegit, juntament amb fra Tomàs Pradell, per determinar les peticions que el convent farà arribar al proper capítol general de l'orde que ha de celebrar-se a Roma l'any següent⁷⁵.

Un any després, el 1694, és designat company de fra Ramon Costa, elegit prior provincial de les províncies aragoneses al capítol de Saragossa⁷⁶. Durant els quatre anys que va exercir el càrrec va ser també visitador a Mallorca i Eivissa⁷⁷.

Respecte al paper governant del tarragoní a Santa Caterina, va començar amb la seva funció de sotsprior durant el priorat de fra Ramon Costa, escollit el 20 d'octubre del 1686⁷⁸. Malgrat això, el 1689, acabat el seu mandat, els frares del consell es van decantar per elegir fra Tomàs Sabater⁷⁹. Fra Ripoll va haver d'esperar deu anys fins que el 14 de gener del 1699 va ser escollit prior de Santa Caterina⁸⁰. Tant el *Llibre de les professions* com el *Lumen Domus* i els proto-*Lumen Domus* recullen que, en el moment de l'elecció,

---

⁷² CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias de varias cosas pertañentes a aquest convent des de 1683 fins 1700 tomo ... (?)*, f. 11v-12r.

⁷³ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 527, 533; DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1686 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli prouincialis celebrati Barcinonae in Conuentu S. Catharinae V. & M. die 5 Octobris 1686*. Val. : typ. Iacobi de Bordazar, 1687, p. 19.

⁷⁴ AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 44v-45r.

⁷⁵ AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 60v-61r.

⁷⁶ AHPDA. Llibre 63. *Professions*, p. 44.

⁷⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 603.

⁷⁸ CRAI Reserva UB Ms. 241. *Varia de ordine, de provincia [et] de hoc conventu*, p. 151.

⁷⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 553.

⁸⁰ AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 79v.

Ripoll exercia un nombre considerable de càrrecs, a què tot i l'assumpció de la nova responsabilitat no va renunciar⁸¹. El *Lumen Domus* cita els de prior de la Confraria del Roser, prior de l'Acadèmia de Sant Tomàs -ja hem assenyalat que va ostentar tota la vida el títol amb caràcter honorífic-, i vicari del Monestir de Nostra Senyora de Montsió i del Beateri de Sant Domènec. A aquesta llarga llista hem d'unir el d'examinador sinodal del bisbat⁸².

Un dels títols que posseïa abans d'accedir al priorat era el denominat en algunes ocasions per les fonts "corrector de libros", això és, qualificador del Sant Ofici. Ignorem els detalls de l'exercici d'aquesta funció per part de fra Ripoll, però sabem que es tractava d'una dignitat molt cobejada, atesa l'obtenció de privilegis materials i morals vinculats al Sant Tribunal⁸³. Unit al de prior, el càrrec era sens dubte el que més llustre donava, com es dedueix de les actes del capítol provincial celebrat a València el 1702, on llegim el nom del dominic amb els atributs de *prior electus* del Convent de Santa Caterina i *ensor fidei*⁸⁴.

Transcorreguts tres anys de mandat, el mateix *Lumen Domus* relata amb data de 17 de gener del 1702 la reelecció de fra Tomàs Ripoll per al priorat del convent barceloní⁸⁵. La tria, però, va ser molt discutida, en aduir alguns pares del consell que li calia la dispensa de la Santa Seu per ser escollit de nou, mentre que només comptava amb la del Mestre de l'Orde. L'afer es va resoldre amb la intervenció del propi General, fra Antonin Cloche, que el va cridar al seu costat com a company per a les províncies hispanes, que suposava l'obtenció també del títol de provincial de Terra Santa.

Comença així la primera i llarga etapa de fra Ripoll a Roma, al principi de la qual va ser nomenat procurador i actor de les causes dels sants⁸⁶ i primer consultor de la

---

⁸¹ AHPDA. Llibre 63. *Professions*, p. 44; CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 604.

⁸² CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, f. 262r.

⁸³ DEFOURNEAUX, Marcellin. *L'Inquisition espagnole et les livres français au XVIIIe siècle*. Paris : Presses universitaires de France, 1963, p. 42.

⁸⁴ DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1702 : VALÈNCIA, PAÍS VALENCIÀ). *Acta capituli provincialis celebrati Valentiae in Regali Praedicatorum Conuentu die 6 Maij anno 1702*. Barcinonae : apud Raphaellem Figuerò, 1703.

⁸⁵ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 157, 161-163.

⁸⁶ AGOP IV 176bis. *Regestum epistolarum reverendissimi patris Cloche, 60i. Magistri Ordinis, pro provinciis Hispaniarum, Indiarum, Portugalliae; pro congregationibus Indiarum Orientalium et Sardiniae, annis 1693-1697*, f. 2r. Citat per LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 370.

Inquisició⁸⁷. Una etapa de vint-i-un anys que finalitzaria en la seva elecció com a prior provincial de la província d'Aragó el 25 d'abril del 1722 al capítol de Saragossa⁸⁸. La seva breu etapa com a company del sard fra Agostino Pipia -General des del maig del 1721 després de la mort de fra Cloche- tal vegada denotaria una escassa sintonia entre ambdós predicadors, tot i ser fills de la mateixa província d'Aragó⁸⁹.

Tanmateix, la carrera eclesiàstica al si de l'orde li reservava, al cap de pocs anys, l'assoliment d'una fita màxima, la designació de General, que es va produir al capítol general de Bolonya, celebrat al convent de Sant Domènec el 19 de maig de l'any 1725, després de la renúncia al càrrec de fra Agostino Pipia, creat cardenal⁹⁰. L'historiador dominic Daniel Antonin Mortier senyala que l'artífex del capítol va ser el papa Benet XIII, fill de la família de sant Domènec, que malgrat no haver estat escollit el seu candidat, el Procurador General fra Ange-Guillaume Molo, va mostrar-se molt satisfet de la victòria del català, a qui va manifestar tot el seu suport⁹¹.

Així, fra Ripoll torna a Roma per ser Mestre de l'Orde, distinció que mantindrà fins a la seva mort, esdevinguda al Convento di Santa Maria sopra Minerva de Roma el 22 de setembre del 1747. El funeral romà va ser celebrat amb tota solemnitat i pompa, així com les seves exèquies al Convent de Santa Caterina de Barcelona Verge i Màrtir, el consell del qual determina, el 18 d'octubre del 1747, el següent:

Y aviéndoles notificado la muerte de nuestro reverendísimo Padre General fray Thomás Ripoll, les propusso deliberasse el consejo lo que debía hazer el

---

⁸⁷ A les pàgines inicials de la relació de les exèquies celebrades per a Ripoll a Santa Caterina es llegeix: "Ocupaba el área del magestuoso throno la estatua del padre reverendísimo: su magnitud era de 12 pies, y descollaba sobre el magnífico mausoleo con debida proporción al todo de tan alta machina, representando a su reverendísima en pie, con hábito entero, e insignias de su dignidad, principales grados y eminentes empleos. Cubría su cabeza el birrete y borla, insinuando los grados de doctor y maestro, que su cabal desempeño le mereció en los theatros literarios, no solo de su religión, si también de varias universidades: el pectoral con las armas de la Santa Inquisición le pertenecía, no solo como calificador del Santo Tribunal de Cataluña, si también por el eminente carácter de primer consultor en la Congregación de la General Inquisición romana": *Breve y descriptiva relación de las solemnes exequias que la religiosa comunidad del convento de Santa Cathalina, virgen y martyr de Barcelona consagrò a la venerable memoria del mas ilustre hijo y amado padre el reverendissimo fr. Thomàs Ripoll, Maestro General de toda la Orden de Predicadores...* Barcelona : por Juan Jolis..., [1748?], p. 22.

⁸⁸ AGOP IV 209a. *Regestum reverendissimi patris fratris Augustini Pipia in Magistrum Ordinis electi die xxxi maij 1721. Continens acta provinciarum Hispaniae, Aragoniae...*, f. 26r.

⁸⁹ MORTIER, op. cit., p. 315.

⁹⁰ DOMINICS. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum. Vol. IX. Ab anno 1725 usque ad annum 1844*. Romae : in Domo generalitia, 1904, p. 1.

⁹¹ MORTIER, op. cit., p. 314-315.

convento correspondiente a tan grande bienechor, y resolvieron unánimes que se selebrassen al instante las exequias, como si hubiesse muerto en el convento, y que después se selebrasse una funeral sumptuosíssima, sin reparar en gastar, y assí mismo que todos los años *imperpetuum* die 22 de septiembre se le celebrasse un aniversario solemne, en senyal de gratitud tan debida⁹².

Les exèquies del vell General es van multiplicar als convents de les diferents províncies dominiques, fins de les més llunyanes; així ho testimonien els sermons fúnebres impresos que hem pogut recollir, predicats a les ciutats de Barcelona, Madrid, Jaén, Roma i Ciutat de Mèxic⁹³.

---

⁹² AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 107r. La crònica dels funerals celebrats per a fra Ripoll al Convento di Santa Maria sopra Minerva de Roma pot llegir-se a: Archivio della Provincia Romana di Santa Caterina da Siena. Archivio Storico di Santa Maria sopra Minerva. CM II i 30. *Memorie e ragguagli di tutte le funzioni e funerali straordinarij occorsi nella chiesa di Santa Maria sopra Minerva, cominciando dall'anno 1737 insino all'anno 1804*, f. 183-191. Respecte a la localització de la seva tomba, que vam mirar de trobar a l'església del convent romà, cal dir que, en ser el temple particularment ric en monuments funeraris, vam recórrer a la lectura de BERTHIER, J.-J. *L'église de la Minerve à Rome*. Rome : Cooperativa tipografica Manuzio, 1910, on a la p. 424, s'indica que "nella croce della Chiesa, dall'altar maggiore a San Domenico, vi sono altre lapidi, cioè quella di fra Tommaso Ripoll, Generale dell'Ordine, e quella del cardinale Raimondo Capisucci, Maestro de Sacro Palazzo". Malgrat les indicacions precises, a l'indret senyalat no hi havia rastre de la sepultura del català. L'ajuda proporcionada per l'arxiver del convent de la Minerva, el pare Luciano Cinelli, que amablement va venir des de Florència per atendre la nostra consulta, va resoldre l'enigma: la tomba va ser traslladada durant la primera meitat del segle XIX sota la peanya de l'altar major i actualment està coberta per la moqueta. Pel que fa a les exèquies celebrades per al tarragoní al Convent de Santa Caterina de Barcelona, vegeu la *Breve y descriptiva relacion...*, op. cit. i PÉREZ SANTAMARÍA, Aurora. Simbología en el túmulo del Padre Tomás Ripoll. *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*. 1989, vol. 55, p. 489-499.

⁹³ LLEONART, Joan. Oración funebre con que expressò su filial dolor y leal gratitud el insigne convento de santa Cathalina virgen y martyr de la ciudad de Barcelona en las solemnes exequias de su amantissimo hijo y venerable padre Fr. Thomás Ripoll dignissimo maestro general. A: *Breve y descriptiva relación...*, op. cit.; VECINO, Lorenzo Félix. *El Jacob de la ley de gracia, ideado en el Jacob de la ley antigua: declamacion fúnebre en las solemnes exequias que las quatro comunidades de religiosos dominicos de esta Corte, en el Convento de Santo Thomàs de ella... dia quinze de febrero de... 1748, celebraron por... fray Thomàs Ripoll...* [S.l. : s.n., 1748?]; PÉREZ, Diego. *Viva imagen, y elogios de la piedad, y el ingenio. Oracion funebre panegyrica en las solemnes exequias que à la venerable memoria del Rmo. P. Mtro. Fr. Thomas Ripoll, Mtro. General del Sagrado Orden de Predicadores, consagro su Real Convento de Santa Cathalina Virgen, y Martyr de la Ciudad de Jaen*. Impreso en Jaen : en la imprenta de Lucas Fernández..., [1748?]; MARIANI, Francesco Antonio. *Oratio in funere Reverendissimi Patris F. Thomae Ripoll universi Ordinis Praedicatorum Magistri Generalis, habita Romae in templo S. Mariae super Minervam die 23. Septembris an. 1747*. Romae : ex typographia Hieronymi Mainardi, 1748; FIGUEREDO, Pedro González de. *Oracion panegyrica en las honras que celebró el convento de S. Jacintho, Orden de Predicadores a N. Rmo. P. M. Gl. Fr. Thomas Ripoll, dia 23 de diciembre del año de 1748*. Impresa en Mexico : por la viuda de don Joseph Bernardo de Hogal, 1749; VILLA SÁNCHEZ, Juan de. *Sermon funebre, dicho en las solemnes exequias que a la tierna, y venerable memoria de su Rmo. P. Mro. Fr. Thomas Ripoll, Maestro general de todo el sagrado Orden de predicadores celebró la religiosa provincia de San Miguel, y Santos Angeles de Nueva-España*. México : Colegio real, y mas antiguo de S. Ildefonso, 1749; VILLEGAS, Antonio Claudio de. *Mystico Jacob: sermon*

I.2.3. Govern

Si observem la carrera eclesiàstica de fra Tomàs Ripoll no ens pot deixar indiferents l'obtenció sostinguda i acumulativa de càrrecs que va assolir des que va professar al convent el 1669 fins a l'inici de la seva funció de Mestre de l'Orde el 1725, quan ja tenia setanta-dos anys. Una dilatada activitat de govern l'inici de la qual és narrada pel *Llibre de les professions*, que ens parla de la seva ferma i inflexible adhesió a l'observança durant el seu sotspriorat, per dir, a propòsit de la seva elecció a prior el 1699, que va ser elegit "con alguna repugnancia de los que habían experimentado su rigidez en su superiorato, temiendo que aún sería más rígido en su priorato, pero como había visto toda la provincia y el *modus vivendi* de todos los conventos, *mutatus est in viridum alterum*, gobernando con toda blandura y apacibilidad", apreciació que el cronista del *Lumen Domus* referma en dir que "era en sa juventut sobre molt observant, un poc aspre de condició, i per çó temut d'alguns religiosos en l'elecció de 1689, però ara l'experiència mostrà quant l'havia madurat lo maneig del govern en los quatre anys del provincialat del pare mestre Costa, a qui serví de compañero, i en les dos vegades que passà visitador a Mallorca i Iviça"⁹⁴.

Certament, és durant el primer priorat quan les seves aptituds de govern van tenir ocasió de posar-se de manifest. A la reivindicació de l'observança, fra Ripoll acompanyava la dispensa d'atencions especials envers els frares⁹⁵ i una escrupolosa defensa dels interessos del convent, defensa que trobava en l'organització i la consulta de l'arxiu un dels seus aliats principals.

En efecte, el volum segon del *Lumen Domus* relata com va engrescar el pare mestre fra Tomàs Salvador perquè "proseguís l'obra tenia començada d'arxivar tots los actes del

---

funebre que en las honras que por la Provincia de Santiago... en el... Convento de N.P. Santo Domingo de Mexico el dia 26 de Octubre de 1748 años hizo a... Fr. Thomas Ripoll... Fr. Joseph Larrimbe... Impreso en Mexico : en la imprenta de Doña María de Rivera, 1749.

⁹⁴ AHPDA. Llibre 63. *Professions*, p. 44; CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 602-603.

⁹⁵ El *Llibre de les professions* recull, a aquest propòsit: "Fue su primer cuidado la regular observancia, a la cual con su ejemplo animaba a todos, siendo siempre el primero en todos los actos de comunidad, tanto de coro como de los demás", a la vegada que cita la recuperació de "las antiguallas de regalo para todos los religiosos", malgrat les despeses a què va haver de fer cara el convent durant el trienni que va durar el seu priorat. (AHPDA. Llibre 63. *Professions*, p. 44-45). El *Lumen Domus*, per la seva part, narra amb detall la naturalesa d'aquestes "antiguallas", així com les múltiples accions que va determinar per al bé dels membres de la comunitat dominica: CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 603-604.

convent”⁹⁶. L'autor del tercer volum de la mateixa crònica, per la seva banda, en fer una defensa del company d'hàbit a propòsit del conflicte generat per la seva reelecció a prior, afirma:

Però no vull dexar de dir lo que ningú podrà negar; ço és haver tingut lo convent en molta quietut tot lo temps de son priorat, l'haver posat lo coll al treball de buscar medis per l'assistència dels religiosos, y a la veritat que no ls buscava des de la cadira de la celda, sinó des de l'arxiu, mirant actes y anant en persona en busca dels acrehedors, y no ho fiava tot d'altres mans; y cierto que fonch menester perquè altrament és impossible pogués fer las obras tant superiors que feu en son priorat, las quals foren tals que no necessita de més abono lo sobredit pare mestre fra Thomàs Ripoll⁹⁷.

Encara més eloqüent, per pertànyer a una redacció primitiva i més espontània, és la nota relativa al 4 de desembre del 1699 que llegim a una de les pàgines del proto-*Lumen Domus* Ms. 986 del CRAI Reserva UB:

Día 4 de 10bre 1699. Se ha partido a Perpinyán el maestro fray Thomás Salvador, regente de los estudios, con procura especial para concordar ...(?) algunos intereses tiene el convento en aquellos países de Rossellón por algunos legados y donaciones que hizo doña N. de Fox al convento, los que les se solicitan agora tiempo de paces, por no haverse podido tratar dellos en tiempos de guerras, y estar olvidados y ...(?) estos tiempos, a no ser el cuydado grande a puesto nuestro muy reverendo padre prior en el reconocer las escripturas⁹⁸.

Es revela, en l'atenció envers l'arxiu conventual, l'ús que en fa i el profit que hi obté, el pragmatisme i la capacitat d'administrar els recursos del predicador, dos talents essencials per dur a cap el projecte de reconstrucció del convent a què es va abocar pocs anys més tard.

---

⁹⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 604.

⁹⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 162.

⁹⁸ CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, f. 257r.

Una altra de les habilitats que considerem clau en el nostre personatge és la seva capacitat d'establir llaços amb personalitats rellevants del context social, cultural i polític que li va tocar viure. De nou, el *Llibre de les professions* es revela essencial, en recollir que als inicis de la seva carrera acadèmica va ser lector a Manresa “a petición de la casa de Rovira y otras de dicha ciudad, y de las primeras”, i l'oportunitat que hi va tenir de formar figures que més tard esdevindrien rellevants professionals. La funció del dominic com a vicari del Beateri de Sant Domènec o casa de les germanes dominiques de la tercera orde regular de Barcelona li va permetre, segons el mateix *Llibre*, “grandes introducciones y amistades de las principales y nobles casas desta ciudad”, a la vegada que el seu encertat paper de prior de l'Acadèmia de Sant Tomàs va facilitar-li tenir “como dicen, al puño, y su devoción todos los cathedráticos y doctores de la universidad, con quienes no menos grangeó introducciones y amistades grandes y mayores”⁹⁹.

Serà també transcendent la seva relació amb la família Dalmases, a què ens hem referit al capítol anterior i de la qual tindrem ocasió de parlar amb més detall a les pàgines d'aquest treball dedicades a la Col·lecció Dalmases, això és, a l'adquisició de bona part de la biblioteca d'aquesta família barcelonina per part de Santa Caterina. Igualment rellevant es mostra el ja citat protagonisme adquirit per fra Tomàs Ripoll en la carrera eclesiàstica de fra Joan Tomàs de Boixadors, per ser testimoni dels lligams que l'unien a la noble família encapçalada per l'eminent austriacista Joan Antoni de Boixadors i de Pinós, comte de Savallà¹⁰⁰.

Però, com dèiem, no només va saber conrear l'amistat de les elits socials i culturals, sinó també de les polítiques. El *Lumen Domus* narra que el 26 de desembre del 1690 el virrei, duc de Medina Sidonia, i la duquessa visiten el convent i adopten fra Ripoll com a confessor de la família. En una notícia de l'any següent es llegeix que, en haver-se assabentat d'unes bombes al convent, “lo virrei duc de Medina Sidonia, que estava en

---

⁹⁹ AHPDA. Llibre 63, *Professions*, p. 44. Sobre el beateri dominic de Barcelona vegeu: LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 56-63.

¹⁰⁰ La relació de la presa de l'hàbit de fra Boixadors de la mà de fra Ripoll a Sant Pastor, Roma, a: CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 335. Sobre la carrera eclesiàstica de Joan Tomàs de Boixadors vegeu ESPONERA CERDÁN. *Juan Tomás de Boixadors*, op. cit.

campanya, vingué, i amb ell lo pare mestre fra Tomàs Ripoll, que tots los tres anys lo seguí en les campanyes per confessor”¹⁰¹.

La seva experiència al govern del convent, les nombroses obligacions addicionals assumides, la gestió de delicats afers que li va ser confiada, i el tracte amb les jerarquies sens dubte l’havien preparat *ad maiora*, això és, com ja hem vist, al seu salt a Roma i a la cúria dominica en la funció de company del Mestre de l’Orde fra Antonin Cloche, a la direcció de la província d’Aragó i, finalment, a l’assumpció del títol de General.

Les principals fites del seu generalat les hem obtingudes principalment de la lectura del treball de Daniel Antonin Mortier *Histoire des maîtres généraux de l’Ordre des Frères Prêcheurs*¹⁰²: l’elevació als altars de nombrosos sants i santes dominics, entre els quals Agnès de Montepulciano i Caterina de’ Ricci, fet viscut al si de la família de sant Domènec com una victòria; l’impuls de l’activitat històrica de l’orde; i l’extrema vigilància de la doctrina tomista, palesa en la lluita contra el jansenisme.

Respecte al primer punt, hem de destacar que les vides de sants ocupen el segon lloc entre les matèries dels llibres adquirits per fra Ripoll. Tocant al segon, cal dir que l’activitat historiogràfica de la família de sant Domènec assoleix un dels seus moments culminants durant el generalat del predicador català. En paraules de Mortier:

À différentes reprises nous avons vu, dans les chapitres généraux, des ordonnances qui tendaient à centraliser, à Rome, aux archives du maître général, les documents concernant l’histoire des couvents de l’ordre et des personnages qui les avaient illustrés. L’idée d’une histoire complète de l’ordre de saint-Dominique hanta pendant de longues années l’esprit des maîtres généraux. Ils sentaient le besoin de consigner par écrit et de livrer à la publicité tout ce que l’ordre avait produit¹⁰³.

És important assenyalar que el desvetllament historiogràfic impregna diverses facetes de la biblioteca de Santa Caterina. Sota aquesta llum, es pot entendre l’important paper

---

¹⁰¹ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 555-556.

¹⁰² MORTIER, op. cit.

¹⁰³ MORTIER, op. cit., p. 326. Sobre la petjada d’aquesta voluntat als fons custodiats actualment a l’AGOP vegeu KOUDELKA, Vladimír J. Il fondo “Libri” nell’Archivio Generale dell’ordine domenicano. I. Liber A-Liber Z. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1968, vol. XXXVIII, p. 99-147; II. Liber AA-MMM. 1969, vol. XXXIX, p. 173-217.

que va complir la col·lecció com a dipòsit de fonts per a l'estudi de la vida del convent, de la província i del propi orde al llarg dels segles. Es tractava d'una funció actuada a través de l'organització i preservació dels documents d'una manera molt específica. Estem parlant principalment dels volums facticis, repartits entre el Secret i la biblioteca comuna, segons el caire i la importància que els frares encarregats de la biblioteca donaven a llurs continguts. Entre aquestes fonts sobresurten els denominats pel *Lumen Domus* "manuscrits del Secret", a què ens referirem al capítol consagrat als catàlegs manuscrits de la col·lecció ceteriniana.

És en aquest context que neixen l'interès envers la història diplomàtica i l'empresa del *Bullarium ordinis FF. Praedicatorum*¹⁰⁴, així com la dels annals de l'orde, que van publicar-se després de la mort del català¹⁰⁵. El General fra Antonin Cloche ja havia vist la necessitat de compilar un butllari en què es recollissin tots els decrets pontificis relatius als dominics. La tasca va ser confiada a fra Tomàs Ripoll, en aquell moment el seu company per Espanya. El català consagrà vint anys en cerca de documents, tot reunint-ne prop de 3.000. Malgrat la seva llarga dedicació, va ser escollit Mestre de l'Orde quan encara l'obra era inacabada. Nomenà aleshores successor fra Gian Domenico Agnani, prefecte de la Casanatense, però les obligacions d'aquest últim a la biblioteca romana no li permeteren continuar l'empresa, que finalment va culminar el pare Antonin Brémond, company del català i, a la mort d'aquest, elegit General.

El tercer tret destacat durant el govern de fra Ripoll és el seu paper en les designades per Mortier "convulsions finals del jansenisme". Partint d'aquesta premissa de defensa a ultrança de la doctrina tomista, a França en particular, el General va haver d'intervenir per sufocar les violentes disputes que despertava la controvèrsia, i reprimir enèrgicament els partidaris del jansenisme i del gal·licanisme fills de l'orde. Aquesta lluita -sosté Mortier- va constituir sens dubte la preocupació més greu de fra Ripoll durant el seu govern de la família de sant Domènec¹⁰⁶.

---

¹⁰⁴ ESGLÉSIA CATÒLICA. PAPA. *Bullarium ordinis FF. Praedicatorum sub auspiciis SS.D.N.D. Benedicti XIII*. Romae : ex typographia Hieronymi Mainardi, 1729-1740.

¹⁰⁵ *Annalium Ordinis Praedicatorum... volumen primum[-]*. Romae : ex typographia Palladis : excudebant Nicolaus, et Marcus Palarini, 1756.

¹⁰⁶ MORTIER, op. cit., p. 343-357. Una visió general dels conflictes doctrinals i les seves conseqüències en l'orde dels dominics entre l'últim quart del segle XVII i la primera meitat del XVIII a GIANNINI, op. cit., p. 171-174.

De nou, el conflicte doctrinal troba el seu correlat en la biblioteca, concretament en part dels seus continguts. Si la presència, a les col·leccions conventuals, d'obres considerades heterodoxes respon al principi que només es pot combatre allò que es coneix, Santa Caterina no n'és una excepció. Efectivament, en el conjunt de llibres adquirits per fra Ripoll es troben ecos de les lluites doctrinals, amb títols pertanyents tant als partidaris del jansenisme com als seus contraris.

El balanç que s'extreu del generalat de fra Ripoll després d'haver llegit l'autor francès té un regust agredolç. A la celebració de la triple activitat duta a terme pel català que acabem d'indicar, l'historiador dominic acompanya el poc crèdit que li mereix un govern que considera efectuat a distància -confinat el Mestre General als seus apartaments de Santa Maria sopra Minerva-, a través de cartes circulars i sense conèixer de primera mà la situació dels convents de l'orde. Al llarg del seu govern, d'altra banda, no es va celebrar cap capítol general. Es tractaria d'una tònica comuna als generals del segle XVIII i malgrat la qual, segueix l'autor, "Maître Ripoll ... mit tout en oeuvre pour suppléer, en certains cas du moins, à cet état de choses qui lui était imposé"¹⁰⁷.

I.2.4. Tarannà

La consulta, al llarg de diversos anys, d'un bon nombre de fonts originals en què el dominic català és protagonista, amb l'inevitable sentiment de familiaritat que se'n deriva, troba un aliat eloqüent en una imatge. Ens referim al retrat que es conserva de fra Ripoll, obra del gravador català establert a Roma Miquel Sorelló (aproximadament 1700-1756) segons original d'Hipòlit Rovira (1693-1763), en el qual ens sembla percebre, principalment al seu esguard, els trets d'una personalitat dotada d'una forta determinació i no mancada de certa duresa¹⁰⁸.

És cert que no hem localitzat el que hauria de considerar-se la correspondència personal de fra Ripoll, on sens dubte s'haurien copsat de manera més veraç els seus trets

---

¹⁰⁷ MORTIER, op. cit., p. 321. Durant el set-cents la celebració de capítols generals es va reservar principalment per a l'elecció d'un nou Mestre de l'Orde. Aquest fet denotaria la falta d'efectivitat de la legislació general i l'acceptació implícita d'estils de fer molt diferents entre les diverses províncies: MANCINI, Massimo. *L'Ordine dei Predicatori fra età moderna ed epoca contemporanea*. A: FESTA, Gianni i RAININI, Marco (eds.). *L'Ordine dei Predicatori. I Domenicani: storia, figure e istituzioni (1216-2016)*. Roma ; Bari : Laterza, 2016, p. 60.

¹⁰⁸ SORELLÓ, Miquel, sculpsit. [Retrat de fra Tomàs Ripoll] [buri]. ROVIRA, Hipòlit, pinxit. Roma : 1729.

caracterials. Tanmateix, cal assenyalar que en ocasions ha resultat difícil traçar una divisió clara entre allò que és oficial i el que es pot considerar estrictament personal. Respecte als documents que hem pogut examinar a l'AGOP, els *Regesta actorum* són actes de govern que generaven comunicacions, mentre que els *Regesta epistolarum* registren cartes escrites pels generals, algunes de les quals podien considerar-se personals.

Així, el nostre esbós es basa en textos de caire encomiàstic, ja siguin sermons gratulatoris per la seva elecció a Mestre de l'Orde, ja oracions fúnebres amb motiu de la seva mort, o bé el *Lumen Domus* i les respectives versions preparatòries, sense oblidar també l'ampli i celebratiu espai que li dedica el *Llibre de les professions*¹⁰⁹.

No per tractar-se de documents que pequen inevitablement de certa parcialitat cal treure'ls tot el crèdit. Ens atrevim, així, a utilitzar-los per apuntar un petit retrat que es resumeix en poques paraules: la benevolència unida a la rectitud, la repugnància de l'adulació, el pragmatisme i l'austeritat. Aquest últim distintiu de la seva personalitat es manifestava en un costum repetidament citat per les fonts: la pràctica del dejuni durant tot l'any. A aquestes virtuts, que dibuixen una figura sense ombres, considerem que caldria afegir la dosi d'inexorabilitat necessària per obtenir l'elevada i compromesa missió de govern que li va ser assignada i acomplir-la durant tants anys.

Efectivament, la seva longevitat va ser una aliada indiscutible per poder portar a cap els seus projectes, una senectut que no hauria compromès les facultats i les forces del predicador, com recorda un possible esborrany de la làpida de marbre commemorativa que van col·locar els religiosos de Santa Caterina a la porteria: "In senectute extrema integritate sensuum, memoriae vi, mentis acie, iudicii firmitate"¹¹⁰.

---

¹⁰⁹ Destaquem, entre les gratulatòries per la seva elecció a Mestre General: FITER, Ramon. Sermon panegyrico gratulatorio en accion de gracias à la Trinidad Santissima por la eleccion de... Fr. Thomas Ripoll... en maestro general de la orden de Predicadores en el capitulo general celebrado en Bolonia à XIX de Mayo de MDCCXXV... A: *Breve y sucinta relacion de las sumptuosas fiestas que se hizieron en el convento de Santa Catalina, virgen martyr, de la sagrada orden de predicadores desta ciudad de Barcelona, por la eleccion que toda ella hizo en su capitulo general, celebrado en Bolonia, de maestro general de ella en el reverendissimo padre maestro Fr. Thomas Ripoll, catalan e hijo de habito deste su convento*. [Barcelona : por Juan Jolis..., 1725?]. Quant a les oracions fúnebres, vegeu nota 93.

¹¹⁰ ACA. ORM. Universidad, legajo 147. [Possible esborrany per a la làpida commemorativa a fra Ripoll col·locada a la porteria de Santa Caterina].

Existeix però un testimoni que ens sembla revelador per apreciar quin tipus de persona era el nostre dominic. Es troba a la crònica manuscrita de la seva agonia i mort, custodiada a l'Archivio Storico di Santa Maria sopra Minerva de Roma amb el descriptiu títol *Relazione distinta dell'ultima infermità, morte, funerale e sepoltura del reverendissimo padre fra Tomaso Ripoll Maestro Generale di tutto l'ordine de' predicatori, con tutte le note di ciò che s'è disposto nell'esequie, e di quanto s'è speso nella malattia, funerale e sepoltura a tenore delle commissioni date dal reverendissimo padre maestro Ferretti vicario e procurator generale dell'ordine medesimo in quest'anno 1747*¹¹¹. La narració, que sembla trasparar la immediatesa de l'episodi, relata com fra Ripoll, que patia de gota, es va veure afectat per una severa inflamació a les vies respiratòries, acompanyada per febre i diarrea a mitjan mes de setembre del 1747. En considerar que ni l'assistència de Jaume Porta, frare convers al seu servei i fill de Santa Caterina, ni la del seu metge ordinari, el doctor Gregori, eren suficients, Benet XIV va enviar el seu metge personal per a la cura del malalt¹¹². Tanmateix, el pronòstic no podia ser pitjor, donada la gravetat del mal i l'edat extremadament avançada del dominic, 94 anys. El 22 del mateix mes va rebre l'extremunció i poc temps després, a dos quarts de dotze del matí, va expirar.

Fins aquí la narració concisa dels fets. El detall però revelador a què ens referíem, que sempre ha colpít qui escriu aquestes pàgines, és la negativa del vell General, vençut per la malaltia i a punt de morir, a usar la "padeletta" o orinal que llegim al foli 183v, al següent passatge:

Saputasi da nostro signor Benedetto XIV il pericolo in cui si trovava il Padre Generale per l'affetto che sempre mostrato avevali da 40 e più anni a questa parte, il lunedì appresso, giorno 18 del mese mandò subito monsignor

---

¹¹¹ Archivio della Provincia Romana di Santa Caterina da Siena. Archivio Storico di Santa Maria sopra Minerva. CM II i 30, *Memorie...*, f. 183-191.

¹¹² No era la primera vegada que Benet XIV s'interessava per la seva salut: el 20 de desembre del 1740, en trobar-se fra Tomàs Ripoll molt constipat i amb febre, el papa, després de dir missa a Santa Maria sopra Minerva, va visitar-lo i van prendre plegats xocolata, una menja especialment apreciada pel dominic. Després va visitar la Biblioteca Casanatense, on "si portò nella stanza de' manuscritti, ed ivi si trattenne alquanto" (CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 398r i *Breve ragguaglio di una straordinaria venuta di N.S. Papa Benedetto XIV alla Minerva, in occasione della malattia del P. Rmo. Generale Ripoll*. A: Archivio della Provincia Romana di Santa Caterina da Siena. Archivio Storico di Santa Maria sopra Minerva. CM II i 30, *Memorie...*, f. 158-159).

Laurenti suo medico a visitarlo e questi ancora osservata la gravezza del male diede per disperata la salute del Padre Generale. Nel medesimo giorno del lunedì dopo la visita de' suddetti medici parve che il male volesse diminuire, mentre il padre reverendissimo da quel tempo non ebbe così frequente l'incomodo della diarea, la febre si trovò più mite, mangiò senza nausea tutto ciò che li fu dato, e dopo il pranzo riposò per lo spazio di 4 ore continue quando peraltro nella notte antecedente non ebbe un'ora di riposo per l'incomodo di doversi ad ogni poco alzare da letto *non volendo mai usare la padeletta.*

I.2. (1) - SORELLÓ, Miquel, sculpsit. [Retrat de fra Tomàs Ripoll] [burí]. ROVIRA, Hipòlit, pinxit. Roma : 1729. BNE IH/7844. ©Biblioteca Nacional de España

Rectores, Vicarios, y Principales Presidentes, y à las RR. Madres Prioras, que recibidas estas nuestras Letras, manden hazer, quanto antes se pueda, las diligencias necesarias, y se preparen, y dispongan los Libros, Tablas, Testamentos, Autos, y demás Instrumentos, que contengan las obligaciones de Missas, asi rezadas, como cantadas, que tienen sus Conventos, y todo lo demás, que devan ver, averiguar, y notar los Revisores, que destinarà N. Reverendísimos para que con dicha prevencion puedan estos con la presteza, y atencion, que pide negocio de tanta importancia, y con menos gastos de los Conventos, desempeñar su encargo, conforme la Instruccion, que en la sobredicha Carta dà su Reverendísimos.

Y baxo el mismo precepto mandamos à los sobredichos, que estas nuestras Letras se conferven en el Archivo, ò depósito de los Conventos, para que por ellas puedan dirigirse los que han de trabajar en las diligencias previas, y los Revisores, las quales deberán tenerse muy presentes, para que por la inobservancia, asi del Decreto, como de la Instruccion, no sea en vano su trabajo; y para este fin nos ha parecido dever embiar una Copia impresa de ellas à cada Convento. En nombre del Padre, del Hijo, y del Espíritu Santo. Amen. En fee de lo qual firmamos las presentes, selladas con el Sello de nuestro Oficio. Dadas en nuestro Real Convento de Predicadores de Zaragoza à 15 de Enero de 1724.

fr. Thomàs Ripoll
Pr. Procy.

Mag. Joseph Solat.
S. Mag. Joseph Guerdon
Mag. Joseph Solat.

I.2. (2) - Signatura de fra Tomàs Ripoll, provincial d'Aragó, a la p. [4] de: DOMINICS. MESTRE GENERAL (1721-1725 : PIPA). *Ardenti, quod tantopere optabamus desiderio, onerum missarum reductionis indultum, à SS.D.N. Innocentio XIII, hodie foeliciter regnante...* [Caesaraugustae? : s.n., 1724?]. - CRAI Reserva UB XVIII-1242-30

1.2. (3) - Nota d'ús manuscrita de fra Tomàs Ripoll a la portada de CRAI Reserva UB B-46/7/22

I.2. (4) - Escut daurat de fra Tomàs Ripoll a la coberta de l'enquadernació estil de ventalls de: BIANCHI, Giovanni Tommaso. *Roseto perpetuo a' maggior gloria di Maria sempre vergine. Tomo primo*. In Napoli : presso Stefano Abate, 1726. - CRAI Reserva UB XVIII-10168

Catàleg Ripoll núm. 216

I.3. La Roma de les biblioteques que va conèixer fra Ripoll

I.3.1. Introducció

El dilatat període romà de fra Tomàs Ripoll -del 1702 al 1722, company del General fra Antonin Cloche i del 1725 al 1747, General de l'Orde de Predicadors- s'esdevé en un moment particularment interessant pel que fa a les biblioteques. La primera meitat del set-cents es troba a mig camí entre el final de l'hegemonia contrareformista i l'inici de la Il·lustració. Les col·leccions bibliogràfiques barroques que s'havien anat formant al llarg del segle XVII assoleixen el seu punt més madur, i es preparen per a una transformació que afectaria de forma irreversible llurs continguts i funció¹¹³.

El present capítol aspira a mostrar l'enorme diversitat i riquesa que van assolir les biblioteques romanes privades i institucionals durant la primera meitat del segle XVIII, amb l'objectiu d'identificar-hi elements que ens ajudin a entendre l'empresa que va dur a terme fra Tomàs Ripoll al Convent de Santa Caterina de Barcelona¹¹⁴. Es tracta d'una operació complexa, atès l'elevat nombre de col·leccions que va arribar a reunir-se a la ciutat dels papes, i llur variada idiosincràsia¹¹⁵. Al final dedicarem un apartat especial a la Biblioteca Casanatense, la col·lecció romana amb la qual aparentment el dominic hauria mantingut més contacte.

---

¹¹³ Mario Rosa sosté que "sono soprattutto le grandi biblioteche private, papali e cardinalizie, a segnare a Roma la cerniera culturale tra una Controriforma che si andava concludendo e l'età della curiosità scientifica post-galileiana e newtoniana, dell'erudizione pro e contro Muratori": I depositi del sapere: biblioteche, accademie, archivi. A: ROSSI, P. (ed.). *La memoria del sapere. Forme di conservazione e strutture organizzative dall'antichità a oggi*. Roma ; Bari : Laterza, 1988, p. 187. Vincenzo De Gregorio en parla en termes més generals quan es refereix a la figura del cardenal-nebot Alessandro Albani (1692-1779) que "con i suoi noti interessi rivolti alla scienza, all'arte, all'antiquariato... era personaggio tale da simboleggiare in pieno il processo di laicizzazione post-tridentina in atto a Roma già dalla fine del '600": *La Biblioteca Casanatense di Roma*. Napoli : Edizioni Scientifiche Italiane, 1993, p. 77.

¹¹⁴ Obviem intencionadament la Biblioteca Vaticana, una col·lecció la història, proporcions i representativitat de la qual la col·loquen en una esfera única, tot i tenir, com resulta obvi, punts en comú amb les que presentem en aquest capítol.

¹¹⁵ A propòsit de la tradició bibliotecària a Roma Vincenzo De Gregorio, al seu treball sobre Carlo Cartari (1614-1697), jurista, arxiver, erudit i bibliotecari responsable de l'organització de quatre biblioteques romanes senyorials de la segona meitat del sis-cents, senyala que "la sua idea di biblioteca risentiva profondamente, più che delle proposte più o meno nuove che arrivavano da ogni parte d'Europa, della tradizione, in particolare della tradizione bibliotecaria antica ed illustre che in Roma aveva conosciuto rinnovati fasti con la Biblioteca Vaticana, con l'Angelica e via via con tutte le biblioteche, soprattutto cardinalizie che, ai tempi del Cartari, erano arrivate ad un numero veramente ragguardevole e continuavano ad aumentare": Carlo Cartari regista e critico delle biblioteche romane nella seconda metà del Seicento. A: *Casanatense e dintorni: saggi su biblioteche e cultura particolarmente a Roma nel XVII secolo*. Napoli : CUEN, 1997, p. 9.

Per poder valorar l'assumpte com es mereix comptem amb el conegut treball de Valentino Romani *Biblioteche romane del Sei e Settecento*, on es recullen un conjunt de més de 150 biblioteques, obtingudes del buidatge tant de les guies per als visitants i pelegrins de la Ciutat Eterna publicades entre el 1638 i el 1806, com de dues obres fonamentals per al coneixement de les col·leccions bibliogràfiques romanes: la *Nota delli musei, librerie, galerie...*, de Giovanni Pietro Bellori (1613-1696), i el *Trattato... delle pubbliche e private celebri librerie di Roma*, de Carlo Bartolomeo Piazza (1632-1713)¹¹⁶. Col·leccions que, en les inspirades paraules del propi Romani, "affido volentieri allo stupore che suscita l'apertura improvvisa di un ventaglio: stupore per l'estensione e il rilievo di una straordinaria cultura del libro fiorita tra Sei e Settecento nella Roma papale"¹¹⁷.

Segons el parer d'aquest autor, les biblioteques romanes del període estudiat poden reduir-se a una triple tipologia: la biblioteca vinculada a la tradició monàstica de sociabilitat i servei, d'empremta assistencial i escolàstica; la gran biblioteca del col·leccionista, dotada no només de llibres, sinó també de gravats i d'una galeria d'obres d'art, reflex del poder del seu propietari, el príncep cristià; i finalment la biblioteca burgesa pròpia d'un membre d'un estatus professional determinat¹¹⁸. En aquest capítol posarem l'accent, naturalment, en les dues primeres categories.

I.3.2. La biblioteca del príncep eclesiàstic

Ens concentrarem ara en la segona de les categories proposades per Romani, no sense recordar abans les paraules de K. Pomian, per qui l'adquisició de semiòfors, la compra d'objectes d'art, la formació de biblioteques o de col·leccions, és una de les operacions que, en transformar la utilitat en significat, permet a les jerarquies de la riquesa ocupar una posició corresponent a la del gust o del saber, de manera que els objectes atesorats esdevenen símbols de superioritat social. Així, l'adquisició de semiòfors permet l'accés

---

¹¹⁶ ROMANI, Valentino. *Biblioteche romane del Sei e Settecento*. Roma : Vecchiarelli, 1996; BELLORI, Giovanni Pietro. *Nota delli musei, librerie, galerie, et ornamenti di statue e pitture ne' palazzi, nelle case, e ne' giardini di Roma*. Roma : appresso Biagio Deuersin, e Felice Cesaretti : nella stamperia del Falco, 1664; PIAZZA, Carlo Bartolomeo. *Trattato XIII. Delle pubbliche e private celebri librerie di Roma*. A: PIAZZA, Carlo Bartolomeo. *Eusevologion. Eusevologio romano, ovvero delle opere pie di Roma, accresciuto, & ampliato secondo lo stato presente. Con due trattati delle accademie, e librerie celebri di Roma*. In Roma : per Domenico Antonio Ercole..., 1698, p. xci-clxxxii.

¹¹⁷ ROMANI, op. cit., p. 13.

¹¹⁸ ROMANI, op. cit., p. 8-9.

a un ambient tancat a què no es pot accedir sense haver abans retirat del circuit utilitari una part dels diners posseïts¹¹⁹.

Una categoria, la del col·leccionista, de què ens interessaran en especial les biblioteques cardenalícies. Estretament vinculades, doncs, al fenomen del col·leccionisme de llibres practicat per l'aristocràcia eclesiàstica, aquests fons bibliogràfics durant el segle XVII es veuran dotats d'una codificació i d'un conjunt de preceptes específics que trobaran la seva plenitud a la primera meitat del set-cents¹²⁰.

El *De cardinalatu* de Paolo Cortesi, publicat el 1510, ja recollia entre les atribucions ineludibles del prelat la creació d'una biblioteca. El tractat estableix les virtuts i coneixements necessaris per exercir el cardenalat, les funcions, deures i prerrogatives del càrrec i la codificació del comportament del príncep de l'Església a l'esfera pública i privada. Per Cortesi, senyala Giorgio Montecchi, el cardenal és un príncep a tots els efectes, amb un estil de vida, comportament i deures en gran part anàlegs al del príncep laic, fins al punt que:

... anche i cardinali, proprio per la loro qualità di *senatores* impegnati a far risuonare ovunque l'eccellenza del loro grado, devono raccogliere libri con tanta più diligenza quanto più alta è la loro posizione e più grande è il numero delle persone cui devono provvedere. La lode, in questo caso, spetta ai cardinali proprio perché hanno riunito i libri in quantità tale da soddisfare i bisogni del pubblico; e quel che più conta, questa abbondanza di libri non è tenuta gelosamente chiusa, ma è posta a vantaggio di qualsiasi tipo di persone. Innalzare biblioteche ed aprirle agli studiosi è dunque per il principe, laico od ecclesiastico poco importa, il modo migliore per affermare

---

¹¹⁹ POMIAN, K. Tra il visibile e l'invisibile: la collezione. A: *Collezionisti, amatori e curiosi. Parigi-Venezia XVI-XVIII secolo*. Roma : Il saggiatore, 1989, p. 15-60. Citat per AGO, Renata. Collezioni di quadri e collezioni di libri a Roma tra XVI e XVII secolo. *Quaderni storici*. 2002, vol. 37, núm. 110, p. 379-403.

¹²⁰ Estudis de caire general sobre les biblioteques cardenalícies els trobem a: MARZOCCHI, Roberto. Biblioteche cardinalizie: i libri del cardinale Camillo Massimo, dallo studio alla libreria. A: NUOVO, Angela (ed.). *Biblioteche private in età moderna e contemporanea: atti del Convegno internazionale, Udine, 18-20 ottobre 2004*. Milano : Sylvestre Bonnard, 2005, p. 117-128; MONTECCHI, Giorgio. Cardinali e biblioteche. *Società e storia*. 1989, núm. 45, p. 729-739; PALAZZOLO, Maria Iolanda. Le raccolte librerie private nel Settecento romano. *Roma moderna e contemporanea*. 1996, vol. 4, núm. 3, p. 561-565; PETRUCCI, Armando. I libri della porpora. A: CAVALLO, Guglielmo (ed.). *I luoghi della memoria scritta. Manoscritti, incunaboli, libri a stampa di biblioteche statali italiane*. Roma : Istituto poligrafico e Zecca dello stato-Libreria dello stato, 1994, p. 303-309.

davanti a tutti la propria magnificenza -“principesca” appunto- e di manifestare, al di là dei propri obblighi, quella liberalità che è il solo e vero coronamento di tutta la sua attività pubblica e privata¹²¹.

Efectivament, la carrera eclesiàstica esdevé un terreny idoni on aquestes col·leccions prosperaran. Els seus propietaris, d'origen aristocràtic i distingits per una educació exclusiva, ostentadors sovint de funcions diplomàtiques i de mecenatge, es revelen així capaços d'excel·lir no únicament a títol de membres de l'elit religiosa, sinó també com a participants actius del paisatge cultural i social¹²². Amb el propòsit d'obtenir aquests rèdits no fungibles i poderosos a efectes d'imatge, es destinaven considerables recursos econòmics a l'acreixement de les biblioteques familiars o bé a la creació de noves capaces de mostrar el nivell i el valor de les polítiques culturals del fundador¹²³.

Des d'un altre país i una altra concepció, és impossible no reconèixer en els ideals programàtics del *De cardinalatu* resumits per Montecchi les paraules del llibertí francès Gabriel Naudé (1600-1653), que al seu cèlebre *Advis pour dresser une bibliothèque*, aparegut el 1627, dotava els poderosos i acabalats artífexs de biblioteques públiques d'una fama que sembla no tenir límits:

Combien d'estime devons-nous faire de ceux qui n'ont point recherché ces inventions superflues & inutiles pour la plus-part, croyans & jugeans bien qu'il n'y avoit aucun moyen plus honneste & assuré pour s'acquérir une grande renommée parmy les peuples que de dresser de belles & magnifiques bibliothèques, pour puis après les vouer & consacrer à l'usage du public? Aussi est-il vray que cette entreprise n'a jamais trompé ny deceu ceux qui l'ont bien sceu mesnager, & qu'elle a tousjours esté jugée de telle conséquence, que non seulement les particuliers l'ont fait réussir à leur avantage ..., mais que les plus ambitieux mesmes ont tousjours voulu se servir d'icelle pour couronner & perfectionner toutes leurs belles actions,

---

¹²¹ MONTECCHI, op. cit., p. 730-731.

¹²² MARZOCCHI, op. cit., p. 120.

¹²³ CANCEDDA, Flavia. *Figure e fatti intorno alla biblioteca del cardinale Imperiali, mecenate del '700*. Roma : Bulzoni, 1995, p. 12.

comme l'on fait de la clef qui ferme la voulte & sert de lustre & d'ornement à tout le reste de l'edifice¹²⁴.

Naudé va transcórrer onze anys a Roma, del 1631 al 1641 fent de secretari i bibliotecari del cardenal Giovanni Francesco Guidi di Bagno (1578-1641), i durant alguns mesos, des de la mort d'aquest últim, al juliol del 1641, fins al seu retorn a França, el 1642, al servei del cardenal Antonio Barberini (1607-1671). Durant aquest darrer període va tenir ocasió de conèixer la magnífica biblioteca del Palazzo delle Quattro Fontane, on residien tant el propi Antonio com el germà gran, el també cardenal Francesco Barberini (1597-1679)¹²⁵.

L'erudit francès es refereix al seu *Advis* a les tres primeres col·leccions bibliogràfiques fundades i inaugurades com a públiques en una etapa tan primerenca com són els últims anys del segle XVI i la primera dècada del segle XVII, dues d'elles italianes i creades per eclesiàstics d'elevat rang: l'Angelica romana del bisbe Angelo Rocca (1545-1620), que funcionava ja a les darreries del cinc-cents¹²⁶, l'Ambrosiana de Milà, fundada el 1609 pel cardenal Federico Borromeo (1564-1631), i la Bodleian d'Oxford, obra de sir Thomas Bodley (1545-1613), inaugurada el 1602.

Una qualitat, l'obertura al públic, que si bé en les tres col·leccions que acabem d'esmentar es trobava oficialment declarada a les seves ordinacions, en altres era simplement *de facto*, atès que tot i no ser-ho explícitament, en la pràctica s'hi permetia l'accés als estudiosos. Una mostra extrema d'aquestes últimes seria la biblioteca del curial Giovanni Ciampini (1633-1698), figura d'erudit eclesiàstic extraordinàriament activa durant l'últim terç del segle XVII romà i fundador de dues acadèmies, una sobre

---

¹²⁴ NAUDÉ, Gabriel. *Advis pour dresser une bibliotheque, presenté a monseigneur le president de Mesme*. À Paris : chez François Targa, 1627, p. 17-19.

¹²⁵ BIANCHI, Lorenzo. *Rinascimento e libertinismo. Studi su Gabriel Naudé*. Napoli : Bibliopolis, 1996, p. 208-209; MEROLA, Alberto. Barberini, Antonio. A: *Dizionario biografico degli italiani* [en línia]. Treccani [consulta feta el 18 de juliol del 2017]. Disponible a: [http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-barberini_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-barberini_(Dizionario-Biografico)/). A Delle biblioteche romane attorno all'Alessandrina. A: *Roma e lo studium urbis: spazio urbano e cultura dal quattro al seicento*. Roma : Ministero per i beni culturali e ambientali. Ufficio centrale per i beni archivistici, 1992, p. 492, Joseph Connors sosté que Naudé va ser bibliotecari de Francesco Barberini entre el 1642 i el 1644.

¹²⁶ Alfredo Serrai reivindica una major antiguitat de l'Angelica respecte a l'Ambrosiana i a la Bodleian a *Biblioteche e cataloghi*. Firenze : Sansoni, 1983. p. 25-44.

els concilis i una altra físico-matemàtica¹²⁷. El propi Carlo Bartolomeo Piazza confessa haver gaudit de la generositat del prelat, que arribava al punt de deixar els seus llibres en préstec a persones de confiança:

Ma ciò che rende celebre al mondo non meno la medesima libreria che il nome di questo degnissimo prelato è che stà esposta con un continuo flusso e riflusso de' letterati, co' quali egli di continuo tratta e conversa, ad ogn'uno che voglia ivi studiare, somministrando loro con istraordinaria umanità ciò che occorre, & a gli amici e confidenti dà il comodo de' libri da studiare nelle loro casa, ciò che riesce loro di molto comodo (com'è riuscito nel compilare e scrivere questo e gli altri nostri volumi), godendo il buon genio di esso di togliere con zelo ecclesiastico ai migliori ingegni l'ozio, & al publico il familiare pretesto di non studiare¹²⁸.

Tanmateix, es tractava de biblioteques que no eren simples espais representatius i de prestigi, on el príncep eclesiàstic feia ostentació de la seva magnanimitat tot obrint-les de manera més o menys declarada al públic, sinó que van esdevenir centres culturalment actius. Així, si Armando Petrucci diu que eren seu on es van celebrar molts dels rituals d'una renovada *respublica litterarum*, alimentada i activa a l'ombra de la cúria, Cancedda afegeix que molts dels qui s'enorgullien de la seva col·lecció de llibres podien aspirar a constituir, a la seva òrbita, un autèntic cercle d'estudiosos¹²⁹. Fou el cas del cardenal Benedetto Pamphili (1653-1730), que va arribar a reunir 9.000 llibres al seu palau del Corso. A l'ampli espai dedicat a la "libreria" convidava amics, poetes, erudits i científics a "fare accademia", literàries i musicals, i a realitzar experiments científics¹³⁰.

En íntima correspondència amb l'impuls col·leccionista, no era rar que els propietaris d'importants biblioteques apleguessin, igualment, col·leccions de pintura i escultura, arqueològiques o numismàtiques, estretament unides a les bibliogràfiques, de manera

---

¹²⁷ GRASSI FIORENTINO, Silvia. Ciampini, Giovanni. A: *Dizionario biografico degli italiani* [en línia]. Treccani [consulta feta el 20 de juliol del 2017]. Disponible a: [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-giustino-ciampini_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-giustino-ciampini_(Dizionario-Biografico)/).

¹²⁸ PIAZZA, op. cit., p. cl.

¹²⁹ PETRUCCI, op. cit., p. 306; CANCEDDA, op. cit., p. 13.

¹³⁰ MERCANTINI, Alessandra. Pamphili, Benedetto. A: *Dizionario biografico degli italiani* [en línia]. Treccani [consulta feta el 8 de juliol de 2017]. Disponible a: [http://www.treccani.it/enciclopedia/benedetto-pamphili_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/benedetto-pamphili_(Dizionario-Biografico)/).

que plegades arribaven a constituir el reflex de la voluntat de crear un projecte museístic¹³¹. Una esplèndida mostra n'era la biblioteca Barberiniana, construïda el 1633. Joseph Connors, després d'oferir-ne una suggerent descripció, que acaba amb el detall d'unes flors esculpides a la galeria superior, continua dient:

I fiori non erano l'unico incentivo offerto agli studiosi di consacrare momenti di *rêverie* alla natura. La biblioteca era situata in modo tale che le sue finestre godessero della migliore veduta del giardino Barberini. Infatti il giardino dev'essere inteso come l'estensione logica della biblioteca, la camera finale del gabinetto di curiosità ubicato nelle stanze adiacenti. Si passava dai libri e manoscritti alle monete e statue, poi alle conchiglie, cristalli e minerali esotici, ed infine alla mostra di fiori rari nel giardino¹³².

Això no obstant, en l'opinió de Maria Iolanda Palazzolo, el que sorprèn de les biblioteques cardenalícies o aristocràtiques del set-cents és la prevalença de l'interès científic sobre el declaradament col·leccionista. Aquest interès es traslladava en la formació de biblioteques d'un caràcter marcadament erudit i enciclopèdic, on la història i la geografia tenien una especial preeminència, i on s'apreciava una obertura a les controvèrsies religioses i a la literatura prohibida ¹³³.

Una altra de les característiques que alguns autors hi reconeixen és la promoció de modernes pràctiques catalogràfiques¹³⁴. Íntimament lligat a aquest concepte es mostra la figura del bibliotecari docte, capaç de produir catàlegs de qualitat -alguns dels quals van veure la llum i van tenir una àmplia difusió i repercussió- i de desenvolupar una hàbil i acurada política d'adquisicions.

---

¹³¹ A aquest propòsit, vegeu les reflexions sobre la funció simbòlica de les diferents col·leccions del cardenal Camillo Massimo (1620-1677) a: MARZOCCHI, op. cit., p. 127-128.

¹³² CONNORS, op. cit., p. 491.

¹³³ PALAZZOLO, op. cit., p. 572. Per Antonella Barzazi les biblioteques aristocràtiques venecianes entre finals del segle XVII i principis del XVIII són el mirall d'una formació que s'obria cada cop més a les ciències experimentals, al dret, a les llengües europees, i a un aprofundiment en la història i la geografia, uns espais on es podia "répondre à ces exigences en offrant un cadre de qualité, dans lequel il était possible d'ordonner une gamme de plus en plus vaste et articulée de disciplines et de connaissances": BARZAZI, Antonella. De la bibliothèque savante à la bibliothèque publique: collections et lecteurs à Venise au XVIIIe siècle. *Histoire et civilisation du livre - Revue internationale*. 2015, núm. 10, p. 117.

¹³⁴ MARZOCCHI, op. cit., p. 118, 121-122.

A aquest respecte, cal que ens referim a una de les biblioteques cardenalícies romanes més importants de la primera meitat del segle XVIII, fundada per Giuseppe Renato Imperiali (1651-1737) i objecte d'un documentat treball a càrrec de Flavia Cancedda¹³⁵. A les pàgines inicials l'autora, tot superant el punt de vista estretament utilitari d'obtenció de prestigi, senyala amb encert la transcendència de les col·leccions privades del set-cents romà en el desenvolupament i la transformació de les biblioteques al llarg de la història,

... sia per quel che concerneva l'evoluzione materiale o fisica dell'istituzione biblioteca, sia per quanto riguardava il mutato rapporto di quest'ultima con il contemporaneo mondo della cultura. Esse furono brillanti esempi del gusto erudito e mecenatesco espresso dalle alte gerarchie sociali e politiche dominanti nello Stato Pontificio. In effetti, la cultura romana di quel secolo ... fu permeata essenzialmente di caratteri accademici ed eruditi¹³⁶.

La col·lecció Imperiali, afirma Cancedda, s'insereix plenament en la tradició de les grans biblioteques privades romanes, però obertes al públic i a les necessitats dels estudiosos. Efectivament, definida com a pública per expressa voluntat del seu fundador, l'elecció per part del mateix cardenal del bibliotecari Giusto Fontanini (1666-1736) es va revelar particularment encertada. No només va reorganitzar profundament els fons, sinó que en va redactar un catàleg que va esdevenir una eina fonamental tant per als estudiosos com per a qui s'ocupava de bibliografia i biblioteques, una obra que significativament forma part dels llibres de la Col·lecció Ripoll¹³⁷.

Acabem aquest breu recorregut amb la Biblioteca Corsiniana, oberta al públic el 1754, pocs anys després de la mort de fra Ripoll, i que inicia, segons Petrucci, el crepuscle de l'edat d'or de les biblioteques cardenalícies. Una col·lecció que en opinió de l'autor italià es transforma en biblioteca-museu, "in cui gli interessi prevalenti erano volti verso l'antiquaria, verso la storia dell'arte, verso la letteratura, verso l'acquisizione di

---

¹³⁵ CANCEDDA, op. cit.

¹³⁶ CANCEDDA, op. cit., p. 11.

¹³⁷ FONTANINI, Giusto. *Bibliothecæ Josephi Renati Imperialis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconi cardinalis Sancti Georgii Catalogus secundum auctorum cognomina ordine alphabetico dispositus una cum altero catalogo scientiarum & artium*. Romae : ex officina typographica Francisci Gonzagae, 1711. Catàleg Ripoll núm. 747.

manoscritti miniati, di incunaboli, di autografi e di stampe”¹³⁸. Formada a cavall dels segles XVII i XVIII per iniciativa del cardenal Lorenzo Corsini (1652-1740), nomenat després papa Climent XII, la col·lecció bibliogràfica adquireix tot el seu caràcter en mans del cardenal Neri Corsini (1685-1770) , que la converteix, com dèiem, en pública, condició que als nostres dies encara manté.

Encetem ara la relació d’algunes col·leccions sorgides a Roma per iniciativa d’alts eclesiàstics no italians que, en la nostra opinió, perfilen el paisatge bibliotecari fins ara descrit de què fra Ripoll va ser testimoni i fins apunten relacions entre aquells i el dominic català.

D’antuvi, la biblioteca del cardenal espanyol Luis Belluga y Moncada (1662-1743), que reuneix a Roma una important col·lecció de 4.226 volums, confiada a la classificació, ordenació i catalogació de Gaetano Cenni (1698-1762), el seu bibliotecari des del 1725¹³⁹. Ens interessa especialment el prelat per la hipotètica relació que va mantenir amb el seu coetani fra Ripoll, citada en una font de certa debilitat però transcendent si se’n confirmés la veracitat. Es tracta de l’oració fúnebre llegida al Convento de San Tomás de Madrid en ocasió de la mort del dominic català, obra del franciscà Lorenzo Félix Vecino:

Lo diré con los mismos términos, que de Roma lo han escrito. En toda su vida, y largo gobierno, no hizo cosa contra su dictamen por empeño, aunque fuesse el mas autorizado. Y assí decía, y repetía el eminentísimo señor cardenal de Belluga: Yo no sé por qué quiero tanto a este padre Ripoll, pues él siempre me niega lo que le pido¹⁴⁰.

Segons Juan Bautista Vilar també hauria existit un lligam entre Belluga i el cardenal Giuseppe Renato Imperiali¹⁴¹. Certament, no resultaria estrany que s’hagués donat entre aquestes tres figures, contemporànies i amb clares afinitats vitals i culturals, algun

---

¹³⁸ PETRUCCI, op. cit., p. 309.

¹³⁹ Sobre la biblioteca de Belluga vegeu VILAR, Juan Bautista; SÁNCHEZ GIL, Francisco Víctor; VILAR, María José. *Catálogo de la biblioteca romana del cardenal Luis Belluga*. Murcia : Fundación Séneca, 2009; WAGNER, Klaus. Orden en las bibliotecas: la librería romana del cardenal Luis Belluga y Moncada. A: *La memoria de los libros. Estudios sobre la historia del escrito y de la lectura en Europa y América. Vol. 2*. Salamanca : Instituto de Historia del Libro y de la Lectura, 2004, p. 161-176.

¹⁴⁰ VECINO, op. cit., p. 25-26.

¹⁴¹ VILAR [et al.]. *Catálogo...*, op. cit., p. 41.

tipus de connexió. Si Belluga freqüentava els grups d'espanyols austriacistes refugiats a la ciutat dels papes, era ben coneguda la simpatia d'Imperiali envers la política habsbúrgica. De fet el 1711 va ser enviat en qualitat de llegat pontifici *a latere* durant l'estada que feu l'arxiduc Carles a Milà, de camí a Àustria, on havia de prendre possessió de la corona imperial després de la mort del seu germà Josep I¹⁴². Pel que fa a la postura del propi fra Ripoll davant del conflicte dinàstic, Rosa Maria Alabrús en defensa una actitud rotundament antiborbònica, que un estudi extens i profund del personatge tal vegada podria matisar¹⁴³. Però més enllà d'opcions polítiques, als tres eclesiàstics els unia l'afany de reunir una bona biblioteca i dotar-la dels recursos necessaris per al seu augment, ordenació i classificació.

Respecte a Belluga, és rellevant també per un altre motiu. Mentre va ser bisbe de Cartagena va formar una biblioteca composta per 4.000 volums, que en marxar a la ciutat papal va cedir als pares de l'Oratorio de San Felipe Neri de Múrcia. Aquest fons inicial es va enriquir gràcies a enviaments de llibres efectuats des de Roma, "de forma que en la primera mitad del XVIII sería, con diferencia, después de la de San Francisco, la mejor y más especializada de la ciudad, y por ello muy visitada por los estudiosos"¹⁴⁴. I pel que respecta a la seva biblioteca romana, per disposició testamentària els seus llibres, en morir ell, es van enviar majoritàriament al Colegio Mayor de Santa María de Jesús de Sevilla, mentre que una petita part s'hauria destinat a l'Oratorio de San Felipe Neri de Motril, ciutat d'on era oriünd el cardenal.

Un desig, el de traslladar un dels seus béns més preuats des d'Itàlia a la terra natal, Andalusia, que altres eclesiàstics de rang, com Joseph Dominique d'Inguibert (1683-1757), van realitzar en vida. Don Malachie -nom que va adoptar l'eclesiàstic francès en entrar a l'abadia trapenca de Buonsollazzo- després de 26 anys d'atzarosa vida religiosa i erudita a Itàlia, bona part de la qual transcorreguda a Roma, torna a la vila que el va veure néixer, Carpentras, en qualitat de bisbe de la mateixa població. Amb ell viatgen els llibres que va aplegar durant el període italià, amb els quals estableix, primer al palau

---

¹⁴² VILAR [et al.]. *Catálogo...*, op. cit., p. 35; CANCEDDA, op. cit., p. 23.

¹⁴³ ALABRÚS IGLESIAS, Rosa María. Raymundo Costa y Tomás Ripoll, dos dominicos frente a la Compañía de Jesús. A: ALABRÚS IGLESIAS, Rosa María. *Tradición y modernidad. El pensamiento de los dominicos en la Corona de Aragón en los siglos XVII y XVIII*. Madrid : Sílex, 2011. p. 95-136.

¹⁴⁴ VILAR, Juan Bautista. *El cardenal Luis Belluga*. Granada : Comares, 2001, p. 7.

episcopal i després en un edifici adquirit per a l'ocasió, una biblioteca pública, que va enriquir amb la compra de l'excel·lent col·lecció de Louis Thomassin de Mazaugues, conseller al parlament d'Ais de Provença¹⁴⁵.

A Roma, contemporàniament a l'època en què hi va residir Ripoll, es va produir un mecenatge que sorprèn per l'exactitud amb què recrea el mecanisme practicat pel dominic català al cenobi barceloní. El protagonista és un altre francès del sud, el caputxí fra Chérubin de Noves (1688-1767), i el beneficiari de la seva magnanimitat el seu convent d'origen, a Tarascon. Fra Chérubin transcorre 32 anys a Roma, on exerceix diverses funcions fins a assolir la de Definidor General de l'orde el 1744. No obstant, la seva activitat benefactora ja havia començat el 1733, i s'havia traduït en la subvenció d'obres de millora de la fàbrica i en l'enviament de pintures, relíquies i llibres, aquest últim el grup d'objectes principal. El religiós, perquè quedés constància de la seva generositat, va determinar que el seu nom figurés als llibres adquirits per a la seva comunitat¹⁴⁶.

Tampoc podem deixar de referir-nos a la biblioteca que fra José Maria de Ribeiro Fonseca da Evora (1690-1752) va fundar al convent romà dels framenors de Santa Maria in Aracoeli¹⁴⁷. Aquest important personatge, que va desplegar a la ciutat dels papes la seva influència i mecenatge durant la primera meitat del set-cents, va ser ministre plenipotenciari del rei Joan V de Portugal a la Santa Seu entre el 1733 i el 1740, i entre

---

¹⁴⁵ Sobre la biblioteca de d'Inguibert vegeu CAILLET, Robert. *Un prélat bibliophile et philanthrope: monseigneur d'Inguibert, archevêque-évêque de Carpentras, 1683-1757*. Lyon : Audin, 1952; BATTEZ, Isabelle. Monseigneur d'Inguibert et la fondation de l'Inguibertine. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 404-407.

¹⁴⁶ A propòsit de Chérubin de Noves vegeu GRÉZES, Henri. *Archives capucines: recueillies, coordonnées et annotées par le r. p. Henri de Grèzes, province de Provence, le couvent de Tarascon: 1612-1790*. N. D. de Lérins : Imprimerie M. Bernard, 1891, p. 228-231; DOMPNIER, Bernard. Entre possession collective et usage individuel. Le livre chez les capucins français des XVIIe et XVIIIe siècles. A : DOMPNIER, Bernard i FROESCHLÉ-CHOPARD, Marie-Hélène (eds.). *Les Religieux et leurs livres à l'époque moderne: actes du colloque de Marseille, E.H.E.S.S., 2 et 3 avril 1997*. [Clermont-Ferrand] : Presses universitaires Blaise-Pascal, 2000, p. 223-224.

¹⁴⁷ La biblioteca de l'eclesiàstic portuguès constitueix un dels nuclis fundacionals de la Biblioteca Nazionale Centrale de Roma, com a conseqüència de la confiscació dels béns dels ordes religiosos duta a terme a la capital d'Itàlia a partir del 1873: VENIER, Marina. The monastic libraries in Rome, from the lists of the religious orders for the Sacred Congregation of the Index to the confiscation in 1873: the reconstruction of the Eborensis Library in the Monastery of Santa Maria in Aracoeli belonging to the Friars Minors Observants. A: *Virtual visits to lost libraries: reconstruction of and access to dispersed collections: papers presented on 5 November 2010 at the CERL Seminar hosted by the Royal Library of Denmark, Copenhagen*. London : Consortium of European Research Libraries, 2011, p. 95-112.

les diverses atribucions que va haver d'acomplir destaquen delicades missions diplomàtiques. A més d'ostentar el mencionat títol, va assumir un nombre elevat d'altres càrrecs, sense oblidar l'impuls i la vigilància d'accions directament adreçades al seu orde, com els processos de canonització d'alguns sants franciscans i l'actualització dels annals de Luke Wadding, així com la redacció de la crònica de l'església i convent d'Aracoeli. El 1732 és nomenat General dels franciscans i posa en marxa una decidida activitat constructora i de restauració al cenobi romà, entre la qual destaca l'edificació d'una nova biblioteca, adjacent a les seves estances del convent situat al turó capitolí. Per Marianna Brancia di Apricena "essa fu certamente una delle più significative nel panorama romano della prima metà del XVIII secolo, e si distinse non solo per la raffinata qualità architettonica dell'intervento, ma anche per la scelta e la selezione accuratissima dei testi ivi conservati"¹⁴⁸. La rellevància de la biblioteca va arribar al punt de merèixer el breu de Climent XII *Ad seraphicos religionis*, en què fra Fonseca da Evora és reconegut fundador i constructor de tota la biblioteca per mitjà dels seus havers. Malgrat els mencionats triomfs, el seu afany per promoure una política de capil·lar presència portuguesa als territoris pontificis a través de l'orde franciscà va acabar quan caigué en desgràcia, segons Brancia di Apricena principalment per obra del conseller del rei, el jesuïta Giovan Battista Carbone. En efecte, la seva estada a Roma finalitza amb el seu nomenament de bisbe de Porto el 1740.

Són diversos els punts comuns que existeixen entre els dos coetanis, fra Ripoll i fra Fonseca da Evora: l'afavoriment de les respectives pàtries en terres romanes, l'impuls dels estudis històrics al si de l'orde, l'elevació als altars de sants i santes de l'orde i, naturalment, la creació d'una gran biblioteca. Això no obstant, comptem amb el valuós testimoni d'una de les notícies recollides a un dels proto-*Lumen Domus*. La crònica narra la pausa que el 1740 va fer fra Fonseca da Evora a Barcelona, mentre viatjava des de Roma fins a Portugal, durant la qual va visitar Santa Caterina i la seva biblioteca. Una etapa que acreditaria que entre ambdós religiosos hi va existir una amistat:

Allí prop de l'advent arriba a aquesta ciutat lo reverendíssim i excel·lentíssim senyor don fra Joseph Maria Fonseca ab Eborā, religiós del pare sant

---

¹⁴⁸ BRANCIA DI APRICENA, Marianna. *Il complesso dell'Aracoeli sul Colle Capitolino, 9.-19. secolo*. Roma : Quasar, 2000, p. 225.

Francesch, que havent estat molts anys en Roma ab los empleos més honorífics i sent al mateix temps agent del rei de Portugal en Roma, fou electo obispo d'Oporto, que és un dels millors bisbats d'aquell reine. Passà per aquesta ciutat anant-se'n a son bisbat i visita aquest convent, manifestant-se molt alegra d'haver vist lo convent natiu del pare general ab lo qual té una gran amistat. Visita tot lo convent y ab singularitat la llibreria. Ell és home d'un gran tracte y de molta humilitat, sens rastre de superbia, sobre estar adornat de tants honors¹⁴⁹.

Resta, certament, una mica misteriós per què aquesta notícia no va formar part posteriorment del *Lumen Domus* oficial i definitiu.

I.3.3. Les biblioteques conventuals

La menció al mecenatge del franciscà portuguès al convent de Santa Maria in Aracoeli ens condueix a referir-nos ara al conjunt de biblioteques conventuals romanes que constituïrien la primera de les categories establertes per Piazza de què parlàvem uns paràgrafs més amunt. El nostre propòsit és sintetitzar molt breument a les següents línies el panorama riquíssim que exhibeixen aquestes col·leccions eclesiàstiques, de les quals l'impagable Tommaso Piazza¹⁵⁰ en fa una llarga relació.

Moltes van ser beneficiàries d'importants col·leccions de membres de la jerarquia eclesiàstica. Segons relata Piazza, el cardenal Giovanni Bona (1609-1674) en fa un llegat per a la seva comunitat d'origen, els cistercencs de San Bernardo alle Terme, mentre que el provençal i igualment cardenal Toussaint de Forbin-Janson (1625-1713) la dona als mínims de Trinità de' Monti.

Però l'acció benefactora no procedia sempre de l'alt clergat, com ho demostra la impressionant nòmima de donacions i llegats que va rebre la Biblioteca Vallicelliana dels

---

¹⁴⁹ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 396v-397r.

¹⁵⁰ Respecte al crèdit que mereix aquest autor, De Gregorio afirma, seguint Mercati, que "non è sempre molto attendibile", i afegeix que el nombre de volums que recull de cada col·lecció és massa alt. Segons el nostre parer es tracta d'una font molt valuosa, en recollir una multitud de notícies que, tot i que cal valorar amb precaució, ofereixen sens dubte un retrat viu i contemporani de les biblioteques descrites: DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 14, nota 6; MERCATI, Giovanni. *Note per la storia di alcune biblioteche romane nei secoli XVI-XIX*. Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 1952, p. 151-153.

pares de l'Oratori. A aquesta important institució van anar a raure no únicament les col·leccions àuliques d'alguns cardenals i bisbes, sinó també les d'humanistes i pares erudits de la pròpia congregació.

Segons Piazza, un altre dels distintius dels fons bibliogràfics conventuals romans és la gran diversitat de matèries contingudes, descrita, en el cas dels teatins de Sant'Andrea della Valle, amb profusió de detall:

In una spaziosa stanza, distribuita con buon ordine, e d'ogn'intorno ripartita in tre spartimenti conservasi gran quantità di libri, non solamente teologici, ascetici, dogmatici, morali, spirituali, interpreti di scrittura, o polomistici, continuamente alle mani per i quotidiani ministeri di questi utilissimi operarii della Chiesa, ma di geografi, storici, cronologici, matematici, filosofici, canonici, leggisti, meteorologici, geometri e di qualsivoglia professione meccanica e liberale, per sodisfazione piena de' studiosi, e sollievo e pascolo degl'ingegni più eminenti, perchè da tutte le scienze imparino essi, & insegnino a lodare e benedir il Signore¹⁵¹.

Es tracta, així, d'una diversitat de matèries íntimament vinculada a l'obertura tàcita de bona part d'aquestes biblioteques al públic dels estudiosos, per a l'aprofundiment en el saber i l'expansió del coneixement, i amb l'inevitable objectiu, ho acabem de llegir, de glorificar Déu. Una obertura de què poden gaudir fins i tot els forasters, com diu Piazza a propòsit dels mínims de San Francesco di Paola ai Monti, on entre les tasques dels dos bibliotecaris, es compta la de "ricevere & accogliere con molta umanità i forastieri virtuosi, che per avventura vengono in essa a studiare"¹⁵².

Sovintegen igualment les mencions a les grans sales de lectura de què disposaven aquestes biblioteques, així com l'al·lusion als útils i acurats instruments bibliogràfics elaborats pels bibliotecaris, mentre que no manca mai la notícia del nombre de volums que s'hi custodiaven.

---

¹⁵¹ PIAZZA, op. cit., p. cxxxviii.

¹⁵² Segons De Gregorio l'eclecticisme és un dels trets distintius de les biblioteques formades a cavall dels segles XVII i XVIII. DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 44.

La lectura dels diversos capítols del *Trattato* de Piazza, amb la varietat de col·leccions descrites i la seva barroca abundància informativa, ens remet però a una única concepció: l'univers bibliotecari dissenyat pel jesuïta Claude Clément (1596-1642) al *Musei sive bibliothecae tam privatae quàm publicae extractio, instructio, cura, usus*¹⁵³. Si anem una mica més enllà, podem fins i tot imaginar, a guisa d'un capítol més, l'exposició d'una col·lecció intrusa, la dels dominics de Santa Caterina de Barcelona, amb el seu mecenes, elevat nombre de volums despleats en una notable abundància de matèries i obertura al públic, això sí, de manera oficial per voluntat del benefactor, un alt eclesiàstic que si bé no era cardenal, gaudia d'un poder considerable en la funció de General d'un orde tan influent com era el de sant Domènec.

I.3.4. La biblioteca Casanatense

A qui estigui interessat en aquesta cabdal biblioteca romana només li cal procurar-se els excel·lents treballs que Vincenzo De Gregorio li ha dedicat, i en què es basa principalment aquest apartat¹⁵⁴. Per al nostre treball, malgrat tot, resulta ineludible consagrar-li unes pàgines, atès que una mirada de conjunt a les biblioteques de la Ciutat Eterna durant l'etapa en què fra Ripoll hi va residir ha d'incloure, forçosament, la institució fundada per Girolamo Casanate al Convento di Santa Maria sopra Minerva. Fins i tot, si forcem una mica l'abast de la seva repercussió en l'empresa del dominic, podríem dir que si hagués estat aquesta l'única col·lecció romana coneguda i freqüentada pel català, la seva excel·lència i riquesa haurien estat prou inspiradores per al projecte de formar una gran biblioteca al convent barceloní.

En la gènesi de la Casanatense es troben, abans que el propi cardenal Girolamo Casanate (1620-1700), la rica col·lecció de llibres que va aplegar el seu pare, l'aragonès Matías Casanate (aproximadament 1580-1651) i, principalment, la voluntat del metge lúgur Giovanni Maria Castellani (1587/88-1655) de deixar els seus béns al convent dominic de

---

¹⁵³ CLÉMENT, Claude. *Musei sive bibliothecae tam privatae quàm publicae extractio, instructio, cura, usus libri IV; accessit accurata descriptio Regiae Bibliothecae S. Laurentii Escurialis...* Lugduni: sumptibus Iacobi Prost, 1635.

¹⁵⁴ DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit. i Officina catalografica. Un capitolo di storia casanatense: dai primi indici al catalogo Audiffredi. *Biblioteche oggi*. 1990, vol. VIII, núm. 2, p. 181-224.

la Minerva i destinar-ne una part a la fundació d'una biblioteca pública oberta tant als frares com als estudiosos¹⁵⁵.

A aquestes premisses s'unirà el desig del cardenal de deixar la seva rica biblioteca als dominics perquè en fessin una institució de palesa defensa de la doctrina i del poder papal. L'elecció no ens hauria de sorprendre, atesa la ferma reivindicació de l'autoritat pontifícia que practicava l'Orde de Sant Domènec, juntament amb l'acapament dels càrrecs de secretari de l'Índex, comissari del Sant Ofici de la Inquisició i mestre del Sacre Palau, sense oblidar el seu antagonisme i competència amb la Companyia de Jesús.

L'ambiciós programa del cardenal detallat al seu testament suposava també la creació d'una càtedra pública de dos lectors consagrats a la lectura i comentari de la *Summa* de sant Tomàs i l'organització d'un col·legi de sis teòlegs amb la intenció de salvaguardar la "sana dottrina" de les insídies tant dels heretges com d'altres "novatori". Tant els pares lectors com els teòlegs havien de ser frares predicadors, en el primer cas de qualsevol nacionalitat, mentre que en el segon era necessari que cada un fos originari d'un país diferent.

Si tornem a la biblioteca, el testament del prelat deixava molt clars els termes de la seva fundació, als quals, d'altra banda, va participar el General fra Antonin Cloche, de qui, recordem-ho, fra Ripoll va ser company. La voluntat era "fondare una biblioteca pubblica a Roma" amb l'objectiu de ser "a beneficio commune di tutti quelli che vorranno approfittarsi nelle lettere e rendersi abili alla difesa della religione cattolica e di questa santa sede". A la pregunta de per què Casanate va voler que fos pública De Gregorio contesta que cal buscar la resposta en, per una banda, la satisfacció genèrica de les noves necessitats madurades en la societat, i per una altra el desig de mostrar les seves potencialitats per combatre els jesuïtes en el seu propi terreny. Si la Companyia era considerada la representant per excel·lència de l'ensenyament, els dominics obtindrien la supremacia en un camp proper, el de les biblioteques. Motivacions a què caldria unir el deute amb el ja citat Castellani. Tampoc podem oblidar que abans de passar a mans

---

¹⁵⁵ Vegeu PANETTA, Marina. *La "libreria" di Mattia Casanate*. Roma : Bulzoni, 1988.; DE GREGORIO, Vincenzo. Giovanni Maria Castellani ed il suo ruolo nella fondazione della Biblioteca Casanatense (testimonianze, documenti, ipotesi). *Studi latini e italiani*. 1986, [Anno zero], p. 127-146.

dels dominics, quan els llibres constituïen només una col·lecció cardenalícia més de les que cita Piazza¹⁵⁶, Casanate ja hi permetia l'accés als estudiosos.

Per voluntat del seu fundador, des dels inicis la direcció i administració es va confiar a sis alts prelats de l'Orde de Predicadors: el General de l'orde, el mestre del Sacre Palau, el comissari del Sant Ofici, el secretari de l'Índex, el procurador general de l'orde i el prior del convent de la Minerva. En la pràctica però les regnes les portaven els dos doctes bibliotecaris dominics les atribucions dels quals es declaraven igualment al testament. Al llarg de bona part del generalat de fra Ripoll, va treballar a la Casanatense fra Gian Domenico Agnani, a qui De Gregorio dedica paraules de lloança¹⁵⁷, primer com a sotsbibliotecari (1728-1732) i després com a prefecte (1733-1746). A ell es deu l'eficient administració de la biblioteca durant aquest període i la creació d'una àmplia documentació que palesa amb detall i cura les seves dots bibliogràfiques, traduïdes en una encertada política d'adquisicions. Ultra això, va ser l'artífex de la nova estructura del catàleg semàntic.

La Casanatense es va convertir, així, en una institució cultural de primer ordre, amb un caire manifestament innovador i admirada per molts. Si les catedres i el col·legi li van donar el caràcter de focus de creació intel·lectual plurinacional, la biblioteca va ser capaç, gràcies a la sàvia i hàbil tasca dels bibliotecaris, de reunir una col·lecció que si bé no aspirava a reunir tots els llibres existents, com propugnava Naudé, volia aplegar els millors de cada disciplina, per poder atendre el públic variat que la utilitzava, sense oblidar mai, però, la seva vocació com a ferma auxiliadora de la fe catòlica. En l'opinió de De Gregorio

Ormai era ampiamente superata la concezione astrattamente eclettica delle biblioteche cardinalizie (cui non si sottraeva del tutto nemmeno quella del Casanate), una concezione che, tra l'esigenza di conservare e glorificare l'esistente e il bibliofilico culto di tutto ciò che è bello, antico, significativo, ecc. proponeva un modello bibliotecario irraggiungibile¹⁵⁸.

---

¹⁵⁶ PIAZZA, op. cit., p. cxi-cxlij.

¹⁵⁷ DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 91-94.

¹⁵⁸ DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 80.

En efecte, era la seva ferma vocació de “*pubblica utilitate*” el que distingia la Casanatense de moltes de les biblioteques dels cardenals i d’altres personatges d’elevat rang -tot i que algunes comptaven amb una genèrica voluntat de servei al públic- per qui la col·lecció de llibres constituïa “un corredo personale, legato alla dignità della carica ricoperta e destinato in genere alla dispersione o a passare in altre mani una volta che essi fossero defunti”¹⁵⁹.

La peripècia personal i professional de fra Tomàs Ripoll a la ciutat dels papes s’incrusta de ple en les etapes d’exordi i afirmació de la col·lecció casanatense. Poc temps després del discurs d’obertura de la biblioteca, llegit pel bibliotecari fra Raffaele Maria Filamondo el 3 de novembre del 1701, el català va ser testimoni directe de l’organització i expansió de la institució essent company del General fra Cloche. El 1708, va poder assistir a la col·locació de la gran estàtua del fundador, obra de Le Gros, a l’atri de la biblioteca, així com de diverses làpides commemoratives entre el 1704 i el 1710; i el 1716 probablement va admirar els globus terraqüi i celeste que actualment encara ornem el gran saló monumental.

No ens hauria d’estranyar que fra Ripoll tingués coneixement, a la vegada, de la febril activitat duta a terme pels bibliotecaris. Ens referim tant a la redacció de catàlegs, un més dels punts establerts per Casanate a les seves últimes voluntats, com a l’increment de la col·lecció mercès a l’adquisició de biblioteques de particulars difunts, amb la intervenció de llibreters experts.

Ja Mestre de l’Orde, va tenir ocasió de trepitjar el recentment inaugurat saló monumental, construït entre el 1719 i el 1725 per poder acollir tant l’elevat nombre de públic que hi acudia com la gran quantitat de llibres que hi ingressaven. La seva fàbrica es va veure amenaçada per un plet mantingut amb els jesuïtes del contigu Collegio Romano, que temien, en haver-se enderrocat unes cases, l’edificació de parets d’alçades massa elevades. El conflicte, que es va resoldre oficialment amb satisfacció de les dues parts, va constituir en realitat, segons De Gregorio, un intens camp de batalla on van resultar victoriosos els dominics i en què la profusió de libels apareguts per a l’ocasió,

---

¹⁵⁹ DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 81, nota.

un dels quals conservat al CRAI Biblioteca de Reserva, va donar a conèixer el cas a un públic molt ampli¹⁶⁰.

No obstant les evidències que posen de manifest la relació entre el dominic i la biblioteca romana, l'examen de la documentació supervivent generada per la Casanatense mentre fra Tomàs Ripoll va formar part de la cúria dominica a Roma malhauradament no ha donat tot el fruit que esperàvem, això és, no hi hem trobat traces directes per a la nostra investigació¹⁶¹. No podem testimoniar, així, una intervenció dels savis bibliotecaris romans en la provisió de llibres que feia el tarragoní per al seu convent de Barcelona a través d'alguna factura, carta o llista d'adquisicions en què aparegui el seu nom o bé el d'algun dels seus col·laboradors. Els papers aplegats concerneixen en la seva pràctica totalitat, en canvi, l'administració, el manteniment i l'augment de la col·lecció romana i de l'espai que l'allotjava, i contenen no només documentació de caire transaccional i comptable, sinó que també correspondència i llistes de llibres.

Cal dir, malgrat tot, que una part de la documentació consultada ens ha permès esbossar algunes línies que ajuden a il·luminar una hipotètica intervenció de la institució romana en el mecenatge de fra Ripoll al convent barceloní, línies que desenvoluparem al següent capítol d'aquesta tesi, dedicat al mecenatge de fra Tomàs Ripoll a la biblioteca de Santa Caterina de Barcelona.

Com a conclusió, podem conjecturar que qui se situava en el punt més alt de la jerarquia de l'orde coneixia bé la biblioteca i en treia el profit necessari. El seu càrrec el col·locava, com hem dit, a l'òrgan governatiu de la institució, tot i ser-ne els bibliotecaris els autèntics administradors. D'altra banda, és important assenyalar que les estances on residia es trobaven al Convento di Santa Maria sopra Minerva adjacent. Efectivament, la seva elevada funció el convertia, juntament amb els altres membres del govern de la biblioteca, tots membres de la jerarquia catòlica, en lector potencial, sobretot per l'accés que hi tenia a obres de caire jurídic¹⁶². Tampoc hem d'oblidar l'avantatge de poder obtenir amb aparent facilitat el suport i el consell dels bibliotecaris, autèntics

---

¹⁶⁰ Es tracta de la *Raccolta d'alcuni fogli concernenti la strepitosa lite tra pp. domenicani e gesuiti sopra la nuova fabbrica della libreria casanatense di Roma nell'anno 1719*. [Roma : s.n., 1719].

¹⁶¹ L'arxiu de la Biblioteca Casanatense es troba descrit sumàriament a l'inventari amb el títol *Archivio Casanatense. Inventario topografico. Mss. Cas. 1-500*.

¹⁶² DE GREGORIO. *Officina catalografica*, op. cit., p. 219.

professionals de la bibliografia acostumats a ocupar-se intensivament i amb encert de l'adquisició de llibres. D'una forma més vaga, no ens hauria de semblar absurd que l'observació de la gestió de la col·lecció romana, amb l'adopció de pràctiques biblioteconòmiques innovadores al càrrec de frares doctes i capaços, la seva militant obertura al públic, la fama obtinguda i fins la posició superior en el terreny librari davant dels jesuïtes, com ja hem dit, colpís i inspirés Ripoll en el moment de dur a terme un projecte de biblioteca a la comunitat de què era fill.

~~~~~

Biblioteques fruit de la magnanimitat d'alts eclesiàstics posades a l'abast del públic erudit; voluntat de formar col·leccions de caire enciclopèdic; dotació d'erudits bibliotecaris i creació d'acurats i funcionals instruments bibliogràfics; interès envers l'augment de la col·lecció, amb operacions adreçades a l'adquisició de biblioteques de particulars; gust per la biblioteca museu. En la nostra opinió, la realitat bibliotecària romana contemporània de fra Ripoll és una peça que cal tenir en compte a l'hora de valorar la gestació i progrés de la col·lecció ceteriniana, on, amb més o menys fortuna, es va manifestar cada una de les accions que acabem d'enumerar, com tindrem ocasió de comprovar al llarg dels propers capítols d'aquesta tesi.

I.4. El mecenatge

I.4.1. Introducció

Iniciem aquest apartat amb l'al·lusió a la làpida ubicada al peu del bust de fra Tomàs Ripoll (col·locat en un nínxol), que els predicadors barcelonins van situar a la porteria conventual el 1733, actualment custodiada als dipòsits del Museu Nacional d'Art de Catalunya¹⁶³. Es tracta d'un element ple de significat, en ser un dels vestigis pervinguts del Convent de Santa Caterina Verge i Màrtir de Barcelona particularment eloqüent pel que fa a la generositat del dominic envers la seva comunitat d'origen. La profusió de testimonis en què apareix la seva transcripció denotaria l'interès que la làpida commemorativa va despertar, tant entre qui va poder-la contemplar al seu emplaçament original com entre qui conservava la memòria de la importància del convent i en lamentava la pèrdua, durant els anys posteriors a la seva destrucció¹⁶⁴.

REVERENDISSIMO PATRI FRATRE THOMAE RIPOLL TARRACONENSI
ORDINIS PRAEDICATORUM GENERALI MAGISTRO
AC HUIUS COENOBII FILIO AMANTISSIMO
VIRO DOCTRINA, ZELO, PIETATE, ATQUE PRVDENTIA
VRBI ET ORBI CLARISSIMO
CVIVS IMMENSIS SVMPTIBVS, ATQVE INGENTI STVDIO
ECCLESIA PLVRIMIS SACRIS, ET PRAETIOSIS ORNAMENTIS DITATA
SACRARIVM NOVIS VNDEQVAQVE ARMARIIS, ET SVPELECTILIBVS REFERTVM
BIBLIOTHAECA IAMPRIDEM AB IPSO ERECTA,

---

¹⁶³ L'element es troba a la ubicació RS2 C22B Comp22 CosB nivell 02, amb número de registre MNAC/MAC 14350 i ha estat inventariat a CASANOVAS MIRÓ, Jordi. *El Museu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona: dades per a una història*. Barcelona : Reial Acadèmia de Bones Lletres, 2009, p. 191.

¹⁶⁴ Es conserven dues transcripcions de la làpida -de dues mans diferents- a: CRAI Reserva UB Ms. 241. *Varia*, p. 233 i 252. Igualment, es troba transcrita a: TORRES AMAT, Fèlix. *Memorias para ayudar a formar un diccionario critico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*. Barcelona : Impr. de J. Verdaguer, 1836, p. 543; ELÍAS DE MOLINS, Antonio. *Catálogo del Museo provincial de antigüedades de Barcelona*. Barcelona : Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos, 1888, p. 246; BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano. *Las casas... Tomo II*, op. cit., p. 28; VILLANUEVA, Jaime. *Viage literario á las iglesias de España. Tomo XVIII. Viage á Barcelona*. Madrid : Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1851, p. 198-199. També s'hi refereix Antonio Ponz al seu *Viage de España, en que se da noticia de las cosas mas apreciables y dignas de saberse que hay en ella. Tomo decimoquarto, trata de Cataluña*. Madrid : por la viuda de Ibarra, hijos y compañía, 1788.

INFINITIS PROPEMODVM, AC SELECTISSIMIS LIBRIS CVMVLATA,
REDDITIBVS AVCTA, ATQVE AD PVBLICAM VTILITATEM EXPOSITA
CONVENTVS DENIQVE TOTVS BELLORVM CLADE FERME DIRVTVS
SEMEL, AC ITERVM RESTAVRATVS,
ET AD COMMODIOREM, AC NOBILIOREM FORMAM EX OMNI PARTE REDACTVS,
FRATRES EIVSDEM CONVENTVS FILII
PATRI, AC BENEFACTORI MVNIFICENTISSIMO
GRATI ANIMI MONVMENTVM POSVERE
ANNO DOMINI M.DCCXXXIII
AETATIS SVAE LXXXI ASSVMPTIONIS AD MAGISTERIVM ORDINIS IX
OBIIT ROMAE XXII. SEPTEMBRIS ANNO MDCCXLVII.
AETATIS XCV ANNI

En l'homenatge retut per la comunitat de predicadors barcelonins al General benefactor s'elogia el seu tarannà i patronatge, tot destacant l'embelliment de l'església i de la sagristia, l'erecció d'una biblioteca pública i la restauració del convent destruït per les guerres. L'objectiu d'aquesta introducció és apuntar únicament els elements més significatius de la seva acció benefactora, tot i ser conscients que van ser múltiples i mereixedors de ser aprofundits en un altre treball els àmbits conventuals en què es va desplegar el seu patronatge, com hem pogut constatar a la documentació consultada. Respecte a la nostra investigació, els diferents continguts en què s'articula el present capítol es dedicaran essencialment a descriure el mecenatge que fra Tomàs Ripoll va desplegar a favor de la biblioteca del Convent de Santa Caterina, una dimensió del personatge que es pot dir que constitueix la raó de ser d'aquesta tesi.

És important fer dues puntualitzacions prèvies. En primer lloc, aclarir que l'obertura de la col·lecció al públic i l'adquisició de la biblioteca de Pau Ignasi de Dalmases seran tractades en capítols a part. El segon punt vol posar de manifest que ens hauria agradat que la cerca de fonts primàries sobre el mecenatge hagués estat més fructuosa, amb la localització de documents que haurien il·luminat les pàgines d'aquesta tesi amb abundants dades i certes. Així, si bé és cert que ens hauria complagut enormement localitzar la correspondència privada del predicador i, potser encara més, ensopegar

amb les ordinacions de la biblioteca, ens hem pogut moure per una miriada de textos de naturalesa ben diferent -en ocasions, per ser marcadament celebratius, de tènue fiabilitat informativa- que hem mirat en tot moment d'abordar amb rigor i cautela.

Un cop aclarides aquestes qüestions, i abans de concentrar-nos en la biblioteca dels predicadors barcelonins, hem volgut il·lustrar que el mecenatge de fra Ripoll no va ser una raresa en el context espanyol i català; ben al contrari, al nostre territori, al llarg del set-cents, altres iniciatives individuals van afavorir els fons libraris de diverses institucions eclesiàstiques, amb un origen, una intenció i un abast ben variats. A continuació, narrarem la difícil peripècia de l'establiment d'una nova biblioteca conventual, esdevingut al llarg d'un període sacsejat per les dificultats constructives i les guerres. El discurs es desplaçarà després a Roma i a la cúria dels predicadors, un dels pols principals de la nostra recerca, i s'articularà en quatre punts: la descripció i valoració d'un valuós document: el Ms. 1504 del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, això és, l'inventari en què Ripoll i els seus col·laboradors anotaven els títols que adquirien per a Santa Caterina; la distintiva nota manuscrita de compra que llueixen molts dels llibres adquirits gràcies al General català, amb una exposició de les xifres en joc; la producció i distribució dels llibres oficials de l'orde -accions a partir de les quals extrapolem elements que ens ajuden a entendre la singular empresa portada a cap pel General tarragoní-; i la intervenció dels bibliotecaris de la Casanatense en els afers relacionats amb els llibres dels generals de l'orde. Clourem el capítol amb alguns testimonis sobre com des de Roma el nostre predicador vetllava pel compliment de les seves disposicions, i amb el detall de les providències econòmiques que va determinar a favor de la restauració i augment de la biblioteca de la seva comunitat d'origen.

Cal apuntar que el cenobi barceloní no va ser l'únic beneficiari de l'interès de fra Ripoll, sinó que altres convents del principat van aprofitar-se de la seva magnanimitat, tot i no enumerar-se llurs biblioteques com a destinatàries¹⁶⁵. Darrere de la seva acció es trobava el desig d'afavorir els cenobis catalans de la província. Tenim notícia de Sant

---

¹⁶⁵ Joan Lleonart, a l'oració fúnebre escrita a la mort de fra Ripoll afirma, en el to grandiloqüent característic d'aquesta mena de textos: "Hable la Italia, dígalo este Principado de Cataluña, en donde apenas se hallará convento o colegio en que algún sumptuoso monumento no acuerde la generosidad de su pecho": LLEONART, op. cit., p. 45.

Domènec de Tarragona¹⁶⁶, amb l'execució de diferents obres a la seva fàbrica, regal d'objectes litúrgics i reparació d'obres d'art, i de les obres a les fàbriques dels convents de Sant Magí de la Brufaganya¹⁶⁷ i de Sant Domènec de Cervera¹⁶⁸. La comunitat de monges dominiques del Convent de Nostra Senyora de Montsió va rebre igualment els favors del tarragoní¹⁶⁹, així com el Convent de Sant Domènec de Vic, on es poden distingir les armes de fra Ripoll presidint les seves portes¹⁷⁰.

Respecte al paper benefactor de fra Ripoll a Santa Caterina, va ser immens, principalment des del moment en què marxa a Roma després de ser designat company del General el 1702 fins a la seva mort el 1747, tot i que poc abans de ser elegit prior ja va manifestar el gran interès que hi tenia, com podrem comprovar al llarg de les pròximes pàgines. En paraules d'Alejandro J. López Ribao:

Sin duda el mayor benefactor del convento durante el siglo que nos ocupa fue fray Tomàs Ripoll. A lo largo de nuestro trabajo nos hemos referido y continuaremos refiriéndonos a su generosidad probada, debido a que su patronazgo fue omnipresente en la existencia del cenobio a lo largo de la primera mitad del siglo¹⁷¹.

En efecte, els testimonis de l'acció benefactora del dominic envers el convent barceloní són constants a les fonts consultades, especialment a la crònica conventual, tant en la seva versió primitiva, els ja citats *proto-Lumen Domus*, com al *Lumen Domus* mateix. Els textos de caire encomiàstic que llegim a les oracions gratulatòries i fúnebres, al *Llibre de les professions*¹⁷² i a alguns dels documents custodiats al CRAI Biblioteca de Reserva de

---

¹⁶⁶ CAPDEVILA, op. cit., p. 27-29.

¹⁶⁷ AHAT 19220, per indicació d'Alejandro J. López Ribao.

¹⁶⁸ GARGANTÉ LLANES, Maria. Algunes obres al convent de Sant Domènec de Cervera al segle XVIII. *Miscel·lània cerverina*. 2002, vol. 15, p. 123-139.

¹⁶⁹ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 51.

¹⁷⁰ Barraquer i Roviralta diu que a partir del 1662 es va reprendre la construcció del cenobi, pagada per fra Ripoll, però que de nou va quedar interrompuda, "siendo de esto la causa, según tradición, el lujo con que se edificaba, que disgustó al dicho General": *Las casas... II*, op. cit., p. 55.

¹⁷¹ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 111. Les pàgines 86 a 94 especifiquen les diferents accions de mecenatge de fra Ripoll al convent barceloní.

¹⁷² AHPDA. Llibre 63, *Professions*.

la UB¹⁷³ també són rics en elogis al seu mecenatge. Un d'ells xifra la suma destinada per fra Ripoll al convent en més de 80.000 lliures barcelonines¹⁷⁴.

És essencial assenyalar que la generositat de fra Ripoll està indissolublement lligada als efectes devastadors que els setges de Barcelona del 1697 i del 1713 van causar en el cenobi. Quan es va produir el primer, el nostre predicador encara no havia assolit cap càrrec de govern, però ja va destacar com un dels frares que més va contribuir a la reparació dels danys. Juntament amb fra Tomàs Salvador, un altre dels religiosos que sobresurten per la seva liberalitat, es va mostrar especialment interessat en la restauració dels vitralls, mentre que essent ja prior va emprendre la construcció d'un nou orgue, acció descrita prolixament al *Llibre de les professions*¹⁷⁵.

Amb les conseqüències de la Guerra de Successió en la comunitat barcelonina, els favors de fra Ripoll van distribuir-se vigorosament des de la posició privilegiada que ocupava com a company del Mestre de l'Orde. La benigna intervenció del dominic, duta a terme des de Roma, és narrada i celebrada amb profusió de detalls a les principals fonts consultades. Durant aquests anys intensos de reconstrucció del cenobi resulta especialment important el paper de fra Rafael Figuerola, que mentre era regent del Collegio di San Tommaso de Santa Maria sopra Minerva va ser enviat per fra Ripoll a Barcelona per confiar-li el priorat de Santa Caterina, càrrec que va ocupar des del juliol del 1715 fins al setembre o octubre del 1717, quan torna a Roma per esdevenir membre del col·legi de teòlegs de la Casanatense¹⁷⁶.

---

¹⁷³ CRAI Reserva UB Ms. 1934. *Llibre de memòries dels més insignes benefactors del present Convent de Santa Catarina Verge y Màrtir de Barcelona, des de l'any 1219 que fou el de sa fundació*, f. 23r-24v i Ms. 241. *Varia*, f. 197.

¹⁷⁴ CRAI Reserva UB Ms. 1934. *Llibre de memòries*, f. 24: "Pro hiis omnibus dictis et aliis non expressis, ingentes sumptus fecit qui non possunt certo sciri; judicantur tamen excedere summam 80000 libras Barcinonensis".

¹⁷⁵ AHPDA. Llibre 63. *Professions*, p. 44-46. Sobre l'orgue i les dificultats que va ocasionar vegeu: LÓPEZ RIBAO, Alejandro J. i JURCZAK, Dominik. ¿Concebido con pecado original?: órganos y organistas en el convento de santa Catalina virgen y mártir de Barcelona en el siglo XVIII. A: BETRÁN MOYA, José Luis i PÉREZ SAMPER, María Ángeles (eds.). *Nuevas perspectivas de investigación en historia moderna: economía, sociedad, política y cultura en el mundo hispánico*. Barcelona : Universitat Autònoma de Barcelona : Fundación Española de Historia Moderna : Universitat de Barcelona, 2018, p. 1031-1040.

¹⁷⁶ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 399v-400r: "Lo dia 21 d'agost [del 1741] arribà una notícia molt fatal per aquest convent en la mort del molt reverend pare mestre fra Raphel Figuerola, fill d'hàbit d'aquest convent. Fou lo dit pare mestre natural d'Alcover del Camp de Tarragona, prengué l'hàbit en aquest convent aont estudià manifestant sos grans talents y antes d'acabar los 15 anis de lliçó fou cridat del pare general (ab lo qual tenia algun parentiu) perquè anàs a Roma per regent de la Minerva, y estan allí succeí lo siti de l'añi 14, y com aquest convent quedà tant destruït perçò se judicà seria molt convenient

Resulta important assenyalar que a la reparació o nova construcció de diferents dependències de la fàbrica conventual cal unir l'enviament de nombrosos objectes sumptuaris per al culte -que tindrem ocasió d'esmentar en aquest mateix capítol quan ens referim a la tramesa de llibres per a la biblioteca-, i també de diners en metàl·lic.

El document conegut com *Espèculo de rendas libres*, escrit prop de 40 anys després de la mort del dominic, serva vivament la memòria del zel amb què va ocupar-se de la creació de rendes per al seu convent d'origen:

Lo mencionat reverend Pare General, sempre attent al bé espiritual d'aquest son convent, y atenent igualment a lo temporal, no sols procurà después de las calamitats y pèrduas que exprimentà ab las guerras del principi de la centúria en la reedificació y reparos del convent y en enviar adornos molt preciosos com consta llargament en lo *Lumen Domus*, sinó que també volgué en part resarcir las pèrduas de capitals o rendas alienadas per lo socorro de las necessitats en què se veren los religiosos en aquells, a qual fi envià varies remesas de diner ab exprés orde que se posassen en carregaments, de las que molta part, junt ab alguns diners d'espolis de religiosos, dels que també ordenà se posassen també en carregaments...¹⁷⁷.

Acabem aquest breu recorregut per l'acció benefactora del dominic en el conjunt del cenobi amb una acció duta a terme cap al final de la seva vida. Si, com hem vist una mica més amunt, poc després del setge del 1697 va contribuir amb els seus propis mitjans econòmics a la restauració dels vitralls de l'església, els danys causats per una tempesta el 27 de gener del 1740 van impulsar-lo, poc abans del final de la seva vida, a reparar les destrosses i a construir-ne de nous, un dels quals exhibia les seves armes¹⁷⁸.

---

per la sua restauració s'elegís prior, perquè ab sa diligència y lo molt que podia ab lo pare maestro Ripoll, alashoras companyero d'Espana, s'esparaba la restauració dels danis irreparables si no fos per aquest medi, vingué pues de Roma y ans d'acabar priorat se mirà lo convent casi del tot reparat. Ans d'acabar lo priorat fou cridat de Roma per teòlec de Cassanate, aont estigué ab lo pare mestre Ripoll fins que aquest se'n tornà havent elegit per general al pare mestre Pipia. Posat lo pare mestre Ripoll en aquesta província, fou elegit provincial d'ella, servint-li de companyero lo dit pare mestre Figuerola". Vegeu també la fitxa sobre el seu priorat a LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 138.

¹⁷⁷ AHPDA. Llibre 33. *Llibre de las entradas de renda libres y sens obligacions del Convent de Santa Catharina Verge y Màrtir de Barcelona*, f. 15r.

¹⁷⁸ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 495r; CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 341.

Les accions que fins ara hem esmentat revelen fins a quin punt era important per fra Ripoll tot allò que afectava el Convent de Santa Caterina i la constant protecció que li va dispensar. Una actitud que sembla manifestar-se amb especial intensitat a la biblioteca. Va ser aquí, de fet, on el seu mecenatge va lluir tal vegada de forma més esplèndida, atès que a ella li va dedicar, sense treva, molts esforços i recursos, distribuïts amb cura i vigilància, especialment des de Roma.

1.4.2. Altres experiències de mecenatges a biblioteques eclesiàstiques espanyoles durant el segle XVIII

En aquest apartat hem recollit algunes iniciatives dutes a terme a Espanya al set-cents, per part fonamentalment d'eclesiàstics, amb l'objectiu de fundar o augmentar i millorar substancialment biblioteques de cases de religiosos i, en determinats casos, obrir-les al públic. No hem pretès elaborar-ne una llista exhaustiva, sinó únicament exemplificar la multiplicació d'accions empreses. La informació ha estat obtinguda majoritàriament de treballs ja publicats, malgrat que en determinats casos hi manquin dades fonamentals, com ara el tamany de la col·lecció, índex de fins a quin punt caldria un coneixement actualitzat i ampli d'aquests fons bibliogràfics. D'altra banda, la biblioteca dels franciscans barcelonins (l'anomenada "Biblioteca Mariana"), beneficiària del llegat del bisbe Pedro Díaz de Valdés serà tractada al capítol sobre les biblioteques públiques a Barcelona. Altrament, serà el mateix espai on ens referirem a una col·lecció oberta a la ciutat a mitjan segle XVII gràcies al llegat de Josep Jeroni Besora: la biblioteca dels carmelitans descalços de Sant Josep.

Es tracta d'empreses fruit de l'afany individual de personatges privilegiats i poderosos per afavorir el bé d'una comunitat o, d'una manera més àmplia, el bé comú, una munificència certament no exempta del desig de l'obtenció de fama i glòria. L'activitat benefactora de fra Ripoll envers Santa Caterina se situa, d'aquesta manera, en un paisatge autòcton animat per diversos llegats, donacions, fundacions i mecenatges, on troba la seva singularitat, sense perdre el tarannà romà que tant la caracteritza.

És inevitable començar la nòmina per fra **Joan Tomàs de Boixadors**, profès de Santa Caterina, General dels dominics entre 1756 i 1777, i cardenal des d'aquest any fins a la seva mort. Va ser l'artífex d'un mecenatge que els responsables de la biblioteca, per

perpetuar-lo en el temps, van plasmar a la portada dels llibres regalats en una nota idèntica a l'emprada per fra Ripoll: "Eminentissimus cardinalis frater Joannes Thomas de Boxadors magister generalis ordinis praedicatorum pro bibliotheca sui originalis conventus Barchinonensis". El *Lumen Domus* se'n va fer ressò en una breu crònica relativa al juny del 1777, quan el prelat acabava de renunciar al generalat de l'orde per haver estat nomenat cardenal:

Lo cardenal de Boxadors dirigí al pare presentat fra Pere Pla, unas pocas setmanas antes de renunciar lo generalat, com a bibliothecari del convent, dos caixons de llibres especials y molt bons per la llibreria pública d'est convent, que componian lo número de 200 tomos a poca diferència, quals són ya posats en la llibreria ab la nota que són regalo del cardenal de Boxadors. Lo bibliothecari li escrigué una carta atenta donant-li las degudas gràcias per lo regalo s'havia dignat a la llibreria y convent¹⁷⁹.

L'abast de l'acció de fra Boixadors a la col·lecció barcelonina és pràcticament desconeguda, sense que puguem valorar de forma adequada les escasses 38 edicions que al mes de maig del 2019 es compten entre els llibres conservats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB amb la nota citada una mica més amunt. Tanmateix, més endavant veurem que els títols adquirits pel prelat eren particularment apreciats per qui freqüentava la col·lecció cateriniana a la segona meitat del set-cents.

Continuem amb dos dominics espanyols pertanyents a la cúria de l'orde i posteriors al nostre dominic, que van voler beneficiar llurs convents d'origen amb el llegat de les respectives biblioteques: fra **Baltasar de Quiñones**, General entre el 1777 i el 1798, i qui va ser el seu company per a les províncies espanyoles, fra **Joaquín Terán**¹⁸⁰.

Fra Quiñones és el protagonista d'una iniciativa de gran magnitud: una fundació consistent en un notable llegat bibliogràfic i pecuniari destinat al Convento de San Pedro Mártir de Toledo. N'existeix una nodrida documentació inèdita a l'Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, mereixedora de ser estudiada i publicada, composta per 160 pàgines d'inventari de la seva col·lecció bibliogràfica, juntament amb les disposicions

---

¹⁷⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 481.

¹⁸⁰ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 300.

econòmiques necessàries per al seu manteniment. Respecte a les minucioses directrius per a la seva organització, destaquen les disposicions relatives a l'elecció i als deures del bibliotecari, així com la cura dispensada als llibres, de què es preveu un inventari cada 4 anys. La seguretat de la col·lecció es confiava principalment a l'existència d'una única clau, atès que "deben por la maior parte su subsistencia a este prudente y necesario establecimiento la gran librería de Casanata y otras semejantes"¹⁸¹. Quant a la seva condició de pública, ho podria confirmar la preocupació envers la seguretat i la conservació dels llibres que mostra el document, així com el detall amb què informa de l'horari i dels dies de tancament de la biblioteca. Tanmateix, només el seu estudi aprofundit ho podria confirmar, a la vegada que actualment entre els fons de la Biblioteca de Castilla-La Mancha descrits al catàleg en línia únicament s'han detectat dues còpies amb exlibris del General Quiñones, tot i ser-ne nombrosos els procedents del Convento de San Pedro Mártir de Toledo¹⁸².

Respecte a fra Joaquín Terán, essent encara viu els seus llibres es van destinar a la comunitat de predicadors de Cadis, amb dotació de rendes específiques i amb la condició que es convertissin en un bé inalienable, requisit reforçat per manament del propi General Quiñones, expressat en una carta del 30 de gener del 1794¹⁸³. A l'Archivo Histórico Provincial de Cádiz es conserva la comunicació a fra Terán d'una autorització reial per poder introduir al territori espanyol la tramesa de nou caixes de llibres. L'interessant document, datat el 4 de juliol del 1788, qualifica la biblioteca dels dominics gaditans de pública, i es troba acompanyat per un inventari amb els títols dels volums, distribuïts per caixes, entre els quals figuren, significativament, tres volums del catàleg imprès de la Biblioteca Casanatense¹⁸⁴.

El canonge **Diego Juan de Ulloa** (mort el 1764) resulta una figura interessant i la seva acció evoca inevitablement Itàlia, en haver estat considerat el llegat de la seva biblioteca al capítol de la catedral de Santiago de Compostel·la un element important per a la

---

¹⁸¹ AGOP V 23, p. 21.

¹⁸² Consulta feta a la Biblioteca de Castilla-La Mancha el dimecres 6 de juny del 2018.

¹⁸³ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 300.

¹⁸⁴ AHPC. Aduana de Cádiz. Órdenes de Rentas Generales, tomo 41, f. 73-76 (informació facilitada per Pedro Rueda Ramírez). L'entrada *Index librorum Bibliothecae Casanatensis* es referiria al modèlic catàleg de la cèlebre biblioteca romana, obra del no menys famós bibliotecari fra Giovanni Battista Audiffreddi (1714-1794): *Bibliothecae Casanatensis catalogus librorum typis impressorum*. Romae : excudebant Joachim & Joannes Josephus Salvioni fratres..., 1761-1788.

circulació de l'art i la cultura d'aquest país a la capital gallega¹⁸⁵. D'origen noble, Ulloa estudia dret a Bolonya i viu diversos anys a Roma. En aquesta ciutat freqüenta la cort de Climent IX -de qui obté la cobejada prebenda de "canónico maestrescuela"-, i es dedica a adquirir llibres, fonamentalment entre 1728 i 1732. El testament del prebendat, en efecte, senyala que els volums van ser "trahidos los más de Roma", i darrere el llegat es trobava no només el desig de conservar intacta la col·lecció, sinó també la intenció de dotar la catedral d'una biblioteca de certa importància, "así para sus individuos como para la vista de los forasteros"¹⁸⁶.

La rica biblioteca del cardenal espanyol **Gaspar de Molina y Oviedo** (1679-1744), formada per 7.500 volums, va traslladar-se a la seva mort des de Màlaga i Madrid fins al Colegio de San Acacio de Sevilla, dels agustins. El desig del prelat era que la col·lecció esdevingués pública i es custodiés en una institució envers la qual sentia un afecte particular, atès que va ser a San Acacio on va iniciar la seva carrera eclesiàstica, en ser-ne regent d'estudis després d'haver-hi cursat estudis de filosofia i teologia¹⁸⁷.

L'únic laic a què ens referirem és **José Rodrigo Villalpando**, marquès de la Compuesta (1668-1741), que va donar la seva biblioteca l'any 1740 -un any abans de morir- al convent de predicadors de San Ildefonso de Saragossa, perquè s'hi fundés una biblioteca pública, considerada la primera d'aquesta classe a la ciutat¹⁸⁸. Tot i la seva riquesa en volums -16.000 impresos i 2.000 manuscrits- la col·lecció aviat va acusar la falta d'assignació de rendes per a la seva millora i augment, una de les mesures que, com ja

---

¹⁸⁵ TAÍN GUZMÁN, Miguel. La biblioteca del canónigo maestrescuela Diego Juan de Ulloa, impulsor del Barroco compostelano. *Sémata. Ciencias Sociales e Humanidades*. 1998, vol. 10, p. 321-357; BUONO, Benedict. Note sul fondo italiano della biblioteca capitolare della cattedrale di Santiago de Compostela. A: ÁLVAREZ, Rosario i VILAVEDRA, Dolores (eds.). *Cinguidos por unha arela común: homenaxe ó profesor Xesús Alonso Montero. Vol. 2*. [Santiago de Compostela]: Servicio de Publicacións e Intercambio Científico, Universidade de Santiago de Compostela, 2000, p. 249-259.

¹⁸⁶ TAÍN GUZMÁN, op. cit., p. 325.

¹⁸⁷ LÓPEZ LORENZO, Cipriano. *El Colegio de San Acacio: primera biblioteca pública de Sevilla* [en línia]. [Consulta feta el 7 d'abril del 2018]. Disponible a: http://expobus.us.es/tannhauser/ftp/file/procedencias/2012_Sala4_13_Introduccion.pdf.

N'existeix un catàleg imprès l'any 1749, tot i que força deficient: COLEGIO DE SAN ACACIO (SEVILLA) BIBLIOTECA. *Indice de los libros que contiene la libreria del Emin.mo Sr. Cardenal D. Fr. Gaspar de Molina y otros agregados a ella en este Colegio del Señor San Acacio, Orden de N.P.S. Augustin*. Impreso en Sevilla : por don Florencio Joseph Blas de Quesada..., [1749].

¹⁸⁸ LAMARCA LANGA, Genaro. Las fuentes del erudito: las bibliotecas zaragozanas en el último tercio del siglo XVIII. *Bulletin hispanique*. 2002, vol. 104, núm. 1, p. 219-227.

hem vist, acostumen a detallar-se als llegats bibliogràfics fets per particulars a benefici d'una institució determinada.

A Catalunya destaca la figura del mínim aragonès fra **Francisco Galindo** (1701-1769)¹⁸⁹. Essent corrector provincial de Catalunya, el 1743 va ordenar l'arranjament de la biblioteca del Convent de Sant Francesc de Paula de Barcelona, en va impulsar la redacció de catàlegs i la va enriquir de nombrosos llibres. Són molts els exemplars del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB que mostren, a més del segell del cenobi -"Charitas", l'emblema de l'orde, inscrit dins d'un sol esplendet-, una breu nota manuscrita, testimoni del seu mecenatge. Aquesta pràctica volia deixar constància d'una empresa sens dubte notable, narrada amb força particulars a la següent anotació manuscrita:

Esta librería del convento de los mínimos de San Francisco de Paula de la ciudad de Barcelona se compuso el año 1743 por el calificador provincial actual, que era fray Francisco Galindo, lector jubilado y examinador synodial y theólogo de la Nunciatura de España, en esta provincia de Cathaluña. Se renovó toda, se hicieron los estantes de planta, los índices, y se añadieron por el dicho padre Galindo muchos libros¹⁹⁰.

El cas del prevere **Baltasar Gandullo** és molt peculiar¹⁹¹. Andalus, possiblement nascut a Màlaga, va ser rector de la parròquia de Sant Antoni de Vilanova i la Geltrú. Al seu testament, redactat el 7 de juny del 1778, expressava el desig de llegar la seva biblioteca -composta per 1.864 títols en 2.507 volums- al públic, amb el requisit del compliment d'un autèntic regiment de la col·lecció. Efectivament, les condicions anaven des de les

---

¹⁸⁹ Francisco Galindo. A: Minimospedia. [consulta feta el 15 d'abril del 2018]. Disponible a: <http://www.estudiosminimos.eu/minimospedia/GALINDO,%20Francisco.html>.

¹⁹⁰ Nota manuscrita al foli [2] de: HUG DE SANT VÍCTOR. *Opera omnia*. Moguntiae : sumptibus Antonii Hierat, 1617. CRAI Reserva UB XVII-7957. La biblioteca dels mínims de Barcelona custodiava una nodrida col·lecció, com ho demostren les 2.303 edicions identificades fins a l'abril del 2019 al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB: Convent de Sant Francesc de Paula. A: CRAI Biblioteca de Reserva. *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 15 d'abril del 2019]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=query&o2=exact&x1=POS&k1=convent+de+sant+francesc+de+paula+%28barcelona,+catalunya%29>.

¹⁹¹ Sobre la iniciativa de Gandullo vegeu: GOU I VERNET, Assumpta. Un projecte precoç: una biblioteca pública a Vilanova al segle XVIII. *Del Penedès*. 2002, núm. 2, p. 29-37. Per conèixer els llibres de la seva col·lecció identificats fins al present al CRAI Biblioteca de Reserva: Gandullo Sarria, Baltasar Antón, -1781. A: *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 15 d'abril del 2018]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=query&o2=exact&x1=POS&k1=gandullo+sarria,+baltasar+anton,+1781>.

hores d'obertura, fins als deures i drets del bibliotecari, el manteniment dels llibres i de la sala de lectura, la redacció de catàlegs i el capital que calia esmerçar-hi. Per valorar l'amplitud del projecte volgut per Gandullo cal pensar que fins i tot va determinar el procediment de censura dels llibres continguts als índexs inquisitorials. Un programa impecable que tanmateix topava amb un entrebanc de pes: per al compliment dels requisits l'eclesiàstic no va deixar cap renda i la parròquia no podia fer-se càrrec de la despesa. L'eclesiàstic però també havia previst aquesta possibilitat a les seves últimes voluntats, en determinar que si es donava el cas calia ofertar la biblioteca des de la trona de la parròquia de la vila. Gandullo va morir el 3 de març del 1781, i no va ser fins transcorreguts més de deu anys, el 1792, que el prior dels carmelitans descalços de Vilanova va avenir-se a acceptar la col·lecció.

Entre els benefactors de les biblioteques dels carmelitans descalços de la província de Sant Josep de Catalunya la historiadora Mercè Gras destaca la figura del canonge **Josep Xavier Marí**, que el 1786 va disposar per testament el llegat de la seva col·lecció de llibres al Convent de Sant Josep de Lleida. Ultra establir, en contrapartida, una sèrie d'obligacions litúrgiques, el religiós especificava els períodes i horaris d'obertura de la biblioteca, recalcava l'obligació de consultar els llibres *in situ*, i manifestava la seva voluntat d'obrir-la al públic: "y deberá franquearlos y suministrarlos [los libros] por medio de alguno de sus religiosos nombrado por el superior, a toda especie de gentes, así eclesiásticos como seglares y religiosos, tanto domésticos como de fuera de casa"¹⁹².

La figura de **Benet Panyelles i Escardó** (1670-1743) és recordada per haver estat el principal benefactor del monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols¹⁹³. Profès d'aquesta comunitat de religiosos, la seva carrera eclesiàstica el va dur a ser-ne l'abat, el 1705, i més tard, el 1717, al generalat de la Congregació. Entre 1721 i 1725 és abat del Monasterio de Montserrat de Madrid, on les excel·lents relacions mantingudes amb el

---

¹⁹² GRAS CASANOVAS, Mercè. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835). *Scripta: Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*. 2016, vol. 7, p. 242.

¹⁹³ Vegeu-ne la biografia a GONZÁLEZ HURTEBISE, Eduardo. *Fray Benito Pañelles y Escardó, abad de dicha casa, obispo de Mallorca, 1670-1743*. Gerona : Impr. de Pablo Puigblanquer, 1900; ZARAGOZA I PASCUAL, Ernest. *Abaciologi del Monestir de Sant Feliu de Guíxols (segles X-XIX)*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 56-57.

poder polític i la seva lleialtat borbònica -havia estat amic del cardenal Giulio Alberoni abans de la seva destitució- afavoreixen el seu nomenament de bisbe de Mallorca l'any 1730. Com fra Ripoll, la seva posició li va permetre destinar importants sumes per a la reedificació del Monestir de Sant Feliu de Guíxols després de les destrosses produïdes per la guerra, i per a la seva ampliació. No només era pròdig de diners, sinó que obsequiava la seva comunitat d'origen amb objectes sumptuaris per al culte. A aquest respecte, cal destacar un reliquiari amb les relíquies de diversos sants, autenticades a Roma i regalades precisament per fra Tomàs Ripoll a Panyelles, que les va donar al monestir el 1737¹⁹⁴. En morir, el benedictí va llegar la totalitat dels seus béns a la comunitat guixolenc. Tanmateix, les últimes voluntats del prelat, que no havien estat autoritzades pel Papa, van ocasionar un plet entre el monestir i el sots col·lector de la Reverenda Càmera Apostòlica, de manera que els benedictins van resultar molt perjudicats i van rebre únicament prop de quaranta-un mil lliures i “alguna alhaja, ropas, ajuares y libros”¹⁹⁵.

Són poques les notícies que fins ara coneixem sobre el tamany i la importància de la biblioteca de Panyelles i Escardó. Mirambell afirma que com a mínim una tercera part dels fons procedents de la desamortització conservats a la Biblioteca Pública Provincial de Girona Carles Rahola procedeix del Monestir de Sant Feliu de Guíxols, entre els quals caldria identificar els nombrosos exemplars que duen l'exlibris del bisbe¹⁹⁶. Per la seva banda, Ernest Zaragoza i Pascual ha identificat diversos documents amb la seva marca de propietat entre els manuscrits procedents del monestir guixolenc conservats a la pròpia Carles Rahola. Al mateix treball, l'autor afirma que també es custodien manuscrits que havien pertangut al benedictí al Seminari Diocesà de Girona¹⁹⁷.

---

¹⁹⁴ ZARAGOZA I PASCUAL. *Abaciologi*, op. cit., p. 57.

¹⁹⁵ GONZÁLEZ HURTEBISE, op. cit., p. 28.

¹⁹⁶ MIRAMBELL I BELLOC, Enric. Los incunables del monasterio de San Feliu de Guíxols. *Analecta Montserratensia*. 1962, vol. 9, p. 269. Altres treballs sobre la biblioteca guixolenc que esmenten la col·lecció de Panyelles són: MIRAMBELL I BELLOC, Enric. La Biblioteca Pública de Girona, fruit de la Desamortització. *Revista de Girona*. 1985, núm. 113, p. 36-39; BATLLE Y PRATS, Luis. *La biblioteca del Monasterio de San Feliu de Guixols*. Gerona : Impr. Masó, 1971.

¹⁹⁷ ZARAGOZA I PASCUAL, Ernest. Els manuscrits guixolencs de la Biblioteca Carles Rahola, de Girona. A: *Recull de documents d'història guixolenc i valldarenca. Volum 5*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018, p. 75-96.

El monestir benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona, seu del Col·legi de la Congregació Claustral Tarraconense, va condicionar un espai per acollir la biblioteca i l'arxiu de la pròpia Congregació gràcies a qui aleshores era prior de la casa, fra **Manuel de Regàs**¹⁹⁸. Afavorit per l'herència del seu oncle, l'ardiaca de l'Empordà Carles de Regàs i Cella, el 23 de desembre del 1792 el prior estableix una fundació i institueix una mongia per a una plaça de bibliotecari i arxiver. Els termes de la fundació es refereixen a les exempcions que acompanyaven el càrrec, i a les seves obligacions: horaris d'obertura de la biblioteca, augment de la col·lecció i confecció de catàlegs i inventaris, necessària perquè “pueda suministrar las correspondientes noticias a los que convenga ver algún libro de la Bibliotheca o papel del Archivo para el adelantamiento de la literatura o rentas del Colegio”¹⁹⁹. Mentre que entre els punts recollits no figura amb claredat que la biblioteca-arxiu obrís les seves portes a lectors estranys al Col·legi, el document de la fundació particularitza el règim econòmic de la institució, els emoluments del monjo responsable, i els requisits que aquest últim havia de complir. Pel que fa a aquesta darrera qüestió, fra Manuel de Regàs, que es convertiria en el primer en revestir el càrrec, manifesta una especial preocupació perquè la funció esdevingui privativa de la seva família en determinar que si algun membre dels Regàs de Manlleu formés part de la comunitat benedictina tindria preferència respecte als altres candidats.

~~~~~

A l'origen de la majoria de les experiències que acabem de descriure es trobava una col·lecció de llibres privada i ja constituïda que es va llegar en morir el seu propietari a una institució vinculada afectivament o professionalment al testador. En altres casos, en canvi, les col·leccions van ser donades en vida, mentre que determinades experiències que acabem de veure -particularment la del mínim fra Francisco Galindo- mostren una similitud amb el mecenatge exercit per fra Ripoll, en ser accions dutes a terme de manera sostinguda, al llarg d'un determinat període de la biografia del benefactor.

---

¹⁹⁸ MITJÀ, Marina. Un archivero bibliotecario en el Colegio de San Pablo del Campo de Barcelona. *Analecta Sacra Tarraconensis*. 1946, vol. 19, p. 263-272. Vegeu els llibres amb la seva marca de propietat custodiats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB a: Regàs, Manuel de, actiu segle XVIII-segle XIX. A: *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 15 d'abril del 2018]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=query&o2=exact&x1=POS&k1=regas,+manuel+de,+actiu+segle+xviii-segle+xix>.

¹⁹⁹ MITJÀ, op. cit., p. 268.

Una altra discrepància fonamental és l'obertura o no als estudiosos forans, una situació que, tanmateix, no resulta evident en la totalitat dels exemples. Però són encara altres, les diferències que podem apreciar en examinar cada un dels casos citats. Així, tot i ser cert que darrere la voluntat de llegar la pròpia col·lecció de llibres s'amaga també el desig de perpetuar-la, no tots els testadors estaven en situació de facilitar les despeses derivades del seu manteniment, de manera que una acció de patronatge podia convertir-se en un problema per a l'hipotètic beneficiari.

També és lícit preguntar-nos si les iniciatives que obren les col·leccions als lectors forans responen principalment als impulsos obvis del bé comú i l'obtenció de fama, o bé si podien obeir a determinades circumstàncies viscudes per la institució beneficiada, com s'esdevé a Santa Caterina, on la biblioteca es converteix en una basa essencial en un moment especialment desfavorable. Igualment, pensem que no podem considerar de la mateixa manera una acció efectuada al llarg de la primera meitat del segle i una altra duta a terme a finals de la centúria, quan havien assolit una plena maduració la reivindicació i l'impuls de les biblioteques públiques, de què a Espanya en un primer moment va ser el principal teòric el religiós benedictí fra Martín Sarmiento, seguit alguns anys més tard per les polítiques dutes a terme per Carles III i Campomanes²⁰⁰. També desvetlla el nostre interès observar quins eren els benefactors capaços d'establir directrius tècniques detallades, prova de llurs coneixements en biblioteconomia, i com es manifestaven aquestes aptituds.

En definitiva, davant del risc de deixar-nos conduir per l'aparent uniformitat del mecanisme, el grup de llegats, donacions, fundacions i mecenatges que acabem de recollir presenten matisos ben diversos, que modulen i enriqueixen l'escenari de les biblioteques eclesiàstiques espanyoles al llarg del segle XVIII. Podem dir que són el resultat d'una llarga tradició que des dels primitius donacions i llegats efectuats a les biblioteques de les comunitats religioses a l'Edat Mitjana esclata en època moderna en un variat i en ocasions esplèndid ventall de col·leccions bibliogràfiques.

---

²⁰⁰ SARMIENTO, Martín. *Reflexiones literarias para una Biblioteca Real y para otras bibliotecas públicas*. [S.l. : s.n.], 1789; GARCÍA MORALES, Justo. Un informe de Campomanes sobre las bibliotecas españolas. *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*. 1968, vol. LXXV, núm. 1-2, p. 91-126; GARCÍA EJARQUE, Luis. *Historia de la lectura pública en España*. Gijón : Trea, 2000, p. 14-30.

I.4.3. La destrucció de la guerra (1697 i 1713) i la difícil gènesi d'una nova biblioteca

El naixement d'una "nova llibreria" a la comunitat de dominics barcelonins va ser conseqüència de la Guerra dels Nou anys. Durant el setge de Barcelona del 1697 el convent va patir una greu destrucció, i la biblioteca va resultar completament arrasada. Així ho narra un dels redactors del *Lumen Domus*, el bibliotecari fra Salvi Casanovas:

Havent-se posat foch en la llibreria, per una bomba que caygué entre los llibres, de què se'n cremaren moltíssims, isqué lo bon prior de son escondrill y ajudà a mirar las ruynas, y luego se tornà a retirar a son fort del campanar... Los estragos y ruynas del convent no se poden explicar. Sols diré caygueren 62 bombas y més de 300 balas d'artilleria. Quedà arruynada la llibreria, enfermeria, dormidor gran, tota la sagrista, lo presbiteri i sagristietas de la capella del Santíssim, moltas celdas al cap del dormidor gran, y per últim tot lo convent era una montanya de ruynas²⁰¹.

Entre els volums procedents del cenobi dominic conservats al CRAI Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona n'hem descobert un amb molta probabilitat supervivent de l'incendi ocasionat per la caiguda de les bombes²⁰². Manté l'enquadrernació original, fet que, unit al títol manuscrit i les signatures topogràfiques del tall de davant, amb la presència de dues marques de foc -la més antiga al tall de cap i la més modern al tall de peu- ens indica que pertanyia a la col·lecció primitiva, o anterior a la construcció de la nova biblioteca. Exhibeix a la coberta posterior, de pell sobre fusta, els signes del foc, a la vegada que el bloc del text mostra senyals d'humitat, aparentment de l'aigua que es va utilitzar per intentar extingir les flames.

Fra Salvi Casanovas especifica la despesa dels treballs de reparació dels danys patits pel convent, valorada pels mestres de cases, fusters i vidriers en 12.842 lliures, de les quals 698 corresponien a la biblioteca²⁰³. El cronista destaca l'aportació dels dipòsits particulars dels frares al llarg de l'any 1698, en què sobresurt el paper benefactor dels

---

²⁰¹ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 595.

²⁰² PÁRAMO, Luis de. *De origine et progressu Officii Sanctae Inquisitionis*. Matriti : ex Typographia Regia, 1598. CRAI Reserva UB B-48/4/12.

²⁰³ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 601.

pares mestres fra Tomàs Ripoll i fra Tomàs Salvador. Aquest últim va ser elegit prior de Santa Caterina al juliol del 1702²⁰⁴, després de la marxa del tarragoní a Roma.

El consell del cenobi, sota el govern del prior fra Tomàs Ripoll, determina el 9 de febrer del 1699 la creació d'una biblioteca nova, "estando destruida la librería del convento por las bombas"²⁰⁵. Es decideix la seva construcció en un espai nou, concretament a sobre del refectori, tot i calcular una elevada despesa. Per dur a terme l'obra el prior comptava amb 100 doblons, obtinguts de les propines percebudes quan va ser company del pare provincial fra Ramon Costa, una quantitat custodiada des del mes de maig de l'any anterior als dipòsits particulars per a aquesta finalitat. Fra Ripoll confiava que l'afecte envers el propi convent afavoriria la contribució d'altres membres de la comunitat. El consell va nomenar fra Tomàs Salvador i fra Esteve Roig perquè units al prior s'encarreguessin de decidir què es necessitava per realitzar els treballs, per als quals es va obtenir llicència del provincial.

Entre els mesos de juliol i agost del 1699 es va començar a fer provisió de pedra²⁰⁶, i providencialment, poc després, la comunitat es va beneficiar de cent rals de vuit aportats per dos predicadors indians, el peruà fra José Obregón, i fra Alonso Rodríguez, de La Puebla de los Ángeles, agraits per l'hospitalitat rebuda en llur camí cap a Roma²⁰⁷.

Una de les versions preliminars de la crònica conventual, més propera als esdeveniments narrats, detalla la prodigalitat de fra Rodríguez envers el convent i els seus fills, de manera que a més dels "50 peços para la fábrica de la librería", l'indià va obsequiar els pares hebdomadari i els seus ministres, sagristà i infermers, i va engalanar l'altar de Sant Francesc d'Assís. En el capítol relatiu a la marca de foc que identifica els llibres de Santa Caterina tindrem ocasió de referir-nos de nou a aquest frare, que segons el proto-*Lumen Domus* no va coincidir al cenobi barceloní amb fra José Obregón, atès que mentre fra Rodríguez va deixar Barcelona el 15 d'octubre del 1699, l'estada del religiós peruà a Santa Caterina se situa a la Quaresma del mateix any. En la versió

---

²⁰⁴ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 137.

²⁰⁵ AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 81r.

²⁰⁶ CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, f. 255v.

²⁰⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 607.

d'aquest mateix document fra Obregón hauria obsequiat el cenobi barceloní amb 52 “pesos” per a la construcció de la nova biblioteca²⁰⁸.

Amb el material i el capital a punt, a principis de febrer del 1700 comença la fàbrica de la nova biblioteca, amb la pavimentació del seu sòl i l'aplanament de la bòveda del refectori, que havia resultat perjudicada per les bombes durant el setge del 1697²⁰⁹.

Tanmateix, l'execució del projecte no va resultar fàcil, sinó ben al contrari, atès que un seguit de deficiències constructives -traduïdes en esfondraments i amenaces de ruïna-, la manca de recursos i la Guerra de Successió, van fer que l'obra finalitzés disset anys més tard, al setembre del 1717. El que es narra a continuació és, com veurem, el relat d'una empresa carregada d'obstacles.

El diumenge 12 de setembre del 1700, mentre la comunitat estava sopant, es van desprendre dues llunetes de la bòveda del refectori, sense que es produís cap mort, atès que abans de desplomar-se, la caiguda d'algunes pedretes i trocets de guix havia alertat els frares, que immediatament es van allunyar²¹⁰. El succés va transcendir els murs del convent fins al punt que “tota la Ciutat, fins lo senyor bisbe, luego enviaren a saber la veritat, perquè a tots pareixia moralment impossible”²¹¹. La causa de l'accident va ser el mal estat de la bòveda, malmesa per les bombes, unit a la pròpia obra de la biblioteca i a la intervenció de les pluges. Efectivament,

Havia quedat dita bòveda maltrectada de las bombas del siti de 1697, y encara que después se remendà, però per fer-se la llibreria nova, quant s'alçaven las parets, s'umpliren los carcanyols de la bòveda ab gran multitud de rajolas y guix, per posar pla lo paviment de la llibreria, y com mentras esta se fabricave plogué algunes vegades, l'aygua anà estovant lo guix, que fou la causa de dita desgràcia, en què no poca culpa tingué la confiança dels mestres de casas”²¹².

---

²⁰⁸ CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, f. 256r.

²⁰⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 609; CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, f. 258r.

²¹⁰ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 621; CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, f. 258v.

²¹¹ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus*, p. 621.

²¹² CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus*, p. 621.

Al desastre de la bòveda s'unia la pèrdua de bona part de les rajoles que el prior, fra Ripoll, havia aplegat per a la biblioteca. La crònica conventual narra en aquest punt el socors que va prestar Pau Ignasi de Dalmases als predicadors barcelonins, afligit per la consternació del prior. A l'endemà de l'accident, el prohoms barceloní visita el cenobi, i amb un oficial, acorda la construcció d'una nova bòveda per al refectori, per un preu de cent dobles, lliurades per ell mateix amb l'avantatjosa condició de poder-les retornar la comunitat de religiosos quan més li convingués. El cronista acaba el seu relat amb un apunt a la generositat de Dalmases, qui en el moment de ser retornada l'esmentada quantitat només va acceptar-ne seixanta dobles. La bòveda s'hauria finalitzat, segons el relator, el 25 de novembre del mateix any, dia de la patrona de la comunitat, santa Caterina Verge i Màrtir.

L'edificació d'una nova estança per a la biblioteca a la fàbrica conventual havia de provocar un segon accident només un any després de la caiguda de la bòveda del refectori, concretament el 6 de setembre del 1701, a un quart de dotze de la nit. La notícia d'aquest esdeveniment es troba al Ms. 986 del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, versió preliminar del *Lumen Domus*, i en aquest últim manuscrit. Els dos relats presenten algunes diferències, que ens impulsen a oferir-ne llur transcripció:

De setembre 1701, a las 11 horas y quart de la nit. Dia 6 setembre a la nit, ha caygut tot lo còncavo de la bòveda s'havia feta, de la llibreria nova; ço és las dos parts de las tres que estave feta han foradat las rajolas de la bòveda per haver cayguda aplomada la bòveda del refector, y han concentit los archs d'una clau. Vide 12 de setembre de 1700. Dia 8, 4 mestres de casas han judicat l'obra tota de la llibreria, s'han trobadas faltas notables²¹³.

Dia 6 de setembre, a las 11 horas de la nit, caigué la mayor part de la bòveda del refetor, desunin-se los arcs d'una de las claus, per lo que foren cridats experts per a judicar la causa de la ruïna, y juntament per a assegurar l'obra; la qual revista, resolgueren que flaquejaven los estreps de las parets, y no tenian bastanta forsa per a sustenir lo gran pes de la nova llibreria y taulada; així que devian fer-se dits estreps més forts, y que dita bòveda no podia fer-

---

²¹³ CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, f. 286v.

se tota de rajola, que part d'ella havia de ser de canyes, a la genovesa, i que en las encavalladas de la taulada s'havien de posar unas barras de ferro per tirandas de l'una part a l'altre, que las mantinguessen fermas, que així s'evitaria donàs cosa la taulada, ocasionant mayor ruïna de la que havia assenyalat²¹⁴.

La següent notícia que tenim del progrés de la biblioteca es troba al volum segon del *Lumen Domus*, que situa al desembre del 1701 el proper acabament de bona part de la seva estructura: "Item és de saber que la llibreria nova està en punts de fer-se la bòveda d'ella; actualment fent-se la portalada, y fets o casi perficionats los aposentos i terrat de la sobredita obra"²¹⁵. Una obra que, malgrat tot, continuarà essent font de problemes, ja que en un moment indeterminat de l'any 1702 la biblioteca nova, després de trencar-se una biga de l'encavallada, "feu gran moviment" i la comunitat es va veure obligada a condicionar la sala *De profundis* per poder-hi menjar, per evitar que al refectori es produïssin pèrdues humanes i materials²¹⁶.

La gravetat de la situació es plasma al consell conventual, que se n'ocupa entre el desembre del 1702 i el maig del 1704, i va ser una constant preocupació per al prior, fra Tomàs Salvador, determinat en tot moment a dur-la a bon port²¹⁷. Davant de la diversitat d'opinions manifestades entre els mestres de cases i els fusters convocats - "los mejores y más peritos de la ciudad"- els frares decideixen a començaments de desembre del 1702 cridar dos religiosos, a qui anomenen fra Mateu i fra Antoni, responsables de la construcció de la sagristia, i un descalç gironí, "famoso arquitecto". El consell considerava que la intervenció d'aquest grup de frares estaria lliure de condicionants i podria solucionar definitivament el problema, amb el benentès que totes les decisions serien puntualment sospesades. Va ser així com poc temps després, el 10 de gener del 1703, fra Mateu exposa als pares del consell com s'ha de posar remei a la situació, ocasionada pel mal estat de les parets del refectori -molt antigues-, la debilitat dels contraforts i el gran pes de la teulada. Els predicadors decideixen col·locar

---

²¹⁴ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 32.

²¹⁵ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 147.

²¹⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 166.

²¹⁷ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 5-6, 10.

el propi fra Mateu al capdavant de l'obra, bo i confiant tant en les seves capacitats tècniques com en el seu afecte envers el convent.

Als frares però els cal superar un repte important per poder dur a terme el seu projecte: reunir els 400 doblons que calculen que costaran els treballs. Una quantitat de què no disposaven degut a haver destinat les rendes anuals per a la sustentació dels més de cent frares que vivien al convent, rendes que, d'altra banda, costaven de cobrar degut a l'esclat de la guerra. L'única solució era recórrer als dipòsits particulars dels frares, molt minvats després de les aportacions fetes per a la reparació de la destrucció produïda per les bombes del 1697. A aquest efecte, el consell designa fra Lluçà Torrent i fra Antoni Perebosch, responsables de sol·licitar als seus germans d'hàbit una contribució. El consell confia igualment en el desenllaç d'un plet que manté el cenobi amb una certa senyora Seguí, en mans de fra Carlí, que ocasionaria una causa pia per a l'església i convent. En última instància, si malgrat totes aquestes providències no es recollís el diner necessari, el consell arribaria a sol·licitar al prior provincial una reducció del nombre de frares, amb l'objectiu de recuperar liquiditat per a la realització de l'obra.

L'execució de l'empresa va ser sens dubte lenta, ja que el 7 de maig del 1704 la qüestió de la biblioteca torna a ser un dels punts discutits pel consell. Els dominics celebraven disposar ja de les bigues, de la resta de fusta necessària i de la calç. Els pares convocats nomenen fra Baltasar Oliver i fra Antoni Perebosch assistents, i fra Mateu responsable de l'elecció dels mestres de cases i fusters. Novament, es posa de manifest l'escassetat de fons, "por estar el convento tan atrasado en sus cobranzas y por razón de los contratiempos" fins al punt d'haver de recórrer a l'ús de 921 lliures dels "carregaments" de la caixa d'havers de la comunitat, això és, del diner obtingut de les pensions dels censos²¹⁸.

Si els estralls del 1697 van ser considerables, al final de la Guerra de Successió les bombes del 1713 van provocar una devastació tal vegada més gran en la comunitat de predicadors barcelonins.

[Al marge:] Destrucció del convent en l'any de 1713

---

²¹⁸ AHPDA. Llibre 3189. *Llibre de taula y banch de las entradas y eixides de la ciutat de Barcelona y convent de Sancta Catharina Màrtir.*

... y entradas las armas del senyor rey Phelip 5, que Déu guarde, ...(?) est convent amb la pluja de 366 bombas que caygueren en ell, fet un esqueleto del món i un espectaculo de la major ruïna, perquè quasi de todas las parts del convent se veyá lo cel. La iglesia ab diferens forats, entre altres, un que havia demunt del cor en què estava rompuda la pedra del mitg del ...(?) principal, que per la ruïna que amenassava al desfer tota la lluneta. Costà 150 doblas de compondrer l'estàtua de santa Catharina de l'altar major, per una bomba que reventà tras la santa entrant per la vidriera del mitg, estava ab quatre trossos. Las vidrieras todas destruïdas, lo cor de baix que era ab dos renglas de cadiras per part, casi tot destruït, la capella del santíssim tota a terra, la sagristia tota descuberta, lo noviciat casi tot destruït, la capella del santíssim tota a terra, la sagristia tota descuberta, lo noviciat casi tot destruït, perquè sols havien quedat unes sinch o sis celdas, i la del pare pedagog, i axís tot lo restant del convent estava fet un objecte de tota desgràcia, lo que procurà luego a remediá lo molt reverend pare mestre fra Thomàs Ripoll fill, d'est convent y companyero de nostre pare mestre reverendíssim fra Antonino Cloche, com més llargament se dirà en sos lloch²¹⁹.

Si bé les fonts són riques en detalls sobre la ruïna causada, la biblioteca, de què no sabem en quin punt es trobava l'edificació, no es compta entre les estances del cenobi afectades per les bombes, i sembla que va ser estalviada de la destrucció general.

El següent passatge, que diu que va ser utilitzada com a hospici fins a la reconstrucció d'aquest darrer, així ens ho fa pensar:

... y se tornà també l'ospici, que estava tot derruït, y s'ha d'advertir que axí com ara l'ospici és cubert de teulada, antes era un terrat al qual si passava per la llibreria, y en aquell mateix terrat hi havia unas secretas, perquè posats los religiosos a la llibreria no tinguessen d'exir d'allà per pròpia corporal necessitat ...²²⁰.

---

²¹⁹ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 480v.

²²⁰ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 482r.

Les fonts són pròdigues de paraules d'agraïment envers fra Tomàs Ripoll -que en aquell moment residia a Roma com a company del General fra Antonin Cloche- presentat com l'artífex de la reconstrucció del cenobi. Fra Ripoll però no es trobava sol en aquesta empresa, sinó que comptava amb el suport incondicional del prior de la comunitat i probablement nebot seu, el ja esmentat fra Rafael Figuerola, elegit en un moment crític per a la comunitat, molt afectada per la guerra i després del breu i en opinió dels cronistes conventuals infaust govern del borbònic fra Tomàs Carreter. El seu paper d'administrador del capital enviat des de la ciutat dels papes per fra Ripoll amb l'objectiu de refer el convent és ben patent tant en les versions preparatòries i finals del *Lumen Domus*, que es refereixen a "les moltes sumes de diner" dispensades pel frare tarragoní, com en el *Llibre de les professions*²²¹. Aquest últim document afirma que el 1715 van arribar al convent 6.000 "pesos" per a la reparació de la ruïna, tan gran que la comunitat es va reduir a 40 religiosos, ja que era impossible mantenir-ne més.

A pesar de l'adversitat dels temps, la construcció de la nova biblioteca va culminar al mes de setembre del 1717, segons ens indica el *Lumen Domus*, l'única font consultada que se'n fa ressò, bo i celebrant la magnanimitat de fra Ripoll:

[Al marge:] Llibreria nova acabada

Estos dias s'és acabada l'obra de la llibreria, la qual sols de mans costa cent doblas, las quals, y la manifiatura, ha pagat lo pare mestre Ripoll. L'oficial és Maurici Pardines²²².

Era el final d'una llarga i atzarosa història, la de la realització de la biblioteca, un espai essencial als ulls de fra Ripoll i font de prestigi per als fills de Santa Caterina. Així ho demostraria la visita al convent del comte de Benavente, sumiller de corps del rei, el 5 de desembre del 1701, durant la qual, i en plena execució de l'obra, els religiosos no s'estan de mostrar-li "la llibreria nova i vella"²²³.

---

²²¹ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 482r.; CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 315; AHPDA. Llibre 63. *Professions*, p. 47.

²²² CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 323.

²²³ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 118.

I.4.4. La provisió de llibres per a Santa Caterina

I.4.4.1. Un inventari romà per a una biblioteca barcelonina

Per valorar l'abast del mecenatge de fra Tomàs Ripoll comptem amb un document d'excepció: el Ms. 1504, un inventari manuscrit de llibres que va adquirir per al cenobi de Barcelona, conservat al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, on el títol, escrit de la mà del propi dominic al recto del foli 1 diu: *Bibliotheca conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barchinonensis aucta ab anno 1702 sequentibus libris*²²⁴.

I.4.4.1.1. Descripció física

El manuscrit mesura 255 x 188 mm. Està format per 73 folis sense numerar, dels quals el [45] i els [70-73] són en blanc. Existeix una numeració moderna, a llapis, en què el foli numerat 60 hauria de llegir 61. Són, així, 69 els folis, en comptes dels 68 finals que s'hi consignen. Per accedir amb més facilitat als continguts el volum compta amb pestanyes laterals per a cada lletra de l'abecedari.

És relligat en pergamí sobre cartó. Els forats i les galeries d'insectes afecten totes les pàgines, que també presenten zones perforades per acumulació de tintes ferrogàliques. El paper va ser sotmès a una operació de brunyit, tret que també hem pogut apreciar als lligalls que documenten el generalat de fra Tomàs Ripoll consultats a l'Archivum Generale Ordinis Praedicatorum. El volum, per tant, va arribar a Santa Caterina de Barcelona des de la residència de la cúria dels predicadors a Roma, el Convento di Santa Maria sopra Minerva, possiblement poc després de la mort de fra Ripoll, i no mostra la marca de foc que caracteritza els llibres del cenobi barceloní.

I.4.4.1.2. Atribució i datació

L'elaboració de l'inventari va esdevenir-se a Roma, a partir de l'any 1702, com hem vist que expressa el propi títol. Aquesta data és clau en la trajectòria de fra Ripoll i serà determinant per al futur de la mateixa comunitat de predicadors barcelonins, ja que - recordem-ho- en aquell moment el dominic es desplaça a la ciutat dels papes cridat pel General fra Cloche per esdevenir el seu company, immediatament després de la seva

---

²²⁴ CRAI Reserva UB Ms. 1504. *Bibliotheca Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barchinonensis aucta ab anno 1702 sequentibus libris*.

fallida reelecció al priorat de Santa Caterina. Primer des d'aquest càrrec, i des del 1725 en el paper de General, durà a terme un mecenatge en la comunitat d'origen que es dilatarà durant vora d'una cinquantena d'anys. Quant a la data de finalització de la redacció, ha de ser molt pròxima a la defunció de fra Ripoll, ja que el manuscrit recull edicions publicades el 1747, en concret les *Orazioni* del dominic fra Pio Tommaso Milante impreses a Nàpols pels Muzi el 1747.

La llengua principal de redacció és l'italià, i les entrades exhibeixen la participació de diverses mans, entre les quals predomina una de no identificada. Malgrat desconèixer el nom d'aquest col·laborador, ha estat essencial la descoberta de la intervenció del propi fra Tomàs Ripoll i de fra Josep Mercader en la confecció de les cites.

Resulta revelador observar-hi l'acció del nostre predicador, signe del viu interès amb què seguia la formació i augment de la biblioteca del seu convent d'origen. A més de ser autor de la redacció d'algunes entrades, en diverses ocasions obra com a editor, de manera que el veiem escrivint la ciutat de publicació o el nombre de toms o volums, si hi manquen. El seu esscrúpol bibliogràfic l'impulsa fins i tot a incloure algunes referències i a esmenar errors.

Volem ara referir-nos breument a l'autor de la segona mà reconeguda, fra Josep Mercader, religiós dominic mort el 1779²²⁵. Oriünd de Valls o de Reus, va professar a Santa Caterina el 30 de gener del 1720. Fra Ripoll va dispensar-li tota la confiança en convertir-lo en agent seu al cenobi barceloní entre mitjan del 1737 i el 1744, període durant el qual va ser el responsable de rebre i administrar els diners enviats des de Roma en benefici del convent. La importància de la seva figura i l'excel·lent relació mantinguda amb fra Ripoll el van ascendir al doble priorat, entre el gener del 1740 i el gener del 1746, mentre que acabat el seu govern de la comunitat barcelonina el trobem a Roma entre el 1746 i el 1751, en el paper de teòleg del Col·legi Casanatense. Així, va ser breu la seva participació en l'inventari i s'hauria esdevingut, concretament, entre el 1746 i la mort del General català, al setembre del 1747.

Que fra Mercader fos una figura amb determinades inquietuds intel·lectuals ho demostraria tant el seu ingrés a l'Acadèmia Literària barcelonina (successora de

---

²²⁵ Sobre fra Mercader vegeu LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 112, 321, 323, 335, Apéndice 11.

l'Acadèmia dels Desconfiats) el 26 de maig del 1731, com la ja mencionada condició de teòleg casanatense. D'altra banda, l'atracció del predicador envers els llibres es manifesta en la col·lecció de títols que conserven la seva marca de propietat al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB²²⁶.

La col·laboració de fra Mercader, des de Roma, en la provisió de llibres a Santa Caterina de Barcelona es revela en un principi a l'inventari, en la redacció d'un grup petit d'entrades, i s'extén als propis llibres, atès que veiem en algunes còpies la ja esmentada nota manuscrita de compra escrita en l'estilitzada cal·ligrafia que tant el caracteritza. Tanmateix, aquests testimonis ens parlen d'una participació de caire subsidiari, sense que puguem saber si va existir una efectiva responsabilitat per part seva en la política d'adquisicions dels volums, o quin va ser el seu hipotètic abast.

I.4.4.1.3. La recuperació de la informació

Les entrades es troben ordenades alfabèticament sota el cognom de l'autor, i són força esquemàtiques. Sovint es consigna únicament el cognom, i en alguns casos s'indica l'orde religiós. Els títols es presenten molt abreujats, el format s'aporta rarament, i el nombre de toms i volums apareix sempre. Les dades de producció no sempre es recullen, i quan apareixen es limiten a la ciutat i a l'any, i només en comptades ocasions s'indica el nom de l'impressor, editor o llibreter. L'esment a la presència d'il·lustracions és esporàdic, i si ho fa utilitza expressions com "con láminas" o bé "figurato". De la mateixa manera, en ocasions indica la llengua de l'obra descrita i si es tracta d'un manuscrit.

En general l'alfabetització és bona, i a l'interior de cada majúscula les entrades s'agrupen en seqüències de dues lletres: Ab, Ac, Ad, etcètera. Les referències són molt limitades.

Les obres anònimes es troben entre la lletra A i la lletra B, per ordre alfabètic de títols, i ocupen els folis 5v a 8v.

---

²²⁶ Mercader, Josep. A: CRAI Biblioteca de Reserva. *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 9 de setembre del 2018]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=query&o2=exact&x1=POS&k1=mercader,+josep>.

L'inventari va crear espai per a quatre seccions especials i significatives, consagrades a les biografies, a les causes de beatificació i canonització, i a la discutida qüestió dels ritus xinesos.

El grup de *Vite*, entre les seqüències alfabètiques Vv i X (folis 58v-61v), recull vides principalment de sants i beats, fills de sant Domènec i d'altres ordes i congregacions, però també biografies de personatges rellevants com el cardenal Giulio Alberoni. Les *Positioni de santi*, que trobem després de la lletra Z (folis 64-66) consignen les causes de beatificació i canonització de diversos sants i beats, sobretot dominics, com els sants Martín Porres, Caterina de' Ricci i Agnès de Montepulciano, però igualment d'altres ordes, entre els quals el jesuïta sant Lluís Gonzaga o els franciscans sant Francisco Solano o santa Giacinta Marescotti.

Cal destacar la rellevància que adquireix la polèmica amb els jesuïtes a propòsit dels ritus xinesos a l'inventari, els documents sobre la qual es distribueixen en dos apartats ben diferenciats, segons sigui el punt de vista adoptat, jesuïta o dominic²²⁷.

En primer lloc, els volums recollits sota el títol *Index librorum patrum Societatis in causa Sinensi, tomus XXIII complectens* (folis 67-68). Aquesta col·lecció es custodiava al Secret de la biblioteca, com llegim al foli 11v del manuscrit 1392: *Causa Sinensium pro patribus Societatis Jesu*, amb signatures M.III ab 11 ad 15 i M.VII.ab 11 ad 32, de què n'hem pogut localitzar dos volums²²⁸.

Per la seva banda, els volums recollits sota el títol *Indice delli libri e scritture stampate dalli padri domenicani contro li riti cinesi, legate in tomi 15* (foli 69) també es trobaven al Secret, com diu, de nou, el foli 11v del manuscrit 1392: *Causa Sinensium pro patribus praedicatoribus*, amb signatures M.III.à 6 ad 10 i M.VII. a 1 ad 10, de què hem pogut localitzar el volum primer²²⁹.

---

²²⁷ Sobre la controvèrsia vegeu: ŽUPANOV, Ines G. i FABRE, Pierre Antoine (eds.). *The rites controversies in the early modern world*. Leiden : Brill, 2018.

²²⁸ Es tracta dels volums facticis CRAI Reserva UB C-215/3/22 i C-215/3/23, amb títol manuscrit al lloc *Causa Sinensium patrum Societatis Jesu*.

²²⁹ És el factici CRAI Reserva UB M-7268, amb títol manuscrit al lloc *Causa Sinensium patrum praedic. Tom. I*.

I.4.4.1.4. Valor informatiu

Com ens hem trobat sovint durant el curs de la investigació, el Ms. 1504 és un d'aquells documents que, sense ser particularment eloqüent sobre els detalls de l'empresa de fra Ripoll, ajuda, amb alguns rastres, a dibuixar-ne els contorns. En aquest sentit, l'inventari inclou una vintena de cites on llegim, a llur extrem, el lloc on es va comprar el llibre, ja amb la simple indicació del topònim, ja precedit per alguna expressió. L'interès d'aquestes notes ens impulsa a transcriure-les a continuació en el seu context:

*Bayardum. Spirituale oficina. Fol., vol. 1., Portog.*²³⁰.

*Blancas, Geronimo. Explicacion istorica de los retratos de los reyes de Aragon. Zarag.a, 1680, to. 1, Barcelona*²³¹.

Castañeda. Norte de la navegacion. Sevilla, 1692, tom. 1, Barcelona.

*Cayetano d. Emanuel. Della venida di Santiago a Spagna. Tom. 2, di Portogallo*²³².

Cirurgano catalán. In 4°, tom. 4, venuti di Portogallo.

*Diccionario español. Vol. 5, madati da Madrid*²³³.

*Donati, Alexandro. Roma vetus ac nova. Romae, 1639, tom. 1, Barna.*²³⁴.

*Erasmi a Roterodam. Opera omniam Lugd. Batavorum, 1703. fol., tom. 10, vol. 11, mandati di Francia*²³⁵.

*Feyo espagnol. Opera omnia. Fol., vol. 6, mand. da Madrid*²³⁶.

Garibay. Genealogias de los reyes de España, Francia y emperad.es. Madrid, 1596, con láminas, 1 tomo, Barna.

*Guerreiro. Mandato da Portogallo a Barcelona nel 1736, tom. 1*²³⁷.

*Milliano, Chrisostomo. Sommar. histor. vita di Jesu Xpo. &c. Bergamo, 1592, tom. 1, Barne.*²³⁸.

Morales. De' libri mandati da Portogallo a Barcelona nel 1736, tom. 3.

*Pinto Riveiro, Joan. Opera. Mandato da Portogallo a Barcelona nel 1736, tom. 1*²³⁹.

---

²³⁰ CRAI Reserva UB M-12391.

²³¹ Catàleg Ripoll núm. 234.

²³² Catàleg Ripoll núm. 1809.

²³³ Catàleg Ripoll núm. 570.

²³⁴ Catàleg Ripoll núm. 584 (edició del 1665).

²³⁵ Catàleg Ripoll núm. 634.

²³⁶ Possiblement el *Teatro crítico universal* de Benito Jerónimo Feijoo: CRAI Reserva UB XVIII-3043 i B-52/6/18.

²³⁷ Catàleg Ripoll núm. 1.

²³⁸ CRAI Reserva UB B-27/4/29.

²³⁹ Catàleg Ripoll núm. 1603.

Portugal. Theologia. Fol., vol. 2 e tom. 2, venuti di Portogallo.

Purchotius, Edmundus. Cursus philosoph. Patavii, 1733, comprato in Barcellona.

*Quadros. Question. selectae in Sac. Scriptura. Vol. 2, mandati da Madrid*²⁴⁰.

*De los Santos. Sus obras. Madrid, 1723, tom. 4, Barna.*²⁴¹.

Torre d. Diego. Opera. Da Madrid.

Resulta difícil extreure conclusions d'un nombre tan minvat de referències, més encara quan les indicacions de lloc no són obra d'una única mà ni són fruit d'un únic moment d'escriptura. Sembla, a més, que no hi hagi un motiu consistent que expliqui per què es va aportar informació sobre el lloc d'adquisició dels llibres únicament en tan comptades ocasions. En conseqüència, és molt probable que a Barcelona, Madrid, França i Portugal s'unissin altres procedències, entre les quals, és clar, Roma, d'on -ja ho hem vist- arribaven expedicions de llibres a Santa Caterina regularment. Destaquem que una de les entrades mostra en la mà de fra Ripoll l'especificació "comprato in Barcellona", i que els llibres adquirits en aquesta ciutat van ser publicats a Saragossa, Madrid, Sevilla, Roma, Bèrgam i Pàdua. Tal vegada significativament, l'única obra que figura adquirida a França és la monumental *Opera omnia* d'Erasme publicada a Leiden per Pieter Vander Aa entre el 1703 i el 1706.

A les referències geogràfiques s'uneix la pràctica absència d'indicacions cronològiques, i l'única excepció desperta el nostre interès: un grup de tres cites que senyalen l'any 1736, entre les quals, molt especialment, la que diu "de' libri mandati da Portogallo a Barcelona nel 1736". La inscripció podria indicar una compra important de llibres efectuada al país veí en aquesta data, precisament l'any d'obertura oficial de la biblioteca de Santa Caterina al públic.

Un altre dels valuosos elements que ens ha transmès l'inventari és el nom d'un hipotètic col·laborador de fra Ripoll en l'adquisició de llibres per a la col·lecció barcelonina, que tanmateix tan sols llegim a quatre cites. Ens referim a un tal "Sicard" o "P. M. Sicard" que es podria correspondre amb un company del General, potser per Itàlia o bé per França, que hem pogut documentar dues vegades. Efectivament, així apareix citat el 25 de febrer del 1730 en un lligall conservat a l'Archivio Segreto Vaticano, i també en una

---

²⁴⁰ Possiblement la seva *Palaestra biblica*, Catàleg Ripoll núm. 533.

²⁴¹ CRAI Reserva UB XVIII-4751.

carta encíclica de fra Ripoll datada el 14 de setembre del 1728, on firma “Fr. Johannes Sicard, Mag. et Socius”²⁴². Documentem, ara, la seva misteriosa i esporàdica presència:

Du Halde, P. J.B. Soc. Jesu. Description géographique de l’empire della Chine. A Paris, 1735, fol., tom. 4, Sicard.

Hoffman, Federici. Medicinae ractionalis. Venetijs, in 4°, tom. 4, altro mand.o Sicard²⁴³.

Marthène, Edmudo. Veterum Scriptorum. Fol., tom. 5, vol. 9, Mro. Sicard, di Francia²⁴⁴.

Caponi, Julij. Institutiones canonicae. Col. Allobr., 1734, fol., vol. 2, Sicard²⁴⁵.

I.4.4.2. La nota de compra i allò que es va comprar

És el moment de referir-nos a un tret que caracteritza molts dels llibres adquirits per fra Ripoll per al seu convent barceloní, senyal fonamental a partir del qual hem redactat el Catàleg Ripoll. És la nota manuscrita que podem llegir a llurs portades, marca distintiva, rotunda, del mecenatge exercit pel predicador, amb explícita declaració d’adhesió a la comunitat d’origen. Una pràctica que segueix fidelment la disposició de fra Humbert de Romans al *De officio librarii*: “Et si fuerit dignum, quod dator libri in memoria habeatur, addatur, & dicatur; quem dedit talis N pro anima sua”²⁴⁶.

Se’n troben dues variants, diferenciades per la presència o absència del títol de General de l’orde. En la gran majoria de casos, si no el té, és escrita en la cal·ligrafia del propi fra Ripoll, mentre que quan es mostra, ho fa en les mans dels bibliotecaris de Santa Caterina i d’altres col·laboradors de fra Ripoll. Amb mínimes variacions diuen, respectivament, el següent: “Frater Thomas Ripoll pro bibliotheca sui conventus Barchinonensis” i “Frater Thomas Ripoll Magister Generalis Ordinis Praedicatorum pro bibliotheca sui originalis conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis”. Cal assenyalar que els llibres marcats per fra Ripoll van ser publicats abans del 1725, signe que en assolir el govern màxim de l’orde va deixar d’ocupar-se de la tasca per delegar-la als seus subordinats.

---

²⁴² ASV. Fondo domenicani, II 4; AGOP (V.4.2. 1-54) V.4.2.15. *Fr. Thomas Ripoll, litterae encyclica... Dilectis patribus, fratribus ac sororibus... et mortis recordationem. Super morte reginae Annae.*

²⁴³ CRAI Reserva UB M-11958.

²⁴⁴ Catàleg Ripoll núm. 1214.

²⁴⁵ Catàleg Ripoll núm. 381.

²⁴⁶ DOMINICS. *Regula S. Augustini et constitutiones FF. ordinis praedicatorum: nunc recenter reimpressae jussu... Antonini Cloche.* Romae : typis Nicolai Angeli Tinassi, 1690, p. 136.

Ultra la de fra Ripoll, hi hem distingit les cal·ligrafies dels bibliotecaris fra Salvi Casanovas -l'únic que consigna en algunes ocasions una data d'ingrés, concretament el 1732-, fra Jacint Turull i fra Pere Màrtir Anglès, a més de la del fidel col·laborador fra Josep Mercader.

Un recompte del nombre d'edicions i volums consignats al Ms. 1504 aporta la xifra de 2.482 edicions en 4.529 volums. Tanmateix, cal assenyalar que fet un acarament entre el Catàleg Ripoll i aquest inventari hem conclòs que de les vint edicions del mostreig preses del primer, cinc no apareixen en aquest últim²⁴⁷. L'inventari manuscrit, així, no recull la totalitat dels llibres adquirits per fra Ripoll. Viceversa, diversos títols inclosos al Ms. 1504 i localitzats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB no exhibeixen la nota manuscrita de compra. No existeix, en definitiva, una equivalència entre ambdós instruments bibliogràfics, sense que puguem establir-ne el motiu. Altrament, si és possible comptar les edicions i els volums del Ms. 1504, no ho és conèixer el volum dels llibres que duïen la característica nota que es van destruir, dispersar o vendre després de la crema dels convents del 25 de juliol del 1835 i la immediata desamortització. A més, si comparem la xifra dels volums recollits de Santa Caterina per la comissió nomenada per l'Ajuntament l'agost del 1835 -12.181²⁴⁸- amb el recompte del Ms. 1504 -4.529-, aquesta última quantitat es manifesta realment exigua, i més si considerem que encara a principis del segle XX la biblioteca cateriniana es considerava fruit exclusiu de l'obra benefactora de fra Ripoll²⁴⁹.

Malgrat tot, cal valorar dues dades fonamentals. D'antuvi, que amb la caiguda de les bombes del 1697 el nombre de llibres de la biblioteca va disminuir dramàticament, per la qual cosa hem d'imaginar una col·lecció, a principis del set-cents, molt empobrida numèricament. I resulta igualment revelador l'accentuat decalatge entre, d'una banda, el nombre de títols publicats fins a la mort de fra Ripoll, el 1747 (4.717 edicions en 5.866 volums) i, d'una altra, dels publicats a partir del 1748 (725 edicions en 850 volums),

---

²⁴⁷ Es tracta de les edicions del Catàleg Ripoll núm. 327, 349, 423, 1082, 1129.

²⁴⁸ ES CAT AHUB 02-5695/1-39. [*Inventari dels llibres recollits dels convents per la comissió nomenada per l'Ajuntament el 25 d'agost del 1835*]; CRAI Reserva UB Ms. 1522. *Borrador de ynventario de los libros y demás recojidos de los conventos de la provincia de Barcelona, después de su supresión en 1835, tomado por los señores comisionados don Juan Agell, don José Arrau, don José Antonio Llobet, don Antonio Monmany, don Andrés Pi.*

²⁴⁹ BARRAQUER I ROVIRALTA. *Las casas II...*, op. cit., p. 35.

procedents de Santa Caterina identificats actualment (febrer del 2019) al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB. Per bé que sabem que no existeix una equivalència entre data de publicació i data de compra, sembla prou significatiu que dels 38 llibres amb nota de compra del General fra Joan Tomàs de Boixadors localitzats fins al present més de la meitat -concretament 23- són impresos després del 1747. D'altra banda, majoritàriament les fonts no es refereixen ni a fra Boixadors ni a cap altre predicador destacat del XVIII en termes d'impulsors principals de la col·lecció cateriniana.

A tall de conclusió, si bé cal admetre que existeixen diversos interrogants que no ens permeten determinar amb completa seguretat el volum total de les adquisicions promogudes per fra Ripoll, podem afirmar que tal vegada s'apropa als 15.000 volums de què parla Barraquer, tot citant una font de la segona meitat del segle XVIII malauradament no localitzada²⁵⁰. Posem en qüestió, en canvi, per considerar-la una xifra massa elevada, els 22.000 volums que recorda Pi i Arimon a la seva *Barcelona antigua y moderna*²⁵¹.

	Ms. 1504	amb nota de compra Ripoll al CRAI Reserva UB	col·lecció Dalmases al CRAI Reserva UB	document de la 2a meitat del XVIII citat per Barraquer	Pi i Arimon	document de l'agost del 1835
edicions	2.482	1.982	987	-	-	-
volums	4.529	-	1335	15.000	22.000	12.181

Taula 1: xifres disponibles d'edicions i volums de la biblioteca de Santa Caterina fins al juliol del 1835

²⁵⁰ BARRAQUER I ROVIRALTA. *Las casas II...*, op. cit., p. 35.

²⁵¹ PI I ARIMON, Andreu Avel·lí. *Barcelona antigua y moderna ó, Descripcion é historia de esta ciudad desde su fundacion hasta nuestros dias. Vol. I.* Barcelona : impr. y libr. politécnica de Tomás Gorchs, 1854, p. 566.

	identificats al CRAI Biblioteca de Reserva i impresos fins al 1747	actualment identificats al CRAI Biblioteca de Reserva i impresos a partir del 1748	xifra total (estimada) un cop tot el fons estigui catalogat
edicions	4.717	725	7.331
volums	5.866	850	8.665

Taula 2: edicions i volums procedents de la biblioteca de Santa Caterina al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB (febrer 2019)

1.4.4.3. Els llibres oficials de l'orde i la tramesa de mercaderies entre les províncies espanyoles i la cúria

A l'Archivum Generale Ordinis Praedicatorum es conserva un manuscrit al lloc del qual es llegeix "Contratti di tipografi"²⁵². El llibre conté la còpia dels contractes signats entre el General fra Tomàs Ripoll i el tipògraf romà Girolamo Mainardi per a la impressió de tres obres litúrgiques -un ofici de la Mare de Déu, un breviari i un ofici de Pasqua-, i un butllari. Eren obres destinades a les comunitats de frares predicadors d'arreu del món, la seva impressió acostumava a decidir-se durant els capítols generals, i el Mestre de l'Orde tenia la missió de certificar-ne el text²⁵³. Datats entre el 12 de febrer del 1726 i l'1 de març del 1728, els documents constitueixen un testimoni de gran interès sobre un àmbit d'actuació de fra Ripoll directament relacionat amb la fabricació i la distribució del llibre imprès. Es tracta d'un aspecte que també hem pogut explorar en documents conservats a la Biblioteca Casanatense i a l'Archivio Segreto Vaticano, malgrat fer referència a una època immediatament anterior i posterior a fra Ripoll, respectivament. Tot i ser un aspecte perifèric d'aquesta tesi, és interessant assenyalar que els contractes contenen, a més, valuosa informació a propòsit de l'ofici de tipògraf, els seus procediments, els materials emprats i els preus que regien el mercat a Roma durant el període esmentat. D'altra banda, hi destaca el nom de Girolamo Mainardi, des del gener

²⁵² AGOP XIX S t 6. *Libro dell'obliqui spectanti all'agenzia del padre reverendissimo generale dell'Ordine de' Predicatori dal primo novembre 1723.*

²⁵³ A tall de mostra, la *denuntiatio* sisena de les actes del capítol general celebrat a Roma el 1694 insta els pares provincials a vetllar perquè tots els convents, fins i tot els petit, tinguin una o dues còpies de les constitucions de l'orde que per disposició de l'anterior capítol van ser publicades: DOMINICS. *Acta... Vol. VIII*, p. 259.

del 1726 al capdavant de la Stamperia Camerale i conegut per produir acurades edicions d'obres escrites pels autors més escollits²⁵⁴.

Mainardi es compromet a complir els termes exigits pel curial dominic pel que fa al nombre de còpies impreses, el format, el tipus de paper provist, la font tipogràfica, la composició de la tinta -negra i vermella-, la classe d'assecant que cal emprar i el preu de la raima i dels *quinterni* ja impresos; i, encara, les condicions en què es faria el lliurament de l'encàrrec. Però el que a nosaltres ens interessa més d'aquesta transacció és el paper del General. En efecte, era fra Ripoll qui havia de donar el vistiplau a l'edició, després de veure'n una prova de la font tipogràfica utilitzada, com es desprèn del primer punt del contracte per a la impressió de l'ofici de la Mare de Déu, datat el 12 de febrer del 1726:

Primo. Che dal medesimo signor Mainardi debba farsi la provvisione di tutto il carattere nuovo, nominato garamoncino d'Anversa con l'occhio aperto, da provarsi prima di mettersi in opera, e presentarsi al suddetto padre reverendissimo, ed approvato che sia dal medesimo, debba eseguirsi la stampa suddetta con tutta diligenza, o prontezza, e non altrimenti, né in altro modo...²⁵⁵.

A partir d'aquest primer examen, la vigilància del progrés de l'operació tipogràfica es confiava a l'agent de fra Ripoll designat per supervisar la impressió dels llibres de l'orde, el pare Ferroni, amb àmplia capacitat d'intervenció, com observarem tot seguit a la segona clàusula del contracte signat el 24 de setembre del 1727 per a la impressió d'un *uffiziolo* de Setmana Santa:

Che nell'attuale stampa del suddetto uffiziolo, sia lecito al padre Ferroni, agente del suddetto padre reverendissimo generale, di andare alla suddetta stamperia per visitarla e ben osservarla, e di più far aprir la forma per mutar questa, o quell'altra lettera imperfetta, o guasta, senza che li torcholieri debbino dolersi, o lamentarsi di quel tempo da essi giudicato perduto per loro interesse, che per il detto effetto vi abbisognasse, con facoltà ancora di

---

²⁵⁴ FRANCHI, Saverio. Mainardi, Girolamo. A: *Dizionario biografico degli italiani* [en línia]. Treccani [consulta feta el 12 de maig del 2018]. Disponible a: [http://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-mainardi_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-mainardi_(Dizionario-Biografico)).

²⁵⁵ AGOP XIX S t 6. *Libro*, f. 32r.

licenziarli quando non facessero bene l'ufficio suo, e perciò prevenirsi dal suddetto signor Mainardi, avanti d'incominciar l'opera, ad essi l'avviso per camminare con tutta la pace e non altrimenti, né in altro modo²⁵⁶.

Un cop acabada la impressió, l'acord determina que Mainardi s'ha d'encarregar de dipositar els plecs en un magatzem de l'hospici del General, "senza che in quelli vi sia, né macchiato, né rotto un foglio, tutti ben registrati, ed inballati, a tutte proprie sue spese, e di più li rottami, ben messi in ordine lettera per lettera"²⁵⁷.

Finalitzada la impressió de les còpies, calia distribuir-les entre les comunitats dominiques escampades pels continents. A l'Archivio Segreto Vaticano es troba una documentació molt interessant per entendre el tràfic de llibres que es produïa entre l'hospici del General, a Roma, i els diversos convents de l'orbe dominic²⁵⁸. Com senyalàvem unes línies més amunt, correspon a uns anys en què fra Tomàs Ripoll ja havia mort, durant el govern de fra Joan Tomàs de Boixadors (1756-1777), i són còpies de cartes enviades per fra Honorio Terrón al vicari de l'hospici del General, a Roma, fra Andrés Monzón, des del convent de Santo Domingo de Portacoeli de Sevilla, el 1757, i des del convent de San Pablo de la mateixa ciutat, entre 1757 i 1759. Fra Terrón es dibuixa com el responsable i agent del control de l'arribada dels paquets enviats des de Roma, de la seva recepció al port de destí, i del repartiment i venda del contingut. A més, controlava la comptabilitat derivada d'aquestes operacions. Ultra a les mencionades tasques, hauria estat l'encarregat de valorar quins eren els llibres més necessaris per a les comunitats de la província, i el dipositari del *Catalogus librorum Camerae Generalitiae*, que el propi Terrón anomena també *Catálogo impreso de los libros de nuestro reverendísimo*.

Quant als llibres enviats, es parla de "dos balas con 100 misales de vivos, con el aumento de los santos de España, y con las copias de las lecciones de la octava de san Agustín" (27.9.1757), "due balle degli uffici" (5.7.1757), breviaris, oficis de difunts, oficis de la Mare de Déu del Rosari (12.1.1757), "una valita con 20 officios de Nuestra Señora, 40 diurnos de la nueva impresión con caracteres rojos y cien retratos de nuestro

---

²⁵⁶ AGOP XIX S t 6. *Libro*, f. 34r.

²⁵⁷ AGOP XIX S t 6. *Libro*, f. 23r.

²⁵⁸ ASV. Fondo domenicani, II 20.

reverendísimo padre general y 40 oficios grandes o tenebrarios nuevamente impresos para Semana Santa en caracteres grandes con muchísimos y bellísimos ramos” (5.12.1758).

Així, a més dels llibres, des de la cúria de l’orde, a Roma, també es distribuïen estampes, ja fossin els retrats del General tot just citats o bé la “balleta de estampas” (*balletta di stampe franca*) que fra Terrón espera que arribi de Barcelona, des d’on l’agent del Mestre de l’Orde, fra Joan Lleonart, s’encarregarà de trametre-la a Sevilla.

Els llibres i estampes oficials de l’orde no es distribuïen gratuïtament entre els convents dominics, sinó que aquests últims havien d’assumir el seu preu, cosa que no sempre era possible. A aquest respecte, fra Terrón sol·licita al General el 20 de febrer del 1757 que, a través del provincial, obligui els cenobis de la província a adquirir els annals de l’orde “para que de ese modo puedan los religiosos tener con facilidad noticia de la historia de la religión que contiene”²⁵⁹. En una missiva del 13 de desembre del mateix any, el religiós reconeix que “aunque este provincial lo ha hecho, no ha surtido todo el efecto, y discurro será la causa la mucha pobreza de estos conventos”.

Fra Terrón, com ja hem assenyalat, havia d’ocupar-se dels comptes derivats de la venda d’aquest material, de què rebia tant la minuta amb els preus -expressats en les monedes romanes “julios” i “bayocos”- com el detall dels costos ocasionats per la seva expedició des de Roma fins a Sevilla.

Els agents del General es mostren en tot el procés que acabem d’analitzar com a figures d’extrema rellevància. Es tractava de religiosos designats directament pel Mestre de l’Orde -de qui gaudien de completa confiança- per gestionar els llibres oficials dels predicadors i per actuar com a col·lectors, dues funcions que suposaven manejar considerables quantitats de diners²⁶⁰. En efecte, pel que fa als documents oficials de l’orde que calia disseminar pels convents de totes les províncies, hi intervenien diversos agents. Partint de la seva producció a Roma -com hem constatat en època de fra Ripoll amb el pare Ferroni-, continuant amb la seva expedició -on veiem que existia un agent a cada ciutat de trànsit, com fra Lleonart a Barcelona-, aquests homes de confiança

---

²⁵⁹ *Annalium Ordinis Praedicatorum*, op. cit.

²⁶⁰ Sobre els agents i llurs funcions vegeu: LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 380-381.

vetllaven per a un resultat editorial de qualitat i per a una tramesa segura. Finalment, llur distribució, confiada als agents que actuaven als principals cenobis de les províncies, entre els quals el sevillà fra Terrón, de Porta Coeli-San Pablo, n'és un exemple.

I.4.4.4. L'enviament de llibres al convent de Barcelona

Les còpies de les cartes dipositades a l'Archivio Segreto Vaticano, a més de facilitar la reconstrucció d'una etapa important en el camí recorregut per les edicions oficials dominiques, ens han resultat de gran ajut per establir una hipòtesi de la ruta que seguien els llibres enviats per fra Tomàs Ripoll des de Roma al Convent de Santa Caterina de Barcelona. En efecte, ens hem basat en l'itinerari efectuat per aquests llibres per establir-la. Si els paquets que esperava fra Terrón entre els anys 1757 i 1759 feien el camí dels ports de Ripetta fins a Gènova o Portofino, amb parada a Barcelona, per continuar fins a Cadis i d'aquesta ciutat fins a Sevilla pel Guadalquivir, resulta plausible que cinquanta anys abans els volums expedits per fra Ripoll seguissin igualment aquest trajecte. Tot i seguir en el terreny de la conjectura, podríem pensar en trameses amb continguts diversos: llibres oficials per ser distribuïts entre les comunitats de la província, llibres obsequiats pel General amb destí a la biblioteca del convent barceloní, o bé objectes d'entre els molts que el nostre dominic va regalar a Santa Caterina al llarg dels prop de cinquanta anys que va residir a Roma. Entre aquests últims -i en citem només alguns- el *Lumen Domus* parla de quadres, flors de seda, reliquiaries i objectes sumptuaris per al culte.

Pel que fa a la variada mercaderia que circulava entre les províncies espanyoles dominiques i l'hospici del General, i com a curiositat, senyalem que la correspondència testimonia el viu interès amb què la cúria dominica seguia les trameses de tabac que li arribaven de Sevilla, on de nou veiem la participació d'un agent, com llegim a la ja mencionada còpia d'una carta enviada per fra Terrón a fra Monzón el 20 de febrer del 1757:

E rispetto anche al tabacco nella mia antecedente... gli diceva che aveva mandato un baratolo di 4 libbre a Cadice al padre maestro Luque acciò la mandasse a Genova al padre maestro Lercari, al quale avvisai ancora, ma non ho avuto finora avviso di niente, e subito che l'abbia ricevuto vostra

paternità mi avvisi come farò io quando riceverò la detta balletta di stampe²⁶¹.

Si ens concentrem ara en els llibres que fra Tomàs Ripoll va enviar a Barcelona des de Roma, cal dir que podem documentar cinc expedicions, efectuades entre els anys 1710 i 1741. Per bé que es tracta d'un nombre reduït de testimonis, i de contingut breu, aporten notícies interessants.

Els dos apunts que venen a continuació van ser redactats molt temps després dels fets narrats, entre el 1743 i el 1744, de manera que cal valorar-los amb cautela. El 28 de març del 1710, al bell mig de la guerra, Ripoll hauria enviat 6 caixes de llibres, “que junts ab los que antes avia enviats pasan de 500 tomos, ab promesa que quant tingam paus, enviarà los de major estima”²⁶². La petita crònica referida al 9 de setembre del 1717, per la seva banda, parla de vora de 70 toms, tramesos juntament amb paraments per a la sagristia, estampes, quadres, reliquiariis amb or i plata, relíquies, i pedres precioses “per a que tot s’aplicàs a la comunitat, o se venés, y lo preu servís en profit del convent”²⁶³.

Les notes que hem localitzat al volum de *Noticias*, en canvi, es van redactar contemporàniament -o quasi- a les trameses, atès que hi hem pogut identificar la cal·ligrafia del bibliotecari fra Jacint Turull, mort el 23 de juny del 1743. La relativa al 4 de juny del 1740, concretament, mereix ser transcrita, per ser especialment reveladora:

Dia 4 de juni del present ani arribaren de Roma embiades del pare General y del pare mestre Figarola son compani tres caixes per aquest convent, y com l’afecta d’un y altra siga gran en orde a la llibreria, ab ellas han vingut lli tomos de llibres y la mayor part són en folio, y tots llibres molt bons y exquisit ab què ab sa lliberalitat y cuidado se va complint la llibreria, cosa que parexia impossible lo poder conseguir-lo. Vingué també ab las ditas caxas un sant Christo de marfil ab la creu de conxa ab los caps de plata, per adorno de la capella de sant Thomàs, com també un quadro de sant Pere

---

²⁶¹ ASV. Fondo domenicani, II 20.

²⁶² CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 212.

²⁶³ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 323.

Màrtir brodat, ab sa guarnició, y un vidra devant, que és tot una cosa molt preciosa²⁶⁴.

Les altres dues notes són molt més escarides. Així, el 2 de febrer del 1741 haurien arribat 60 toms al cenobi barceloní, mentre que a mitjans d'agost del 1741 un barco de Roma en transportava 35 per al convent dominic²⁶⁵.

Si bé es tracta de testimonis esporàdics i concisos, no deixen d'il·luminar l'afany de fra Tomàs Ripoll per augmentar la col·lecció de llibres del convent barceloní. Així, malgrat que resulti impossible conèixer el ritme en l'enviament dels volums, que sens dubte es trobava supeditat a les circumstàncies de cada moment, constatem les dues expedicions del febrer i l'agost del 1741, l'enviament ja apuntat uns paràgrafs més amunt de diversos objectes juntament amb els llibres, i l'arribada de la mercaderia per via marítima. Igualment, hi llegim el concurs d'altres religiosos en el mecenatge operat per fra Ripoll, en concret la del seu company, fra Rafael Figuerola. Un altre aspecte digne de ser mencionat és el pragmatisme del General català quan deixa a criteri de la comunitat la possibilitat de vendre els objectes sumptuaris regalats, si aquesta opció li resulta més avantatjosa.

Per acabar, ens sembla particularment significatiu l'alleujament que semblen traspuar les paraules de fra Turull del juny del 1740, que ens parlen del difícil repte que havia representat l'acompliment de la biblioteca. La destrucció de la guerra, les deficiències constructives, l'obertura al públic, la gestió d'una col·lecció en constant creixement i la creació d'instruments bibliogràfics aparentment havien assolit, per fi, un determinat grau d'estabilitat, "cosa que pareixia impossible lo poder conseguir-lo"²⁶⁶.

I.4.4.5. El paper de la Biblioteca Casanatense

En el moment d'emprendre la qüestió de com s'efectuava la tria i adquisició dels llibres per al convent barceloní, des de Roma, i de quines persones hi intervenien, és inevitable pensar, en primer lloc, en la Biblioteca Casanatense. Al capítol sobre les biblioteques romanes en temps de fra Ripoll ja expressàvem la nostra decepció per no haver localitzat

---

²⁶⁴ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 394r.

²⁶⁵ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 399.

²⁶⁶ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 394r.

al seu arxiu cap document que en testimoniés la participació en l'obra del dominic català. Cal dir, tanmateix, que l'arxiu casanatense presenta importants llacunes pel que fa a diversos períodes que, si haguessin estat documentats, potser haurien confirmat el que ara només som capaços d'oferir com a hipòtesi.

El lligall administratiu fruit de l'actuació del pare bibliotecari fra Carlo Giacinto Lascaris -prefecte de la Casanatense entre el 1705 i el 1711- si bé no concerneix el generalat de fra Ripoll, sí que pertoca el de fra Antonin Cloche, al capdavant de la família de sant Domènec entre 1686 i 1720 i de qui -recordem-ho- el nostre dominic va ser company entre el 1702 i el 1720²⁶⁷. S'hi troben testimonis d'una efectiva participació del bibliotecari en els afers relacionats amb llibres del superior dominic, tant dels que aquest últim adquiria aparentment per al seu ús com dels oficials, que com hem vist ordenava publicar per ser després distribuïts, principalment entre els convents de l'orde.

Entre el 7 de gener del 1704 i el 4 de març del 1706 trobem diversos documents que donen fe de com Lascaris administrava els comptes del General fra Cloche tocants a aquests assumptes. És el cas del *Conto de' libri e legature fornite per servizio del reverendissimo padre Generale Cloche ordinis praedicatorum*, amb la signatura del llibreter Lhullie el 9 de gener del 1704, qui afirma haver rebut "dal reverendissimo padre Antonino Cloche generale de' dominicani per le mani del padre maestro Carlo Giacinto Lascaris" deu escuts pels llibres consignats en una llista adjunta, on figura també el preu.

Pel que fa als llibres oficials de l'orde, hi trobem la menció a una *Summa* de sant Tomàs d'Aquino publicada a Lió per Anisson i Posuel possiblement entre el 1701 i el 1702. Un quadernet amb el títol *Conti del padre maestro Lascaris con il padre reverendissimo generale* en consigna les despeses derivades de la distribució, i les persones a qui s'han venut els exemplars, amb les quantitats rebudes, sense oblidar els noms de qui les ha rebut com a present.

Diversos conceptes del mateix document testimonien els llibres adquirits per a ús personal del General, i els costos derivats d'operacions de relligadura: "Al libraio

---

²⁶⁷ Biblioteca Casanatense. Ms. Cas. 408. *Conti e ricevute al tempo del padre Lascaris. Anni 1694-1706.*

Carluccio per la legatura alla francese della Somma di santo Tommaso per uso del nipote del padre reverendissimo generale 1 scudo 77 baiocchi”.

Ja en temps del generalat de fra Ripoll, el gruixut lligall fruit de la pacient i minuciosa tasca de fra Gian Domenico Agnani (prefecte de la biblioteca entre el 1733 i el 1746), inclou algunes cartes intercanviades entre el bibliotecari i diversos llibreters europeus, en què s’expressa la pràctica d’expedició d’obres no destinades a la Casanatense entre les enviades de manera ordinària per a la institució romana²⁶⁸. Ens interessa citar concretament la missiva enviada des de Ginebra a fra Agnani pels hereus de Cramer i els germans Philibert al mes de febrer del 1741. Els llibreters, en referir-se a l’imminent tramesa d’un paquet indiquen que

In esso ritrovarete alcuni nuovi cataloghi de’ libri francesi, con i prezzi, nel quale speriamo che farete buona scelta... sia per la vasta Libreria Casanatense, sia per un amici. Vi abbiamo gionto ancora un pacchettino per S.E. monsignor il cardinale Passionei, al quale la preghiamo di recapitarlo in suo tempo²⁶⁹.

En una correspondència anterior, datada el 16 de setembre del 1739, els llibreters associats comunicaven al bibliotecari dominic: “Nous avons joint à la balle un paquet pour le révérend père Cassino contenant le Plutarque 12e, 10 vol... Il ya a un autre petit paquet que nous vous prions de faire rendre à monseigneur Alseman (?)”.

No podem descartar que fra Ripoll, mentre va residir a Roma, tant essent company de fra Cloche com -amb més motiu- durant el seu llarg generalat, se servís d’una manera o d’una altra dels bibliotecaris de la Casanatense per a la provisió de llibres amb destí al seu convent de Barcelona. Tal vegada van ser aquests religiosos els qui van proposar a fra Ripoll la compra d’alguns duplicats de la col·lecció romana, una modalitat d’adquisició que trobem documentada a la portada de *De canonicorum ordine*

---

²⁶⁸ Biblioteca Casanatense. Ms. Cas. 405. *Giustificazioni e ricevute da P.M. Agnani [dal 1728] fino al 1746*.

²⁶⁹ El cardenal Domenico Passionei (1682-1761) va reunir una esplèndida biblioteca, formada per més de 40.000 volums, que en morir el prelat va ser adquirida per la Biblioteca Angelica de Roma. Sobre la seva col·lecció vegeu: SERRAI, Alfredo. *Domenico Passionei e la sua biblioteca*. Milano : Sylvestre Bonnard, 2004. Els catàlegs de biblioteques privades en què el prelat fonamentava la seva passió de bibliòfil han estat descrits a: CECCARELLI, Maria Grazia. *Vocis et animarum pinacothecae: cataloghi di biblioteche private dei secoli 17.-18. nei fondi dell’Angelica*. Roma : Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, 1993.

disquisitiones, d'Alain Le Large (Paris : Edme Couterot, 1697)²⁷⁰. I si bé és cert que el paper d'administrador del bibliotecari en matèria de llibres del General ens ha pervingut en la documentació de fra Lascaris, pensem que és lícit fer algunes suposicions a partir de les cartes enviades a fra Agnani. Si el bibliotecari examinava els catàlegs enviats pels llibreters ginebrins a la recerca de títols interessants per a la Casanatense i per als "amici", no hem de descartar que també ho fes per al Mestre General de l'Orde. Semblantment, si els mateixos llibreters aprofitaven la tramesa de volums a la biblioteca romana per fer arribar llibres a Passionei i a altres eclesiàstics, no podien efectuar el mateix servei a fra Ripoll?

De fet, gràcies a l'examen de cada una de les còpies amb la nota de compra hem pogut constatar que es va recórrer al mercat librari de segona mà. Importava adquirir un títol determinat, independentment dels senyals d'una història ja viscuda que la còpia pogués presentar. Així ho demostra el grup d'exemplars que llueixen les marques de propietat de dos alts eclesiàstics, les biblioteques dels quals, en morir ells, es van dispersar i vendre: el cardenal Cesare Maria Antonio Rasponi (1615-1673) i el bisbe de Vannes Jean-François Paul Lefèvre de Caumartin (1668-1732)²⁷¹.

Sigui com sigui, la col·lecció romana acabaria mesurant-se amb la barcelonina en el sermó fúnebre que el dominic fra Diego Pérez va predicar al Convento de Santa Catalina Virgen y Mártir de Jaen: "Compite en votos de algunos a la Real de España, y testigo ilustrísimo, quiere exceda a la célebre Casanatense de la Minerva (téngolo por ponderación)"²⁷².

1.4.5. El ferm control de la biblioteca barcelonina i l'assignació de rendes

Si hem pogut demostrar la presència de fra Tomàs Ripoll en l'inventari que controlava els llibres adquirits per a Santa Caterina, la vigilància que va exercir dels cabals destinats a la biblioteca i dels títols que s'adquirien per al seu augment es manifesta clarament en algunes de les còpies de les cartes que ens ha transmès el *Regestum epistolarum* del seu generalat, conservat a l'Archivum Generale Ordinis Praedicatorum.

---

²⁷⁰ Catàleg Ripoll núm. 1057.

²⁷¹ L'exlibris manuscrit de Rasponi a la portada de Catàleg Ripoll núm. 540 i l'exlibris imprès de Caumartin a la contraguarda anterior de Catàleg Ripoll núm. 610, 250, 609, 1857.

²⁷² PÉREZ, op. cit., p. 14.

En una carta datada el 24 de maig del 1738 i enviada al prior de Santa Caterina, fra Joan Abad, el General insta aquest últim a que “no dexemos retardar ni vitalicios ni pensión de librería con motivos frívolos y presiciones escolásticas: trataremos más práctica y menos especulaciones, máxime cuando estas y la dilación de aquella pueden ser de prejuizio.”²⁷³. Amb aquestes paraules, ultra fer gala del seu personal pragmatisme, fra Ripoll manifestava amb vehemència l’interès per no interrompre sota cap concepte el creixement i consolidació de la biblioteca. Però també, tal vegada, la seva ferma voluntat de sufocar l’oposició que determinats membres de la comunitat podien expressar a la concentració de tants esforços en l’empresa. Un temps després, el 23 de gener del 1740, el General torna a exigir la satisfacció dels recursos destinats a la biblioteca quan s’adreça al seu fidel agent al convent barceloní, fra Josep Mercader, per recordar-li l’assignació tant de les rendes corrents com de les endarrerides²⁷⁴.

Si aparentment fra Ripoll va ensopegar amb certa dificultat o resistència per fer complir les seves disposicions tocants a les rendes de la biblioteca, un dels entrebancs majors va ser l’actuació del propi bibliotecari, fra Jacint Turull. Així ho demostraria la missiva enviada al provincial d’Aragó, el valencià fra Vicente Insa, el 12 de setembre del 1739, on el nostre predicador palesa el seu disgust i no dubta d’amençar amb prendre mesures “si el bibliotecario de Barcelona no se arregla a lo que se le está ordenado”²⁷⁵.

L’escassa sintonia entre fra Turull i el General havia de ser gran si aquest últim s’adreça personalment al bibliotecari una setmana més tard per expressar-li el disgust davant la seva actuació:

Al muy reverendo padre maestro fray Jacinto Turull, Barcelona.

Tendría gusto, que las noticias que me da del retablo de san Jacinto me las diese de la librería que dexa al provincial, sobre que se me dize que no se pasan cuentas, como yo tengo dispuesto. Que los pocos libros que se compran son a capricho del bibliotecario, no con la consulta que yo tengo prescrita; que no se pagan a la librería las destinadas pensiones, y aun que

---

²⁷³ AGOP IV 209f. *Regestum aepistolarum reverendissimi patris fratris Thomae Ripoll Magistri Generalis pro provincijs Hispaniarum et Indiarum, ac Venetiarum à mense Januario 1738. Socio reverendo admodum patre maestro fratre Raphaele Figuerola provinciae Aragoniae*, f. 33r.

²⁷⁴ AGOP IV 209f. *Regestum*, f. 123r.

²⁷⁵ AGOP IV 209f. *Regestum*, f. 107v.

la asistencia y residencia del bibliotecario y su convento no es la que deve ser. Yo no dexo de estimar a vuestra paternidad lo que por ella trabaxa, como lo que ha hecho para San Jacinto, y deseo corresponderlo todo, pero no puedo passar que viviendo yo aún, gracias a Dios, se atropellen mis órdenes tan recién dados, tanto por el prior que deve pagar, como por el bibliotecario, que deve cumplir con lo que yo tengo dispuesto. Por lo que hago saber a vuestra paternidad que me informará de los libros que sin dicho consejo ha comprado, y si no le hago pagar los comprados hasta aquí, por lo menos no se le pagarán los que de esse modo en adelante comprara. Lleve también vuestra paternidad su libro de entrada y salida, y regúlese a mandar las quantas como está mandado en mi despacho, porque de otra suerte quando tenga a menos essa sugestión, hallaré otro que con otras mayores la tomará de buena gana²⁷⁶.

La carta manifesta obertament el control exercit per fra Ripoll sobre la tria i compra de llibres, una activitat que s'esdevenia com a mínim des dels dos pols de l'empresa -Roma i Barcelona-, i en què la intervenció dels col·laboradors del General estava subjecta a la seva fèrria mirada i decisió. La nostra hipòtesi és que en aquest cas qui en aquell moment era provincial, fra Vicente Insa, després d'efectuar una visita canònica al convent barceloní va detectar que el bibliotecari no complia els seus deures. La notícia arriba a fra Ripoll, qui retreu a fra Turull tant la iniciativa presa a l'hora de comprar els llibres, escollits sense els deguts "consulta" i "consejo" del General, com la deixadesa en l'aplicació de les pensions. Si amb això no n'hi hagués prou, el bibliotecari dedica poc temps a la col·lecció conventual i transcorre massa hores fora dels murs conventuals.

La implacable vigilància de fra Ripoll no era una raresa entre els mecenes de biblioteques si considerem el cas del president del senat milanès Bartolomeo Arese (1590-1674), que supervisava personalment els títols que es compraven amb els mitjans que posava a l'abast dels frares dominics del convent de San Pietro di Barlassina, a la Llombardia²⁷⁷.

---

²⁷⁶ AGOP IV 209f. *Regestum*, f. 108v.

²⁷⁷ FUMAGALLI, Edoardo; BARELLI, Stefano; DELIA, Eusebio. La biblioteca del convento di San Pietro Martire di Barlassina. Contributo alla storia delle biblioteche conventuali lombarde. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1992, vol. LXII, p. 256.

L'ús adequat, eficient i fidel a les disposicions del Mestre de l'Orde dels recursos materials lliurats per a la biblioteca es mostra a la documentació com una altra de les seves majors preocupacions. Detallarem, ara, les notables providències econòmiques que hem pogut localitzar adoptades per fra Ripoll amb vista a fer de la col·lecció de llibres de Santa Caterina una de les més importants d'Espanya. Són notícies que daten des del 1734 fins a la seva mort, i que no ens poden fer oblidar l'interès i el favor constant dispensats ja des dels temps del seu priorat a la comunitat de predicadors barcelonina.

Una nota de l'1 de març del 1734 senyala la col·locació de 5.600 lliures a la caixa del dipòsit del convent per part de fra Salvi Casanovas, bibliotecari del cenobi i agent del General Ripoll. Aquest últim les havia donades “pera ser esmersadas en comprar terras, censos, o delmes, lo que sia més segur y útil per lo convent, y per los fins y effectes que destinarà sa paternitat”, això és, per al salari i la manutenció del pare bibliotecari i del religiós convers que l'ajudava, i per a l'augment de la biblioteca, “segons l'ordinació de sa paternitat reverendíssima, que és en lo calax tancat de l'arxiu”. El 4 de juny de l'any següent podem documentar un nou dipòsit fet per fra Casanovas de 809 lliures destinades als mateixos fins²⁷⁸.

El 1736 és l'any en què la biblioteca obre oficialment les seves portes al públic²⁷⁹. El 26 de juliol, el consell conventual, segons directrius de fra Ripoll, aprova les ordinacions de la biblioteca i un seguit de mesures tocants al seu finançament. El Mestre de l'Orde determina invertir-hi rendes obtingudes de dos orígens diferents: la torre de Malla i els vitalicis dels frares llecs que l'assistien a Roma²⁸⁰. Pel que fa a aquest últim punt, és important assenyalar que ja el 1729 el General havia determinat que el fruit del cens creat amb el dipòsit particular del frare convers Joan Martí, en morir aquest, es confiés al bibliotecari per al benefici de la col·lecció conventual²⁸¹.

El 10 de juny del 1747, poc abans de la mort del nostre dominic, el consell conventual acorda consignar al pare bibliotecari 155 lliures procedents dels censos fundats sobre

---

²⁷⁸ AHPDA. Llibre 3189. *Llibre*.

²⁷⁹ AHCB 02.01/1D.I Ajuntament borbònic. Acords [15.XI.1745].

²⁸⁰ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 85r.

²⁸¹ AGOP IV 209c. *Regestum reverendissimi patris fratris Thomae Ripoll in Magistrum Ordinis electi die XIX Maij 1725. Continens acta prouinciarum Hispaniae, Aragoniae... Socio reverendo admodum patre magistro fratre Cajetano Benitez de Lugo provinciae Hispaniae*, f. 28v. Fra Joan Martí va estar al servei del General, a Roma, des del 3 d'abril del 1717: LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 374.

terres propietat del convent, amb el benentès que el religiós les rebria “con total independència del prior y convento”. Aquesta renda, fundada per fra Ripoll, procedia de 1.000 doblons lliurats al cenobi i destinats a la compra de la torre de Malla. Amb posterioritat a aquesta fundació el General català va lliurar a la comunitat barcelonina 2.600 lliures, el fruit de les quals, unit a una part del vitalici del religiós llec fra Jeroni Castells, es va invertir en benefici de la biblioteca per mediació de l’agent de fra Ripoll, fra Joan Lleonart²⁸².

El ja citat *Espèculo de rendas libres* és més pròdig de detalls, i senyala com les 1.300 lliures enviades per fra Castells a Barcelona “a fi de ser esmerçades durant sa vida per son vitalici” van acabar destinades a benefici de la biblioteca per manament de fra Ripoll. Més tard, però, el General va obtenir 5.000 lliures per la compra dels censos de la torre de Malla, a què es van unir altres censos del convent. Aquesta situació va permetre que al capdavall bona part dels diners de fra Castells -concretament 950 lliures- acabessin sufragant els costos del plet que va mantenir el convent amb el Col·legi d’Apotecaris de Barcelona²⁸³.

El neguit del vell General perquè res no impedís el manteniment de la col·lecció de Santa Caterina va transcendir la seva pròpia mort, com demostra el precepte expedit el 20 de desembre del 1747 pel vicari general de l’orde, fra Vincenzo Maria Ferretti, amb el propòsit que cap de les disposicions econòmiques preses per fra Ripoll amb efectes a la biblioteca pública conventual no fos alterada:

Eadem die fuit expeditum cum precepto formali et censuris reverendo admodum patri priori pro tempore, et omnibus patribus conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis, ut pro conservatione publicae bibliothecae in eodem conventu aerectae a reverendissimo patre generali fratre Thomae Ripoll, nihil imutare valeant, in ordine ad sumtus destinatos ad talem finem²⁸⁴.

---

²⁸² AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 106v-107r; AHPDA. Llibre 3189. *Llibre*.

²⁸³ AHPDA. Llibre 33. *Llibre de las entradas*, f. 15r.

²⁸⁴ El mateix dia va ser anunciat a qui era prior en aquell moment i a tots els pares del Convent de Santa Caterina Verge i Màrtir de Barcelona un precepte formal i les corresponents censure, amb la finalitat de conservar la biblioteca pública erigida en el mateix convent pel reverendíssim pare General, fra Tomàs Ripoll, i de no modificar res del que va establir respecte a les rendes que li havia destinat: AGOP IV 209*a.

Per si aquesta providència no fos suficient, el 1748 el capítol general de l'orde blinda les disposicions relatives a la biblioteca quan ordena que:

Ne bibliothecam coenobii Barcinonensis S. Catharinae Virginis et Martyris a reverendissimo patre Magistro Generali fratre Thoma Ripoll piae rec. singulari charitate et beneficentia restitutam, auctam, publicae utilitati oblatam atque optimis sanctionibus congruentibusque redivitibus ad diuturnitatem constabilitam, e statu facile decidere contingat, mandamus in virtute Spiritus sancti s. obedientiae et sub formali praecepto, necnon sub poena privationis vocis activae et passivae reverendo admodum patre priori pro tempore caeterisque ad idem coenobium quandocumque et quomodolibet pertinentibus, ne quidquam in posterum violare aut immutare tentent, eorum praesertim, quae probantibus patribus a consiliis pro ipsa bibliotheca iam sancita fuere. Simul vero sub eodem praecepto et poenis reverendo patre Bibliothecae pro tempore praefecto iniungimus, ut, ne quis unquam huius ordinationis ignoracionem praetendat, in bibliothecae penitiori cubiculo illius apographum sub aspectum exponat, atque, si temporum iniuria a praescriptis vel minimum discedi cognoverit, id continuo rmo. Magistro ordinis pro sua prudentia provisuro significet²⁸⁵.

Regestum reverendissimi patris fratris Thomae Ripoll in Magistrum Ordinis electi die XIX Maii 1725. Incipiens anno MDCCXXXVIII. Continens acta provinciarum Hispaniae, Aragoniae... Socio reverendo admodum patre magistro fratre Raphaelle Figuerola provinciae Aragoniae, f. 41r.

²⁸⁵ A fi que la biblioteca del convent barceloní de Santa Caterina Verge i Màrtir, amb singular caritat i magnanimitat restaurada, augmentada, lliurada a la pública utilitat i amb excel·lents ordinacions i encertades rendes establerta per al futur per part del reverendíssim pare Mestre General fra Tomàs Ripoll, de piadosa memòria, no sigui de cap manera alterada, ordenem al reverend pare prior actual i a tots aquells que en el futur seran priors del mateix convent, en virtut de l'Esperit Sant, de la santa obediència i sota precepte formal, així com sota pena de privació de veu activa i passiva, que en el futur res no sigui modificat o transgredit, especialment aquelles provisions que els bons pares del consell van dictar respecte a la biblioteca. De la mateixa manera, sota el mateix precepte i sancions, fem responsable el pare encarregat de la biblioteca perquè, per tal que mai ningú no faci veure que no coneix aquesta ordinació, exposi a l'interior de la biblioteca una còpia de la mateixa a la vista, i que, si sap que aquestes providències han estat abandonades per l'oblit inevitable del pas del temps, encara que sigui mínimament, que ho posi en coneixement del reverend Mestre de l'Orde perquè amb el seu encertat criteri prengui les mesures oportunes: DOMINICS. *Acta... Vol. IX*, op. cit., 1904, p. 155-156.

I.4.6. Conclusions

Abans de qualsevol consideració, pensem que cal partir d'una premissa: el mecenatge dut a terme per fra Tomàs Ripoll al seu convent d'origen va ser fruit principalment de l'adversitat. És cert que d'ençà que va assumir funcions de govern posa de manifest, com a bon predicador, que la biblioteca és una de les pedres angulars de la comunitat, en la qual cal invertir els recursos necessaris. Tot i així, aquest afany no va florir en temps pròspers i pacífics, sinó que va haver de mesurar-se amb dues circumstàncies majors, certament greus i desestabilitzadores: la destrucció material ocasionada per la guerra i la dramàtica pèrdua d'influència dels dominics en l'ensenyament superior a Catalunya. Si els obstacles eren grans, la determinació de fra Ripoll per dotar Santa Caterina d'una nova biblioteca que donés fama i llustre al malparat cenobi -tot contrastant el progressiu ascendent dels jesuïtes- sembla no flaquejar en cap moment, i per portar a cap la seva empresa va servir-se de tots els recursos que tenia a l'abast.

A Roma, vivia envoltat pels millors models bibliotecaris, al capdavant de què, per proximitat i excel·lència, se situava la Biblioteca Casanatense. La cúria de l'Orde dels Predicadors li oferia una sòlida estructura el centre de la qual era l'hospici del General, una excel·lent posició des d'on governar tot l'afer. L'experiència en la producció i disseminació dels llibres oficials de l'orde proporcionava una estable i organitzada xarxa de distribució de llibres i -si calia- d'altres mercaderies des de la cúria fins als convents de les diferents províncies de la família.

Participant en tot l'engranatge, la documentació suggereix un nombre considerable de persones, amb variades i imprescindibles funcions, entre les quals sobresurt la figura de l'agent, actiu en àmbits ben diferenciats. Així, el General en comptava amb un a Santa Caterina, com hem vist quan ens referíem a fra Josep Mercader en el paper d'administrador dels diners enviats des de Roma. També hem constatat la presència d'aquests personatges als ports de trànsit de les trameses fetes des de la cúria, i en les funcions del pare Ferroni, això és, supervisant la producció dels llibres oficials de l'orde. No podem oblidar altres religiosos fidels col·laboradors de fra Ripoll, com fra Rafael Figuerola, tant essent prior del cenobi barceloní com company seu; o bé qui també hauria estat company i col·laborador en l'adquisició de llibres, l'obscur fra Joan Sicard.

En aquest punt és imprescindible al·ludir a la compacta xarxa de predicadors catalans procedents de la província d'Aragó o directament de Santa Caterina que van ocupar càrrecs a la càtedra tomista i al col·legi de teòlegs vinculats a la Biblioteca Casanatense, un assumpte a bastament estudiat per López Ribao a la seva tesi²⁸⁶.

Igualment, cal recordar els bibliotecaris, tant els de la col·lecció Casanatense, que amb llur experiència i contactes haurien participat en la selecció i compra de les obres, com els de la comunitat de predicadors de Barcelona. Si bé coneixem el desacord entre fra Ripoll i fra Jacint Turull gràcies a un dels escassos testimonis directes conservats sobre la gestió de la biblioteca, qui el va succeir en el càrrec, fra Pere Màrtir Anglès -a qui aquest treball dedica un espai destacat-, es mostra un lleial seguidor de les voluntats del General. Finalment, és important mencionar la relació del predicador amb religiosos de la talla de Fonseca, Imperiali, Belluga o Panyelles. Relacions poc documentades, és cert, que tal vegada una ulterior recerca podria consolidar, així com unir-hi altres figures rellevants de les elits eclesiàstiques espanyoles i romanes interessades en la bibliofília i en la creació de biblioteques.

Models, estructures i presències als quals cal afegir l'indispensable metàl·lic, obtingut per fra Ripoll des de la seva posició a la cúria dominica i invertit en operacions financeres consagrades al benefici de la biblioteca, com la compra de la torre de Malla. En aquest terreny, també va poder sumar la contribució dels dipòsits particulars dels religiosos del convent de Barcelona i dels vitalicis dels frares llecs que l'assistien a Roma.

Fra Tomàs Ripoll va vetllar en tot moment perquè tots aquests elements portessin a bon port la biblioteca, com de fet va succeir, a pesar de les moltes dificultats. Indubtablement, el seu tarannà determinat i pragmàtic, concentrat en la vigilància de tots els punts del procés es manifesta clau per a l'èxit de l'empresa. El resultat va ser considerable: una biblioteca conventual custòdia de prop de 15.000 volums i amb les portes franquejades al públic cultivat, lloada pels lectors locals i forans, i plorada per qui va viure la seva pèrdua.

Dèiem al principi d'aquest capítol que alguns aspectes del mecenatge s'havien pogut construir únicament a partir de fonts fragmentàries i -podríem dir- tènues. Tanca aquest

---

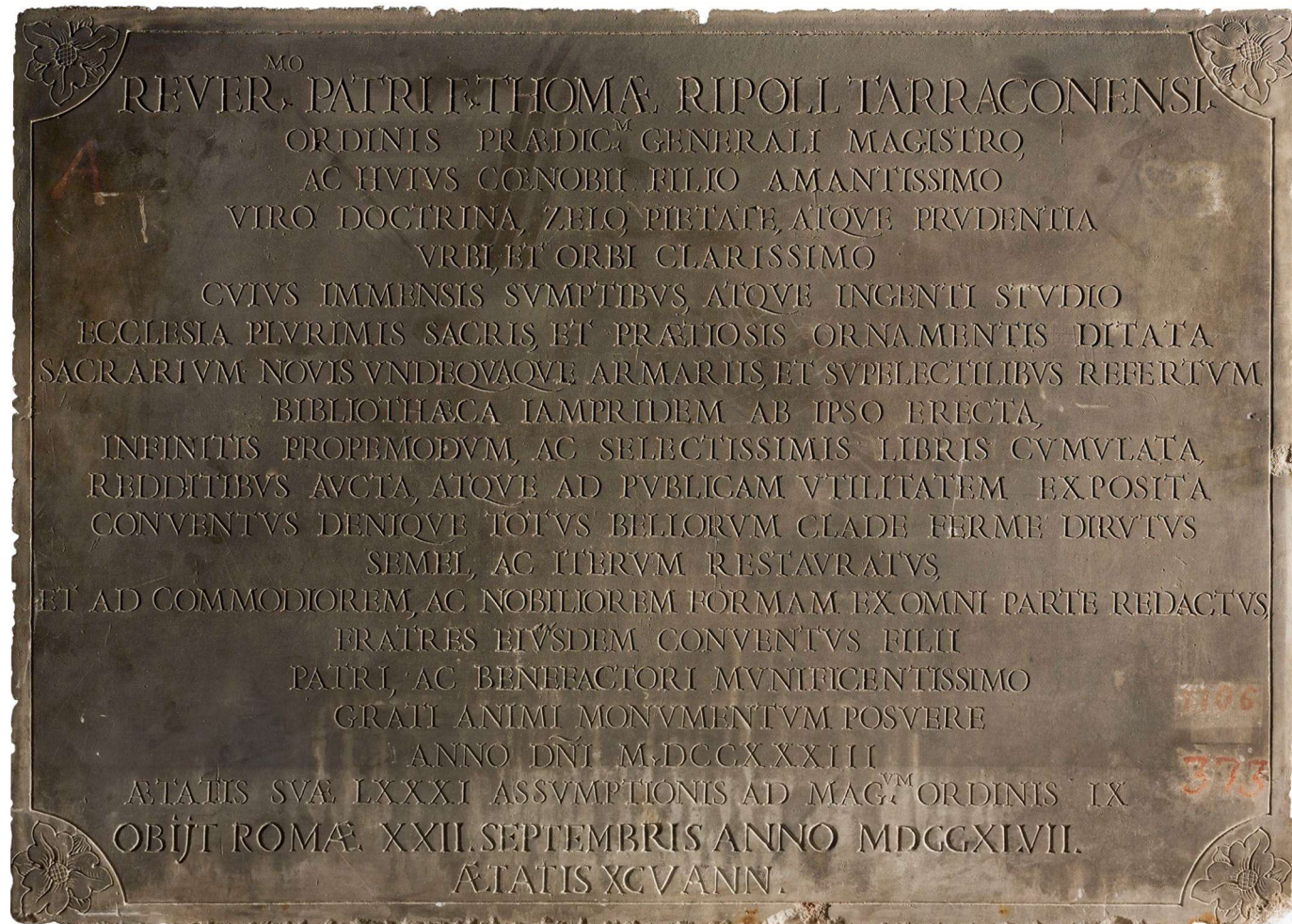
²⁸⁶ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 329-340.

capítol un dels nombrosos documents encomiàstics a fra Ripoll que han aparegut en el decurs de la nostra investigació, ajustat resum de la seva personal acció:

Bibliotecam insuper, à se jampridem erectam et constructam, in publicum et comune commodum, quamplurimis selectis et exquisitis libris, ex omni mundi parte missis, ita auxit, ut nulli alteri in toto Hyspaniae Regno sit secunda. Assignavitque annuales redditus pro bibliothecario, eiusque socio converso, et pro emendis, augendis, renovandisque libris, ex peccuniis à se missis pro emptione et augmento hereditatum conventus, ut videri est in epistola et decreto suo, servato in armario clauso archivi dicti conventus²⁸⁷.

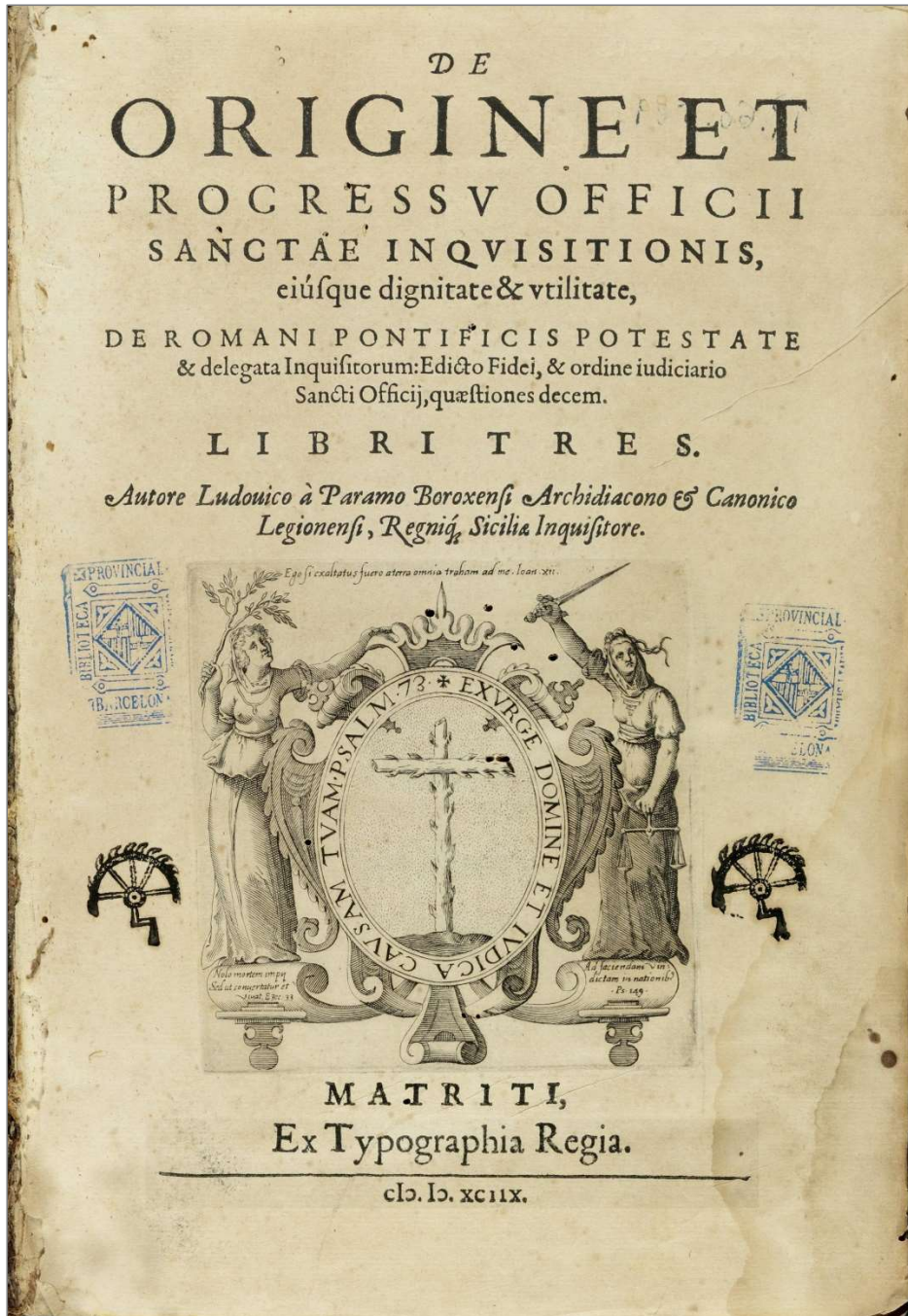
²⁸⁷ A més, va enriquir la biblioteca, que havia erigit i construït amb la finalitat d'afavorir el bé públic. I ho va fer amb molts llibres exquisits i selectes, enviats de tot arreu, fins al punt que no es podia comparar a cap altra del regne d'Espanya. També va assignar-hi rendes anuals, tant a favor del bibliotecari i del seu ajudant com per comprar i renovar els llibres. Igualment, va enviar diners per a la compra i augment de propietats per al convent, tal com es pot veure en la carta i el decret conservats en un armari tancat de l'arxiu del cenobi: CRAI Reserva UB Ms. 1934. *Llibre de memòries*, f. 24r.

MO
REVER. PATRI ET THOMÆ RIPOLL TARRACONENSIS
ORDINIS PRÆDIC. GENERALI MAGISTRO,
AC HUIUS CONOBII FILIO AMANTISSIMO
VIRO DOCTRINA, ZELO PIETATE, ATQVE PRVDENTIA
VRBI ET ORBI CLARISSIMO
CVIVS IMMENSIS SVMP TIBVS, ATQVE INGEN TI STVDIO
ECCLESIA PLVRIMIS SACRIS, ET PRÆTIOSIS ORNAMENTIS DITATA
SACRARIVM NOVIS VNDEQVAQVE ARMARIIS, ET SVBLECTILIBVS REFER TVM
BIBLIOTHÆCA IAMPRIDEM AB IP SO ERECTA,
INFINITIS PROP MODVM, AC SELECTISSIMIS LIBRIS CVMVLATA,
REDDITIBVS AVCTA, ATQVE AD PVBLICAM VTILITATEM EXPOSITA
CONVENTVS DENIQVE TOTVS BELLORVM CLADE FERME DIRVTVS
SEMBI, AC ITERVM RESTAVRATVS,
ET AD COMMODIOREM, AC NOBILIOREM FORMAM EX OMNI PARTE REDACTVS,
FRATRES EIVSDEM CONVENTVS FILII
PATRI, AC BENEFACTORI MVNIFICENTISSIMO
GRATI ANIMI MONVMENTVM POSVERE
ANNO DN I M. DCC. XXXIII
ÆTATIS SVÆ LXXXI ASSVMPTIONIS AD MAG. ORDINIS IX
OBIIT ROMA. XXII. SEPTEMBRIS ANNO MDCCXIVII.
ÆTATIS XCVANN.

I.4. (1) - Làpida en honor a fra Tomàs Ripoll. © Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2017. Foto: Marc Vidal

I.4. (2) i I.4. (3) - CRAI Reserva UB B-48/4/12: portada amb vestigis d'humitat i tall del davant amb signes d'haver patit el foc

Mo

96

- Moisi Histor. pro Defens. sac. Imagin. in 4°.
- Molani Joann. Militia. sac. Ducu. Brabantiq. in. 4°. vol. 1.
- Molfesij Summa fol. tom. 2.
- Molina Joseph. Decisiones s. Rotę Roman. Romę. 1728. fol. tom. 5. vol. 8. w Index.
- Molinari Scrutinius de Operationibus in 4°.

Monacelli formulariū sri ecclesiast. fol. tom. 7.

• Monardes Histor. Medicinal. in 4°.

• Monalies. s. Tomaso. Vinc. de Anni Christi. et de Belg. utriusq. Philip. Augusti. Romę. 1741. 4. vol. 1.

• Mongitore Bibliotheca Sicula. fol.

• Monilia Origine Rosarij in 8° duplicato.

• Monochordę et Polyphona Gregorij. fol. Vide Menochio.

• Monsignari Bullarij. sarmellitaru fol. tom. 2.

• ~~Montalua~~ Montaluan. in. ~~Legat. d. Thomę~~ fol. tom. 3.

• Montaluan. obpo. cathol. in 4°.

• Montaluo Melicia Angelica in 12.

• Montano Bened. Arias in Psalmis in 4°.

• ——— Histor. Generis Humano in 4°.

• Montfaucon Bernard. S. Antiquitatę Expliquę fol. Vol. 15. Paris. 1729.

• Montfaucon Collectio nova Tabular. fol. Paris. tom. 5.

• ——— Biblioth. s. Bibliothecarū Manuſcriptorum. Paris. 1739. fol. tom. 12. vol. 2.

No

• Novij Card. Opera omnia fol.

• ——— Opera omnia fol. tom. 4. vol. 4. Verona. 1719. tom. 4. Vol. 4.

• ——— Historia Belgiarum fol.

• ——— Annus et Epochę in 4°.

• Nostradamus Opera in 8°.

• Nouum Thesaurum Pedemontij et Sabaudij descriptio. figurata. Hagę. 1706. fol. vol. 1.

• Nouarini Opera fol. tom. 11. Lugd.

• Nouvelle Histoire de France. vide La Zandre.

• Novelle della Repub. Litterar. ab an. 1738 usq. ad 1744. t. 7. in 4.

I.4. (4) i I.4. (5) - Ms. 1504, f. 36r i 37v, on, respectivament, es reconeixen la mà de fra Ripoll, d'un traç gruixut, als afeïtons, i l'estilitzada cal·ligrafia de fra Josep Mercader a l'entrada *Novelle della repub. litterar.*

L' A . .
F I L O S O F I A
M O R A L E

ESPOSTA E PROPOSTA A I GIOVANI

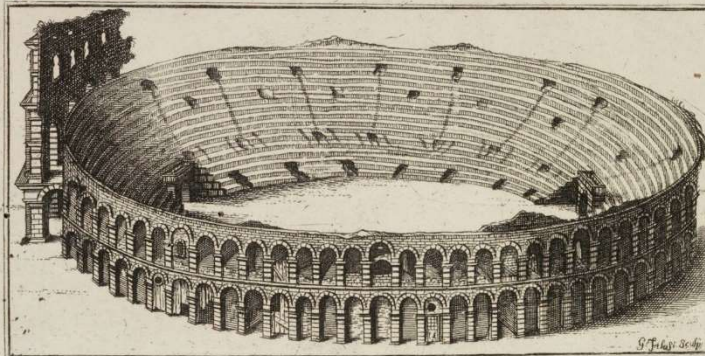
D A

L O D O V I C O A N T O N I O M U R A T O R I

BIBLIOTECARIO DEL SERENISSIMO SIG.

DUCA DI MODENA *Ord. pro Biblioth.*

C. Th. Ripoll May 7
Sui Origin. Tono. **SECONDA EDIZIONE.** *S. Tath. Beninon.*

IN VERONA. MDCCXXXVII.

Nella Stamperia di Angelo Targa.

CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVILEGIO.

BIBLIOTHECÆ
JOSEPHI RENATI
IMPERIALIS
Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconi
CARDINALIS SANCTI GEORGII
CATALOGUS
SECUNDUM AUCTORUM COGNOMINA
ordine alphabetico dispositus

C.194
1
16

V • N A C U M
ALTERO CATALOGO
per Thomam Ripoll pro Bibliotheca sua Conventus S. Georgii in Vaticano.
Scientiarum & artium.

ROMÆ MDCCLXI.
Ex Officina typographica FRANCISCI GONZAGÆ
in Via lata.
PRÆSIDUM PERMISSUM.

I.4. (7) - Nota de compra en la mà de fra Tomàs Ripoll a la portada de CRAI Reserva UB
C-194/1/16

Catàleg Ripoll núm. 747

II. La biblioteca

*Nihil quippe decentius est ordini nostro,
quam quod fratres nostri Deo famulentur
et studia in bibliothecis colant*²⁸⁸.

II.1. Les biblioteques a l'Orde de Sant Domènec

II.1.1. Introducció

A l'hora de bastir aquest capítol ens hem trobat amb una circumstància que d'antuvi, semblava una dificultat: la bibliografia s'ha concentrat especialment en els orígens de les biblioteques dominiques, en l'època medieval, tot donant fruit a una miríade de treballs -coneixem particularment els d'àmbit italià i francès- alguns dels quals caracteritzats per un gran rigor i profunditat²⁸⁹. Particularment, ha privilegiat la identificació dels manuscrits que en formaven part²⁹⁰, una important porció dels quals va ser substituïda amb l'aparició i l'afirmació dels llibres impresos, mentre que d'altres van ser consumits per l'ús, o venuts, intercanviats i prestats²⁹¹; en qualsevol cas, es van destruir, vendre o dispersar molt abans de les supressions de diferent caire que van afectar les col·leccions libràries europees a la fi de l'antic règim²⁹². A aquest respecte,

---

²⁸⁸ DOMINICS. *Acta... Vol. VIII*, p. 261.

²⁸⁹ Per a l'elaboració de la primera part d'aquest capítol, dedicada a les biblioteques als orígens de l'orde, hem consultat: HUMPHREYS, K. W. *The Book provisions of the mediaeval friars, 1215-1400*. Amsterdam : Erasmus Booksellers, 1964; PELLEGRINI, op. cit.; GAVINELLI, Simona. Per una biblioteconomia degli Ordini mendicanti. A: *Libri, biblioteche e letture dei frati mendicanti (secoli XIII-XIV). Atti del XXXII Convegno internazionale, Assisi, 7-9 ottobre 2004*. Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 2005, p. 267-300; MARANESI, Pietro. La normativa degli Ordini mendicanti sui libri in convento. A: *Libri, biblioteche e letture dei frati mendicanti (secoli XIII-XIV). Atti del XXXII Convegno internazionale, Assisi, 7-9 ottobre 2004*. Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 2005, p. 173-263; CINELLI, Luciano. L'Ordine dei Predicatori e lo studio: legislazione, centri, biblioteche (secoli XIII-XV). A: FESTA, Gianni i RAININI, Marco (eds.). *L'Ordine dei Predicatori. I Domenicani: storia, figure e istituzioni (1216-2016)*. Roma ; Bari : Laterza, 2016, p. 278-303.

²⁹⁰ Vegeu els treballs del dominic Thomas Kaeppli, especialment sobre les biblioteques italianes: Antiche biblioteche domenicane in Italia. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1966, vol. XXXVI, p. 5-80; La bibliothèque de saint Eustache à Milan à la fin du XVe siècle. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1955, vol. XXV, p. 1-74. Particularment interessant per a aquesta tesi és el seu estudi sobre la biblioteca cateriniana, de què parlarem amb detall al capítol dedicat a la col·lecció anterior a fra Ripoll: *Dominicana Barcinonensia: assignationes librorum professiones novitiorum, S. XIII-XV. Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1967, vol. XXXVII, p. 47-118.

²⁹¹ MORARD, Martin. La bibliothèque évaporée. Livres et manuscrits des dominicains de Toulouse (1215-1840). A: BÉRIOU, Nicole [et al.] (ed.). *Entre stabilité et itinérance. Livres et culture des ordres mendiants, XIIIe-XVe siècle*. Turnhout : Brepols, 2014, p. 74.

²⁹² Respecte als còdexs desapareguts procedents de les col·leccions conventuals, volem citar l'interès que han suscitat durant els darrers anys els fragments manuscrits utilitzats en les enquadracions com a

celebrem la felicitat expressió “bibliothèque évaporée” emprada per Martin Morard en el seu treball sobre la col·lecció dels dominics de Tolosa²⁹³.

Comprenem perfectament la predilecció pels ferments d'una tradició -la de les biblioteques dominiques- que resulten fascinants precisament per la seva condició de primigenis, de construcció de nou en nou, i de reconstrucció d'allò de què resta ben poc. En el nostre cas, hem volgut dreçar idealment un pont que, des del bressol de l'orde, al segle XIII, quan es van establir els principis essencials, ateny a plena època de fra Ripoll, per descobrir quins d'aquests principis van perdurar i quins van canviar. I això, en tot moment, sense perdre de vista la consuetud normativa dels predicadors, segons la qual perquè una disposició o llei tingués caràcter constitutiu, després de la seva incoació en un capítol general havia de passar per l'aprovació i la confirmació de, respectivament, els dos capítols següents, i el seu contingut podia ser recordat al llarg de diverses centúries²⁹⁴. D'aquesta manera, la cristallització dels principis directrius en matèria de biblioteques en el període que interessa aquest treball reflecteix opcions primitives el coneixement de les quals no es pot obviar. Tanmateix, això no vol dir que l'adhesió a la norma fos incontestable, al contrari, veurem com tant als orígens com en el segle XVIII la relació entre teoria i pràctica va ser en certa mesura problemàtica.

Així, recollirem, en primer lloc, els aspectes de la normativa dominica primitiva i altres nocions relatives als llibres que considerem essencials o que tenen una transcendència major en el moment històric estudiat en aquesta tesi. No pretenem, doncs, oferir-ne un quadre exhaustiu que, atesa l'amplitud i riquesa de la qüestió, no té cabuda en les nostres pàgines. A continuació, ens concentrarem en la normativa relativa a biblioteques identificada en diverses fonts datades en el període comprès aproximadament entre la segona meitat del sis-cents i la primera del set-cents, tot considerant-lo coincident amb l'activitat de fra Ripoll i la seva immediata petjada a la

---

reforços de l'orde o com a cobertes, un camp d'investigació traduït en l'aparició de valuosos projectes que poden jugar un paper rellevant en la reconstrucció d'antigues biblioteques religioses. Entre les diverses iniciatives, destaquem aquesta endegada corporativament per importants biblioteques de recerca: *Fragmentarium. Digital Research Laboratory for Medieval Manuscript Fragments* [en línia]. [Consulta feta el 17 de març del 2019]. Disponible a: <https://fragmentarium.ms/>.

²⁹³ MORARD, op. cit.

²⁹⁴ BARCELÓN MAICAS, Emilio. Estructura jurídico-canónica de la Orden de predicadores. A: *Actas del I Congreso Internacional sobre los Dominicos y el Nuevo Mundo : Sevilla: 21-25 de abril de 1987*. Madrid : Deimos, 1988. p. 16.

col·lecció de Santa Caterina. Principalment, l'emanada dels capítols generals de l'orde, però ens referirem igualment a les seves constitucions, així com a alguns aspectes presents en una variada documentació.

II.1.2. Les biblioteques dominiques en època medieval

Abans d'entrar en matèria, no ens podem estar de citar per la seva agudesesa i capacitat gràfica dues cèlebres sentències originades per la normativa dominica primitiva sobre els llibres. Ens referim a *Arma nostrae militiae [sunt libri]*, encunyada al capítol provincial de Provença del 1288, i *Clastrum sine armario est quasi castrum sine armamentario*, comparació emprada per fra Humbert de Romans a la seva *Expositio regulae Beati Augustini*²⁹⁵. Dues expressions que han esdevingut paradigma del paper que ha de jugar el llibre en la família de sant Domènec.

D'antuvi, és necessari recordar els dos pilars en què es va fundar l'Orde dels Predicadors: la defensa de la fe catòlica davant l'amença de l'heretgia, i la predicació per a la salvació de les ànimes. Una doble missió al servei de la qual es trobava l'estudi i en conseqüència els llibres, eines que adquireixen una importància primordial entre els frares predicadors. Aquesta rellevància de l'estudi es fa ben palesa en la normativa dominica, això és, en les constitucions i en les actes dels capítols generals i provincials. N'és una prova que en les constitucions del 1260 -fruit de la reorganització de sant Ramon de Penyafort i aparegudes en un moment de forta expansió cultural de l'orde- es du a terme un esforç redaccional per aplegar els continguts tocants als estudis i als llibres escampats entre diversos apartats de les primeres del 1228, tot concentrant-los en la distinció *De studentibus*, i "dando vita ad un testo tra i più ampi dell'intero codice legislativo domenicano"²⁹⁶. Pel que fa als capítols, és prova que es tractava d'un afer que importava especialment als frares i que podia resultar fins espinós el fet que es prohibís que les qüestions sobre els llibres es debatessin en llur seu.

Finalment, també és important assenyalar que la *libreria*, entesa com un nombre indeterminat de manuscrits, unida a la disposició d'un *locus* i a la reunió de dotze frares

---

²⁹⁵ IMPROTA, Andrea. *Arma nostra sunt libri. Manoscritti e incunaboli miniati dalla biblioteca di San Domenico Maggiore di Napoli*. Firenze : Nerbini, 2015, p. 11.

²⁹⁶ MARANESI, op. cit., p. 180.

van ser els elements constitutius d'un convent dominic²⁹⁷. Això no obstant, un dels principals trets de la reglamentació dominica primitiva és l'escassa menció a la gestió de les biblioteques a favor d'una atenció concentrada en l'assignació dels llibres, és a dir, en el règim dels llibres lliurats *ad usum* als frares, i en l'obligat retorn dels volums als convents o províncies d'origen, on podien ser integrats a la biblioteca comuna. De fet, Pellegrini afirma que com a mínim fins al segon quart del segle XV -quan es funden biblioteques de caràcter humanístic a diversos convents- seria més convenient parlar de "libri in convento" que no pas de biblioteques²⁹⁸.

Era responsabilitat dels priors provincials o conventuals l'assignació de llibres, o bé de diners per comprar-ne, principalment als frares consagrats a l'estudi, això és, estudiants i lectors (professors), que podien disposar-ne durant un temps determinat (*simpliciter*), o bé per sempre (*ad vitam*), sense que poguessin ser alienats de cap manera. Les normes eren molt clares respecte a aquest punt: la província o el convent havia de recuperar els llibres o llur equivalent en pecúnia quan moria el frare. Per evitar confusions, era obligatori fins i tot escriure als volums el nom de la província o del convent d'on havien estat obtinguts, així com, si era el cas, llur preu. Recíprocament, la província o el convent també eren responsables de comptar amb una llista dels llibres que havien estat assignats²⁹⁹. Tanmateix, la qüestió devia resultar tan delicada que es va arribar a determinar de qui eren els llibres d'un religiós enviat a una altra província per predicar, ensenyar o estudiar, traspasat durant el viatge, tot introduint el matís de si l'estada al convent de destí era temporal o bé definitiva. Cal dir també que en la identitat de la província o del convent on havien de ser restituïts tenia un pes primordial quin d'ells havia lliurat els diners per comprar-los.

Si la pertinença a una determinada instància, convent o província, podia donar peu a conflictes, la mateixa relació amb l'objecte-llibre, en què assignació i possessió es confonien, resultava problemàtica, com ho demostra de nou l'esforç per reglamentar-la

---

²⁹⁷ PELLEGRINI, op. cit., p. 184.

²⁹⁸ PELLEGRINI, op. cit., p. 184.

²⁹⁹ Vegeu aquest treball, dedicat exclusivament al poc estudiat món dels llibres de la província: PANELLA, Emilio. Libri della provincia Romana dei Predicatori ad uso dei frati (secoli XIII-XV). A: LOMBARDI, Giuseppe i NEBBIAI DALLA GUARDA, Donatella (eds.). *Libri, lettori e biblioteche dell'Italia medievale (secoli IX-XV). Fonti, testi, utilizzazione del libro = Livres, lecteurs et bibliothèques de l'Italie médiévale (IXe-XVe siècles). Sources, textes et usages*. Roma : Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle Biblioteche ; Paris : CNRS, 2000, p. 277-300.

i matisar-la. Així, l'ús no es podia considerar *certus*, atès que el frare que en gaudia no hi tenia cap dret segur i absolut: es tractava més de custòdia que no pas de possessió, i en aquesta concepció el criteri de pobresa no jugava un paper específic³⁰⁰. De fet, al cor de tota la reglamentació dominica respecte als llibres hi ha la preservació del principi de la propietat comuna dels llibres, amb la consegüent contenció de la deriva *de facto* envers la propietat privada³⁰¹. Tots els llibres dels frares, sense distinció, es quedaven al convent d'origen, fins els regalats per parents o amics, o els obtinguts del fruit de les almoines³⁰². Sens dubte va ser per això, i amb la voluntat de garantir-se una propietat vertadera, que alguns religiosos van optar per dipositar-los fora dels murs conventuals, *apud seculares*³⁰³.

Els llibres, ho hem vist, ultra ser objectes dotats del màxim valor cultural, van adquirir ensems una gran càrrega venal. El valor monetari, però, estava supeditat a l'intel·lectual, per la qual cosa només podien ser venuts per comprar-ne d'altres. N'eren excepcions el cas dels frares que venien els seus llibres per no poder atendre llur sustentació, i la venda de duplicats. Fora d'aquests principis, es requeria una llicència del prior provincial perquè un prior pogués vendre els llibres del convent, i si un frare volia vendre els que li havien assignat a una persona de fora de l'orde li calia també una llicència similar. D'altra banda, els religiosos es podien vendre llibres entre ells, amb la condició que el venedor no demanés un preu més elevat del que havia pagat pel volum, i que al comprador els textos adquirits li resultessin útils.

Si ens referim ara estrictament a les biblioteques, enteses com la combinació d'un espai, d'una col·lecció i de la gestió d'aquesta última, en la construcció d'una biblioteconomia dominica dels orígens és ineludible parlar de fra Humbert de Romans (ca. 1194-1277), de qui l'amplitud i profunditat dels comentaris als textos jurídics de l'orde van elevar aquells a la categoria de normatius³⁰⁴. A la vegada, la seva labor exegetica va contribuir

---

³⁰⁰ MARANESI, op. cit., p. 204

³⁰¹ PELLEGRINI, op. cit., p. 88.

³⁰² GARGAN, Luciano. *Lo Studio teologico e la Biblioteca dei domenicani a Padova nel tre e quattrocento*. Padova : Antenore, 1971, p. 176.

³⁰³ IMPROTA, op. cit., p. 18.

³⁰⁴ La inclusió del seu *De instructione officialium fratrum ordinis praedicatorum* a les constitucions publicades sota el generalat de fra Antonin Cloche així ho demostra: DOMINICS. *Regula S. Augustini et constitutiones*, p. 54-238.

a redefinir, ampliar i fixar les pròpies normes que durant els primers decennis s'havien anat establint al si de l'orde, entre les quals les relatives als llibres³⁰⁵.

Respecte a la qüestió que ens interessa, dins *De vita regulari*, al capítol *De officiis ordinis*, el text dedicat a *De officio librarii* exposa les funcions del bibliotecari: disposar els llibres a l'*armarium*, en diferents compartiments, segons les *diversae facultates*, i amb *signationes* per poder-los trobar sense dificultat; custodiar-ne la clau; vetllar pel bon estat físic dels llibres; indicar-ne el títol i el contingut; escriure-hi el nom del convent propietari; ajudat pel *magister studentium*, adquirir nous volums, tant a través de la contractació de copistes, com mirant d'obtenir els dels frares difunts i, encara, a través de la venda de duplicats, tot substituint els exemplars malmesos, ja superats o escassament llegibles; redactar una llista dels llibres que havien de trobar-se sempre disponibles per als frares -els anomenats *libri communes*-, i dels volums assignats *ad usum*; col·locar *aliquis pulpitus magnus vel plures* destinats a acollir, encadenats, els llibres de consulta més freqüent; i finalment, proporcionar plomes i espelmes.

Colpeix, en una data tan remota, l'agudesa de fra Romans a l'hora de detectar i exposar les múltiples tasques que requereix una biblioteca. En aquest sentit, Letizia Pellegrini ha condensat les recomanacions del dominic en tres eixos: l'inventari, la conservació i l'increment³⁰⁶, mentre que Donatella Frioli n'ha sintetitzat brillantment el llegat en afirmar que

Nell'individuare la sistematicità di un ordo "per materia" come principio-guida nella ripartizione dei volumi, nel giustapporre *corpora* librari distinti da diversa (e gerarchica) funzionalità, nella richiesta di inventari che concretizzano/visualizzano quanto sopra proposto e ne rappresentano agile strumento di accesso, Umberto de Romanis addita pietre miliari nella costruzione delle nuove biblioteche sì, ma addita anche le vie che conducono al razionale o, meglio, al più immediato utilizzo del patrimonio in esse conservato³⁰⁷.

---

³⁰⁵ PELLEGRINI, op. cit., p. 78.

³⁰⁶ PELLEGRINI, op. cit., p. 97.

³⁰⁷ FRIOLI, Donatella. Gli inventari delle biblioteche degli Ordini mendicanti. A: *Libri, biblioteche e letture dei frati mendicanti (secoli XIII-XIV). Atti del XXXII Convegno internazionale, Assisi, 7-9 ottobre 2004*. Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 2005, p. 305.

En el projecte del dominic és fonamental el concepte de retenir i augmentar al màxim el nombre de llibres per al convent, això és, per a la biblioteca comuna. Era essencial, doncs, que per una banda no existissin vies de fuga (vendes o cessions fraudulentas), i que el principi de preservació dels volums dels frares difunts per al cenobi de pertinença fos absolutament respectat. Tota infracció comesa en perjudici d'aquest objectiu era considerada greu, i la sanció, molt severa, atès que el frare infractor era privat dels seus llibres per compensar la pèrdua dels altres. Si la insistència en el compliment d'aquestes providències demostra la rellevància de la biblioteca comuna en la vida conventual, també és símptoma d'un clima en què les violacions de la regla eren molt freqüents. A aquest respecte, Andrea Improta afirma que el text de Romans es mouria a un nivell "ideale piuttosto che reale"³⁰⁸.

Farem referència ara a altres aspectes que ens interessa apuntar, alguns fora de la qüestió purament normativa. Tocant a quins eren els textos que calia conservar en una biblioteca dominica, el capítol general celebrat a Bolonya el 1315 senyala que els llibres han de ser *multi et boni* i reivindica la centralitat de les obres de sant Tomàs d'Aquino. Si fra Humbert de Romans va confeccionar una mena de col·lecció de referència dels títols que havien de ser majorment consultats, la realitat que ens ha pervingut dels inventaris medievals senyala el predomini dels comentaris bíblics i dels textos de filosofia i de teologia escolàstica, dels manuals i les summes de teologia pastoral, i dels reculls de sermons i d'exemples per a la predicació. Al costat d'aquests, els autors clàssics i els pares de l'Església es mostren minoritaris, així com les obres gramaticals, històriques, científiques i de dret canònic³⁰⁹. En qualsevol cas, l'opció sempre va ser regida pel principi de la planificació unit al de la *utilitas*, i caracteritzada per compartir plenament la predilecció de sant Jeroni envers els *non tam pulchros codices quam emendatos*³¹⁰.

Un altre punt especialment interessant és la relació que algunes d'aquestes biblioteques van establir amb el territori. Cesare Scalon ha estudiat les col·leccions dels convents friülans de San Pietro Martire d'Udine i de San Domenico de Cividale, tot demostrant

---

³⁰⁸ IMPROTA, op. cit., p. 24.

³⁰⁹ GARGAN, op. cit., p. 186.

³¹⁰ CINELLI, op. cit., p. 288; SCALON, Cesare. *Produzione e fruizione del libro nel basso medioevo: il caso Friuli*. Padova : Antenore, 1995, p. 25.

l'interès que hi van posar les elits ciutadanes i el govern de les ciutats, en forma de llegats i ajuts materials. Al seu torn, les comunitats dominiques premiaven aquestes accions amb la concessió de préstecs de llibres conventuals a individus estranys a l'orde. El mateix autor, i pel que fa a la col·lecció de Cividale, quan es refereix a un episodi esdevingut el 1455 arriba a afirmar que el consell local exercia "una sorta di controllo sulla biblioteca del convento, che in qualche modo era considerata anche la biblioteca pubblica della città"³¹¹. Pel que fa a l'obertura al públic, també ens podem referir a les més cèlebres del Convento di San Marco de Florència, considerada una de les primeres biblioteques públiques de l'humanisme, beneficiària del finançament de la senyoria dels Mèdici³¹², i del Convento di San Domenico de Bolonya, plenament integrada en la vida cultural de la ciutat universitària³¹³.

A tall de resum de la relació que els predicadors van establir amb els llibres als orígens, hem de dir que els treballs consultats la qualifiquen amb els adjectius "desimbolta", "dinàmica", "flexible", "funcional", "utilitària" i fins "inestable", atesa l'autonomia adquirida per qui en feia ús i el gran moviment que experimentava el patrimoni librari conventual. Un moviment que, com hem vist, es va reglamentar amb detall precisament perquè era en certa mesura incontenible i ingovernable, fins al punt que Morard el considera -unit a les escasses fonts documentals romanes d'aquest període- un entrebanc considerable a l'hora de valorar amb precisió les característiques de les biblioteques dominiques medievals³¹⁴.

En aquest clima de certa pugna entre la teoria i la pràctica, el llibre era considerat un objecte material i un instrument intel·lectual de primer ordre al servei d'una missió, però no mancat d'un valor afegit simbòlic-ideal³¹⁵. A aquestes nocions caldria afegir-ne una altra de molt atractiva, destinada a perdurar: vehicle per difondre la fama de l'orde³¹⁶.

---

³¹¹ SCALON, op. cit., p. 28, 30-33.

³¹² CINELLI, op. cit., p. 294-297.

³¹³ ALCE, V. i AMATO, A. *La Biblioteca di S. Domenico in Bologna*. Firenze : Leo S. Olschki, 1961.

³¹⁴ MORARD, op. cit., p. 76.

³¹⁵ PELLEGRINI, op. cit., p. 11.

³¹⁶ MARANESI, op. cit., p. 213.

II.1.3. En temps de fra Tomàs Ripoll

En aquesta segona secció del capítol ens concentrarem en dos grups de fonts primàries. Per una banda, en la legislació dominica, això és, en les constitucions vigents durant el període que ens interessa i en les actes tant dels capítols generals com dels provincials de la província d'Aragó celebrats entre el 1650 i el 1756³¹⁷. L'objectiu ha estat trobar-hi disposicions relatives a biblioteques i, si s'escau, a llibres, bo i comentant-les per descobrir què perviu de la legislació primigènica, què ha desaparegut i quins nous continguts són rellevants.

Al seu torn, el segon grup de documentació, constituït pels consells conventuals, les cròniques de Santa Caterina i els propis exemplars procedents del cenobi barceloní, mostren una realitat més propera a la pràctica que no pas la normativa recollida a les constitucions i emanada pels capítols.

La col·lecció cateriniana serà, així, mirall i agent de tradicions i experiències. A aquest respecte, és important assenyalar que l'ofici de bibliotecari, l'obertura al públic i la marca de foc-senyal de propietat singular-, per la seva rellevància compten amb capítols propis.

Per acabar, i amb l'objectiu de situar la de Santa Caterina en un context d'iguals, dedicarem un espai a algunes biblioteques importants dominiques al set-cents, especialment a les dels principals convents de la resta de regnes de la província dominica d'Aragó: València, Mallorca i Saragossa, de què malauradament el coneixement és en general molt migrat³¹⁸.

II.1.3.1. El foment de la biblioteca comuna

L'afany de consolidar i augmentar la biblioteca comuna, que fra Humbert de Romans ja demostrava al segle XIII, es renova amb intensitat i és ben patent en la normativa

---

³¹⁷ Un extracte de les disposicions dictades pels capítols generals, distribuïdes alfabèticament per assumptes, entre els quals *Bibliotheca*, *Bibliothecarius* i *Libri*, a: CRAI Reserva UB Ms. 1965. *Supplementum confirmationum, declarationum, ordinationum, inchoationum, admonitionumque... tum capitulorum generalium tum reverendissimorum patrum magistrorum generalium ab anno 1650... usque ad annum 1717...*

³¹⁸ Tot i trobar-se circumscrit a una àrea de França i dedicar-se als ordes mendicants en conjunt, recomanem la lectura de l'aprofundit treball de Fabienne Henryot *Livres et lecteurs dans les couvents mendicants : Lorraine, XVIe-XVIIIe siècles*. Genève : Droz, 2013.

examinada. Les constitucions publicades sota el govern del General fra Antonin Cloche diuen poc a propòsit de biblioteques, i es concentren en maldar per a la conservació dels llibres pertanyents a l'orde o bé als seus fills, amb destí a les biblioteques comunes dels convents, atès que per acomplir la missió fundacional i per al progrés de l'estudi calia disposar de nombrosos volums³¹⁹. La disposició transmet un precepte antic i primordial, emanat del capítol general celebrat a Pàdua el 1308, sota el govern de fra Aimerico da Piacenza, adreçat precisament a impedir la fuga de llibres. Així, segons aquesta disposició, i per evitar tota possibilitat d'alienació, ja sigui temporal com perpètua, els empenyoraments, els regals i qualsevol mena de cessió són prohibits, i molt especialment la venda. En aquest últim cas, però, existeixen una sèrie d'excepcions: es podran vendre els llibres duplicats o que segons el criteri dels superiors o bé del bibliotecari siguin poc útils per al profit dels frares, amb l'imperatiu que els diners obtinguts es destinin a l'adquisició de llibres millors per a la comunitat. Igualment, es podran concedir als frares més necessitats els llibres de poc valor, mentre que es condemna la venda de llibres de teologia a persones estranyes a l'orde, llevat que existeixi un motiu de pes o bé una llicència del prior provincial. Tota transgressió de la norma comportarà un càstig sever, ultra el forçat retorn dels diners obtinguts de la il·lícita transacció. En darrer lloc, les constitucions recorden la disposició confirmada al capítol general de Valladolid del 1605 segons la qual no es poden treure llibres de la biblioteca comuna, tret de comptar amb la llicència d'un superior, sota pena d'excomunió *latae sententiae*.

Es mostra doncs una voluntat d'acumular llibres tant a través de la interdicció de qualsevol forma d'alienació com de l'obligació de no poder-los separar de la biblioteca comuna.

Respecte als capítols generals, al de Roma del 1694, sota el govern de fra Antonin Cloche, es va aprovar la *Ratio studiorum* vigent durant tot el set-cents. En ser els estudis

---

³¹⁹ DOMINICS. *Regula S. Augustini et constitutiones*, p. 322: "Cum Ordo noster propter praedicationis officium, & propter salutem animarum fuerit ab initio principaliter institutus, illa nos diligenter, ac sollicitè procurare debemus, quae noscuntur ad propagationem studiorum, & profectum sacrae scientiae pertinere. Quoniam verò librorum copia, & ad hoc plurimum confert, & ad profectum incitat studiosos". Com que el nostre orde, des dels orígens, va ser instituït amb la missió de predicar i salvar les ànimes, nosaltres hem de preocupar-nos sol·lícitament per allò que se sap que enforteix els estudis, i hem d'aprofundir en allò que pertany a la ciència sagrada. Atès que se sap que tenir a disposició una gran quantitat de llibres ajuda a portar a cap aquest propòsit i incita els estudiosos a progressar...

un assumpte primordial, les seves actes són força riques en continguts relatius a biblioteques, que detallem a continuació³²⁰.

La *confirmatio* tercera recorda la prohibició de vendre els llibres dels convents, i corrobora un altre precepte fonamental: la necessitat que tots els volums pertanyents a un frare difunt passin a formar part de la biblioteca comuna del cenobi, sense que existeixi, en aquest cas, cap excepció.

Cal dir que les col·leccions dels religiosos podien anar d'un petit nombre de llibres a un nodrit i selecte grup de volums que acabaven engruixint substancialment la col·lecció conventual, tant qualitativament com quantitativament. Aquest va ser el cas dels "molts i excel·lents llibres, entre altres la Bíblia màxima" que en morir fra Ramon Costa (1640-1703) -prior de la comunitat barcelonina, provincial d'Aragó, catedràtic a l'estudi barceloní- van romandre al convent³²¹.

Tornant al capítol general, la *confirmatio* sisena ratifica una sèrie de normes confirmades múltiples vegades, des de l'inici de l'orde, per a l'observança de les quals han de vetllar els superiors, especialment durant les visites canòniques: als convents on -a causa de la negligència dels superiors- encara no s'hagi establert una biblioteca, se n'hi ha d'instaurar una, en un espai adequat i en un termini de dos mesos després de la publicació de les actes del capítol. Respecte als convents on ja n'hi existeixi una, els superiors han de tenir molta cura de l'espai on es troba, tot mantenint-lo en bon estat i embellint-lo com pertoca a un àmbit conventual tan important. Pel que fa als llibres, hi han de ser ben custodiats i no en poden sortir. El text també recorda l'imperatiu que ha d'existir com a mínim un bibliotecari que s'ocupi de la col·lecció, elegit pels pares del consell conventual i pel pare provincial. Les seves funcions són la custòdia de les claus i el tancament de la biblioteca, que roman oberta a determinades hores, i la zelosa protecció dels llibres. L'ofici de bibliotecari no ha de durar més de tres anys, fora que el frare sigui elegit per part dels pares del consell durant tres anys més. Si el bibliotecari es mostrés poc atent en les seves obligacions, seria immediatament destituït i la seva

---

³²⁰ DOMINICS. *Acta... Vol. VIII*, p. 260-262.

³²¹ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 177. Sobre fra Ramon Costa vegeu: COLLELL, Alberto. *Escritores dominicos del Principado de Cataluña*. Barcelona : Ediciones de la Ponencia de Cultura de la Diputación Provincial de Barcelona, 1965, p. 96-101; ALABRÚS. Raymundo Costa, op. cit.

missió confiada a un altre religiós. Si l'ofici de bibliotecari ha de ser acomplert amb total adhesió a la norma, la biblioteca, en ser el lloc on els frares es consagren a l'estudi - dedicació que unida a servir Déu constitueix la raó de ser dels predicadors- no pot ser destinada a cap altra activitat que suposi una reunió de seglars o fins i tot de religiosos de l'orde, sota pena d'inhabilitació durant tres anys.

La *confirmatio* setena corrobora la necessitat que cada any es comprin llibres per a la biblioteca comuna, un deure envers el qual molts superiors dels convents es mostren summament negligents, i l'incompliment del qual genera càstigs severos. Per aquest motiu, s'estableix que cada any els superiors destinin per a la compra de llibres amb destí a la biblioteca comuna allò que és lliurat a un frare per a roba. El capital ha de ser desat al dipòsit comú fins que, reunida la suma necessària, i un cop informats els pares del consell i el pare provincial, es comprin els llibres. Respecte a les comunitats en què existeixen rendes anuals per adquirir-ne, cal vetllar perquè aquestes es deixin puntualment, cada any, al dipòsit comú. L'estat d'aquestes rendes ha de ser conegut tant pels pares del consell com pel pare provincial o el vicari de la congregació, durant llurs visites canòniques als convents. Els superiors hauran de vigilar, a més, que siguin administrades correctament i que es comprin els llibres considerats necessaris; això és, els sants pares, els intèrprets de la Sagrada Escripura, els autors d'història eclesiàstica i de teologia, i també de moral i de filosofia.

La *confirmatio* vuitena fa referència al breu d'Urbà VIII del 13 de març del 1626 que prohibeix tant treure llibres de les biblioteques dels predicadors com permetre-ho, norma que concerneix no només els volums propis del convent, sinó també els que li han arribat o li arribaran en forma de donacions o llegats. En cas d'infracció, la condemna és greu: l'excomunió. Per reforçar el compliment de la disposició els superiors han de vetllar perquè sigui col·locada a l'entrada de la biblioteca, una acció que si no duen a terme significa la pena de sis mesos de suspensió dels oficis.

El papa Barberini torna a aparèixer a la *commissio* segona, que insta al Mestre de l'Orde pregar davant del Santíssim per a la renovació del decret papal que interdiu que se sostreguin llibres de les *publicae bibliothecae* de la família de sant Domènec. L'especificació "públiques" no és intranscendent, al contrari. Expressa una consciència, per part dels superiors de l'orde, que la tendència a l'obertura de les seves col·leccions

al públic i al préstec de llibres a individus de fora de llurs comunitats ha anat massa lluny i és causa freqüent de pèrdua de llibres. En particular, al Convento di San Domenico de Bolonya, la seva llarguesa, demostrada en l'ús constant que els estudiosos en feien, i en el crescut nombre de préstecs a domicili que es permetien, acabaria esdevenint una preocupació, atesos els abusos que se'n van derivar, fins al punt de requerir, precisament, la intervenció de l'autoritat papal³²².

Respecte a les actes dels capítols provincials de la província dominica d'Aragó, la cerca ha donat un magre resultat que tanmateix confirma la línia d'augmentar al màxim el nombre de llibres de la biblioteca comuna. La *confirmatio* quarta del capítol celebrat a Barcelona el 1653 diu que cal incrementar el seu fons tant amb obres noves com amb un terç dels llibres dels frares difunts, i que cada convent ha de comptar amb un "aliquis pater, qui eiusdem bibliothecae curam gerat"³²³. Aquesta disposició de caire més local respecte als dictats dels capítols generals fa pensar en una situació, per una banda, de certa deixadesa i primitivisme de les col·leccions dominiques aragoneses, si s'esmenta la necessitat d'un religiós que se'n faci càrrec sense ni tan sols distingir-lo amb el nom de *librarius* o *bibliothecarius*. Al seu torn, "el terç de llibres" evoca una pràctica que no hem vist en cap de les disposicions dels capítols generals i que tal vegada podria respondre a un escenari on no tots els llibres dels religiosos traspassats acabaven engruixint els prestatges de la col·lecció conventual, perquè alguns es venien o bé es dispersaven per un altre motiu.

També resulta interessant interpretar l'*ordinatio* onzena del capítol provincial del 1676, igualment celebrat a Santa Caterina, que pel que fa al breu d'Urbà VIII, introdueix algunes especificacions que constitueixen una novetat. En efecte, hi existeix un interès especial en assenyalar el perjudici que ocasiona separar els llibres de la biblioteca: a més de ser fàcil que es perdin, se'n priva als estudiants per a la seva instrucció. Altrament, la disposició introdueix la facilitat de poder treure llibres de la biblioteca comuna si es retornen en el termini d'un dia. Són puntualitzacions que poden fer pensar en l'adopció d'una normativa que vol convèncer de la seva bondat i que assumeix certa flexibilitat,

---

³²² ALCE [et al.], op. cit., p. 100-103.

³²³ DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1653 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli prouincialis celebrati Barchinonae in conuentu praedicatorum Sanctae Catharinae Martyris die 3 Maii 1653*. Barchinone : ex typographia Antonij Lacaualleria, [1653 o post.], p. 2.

atesa la pràctica que probablement s'esdevenia en les comunitats dominiques de la província, això és, l'arrelat costum de tenir llibres per al propi ús³²⁴.

Constatem, en resum, que durant el període 1650-1750 la itinerància que caracteritzava les col·leccions de llibres dels convents dels predicadors ja no era un factor primordial, i això fa que no hàgim trobat cap menció a les *assignationes* tan reglamentades als textos normatius dels orígens. L'efervescència dels primers segles de l'orde, durant els quals la fundació de nous convents afavoria el moviment dels frares d'una comunitat a una altra, d'una província a una altra, feia temps que havia donat pas a una situació de major estabilitat que afectava també els llibres.

Al contrari, en general les disposicions establertes per les constitucions i els capítols es concentren en la promoció i en la institucionalització/normalització de les biblioteques comunes a cada un dels convents de l'orde, amb la consegüent restricció de l'ús de llibres fora d'aquest àmbit. Ja no es tractava de la situació d'extrema flexibilitat que hem vist en les col·leccions primitives, tot i que la pròpia insistència en la conservació i l'augment dels fons bibliogràfics i en la dotació d'un espai i d'un bibliotecari fa pensar que tal vegada en alguns cenobis encara es donava aquella situació de *libri in convento* a què ens hem referit a l'apartat anterior.

En aquest sentit, el desig de crear col·leccions estructurades i riques, i la dificultat d'assolir-les es fa palès en la llicència que el General fra Joan Tomàs de Rocabertí (1627-1699) va expedir a Roma el 26 de maig del 1671 per tal que qualsevol religiós pogués fer donació dels seus llibres al recentment creat Col·legi de Sant Vicenç Ferrer i Sant Ramon de Penyafort³²⁵.

Amb aquestes premisses, el règim *ad usum* es va restringir molt, fins al punt que diversos pontífexs anteriors a Urbà VIII ja havien decretat prohibicions que afectaven diversos convents de la família dels predicadors, entre els quals Santa Caterina de Barcelona³²⁶.

---

³²⁴ DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1676 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli prouincialis celebrati Barchinonae in conuentu praedicatorum Sanctae Catharin[a]e Virginis & Martyris die 25 Aprilis 1676*. Barchinone : apud Raphaellem Figuerò, 1676, p. 12-13.

³²⁵ ACA. ORM. Monacales. Hacienda. Legajos grandes 249.

³²⁶ Fabienne Henryot aporta un altre punt de vista quan afirma que "il s'agit, en imposant la bibliothèque commune comme point unique d'accès à l'écrit, de contrôler l'orthodoxie des religieux et d'empêcher la formation de collections personnelles": Le livre dans l'économie du don et la constitution des bibliothèques ecclésiastiques à l'époque moderne. *Histoire et civilisation du livre - Revue internationale*.

Efectivament, el 30 de maig del 1615 Pau V emet un breu al respecte, en haver-se detectat l'existència de llibres pertanyents a la col·lecció conventual *ad usum et commodum* dels frares. La disposició prohibia categòricament, sota pena d'excomunió, treure llibres impresos o manuscrits de la biblioteca, sense excepcions, i fins i tot si la intenció era restituir-los passat un temps. L'única distinció era comptar amb una llicència dels superiors que ho permetés³²⁷.

El seguit de disposicions sorgides del prior i dels consells conventuals de Santa Caterina entre el 1683 i 1695 per evitar qualsevol forma de propietat individual és signe que aquest punt continuava sent conflictiu.

Sota el primer priorat de fra Dídac Carlí, el consell del 17 de juliol del 1683 emana un precepte segons el qual no es pot treure cap llibre de la biblioteca i els religiosos han de declarar tot allò que tenen, tant de la comunitat com, precisament, *ad usum*³²⁸. Uns anys més tard, el 22 de novembre del 1689, essent prior fra Tomàs Sabater, els pares del consell en determinen un altre que prohibeix treure llibres de la biblioteca, insta a descobrir els que estan amagats, i obliga a tornar-los al seu lloc³²⁹. Durant el seu segon priorat, fra Carlí, el 29 de desembre del 1692, fonamentant-se en el principi de la regla agustiniana de no poder tenir res en propietat, sinó que tot és de la comunitat, i en les disposicions dels capítols generals, obliga els religiosos a lliurar un inventari de les seves rendes i de tot el que tenen concedit *ad usum*, mòbil i immòbil³³⁰.

Tanmateix, el desig de tenir llibres amb tota llibertat arriba a extrems gairebé de picaresca. Si llegíem que els volums s'amagaven per poder ser gaudits en exclusiva, el 28 de desembre del 1695, durant el govern de fra Pere Màrtir Serra, els pares del consell prohibeixen de nou que es treguin llibres de la biblioteca, "*ni esconder ninguno dentro*

2015, núm. 10, p. 72. Sobre el règim *ad usum* en una comunitat caputxina vegeu: POZZI, Giovanni i PEDROIA, Luciana. *Ad uso di... applicato alla Libreria de' Cappuccini di Lugano*. Roma : Istituto Storico dei Cappuccini, 1996.

³²⁷ Església Catòlica. PAPA. *Bullarium... Tomus quintus*, p. 701-702.

³²⁸ AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 30r.

³²⁹ AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 42r.

³³⁰ CRAI Reserva UB Ms. 971. *Tom. XIII. Varias memorias pertenecientes a las religiones, y algunas pertenecientes a la de predicadores*, f. 504r.

*de ella, sino que con toda legalidad y puntualidad vuelva cada uno el libro o libros al plúteo y lugar suyo propio*³³¹.

Mentre que es prohibia la fuga de llibres de la biblioteca comuna, les donacions semblaven benvingudes³³². El respecte, per part d'alguns religiosos, de la regla primitiva segons la qual calia deixar constància per escrit de qui havia estat el donant d'un determinat llibre esdevé una fortuna a l'hora de reconstruir els fons que integren la col·lecció conventual en època de fra Ripoll. Tot i tractar-se de testimonis que afecten un grup petit de volums, donen fe de la capacitat d'atracció de llibres per part de Santa Caterina, en determinats casos fora de l'estricta mecenatge del dominic, i palesen un discret ventall de modalitats. Tanmateix, no hi hem constatat cap donació o llegat substancial.

La influència de fra Ripoll es manifesta en els llibres arribats a la comunitat cateriniana per ex-dono dels papes Benet XIII i Benet XIV, i ho testimonien les preceptives notes que podem llegir a llurs portades, en les mans de, respectivament, el propi fra Tomàs Ripoll i fra Josep Mercader³³³. Aquest últim va deixar constància de l'ex-dono per part del dominic fra José de Ribas de les seves *Relectiones Complutenses* al General de l'orde, tot designant ben significativament la biblioteca de Santa Caterina "Ripollina".

Però la biblioteca va rebre també algunes donacions en què no hauria participat el nostre dominic. Així, distingim la cal·ligrafia del bibliotecari fra Salvi Casanovas a la nota a les guardes de la *Apología por el hábito de santo Domingo en la orden de Santiago*, de José López Agurleta, que documenta la seva donació per part de l'inquisidor major de Catalunya i cavaller de sant Jaume Baltasar de Villarejo y Ramírez el 7 de novembre del 1726³³⁴. I de nou trobem fra Mercader, aquest cop escrivint a la portada de

---

³³¹ AHPDA. Llibre 27. *Consells*, f. 72r.

³³² Sobre les donacions vegeu l'aprofundit treball de Fabienne Henryot, op. cit.

³³³ Amb l'ex-dono de Benet XIII: BENET XIII, PAPA. *Opere*. In Ravenna : [s.n.], 1728. CRAI Reserva UB 28/6765; Catàleg Ripoll núm. 485. Amb l'ex-dono de Benet XIV: Catàleg Ripoll núm. 183; Catàleg Ripoll núm. 185.

³³⁴ LÓPEZ AGURLETA, José. *Apología por el habito de santo Domingo en la Orden de Santiago, y alegacion à favor de la Orden de Santiago, por su santo Domingo de Guzmàn...* En Alcalà : por Manuel de Moya..., 1725. CRAI Reserva UB C-201/5/23.

l'Ascendencia esclarecida y progenie illustre de nuestro gran padre santo Domingo que el llibre va ser donat per fra Francisco Cavallero a la comunitat barcelonina³³⁵.

D'altra banda, els llibres que eren donats a un frare determinat acabaven formant part de la biblioteca comuna del seu convent d'origen, com hem vist que dictava la normativa dominica. És el cas del *Rythmus pansophicus* regalat pel dominic irlandès fra Dominicus Nugent al germà d'hàbit fra Miquel Major, confessor de les monges de Nostra Senyora de Montsió en temps del primer priorat de fra Ripoll³³⁶. I torna a ser un irlandès, el teòleg casanatense fra Edmundus de Burgo, qui regala un llibre el 14 de febrer del 1734 a fra Rafael Figuerola, sens dubte a Roma, quan aquest últim exercia de company del General fra Ripoll.³³⁷

Quant a les transgressions a la norma, això és, a l'extracció de llibres de la col·lecció conventual, hem documentat alguns casos en què aquests van ser venuts i prestats.

D'antuvi, uns comentaris a sant Tomàs que exhibeixen la nota manuscrita *ad usum* de fra Tomàs Padrell i a continuació: "Es de los trinitarios descalzos de Barzelona, compróse en Santa Cathalina año de 1704"³³⁸. Igualment, hem detectat el cas curiós d'un llibre dels adquirits per fra Ripoll que va acabar comprant el frare dominic Antoni Domènec Dalmau a la biblioteca conventual, com llegim a la portada³³⁹. I una transacció entre dominics i mercedaris va ser la probable causa que unes *Vitae* d'Alfonso Chacón amb l'exlibris manuscrit de Santa Caterina en la mà del bibliotecari fra Salvi Casanovas acabessin als prestatges del Convent de Santa Eulàlia dels mercedaris barcelonins³⁴⁰.

---

³³⁵ MESA BENÍTEZ DE LUGO, Pedro José. *Ascendencia esclarecida y progenie illustre de nuestro gran padre santo Domingo*. En Madrid : por Alfonso de Mora, 1737. CRAI Reserva UB C-207/4/20.

³³⁶ CORCRAN, Michael. *Rythmus pansophicus sive metrica totius philosophiae synopsis*. Montis-Relaxi : ex typographiâ de Ploesquellec, 1690. CRAI Reserva UB B-11/5/28; LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 411.

³³⁷ HONORÉ DE SAINTE MARIE. *Justification des lettres en forme de bref de nôtre saint pere le pape Benoist XIII adressées à tous les professeurs de l'ordre de S. Dominique, sur les calomnies répanduës contre la doctrine de S. Augustin & de S. Thomas*. A Bruxelles : chez François Foppens, 1725. CRAI Reserva UB M-3602.

³³⁸ BÁÑEZ, Domingo. *Scholastica commentaria in primam partem angelici doctoris D. Thomae vsque ad sexagesimamquartam quaestionem*. Salmanticae : apud S. Stephanum Ordinis Praedicatorum, 1585. CRAI Reserva UB B-6/2/3.

³³⁹ Catàleg Ripoll núm. 371.

³⁴⁰ CHACÓN, Alfonso. *Vitae et gesta summorum pontificum*. Roma : Stefano Paolini, 1601. CRAI Reserva UB C-192/3/8.

Això no obstant, les tres obres han estat localitzades al catàleg d'autors, Ms. 1363, signe, tal vegada, que ens trobem davant d'una alienació de còpies duplicades³⁴¹.

Un cas peculiar és el de les *Bibliothecae* de Nicolás Antonio comprades per Josep Finestres i de Monsalvo (1688-1777) a Santa Caterina, per un preu de 40 rals, en una data no determinada³⁴². Interessant perquè es tractava d'una còpia anotada per Pau Ignasi de Dalmases, a qui havia pertangut, i que va acabar a la col·lecció dels predicadors barcelonins³⁴³. En aquest cas, de nou, l'existència d'altres exemplars a la biblioteca no va impedir la venda, tot i que el convent va optar per desfer-se, precisament, de l'exemplar més singular³⁴⁴.

Respecte als préstecs, com hem vist, en cap moment s'autoritzen, al contrari, tant les constitucions com el breu d'Urbà VIII els prohibeixen, sota penes severes. Tanmateix, en tenim alguns testimonis. El més antic es pot datar entre el 1650 i el 1700, i es llegeix a la contraguarda posterior del Ms. 1215 del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, uns comentaris a Aristòtil del religiós de Santa Caterina fra Pere Màrtir Serra: "A 3 de juny dexi dos tomos de Cerra in primam partem divi Thomae al senyor Joseph Flor per la catedrilla de theologia devant de dos licenciados". Probablement el "Cerra" de la nota és el propi autor del manuscrit, i el volum prestat es correspon a una obra recollida al catàleg del Secret³⁴⁵ i absent dels inventaris i catàlegs de manuscrits del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB.

Els altres préstecs es van produir molt més tard, en una època immediatament posterior a la mort de fra Ripoll. Efectivament, la implacabilitat de la interdicció podia flaquejar davant de personatges poderosos, com es manifesta en l'apunt del consell conventual

---

³⁴¹ CRAI Reserva UB Ms. 1363, f. 77r, 144r, 178r.

³⁴² TOLDRÀ SABATÉ, Maria. Unes notes desconegudes de Pau Ignasi de Dalmases a les Biblioteques de Nicolás Antonio. A: *Vademècum* [en línia], 2017. [Consulta feta el 3 de gener del 2019]. Disponible a: <https://mariatoldra.wordpress.com/2017/01/22/unas-notas-desconegudas-de-pau-ignasi-de-dalmases-a-les-bibliotecas-de-nicolas-antonio/>.

³⁴³ Catàleg Dalmases núm. 586 i 806.

³⁴⁴ La *Bibliotheca Hispana vetus* al Catàleg Ripoll núm. 69. Sobre la venda i l'intercanvi de duplicats a la biblioteca del Convento di San Domenico de Bolonya al set-cents vegeu: ALCE [et al.], op. cit., p. 109.

³⁴⁵ CRAI Reserva UB Ms. 1392. *Index omnium quae continentur in secreto bibliothecae Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis Ordinis Praedicatorum reverendo patre lectore Petro Martyre Anglés bibliothecario disponente. Anno M.Dccxlv*, f. 68r.

del 29 d'agost del 1750, on, esgrimint una raó vaga, es concedeix un préstec al marquès de la Mina:

Y les propuso cómo el excelentísimo señor marqués de la Mina, Capitán General de este Principado, pedía prestado *pro brevi tempore* la *Historia del señor Carlos quinto*, y no encontrándose otra, que la de la librería, resolvieron dichos padres poderse sacar de dicha librería, no obstante la bula de Urbano VIII, por no comprender dicha bula el presente caso³⁴⁶.

El 13 de març del 1758 el consell conventual admet novament fer una excepció al marquès perquè “se le dejasen los libros de la librería para retenerlos algunos días, y poderlos leer”³⁴⁷. Vint anys després de la mort de fra Ripoll, el 20 de novembre del 1767, l'agraciat va ser el bisbe de Barcelona, a qui els pares del consell faciliten dos volums dels concilis de Milà de san Carlo Borromeo, atès que “de otra parte no los había hallado en ningún lugar, sobre haver echo varias diligencias para encontrarlos, y que los necesitaba para el bien común de sus ovejas”³⁴⁸.

II.1.3.2. Les biblioteques (i els arxius) dominics, dipòsits historiogràfics per a la memòria i la identitat dominiques

Ofendido en muchas ocasiones del descuido de la antigüedad, que dexó de hazer memoria de cosas que la merecían, y no poco nos aprovecharán a los de esta era, y no menos a los venideros fueran de utilidad, me e movido a recoger las que an podido venir a mis manos, y asentarlas en este libro, para que puesto en la librería común deste Convento de Santa Cathalina Mártyr de Barcelona sirvan a todos³⁴⁹.

La dedicatòria al lector de fra Gaspar Vicens del 5 de novembre del 1613 que es llegeix a la seva miscel·lània historicopolítica ens serveix de pòrtic d'una secció que considerem essencial: el paper de les biblioteques i dels arxius conventuals en la construcció d'una memòria i d'una identitat dominiques. I si l'autocelebració i l'autorepresentació

---

³⁴⁶ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 110v.

³⁴⁷ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f.120v.

³⁴⁸ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 137.

³⁴⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1008. VICENS, Gaspar. *Tomo primo de cosas varias y notables sucedidas en estos nuestros tiempos, MDCVIII*, f. 1v.

constitueixen els sòlids fonaments d'una etapa d'intens cultiu historiogràfic, no és menys cert que cal sumar-hi el gran moviment d'erudició a què els predicadors van participar activament³⁵⁰.

Tornem als capítols generals per descobrir-hi els ressorts del que va ser una autèntica eclosió historiogràfica en l'univers dominic. Un esforç l'origen del qual Anne Reltgen-Tallon situa en època medieval i que considera fruit del procés de construcció d'una identitat en conflicte³⁵¹. Així, des dels orígens, i pel que fa a la fundació de l'orde, a la preeminència de la figura de sant Domènec s'unia una visió marcadament col·legial, i es produïa, en conseqüència, "une littérature d'auto-célébration centrée sur l'exaltation de l'excellence de l'ordre en tant que tel plutôt que sur celle des individus qui le composent"³⁵². En aquest terreny va florir l'obra de fra Bernat Gui (1261/62-1331), dirigida a exaltar els seus germans de religió a través de les categories tradicionals dels sants i dels màrtirs, però també d'altres de noves, com els prelatos o els escriptors. Un gènere destinat a perdurar que va propiciar la gran campanya de recollida de documents impulsada a la primera meitat del sis-cents -que tot seguit veurem-, i els ambiciosos projectes de redacció dels annals de l'orde³⁵³ i, més tard, del propi *Bullarium*³⁵⁴ i dels *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, de Quéatif i Échard³⁵⁵.

Així, la normativa dels predicadors va renovar o determinar una sèrie d'accions adreçades a la identificació, conservació i difusió dels documents i textos que li eren propis, amb una marcada intenció de tresorejament. En el rosari de disposicions que ara

---

³⁵⁰ TEISSEYRE, Charles. Un carrefour de la vie intellectuelle en Aquitaine en XVIIIe siècle: la bibliothèque du couvent des Frères prêcheurs de Bordeaux. A: *Buch und sammler. Private und öffentliche Bibliotheken im 18. Jahrhundert*. Heidelberg : Winter, 1979, p. 68. Sobre com va florir el cultiu de la història al convent de predicadors de València a mitjan set-cents vegeu: ESPONERA CERDÁN, Alfonso. La escuela historiográfica del convento de Predicadores de Valencia en el siglo XVIII. A: SARANYANA, Josep Ignasi; LAMA, Enrique de la; LLUCH-BAIXAULI, Miguel (eds.). *Qué es la historia de la Iglesia: XVI Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*. Pamplona : EUNSA, 1996, p. 397-420.

³⁵¹ RELTGEN TALLON, Anne. La construction d'une mémoire dominicaine, du Moyen âge aux temps modernes. A: *Les dominicains en France*. Paris : Académie des Inscriptions et Belles-Lettres-Éditions du Cerf, 2017, p. 111-128. Ultra aquesta perspectiva, cal assenyalar el paper central atorgat a la història en les grans compilacions medievals d'autors dominics com fra Vicenç de Beauvais (1190?-1264/1267?) o el fill de Santa Caterina fra Esteve Rotllà (ca. 1475-1530): TOLDRÀ SABATÉ, Maria. La història en el projecte enciclopèdic d'Esteve Rotllà, O.P. (c. 1475-1530). *Recerques*. 2000, núm. 40, p. 59-78.

³⁵² RELTGEN TALLON, op. cit., p. 124.

³⁵³ *Annalium Ordinis Praedicatorum*, op. cit.

³⁵⁴ ESGLÉSIA CATÒLICA. PAPA. *Bullarium ordinis FF. Praedicatorum*.

³⁵⁵ QUÉATIF, Jacques i ÉCHARD, Jacques. *Scriptores ordinis Praedicatorum recensiti, notisque historicis et criticis illustrati*. Lutetiae Parisiorum : apud J-B-Christophorum Ballard... et Nicolaum Simart..., 1719-1721.

llegirem, en què les instruccions es renoven i s'intensifiquen, és una constant la imatge de les tenebres en què roman aquest patrimoni escrit, i el desig de treure'l a la llum, per al coneixement i la fama de l'orde. És comú en totes elles el dictat d'enviar el resultat d'aquest esforç documental al Mestre de l'Orde, a Roma, que ha de valorar allò que mereix ser publicat³⁵⁶. Com no pot ser d'una altra manera, en l'obtenció d'aquests objectius les biblioteques i els arxius jugaven un paper essencial.

La *confirmatio* catorzena del capítol general de Roma del 1650 corrobora el que ja havia determinat l'*ordinatio* tretzena del de València del 1647: amb vista que tornin a brillar i no quedin enterrats *sub inertis oblivionis pulveribus* els fets i els escrits preclars dels dominics, s'ordena als provincials i als vicaris de les congregacions que designin un religiós capaç d'escriure la història d'allò que és digne de memòria dels respectius territoris³⁵⁷.

La *denuntiatio* tercera del capítol general de Roma del 1656 insta a la creació d'un arxiu general de l'orde on aplegar els documents que la concerneixen, per tal que gràcies al treball de determinats religiosos, que seran elegits de cada una de les províncies, es pugui redactar la llargament desitjada història general dels frares predicadors. A la vegada, cal promoure la impressió de les obres dels escriptors il·lustres dominics, els textos dels quals, si encara no han estat publicats *in tenebris delituerunt*, això és, romanen ocults en la foscor³⁵⁸.

En la mateixa línia, i amb l'objectiu de crear una *Bibliotheca Dominicana*, l'*admonitio* desena del capítol general celebrat a Roma el 1670 fa una crida perquè els provincials, durant les visites canòniques als convents de la seva província, reuneixin les obres dels escriptors de l'orde, tant manuscrites com impreses. Al seu torn, l'onzena impulsa la cerca dels manuscrits dels autors insignes *latentibus* als convents i a les congregacions, que encara no s'han publicat³⁵⁹.

Set anys més tard, el 1677, l'*admonitio* setena expressa de nou l'afany per treure a la llum l'elevat nombre de manuscrits d'escriptors il·lustres de l'orde romanos amagats. En

---

³⁵⁶ El fons "Libri" de l'AGOP és el mirall d'aquest esforç: KOUDELKA, op. cit.

³⁵⁷ DOMINICS. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum. Vol. VII. Ab anno 1629 usque ad annum 1656*. Romae : In Domo generalitia, 1902, p. 294.

³⁵⁸ DOMINICS. *Acta... Vol. VII*, p. 379.

³⁵⁹ DOMINICS. *Acta... Vol. VIII*, p. 65-66.

aquesta ocasió, tanmateix, s'addueix un nou argument: es tracta d'una acció fonamental, dirigida a la màxima potenciació de l'honor de l'orde i per evitar tant que aquests escrits es deteriorin completament com que caiguin en mans alienes. Per aconseguir-ho s'ordena que en un termini de dos mesos es desin en un lloc segur i es custodiïn sota clau. De la mateixa manera, determinen que cal investigar si alguns d'aquests manuscrits es troben a biblioteques foranes, i en cas afirmatiu, és necessari posar-ho en coneixement del frare procurador encarregat de l'afer³⁶⁰.

Tocant al capítol general de Roma del 1694³⁶¹, la *confirmatio* quarta recorda que les biblioteques comunes han de ser custòdies dels manuscrits que contenen les obres dels frares difunts *scientia et doctrina clari*. Si els superiors o qualsevol frare no en faciliten la publicació, les penes són severes. Pel que fa a aquest últim punt, la *confirmatio* cinquena permet que les principals col·leccions conventuals s'enriqueixin a través de la impressió de les obres dels frares, atès que és obligat dipositar-ne una còpia al convent més important de la província.

Són particularment rellevants les *ordinationes pro regimine* quinzena, setzena i dissetena, dirigides de nou a la creació i impressió de la tan sospirada història universal de la família de Sant Domènec, *ex quibus ordinis honor splendet*. Transcorreguts dos mesos de la publicació de les actes, el pare provincial o bé el vicari de la congregació han de designar a cada convent de la seva jurisdicció un frare capaç de recollir

quae conventus foundationem attinent, notet omnes viros sanctitate, doctrina et dignitate celebres, qui eo in conventu et quo saeculo fuere, libros authorum ordinis, qui eo in conventu sunt, quo tempore editi fuere, et de quibus tractant et quot tomis distributi, manuscripta si quae sint, eo etiam modo designet. Omnia privilegia a summis pontificibus concessa..., designatis bullis seu constitutionibus et pontificum nominibus, sicuti omnia collata beneficia ab imperatoribus, regibus, principibus, magistratibus et

---

³⁶⁰ DOMINICS. *Acta... Vol. VIII*, p. 166-167.

³⁶¹ DOMINICS. *Acta... Vol. IX*, p. 260, 289.

magnatibus annotari etiam volumus, eaque describi simplici stilo sive Latino sive Italico sive Gallico sive Hispanico sermone³⁶².

Per acomplir llur propòsit amb tota puntualitat, aquests frares gaudiran al llarg d'aquell any de les mateixes dispenses de què es beneficien els pares lectors. Als responsables de la tasca s'exigeix una estricta adhesió a la veritat, tot defugint

inanitates, fabulas aut vanas et fictitias traditiones, com és adequat a la fama i a l'honor de l'orde.

Respecte a l'impacte d'aquest grup de preceptes a Santa Caterina, cal dir que els seus bibliotecaris van participar activament en la missió historiogràfica, ja a través de l'arregla, sistematització i conservació de notícies i documents relatius al convent, ja en la funció de cronistes de la comunitat o fins amb la redacció de la crònica dels convents del Principat, obra inconclusa de fra Pere Màrtir Anglès³⁶³. D'altra banda, el compromís de conservar els manuscrits d'escriptors de l'orde i, més específicament, els que contenien obres de frares del propi convent també va ser realitzat. Ho veurem amb més detall quan ens referim al catàleg del Secret, on podrem valorar igualment la tasca duta a terme per l'omnipresent bibliotecari fra Anglès. Les seves paraules a la dedicatòria al lector del volum tercer del *Lumen Domus* i el mateix títol de la crònica conventual semblen apropiar-se la metàfora de la llum contraposada a les tenebres, autèntic leitmotiv dels preceptes que acabem de llegir:

Sens llum és precís lo caminar en tenebras sens saber-se ahont se va... Y la llum ab la qual deuen caminar los presents sia la imitació dels passats, los quals serveixen y deuen servir de norma y exemplar als esdevenidors, devent estos interrogar-los, e imitar-los per obrar ab tot acert³⁶⁴.

---

³⁶² ... allò que tingui a veure amb la fundació del convent; que aplegui els noms dels frares cèlebres per santedat, doctrina i dignitat que van ser fills del convent, i que digui en quin moment ho van ser; que també aplegui els llibres dels autors de l'orde que es troben al convent, i que indiqui quan van ser publicats, de quina matèria són i per quants volums estan formats; si n'hi hagués, hauria de fer el mateix amb els manuscrits. També volem que es registrin tots els privilegis concedits pels papes..., amb llurs butlles, i constitucions, i els noms dels pontífexs, així com els beneficis concedits per emperadors, reis, prínceps, magistrats i altres personatges il·lustres; i que tot això sigui descrit en un estil senzill, bé en llengua llatina, bé en italià, francès o espanyol: DOMINICS. *Acta... Vol. VIII*, p. 289.

³⁶³ CRAI Reserva UB B-54/1/1-69. ANGLÈS. *Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña*.

³⁶⁴ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, f. 2r.

II.1.3.3. Apunts sobre algunes col·leccions dominiques del set-cents

Si hem de parlar dels principals convents de la província dominica d'Aragó al set-cents, és escassa la bibliografia sobre la col·lecció del Reial Convent de Predicadors de València i del Convent de Sant Domènec de Palma de Mallorca, mentre que l'homònim de Saragossa ha tingut més fortuna.

Respecte a la primera, comptem amb el treball d'Alfonso Esponera i Emilio Callado, que fan un resum de la seva història i n'aporten les notícies disponibles. En particular, destaquen el paper que hi va tenir l'historiador dominic fra Josep Teixidor, i valoren i exposen l'ús que en van fer els il·lustrats valencians³⁶⁵. Tocant a les seves dimensions, els autors aporten l'afirmació de Vicente Ximeno, segons qui la biblioteca dels predicadors de València "excede en el número de los libros a quantas ay en este reyno". De fet, si hem de creure els pares Mariano Rais i Luis Navarro, abans de l'ocupació francesa es conservaven a la biblioteca de 25.000 a 30.000 volums i "una vasta colección de MSS. y piezas inéditas, fruto de las vigilias de los muchos sabios que ha tenido esta casa desde su fundación"³⁶⁶.

Respecte a la biblioteca del convent mallorquí, coneixem els treballs de Joan Rosselló Literas, concentrats en l'anàlisi dels autors i títols que contenia, però amb les transcripcions d'interessants inventaris de la biblioteca i llistes de llibres *ad usum* dels segles XV i XVI³⁶⁷. Al seu torn, la de Saragossa compta amb una impagable descripció datada el 1714, escrita pel bibliotecari fra José Lamana³⁶⁸. Hi podem llegir les dimensions, decoració, mobiliari, accés, volum (6.000 "cuerpos de libros") i peces adjacents, i ens fa desitjar haver trobat un document semblant sobre Santa Caterina, a

---

³⁶⁵ CALLADO ESTELA, Emilio; ESPONERA CERDÁN, Alfonso; BENITO GOERLICH, Daniel. *El Palau de la Saviesa: el Reial Convent de Predicadors de València i la Biblioteca Universitària*. València : Universitat de València, 2005.

³⁶⁶ RAIS, Mariano i NAVARRO, Luis. *Historia de la provincia de Aragon, orden de predicadores desde el año 1808 hasta el de 1818: supresion y restablecimiento de sus conventos y servicios hechos por la misma á la religion y á la patria*. En Zarag. : por Francisco Magallon, 1819, p. 236.

³⁶⁷ ROSSELLÓ LLITERAS, Joan. *La biblioteca de Santo Domingo de Mallorca en el tránsito a la modernidad*. Palma de Mallorca : Universitat de les Illes Balears, 1984; ROSSELLÓ LLITERAS, Joan. *La biblioteca de Santo Domingo de Mallorca, palestra de formación y apostolado. A: Imprenta y archivos de la Iglesia: Santoral hispano-mozárabe en las diócesis de España: actas del XXII Congreso de la Asociación celebrado en Córdoba (11 al 15 de septiembre de 2006)*. Oviedo : Asociación de Archiveros de la Iglesia en España, 2009, p. 183-270.

³⁶⁸ LAMARCA LANGA, op. cit., p. 225-226.

la vegada que ens convida a preguntar-nos què compartia amb la col·lecció dels germans d'hàbit barcelonins. En comú amb la cateriniana presentava uns trets bàsics en una biblioteca eclesiàstica i, específicament, dominica: la disposició dels llibres per matèries, l'existència d'un Secret i la conservació dels manuscrits dels frares fills de la comunitat. En canvi, la sofisticació de la decoració de la sala principal, consistent en llunetes amb retrats dels pares de l'Església i altres escriptors sagrats, i la riquesa de les llibreries, "con sus molduras, columnas y cornisas", ens condueix a la hipòtesi que si la barcelonina s'hagués presentat tan guarnida potser ens n'hauria arribat alguna descripció, si més no al *Lumen Domus*. A més, la col·lecció saragossana havia assolit un grau de funcionalitat i professionalització notables, amb l'habilitació d'una sala especial per als duplicats i d'una altra per als manuscrits. Respecte a aquesta última, s'hi trobaven "muchos lienzos y mapas", un costum, el de la mostra de representacions cartogràfiques, propi de les biblioteques barroques, que comparteix igualment amb la dominica de la nostra ciutat.

Tot i no pertànyer a la província d'Aragó, no podem obviar un breu esment a la biblioteca del Convento de San Esteban de Salamanca, de què comptem amb un treball d'Agustín Vivas Moreno, que en comenta, principalment, la vinculació amb la universitat, la disposició dels llibres i els continguts³⁶⁹. San Esteban era, sens dubte, el cenobi més important de la província dominica d'Espanya i al segle XVIII la seva col·lecció reunia 6.010 edicions en 11.475 volums. Una biblioteca important que, tanmateix, no va atènyer els 15.000 indicats per Barraquer de la cateriniana de Barcelona.

---

³⁶⁹ L'article es basa en l'anàlisi d'un catàleg del set-cents, actualment el Ms. 565 de la Biblioteca de la Universidad de Salamanca: VIVAS MORENO, Agustín. La biblioteca del convento de los dominicos de San Esteban de Salamanca en el siglo XVIII. *Revista General de Información y Documentación*. 2000, vol. 10, núm. 2, p. 71-103. Existeixen també dos treballs de María Paz Sena sobre la col·lecció salmantina, concentrats especialment en l'etapa de la desamortització: Los libros del convento de San Esteban en la Universidad de Salamanca (I). *Archivo dominicano: anuario*. 1991, núm. 12, p. 233-278 i Los libros del convento de San Esteban en la Universidad de Salamanca (II). *Archivo Dominicano: anuario*. 1993, núm. 14, p. 377-402.

	edicions	volums
Barcelona, Santa Caterina, 2a meitat XVIII	-	15.000
Saragossa, Santo Domingo, 1714	-	6.000
València, Sant Domènec, abans del 1808	-	25.000-30.000
Salamanca, San Esteban, segle XVIII	6.010	11.475
Dominics de Bordeus, 1771	4.022	-
Tolosa, Jacobins, 1782	-	5.744

Taula 3: fons d'alguns convents de predicadors equivalents a Santa Caterina en importància, al segle XVIII

Tot i que les comparacions numèriques, desprovistes d'altres consideracions, són certament relliscoses, pensem que no és del tot inadequat aportar les xifres disponibles d'altres col·leccions de convents de predicadors importants al set-cents. Així, si la col·lecció de Saragossa es trobava lluny dels prop de 15.000 volums que indica Barraquer, superaria o igualaria les 4.022 edicions de la col·lecció de Bordeus -un dels tres centres intel·lectuals dominics més importants de França, juntament amb París i Tolosa- recollides en un catàleg del 1771³⁷⁰. La pròpia biblioteca dels jacobins de Tolosa contenia 5.774 volums, segons un document del 1782³⁷¹.

Són dades molt escasses, és cert, i del tot insuficients per valorar quina era la posició de la col·lecció de Santa Caterina respecte a d'altres conservades a convents dominics de característiques similars. D'altra banda, les circumstàncies que van determinar la idiosincràsia de cada una d'aquestes col·leccions poden ser molt dispars, i han de ser conegudes i valorades abans d'emprendre qualsevol exercici comparatiu. Som conscients, doncs, del límit d'aquestes xifres, que no obstant il·lustren la riquesa numèrica de la biblioteca barcelonina.

³⁷⁰ TEISSEYRE, op. cit., p. 70.

³⁷¹ MORARD, op. cit., p. 102.

Preambulum ad sequentia.

Ms 218.

20-3-15

Recundo pat. m. s. ffr. dymenco magis ordinis — predicator
 fr. bernardus Gaudens In Conuictu frim eiusdem ordinis In
 Castris sa vincay sequis modico obedientie debere muni capiti
 si deuot. In vssum dym. m. ad pmissum nup. Quob. tunc. a pte
 filio impostu d. o. l. q. que oblatu ut debitu in capto generali tholosano de
 hys q. sbiecta fut. fu sollicitus adimplere. Co maiori desiderio q. cupio a re
 horub. q. defunt sup. son. et p. fia. r. ad. s. ia. p. c. o. r. a. de. op. r. a. n. e. p. u. t. et expectant
 ur p. v. r. u. m. p. r. i. n. c. i. p. i. u. m. s. o. l. l. i. c. i. t. u. d. i. n. e. m. q. u. i. c. y. t. a. h. o. r. u. m. r. e. s. t. i. t. u. t. d. e. u. o. t. i. s. d. i. c. t. i. s.
 o. r. a. t. i. o. n. i. b. u. s. a. i. a. d. i. u. t. d. e. d. i. t. a. n. t. et i. n. t. e. n. c. i. a. m. s. i. c. d. e. b. e. a. t. i. m. p. o. s. t. u. m. p. u. d. e. r. i.
 ut de tota predicatoris ordine sui iurib. prefici vob. vidimus loco de colligant
 q. sup. p. u. l. t. i. s. f. r. a. g. m. e. n. t. a. m. e. n. s. i. o. et laude digna. ne obliuione omis. p. e. r. i. t. d. i. c. t.
 negl. e. m. q. u. i. b. i. s. u. i. q. u. e. a. n. t. e. s. u. n. t. e. n. t. e. s. p. a. u. p. e. s. et m. i. t. t. i. b. u. s. d. e. u. o. t. i. s.
 i. n. q. u. i. b. u. s. s. u. a. d. e. u. o. t. i. o. a. m. p. l. i. s. a. u. g. m. e. n. t. a. t. i. s. i. n. t. e. r. u. o. t. i. s. n. o. t. a. n. d. e. t. e. m. p. o. r. a. t. i. o. n. i. b. u. s. et
 p. i. g. r. a. t. i. o. n. i. b. u. s. u. a. l. t. e. r. e. t. i. a. t. i. o. n. i. b. u. s. C. u. n. c. t. i. q. u. o. r. u. m. n. o. m. i. n. a. s. u. i. s. e. t. i. a. m. p. r. o. u. i. d. a. e. t.
 r. p. r. o. g. r. e. s. s. u. s. r. e. t. i. a. i. s. i. s. a. g. n. o. s. c. a. n. t. c. l. a. r. i. u. s. d. i. n. e. c. l. e. m. e. n. t. e. t. o. n. i. t. a. t. e. **H. e. r. e. t.**
h. u. i. c. q. s. b. i. e. c. t. a. s. u. n. t. **H. e. r. e. t. i. c. u. s. t. r. a. c. t. a. t. u. s. q. u. i. d. a. m. b. e. n. e. d. i. c. t. u. s. r. e. l. i. g. i. o. s. i. s. d. i. c. t. u. s. v. i. c. e. d. e.**
h. a. l. e. h. i. s. f. r. a. t. r. i. s. s. t. e. p. h. a. n. u. s. d. e. s. a. l. a. n. h. a. c. o. m. e. e. l. e. m. o. u. t. e. n. s. i. s. d. e. c. e. p. t. i. s. d. e. q. u. o. r. u. m. i.
q. u. i. b. u. s. d. e. p. r. e. d. i. c. a. t. o. r. u. m. o. r. d. i. n. e. m. i. n. s. i. g. n. i. f. i. c. a. u. i. t. q. u. e. d. e. m. a. n. u. s. u. a. s. i. q. u. e. n. o. n. d. i. c. t.
t. u. m. a. d. p. l. e. n. u. m. u. s. q. u. e. d. i. s. t. i. n. g. u. i. t. n. e. g. l. i. g. e. n. t. i. a. b. o. m. n. i. b. u. s. a. u. t. e. m. s. o. l. l. i. c. i. t. a. t. e. p. e. c. c. a. t. i. o. n. e. m.
p. u. r. e. t. a. u. t. u. d. e. r. e. t. i. c. i. s. d. e. n. d. i. c. t. i. s. s. p. i. n. q. u. e. s. p. i. n. g. e. n. t. i. s. q. u. i. n. o. u. i. t. u. s. f. o. r. u. m. i. n. q. u. e. s. e. n. t.
c. o. n. c. e. p. t. i. o. n. e. m. i. n. t. e. n. s. i. s. n. o. n. u. l. l. a. q. u. e. o. b. m. i. s. s. a. f. u. i. s. s. e. n. t. et p. l. e. n. a. q. u. e. p. o. s. t. m. o. d. u. m. e. i. s.
u. e. r. u. n. t. s. u. p. e. d. d. d. i. h. a. c. i. s. s. u. e. p. u. t. u. d. e. r. e. t. i. c. i. s. i. n. p. r. i. n. c. i. p. i. o. i. n. u. i. t. f. e. a. c. t. i. o. n. e. t. e. t.
d. e. s. i. m. i. l. i. t. u. d. i. b. u. s. f. i. r. m. p. o. t. i. t. i. n. f. u. t. u. r. u. m. A. d. i. t. a. u. o. s. e. p. i. u. s. i. n. v. a. r. i. e. s. u. n. t. s. i. g. n. a. t. i. s.
C. o. n. c. e. p. t. i. o. n. e. t. r. a. c. t. a. t. u. s. n. o. u. i. s. d. e. t. r. i. b. u. s. g. r. a. d. i. b. u. s. u. l. t. a. t. o. r. u. m. i. n. o. r. d. i. n. e. p. r. e. d. i. c. a. t. o. r. u. m.
I. n. p. r. i. m. o. s. p. i. n. g. u. i. t. C. a. t. h. a. l. o. g. u. s. m. a. g. i. s. t. r. u. m. o. r. d. i. n. e. s. i. c. o. s. t. i. t. u. e. **H. e. r. e. t. i. c. u. s. t. r. a. c. t. a. t. u. s.**
o. r. d. i. n. e. p. r. i. o. r. p. u. n. c. t. a. t. u. s. i. n. p. r. o. u. i. n. c. i. a. p. r. o. u. i. n. c. i. e. q. u. i. d. a. m. a. u. t. e. n. s. i. s. i. n. p. r. o. u. i. n. c. i. a. t. h.
l. o. s. a. n. a. i. n. q. u. i. b. u. s. d. e. f. i. n. g. i. s. q. u. e. d. a. m. p. p. i. s. u. n. t. n. o. t. a. t. a. q. u. e. t. o. t. o. a. l. i. c. u. b. i. n. h. a. n. t.
Q. u. e. o. m. n. i. a. t. a. m. d. e. m. a. g. i. s. t. r. i. s. q. u. i. d. e. p. u. n. c. t. a. l. i. b. u. s. p. o. r. t. i. b. u. s. p. e. c. c. o. l. l. i. g. e. p. r. i. m. o. p. r. o. q. u. i. d. a. m.
q. l. e. g. i. i. n. d. i. u. i. s. i. s. g. e. s. t. i. s. b. i. d. i. u. i. s. p. r. e. s. e. n. t. i. s. q. u. o. r. u. m. g. e. s. t. i. o. n. e. q. u. i. d. a. m. p. r. e. u. e. n. i. o.
i. n. e. s. e. l. e. b. a. m. i. n. d. i. c. t. o. c. o. l. l. e. c. t. i. s. v. o. l. u. m. i. n. e. p. d. i. s. t. i. n. c. t. a. t. e. **A. d. i. n. a. c. t. u. s. c. a. p. i. t. o. r. u. m. q.**
p. r. o. s. i. n. d. i. u. i. s. i. s. c. o. l. l. e. g. i. u. m. q. u. i. d. a. m. p. o. t. i. u. r. e. p. u. r. e. **E. t. i. n. q. u. i. d. a. m. a. b. a. h. i. s. p. o. r.**
n. o. c. t. i. s. **L. u. c. e. d. a. m. u. o. f. a. c. t. i. r. e. l. a. t. i. o. n. e. e. t. a. c. c. e. p. t. a. t. i. o. n. e. d. i. c. t. a. s. e. n. s. i. o. n. u. m. **I. n. s. i. n. g. l. e.****
a. u. t. a. m. a. s. e. t. t. r. i. a. a. n. n. o. t. a. u. i. q. u. i. d. a. m. f. a. u. t. p. o. t. i. u. m. u. u. e. n. i. e. **C. e. r. t. o. u. o.**
l. o. c. o. h. o. r. u. m. q. u. e. r. e. n. t. i. s. h. a. c. p. r. o. p. r. i. e. c. o. n. u. i. c. t. a. u. m. f. r. i. m. a. d. i. u. m. m. o. n. a. s. t. i. o. r. u. m. s. o. r. o. r. u. m.
o. r. d. i. n. e. q. u. i. t. o. t. u. m. a. n. t. e. i. n. p. r. o. u. i. n. c. i. a. t. h. o. l. o. s. a. n. a. n. u. m. e. r. u. s. e. t. o. r. d. i. n. e. s. o. n. e. t. i. t. u. s.
s. e. r. i. a. t. i. o. n. e. i. n. s. i. n. g. u. l. i. s. t. u. d. i. u. m. l. a. t. o. r. u. m. t. i. p. e. s. u. n. t. p. r. o. u. o. t. a. t. o. d. e. h. y. s. u. s. i. n. t. e. n. s. i. o. n. e.
t. o. t. u. m. u. u. e. n. i. e. **C. i. t. o. q. u. a. r. l. a. t. o. n. u. m. e. r. u. m. e. t. n. o. m. i. n. a. q. u. e. n. t. i. u. m. f. r. i. m. d. e. m. o.**
n. a. s. t. i. o. r. u. m. f. o. r. m. i. n. s. i. n. g. u. l. i. s. p. u. n. c. t. i. s. t. o. t. u. m. o. r. d. i. n. e. r. e. c. o. l. l. e. g. i. **Q. u. o. u. o. a. c. t.**

20-3-15

II.1. (1) - CRAI Reserva UB Ms. 218. GUI, Bernat. Chronica, f. 1r

Pag. 8.

Nº 72

69

202

Noticias pertenecientes a los Con-
 ventos de Cataluña para continuacion
 de la Historia de Diago recogida
 por el P. Fr. P. Diego Martin
 Anglés hijo de Santo y Santa Ca-
 talina Virgen y Martir de Barce-
 lona Año de 1732.

Numero. 8.

Ordinacion del
 Capitulo General
 de Proposiciones
 acerca de las His-
 torias de las Pro-
 vincias. Lo qual fue
 confirmado en el
 Cap. de Vallado
 de 1605. Com-
 m. 11. 7.

Se mandado en el Capitulo general
 que se celebró en Proposiciones año de 1600. Auto general
 de la Orden el P. Fr. P. Hipólito Maria
 Beccaria de Monte, regala en la ordinacion per-
 tenciente a todos los Provinciales y Vicarios de Provin-
 cias respectivamente que deputasen a uno o a muchos
 Religiosos para que fuesen de un Convento a otro de las
 Provincias buscasen con toda diligencia las noti-
 cias que se requiriesen para componer de un Historiador
 de cada una de ellas. como en el Rey y
 el Imperio la Provincia de Aragón: la qual
 Historia hiziese mension de la creacion de los Con-
 ventos: quien los fundo: y doto: como y de que Ma-
 nera: quantos Conventos y Collegios y Vicaria-
 tos tiene: quantos Varones illustres asi en Santi-
 dad como en dotrina: quantos Escritores: quantos
 Predicadores de fama: quantos Obispos: Arce-
 bispos: Patriarcas: y Cardenales tiene cada Con-
 vento: quantos años perseveraron en dicha dignidad:
 quantos Inquisidores: en que tiempo: que hizieron
 digno de alabanza: quantos cuerpos tienen de
 aquellos que vivieron gloriosamente: y que áca-
 bon con opinion de santidad: quantos de su vida
 da: y en que cosas fueron excelentes: que ma-
 gros sucedieron por la devocion del santissimo
 Rosario: o por la intercesion de algun Santo

II.1. (2) - CRAI Reserva UB B-54/1/1-69. ANGLÈS, Pere Màrtir. Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña para continuacion de la historia de Diago, p. 1

MELCHIORIS CANI

EPISC. CANARIENSIS,
Ex Ordine Prædicatorum,

OPERA,

In hac primum editione clarius divisa,

Et Præfatione instar Prologi Galeati illustrata

A P. HYACINTHO SERRY DOCT. SORBON.

Et in Pat. Lyceo S. Theol. Primario Profess.

J. Thomaz Ripoll pro Bibliotheca sui Con. Barchinonæ.

*Nunciat
Dominicus
Comit in*

*udum J. Antoni
Dalmau ord. Præd.
Bibliotheca pataviana*

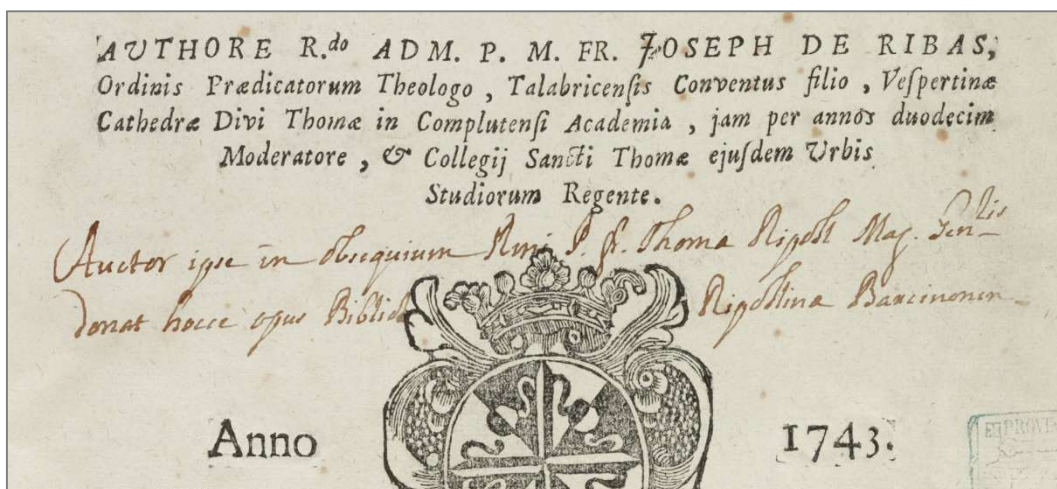
PATAVII, Typis Seminarii, M. DCC. XIV.

. Apud Joannem Manfrè. Superiorum Permissu, & Privilegio.

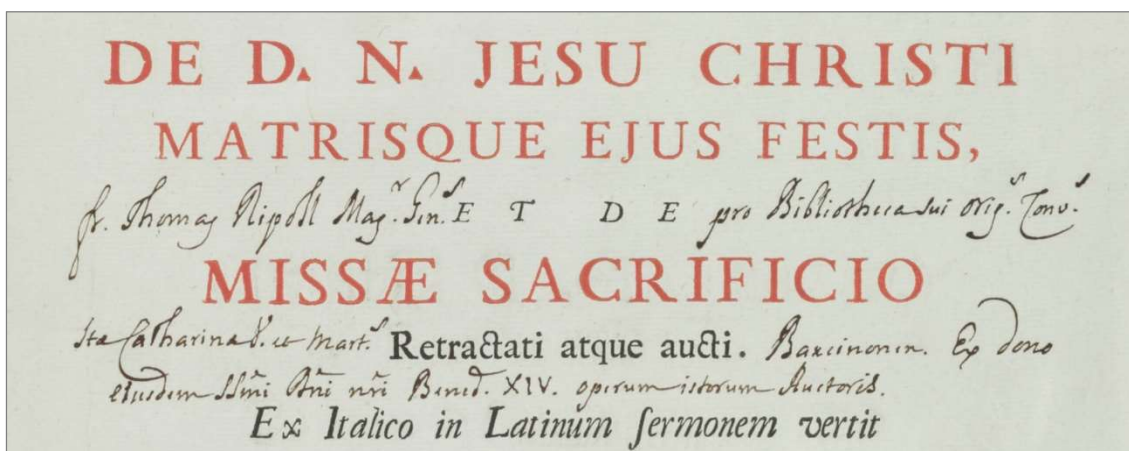
II.1. (3) - Nota de compra d'un llibre de la Col·lecció Ripoll per part del frare predicador Antoni Domènec Dalmau a la portada de CRAI Reserva UB M-6496

Catàleg Ripoll núm. 371

II.1. (4) - Nota de donació a la "Bibliotheca Ripollina" en la mà de fra Josep Mercader a la portada de RIBAS, José de. *Relectiones Complutenses de fide, spe et charitate*. Compluti : ex officina Josephi Espartosa..., 1743. - CRAI Reserva UB M-9466

II.1. (5) - Nota de compra Ripoll amb indicació d'ex-dono de l'autor, en la mà de fra Josep Mercader, a la portada de BENET XIV, papa. *Commentarii duo de D.N. Jesu Christi matrisque ejus festis, et de missae sacrificio*. Patavii : typis Seminarii, 1745. - CRAI Reserva UB XVIII-6511

Catàleg Ripoll núm. 183

OBSERVATIONS
DOGMATIQUES,
HISTORIQUES, CRITIQUES

SUR

Les Ouvrages, la Doctrine & la Conduite de
Janfenius, de l'Abbé de saint Cyran, de Mr.
Arnauld, du Pere Quesnel, de Mr. Petit Pié
& de leurs Difciples.

AVEC DES NOTES

ET UNE

DISSERTATION. PRELIMINAIRE.

*De libris ~~Sancti~~ s. Raphaelis Figuerola
Barcinonensis Ord. Præd. 1734.*

A Y P R E S,

Chez PIERRE-JACQUES DE RAVE, Imprimeur
ruë de Messine à saint Augustin.

Avec Approbation.

M. D. CC. XXIV.

II.2. Algunes notícies abans de fra Ripoll

Si bé no es troba entre els objectius d'aquesta tesi la descripció de la biblioteca de Santa Caterina des dels seus inicis, la investigació ens ha conduït a la revisió de bibliografia, fonts i testimonis que és important aportar en aquestes pàgines. És necessari destacar que les notícies recollides són fragmentàries i constitueixen només un primer pas envers l'estudi sobre la col·lecció durant l'etapa prèvia a l'aparició en escena de fra Tomàs Ripoll en funcions governatives, això és, a la seva primera elecció com a prior del convent. El període objecte d'aquest capítol, així, comprèn des de la fundació de la biblioteca, al llarg de les primeres dècades del segle XIII, fins al febrer del 1699, quan el consell conventual, sota el priorat del tarragoní, decideix fer-ne una de nova després de la destrucció de l'antiga per una bomba caiguda durant el setge de Barcelona del 1697.

És impossible escriure sobre els orígens de la col·lecció sense referir-nos al conegut treball del dominic Thomas Kaeppli sobre les *Assignationes librorum* del cenobi barceloní³⁷². Precedit d'algunes notícies sobre el text i de breus apunts a propòsit de la biblioteca primitiva, Kaeppli transcriu aquest document a partir de les dues còpies que es conserven, realitzades a la segona meitat del set-cents. L'original, escrit entre els priorats de fra Bernard de Bach (1261-1281) i l'última dècada del segle XV, s'hauria perdut durant els moviments revolucionaris del XIX, després d'haver estat custodiat durant més de quatre centúries a l'arxiu conventual, *in arca tribus clavibus clausa atque intra tabularii conclave asservata*³⁷³. En les clarificadores paraules de Kaeppli,

Les *Assignationes librorum* sont un registre, où l'on inscrivait, sans toujours observer l'ordre chronologique, les livres que les supérieurs (le prieur, le provincial ou le maître général) accordaient à l'usage privé des frères du couvent de Barcelona. Ces livres n'étaient pas, en principe, extraits de la bibliothèque conventuelle proprement dite, mais appartenaient au fonds plus mobile des ouvrages d'utilisation courante, qui pouvaient être cédés,

---

³⁷² KAEPELLI. *Dominicana Barcinonensia*, op. cit.

³⁷³ Així en parla fra Ermanno Domenico Cristianopulo a la crònica de la visita realitzada amb el General fra Tomàs de Boixadors al convent barceloní (KAEPELLI. *Dominicana Barcinonensia*, op. cit., p. 48). El segon manuscrit són les *Declaracions de los llibres que tenian los religiosos per son ús, y que pertanian a aquest convent de Barcelona*, copiades per fra Sebastià Agustí Prats i Cabrer (1736-1790), fill del convent, i contingudes al CRAI Reserva UB Ms. 241. *Varia*, f. 205-224.

pour un temps limité ou à vie, à l'usage des particuliers. Que le religieux ait possédé ces livres avant d'entrer en religion, qu'il les ait reçus d'un bienfaiteur ou achetés avec l'argent d'un séculier ou du couvent, qu'il ait succédé dans l'usage à un confrère défunt, dans tous ces cas il s'agissait de maintenir et de réaffirmer le voeu de pauvreté, par lequel il avait renoncé, en faveur de son couvent, au droit de possession. Avant d'être assigné à tel ou tel frère, le volume devait donc être déclaré propriété du couvent d'où il provenait et auquel il devait être restitué à plus ou moins longue échéance. En l'inscrivant dans le registre des assignations, le religieux reconnaissait cet état de chose; d'où la fréquence, dans notre liste, de l'expression "pertinet ad conventum Barchinonensem" ou d'autres formules semblables³⁷⁴.

És revelador constatar l'aplicació de les pràctiques que acabem de llegir al capítol sobre les biblioteques dominiques medievals en el cas concret de la comunitat barcelonina, gràcies a aquest apassionant document que són les *Assignationes*. La seva lectura ens permet reconstruir l'animat tràfec de llibres per a ús dels frares, això és, *ad usum*, que es produïa en diverses direccions. La circulació es donava sobretot a l'interior del convent: l'ús dels llibres, ho hem vist, era concedit prèvia llicència als religiosos pel prior o un altre superior, perquè en gaudissin durant un temps determinat, o bé fins a la mort. Un cop difunt un frare, els seus llibres podien passar a les mans d'un germà d'hàbit, o bé integrar el fons de la biblioteca comuna, on podien anar a raure igualment els volums d'un religiós encara viu. S'hi troba el cas curiós de la venda d'una Bíblia a un membre de la comunitat per part del propi convent, i l'eloqüent cessió d'un volum per a l'ensenyament de la lògica.

Des de fora dels murs conventuals els llibres arribaven a través de donacions i llegats - en més d'una ocasió per part de canonges de la ciutat- o bé per compra, operació confiada a un frare determinat prèvia assignació de diners. Els llibres, però, també podien sortir del convent. Es recullen assignacions a altres convents dominics i la venda de volums per adquirir-ne d'altres considerats necessaris per a l'estudi.

---

³⁷⁴ Els registres dels llibres assignats als frares, units als inventaris dels volums conservats i als registres dels llibres prestats són els instruments fonamentals per a l'estudi de les biblioteques conventuals mendicants primitives: CINELLI, op. cit., p. 290; KAEPPELI. *Dominicana Barcinonensia*, op. cit., p. 49.

Les *Assignationes* atorguen a l'objecte-llibre dos valors principals, que de fet regeixen la normativa dominica en matèria librària: el purament econòmic, de manera que si han estat venuts el guany obtingut ha de passar a mans del convent; i l'intel·lectual, com a instruments imprescindibles per a l'estudi, i amb aquesta finalitat el convent els concedeix *ad usum*, els compra, els ven i els intercanvia.

El registre ens parla també de l'incendi que es va produir a la biblioteca pocs anys després del seu establiment³⁷⁵, de llibres encadenats als faristols i d'un *armarium* on es desaven els exemplars *quasi consumptos* pels corcs.

Malgrat l'existència d'aquest valuós document, Kaeppli constata l'escassetat de notícies sobre els primers temps de la col·lecció dominica. Apunta que la seva construcció probablement va coincidir amb la fundació del convent, el 1240 o 1241³⁷⁶, i suggereix la conveniència de redactar un inventari dels manuscrits medievals procedents del cenobi barceloní supervivents a diferents biblioteques espanyoles i europees. Per a aquest fi recomana l'ús de les pròpies *Assignationes*, dels catàlegs manuscrits redactats al llarg del segle XVIII i principis del XIX i del testimoni d'autors com Villanueva³⁷⁷, sense oblidar l'encertada menció a l'estudi i identificació dels vestigis de les signatures topogràfiques antigues.

Apuntàvem al principi del capítol que no és propòsit d'aquest treball dur a terme la tasca que indica Kaeppli, i que no disposem, en conseqüència, de dades numèriques respecte a les dimensions de la biblioteca durant l'època medieval. Tanmateix, donat el caràcter del cenobi barceloní com a centre de formació superior, podem suposar-lo custodi d'una col·lecció de llibres suficient per atendre les seves necessitats amb vista a l'ensenyament, a l'estudi en general, i al cultiu de la predicació.

En efecte, cal recordar que el 1285 es va establir a Santa Caterina el primer estudi general de l'orde dels predicadors a Espanya; altrament, el convent barceloní va ser seu d'una de les escoles de llengües orientals impulsades per sant Ramon de Penyafort³⁷⁸.

---

³⁷⁵ L'incendi s'hauria produït pels volts del 1255: COLL, Josep Maria. Escuelas de lenguas orientales en los siglos XIII-XIV, período postraymundiano. *Analecta sacra Tarraconensia*. 1945, vol. 18, p. 70, nota 20.

³⁷⁶ Recordem que Alejandro J. López Ribao la situa entre el 1219 i el 1221: LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 17.

³⁷⁷ VILLANUEVA, op. cit.

³⁷⁸ COLL, op. cit., p. 73 (nota 22) i 75.

En relació a aquest punt, comptem amb l'estudi de les autoritats presents al *Pugio fidei* del fill de Santa Caterina fra Ramon Martí (ca. 1220-1284) dut a terme per Philippe Bobichon³⁷⁹. El mètode de treball adoptat per l'investigador, basat en l'examen de les citacions presents en un text "particulièrement représentatif de l'activité des Mendians dans la seconde moitié du XIIIe siècle", constata que fra Martí va disposar, per a la redacció de l'obra a què va dedicar els últims quinze anys de la seva vida, "d'une bibliothèque considérable réunissant des ouvrages de différentes natures (morale, philosophie et théologie, commentaires bibliques, historiographie, etc.) et composés en diverses langues (latin, hébreu, araméen, arabe)"³⁸⁰.

Malgrat l'aparent vitalitat de la col·lecció barcelonina, Kaeppli afirma que a la fi del segle XV l'estat material de les biblioteques de la província dominica d'Aragó era alarmant, fins al punt que el capítol provincial del 1482 va prescriure que s'hi destinessin recursos econòmics³⁸¹.

Coneixem la transició de la biblioteca de l'aspecte medieval al modern gràcies al *Lumen Domus*. Al primer volum en trobem una breu però significativa descripció de quan encara presentava el "lectern system" o de faristols, concepte estudiat per John Willis Clark a *The care of books* i recuperat per Henry Petroski a un dels capítols de *The book on the bookshelf*³⁸². La notícia fa referència a l'any 1588, i constitueix un preciós testimoni del judici que a la primera meitat del sis-cents mereixia una concepció bibliotecària esdevinguda caduca. Efectivament, la crònica va ser escrita per fra Francesc Camprubí, que treballa en la redacció dels annals fins al 1634, quan emmalalteix:

Item feu fer lo pare prior per fra Pere Oliver fuster sobredit la meitat de la llibreria, ço és los parastatges a lo moderno, juntament amb la figura de sant Tomàs d'Aquino. Estava la llibreria molt d'altra manera a l'antigor, que havia justament en lo mig un camí, i per los costats estaven los faristols en què

---

³⁷⁹ BOBICHON, Philippe. La "bibliothèque" de Raymond Martin au couvent Sainte-Catherine de Barcelone: sources antiques et chrétiennes du *Pugio fidei* (ca. 1278). A: BÉRIOU, Nicole [et al.] (ed.). *Entre stabilité et itinérance. Livres et culture des ordres mendiants, XIIIe-XVe siècle*. Turnhout : Brepols, 2014, p. 329-363. El *Pugio fidei* forma part del Catàleg Ripoll (núm. 1215), en l'edició de Leipzig del 1687.

³⁸⁰ BOBICHON, op. cit., p. 362.

³⁸¹ KAEPELLI. Dominicana Barcinonensia, op. cit., p. 51.

³⁸² CLARK, John Willis. *The care of books: an essay on the development of libraries and their fittings, from the earliest times to the end of the eighteenth century*. London : Variorum Reprints, 1975; PETROSKI, Henry. *The book on the bookshelf*. New York : Alfred A. Knopf, 1999, p. 55-73.

estaven los llibres amb cadenes i juntament los assientos i bancs, en fi era cosa vella i antiga³⁸³.

Caldria disposar de notícies precises sobre el moment en què es trobava la comunitat barcelonina per apuntar els motius que van impulsar el prior fra Rafael Rifós a emprendre l'obra. Sabem que la segona meitat del segle XVI hauria constituït en gran mesura un període d'esplendor per a la província dominica d'Aragó³⁸⁴, però sembla més plausible la necessitat d'adequar l'espai a un augment del nombre de llibres. Un increment en què l'afirmació i la difusió del llibre imprès hauria tingut un paper rellevant, però on també cal tenir en compte la contribució substancial de qui es revela com un dels benefactors principals de la biblioteca durant aquest primer període: fra Joan Cases, fill de Santa Caterina, on va prendre l'hàbit el 1567 i on va morir el 18 de febrer del 1615. Les rendes obtingudes de l'exercici de l'ofici de sastre les va destinar a obres de millora del convent, especialment a la renovació de la biblioteca, i a la compra, enquadernació i restauració de llibres, així com a l'adquisició d'"altres adornos" per a la mateixa. El *Lumen Domus* li dedica paraules de lloança a la mateixa crònica del 1588:

Ja en assò vent lo pare fra Cases fill del present convent y roper nostre, mogut de gran zel se va aficionar a dita obra y après la va acabar y l'a posada com ara està (com ho diré en altra ocasió llargament) a costes sues y treball, que és obra que l'onra molt nostre convent per ser tant principal, y amb tanta provisió de llibres que de cada-l dia la forneix fent-los religar y adobar, perquè sien casi perpètuos³⁸⁵.

Un manuscrit conservat al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB que recull els noms dels benefactors del convent barceloní i les bondats que li van dispensar és encara més ric en agraïments al frare sastre. El redactor no només cita de nou l'adquisició de nombrosos llibres i la restauració dels antics per part de fra Cases, sinó que també descriu els mobles costejats per a la nova biblioteca. Sabem que es tractava de prestatges "a lo moderno", de manera que tal vegada podríem pensar en uns armaris

---

³⁸³ CRAI Reserva UB Ms. 1005. *Lumen Domus I*, f. 106v. A Anglaterra, el sistema adoptat per l'Escorial va trigar a utilitzar-se i el 1703 encara era caracteritzat com "à la moderne": PETROSKI, op. cit., p. 139.

³⁸⁴ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 32-33.

³⁸⁵ CRAI Reserva UB Ms. 1005. *Lumen Domus I*, f. 106v.

on els llibres es trobaven tancats, en excel·lent tot i que indeterminat ordre. El text és clar respecte a l'existència de bancs, per la qual cosa no podem descartar la provisió d'escriptoris adossats o integrats a les llibreries:

Item reverendus pater frater Joannes Cases sacerdos filius huius conventus bonae memoriae dignus, qui in ordine laudabiliter vixit per 55 annos ab anno scilicet 1567 in quo fecit professione usque ad praesens tempus anni 1615 in quo vitam egit cum maximo exemplo vitaeque austeritate et obedientia. Nam fuit expertus in officio sartorio in quo semper laboravit vestes fratrum non solum huius conventus sed etiam aliorum huius Principatus diligenter sarciebat. Et quod de his alienis vestibus sarciebat et procurandis accipiebat pro suo labore, necnon de alijs diligentijs scilicet de impressione aliquorum librorum, fecit nobis multa opera necessaria ad ornatum et honorem et utilitatem huius nostri conventus. Videlicet, fabricavit sepulturam magnam in medio chori cum maxima perfectione et auctoritate, ut videre est. Item renovavit bibliothecam conventus non solum in augmento librorum et vetustorum reparatione, sed etiam in opere et fabrica lignea pluteorum in quibus pluteis libri reconduntur suo ordine mirifico cum suis sedilibus ad sedendum oportunis ...³⁸⁶.

Desconeixem amb detall l'abast de la reforma que recullen els dos testimonis, però la crònica de fra Camprubí indica clarament que la col·lecció, amb la supressió de les cadenes i dels faristols, progressava envers un model bibliotecari nou que acabaria imposant-se al continent europeu. Efectivament, a partir de mitjan cinc-cents l'aspecte de les biblioteques canvia radicalment en separar-se els llibres dels seus lectors i obrir-se grans sales diàfanos amb armaris adossats a les parets. Una forma que va començar

---

³⁸⁶ Així també, el reverend pare fra Joan Cases, sacerdot fill d'aquest convent, digne de bona memòria, que va viure en la religió de manera lloable durant cinquanta anys, des de 1567, en què va fer professió, fins al present any de 1615, temps durant el qual va viure amb el màxim exemple de vida, austeritat i obediència. Car va ser expert en l'ofici de sastre, amb el qual sempre va cosir els vestits dels frares, no només d'aquest convent, sinó també, diligentment, d'altres frares d'aquest Principat. I gràcies a allò que guanyava de cosir i tenir cura dels vestits dels altres, com també d'altres tasques, com la impressió d'alguns llibres, ens va procurar moltes obres necessàries per a l'embelliment, honor i servei d'aquest convent nostre. Per exemple, va fer construir una gran sepultura al centre del cor, amb la màxima perfecció i autoritat, com es pot veure. També va renovar la biblioteca d'aquest convent, no només amb l'augment de llibres i la restauració dels vells, sinó també amb la construcció de prestatges de fusta, en els quals es tornen a disposar els llibres en admirable ordre, amb els corresponents seients: CRAI Reserva UB Ms. 1934. *Llibre de memòries*, f. 19.

a gestar-se a principis del segle XVI per ser adoptada per primer cop a gran escala a la biblioteca de l'Escorial, finalitzada el 1584³⁸⁷.

Considerem vestigis d'aquesta etapa "a lo moderno" de la biblioteca els títols i la numeració manuscrits que exhibeixen al tall del davant alguns llibres procedents del convent dominic custodiats a la col·lecció del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB. Es tracta de còpies que conserven l'enquadernació original i no han estat guillotinades, per la qual cosa mantenen intactes els talls, amb les inscripcions corresponents³⁸⁸. Aquesta pràctica indicaria que els llibres es col·locaven amb el llom cap endins i el tall del davant cap enfora³⁸⁹. Reforça aquesta opinió el fet que el tall del davant, brunyit amb una substància que podria ser cera o clara d'ou, es mostra enfosquit, en haver estat exposat a la llum, respecte als talls de peu i de cap, que es presenten més clars. El trencament amb la tradició medieval, clarament expressat per fra Camprubí, podria indicar que els volums ja es col·locaven verticalment, enlloc de tombats, però és un altre dels aspectes que no podem afirmar amb seguretat. L'absència de marques a l'enquadernació, d'altra banda, demostra que en adoptar la biblioteca la seva nova forma es va decidir no encadenar els llibres.

Cal interpretar, en canvi, amb molta cautela els indicis que ens arriben de les antigues signatures topogràfiques de la biblioteca conventual. Les escasses còpies que mantenen les hipotètiques característiques d'aquesta segona època mostren, al tall del davant, una xifra aràbiga, element solitari sens dubte necessari per localitzar el llibre però de què desconeixem a quin component feia referència. Pel que fa al cas, el Ms. 921, datat per Miquel Rosell a finals del segle XVI podria aportar-nos alguna indicació³⁹⁰. Efectivament, el manuscrit inclou, al final d'una nota escrita probablement durant la primera meitat

---

³⁸⁷ BOUZA ÁLVAREZ, Fernando Jesús. Orden y unidad del saber en las librerías de la alta edad moderna. A: *Del escribano a la biblioteca: la civilización escrita europea en la alta edad moderna: siglos XV-XVII*. Madrid : Síntesis, 1992, p. 124-132; PETROSKI, op. cit., p. 129-130; Alfonso Muñoz Cosme destaca la rellevància de la Biblioteca Colombina de Sevilla i de la Medicea Laurenziana de Florència en el progrés envers l'afirmació de la "biblioteca salón": *Los espacios del saber: historia de la arquitectura de las bibliotecas*. Gijón : Ediciones Trea, 2004, p. 85-88.

³⁸⁸ N'és un exemple notable una Bíblia complutense amb enquadernació d'estil renaixentista en pell sobre fusta (CRAI Reserva UB XVI-1351 a 1356).

³⁸⁹ PETROSKI, op. cit., p. 77, 94.

³⁹⁰ CRAI Reserva UB Ms. 921. COMA, Pere Màrtir. *Directorium curatorum*. Descrit per: MIQUEL ROSELL, Francesc X. *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona. II, 501 a 1000*. Madrid : Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, 1958, p. 456-457.

del XVII als fulls de guarda, l'al·lusió a un imprès en català de la mateixa obra continguda al còdex, el *Directorium curatorum* de Pere Màrtir Coma: "Habetur dictus liber vulgari lingua editus in hac bibliotheca plu. 208". Sabem, doncs, que el número de *pluteus* indicava als frares la posició del volum desitjat, però un cop superat el sistema dels faristols, desconeixem amb seguretat a què al·ludia. Així, resulta enigmàtica la correspondència entre el guarisme present al tall i el *pluteus*, atès que se'ns fa difícil imaginar l'operativitat d'un sistema que únicament permet identificar el prestatge o bé, encara més, la llibreria, a l'hora de buscar un títol.

Sigui com sigui, la biblioteca creixia amb els llibres que li arribaven en forma de donatiu, tant de religiosos com de seglars. A l'espai dedicat a l'any 1591 el *Lumen Domus* recull el nom de fra Tomás Trujillo qui, a resultes d'una operació fallida, va acabar enriquint la biblioteca amb un substanciós nombre de llibres:

Solament en los primers anys lo pare mestre frare Thomás Truxillo avia emprat diners al convent per estampar los quadregesimals en lo convent, venent un censal (que no devia) casi lo convent ne fonch ben pagat, perquè dits llibres no tingueren tirada, y a la postre donant comptes va comprar un dossel de vellut negre y feu fer lo vestiment o tern a costas suas, lo qual feu fra Miquel Trossera brocador sobredit ab molta perfecció. Y també va portar de Castella molta diversitat de llibres los quals se relligaren en lo convent a costas suas y entre unes coses y altres los comtes se clogueren y acabaren, y axí a costas del convent la sacristia té vestiments y la llibreria molts llibres³⁹¹.

En morir un frare, els seus llibres, ho hem vist a les *Assignationes*, passaven a mans d'un germà d'hàbit o bé directament a la biblioteca del convent. En el cas de fra Francesc Palau, vicari general de l'orde al Principat, es va tractar d'una col·lecció molt nodrida³⁹². És probable que l'ingrés, de cop, d'un nombre tan elevat de volums a la biblioteca

---

³⁹¹ CRAI Reserva UB Ms. 1005. *Lumen Domus I*, f. 114v-115r. Els sermons en qüestió són: TRUJILLO, Tomás. *Conciones quadregesimales quadruplices*. [Barcelona] : impressae in Conuentu Barcinonensi Sanctae Catherinae Martyris, typis Pauli Mali & Sebastiani Cormellas, 1591.

³⁹² Fra Francesc Palau, autor d'algunes traduccions al castellà de sermons d'autors portuguesos, va professar al Convent de Santa Caterina el 13 d'agost del 1604 i va morir l'11 de novembre del 1641: COLLELL. *Escritores dominicos*, op. cit., p. 192-194.

inspirés en qui era prior en aquell moment, fra Pere Màrtir Moixet, el viu desig de continuar enriquint-la, amb el propòsit, segons el cronista, d'integrar-hi un llibre cada dia del seu priorat.

A 11 de dit mes y any, dia de sant Martí [11 de novembre? del 1641], morí lo molt reverend pare mestre fra Francesc Palau, vicari general del present Principat de Catalunya y fill del present convent. Feu-se-li un sumptuós enterro, cantaren-li la missa a cant d'orgue los cantors de la Seu. Tenia una bella y grandiosa llibreria y lo pare prior, per l'affició gran que y té, y també lo dit pare mestre Palau ja ab aquest fi procurava tots los llibres que podia haver exquisits comprar-los, persò se li'n trobaren passats de 500 tomos entre fol., 4. y 8. que no y eran tots los quals luego los hi feu portar. Advertint que vol dit pare prior posar-ni en dita llibreria tants quants dies serà estat prior, que vinga a un per cada dia³⁹³.

Com és ben sabut, els llibres de la biblioteca comuna i els que es trobaven *ad usum* no eren els únics volums custodiats als convents. El *Lumen Domus* ens ha transmès la preocupació del prior fra Bernat Sarrià pel tracte que rebien els llibres del cor per part dels estudiants, fet que el va obligar el 1597 a tancar-los sota clau:

Item per llevar un gran inconvenient que los llibres del nostro cor patian naufragi dels minyons o estudiants per fer açots (?), feu fer lo pare prior clau al faristol y los calaxos que estan al peu del Cristo del dit cor, y tencan allí los dits llibres, los quals estaven abans a benefici de naturalesa en l'entrada del cor en aquella stancia ab uns parastatges, y quisvulla los obria y tencava a son gust, tant que llensaren ...? en particular un llibre nou tellant fulles d'ell y de l'offici de la Semmana Santa, perçò se feu exa trassa, y ha reexit molt bé y estan ben guardats. L'a feta dita obra fra Pere Oliver, fuster³⁹⁴.

---

³⁹³ CRAI Reserva UB Ms 1006. *Lumen Domus II*, p. 22.

³⁹⁴ CRAI Reserva UB Ms. 1005. *Lumen Domus I*, f. 143v. Els llibres litúrgics es compten entre els primers volums atesorats pels dominics. Inventariats com un més dels objectes per al culte, es consideraven un patrimoni important, mereixedor d'una cura especial, i segons les disposicions d'Humbert de Romans havien de ser conservats a la sagristia, al cor, o bé en un altre lloc especialment habilitat. Vegeu IMPROTA, op. cit., p. 23-24, 26.

No devia ser un cas rar que els religiosos novells mostressin poca reverència envers aquestes obres, si fra Humbert de Romans al seu *Tractatus de instructione novitiorum secundum modum vivendi in ordine fratrum praedicatorum* adverteix als joves novicis que manipulin amb cura els llibres corals, tot fent-los responsables de llur tutela³⁹⁵.

Com moltes biblioteques conventuals, la dominica de Santa Caterina es va nodrir també de la generositat de particulars, en forma de donacions o bé de llegats. Podem citar el cas del diplomàtic Guillem Ramon de Santcliment i de Centelles (1545?-1608), de qui el CRAI Biblioteca de Reserva de la UB conserva dues edicions amb sengles exdono i marques de propietat del convent barceloní³⁹⁶. Al recull de benefactors de la comunitat dominica citat més amunt llegim, al seu propòsit: *fuit maximus noster et precipuus affectus, ac de ordine et conventu hoc benemeritus*³⁹⁷. Mort a Praga, on exercia d'ambaixador de la monarquia espanyola, el seu cos va ser traslladat a Barcelona per ser enterrat a Santa Caterina, voluntat que havia expressat en vida³⁹⁸.

Acabem aquest capítol amb l'esment a un document que demostra la magnitud que podien arribar a adquirir les biblioteques *ad usum* dels religiosos. Es tracta del *Memorial de los libros que tiene el padre fray Thomás Serra de Santa Cathalina Mártir de Barcelona, 1614*, un quadern de 10 folis, tres dels quals en blanc, relligats al final del Ms. 1334 del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, un *Marial* del propi fra Serra³⁹⁹. L'inventari recull 107 edicions en 119 volums, impresos entre el 1534 i el 1613, i 30 llibres manuscrits. El seu autor manifesta una especial cura en la consignació dels títols, acompanyats majoritàriament pel lloc i la data de publicació i escrits en una cal·ligrafia polida. El contingut és característic en una biblioteca d'un religiós consagrat a la predicació: abunden els comentaris a la Bíblia, les seves concordances, els sermonaris, les vides de sants i les vides de Crist, els concilis i textos propis de l'orde, com l'obra de

---

³⁹⁵ IMPROTA, op. cit., p. 24.

³⁹⁶ BONFINI, Antonio. *Rerum Ungaricarum decades quattuor, cum dimidia*. Francofurti : apud Andream Wechelum, 1581. CRAI Reserva UB CM-624; GWAGNIN, Aleksander. *Rerum Polonicarum tomi tres*. Francofurti : excudebat Ioann. Wechelus : impensis Sigis. Feyerabendij, 1584. CRAI Reserva UB B-72/7/17.

³⁹⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1934. *Llibre de memòries*, f. 14.

³⁹⁸ Vegeu el seu registre a: Santcliment i de Centelles, Guillem Ramon de, -1608. A: CRAI Biblioteca de Reserva. *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 5 de novembre del 2017]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=query&o2=exact&x1=POS&k1=santcliment+i+de+centelles,+guillem+ramon+de,+1608>.

³⁹⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1334. SERRA, Tomàs. *Mariale concionum in quo variae conciones super diversa evangelia diversarum festivitatum B. Virginis Mariae reperientur...* 1624.

fra Humbert de Romans; però no hi falten l'imprescindible Calepino, un parell de gramàtiques, algun clàssic i fins el *Lunario* de Jeroni Cortès i el *Reportorio* de Jerónimo de Chaves⁴⁰⁰. També resulta previsible la presència del *Thesaurus concionatorum* del citat uns paràgrafs més amunt fra Tomás de Trujillo, en l'edició impresa a Barcelona el 1579. Manuel Ambrosio Sánchez s'ha concentrat sobretot en aquest tractat a *La biblioteca del predicador (en el siglo XVI)*. El treball parteix de les retòriques sacres que sovintegen amb especial intensitat a la dècada dels 70 del cinc-cents per determinar quines virtuts i preparació intel·lectual eren requerides al predicador, així com les lectures que li resultaven necessàries⁴⁰¹. Tornant a l'inventari de llibres del predicador dominic, tant per la seva riquesa i diversitat com per la sorprenent completesa bibliogràfica exhibida és mereixedor d'un estudi aprofundit, que ens agradaria dur a terme en el futur.

L'últim apunt sobre el període previ a fra Ripoll, que ens arriba d'una de les cròniques preparatòries del *Lumen Domus*, ens trasllada a l'admiració que va despertar la biblioteca entre un grup de soldats holandesos i anglesos, el 13 d'agost del 1694, durant una visita, es pot dir, lingüística :

Este mismo día han venido al convento muchos olandeses y ingleses, *causa curiositatis et non devotionis*, si bien han venido algunos atraídos de la buena latinidad del reverendo padre fray Pablo Fiter, que fue a ver sus navíos. Hablóles en latín, y deseosos de comunicarse con el latín idioma, por no entender otro, y haver sido dicho padre lector el primero que les hablasse latín, vinieron al conbento a ver y oyr. Nuestro padre prior les hizo agasajo y muchos otros padres. Alabaron mucho la librería...⁴⁰².

Si bé al llarg d'aquestes pàgines no hem pogut oferir dades precises sobre el nombre de volums custodiats i la seva composició per matèries des de la fundació del convent fins

---

⁴⁰⁰ Vegeu l'interessant estudi de Federico Palomo sobre la biblioteca d'un anònim predicador jesuïta portuguès: *Anaqueles de sacra erudición: libros y lecturas de un predicador en el Portugal de mediados del siglo XVII. Lusitania sacra*. 2006, 2ª série, núm. 18, p. 118-146.

⁴⁰¹ AMBROSIO SÁNCHEZ, Manuel. *La biblioteca del predicador (en el siglo XVI): renovación y continuidad*. A: CÁTEDRA, Pedro M. [et al.] (dir.). *El escrito en el siglo de oro. Prácticas y representaciones*. Salamanca : Ediciones Universidad de Salamanca ; Paris : Publications de la Sorbonne ; Madrid : Sociedad Española de Historia del Libro, 1998, p. 289-304.

⁴⁰² CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, f. 214v, 215r.

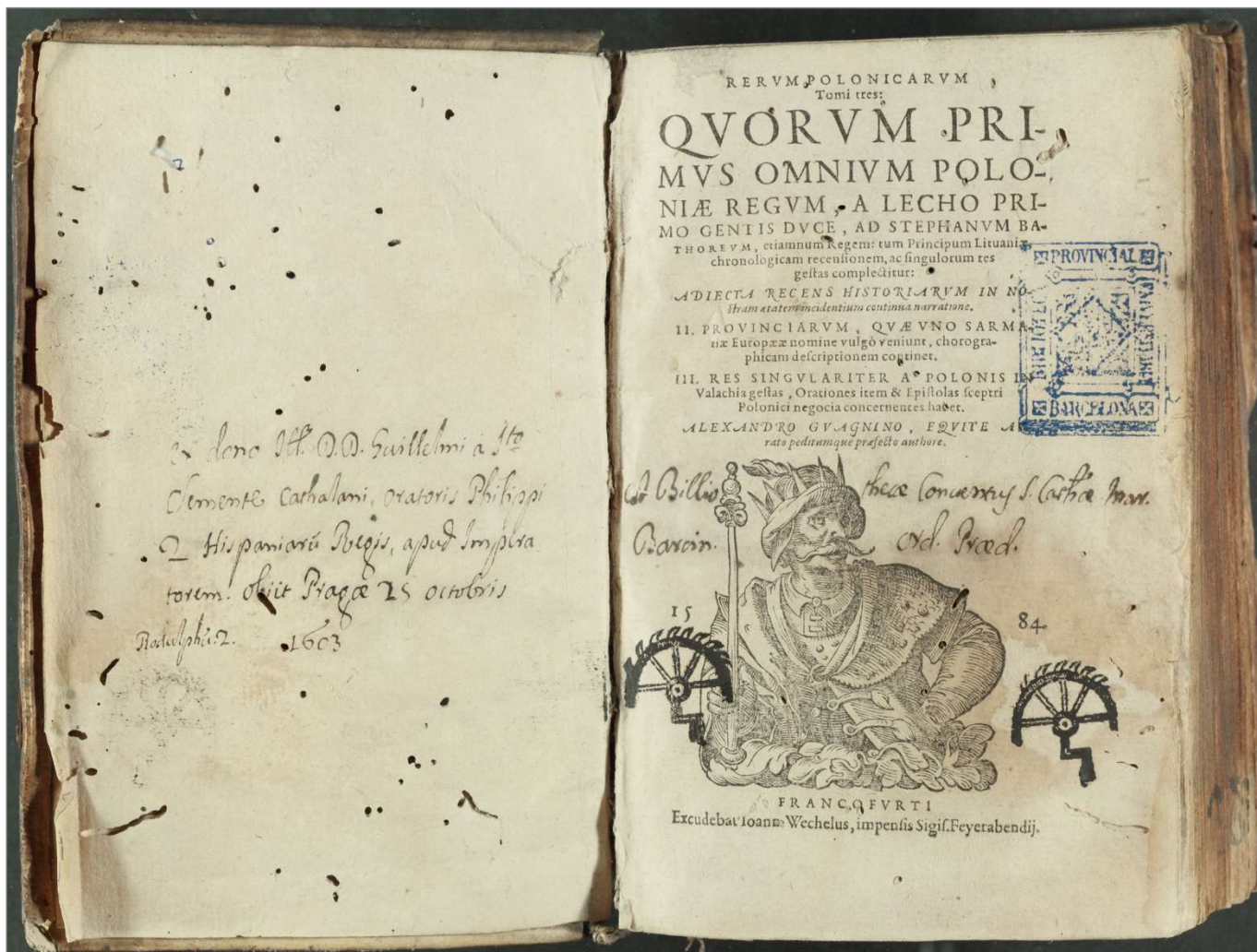
al segle XVIII, pensem que les notícies que s'hi apleguen ens parlen d'una comunitat de frares que atorgava una importància singular als llibres, tal vegada amplificada per l'impuls decisiu d'alguns dels seus membres. Però són també testimonis d'una col·lecció en moviment, que guanya i que perd llibres, i que canvia la seva fesomia, per adaptar-se als nous temps, o al propi volum de la col·lecció, en una data certament primerenca. Es manifesta, en definitiva, una centralitat que es troba als mateixos fonaments de l'orde, com hem vist a l'espai dedicat a les biblioteques a l'Orde de Sant Domènec que obre la present secció de la tesi.

II.2. (1) - Títol manuscrit i signatures topogràfiques prèvies a l'etapa Ripoll al tall del davant de: *Bíblia. Políglota. 1514-1517. Secu[n]da pars Veteris Testamenti. In hac preclarissima Co[m]plutensi universitate : de mandato [et] sumptibus... Fra[n]cisci Ximenez de Cisneros..., industria [et] solertia... Arnaldi Guilielmi de Brocario artis impressorie magistri, 1514.*
CRAI Reserva UB XVI-1352

Ex dono Ill. V.D. Guillelmi à Ste
 Clemente Cathalani, oratoris Philippi
 Hispaniarum Regis, apud Imperato-
 rem. Sicut Pragæ 25 octobris
 Radulphi 2. 1603

RERVM POLONICARVM
 Tomi tres:
**QVORVM PRI-
 MVS OMNIVM POLO-
 NIÆ REGVM, A LECHO PRI-
 MO GENIS DVCE, AD STEPHANVM BA-
 THOREVM, ciamnum Regem: tum Principum Lituaniae**

chronologicam recensionem, ac singulorum res
 gestas complectitur:
 ADIECTA RECENS HISTORIARVM IN NO-
 stram aetatem incidentium continua narratione.
 II. PROVINCIA RV M, QVÆ VNO SARMA-
 tiae Europaeae nomine vulgò veniunt, chorogra-
 phicam descriptionem continet.
 III. RES SINGVLARITER A POLONIS IN
 Valachia gestas, Orationes item & Epistolas sceptri
 Polonici negocia concernentes habet.
 ALEXANDRO GVAGNINO, EQVITE A
 rato pedumque praefecto auctore.

FRANCQVRTI
 Excudebat Ioann. Wechelus, impensis Sigif. Feyerabendij.

II.2. (2) - Nota d'ex-dono de Guillem Santcliment i de Centelles en la mà de, probablement, fra Salvi Casanovas a la guarda de CRAI Reserva UB B-72/7/1

II.3. Espai físic i espai de prestigi

Llevat del ja esmentat document de la segona meitat del XVIII, no localitzat, que Barraquer situa en època del govern de fra Joan Tomàs de Boixadors⁴⁰³, no existeix cap altre testimoni sobre l'aspecte que presentava la biblioteca abans del seu primer enderroc, l'any 1823, un fet que veurem al capítol II.9. d'aquesta tesi. Tanmateix, l'àmplia consulta de documentació i l'ajut brindat per una responsable de l'excavació del solar de l'antic mercat de Santa Caterina, Josefa Huertas Arroyo, ens ha permès representar-la amb cert detall, fita que considerem especialment satisfactòria. Si no hagués estat possible fer-ho, aquest treball, que tanta importància concedeix a la materialitat dels llibres, s'hauria vist mancat d'un complement fonamental: les estances on es guardaven i on es consultaven.

D'antuvi, ja hem vist com, en quedar en runes la biblioteca després de les bombes caigudes el 1697, se'n va construir una de nova, a sobre del refectori. A la següent figura observem, senyalat amb una "R", l'emplaçament del refectori al recinte conventual, davant del claustre gòtic, als costats del qual veiem, respectivament, l'església i el segon claustre. Perpendicular a l'església, al fons, destaca el dormitori.

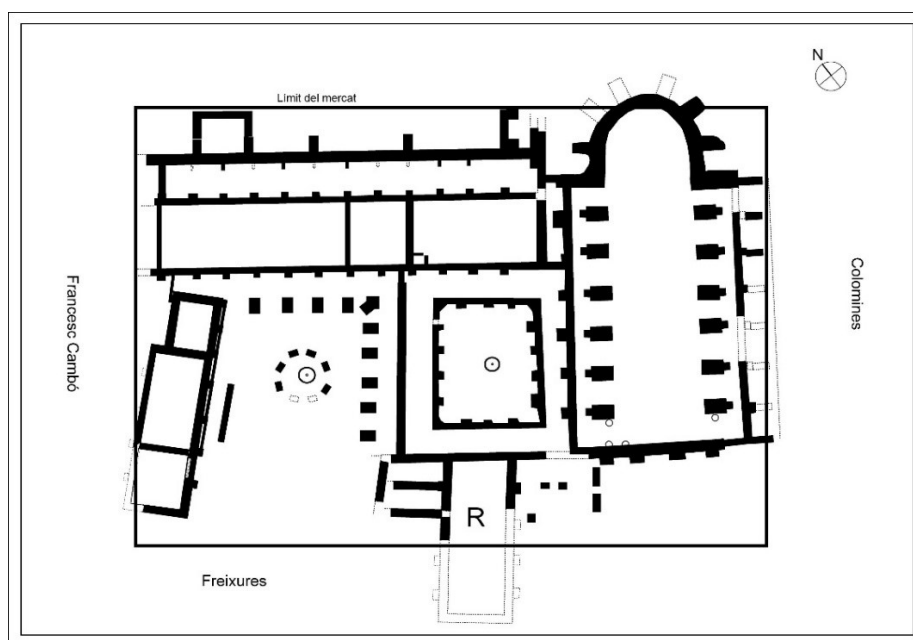

figura 1: proposta de la fase del segle XVIII del Convent, segons dades arqueològiques. Autoria: Jordi Aguelo i Josefa Huertas sobre base planimètrica realitzada per Judit Vicò (coord. de l'equip gràfic de l'excavació de l'antic mercat de Santa Caterina– Codex, SCCL)

⁴⁰³ BARRAQUER I ROVIRALTA. *Las casas II...*, op. cit., p. 35.

La biblioteca, al nord donava al claustre, això és, era un dels sobreclaustres del cenobi⁴⁰⁴. Al sud, en canvi, donava al carrer del Tragí. Pel que fa a les seves dimensions, les excavacions realitzades a la zona interior del mercat en permeten documentar una amplada de nou metres, mentre que de la llargada, com que l'edifici superava els límits del mercat i, per tant, acabava en una zona que no va ser excavada, només es pot oferir una xifra aproximada, que se situaria al voltant dels vint metres⁴⁰⁵. La sala principal de la biblioteca rebia llum natural del claustre, i tenia dos balcons amb cortines. L'espai del Secret, en canvi, s'obria a l'estret carrer del Tragí, i comptava amb dues finestres, una ubicació adequada per a una sala on la foscor i les pintures als murs que descobrirem al capítol II.5.5. no convidaven a una lectura particularment plaent⁴⁰⁶.

Altres característiques de la biblioteca reproduïen fesomies característiques en col·leccions coetànies, algunes de llarga tradició. Entre aquestes últimes, la celebració del fundador o benefactor de la col·lecció⁴⁰⁷. Tant Barraquer com Torres Amat esmenten l'existència d'un retrat de fra Tomàs Ripoll. Si el primer el situa "sobre el portal mayor", el segon hi afegeix la presència d'una làpida commemorativa del mecenatge actuat en la biblioteca, que hauria copiat Jaume Ripoll Vilamajor⁴⁰⁸.

A part del "cos de la llibreria" i del quartet de llibres prohibits o Secret, la biblioteca tenia una avantsala amb mapes, atractiu clàssic de les biblioteques barroques:

Ella tiene su atrio correspondiente, qual en la diversidad de curiosos mapas, que presentan entrambos globos, y las quatro partes del mundo, con todas sus naciones y ciudades principales, es digno embeleso de la curiosidad y recreo de todo buen gusto⁴⁰⁹.

---

⁴⁰⁴ Sobre la importància d'una bella i reposada vista, preferentment a un jardí, afavoridora de l'estudi, vegeu: MASSON, André. *Le Décor des bibliothèques du Moyen Age à la Révolution*. Genève : Librairie Droz, 1972, p. 89.

⁴⁰⁵ Informació proporcionada per Josefa Huertas Arroyo.

⁴⁰⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, f. 245r: "Per lo maitg del present any 1800 se feren las persianas del cos y del quartet de la llibreria, esto és, de los dos balcons de la part del claustro y de las dos ventanas de la part del Tragí".

⁴⁰⁷ Vladimir Koudelka documenta, al Liber PP del fons "Libri" de l'AGOP, una inscripció sobre la porta de la biblioteca del convent dels dominics de Fermo que recorda la donació de molts llibres per part del Mestre de l'Orde, fra Tommaso di Fermo (m. 1414): op. cit., p. 183.

⁴⁰⁸ TORRES AMAT, op. cit., p. 543. La col·lecció pública del Colegio de San Acacio de Sevilla també comptava amb un retrat del seu fundador, el ja esmentat cardenal Gaspar de Molina y Oviedo (vegeu el capítol I.4.2. d'aquesta tesi): LÓPEZ LORENZO, op. cit., p. 5.

⁴⁰⁹ BARRAQUER I ROVIRALTA. *Las casas II...*, op. cit., p. 35.

De fet, els objectes científics i les representacions cartogràfiques eren un dels additaments que havia de tenir una biblioteca segons el projecte de Claude Clément: “Abacus primus: Instrumenta mathematica; Abacus secundus: Numismata antiqua; Abacus tertius: Erudita rudera prisca temporis; Abacus quartus: Quaedam naturae et artis miracula. Globus & sphaera in medio bibliothecae ne deesto”⁴¹⁰.

Tocant a la qüestió del seu grau d’embelliment, només sabem que l’any 1776 estava guarnida amb retrats de cardenals⁴¹¹. Com apuntàvem al capítol sobre les biblioteques dominiques, la nostra hipòtesi és que els espais de la biblioteca cateriniana no feien ostentació de cap luxe. Dues raons ens condueixen a pensar-ho: en primer lloc, el tarannà pràctic i auster de fra Ripoll, enemic dels fasts i del dispendi gratuït; en segon, el fet que cap de les fonts consultades, a la lloança dels seus fons bibliogràfics, no uneixi l’admiració per la bellesa de l’espai.

En la línia pragmàtica del General català, les còpies procedents del cenobi barceloní examinades en el decurs d’aquest treball manifesten que no sembla que a Santa Caterina s’hagués dut a terme una campanya d’uniformització de relligadures i de lloms, tot seguint una visió harmoniosa dels volums a les lleixes. Al contrari, fins i tot els llibres adquirits al mercat de segona mà o bé la pròpia col·lecció Dalmases van conservar llur enquadernació original. Altres biblioteques conventuals barcelonines, en canvi, van optar per uniformitzar l’aparença externa dels llibres, entre la segona meitat del segle XVIII i principis del XIX. Una opció que en menor o major mesura haurien adoptat les biblioteques dels carmelitans descalços de Sant Josep, dels mínims de Sant Francesc de Paula, dels agustins de Sant Agustí i dels franciscans de Sant Francesc d’Assís.

Malgrat trobar-se hipotèticament desproveïda de superficialitats decoratives, la biblioteca era un espai de prestigi. La seva amplitud va permetre que a partir del 1782 se celebressin les eleccions dels priors, un esdeveniment que obligava la col·lecció a tancar les seves portes als seglars durant tot un matí⁴¹².

---

⁴¹⁰ CLÉMENT, op. cit., p. 376-389.

⁴¹¹ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 474.

⁴¹² CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 492, 502.

Altrament, resultava un espai conventual ineludible, que desvetllava l'admiració dels personatges destacats que acudien al cenobi de visita⁴¹³. Si ja hem vist com va interessar fra José Maria de Ribeiro Fonseca da Evora el 1740, al *Lumen Domus* han perdurat altres visitants il·lustres: el 7 d'octubre del 1744 el bisbe de Vic, Manuel Muñoz (ca. 1670-1751), que aprecia singularment la biblioteca, "per ser un senyor molt literat", i l'acollida dispensada pel prior, fra Josep Mercader, i el bibliotecari, fra Pere Màrtir Anglès⁴¹⁴. L'any següent la crònica recull la visita del bisbe de Barcelona, Francisco del Castillo y Vintimilla (1692-1749), que "s'és assentat a la llibreria un bon rato, conversant amb lo pare bibliotecari i altres religiosos"⁴¹⁵. L'últim testimoni es refereix a l'ambaixador de Nàpols, que recorre el convent i li és mostrada la biblioteca el 14 de març del 1747⁴¹⁶.

Hem de destacar, d'aquestes visites, la transformació de la biblioteca en un espai de sociabilitat, tant religiosa com erudita, i la funció que hi adopta fra Pere Màrtir Anglès. Efectivament, el bibliotecari no només fa de nexa entre els continguts de la col·lecció i el visitant-lector, sinó que esdevé el representant de la vàlua intel·lectual i de la fama de la comunitat barcelonina.

---

⁴¹³ Sobre el significat de les visites al convent per part de personalitats de relleu vegeu: López Ribao. *Religión...*, op. cit., p. 403.

⁴¹⁴ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 346; CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*, p. 132.

⁴¹⁵ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 350.

⁴¹⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 356.

II.4. Els bibliotecaris

II.4.1. Introducció

La figura del bibliotecari en una comunitat de frares predicadors, a la primera meitat del set-cents, com Santa Caterina, ha de ser contemplada des de diversos punts de vista. En la seva anàlisi cal considerar tant les circumstàncies pròpies del cenobi, com la tradició i els imperatius de l'orde i, encara, l'etapa de consolidació i expansió que en general van viure les biblioteques al llarg d'aquest període. Una etapa en què els fons libraris creixen numèricament i amb més freqüència s'obren al reduït públic forà consagrat al cultiu de l'estudi i de l'erudició, els membres de la famosa República de les Lletres. Altrament, tampoc hem d'oblidar que la col·lecció va florir sota el mecenatge i la vigilància d'un alt eclesiàstic establert a Roma, on tenia l'oportunitat de conèixer les pràctiques posades en marxa per experts bibliotecaris d'elevada categoria intel·lectual, per davant de tots els de la Casanatense⁴¹⁷.

Al capítol sobre les biblioteques dels predicadors ja hem vist quines eren les missions que fra Humbert de Romans assignava al bibliotecari al *De officio librarii*, un text en què la professionalització de la figura no deixa de sorprendre'ns, i transmissor d'un conjunt de recomanacions que continuaven sent de referència per als dominics en les constitucions vigents en temps de fra Tomàs Ripoll.

Tanmateix, pel que fa a Santa Caterina, resulta difícil destriar en quina mesura hi incideixen, respectivament, les disposicions de fra Romans i sia les pràctiques biblioteconòmiques que s'havien afirmat en les col·leccions barroques, sia les que s'estaven experimentant en les preil·lustrades. En qualsevol cas, és cert que ens trobem en una etapa d'especialització de la figura del bibliotecari, abocat a la gestió, com dèiem, de grans col·leccions cada cop més obertes al públic.

Sigui com sigui, en l'ampli conjunt de documentació consultada, les funcions dels bibliotecaris del cenobi barceloní es perfilen com segueix: administrar les rendes

---

⁴¹⁷ A propòsit dels bibliotecaris romans vegeu: DONATO, Maria Pia. *Honneur, service, savoir: les bibliothécaires romains (XVII -XVIII siècles)*. A: *Histoire des bibliothécaires, Lyon, du 27 au 29 novembre 2003* [en línia]. Lyon : École nationale supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques [ENSSIB], 2003. [consulta feta el 26 de maig del 2019]. Disponible a: <https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/notices/1294-honneur-service-savoir-les-bibliothecaires-romains-xvii-xviii-siecles>.

destinades a la biblioteca; obrir-la, tancar-la, i custodiar-ne les claus; adquirir llibres per al seu augment; redactar-ne els catàlegs; elaborar un seguit de recursos per a la recuperació de la informació de determinats documents; aplegar els documents de poques pàgines en volums facticis, segons llur temàtica; segregat una part de la col·lecció i conservar-la al Secret; exercir la censura; identificar els llibres amb marques de foc i segells; indicar a la portada el nom del benefactor o del donant; i, finalment, atendre el públic i mostrar la col·lecció durant les visites efectuades al convent per personatges d'alt rang, amb qui tal vegada caldrà mantenir una conversa erudita.

Com hem vist, no es podien comprar obres sense posar en coneixement del General quins n'eren els títols, i els recursos econòmics establerts per a la biblioteca no havien de ser desviats per a un altre propòsit sota cap concepte. Fora d'aquestes qüestions, ignorem quina era l'autonomia del bibliotecari, malgrat que en el cas de fra Pere Màrtir Anglès la presumim considerable.

Igualment, és essencial recordar fins a quin punt van ser intensos els anys posteriors a la destrucció de la biblioteca, quan tot estava per fer: construcció de l'espai, establiment d'una ordenació física per matèries, gestió del flux constant de llibres adquirits per mitjà de fra Ripoll (entre els quals, cap al final de la vida del predicador català, la col·lecció Dalmases), redacció de catàlegs i elaboració de les ordinacions de la biblioteca pública.

Els bibliotecaris, però, no estaven sols en l'exercici de les seves funcions, sinó que comptaven amb l'ajut d'un frare llec, la participació del qual durant el període estudiat resta força indeterminada, ja que només en detectem una hipotètica col·laboració en el grup de cal·ligrafies no identificades dels catàlegs manuscrits examinats.

Pel que fa a les hores de dedicació a l'ofici, i a les dispenses de què gaudien, una nota del consell conventual de l'1 de juliol del 1760 senyala que l'arxiver treballaria "de la misma forma y con el mismo arreglamiento que el bibliotecario", això és, tres hores al matí i tres hores a la tarda, amb dispensa d'assistència al cor i del càrrec d'hebdomadari⁴¹⁸.

---

⁴¹⁸ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 123r.

Són tres els bibliotecaris coneguts actius a la comunitat barcelonina durant la primera meitat del set-cents: fra Salvi Casanovas, fra Jacint Turull, i una figura particularment interessant, fra Pere Màrtir Anglès.

II.4.2. Fra Salvi Casanovas i fra Jacint Turull

El 15 de novembre del 1688 fra **Salvi Casanovas** va professar a Santa Caterina, on morí el 24 de novembre del 1735, per ser enterrat dos dies després en la sepultura comuna dels religiosos⁴¹⁹.

Al capítol provincial celebrat a Barcelona el 1726 va ser nomenat historiador del Principat per a la província aragonesa dominica⁴²⁰. Uns anys abans, el 1715, li havia estat confiada una altra tasca historiogràfica rellevant, com llegim a la crònica del 14 de juliol del 1715 del *Lumen Domus*:

[Al marge:] Dispensacions del cor llevadas

Al pare fra Salvi Casanovas li ha donat orde [el prior fra Rafael Figuerola] no se valgués de la patent del pare general en què lo dispensava com a lector actual, ni meno de la carta circular del mateix per treballar los anys de l'orde, en lo què l'aplicava, solament en assò eximir-lo del cor, y qualsevol altre empleo⁴²¹.

És interessant constatar, en el cas específic de fra Casanovas, les dispenses concedides pel General de què gaudien els religiosos consagrats als annals de l'orde, un privilegi de què aparentment el bibliotecari hauria abusat. Així, les dues fonts tot just citades donen fe del grau màxim que hauria assolit fra Casanovas -lector-, i de la labor historiogràfica que li va ser assignada. Pel que fa a aquesta darrera, únicament hem localitzat el testimoni de la seva mà en una secció del volum segon del *Lumen Domus*, la redacció de la crònica des del 1677 al desembre del 1700⁴²².

---

⁴¹⁹ AHPDA. Llibre 31. *Professions*, f. 4v; ACA. ORM. Universidad, volumen 304, *Llibre d'òbits*, f. 3v.

⁴²⁰ DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1726 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli provincialis celebrati Barchinonae in Conventu Sanctae Catharinae Virginis & Martyris, die 11 Maii 1726*. Valentiae : apud Antonioium [sic] Balle..., [1726 o post.], p. 15.

⁴²¹ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 309.

⁴²² CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 517 a 625.

Si examinem ara la seva petjada a la col·lecció conventual, cal dir que desconeixem a partir de quin moment va començar a ser-ne el responsable, però sabem, per contra, que en va ser bibliotecari fins a la mort, esdevinguda poc abans de l'obertura al públic. Resulta rellevant que en el moment del seu traspàs fos procurador del General, això és, el seu agent, i per tant una figura de la seva plena confiança. De fet, com a bibliotecari va participar en les operacions derivades del mecenatge del nostre dominic, atès que distingim la seva peculiar cal·ligrafia a nombroses de les notes de compra Ripoll -algunes datades el 1732- sense que, en canvi, aparegui a cap dels catàlegs manuscrits examinats.

Són més riques les notícies disponibles sobre el seu successor, fra **Jacint Turull**, que el 23 de novembre del 1697 professa a Santa Caterina, on mor el 23 de juny del 1743⁴²³. Va arribar a ser mestre en sagrada teologia⁴²⁴, i a assolir diversos càrrecs destacats. Fou prior de l'Acadèmia de Sant Tomàs⁴²⁵, i curiosament va precedir fra Salvi Casanovas en la funció d'historiador del Principat per a la província dominica d'Aragó, en ser-ne designat al capítol provincial de Saragossa del 1722⁴²⁶. Altrament, el capítol provincial de Barcelona del 1738 el va nomenar examinador de llibres⁴²⁷.

L'abril del 1726 obté una llicència per anar a Roma, on s'està fins al febrer del 1727, quan se li'n concedeix una altra per tornar al convent d'origen⁴²⁸. Desconeixem els motius del seu viatge, però pensem que a la cúria dominica va freqüentar el també fill del cenobi barceloní fra Tomàs Ripoll, en aquell moment company del General fra Antonin Cloche.

Si descobríem la mà de fra Salvi Casanovas en la redacció del *Lumen Domus*, l'únic document que certifica la faceta d'historiador de fra Turull són les pàgines escrites per

---

⁴²³ AHPDA. Llibre 31. *Professions*, f. 13r; ACA. ORM. Universidad, volumen 304, *Llibre d'òbits*, f. 10r.

⁴²⁴ El nomenament va ser el 2 de febrer del 1736: AGOP IV.209c, f. 41r.

⁴²⁵ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 305, nota.

⁴²⁶ DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1722 : SARAGOSSA, ARAGÓ). *Acta capituli provincialis celebrati Caesaraugustae in Regio Praedicatorum Conuentu die 25 Aprilis, anni 1722*. Barcin. : apud Raphaellem Figuerò, [1722 o post.], p. 22.

⁴²⁷ DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1738 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli provincialis celebrati Barchinone in Conventu Sanctae Catharinae Virg. & Mart. die 26 Aprilis anno 1738*. Valentiae : in officina Josephi Thomae Lucas, [1738 o post.], p. 12.

⁴²⁸ AGOP IV.209c, f. 22r, 23v.

ell en un dels proto-*Lumen Domus*, narrant els fets del convent des del gener del 1740 fins al 1742⁴²⁹.

Respecte a la funció de bibliotecari, exercida durant vuit anys, des de la mort de fra Casanovas, al novembre del 1735, fins al seu propi traspàs el 1743, gràcies a la identificació de la seva cal·ligrafia el podem considerar autor de dos dels catàlegs manuscrits estudiats: el de matèries (CRAI Reserva UB Ms. 768) i el de títols (CRAI Reserva UB Ms. 1394). El seu pas per la col·lecció conventual també es palesa en les amonestacions que el 1739 li va fer fra Ripoll a propòsit de la gestió de les rendes destinades a la biblioteca i de la compra de llibres sense la consulta prescrita, episodi tractat al capítol sobre el mecenatge.

II.4.3. Laboriós, inquiet, polifacètic: fra Pere Màrtir Anglès

Aquest dominic fou, sens dubte, el bibliotecari que va deixar més senyals de la tasca duta a terme en la col·lecció cateriniana⁴³⁰. Això no obstant, és necessari valorar que va romandre en el càrrec tretze anys, cinc més que el seu predecessor, i que quan va assumir les funcions la biblioteca es trobava en una situació de major estabilitat, tant des del punt de vista de disposició de catàlegs com, encara, d'experiència d'obertura al públic.

Al Llibre de les *Professions* conservat a l'Archivo Histórico de la Provincia Dominicana de Aragón llegim que fra Pere Màrtir Anglès, "civitatis Tarraconae" va professar al convent dels predicadors barcelonins el 30 d'abril del 1704. Per la nota sobre la seva presa d'hàbit als 19 anys, el dia 29 d'abril del 1703, sabem que el seu pare era Lluç Anglès, ferrer d'ofici, i que la seva mare es deia Mònica, així com que el seu nom de baptisme era Josep⁴³¹. Al contrari de fra Jacint Turull i en comú amb fra Salvi Casanovas, mai no va arribar més enllà del simple grau de pare lector, tot i els mèrits demostrats, un fet ocasionat potser per una personalitat complicada.

Així ho demostrarien unes entrades del *Regestum actorum* del Mestre de l'Orde fra Agostino Pipia. Efectivament, el 13 de novembre del 1722 trobem fra Anglès assignat a

---

⁴²⁹ CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias*, f. 392-401.

⁴³⁰ Sobre fra Pere Màrtir Anglès vegeu: TORRES AMAT, op. cit., p. 44-45; COLLELL. *Escritores dominicos*, op. cit., p. 29-31; OLMO LETE, G. del. *Semitistas catalanes del siglo XVIII*. Sabadell : AUSA, 1988, p. 19-37.

⁴³¹ AHPDA. Ms. 30. *Libro de tomas de hábito*, p. 148.

la comunitat italiana de Santa Maria della Quercia, a Viterbo, on residia per haver comès un delicte que suposem d'apostasia⁴³². Absolt, se li va retornar l'hàbit i va poder tornar al convent de professió. Prop de dos anys més tard, de nou a Santa Caterina, es produeix una situació que demostra la inclinació favorable de fra Ripoll envers el seu paísà. El 5 de gener del 1725, essent provincial d'Aragó, es preocupa que fra Anglès sigui perdonat de diverses faltes, entre les quals una *injectio manuum*, i s'assegura que en el futur no sigui importunat sense abans ell saber-ho⁴³³.

Tanmateix, transcorregut un temps tornen les repreensions, com ho demostra la decisió presa al consell de la comunitat del 29 de juliol del 1730, sota el priorat de fra Tomàs Archs:

Y proponiendo si devía o sería mejor intimar al padre lector Anglés un precepto formal sobre (?) algunos defectos en que se avía hallado, fueron de parecer que después de una repreension en el mismo consejo, se le intimare, como de hecho se hizo assí⁴³⁴.

Fra Anglès, com els anteriors bibliotecaris, va revestir el càrrec d'historiador de l'orde pel que feia a Catalunya, una menció que curiosament trobem només documentada al *Llibre dels consells*. L'elecció va ser fruit d'una decisió directa de qui era General en aquell moment, fra Tomàs Ripoll, sempre interessat en la promoció del Principat dins de la província aragonesa dominica:

Propuso como tenía orden de nuestro padre provincial para que se nombrasse un religioso que cuidasse de recoger noticias de cosas memorables de la orden en Catalunya, para continuar la historia de la orden de Diago, porque assí lo pedía nuestro padre general, y fue nombrado el reverendo padre lector Pedro Mártir Anglés, dándole el padre prior la dispensación de coro⁴³⁵.

---

⁴³² Santa Maria della Quercia devia ser un convent de càstig, si segons la còpia d'una carta del 7 de març del 1705 també fra Jacinto Vidal de Saragossa hi va ser confinat per una falta: AGOP IV 194a, f. 252v.

⁴³³ AGOP IV 209a, f. 27r, 29v.

⁴³⁴ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 70r.

⁴³⁵ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 74r.

A diferència de fra Casanovas i de fra Turull, de qui no es conserva cap testimoni de la tasca duta a terme en la funció d'historiadors dels convents del Principat, sí que ha pervingut el resultat de la labor de fra Anglès, les ja citades *Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña para continuación de la historia de Diago*, un manuscrit de 58 pàgines que restà incomplet i inèdit⁴³⁶.

Ultra a escriure aquesta crònica, el dominic va ser expert en llengües semítiques, coneixement que va desplegar en un grup de cinc manuscrits conservats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, de què Olmo Lete destaca "la amplitud de su intento enciclopédico, el esmero de su realización material, la rapidez con que se sucedieron las diversas obras (entre 1739 y 1752) y la no escasa originalidad en algunos ámbitos, en concreto en el de la lingüística y lexicografía arameas"⁴³⁷. Al seu torn, l'interès del bibliotecari per la llengua catalana es demostra al *Prontuario orthologi-gráphico trilingüe: en que se enseña a pronunciar, escribir, y letrear correctamente, en latín, castellano, y catalán: con una idia-graphía, ò arte de escribir en secreto, ò con llave idia-gráphica* (Barcelona : Marian Soldevila, 1743 o post.)⁴³⁸, i en un *Vocabulari llatí-català romà* manuscrit⁴³⁹.

La seva versatilitat el dugué també a cultivar les matemàtiques⁴⁴⁰, a exercir de traductor de l'italia⁴⁴¹, i a escriure un tractat de numismàtica⁴⁴². Al seu torn, la producció estrictament religiosa es presenta escassa, i es redueix a la traducció tot just citada i a un novenari dedicat a sant Magí⁴⁴³.

---

⁴³⁶ CRAI Reserva UB B-54/1/1-69. ANGLÈS. *Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña*.

⁴³⁷ Són els manuscrits CRAI Reserva UB Ms. 318, Ms. 350, Ms. 474, Ms. 730 i Ms. 731. OLMO LETE. *Semitistas...*, op. cit., p. 21. Sobre fra Anglès semitista vegeu els treballs d'Olmo Lete: La obra lexicogràfica del semitista catalán Pedro Mártir Anglés, O.P.: 1681-1754. *Miscelánea de estudios árabes y hebraicos*. 1977-1979, vol. 26-28, fasc. 2, p. 55-66; Migdal Babel: la obra lingüística del semitista catalán Pedro Mártir Anglés, O.P.: 1681-1754. *Anuario de filología*. 1977, núm. 3, p. 225-271.

⁴³⁸ Sobre la contribució d'aquesta obra a la criptografia al set-cents vegeu: GALENDE DÍAZ, Juan Carlos. Pedro Mártir Anglés y su sistema criptográfico. *Quaderns d'història tarraconense*. 1993, núm. 12, p. 126-145.

⁴³⁹ CRAI Reserva UB Ms. 219.

⁴⁴⁰ CRAI Reserva UB Ms. 472. *Breve compendio de las ciencias matemáticas*.

⁴⁴¹ *Breve historia y narracion de la vida y muerte del Illust. y Rever. señor don Fr. Thomás de Vidal y de Nin, arzobispo de la ciudad de Messina, en el reyno de Sicilia, del sagrado orden cisterciense, muerto en el año 1743 en dicha ciudad en el funesto y cruel contagio*. Barcel. : por Juan Piferrer..., [1749?].

⁴⁴² CRAI Reserva UB Ms. 775-776. *Historia monetar de medallas antiguas y epítáfica*.

⁴⁴³ *Novenario al inclito mártir hermitaño San Magin*. Barcelona : en la imprenta de Joseph Altés, 1740.

D'altra banda, són igualment rellevants les notes *ad usum* seves localitzades fins al present, que llegim en un selecte grup de sis llibres, entre els quals la interessant miscel·lània autògrafa de caire privat de Pere Miquel Carbonell⁴⁴⁴.

En aquests apunts d'una figura tan peculiar no podem resistir fer esment d'un episodi misteriós i amb regust detectivesc en què va participar. Ens referim a la troballa d'una estàtua egípcia a casa dels mercaders Roig, comunicada al marquès de la Ensenada en una missiva del 28 de juliol del 1753. La peça, actualment conservada al Museo Arqueológico Nacional de Madrid, anys enrere, cap al 1661, havia estat descoberta pel jesuïta Josep Zaragoza, qui ho havia posat en coneixement del també jesuïta i erudit alemany Athanasius Kircher. Transcorregut prop d'un segle des de la publicació, el 1666, dels gravats de l'estàtua a l'*Obelisci Aegyptiaci... interpretatio hieroglyphica* de Kircher, durant el qual no se sap res del periple de l'estàtua, havia de ser l'esperit inquiet del frare de Santa Caterina qui la rescatés per ser integrada a les col·leccions del Gabinet de Historia Natural de la capital d'Espanya⁴⁴⁵.

Si examinem ara el seu paper en la col·lecció conventual, cal dir que va ser designat bibliotecari per ordre del General fra Tomàs Ripoll el 26 de juny del 1743, només tres dies després de la mort de fra Jacint Turull⁴⁴⁶. La dada és rellevant, perquè mostra un cop més l'interès i la celeritat amb què fra Ripoll actuava a l'hora de protegir la biblioteca.

No disposem de cap intercanvi documentat entre els dos religiosos, però tampoc tenim notícia d'amonestacions com les fetes a fra Turull. La nostra hipòtesi és que la confiança dipositada per fra Ripoll en el frare "díscol" va ser compensada amb escriure per aquest últim amb la incansable labor duta a terme en la biblioteca, i amb una fidelitat absoluta als dictats del General. Altrament, és important valorar la figura de qui va ser prior entre els anys 1740 i 1746, fra Josep Mercader, un religiós que, com hem vist, va ser un dels més íntims col·laboradors de fra Ripoll. Si ajuntem les inquietuds intel·lectuals i l'adhesió

---

⁴⁴⁴ CRAI Reserva UB Ms. 123. [*Miscel·lània humanística en llatí i català*]. Vegeu la resta de llibres amb la seva marca de propietat a: Anglès, Pere Màrtir, 1681?-1754. A: CRAI Biblioteca de Reserva. *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 29 de maig del 2019]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=query&o2=exact&x1=POS&k1=angles,+pere+martir,+1681?-1754>.

⁴⁴⁵ PADRÓ I PARCERISA, Josep. Una estatua egípcia en Barcelona en el siglo XVII. *Ampurias: revista de arqueología, prehistoria y etnología*. 1973, vol. 35, p. 175-202.

⁴⁴⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 643.

al Mestre de l'Orde dels dos personatges, podem imaginar un període certament d'impuls i progrés de la biblioteca.

Respecte a l'activitat de fra Anglès en la col·lecció, al següent capítol assenyalarem la seva participació en la redacció dels diversos catàlegs examinats, i n'exposarem a bastament la responsabilitat en l'interessant catàleg del Secret. Igualment, l'hem considerat l'únic religiós contemporani a fra Ripoll consagrat a la censura sistemàtica dels llibres, per comissió del Sant Ofici. Ara volem referir-nos a una acció que, un cop més, només l'examen directe de les còpies conservades al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB ha permès descobrir: les notes escrites de la seva mà a propòsit del contingut del llibre, una de les ocupacions del bibliotecari enumerades per fra Humbert de Romans⁴⁴⁷. En ocasions, aporta notícies sobre l'autor, com a la portada de la *Historia generalis plantarum*, de Jacques Dalechamps: "El autor es el mismo impresor, como consta del breve de Sixto V puesto a cinco ojos adelante" ⁴⁴⁸. En altres, com a la guarda del Ms. 1368, autentica el document: "L'author d'estes apuntacions és lo molt reverend pare mestre fra Miquel Major, persona per mi coneguda y tractada, y per lo tant ho firmo vui als 28 de febrer 1744, fra Pere Màrtir Anglès bibliotecari"⁴⁴⁹.

Un altre dels camps d'actuació del dominic va ser la confecció de compilacions, resums, índexs, sumaris i altres recursos que es converteixen en eines de sistematització i recuperació de la informació de primer ordre. En aquest sentit, trobem molt escaient l'atribut que Simona Gavinelli atorga a la figura del bibliotecari en l'àmbit de les biblioteques medievals mendicants, "mediatore della reperibilità del sapere librario affidato alla sua responsabilità"⁴⁵⁰. Tot i que l'afirmació es refereix a èpoques pretèrites, troba plena actualitat en la labor efectuada per fra Anglès, que es desvela amb tota

---

⁴⁴⁷ DOMINICS. *Regula S. Augustini et constitutiones*, p. 136.

⁴⁴⁸ Catàleg Ripoll núm. 540.

⁴⁴⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1368. MAJOR, Miquel. *Apuntes de materias predicables y noticias varias, ordenadas por a b c*. A propòsit de la presència de fra Anglès en l'autenticació d'una *Summa* de sant Ramon de Penyafort pretesament autògrafa vegeu: IGLESIAS-FONSECA, J. Antoni. Una Declaració acerca de un llibre de sant Ramon de Penyafort, testimonio notarial de una supuesta "Summa raimundiana" autògrafa, Barcelona Bib. de la Universitat, ms. 746. A: *Homenaje a Antonio Matilla Tascón*. Zamora : Diputación Provincial de Zamora, Instituto de Estudios Zamoranos "Florián de Ocampo," 2002, p. 291-314, de què es troba en premsa una nova versió per a les *Actes III Jornada. El convent i l'església de Santa Caterina de Barcelona. Un patrimoni enderrocat. Barcelona, 15-16 novembre 2019*. Barcelona: Ateneu Universitari de Sant Pacià, 2019 [en premsa].

⁴⁵⁰ GAVINELLI, op. cit., p. 296.

efectivitat al *Lumen Domus*. A les, en paraules de fra Anglès, “quotas marginals de las matèrias y cosas que-s tractaran”⁴⁵¹ que poblen les pàgines de la crònica, hem d’unir els índexs dels volums primer i segon, que no trobem en el tercer, degut a la mort del bibliotecari, veritable factòtum de l’obra.

Respecte a la seva tasca compiladora, al catàleg del Secret, Ms. 1392, hem localitzat un document recollit sota l’entrada *Concepcion. Opuscula varia super hujusmodi* (f. 10r), del qual gràcies a la signatura topogràfica hem pogut identificar un foli solt actualment custodiat a l’ACA⁴⁵².

Fra Pere Màrtir Anglès va morir el 17 de novembre del 1754, i el 19 va ser enterrat en el vas dels religiosos⁴⁵³. Desapareixia l’ànima del *Lumen Domus* i un bibliotecari important, malgrat el breu període -1743 al 1747- coincident entre l’assumpció de l’ofici i l’existència de fra Ripoll, amb qui pensem que existia una peculiar sintonia.

---

⁴⁵¹ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, f. 2v.

⁴⁵² Dins ACA. ORM. Monacales. Universidad. Legajo 83, amb el títol *Opuscula varia super negotio Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae, à reverendo patre lectore fratre Petro Martyre Anglés bibliothecario Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis. In unum collecta. Anno Domini 1743*.

⁴⁵³ ACA. ORM. Universidad, volumen 304, *Llibre d’òbits*, f. 14v.

JO. BAPTISTAE
MORGAGNI
IN PATAVINO GYMNASIO
PRIMARI ANATOMES PROFESSORIS
ADVERSARIA
ANATOMICA PRIMA.

*Bononiae olim in Philosophicae Academiae quam nunc
Instituto Scientiarum vocant, publico
solemnique conventu recitata,*

• IN HAC VERO TERTIA EDITIONE

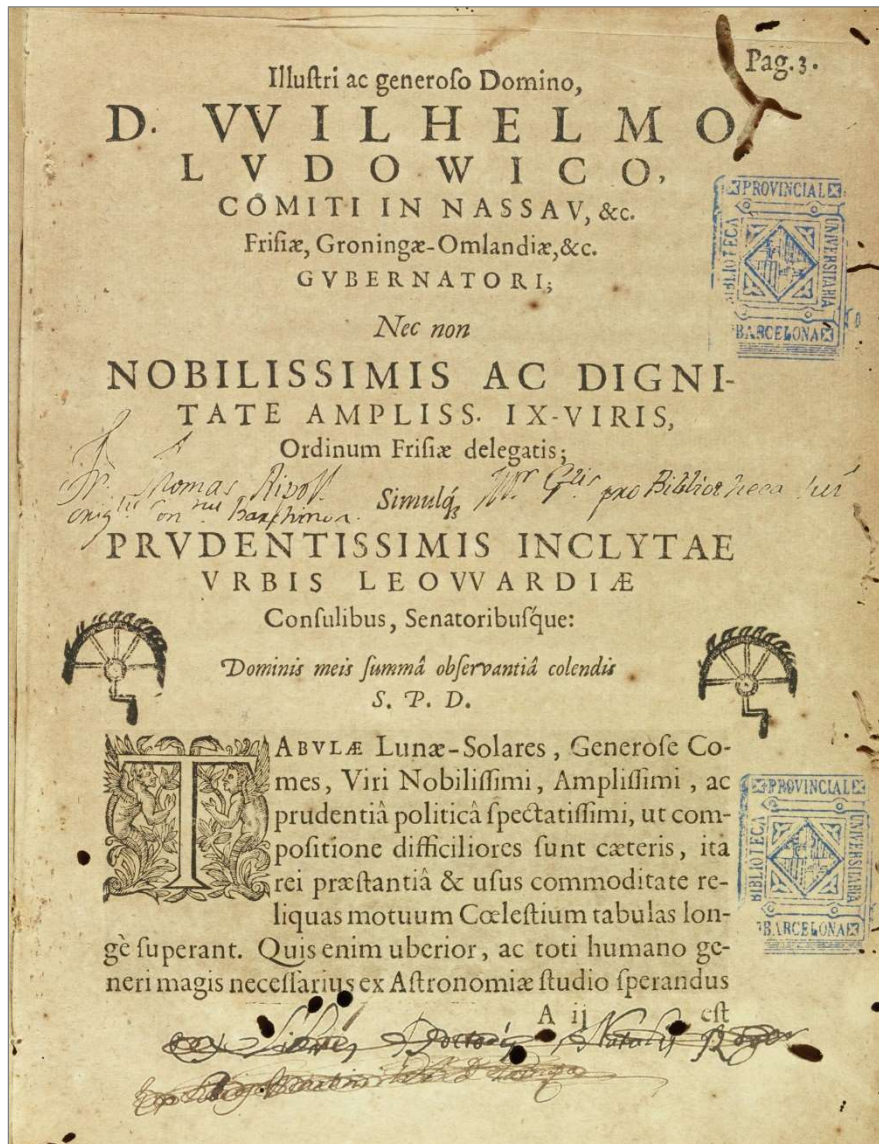
Ab ipso Auctore recensita, & Notulis in margine plurimis adacta
quibus caeterorum *Adversariorum* loca indicantur ad horum
confirmationem, aut illustrationem pertinentia.

PATAVII. MDCCCXIX.
EXCUDERAT JOSEPHUS COMINUS.
VULPIORUM ÆRE, ac SUPERIORUM PERMISSU.

St. Thomas Ripoll Magr Generalis, pro Bibliotheca sui Conventus S. Cathae Barcinon. 1732.

II.4. (2) - Nota de compra en la mà del bibliotecari fra Jacint Turull al f. A2r de: MULERIUS, Nicolaus. *Tabulae Frisicae lunae-solares quadruplices*. Alcmariae : excudebat Iacobus Meesterus..., 1611. - CRAI Reserva UB XVII-L-2759

Catàleg Ripoll núm. 1317

SAMUELIS PUFENDORFI
COMMENTARIORUM

D E

REBUS SUECICIS

LIBRI XXVI.

Ab expeditione

GUSTAVI ADOLFI

REGIS in GERMANIAM

ad abdicationem usque

CHRISTINÆ.

Fr. Thomas Ripoll. M. Ord. pro Cntu suo Originali. S. Cath. V. et M.ri Barcinonen.

ULTRAJECTI,

Apud JOHANNEM RIBBIUM,

M DC LXXXVI.

El Religioso que escribió ò copió estos papeles, ò Anales,
se llamaba fr. Pedro Vidal; el qual por haverle sobrevenido
una enfermedad en la rodilla y quedar inhabil para ca-
minar sin dos Muletos, no pudo acabar de recibir los Ordenes
Sacros; si que se quedó Diacno. Por lo que fue aplicado al Archivo
y con esta ocasion copió estos papeles, ò Anales de Nuestra Sagrá-
da Orden de Predicadores; al qual frater, y conocí por algunos
Años; de lo que doy fe.

fr. Pedro Martyr Anglés
Bibliothecario.

II.4. (4) - Nota de fra Pere Màrtir Anglès sobre l'autor a la guarda de CRAI Reserva UB Ms. 748. VIDAL, Pau. *Anales de la Orden de Predicadores desde 1172 a 1300*

II.5. Els catàlegs

II.5.1. Introducció

Durant la baixa edat moderna, amb la consolidació i multiplicació de grans col·leccions bibliogràfiques i la transformació d'algunes d'elles en fons oberts al públic, sorgeix més vivament que mai la necessitat d'aplicar-hi una organització. D'aquesta urgència deriva l'aparició d'una literatura sobre la gestió tècnica de les biblioteques en què els catàlegs adquireixen una importància singular⁴⁵⁴.

Gabriel Naudé, al seu *Advis*, després de citar les tres grans biblioteques oficialment públiques del moment, la Bodleiana d'Oxford, l'Ambrosiana de Milà i l'Angelica de Roma, recomana, per poder gaudir d'aquesta qualitat adeqüadament, l'elecció primmirada d'un bibliotecari, i tot seguit planteja la necessitat de redactar un catàleg per matèries i un per autors:

Après quoy le plus nécessaire seroit de faire deux catalogues de tous les livres contenus dans la bibliotheque, en l'un desquels ils fussent si précisément disposez suivant les diverses matières et facultez, que l'on peust voir et sçavoir en un clin d'oeil tous les auteurs qui s'y rencontrent sur le premier sujet qui viendra en fantaisie; et dans l'autre ils fussent fidèlement rangez et réduits sous l'ordre alphabétique de leurs auteurs, tant afin de n'en point acheter deux fois, que pour sçavoir ceux qui manquent, et satisfaire à beaucoup de personnes qui sont quelquefois curieuses de lire particulièrement toutes les oeuvres de certains auteurs⁴⁵⁵.

Respecte a les característiques dels catàlegs en la biblioteconomia barroca, P. S. Morrish n'indica tres de principals⁴⁵⁶:

---

⁴⁵⁴ Vegeu els volums IV i V de la monumental: SERRA, Alfredo. *Storia della bibliografia*. Roma : Bulzoni, 1988-1995. Sobre el valor dels inventaris i catàlegs: RODRÍGUEZ PARADA, Concepción. Els catàlegs i inventaris en la història del llibre i de les biblioteques. *BiD* [en línia]. 2007, núm. 18 [consulta feta el 14 de maig del 2019]. Disponible a: <http://bid.ub.edu/18rodri3.htm>.

⁴⁵⁵ NAUDÉ, op. cit., p. 158-159.

⁴⁵⁶ MORRISH, P. S. Baroque librarianship. A: *The Cambridge history of libraries in Britain and Ireland. Volume II, 1640-1850*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, p. 223-237.

1. Es consideren necessaris tant per a una bona administració de la col·lecció com per posar aquesta última al servei dels lectors.

2. Tot i no aplicar-hi unes normes universals, existeix un consens implícit en l'adopció de determinades pràctiques. En la nostra experiència, aquest consens es fa palès en les solucions adoptades per consignar els títols, i en el tractament de les obres anònimes, les entitats corporatives i els títols que precisen del que avui es coneix com títol preferit.

3. L'expansió de bona part d'ells es produïa integrant les noves entrades entre línies o mitjançant la intercalació de folis o l'addició de suplementos, de manera que en nombroses ocasions ens trobem davant d'instruments bibliogràfics de llarg recorregut.

L'anàlisi dels catàlegs de les biblioteques ha estat abordat des de múltiples perspectives, per part d'investigadors de procedències diverses i amb objectius també diversos. Edoardo Barbieri ha exposat l'ús tradicional que n'han fet els investigadors, sense especificar si les col·leccions descrites són privades o institucionals⁴⁵⁷. Els historiadors de la cultura, diu l'autor italià, n'han derivat una anàlisi quantitativa del pes que assumeixen els diferents sectors en una col·lecció determinada, mentre que els estudis d'àmbit filològic o literari s'han concentrat en la identificació de les obres registrades.

Tanmateix, es consoliden necessitats diferents que, en paraules de l'autor, "corrispondono in positivo ad altrettante prospettive di ricerca, che possono contribuire in modo determinante a un rinnovamento degli studi nell'ambito della storia delle biblioteche"⁴⁵⁸. Una d'aquestes noves línies seria, precisament, l'interès envers la ciència de la indexació, que implica una anàlisi acurada tant de la tècnica descriptiva com dels principis semàntics d'organització dels catàlegs de les biblioteques.

L'estudiós de la Biblioteca Casanatense de Roma, Vincenzo De Gregorio, en la línia de Barbieri, sosté que "si comincia da più parti a pensare che lo studio degli antichi cataloghi possa fornire elementi insostituibili per la migliore comprensione storica delle vicende e dei meccanismi biblioteconomici" fins al punt que "si è ormai delineato un nesso funzionale tra storia dei cataloghi, storia dei fondi librari, storia delle tecniche

---

⁴⁵⁷ BARBIERI. Un'esperienza, op. cit., p. 131-133.

⁴⁵⁸ BARBIERI. Un'esperienza, op. cit., p. 133.

biblioteconomiche e storia delle biblioteche”⁴⁵⁹. Malgrat això, l’esforç dels investigadors, continua De Gregorio, sembla concentrar-se prevalentment en els segles més antics, mentre que els catàlegs del XVII i del XVIII, tot i merèixer l’interès d’alguns, semblen difícils d’abordar, i una simple aproximació quantitativa de llurs continguts es revela insuficient: cal, així, una reflexió metodològica que estableixi una aproximació a l’assumpte tant específica com fructuosa.

Pel que fa estrictament als fons de cases de religiosos, Marie-Hélène Froeschlé-Chopard ha manifestat repetidament el valor, malgrat els seus límits, dels catàlegs o inventaris per copsar l’evolució cultural i espiritual d’una comunitat religiosa determinada, i ha produït una extensa i valuosa literatura basada, en bona part, en combinar una anàlisi quantitativa i una de qualitativa o examen més o menys detallat de continguts⁴⁶⁰. Una aproximació que pel que fa a aquestes biblioteques i durant el període objecte d’aquesta tesi, ha estat dominant.

En aquest sentit, són múltiples els treballs que han adoptat la perspectiva tradicional a què es refereix Barbieri, i en el cas d’investigacions extenses, arriben a aportar -a més de l’anàlisi quantitativa i qualitativa dels continguts- la transcripció de l’instrument bibliogràfic i la identificació i descripció de cada una de les còpies. Un exemple d’inclusió del conjunt d’aspectes citats és la tesi de Miguel Ángel Sánchez Herrador sobre la biblioteca del Colegio de la Encarnación dels jesuïtes de Montilla⁴⁶¹.

Al seu torn, trobem una mostra d’estudi del contingut d’un catàleg des d’un punt de vista filològic en el treball de Montserrat Casas sobre la presència d’autors italians precisament a la biblioteca de Santa Caterina de Barcelona, efectuat a partir del seu catàleg per autors, Ms. 1363-1364 del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB⁴⁶².

---

⁴⁵⁹ DE GREGORIO, Vincenzo. *Officina catalogafica*, op. cit., p. 182.

⁴⁶⁰ Especialment a FROESCHLÉ-CHOPARD, Marie-Hélène. Les inventaires de bibliothèques ecclésiastiques, témoins de l’évolution intellectuelle et spirituelle des religieux. *Revue d’histoire de l’Église de France*. 2000, vol. 86, núm. 217, p. 493-512.

⁴⁶¹ SÁNCHEZ HERRADOR, Miguel Ángel. *La biblioteca del Colegio de la Encarnación de los jesuitas de Montilla*. Córdoba : Universidad de Córdoba, 2015, [consulta feta el 14 de maig del 2019]. Disponible a: <https://helvia.uco.es/xmlui/handle/10396/13293>.

⁴⁶² CASAS NADAL, Montserrat. La biblioteca del convento de Santa Catalina de Barcelona (siglo XVIII) y sus fondos librarios italianos. *Archivo Dominicano*. 2002, vol. 23, p. 91-208.

Un cas especialment interessant per al nostre treball és la tesi de Concepción Rodríguez Parada sobre la biblioteca del Convent de la Mercè de Barcelona⁴⁶³, que dedica un espai considerable a l'estudi del seu catàleg per matèries⁴⁶⁴. La perspectiva que hi aplica es concentra molt especialment en l'anàlisi del contingut de la col·lecció per àmbits temàtics directament relacionats amb la classificació conventual, però sense oblidar el punt de vista estrictament biblioteconòmic, que es tradueix en un examen de les característiques formals i informatives del document.

L'aproximació als catàlegs de la biblioteca dominica que proposem en aquesta tesi no persegueix exclusivament una anàlisi qualitativa o quantitativa dels títols continguts, ni es limita a estudiar-ne els principis descriptius i semàntics, sinó que, a partir d'aquestes eines bibliogràfiques, mira d'establir dos aspectes que considerem fonamentals. Intenta determinar, en primer lloc, algunes de les pràctiques biblioteconòmiques que es duïen a terme al convent i, en segon, de quina manera els mateixos catàlegs ens parlen tant de les vicissituds de la biblioteca com de la idiosincràsia de la pròpia comunitat religiosa. Per assolir aquests objectius, més que la identificació de l'obra o de l'edició descrita, ens ha interessat la localització i examen de l'exemplar, que s'ha pogut dur a terme, en part, gràcies a la compilació del Catàleg Ripoll.

Pel que fa al Convent de Santa Caterina, tenim la fortuna de comptar amb cinc catàlegs manuscrits contemporanis a l'època de fra Tomàs Ripoll, actualment conservats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB: el catàleg de matèries (Ms. 768), d'autors (Ms. 1363-1364), de títols (Ms. 1394), del Secret (Ms. 1392) i de les miscel·lànies (Ms. 1173).

Cal dir que no és propòsit d'aquesta tesi la descripció codicològica dels catàlegs manuscrits examinats, de què es donaran únicament les característiques físiques més rellevants. D'altra banda, en haver comprovat que el de matèries, autors i títols comparteixen tècniques descriptives i de recuperació de la informació, aquestes característiques s'ofereixen únicament al capítol dedicat al primer d'ells, Ms. 768, capítol més extens i articulat per considerar important en aquest estudi l'anàlisi de la

---

⁴⁶³ RODRÍGUEZ PARADA, Concepción. *La Biblioteca del convento de Barcelona de la orden de la Merced: una herramienta para la formación de los frailes*. [Barcelona] : Universitat de Barcelona, 2007, [consulta feta el 16 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://www.tdx.cat/TDX-1029109-123440/>.

⁴⁶⁴ CRAI Reserva UB Ms. 1500. *Índice general de esta biblioteca del Convento de la Merced de Barcelona*.

catalogació semàntica a la biblioteca dominica. Serà major igualment l'espai dedicat al catàleg dels llibres del Secret, per la complexitat que suposa interpretar el material divers que recull i pel valor que adquireix en el conjunt de la col·lecció.

Sabem que pertanyen a l'època del mecenatge de fra Ripoll principalment per la presència de la cal·ligrafia dels bibliotecaris fra Jacint Turull i fra Pere Màrtir Anglès, acompanyades, en el cas dels Ms. 1392 i 1394, per la data explícita d'inici de redacció al títol. L'ús, per part de fra Turull i fra Anglès, d'una escriptura força caracteritzada ha resultat un avantatge a l'hora d'interpretar els catàlegs manuscrits no datats del convent. No ha estat objecte d'aquesta tesi, en canvi, agrupar segons els trets altres mans que presenten una factura setcentista molt més estàndard i que podrien adscriure's a frares llecs que ajudaven el bibliotecari en l'exercici de la seva funció.

El moment en què aquests instruments bibliogràfics van deixar de ser utilitzats resulta més difícil de determinar, i per fer-ho ens hem hagut de basar, en algun cas, en la data de publicació o d'entrada a la col·lecció de determinats títols. Ens referim, pel que fa al segon punt, a la integració dels llibres de la col·lecció Dalmases i als llibres adquirits pel Mestre de l'Orde fra Joan Tomàs de Boixadors.

Aparentment, els esmentats catàlegs serien els primers que es conserven de la col·lecció dominica. Efectivament, amb algunes reserves, pensem que a la biblioteca de Santa Caterina la redacció de catàlegs amb la programàtica intenció de complir les funcions que assenyala Morrish⁴⁶⁵ es va començar a dur a terme de manera regular immediatament abans del 1736, any de la seva obertura oficial a la ciutat, i sota la direcció de fra Jacint Turull. Malgrat això, no descartem que entre el setembre del 1717 -moment en què s'acaben les obres a la biblioteca després de les destrosses produïdes pels setges del 1697 i del 1713-1714, i de les reiterades caigudes de la bòveda del refectori- i el 1736, no hi hagués algun instrument bibliogràfic de control en mans dels bibliotecaris i posat a disposició dels lectors religiosos i seglars, seglars que ja el 1728 freqüentaven la biblioteca⁴⁶⁶. De la mateixa manera, al llarg de l'etapa anterior a la destrucció causada el 1697, la biblioteca d'un cenobi tan important com el de Santa Caterina havia de comptar amb un instrument bibliogràfic de control, atès que ja fra

---

⁴⁶⁵ MORRISH, op. cit., p. 223.

⁴⁶⁶ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 67r.

Humbert de Romans indicava entre les tasques pròpies del bibliotecari la redacció d'una llista dels llibres de la biblioteca⁴⁶⁷.

Resulta igualment difícil establir quina és la successió dels catàlegs en el temps. Partim de la hipòtesi que el primer va ser el semàntic (Ms. 768), seguit pel de títols (Ms. 1394). Després hauria arribat el d'autors (Ms. 1363-1364). En existir una correspondència entre la classificació per matèries i l'ordenació física dels llibres, aquesta última tasca suposava l'existència si més no mental d'un esquema del saber que es concretaria en el catàleg semàntic que acabem de citar.

Respecte als catàlegs dels llibres del Secret (Ms. 1392) i de les miscel·lànies (Ms. 1173), presumim que la seva redacció es fes, en el primer cas, a partir del 1744, com indica el seu títol, mentre que en el segon l'únic que podem establir és que hi va intervenir, de nou, fra Pere Màrtir Anglès, nomenat bibliotecari el 1743.

II.5.2. El catàleg semàntic, Ms. 768

El valor i la significació dels catàlegs de matèries a les biblioteques en època moderna han estat brillantment exemplificats als treballs del ja citat Vincenzo De Gregorio sobre la Biblioteca Casanatense, molt especialment a l'article *Officina catalografica*⁴⁶⁸. Afirmar l'autor italià que resulta simptomàtic que els escassos treballs sobre els catàlegs dels segles XVII i XVIII s'hagin concentrat exclusivament en els d'autors, eludint els de matèries, que tanmateix reflecteixen millor, en l'estructuració dels continguts, les característiques patrimonials i funcionals d'una biblioteca determinada. Compartim amb De Gregorio aquestes paraules i les que resumeixen les aptituds de què cal valdre's en la minuciosa tasca d'interpretació d'un catàleg semàntic del set-cents: "più che le armi del filologo, ha richiesto una buona dose di pazienza e la capacità di calarsi, senza paraocchi e senza riserve mentali o pregiudizi di alcun genere, nella mentalità di uno studioso settecentesco"⁴⁶⁹. D'acord amb De Gregorio, Fernando Bouza arriba a afirmar

---

⁴⁶⁷ IMPROTA, op. cit., p. 21.

⁴⁶⁸ DE GREGORIO. *Officina catalografica*, op. cit.; Frédéric Barbier afirma que en la biblioteconomia barroca el catàleg de referència és el sistemàtic: *Histoire des bibliothèques*, op. cit., p. 195.

⁴⁶⁹ DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 127.

que “teóricament la biblioteca ideal era més el orden y el asiento de los libros que los propios volúmenes de que estaba compuesta”⁴⁷⁰.

Efectivament, Gabriel Naudé critica la Biblioteca Ambrosiana per no trobar-se els seus llibres ordenats per matèries ni comptar amb un catàleg per recuperar-les⁴⁷¹. Igualment, qui ha estat considerat en certa mesura el seu antagonista, el jesuïta Claude Clément, aposta igualment per una distribució dels llibres segons llurs disciplines⁴⁷².

Els bibliotecaris de Santa Caterina es van decantar per una pràctica que la pròpia Casanatense va adoptar, en establir una relació de base entre la disposició física dels llibres i l'estructura del catàleg per matèries, i per tant, una correspondència entre la classificació física i intel·lectual⁴⁷³.

Quant a la col·locació de les còpies segons el format, tot condueix a pensar que a Santa Caterina se seguia aquest sistema, àmpliament emprat per les biblioteques barroques, i no només convenient en termes d'economia d'espai i ergonomia, sinó també respecte al resultat estètic, d'efecte visualment harmoniós⁴⁷⁴.

II.5.2.1. Descripció física

Es tracta d'un manuscrit acèfal i àpode, que hem pogut reconstruir gràcies al sumari. Mesura aproximadament 315 x 210 mm⁴⁷⁵. Està format per 363 folis en pàgines numerades de la 41 a la 160 i de la 201 a la 806, seguits per 3 folis corresponents al

---

⁴⁷⁰ BOUZA ÁLVAREZ, op. cit., p. 126.

⁴⁷¹ NAUDÉ, op. cit., p. 139-140. El jove Muratori també va criticar la no adopció d'una ordenació per matèries a l'Ambrosiana en unes diàfanos paraules: “Le materie tutte confuse, anzi confusissime, essendosi più servito all'occhio che ad altro”: PAREDI, Angelo. *Storia dell'Ambrosiana*. Venezia : Neri Pozza, 1981, p. 24. Citat per DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 40.

⁴⁷² CLÉMENT, op. cit. Sobre aquest autor vegeu MIGUEL ALONSO, Aurora. *La biblioteca de los Reales Estudios de San Isidro*. Madrid : Universidad Complutense, 1992, p. 100-114. Pel que fa a la seva consideració respecte a Naudé vegeu ROSA, op. cit., p. 189-192 i CONNORS, op. cit. p. 493.

⁴⁷³ DE GREGORIO, Vincenzo. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 41, 87-90. Aurora Miguel Alonso afirma que a les biblioteques jesuítiques el fons estava organitzat segons la influent *Bibliotheca selecta* d'Antonio Possevino, i que “la organización topográfica del fondo coincidiría con la clasificación seguida en los catálogos, también por facultades y secciones, aunque en éstos sería más fácil seguir estrictamente la ordenación alfabética para las obras incluidas en cada sección”: MIGUEL ALONSO, op. cit., p. 62; JOLLY, Claude. Naissance de la “science” des bibliothèques. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 381.

⁴⁷⁴ MORRISH, op. cit., p. 220. Naudé i Clément defensaven la sistematització dels llibres segons llurs matèries i a l'interior de cada una d'elles per format, mètode que la Biblioteca Angelica de Roma i la pròpia Casanatense van adoptar per a les seves col·leccions: DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 41.

⁴⁷⁵ Les mesures de tots els catàlegs i inventaris manuscrits es prendran de la pàgina, no de la relligadura.

sumari, *Index indicis materiarum*, i per 2 folis més dedicats a la *classis Qui de terraemotu scripserunt*⁴⁷⁶: 368 folis en total. Cal sumar-hi els 14 folis encartats amb indicació de noves entrades, un dels quals és en blanc. Existeix una foliació moderna, a llapis.

El bloc i l'enquadernació del volum van ser restaurats al mes de març del 1982, i és relligat en pergami sobre cartó, amb restes de tanques, i amb cobertes probablement aprofitades d'una còpia d'una edició impresa, ja que al llom s'entreveu, manuscrit, *Castillo De vestibus*, títol corresponent a *De ornatu et vestibus Aaronis*, de Diego del Castillo y Artiga. El paper presenta barbes i mostra galeries d'insectes, a la vegada que zones perforades per tintes ferrogàliques, i brutícia.

Hi manquen, al principi, *Qui in totam Sacram Scripturam* i les *classes* relatives als llibres des del *Gènesi* fins a *Esdres*. Comença, doncs, a la pàgina 41, en la *classis Qui in librum Thobie*⁴⁷⁷. Li falten igualment les pàgines 161 a 200, corresponents a *Qui simul [sermones] de tempore et de sanctis* i *Qui varios sermones et varios tractatus*. Les pàgines dedicades a *Qui tractatus extravagantes diversarum rerum*, per la seva banda, també es presenten incompletes, atès que l'última entrada que es llegeix a la pàgina 806 correspon a *P. Mespolie Ord. Praed. Les avantages du premier jubilé par Benot XIII*. Les *classes Qui de grammatica Gallicae linguae* i *Qui de critica*, que segueixen aquesta secció, hi manquen igualment⁴⁷⁸.

II.5.2.2. Atribució i datació

Probablement va començar a ser redactat en temps de fra Jacint Turull, bibliotecari entre el novembre del 1735 i el 1743, quan va morir. Ens basem en la similitud entre la cal·ligrafia que s'aprecia a la seva signatura autògrafa, que es troba al *Llibre de les professions*⁴⁷⁹ custodiat a l'Archivo Histórico de la Provincia Dominicana de Aragón, i el

---

⁴⁷⁶ Ens hem basat, per a la indicació del títol de les seccions, en la forma que figura al sumari del contingut, on no en totes les ocasions apareix la paraula final "scripserunt".

⁴⁷⁷ Hem optat per utilitzar el terme *classes*, en llatí, enfront d'"epígrafs" o del més neutre "seccions temàtiques", per semblar-nos l'opció més fidel als usos de l'època.

⁴⁷⁸ En ser la fitxa de la restauració molt esquemàtica, no coneixem amb exactitud quin era l'estat previ del manuscrit i, per tant, no podem obtenir cap informació sobre les causes de la seva incompletesa.

⁴⁷⁹ AHPDA. Llibre 31. *Professions*, f. 13r.

tipus de lletra emprada tant al cos primitiu del catàleg, com en una de les mans identificades a les notes de compra presents als llibres de la Col·lecció Ripoll⁴⁸⁰.

Es distingeixen amb claredat diverses interpolacions de fra Pere Màrtir Anglès, bibliotecari entre el juny del 1743 fins a la seva mort, al novembre del 1754, tant als folis encartats i finals⁴⁸¹ com, en el sumari, a la cal·ligrafia de les últimes tres *classes*: *Qui de grammatica Gallicae linguae*, *Qui de critica*, *Qui de terraemotu scripserunt*. La seva mà també s'ha identificat en entrades afegides entre línies al cos primitiu del catàleg, algunes de les quals resulten especialment reveladores. Ens referim a les corresponents a obres procedents de la biblioteca Dalmases que demostren com el catàleg s'anava ampliant amb les noves incorporacions⁴⁸². Les integracions d'obres procedents de la família Dalmases, però, es presenten també en la mà de fra Turull⁴⁸³, dada molt valuosa que ens ha ajudat a determinar la data *ad quem* d'entrada de la col·lecció al convent dominic.

La identificació, principalment, de les mans de fra Turull i de fra Anglès, ens permet formular la hipòtesi que el manuscrit és fruit d'una tasca duta a terme entre el 1735 i el 1756. En les integracions hem pogut establir igualment la participació menys activa d'una tercera mà, de qui desconeixem l'autor, més cal·ligràfica, que podria modificar la data final de redacció. En qualsevol cas, el catàleg va deixar de ser ampliat ja durant el generalat de Joan Tomàs de Boixadors (1756-1777), com ho demostra l'absència de tres obres del fons del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB que presenten la seva nota de compra⁴⁸⁴.

---

⁴⁸⁰ En veiem una mostra al Catàleg Ripoll núm. 1317.

⁴⁸¹ En concret als folis intercalats entre les pàgines 602- 603 (*Qui de arte militari et nautica et equestri*), 626-627, 642-643 i 648-649 (*Qui historias ecclesiasticas*), 698-699, 710-711, 712-713, 718-719 i 720-721 (*Qui historias humanas*), 796-797 (*Qui tractatus extravagantes diversarum rerum*) i als dos últims folis (*Qui de terraemotu scripserunt*).

⁴⁸² Noves entrades com les que es llegeixen a la pàgina 705, *Catel, Guillaume. Memoires de l'histoire du Languedoc* (Catàleg Dalmases núm. 289) i *Colmenares, Diego. Historia de Segovia* (Catàleg Dalmases núm. 209).

⁴⁸³ En veiem una mostra al Catàleg Ripoll núm. 537; Catàleg Dalmases 43.

⁴⁸⁴ Es tracta de: Cassini, Jacques. *Éléments d'astronomie*. Paris : de l'Imprimerie royale, 1740. CRAI Reserva UB B-17/3/4; Haller, Albrecht von. *Elementa physiologiae corporis humani*. Lausana : sumptibus Marci-Michael Bousquet & sociorum, 1757-1766. CRAI Reserva UB XVIII-3976; Hume, David. *Histoire de la maison de Stuart sur le trône d'Angleterre*. Londres [i.e. París] : [s.n.], 1766. CRAI Reserva UB XVIII-3193.

II.5.2.3. Classificació

La divisió per matèries del catàleg de Santa Caterina és fruit de l'antiga tradició de repartir el saber en grans *classes*, però compta amb unes particularitats que cal destacar⁴⁸⁵. En primer lloc, tot i que no podem parlar d'una subdivisió patent d'aquestes *classes* en categories més específiques, algunes de les estrictament religioses s'atomitzen en una multitud d'epígrafs. Ho veiem als *expositores* bíblics, als sermons, als comentaris a les *Sentències* de Pere Llobard o a la *Summa* de sant Tomàs d'Aquino. Altres de molt concretes són individualitzades amb una categoria pròpia, com *Qui de officio Sanctae Inquisitionis* i *Qui alios tractatus de Rosario*.

Si ens fixem ara en la història, matèria sacra i profana alhora, observarem que a més de comptar amb les generals *Historiae ecclesiasticae* i *Historiae humanae*, es troba escortada per les descripcions d'edificis i de llocs singulars, *Qui descriptiones aut foundationes locorum aut domorum*, i per les biografies, de sants, de Jesucrist i de la Mare de Déu, i de personatges il·lustres.

Les matèries profanes, per la seva banda, són manifestament mereixedores d'un interès menor, que es concreta en una sèrie de *classes* de caràcter general.

Les signatures topogràfiques de la biblioteca consten d'una lletra majúscula llatina, un número romà i una xifra aràbiga, estructura idèntica a l'emprada per la Biblioteca Casanatense. L'*Arte de registrar este índice* en la mà de fra Pere Màrtir Anglès, que llegim a la primera pàgina del catàleg per autors de la biblioteca dominica (Ms. 1363) indica amb claredat el sistema: "Para registrar este índice se debe atender primeramente a la letra grande, o majúscula, que es una de las quince que están en la

---

⁴⁸⁵ L'època que ens ocupa sens dubte es troba sota la influència de Claude Clément, que proposa una divisió per *classes* molt propera a l'esquema adoptat per la biblioteca de Santa Caterina: CLÉMENT, op. cit., p. 285-376. La subdivisió per matèries dels llibres de la Casanatense efectuada a la sala després de la seva ampliació, les obres de la qual acaben el 1725, mostra igualment una notable similitud amb la solució de la col·lecció barcelonina: DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 87-89. Curiosament, la del Convento de San Esteban de Salamanca difereix parcialment d'aquest model: VIVAS MORENO, op. cit., p. 85-86, 103. Sobre les classificacions per matèries vegeu SERRAL, Alfredo. *Le Classificazioni: idee e materiali per una teoria e per una storia*. Firenze : Leo S. Olschki Editore, 1977; SÁNCHEZ MARIANA, Manuel. *Las clasificaciones bibliográficas: su estado a principios del siglo XVIII. A: El libro en palacio y otros estudios bibliográficos. Volumen III*. Salamanca : Universidad de Salamanca : Patrimonio Nacional : Sociedad Española de Historia del Libro, 1996, p. 279-284.

cornisa. Després atendre al número romà, el qual significa el estant, i després atendre al número vulgar el qual significa el volumen”.

No hem trobat cap document que ens parli directament de l’ordenació física dels llibres. Alguns dels catàlegs manuscrits de les antigues biblioteques conventuals barcelonines es presenten més sofisticats i diàfans en la presentació dels continguts, amb una explícita correspondència entre distribució topogràfica i temàtica. Ens referim al dels mínims de Sant Francesc de Paula, impulsat pels provincials de Catalunya fra Francisco Galindo i fra Josep Peix, i datat entre el 1743 i el 1754, amb inclusió de prolixes instruccions sobre el seu ús i d’una taula topogràfica final⁴⁸⁶. Uns anys més tard, el 1775, s’emprèn la redacció del de la Biblioteca Mariana del Convent de Sant Francesc d’Assís, on després del títol trobem una “Tabula librorum et auctorum, per facultates, armaria, scrinia et numeros”, amb indicació de les *classes* i dels corresponents armaris⁴⁸⁷.

Tornant a Santa Caterina, tot indica que existia, com a principi de base, una identificació entre la majúscula llatina de la signatura topogràfica i la *classis*, identificació que hem mirat de manifestar en una reconstrucció hipotètica basada en un examen de les majúscules presents a cada una de les categories recollides al catàleg⁴⁸⁸.

A – *Sacra Scriptura*; Llibres de gran format

B, C, D – *Qui in Sacram Scripturam scripserunt; Sancti Patres; Sermones*

E – Numismàtica i Antiguitats (a *Historiae humanae*); Processos de beatificació i canonització (a *Jus canonicum*)⁴⁸⁹

---

⁴⁸⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1365-1366. *Declaración del índice de la librería de este Convento de Nuestro Padre San Francisco de Paula de la ciudad de Barcelona, que por orden de nuestro muy reverendo padre fray Francisco Galindo... escribió de su mano fray Ioseph Pujol sacerdote en año 1743, en cuyo año se compuso dicha librería, en la forma que en este índice se halla y expresa.*

⁴⁸⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1490. *Bibliotheca Mariana, speciali Clementis XIII Pontificis Maximi rescripto erecta, et benigno Regii Matritensis Senatus assensu firmata. Seu index librorum et auctorum diversi generis, linguae, facultatis in ea contentorum, juxta ordinem, numerum, et situm quem in suis respectivè scriniis, inter se servant. Anno Incarnationis Dominicae 1775.*

⁴⁸⁸ Cal dir que les seccions dedicades als diversos llibres de la Bíblia, a les diferents categories de sermons, als comentaris als llibres de la *Summa* de sant Tomàs d’Aquino i als comentaris a les *Sentències* de Pere Llombard, s’han agrupat en, respectivament, una única *classis*.

⁴⁸⁹ Aquestes dues categories no constitueixen *classes* amb seccions pròpies, sinó que es troben recollides a les que especifiquem entre parèntesis. Hem decidit incloure-les tant per la seva rellevància a l’interior

F – *Mathematica; Arithmetica; Geometria; Musica; Cosmographia et chronologia; Geographia; Astronomia; Architectura; Ars militaris et nautica; Theologia mystica*

G – *Summulae; Logica; Philosophia naturalis et cursus; In 8 libros Physicorum; In libros De ortu et interitu; In libros De anima; In libros De caelo, mundo et metheoris; Res naturales; Speciales tractatus ad philosophiam concernentes; Metaphysica; Medicina, chirurgia et pharmacopea*

H – *Philosophia moralis; Politica ecclesiastica et secularis; Grammatica; Grammatica Hebraea, Syriaca, Chaldaica et Graeca; Rethorica; Poesia tum Graeca quam Latina; Poesia vulgari; Libri vulgo dichos de entretenimiento; Qui de grammatica Gallicae linguae; Qui de critica*

I – *Nobilitas; Historiae humanae; Vitae vel gesta insignium virorum*

K – *Descriptiones aut foundationes locorum aut domorum; Vitae vel gesta specialium sanctorum vel venerabilium in sanctitate; Historiae ecclesiasticae; Historiae de Christo; Historiae de Beata Maria*

L – *Utrumque jus; Jus civilis; Constitutiones municipales et allegationes in jure; Ars notariae*

M – *Officium et ritus Ecclesiae; Sermones de sacrificio missae; Concilia generalia, provincialia et synodalia; Utrumque jus; Jus canonicum*

N – *Theologia moralis; Purgatorium, Bulla Cruciatæ et indulgentiæ; Dubia, quaestiones et materiae regularium; Regulae, constitutiones et privilegia regularium*

O – *Auxilia Divinae Gratiae; Aliae de theologia; Tractatus speciales theologiae; Theologia dogmatica; Cathecismus; Ecclesia sive triumphans sive militans, Summus Pontifex, cardinales et episcopi; Adversus gentiles et supersticiosos; Officium Sanctae Inquisitionis*

P – *Libri Sententiarum; Divus Thomas Aquinas; Auxilia Divinae Gratiae; Aliae de theologia; Tractatus speciales theologiae*

---

dels apartats de què formen part com perquè es distingeixen majoritàriament per la E, que aparentment no designa cap altra *classis* específica. Aquesta és, però, la lletra majoritària per als volums facticis, segons el catàleg de les miscel·lànies de la biblioteca del convent, Ms. 1173.

Classes com els *Sermones* (B, C, D) o les dedicades als textos legals (L, M) mostren una notable homogeneïtzació pel que fa a la correspondència amb les lletres majúscules. D'altres, en canvi, com *Qui de perspectiva et iconographia*, *Qui historias de Rosario scripserunt* i *Qui de terraemotu scripserunt*, les úniques no incloses en l'esquema per resultar impossible assignar-los un grup específic de majúscules, es revelen més confuses, fins a arribar a l'extrem de la molt problemàtica *Tractatus extravagantes diversarum rerum*, tampoc classificada en l'esquema.

El respecte de la identificació majúscula-*classis* de què parlàvem probablement no podia mantenir-se de forma completa, bé per dificultats d'espai provocades per l'entrada de nous volums, bé pels camins mentals no sempre homogenis que conduïen el bibliotecari a l'elecció d'una determinada *classis*⁴⁹⁰.

La reconstrucció, tot i ser aproximada, ofereix una imatge virtual de la sala on es trobaven els llibres (il. II.5. (1)). En efecte, si la representem amb les llibreries adossades a les parets, ens adonarem que hi impera un ritme modulats des del més alt, les Sagrades Escripures, al més baix, la història profana, per després elevar-se de nou fins a arribar a les obres de sant Tomàs, que, en una jerarquia ideal, se situarien al mateix nivell que la Bíblia⁴⁹¹. A aquest respecte, és interessant fer una mirada al passat remot de l'orde i a l'erecció de la doctrina del Doctor Angèlic en l'oficial dels predicadors, al capítol general del 1313, així com a la prohibició dictada per les reglamentacions primitives de vendre tant les seves obres com les Sagrades Escripures, sense excepció⁴⁹².

---

⁴⁹⁰ Pel que fa a l'equivalència entre la col·locació física i la divisió per matèries vegeu les interessants reflexions de De Gregorio sobre la situació de la col·lecció casanatense després de l'ampliació de la seva sala de lectura: DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 42-43, nota 27.

⁴⁹¹ De Gregorio (*La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 89-90) realitza una operació anàloga a partir de les *classes* visibles encara actualment a la sala monumental de la biblioteca: "Osservando la collocazione fisica delle varie materie negli scaffali è difficile credere che dipenda semplicemente da una generica tradizione. Si direbbe invece che essa traduca in precisi rapporti e simmetrie spaziali le idee del Casanate e dei domenicani, e quindi la missione assegnata alla biblioteca: l'insieme dei cartigli, ben visibili ed artisticamente curati, sopra la severa e uniforme distesa dei volumi assumeva per i visitatori della biblioteca il valore di un vero «manifesto»". També en la classificació de Possevino, diu Miguel Alonso (op. cit., p. 38), existiria aquesta línia conceptual que va del més alt al més baix, de la *Divina historia sive Theologia positiva* a la història humana, una elecció igualment present en Claude Clément.

⁴⁹² MARANESI, op. cit., p. 211-212.

II.5.2.4. Recuperació de la informació

Les entrades es troben, dins de cada *classis*, ordenades alfabèticament: pel cognom de l'autor, sota el comodí "Anonimi", o bé sota el títol o la paraula clau que identifica el títol. Com a norma general, l'alfabetització respecta únicament les tres primeres lletres, mentre que a partir de la quarta es poden donar interferències.

Les entrades consten de pocs elements. Si l'obra no és anònima, els autors presenten la forma "Cognom, Nom", en llatí i en genitiu si el títol és en aquesta llengua, o bé, en cas contrari, en la llengua corresponent. No s'hi ofereix cap notícia biogràfica, encara que s'hi consigna l'orde religiós. El títol es recull en la llengua en què apareix a l'edició, per bé que molt simplificat, fins a l'extrem de poder-se limitar a la seva primera paraula, com a "Commentarii", o bé a l'ús d'una paraula clau.

S'indica el nombre de volums de què consta l'obra, però no el seu format, com tampoc el peu d'impremta ni la menció d'edició⁴⁹³.

El catàleg senyala si el volum és manuscrit, i es llegeix en determinades entrades, molt poques, que el llibre és prohibit.

Tot i que en general les obres anònimes es troben sota *Anonimi* o *Anon.*, poden també recollir-se sota el títol, com ara a *Rimedi per le malattie del corpo umano. Anonim.* (p. 618) o bé alfabetitzar igualment pel títol però sense cap especificació, com veiem a *Racconto della transportatione del corpo di Paolo V* (p. 645).

S'observa una manifesta vacil·lació a l'hora d'establir els encapçalaments d'obres d'entitats corporatives i d'obres que en les pràctiques catalogràfiques actuals s'estableixen mitjançant títols preferits. Efectivament, en aquests casos la tendència és reunir les obres en base a la primera paraula del títol, o bé a una paraula clau. Aquest

---

⁴⁹³ MORRISH, op. cit., p. 226 afirma que el lloc i any de publicació eren dades corrents als catàlegs barrocs, mentre que el nom de l'impressor, llibreter o editor es troba més rarament. La descripció física, en canvi, era menystinguda. Marie Hélène Froeschlé-Chopard, per la seva banda, a *Regards sur les bibliothèques religieuses d'Ancien Régime*. Paris : Honoré Champion, 2014, p. 12, diu, en referir-se als grans catàlegs conventuals francesos, que s'hi troben totes les dades necessàries, inclosos el lloc, la data de publicació i el format. La nostra experiència en l'ús dels catàlegs de les antigues biblioteques conventuals barcelonines ens indica que són molt escassos els inventaris del set-cents que compten amb dades de producció, i ens fa pensar en una situació de més primitivisme quant a tècniques de descripció bibliogràfica.

recurs correspondria a paraules extensament presents en la ment del públic de la biblioteca i faria la funció d'una mena de títol preferit.

Un exemple clar és el de les actes del Concili de Trento, que alfabetitzen majoritàriament sota les paraules *Concilium Trid.* (p. 443), però que podem trobar igualment sota el cognom del seu editor, com ara a *Marcilla, fr. Petri Vincentii Ord. S. Ben. Concil. Trid. cum annotationibus et declarationibus* (p. 446). Un exemple extrem de reducció catalogràfica el veiem a l'entrada *Jus civile* (p. 483), emprada per designar el *Corpus iuris civilis*.

Els buidats analítics, per la seva banda, en general són molt escadussers, i es troben principalment a les seccions dedicades als comentaris a la Bíblia. En aquest sentit, hi destaquen els buidats de dues obres monumentals, ambdues pertanyents a la col·lecció Ripoll. Ens referim als *Critici sacri* i a la *Sanctorum patrum bibliotheca maxima Lugdunensis*⁴⁹⁴. Convé assenyalar igualment les nombroses indicacions de contingut de cada una de les *Opera* dels pares de l'Església.

El recurs analític se serveix de les frases “vide in” i “in corp.”, que s'utilitzen bé conjuntament bé per separat, i van acompanyades sempre per la senyalització del volum i de les pàgines on es troba el contingut.

Les referències al catàleg són molt pobres. Se'n troben poques i s'expressen amb el mot “vide”, que pot indicar ja sigui l'existència d'una determinada obra en una altra secció, ja l'encapçalament d'un autor en una forma diferent. En aquest últim cas, bona prova de la inseguretats en l'ús d'aquest recurs són els encapçalaments discordants de Cornelio Musso, les obres de qui localitzem tant sota “Bitonti” -amb un “vide” a Musso-, com sota “Musso”.

Les diferents *classes* mostren un aspecte força desigual, especialment pel que fa a dues característiques.

En primer lloc és fonamental llur extensió. Aquesta ve donada pel nombre d'obres que contenen, per la presència de buidats analítics, i per les integracions i esmenes. Respecte a aquest punt, les pàgines dedicades als comentaris a la Bíblia (B, C, D) es mostren vives

---

⁴⁹⁴ Catàleg Ripoll núm. 1492; Catàleg Ripoll núm. 525.

i dinàmiques i exhibeixen, com hem vist, al costat de nombroses anàlisis de contingut, un nombre elevat d'ampliacions i esmenes. Els continguts dels apartats relatius a sant Tomàs i els seus comentaristes (P), en canvi, se succeeixen ordenadament, sense problemes d'espai, i consignats per la mà del primer redactor del catàleg, fra Jacint Turull. Si fem un salt a les matèries profanes, les *Historiae humanae* (I) es veuen atapeïdes, farcides de veus noves, i comprimides en un espai manifestament insuficient que ha hagut de ser ampliat amb diversos folis encartats.

El segon tret que cal assenyalar és de difícil valoració, i distingeix cada un dels apartats per separat i en relació amb els altres: la correspondència de la categoria taxonòmica de la *classis* respecte a les obres que conté.

En biblioteconomia, els catalogadors bé ho sabem, la indexació és una de les tasques més complexes i malagraïdes, per bé que es compti amb els instruments més complets i acurats per dur-la a terme.

Al Ms. 768 la classificació del saber es desplega en una graduació de la dificultat, plena de matisos, que va des dels diàfans *expositores* dels primers folis fins a la indefinició dels *Tractatus extravagantes*, a les pàgines finals. No ens hauria de sorprendre que les matèries estrictament religioses siguin les que es presentin més compactes i més sòlides. Els entrebancs, però, apareixen ja a les *Constitutiones municipales et allegationes in jure* (L), on es troben, ultra lleis municipals, textos de les *Constitucions* de Catalunya, apologies dels drets de la institució catalana del General, el *Llibre del Consolat de Mar* i recopilacions de lleis de les Índies i de Castella.

Al catàleg també destaquen les intromissions d'unes categories en unes altres, de manera que un mateix exemplar pot localitzar-se a dos apartats diferents. Si la pràctica fos uniforme podríem pensar que es tracta d'un ajut al lector, que comptaria amb el doble de possibilitats de trobar el que busca, però l'observació del catàleg ens condueix a la hipòtesi que ens trobem davant d'una dificultat a l'hora d'indexar una determinada edició. Una dificultat que possiblement no es percebia com a tal, sinó que constituïa una de les conseqüències de la pràctica classificatòria. Tocant a aquesta qüestió, Letizia Pellegrini parla d'osmosi quan analitza les seccions temàtiques en què es trobaven disposats els llibres a les biblioteques dominiques medievals, ja fos a l'*armarium* o

encadenats als bancs⁴⁹⁵. Altrament, la col·lecció ceteriniana, al set-cents, no era l'única que mostrava vacil·lacions indexatòries, si la de l'important Convento de San Esteban de Salamanca va incórrer en defectes anàlegs⁴⁹⁶. Sigui com sigui, en tenim un exemple als *Emblemas morales* de Juan de Horozco y Covarrubias, assignats tant a *Philosophia moralis* (H) (p. 503) com a *Politica ecclesiastica et secularis* (H) (p. 512), i a l'obra d'enginyeria hidràulica *Utilissimo trattato dell'acque correnti*, de Carlo Fontana, localitzada tant a *Geometria* (F) (p. 575) com a *Architectura* (F) (p. 595).

La dificultat indexatòria de què parlàvem es fa però sobretot patent en la consignació d'edicions amb continguts semblants en diferents categories. Així, una "Educació de prínceps" pot recollir-se a la *Philosophia moralis* (H), però també a la *Politica ecclesiastica et secularis* (H), i si un lector busqués una cronologia, la trobaria tant a *Astronomia* (F) com a *Cosmographia et chronologia* (F), mentre que si el que necessités fos un atlas, hauria de concentrar-se en aquesta última secció i en la *Geographia* (F).

Les mostres de superposició de continguts es multipliquen, i afecten els apartats ja esmentats i altres com *De rebus naturalibus* (G) i *Speciales tractatus ad philosophiam concernentes* (G), dues seccions tradicionalment pertanyents a la mateixa *classis*⁴⁹⁷. La important secció *Historiae humanae* (I), per la seva banda, exhibeix nombroses interferències amb la *Geographia* (F) i les *Vitae vel gesta insignium virorum* (I).

Altres seccions, com les *Descriptiones aut foundationes locorum aut domorum* (K), es revelen febles ja d'origen, en ser el seu abast especialment susceptible de produir desviacions.

Des d'una altra perspectiva, un aspecte que podria resultar difícil d'entendre a una mentalitat actual és la solució adoptada en la classificació de determinades obres. Ens referim a casos com la presència del catàleg de la biblioteca del cardenal Giuseppe Renato Imperiali (p. 631)⁴⁹⁸ o edicions de les *Mirabilia urbis Romae* a la *Historia ecclesiastica* (K) i la localització a les *Historiae humanae* (I) de publicacions periòdiques

---

⁴⁹⁵ PELLEGRINI, op. cit., p. 168.

⁴⁹⁶ VIVAS MORENO, op. cit., p. 84.

⁴⁹⁷ "La collocazione consueta della Historia naturalis era effettivamente all'interno della filosofia, come mostra un esempio coevo molto diffuso, cioè il catalogo della biblioteca Imperiali", De Gregorio. *Officina catalografica*, op. cit., p. 206.

⁴⁹⁸ Catàleg Ripoll núm. 747.

com el *Journal des savants* (f. Intercalat entre p. 698 i 699)⁴⁹⁹, el *Mercure galant* (p. 699)⁵⁰⁰ i la *Histoire critique de la République des lettres* (p. 698)⁵⁰¹, o bé d'obres de caràcter bibliogràfic com la *Bibliotheca Hispana* (p. 698)⁵⁰² de Nicolás Antonio que, significativament, podem també localitzar a la *Historia ecclesiastica* (K).

II.5.2.5. Conclusions

A guisa de consideracions principals, després de l'experiment d'anàlisi del catàleg de matèries podem dir que és un mirall del moment en què es trobava la biblioteca conventual quan va ser redactat. La missió de la col·lecció com a instrument per a la defensa de la fe catòlica, el cultiu de l'espiritualitat i la dedicació a l'escolàstica, així com -molt important- per a la preparació de la predicació, es mostra de forma pacífica i ferma, al fil de la tradició, en les *classes* del catàleg que presidien la sala de la biblioteca. *Classes* que són, d'altra banda, les més extenses: la Bíblia i les obres de sant Tomàs, amb llurs comentaristes, els sermons, la teologia. Unes seccions que, en efecte, tradueixen diàfanament les opcions de les biblioteques primitives de l'orde⁵⁰³.

Quant a les disciplines profanes, si excloem les més clarament perfilades, com el dret o la medicina, la tensió causada per l'entrada a la col·lecció d'un bon nombre de llibres de diferents matèries es mostra amb claredat a diverses *classes*, en especial a les de caire històric, però també en algunes de científiques. Això es tradueix en el caràcter de "treball en curs" de les seves pàgines, farcides de noves veus i d'esmenes de tot tipus. La irrupció d'aquesta varietat temàtica està directament relacionada amb la segona missió de la col·lecció: la satisfacció dels interessos de tots els estudiosos, implícitament declarada amb la seva obertura oficial al públic l'any 1736. A aquest factor és primordial afegir l'impacte que va suposar l'arribada de 1.335 volums de la biblioteca de Pau Ignasi de Dalmases, bona part dels quals de caire històric.

---

⁴⁹⁹ Catàleg Ripoll núm. 992, 993.

⁵⁰⁰ Catàleg Ripoll núm. 1277.

⁵⁰¹ Catàleg Ripoll núm. 934.

⁵⁰² Catàleg Ripoll núm. 69.

⁵⁰³ KAEPPPELI. La bibliothèque de saint Eustache, op. cit., p. 17. Tot i pertànyer a un altre orde mendicant, és interessant el catàleg del Convent de Sant Miquel d'Escornalbou, dels framenors, escrit per fra Francesc Boada entre 1727 i 1728, una eina analítica organitzada per assumptes que devia resultar molt útil als religiosos consagrats a la predicació: BOFARULL, Jaume. Un manuscrit de el pare fra Francesc Boada, menoret missioniste d'Escornalbou. *Boletín arqueológico*. 1928, núm. 38, p. 34-41; 1929, núm. 39, p. 57-66.

El sistema classificatori emprat, com hem vist, segueix la tradició de les grans *classes*, i exhibeix una sèrie de particularitats fruit de l'orde religiós que el va produir, i que demostra fins a quin punt la tradició taxonòmica podia adaptar-se a les necessitats d'una col·lecció determinada. Com es podria entendre, si no, la importància atorgada a la *Summa* de sant Tomàs, a la predicació, al Rosari o bé a la Santa Inquisició, estandards de la religió dominica?

Tot i no comptar amb una organització jeràrquica de *classes* subdividides en categories més específiques i, en conseqüència, no disposar tampoc d'un sistema complex de referències capaç de representar de forma total i dinàmica el saber, algunes de les *classes* fonamentals es multipliquen en matèries més concretes per ajudar el lector en la seva cerca⁵⁰⁴.

A l'altre extrem, ens criden particularment l'atenció dues, ben bigarrades. Una du el títol suggestiu *Libri vulgo dichos de entretenimiento* (H), i obre la col·lecció al simple plaer de la lectura, amb faules, novel·les i teatre. L'altra és la ja citada *Tractatus extravagantes diversarum rerum*, una categoria que convida el lector a passar les seves pàgines i descobrir-hi llibres de tota mena. En efecte, des d'obres de caràcter enciclopèdic com la *Sinagoga de gl'ignoranti* de Tommaso Garzoni (p. 801)⁵⁰⁵, reculls diversos, col·leccions i miscel·lànies, a la molt específica *Istorie delle perrucche* (p. 797)⁵⁰⁶, de Jean Baptiste Thiers.

Si, d'altra banda, parlem de l'eficiència del catàleg com a instrument de recuperació de la informació, hem de dir que tant la presentació dels continguts com els recursos per accedir-hi són força rudimentaris. Són característiques que no ens han d'estranyar en una època, la primera meitat del set-cents, qualificada per De Gregorio de "fluidità e ricerca"⁵⁰⁷, i en què les praxis catalogràfiques encara s'estaven definint. A l'escassa informació bibliogràfica, amb la presència de títols genèrics i manca de dades de

---

⁵⁰⁴ Naudé, després de qüestionar l'Ambrosiana per no comptar amb una ordenació per matèries recomana la redacció d'un catàleg semàntic sofisticat: "d'autant que pour éviter les incommoditez précédentes il en traîne après soy une iliade d'autres, à beaucoup desquelles on pourroit toutesfois rémédier par un catalogue fidèlement dressé suivant toutes les classes & facultez subdivisez iusques aux plus précises & particulières de leurs parties". NAUDÉ, op. cit., p. 140.

⁵⁰⁵ Catàleg Ripoll núm. 813.

⁵⁰⁶ Catàleg Ripoll núm. 1861.

⁵⁰⁷ De Gregorio. *Officina catalografica*, op. cit., p. 210

producció i físiques, s'uneix la debilitat i vacil·lació dels encapçalaments, en especial de les obres d'autors corporatius i mereixedores de l'actual títol preferit, a la vegada que no s'hi aporten notícies biobibliogràfiques, tret de la significativa consignació de l'orde religiós de l'autor.

Constatem, així, que l'aparat que es va posar a disposició dels estudiosos per a la recuperació de la informació es troba lluny del grau de sofisticació que van assolir els bibliotecaris de la Casanatense, malgrat compartir amb els catàlegs de la institució romana alguns trets, especialment la consignació dels anònims, la versatilitat funcional del "vide", l'ús de la paraula clau i l'anàlisi de contingut de determinades obres.

Quant al recurs a les referències, són molt escasses, mentre que els buidats analítics, per bé que presents, ho són sobretot a les primeres seccions dedicades als *expositores* bíblics.

En no comptar, tret del treball de Rodríguez Parada sobre la biblioteca del convent de la Mercè de Barcelona⁵⁰⁸, amb anàlisis d'altres catàlegs de matèries conventuals contemporanis, del nostre àmbit geogràfic, amb què poder-lo comparar, és difícil valorar, en el seu temps i lloc, la idiosincràsia i el valor del manuscrit 768. Tanmateix, no es pot negar l'ús intensiu que en van fer els bibliotecaris i potser els propis usuaris de la biblioteca, ús que sembla manifestar-se tant en la presència de nombroses integracions i esmenes, com en el seu propi estat físic, especialment en l'esvaïment de la tinta de les pàgines del sumari.

II.5.3. El catàleg de títols, Ms. 1394

Es tracta d'un manuscrit incomplet. L'última entrada que es llegeix al foli 131 és *De gubernatione Dei*, mentre que la primera del foli 132 diu *Memorias del rei D. Joan o primero*. El catàleg també és àpode, ja que al verso del darrer foli l'última entrada és *Vida de la V.M. Serafina fundadora de capuchinas*.

Hem pogut detectar que un dels fragments de catàlegs manuscrits del Convent de Santa Caterina aplegats al Ms. 1947 del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB pertany al que estem descrivint. Són, en concret, 27 folis numerats en llapis per una mà moderna, del

---

⁵⁰⁸ RODRÍGUEZ PARADA. *La biblioteca*, op. cit.

114 al 141. La primera i última entrada que s'hi llegeixen són, respectivament, *Libanus Marianus* i *Mémoires pour servir à l'histoire du XVIII siècle*.

El manuscrit mesura 347 x 237 mm., consta de 212 folis no numerats, acompanyats per 27 folis encartats de menor tamany, dos dels quals en blanc, per a les entrades afegides.

Existeix una foliació moderna, a llapis.

El volum va ser restaurat als anys vuitanta del segle XX, moment en què s'hi va aplicar la relligadura, en pergamí sobre cartó, al lloc de la qual es llegeix: *Bibliothecae Sanctae Catharinae Barchinonensis Index*, sense que puguem saber si aquest títol era el que indicava l'enquadernació original. El tall de cap és setinat. Pel que fa al bloc, en què van ser restaurats els estrips marginals, s'hi observen algunes oxidacions i pèrdues per tintes ferrogàliques, algun forat d'insecte i sobretot, brutícia als marges.

Al foli 1r hi podem llegir el títol: *Index titulorum librorum hujus bibliothecae Sanctae Catharinae Virginis & Martiris Barchinonensis anno 1740*.

Una particularitat d'aquest catàleg per títols és la inclusió, després del foli 13, dedicat a les lletres "AN", dels folis corresponents a les entrades que abracen des de la "HA" fins a la "HI", i per tant, de la inclusió dels títols que comencen per "Història" en diverses llengües.

Són dues les mans majoritàries que hi poden ser llegides. La de la primera redacció correspon a fra Jacint Turull, a què se n'hi afegeix una de no identificada que es caracteritza per uns trets que poden semblar descurats, en ocasions fins i tot tremolosos, i que hem pogut localitzar en algunes de les notes de compra de la Col·lecció Ripoll, probablement pertanyent a un frare llec que ajudava el bibliotecari. És una mà que es troba igualment al catàleg manuscrit alfabètic per autors, Ms. 1363-1364, concretament a determinades notes marginals que indiquen que una obra és prohibida. La tercera cal·ligrafia coneguda és la de fra Pere Màrtir Anglès, tot i que la seva presència és més escassa respecte a la del Ms. 768, el catàleg per matèries. Altres entrades van ser consignades en uns tipus d'escriptura més estàndard, corresponents, probablement, a frares llecs ajudants a la biblioteca.

El catàleg recull les obres de la col·lecció Dalmases, no descrites per la mà de fra Turull, sinó per la descurada i tremolosa anònima a què ens acabem de referir⁵⁰⁹ o bé per la de fra Pere Màrtir Anglès⁵¹⁰, fet que indica que el catàleg va començar a ser redactat, com el de matèries, abans de la incorporació d'aquest fons. En efecte, la data a la portada - 1740- així ho demostra. No s'hi localitzen, per contra, les edicions comprades per fra Joan Tomàs de Boixadors per a la biblioteca durant el seu generalat, entre el 1755 i el 1775, període en què la biblioteca sens dubte disposava ja d'un nou recurs bibliogràfic per títols que havia substituït l'antic.

II.5.4. El catàleg alfabètic d'autors, Ms. 1363-1364

El catàleg alfabètic d'autors està distribuït en dos gruixuts volums que mesuren aproximadament 425 x 295 mm.

El primer, Ms. 1363, abraça les entrades des de l'A fins a la I. Al full de guarda es llegeix el títol, en una mà del segle XIX corresponent a l'etapa de constitució de la biblioteca provincial i universitària de Barcelona: *Índice de la Librería del Convento de Santa Catalina (Dominicos)*. Consta de 4 folis preliminars: dos folis en blanc, pautats, 1 foli pautat al verso del qual es llegeix *l'Arte de registrar este índice*, i un quart foli en blanc, pautat; a continuació es troben els 376 folis no numerats de catàleg, seguits per dos folis finals en blanc i pautats.

El segons, Ms. 1364, recull les entrades des de la K fins a la Z. Està format per 1 foli en blanc preliminar, pautat, 376 folis no numerats de catàleg i 2 folis finals en blanc i pautats.

Existeix una foliació moderna, a llapis.

Els dos volums presenten una idèntica enquadernació en pell sobre fusta, gofrada en fred, amb la particularitat d'haver estat muntada a sobre d'una relligadura anterior en pell, tot i haver-se mantingut l'arquitectura original del bloc. S'hi aprecien bollons i tanques metàl·liques, intactes en el primer volum, mentre que el segon només en

---

⁵⁰⁹ En la mà descurada i tremolosa: Catàleg Dalmases núm. 188; Catàleg Ripoll núm. 1112.

⁵¹⁰ En la mà de fra Anglès: Catàleg Dalmases núm. 207; Catàleg Ripoll núm. 1023.

preserva unes restes. Igualment, mostren reforços metàl·lics als cantells i títol daurat en cartel·la a les cobertes anteriors i posteriors.

Ens trobem davant d'un catàleg que vol impressionar qui el consulta i perdurar en el temps. En efecte, les seves característiques físiques són imponents, tant pel que fa a les dimensions i el pes -cada volum pesa aproximadament 8 quilos-, com a la qualitat del paper, i l'enquadrernació. Aquest últim factor, el primer que es percep d'un llibre quan és tancat, evocaria la visió d'un còdex medieval orgullosament col·locat al seu faristol. Però no només s'amplifiquen aquests elements, sinó que el desig d'elaborar un producte singular i elevat es manifesta també en la presentació primitiva, sia al pautat regular de les seves pàgines o al tamany del cos de la lletra emprada, una lletra molt cal·ligràfica d'indiscutible elegància.

L'autor de la mà cal·ligràfica corresponent a la redacció primitiva no s'ha pogut determinar; certament, no correspon als bibliotecaris fra Jacint Turull o fra Pere Màrtir Anglès. De fet l'escriptura de fra Turull hi és completament absent, mentre que ens sembla reconèixer la de fra Anglès tant al ja citat *Arte de registrar este índice* -una guia per a la consulta del catàleg que devia ser escrita en una data més tardana- com a diverses entrades integrades amb posterioritat. Com a hipòtesi, apuntem que la presència d'aquesta mà tan cal·ligràfica podria ser el resultat de la tasca d'un frare llec ajudant del bibliotecari. Tampoc podem descartar la contractació d'un escriptor professional, recurs que la biblioteca Casanatense va adoptar en nombroses ocasions, atesa la febril activitat de tria, compra i catalogació de llibres que va desenvolupar al llarg de la seva història⁵¹¹.

Respecte a altres intervencions posteriors a la redacció original, com ja hem indicat hi trobem la cal·ligrafia anònima descurada-tremolosa present també al catàleg per títols, Ms. 1394, al marge i per senyalar que el llibre és prohibit, així com mans de trets típicament setcentistes en la consignació de diferents obres.

La seva datació i autoria, doncs, són incertes. Malgrat tot, dos elements poden ajudar-nos a establir-ne alguna dada. Per una banda, la presència, entre les entrades descrites en la mà autora de la confecció original del catàleg, d'una obra que sabem que va ser

---

⁵¹¹ DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 46.

enviada a Barcelona el 1736. Ens referim a l' *Escola moral, politica, christaa, e juridica*, de Diogo Guerreiro Camacho de Aboim⁵¹². D'altra banda, la localització de llibres de la col·lecció Dalmases descrits en una cal·ligrafia que no és l'original, i afegits entre línies, col·locaria la fi de la confecció original abans del juny del 1743, data límit que hem establert d'entrada d'aquest fons, produïda entre el 1740 i aquest any.

Respecte a la data final d'elaboració, el fet que s'hi llegeixin entrades corresponents a llibres adquirits per Joan Tomàs de Boixadors per a la biblioteca és un indicatiu, en aquesta ocasió, d'un ús del catàleg dilatat en el temps, conclòs potser amb la redacció del nou catàleg per autors d'inicis del vuit-cents a cura de Miquel Bosch, de què ens ha pervingut únicament el primer volum (Ms. 1362).

II.5.5. El catàleg dels llibres del Secret, Ms. 1392

II.5.5.1. Introducció

Les seccions d'accés restringit haurien de concernir qualsevol aproximació a les biblioteques conventuals. És un aspecte decididament captivador, en tractar-se de continguts que interessaven en especial els religiosos, ja sigui perquè eren prohibits pels índexs inquisitorials o bé perquè, per un motiu o un altre, resultaven importants per a la comunitat.

Malgrat això, en la bibliografia consultada, si s'esmenten, és habitualment només per donar fe de la seva existència, fet degut, potser, a la no supervivència de fonts documentals que en permetin un examen atent⁵¹³. Claude Jolly en parla de forma genèrica a un dels capítols de la *Histoire des bibliothèques françaises*. La pràctica totalitat dels textos que reglamenten la vida comunitària dels religiosos -diu l'autor- evoca la necessitat d'allunyar determinades obres, que es col·loquen en un lloc a part, se sotmeten a restriccions de consulta i són objecte d'un catàleg específic. Es tracta de llibres que en general no són destruïts ni exclosos, ja que no es pot lluitar contra allò que no es coneix bé. En la pràctica sembla que el rigor en l'accés a les obres censurades era

---

⁵¹² Catàleg Ripoll núm. 1. Al CRAI Reserva UB Ms. 1504. *Bibliotheca*, f. 25v llegim "mandato da Portogallo a Barcelona nel 1736".

⁵¹³ Un exemple referit al Monasterio de San Benito el Real de Valladolid a: MATOS EGUILUZ, Covadonga. *Las lecturas y los libros en Valladolid (siglo XVIII)*. [Valladolid] : Universidad de Valladolid, 2012, [consulta feta el 16 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://uvadoc.uva.es/handle/10324/11157>, p. 405.

molt variable, la permissivitat va anar en augment, i l'adhesió a la norma depenia de cada una de les cases de religiosos⁵¹⁴.

Un altre investigador francès, Bernard Dompnier, assenyala amb encert la doble utilitat d'aquesta "segona biblioteca" al convent dels caputxins de Tarascon: espai on determinats documents i objectes es trobaven protegits, i espai on no podia accedir el públic laic que cada cop amb més freqüència acudia a la biblioteca⁵¹⁵.

En el nostre cas, tenim la sort de comptar amb el catàleg del Secret, un dels documents més interessants que hem pogut examinar. La seva relativa brevetat, d'altra banda, n'ha permès una anàlisi força completa que, com veurem, ha ofert un balanç en part inesperat. Però el catàleg no és l'únic document que ens parla del Secret, sinó que diverses fonts consultades en fan esment i ens han ajudat a definir-ne les característiques. La primordial és el *Lumen Domus*, que expressa una clara distinció entre els dos espais de la biblioteca quan es refereix als "manuscrits del secret" i als "manuscrits del cos de la llibreria"⁵¹⁶.

D'altra banda, resulta molt significatiu que en diguessin Secret, paraula semànticament molt rica i plena de matisos, molt adient a la diversitat de documents que s'hi trobava. Dissemblantment, en un catàleg manuscrit posterior dedicat a aquest espai reservat, el Ms. 1393, el Secret esdevé el "quartet de llibres prohibits", quan Benet XIV ja havia concedit a totes les biblioteques de l'orde el privilegi de tenir llibres prohibits, tancats amb clau⁵¹⁷.

Abans però d'oferir el resultat del seu estudi, ens referirem a tres detalls al nostre parer reveladors. Per començar, la presència al nostre manuscrit d'un terme que ens va cridar l'atenció: "arca". El trobem indicant el lloc on es custodien determinats documents, de què s'ofereix també la signatura topogràfica. En tenim un exemple a: *Nuevos triunfos de la sententia pia en la causa de la Concepcion. Papel impresso dentro la primera Arca - A.VI.1.* (f. 10r). El seu ús al Secret podria evocar la pràctica medieval de conservar els llibres considerats més valuosos a, precisament, una caixa ben reforçada i tancada, fora

---

⁵¹⁴ JOLLY, Claude. Unité et diversité des collections religieuses. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 12.

⁵¹⁵ DOMPNIER, op. cit., p. 218-219.

⁵¹⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 665.

⁵¹⁷ DOMINICS. *Acta... Vol. IX*, p. 201-204.

del perill de préstecs no desitjats i robatoris⁵¹⁸. No sabem, però, si tots els documents del Secret es conservaven dins de caixes o arques, o bé si aquests contenidors coexistien amb una habitual llibreria.

El terme “arca”, no obstant, també s’identificava amb l’arxiu. Diego Navarro Bonilla parla del secretisme i la inaccessibilitat com a dues de les principals estratègies de què es val l’arxiu per a la conservació de la memòria⁵¹⁹. Així, existeix una íntima correspondència entre el manteniment del secret, el valor dels documents i llur custòdia a l’arxiu. Aquest, diu l’autor, “en cuanto instrumento, colabora en la formación de identidades..., en la construcción de textos utilizados dirigidos hacia un fin de representación (historiografía y propaganda), de gestión (administración) o de gobierno”⁵²⁰. En aquest context adquireix tot el seu significat l’arca, objecte indispensable on es tanquen, oculten i preserven els papers més valuosos, amb total seguretat.

I al costat del zel ancestral, l’obertura, palesa en un exemplar de la *Noticia universal de Cataluña*, de Francesc Martí i Viladamor, conservat al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB⁵²¹ que mostra, a la contraguada anterior, la següent nota manuscrita, adscrita a la primera meitat del set-cents: “Vide: Presidium inexpugnabile Principatus Cataloniae pro jure eligendi christianissimum monarcham. Autore Francisco Martí et Viladamor Utriusque Juris Doctore Barcinonense, quem legi et vidi in Secreto bibliothecae Conventus Divae Catarinae Martyris Barcinonae”. La còpia, de procedència desconeguda, atès que l’única marca de propietat és un “Copons” manuscrit a la portada, ens ha deixat el testimoni de la freqüentació del Secret per part d’un individu aliè a la comunitat dominica. La familiaritat i la “normalitat” que sembla traspuar la nota podria parlar-nos d’un espai conventual no tan hermètic com el seu nom fa pensar.

Per acabar, una nota manuscrita localitzada en un volum factici que defineix, com veurem al llarg de les pàgines d’aquest capítol, un dels propòsits principals del Secret: la

---

⁵¹⁸ PETROSKI, op. cit., p. 42-45.

⁵¹⁹ NAVARRO BONILLA, Diego. *La imagen del archivo: representación y funciones en España (siglos XVI y XVII)*. Gijón : Ediciones Trea, 2003, p. 51-106.

⁵²⁰ NAVARRO BONILLA, op. cit., p. 51-52.

⁵²¹ MARTÍ I VILADAMOR, Francesc. *Noticia vniuersal de Cataluña...* [Barcelona : s.n., 1640?]. CRAI Reserva UB B-58/4/2.

preservació de la memòria dominica en els seus aspectes primordials, desconeguts, polèmics o desafortunats. La inscripció fa referència al cisma produït al govern de la família de sant Domènec el 1642, durant el qual fra Niccolò Ridolfi va ser destituït i van ser nomenats dos generals per part de diferents províncies, fra Michele Mazzarino i fra Tomàs de Rocamora: "Para inteligencia del trágico successo de esta elección vide la deposición del padre reverendísimo Rodulfi in Secreto"⁵²².

II.5.5.2. Descripció física

El manuscrit mesura aproximadament 304 x 208 mm. Consta de 2 fulls de guarda i 80 folis no numerats. 53 d'aquests folis són en blanc, per acollir les entrades noves, i es troben repartits a cada una de les seccions, representades per les lletres de l'alfabet, que arriben fins a la X, i hi manquen la Y i la Z.

Existeix una foliació moderna, a llapis.

Va ser restaurat el 1978 i és relligat en pergamí sobre cartó, amb restes de tanques. L'enquadració va ser aprofitada d'un altre exemplar, per la qual cosa és probable que en el moment de la restauració el manuscrit es presentés sense cobertes. El foli 1 mostra una laminació completa, efectuada per protegir el paper de l'efecte de les tintes ferrogàliques, mentre que altres folis presenten laminacions parcials, efectuades amb el mateix objectiu.

II.5.5.3. Atribució i datació

Al títol del primer foli es llegeix el nom del bibliotecari autor del catàleg i la data d'inici de redacció, 1744, en la característica cal·ligrafia de fra Pere Màrtir Anglès: *Index omnium quae continentur in Secreto bibliothecae Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis Ordinis Praedicatorum reverendo patre lectore Petro Martyre Anglés bibliothecario disponente. Anno M.Dccxliv.*

---

⁵²² MELGAR DE ALARCÓN, Diego. *Carta elogística en relacion de las fiestas que la muy noble y muy leal ciudad de Orihuela y el esclarecido Colegio Patriarcal, Vniuersidad antigua della han celebrado, por la eleccion de General de la Sagrada Religion de Predicadores, que se à hecho en la dignissima persona de su paternidad reuerendissima del P.M.F. Thomas de Rocamora, rector immediato que fue de dicho Colegio.* En Orihuela : por Iuan Vicente Franco..., 1643. CRAI Reserva UB B-54/4/24-16.

A part de la mà de fra Anglès, se n'observa una de més cal·ligràfica, tal vegada pertanyent a una època posterior a la seva mort, ja que recull la *Relation de l'affaire de mr. l'evêque de Luçon avec les jésuites*, una obra que segons el CCFr apareix en edicions publicades entre el 1753 i el 1759. Malgrat això, la presència d'aquesta segona cal·ligrafia és minoritària en el conjunt del manuscrit.

II.5.5.4. Recuperació de la informació

Tot i que el catàleg es presenta, fonamentalment, com alfabètic per autors i obres anònimes, l'ordenació a l'interior de les seccions corresponents a cada lletra no és alfabètica, sinó per la signatura topogràfica, que consta dels elements distintius de les del cos principal de la biblioteca, és a dir, lletra majúscula llatina, número romà i xifra àrabica. No sembla existir una correspondència entre la lletra majúscula i una *classis* o matèria determinada.

En general, al catàleg impera una gran llibertat, tant pel que fa a la descripció de les obres -en especial la transcripció dels títols- com a l'establiment dels encapçalaments i a l'ús de les referències, dels buidats analítics i de les notes del redactor.

El nombre d'obres encapçalades pel nom de l'autor, acompanyat si s'escau per l'orde religiós, es troba per sota de les considerades anònimes. Aquestes darreres són, de fet, hegemòniques, i el recurs preferit per a la seva descripció és l'ús de la paraula clau. Ho veiem a la J, a l'entrada *Jesuitas. Memorial sobre cosas a ellos tocantes en las Indias, con el obispo Palafox*, i sis línies més avall, a *Apologia del Dr. Juan del Espino contra los jesuitas* (f. 35v).

No hi consten dades de producció, ni el format o altres característiques físiques, però s'indica el nombre de volums de què consta l'edició.

En ocasions, senyala si el llibre és manuscrit, especificació que Anglès atorga de manera no sistemàtica. Una categoria d'obres a què sembla pertocar la designació són les còpies més antigues, com ara tres bíblies, una d'elles en vuit volums (f. 6r)⁵²³ i un *De angelis* de

---

⁵²³ El catàleg manuscrit per autors de la biblioteca conventual (Ms. 1363) recull al f. 97v dues bíblies que qualifica respectivament com "antiqua" i "antiquissima", i de què diu que es troben "In secreto". El fet que les seves signatures topogràfiques no coincideixin amb les que consigna el Ms. 1392 podria indicar que van ser retirades del cos principal de la biblioteca per ser dipositades al Secret. Actualment, cap

Francesc Eiximenis (f. 18r), còpia no repertoriada als catàlegs del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB. Tanmateix, localitzem, a la lletra “G”, l’entrada *Boecio de consol. en català, è Histor. de Theodorico rey godo* (f. 27r), que correspon al Ms. 77, datat entre el 1400 i el 1420, sense que res indiqui la seva condició de manuscrita. La regularitat, com dèiem, no és una de les característiques del catàleg.

El recurs a les referències, tot i que poc sistemàtic i no del tot eficient, és profús. Els buidats analítics, per la seva banda, són molt escassos. Destaquem la seva utilització per recuperar les parts contingudes en un compendi que per a la comunitat de Santa Caterina havia de tenir sens dubte una gran importància. Ens referim al conegut i encara en l’actualitat útil recull de documents per a la història de l’orde obra del dominic occità fra Bernat Gui, consignat per fra Anglès al catàleg amb la forma *Guido, fr. Bernardus Ord. Praed. Varia opuscula et acta capitulorum generalium, ab initio ordinis, usque ad annum 1348* (f. 27r)⁵²⁴.

Respecte als buidats analítics fem ara un breu parèntesi per referir-nos a l’ús massiu que en va fer anys més tard el frare llec Albert Rius, autor del ja esmentat segon catàleg dels llibres del Secret, redactat entre el 1775 i el 1782 (Ms. 1393). Amb el títol *Índice de lo que se conté en lo quartet de los llibres prohibits d’esta llibreria del Convent de Santa Catharina, Verge y Màrtir de Barcelona*, es tracta d’un volum de considerable entitat física format per 300 folis. S’hi troben minuciosament detallades, i emprant una alfabetització acurada, tant les obres individuals com una quantitat ingent d’entrades relatives a documents que formen part d’un recull factici -identificats pel número d’ordre que hi ocupen-, o bé corresponents a esdeveniments narrats al *Lumen Domus* - amb senyalització de la pàgina on es poden llegir-.

II.5.5.5. Què amaga el Secret?

El catàleg del Secret de la biblioteca de Santa Caterina recull molt més que algunes de les obres prohibides per l’*Expurgatori* espanyol o per l’*Índex* romà. El mateix títol no especifica què és exactament el que s’hi custodiava en utilitzar un “omnia” genèric.

---

d’aquestes dues bíblies, ni la formada per vuit volums igualment citada pel Ms. 1392 han pogut ser identificades a la col·lecció del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB.

⁵²⁴ CRAI Reserva UB Ms. 218. GUI, Bernat. *Chronica*.

Pedro Rayón Valpuesta ha estudiat la composició de l'armari de llibres prohibits del Colegio San Andrés de Bilbao, dels jesuïtes, a partir de l'inventari redactat amb motiu de l'expulsió de la Companyia el 1767⁵²⁵. En comú amb el nostre Secret trobem el fet obvi de trobar-se els volums clarament separats de la resta de la biblioteca, en el seu cas tancats en un armari amb clau, per restringir-ne el seu ús. Igualment, l'absència de nombrosos autors i obres condemnats pels diferents índexs inquisitorials que es troben, en canvi, als prestatges del cos principal de la biblioteca. Altres característiques són compartides per les dues subcol·leccions: el reduït nombre de documents continguts, una nodrida presència de llibres publicats o escrits en èpoques pròximes a l'elaboració del catàleg i, per últim, una notable heterogeneïtat de continguts. Tanmateix, a l'inventari de la col·lecció jesuïta trobem únicament llibres impresos, mentre que el nostre catàleg recull nombrosos documents manuscrits, alguns dels quals actualment podrien ser considerats com a documents d'arxiu⁵²⁶. La seva absència a la relació transcrita per Rayón Valpuesta, malgrat tot, pot ser fruit d'una omisió voluntària per part del redactor, que hauria donat importància únicament a les obres publicades.

L'últim tret enumerat del Secret dominic, la diversitat, ens ha impulsat a suggerir-ne una categorització, amb el seu ineludible reduccionisme⁵²⁷.

1. Llibres prohibits per l'Expurgatori espanyol o per l'Índex romà

A continuació transcrivim les obres explícitament senyalades com a prohibides, en l'ordre en què figuren al catàleg:

Apelacion al Concilio General contra la bula Unigenitus. 6 tomos prohibidos

Libro arabigo, de la secta de Mahoma, prohibido

Beneficii ecclesiastici seu Historia escrita dal P. Paolo de Rondine de Servi, prohibido

Calmet, fr. Augustinus Ord. S. Benedicti. Commentaire litteral sur tous les livres de l'Ancien et du Nouveau Testament, prohibido por la regla V del Expurgatorio

---

⁵²⁵ RAYÓN VALPUESTA, Pedro. El uso y conservación de libros prohibidos en los colegios de la Compañía de Jesús. Contenido del armario de los libros prohibidos del Colegio San Andrés de Bilbao en 1767. A: VERGARA CIORDIA, Javier i SALA VILLAVERDE, Alicia (coord.). *Censura y libros en la Edad Moderna*. Madrid : Dykinson, 2017, p. 109-126.

⁵²⁶ GAVINELLI, op. cit., p. 300 es refereix de fet a la "codicizzazione" dels materials de naturalesa arxivística per part dels ordes mendicants.

⁵²⁷ La identificació sistemàtica dels impresos i manuscrits citats en aquest capítol i recollits al Ms. 1392 no ha estat un dels objectius del nostre treball.

Centuriae Magdeburgenses, seu Hist. eccl. 3 tomos por Luis Lucio, prohibidos

Candidus Liberius. Tuba magna. 2 tom. Prohibidos in totum

Caietanus, Constantinus Ord. S. Benedicti. De religiosa S. Ignatij per P.P. benedictinos institutione, prohibido

De divination. Anonimus. Prohibido por la regla IX

Flavio Josepho. Guerre judaiche. Prohibido por la regla V

Libro en hebreo thalmudico, prohibido

Otro libro de lo mismo, prohibido

Historia delle congregazioni de auxilijs. Anonimo, prohibido

Leti, Gregorio. Theatro Britannico, 5 tomos, prohibidos

Ejusdem. Italia regnante, 4 tomos, prohib.

Ejusdem. Historia di Geneva, 5 tomos, prohib.

Ejusdem. La vie d'Elisabeth reine d'Angleterre, 2 tom., prohib.

Ejusdem. Monarchia universale del re Luigi XIV di Fransa, 2 tomos, prohibidos

Ejusdem. Ceremoniale historico y polytico, 5 tomos

Ejusdem. La vie de Sixte V, 2 tomos

Ejusdem. Critique sur les lotteries, 2 tomos

Ejusdem. Historia de Brandeburgo, 2 tom.

Ejusdem. Theatro Belgico, 2 tom.

Ejusdem. Historia di Sassonia, 2 tom.

Ejusdem. Histor. di Germania, 2 tom.

Ejusdem. Theatro Gallico, 7 tom.

Ejusdem. Poema hero-storico

Nota que todas las obras de Gregorio Leti son prohibidas por la Inquisicion de España. Vide el suplemento al Expurgatorio, tom. 2, p. 20 del suplemento

S. Leonis Magni Opera Lugduni impressa apud Joannem Certe 1700 2 tom., prohib.

Monita secreta Jesuitarum, prohibido por la regla XVI

Montalte Luis. Les provinciales & prohibido

Montfaucon, fr. Bernardus Ord. S. Benedicti. Traduccion de Eusebio sobre los Psalmos, y la nueva coleccion de los padres y escritores griegos, que son 4, y 5 tomo, prohibidos

Natalis, fr. Alexander Ord. Praed. Historia ecclesiastica, prohibida in totum

*Peiferius, David. Epistolae statuum ecclesiae et reipub. sub Augusto Saxoniae electore, prohibido*⁵²⁸

Pinto, Antonio Velasquez. Cler. Regul. Minor. Tesoro de los christianos que para cada dia les dexo Christo en la Eucharistia, prohibido

Rosario serafico, prohibido por bula de Alexandro VII. Hallasse en la primera arca, en los papeles cossidos

Republique des lettres 1688, anon., prohib.

Reinaudo, Theophilo, Soc. Jesu. Tomo 20, le tenemos retirado por estar prohibido en Roma

Ribera, fr. Bernardus, Ord. Praed. Responsum antepologeticum, prohibido

*Spanhemius, Fridericus. Dissertationes historici argumenti, prohibido*⁵²⁹

Testamentum. Jesu Christi Dni. N. Novum Testamentum, interprete Theodoro heretico Calvino-Svingliano o heresiarca, prohib

Traite historique contenant le jugemen d'un protestant sur la theologie mistique & prohib

Trithemius, Joannes. Ord. S. Benedicti. Ars magica steganographica diabolica, falso ipsi attributa, prohibido

Van Espen, Segerus Bernardus. Sexta pars, prohibido

Com hem apuntat en comparar el nostre catàleg amb el del Colegio San Andrés bilbaí dels jesuïtes, hem constatat que no s'hi recullen la totalitat de les obres prohibides o expurgades. Un mostreig d'exemplars amb nota manuscrita de censura de fra Anglès a la portada així ho demostra. En són un exemple *l'Opera omnia* d'Erasme publicada a Leiden per Pieter vander Aa entre el 1703 i el 1706⁵³⁰, les *Observationum & curationum chirurgicarum centuriae*, del cirurgià alemany Wilhlem Fabricius Hildanus, publicades a Lió per Jean Antoine Huguetan el 1641⁵³¹, o les *Mémoires* del militar i diplomàtic francès Michel de Castelnau, per Jean Leonard, a Brussel·les, el 1731⁵³². Són llibres que es troben al catàleg d'autors, sense cap senyal de prohibició, i que tindrem ocasió de tractar més àmpliament al capítol dedicat a la censura a la biblioteca.

---

⁵²⁸ Catàleg Dalmases núm. 935.

⁵²⁹ Catàleg Dalmases núm. 719.

⁵³⁰ Catàleg Ripoll núm. 634.

⁵³¹ Catàleg Ripoll núm. 701.

⁵³² Catàleg Ripoll núm. 411.

Viceversa, no totes les obres titllades de prohibides al Secret es troben al catàleg d'autors. Aquesta circumstància, d'altra banda, no està determinada per quin és l'Índex -espanyol o romà- on es troben citades.

En definitiva, en un context ampli de la biblioteca, on es considerin els espais físics i de contingut tant de la col·lecció a l'abast com de la col·lecció del Secret, assistim a una situació marcada per certa vacil·lació i moviment. Una situació que resulta encara més difícil d'interpretar en el seu reflex al catàleg d'autors, on la seva redacció es difumina en una coralitat de mans i de temps.

Respecte al Ms. 1392 que ara ens ocupa, és fruit majoritàriament del criteri de fra Pere Màrtir Anglès. El bibliotecari hi reservava títols d'un pes significatiu en les disputes doctrinals i polítiques que amenaçaven no només la unitat de l'Església, sinó el propi govern dels predicadors. Ens referim al jansenisme i al gal·licanisme, que van provocar vivíssimes polèmiques a Europa entre les últimes dècades del segle XVII i la primera meitat del XVIII⁵³³.

Obres com la dels apel·lants a la butlla *Unigenitus* del 8 de setembre del 1713, amb què Climent XI va condemnar les idees jansenistes, la *Histoire ecclesiastique*⁵³⁴ de Noël Alexandre, o bé les *Provinciales* de Blaise Pascal. Hi descobrim un altre autor prohibit, Pasquier Quesnel, en un títol curiosament no recollit ni per l'Índex romà ni per l'Expurgatori espanyol, la *Histoire abrégée de la vie et des ouvrages de Mr. Arnauld*⁵³⁵. Per contra, sí que són citades per l'Índex romà les també presents *Opera* de Lleó Magne, a cura del mateix Quesnel.

Hi trobem igualment ecos contrareformistes en les *Centuriae Magdeburgenses*, la sòlida presència de Gregorio Leti i les traduccions al vulgar de la *Bíblia*. La màgia i l'ocultisme devien preocupar especialment Anglès, atès que hi llegim alguns títols condemnats per la regla IX de l'Expurgatori espanyol, que en prohibia els textos. Per últim, les religions

---

⁵³³ Miquel Batllori afirma que "tota la cultura eclesiàstica del segle XVIII europeu es mou entre dos pols: regalisme i jansenisme. No són dos pols antagònics, perquè estan units per un eix interior que els dóna íntima coherència; però sí que són dos pols distints", i atorga un paper cabdal als estertors del jansenisme en la formació dels clergues il·lustrats: *Catalunya a l'època moderna: recerques d'història cultural i religiosa*. Barcelona : Edicions 62, 1971, p. 391-407.

⁵³⁴ Catàleg Ripoll núm. 39.

⁵³⁵ Catàleg Ripoll núm. 1574.

no cristianes presents durant tants segles a la península ibèrica, expressades en llengües que el semitista Anglès dominava, hi tenen també un pes específic, en ser llurs textos sagrats condemnats per la regla XIV del mateix *Expurgatori*.

2. Documents importants per al convent, per a la província a què pertany el convent i, més àmpliament, per a l'orde

Si l'examen de les obres prohibides resulta interessant, no ho és menys el repàs dels títols pertanyents a la secció que ara ens ocupa. Ens sembla oportú en aquest punt citar el ric estudi sobre els manuscrits de la biblioteca dels dominics de Tolosa publicat per Martin Morard. L'autor francès reconeix dos principis governadors en tota biblioteca eclesiàstica: el principi de substitució pràctica dels continguts i el que ara ens interessa de selecció patrimonial, principi que "conduit à conserver les livres jugés représentatifs de l'identité historique et culturelle, permettant à leurs lecteurs de se construire autour de modèles personnels et de systèmes idéologiques"⁵³⁶. Una missió que hem vist impulsada i refermada pels capítols generals i provincials de l'orde.

N'és mostra molt significativa el *Lumen Domus*, a què es pot accedir des de múltiples entrades, en concret sota els encapçalaments *Annals*, *Lumen Domus* i *Memorias*, i sota els cognoms dels seus redactors, *Angles*, *Camp-Rubi* i *Torner*. A més, la rellevància concedida a la crònica conventual és ben palesa en l'ús d'una escriptura de cos més gran respecte a la resta a l'hora de citar-la. Tanmateix, la crònica conventual és el resultat d'una tasca d'ordenació, selecció i elaboració de diversos materials redactats precedentment que bé podrien correspondre, en part, amb les *Memorias de varias cosas pertañents al convent de santa Cathalina verge y martir de Barcelona des de 1685 en avant. Tom. 14 (f. 44v)*⁵³⁷.

La importància atorgada a l'administració de la comunitat es manifesta en diverses entrades que fan referència a fets fonamentals per a l'economia conventual. Ens referim a *Boticarios. Memorial del colegio de boticarios contra el convento de santa Catharina*,

---

⁵³⁶ MORARD, op. cit., p. 101.

⁵³⁷ Aparentment només se n'hauria conservat un volum: CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*.

y su respuesta (f. 6r)⁵³⁸, o bé a *Convento de Santa Catharina. Sentencia regia en su favor contra los executores del testamento de don Guillermo de San Clemente* (f. 10v).

Senyalem igualment sota aquesta categoria les entrades relatives a l'adquisició de la biblioteca Dalmases:

*Libros. Lista de los de la libreria de Dalmases, que ha comprado el convento de santa Catha. Ibid. Num. 10*⁵³⁹ (f. 40r) i *Peticio de dret per a impedir la compra de la llibreria de Dalmases. Arca 1*⁵⁴⁰ (f. 56r).

Sobre el mecenatge de fra Ripoll a la biblioteca, destaca *Libros. Lista de los que ha imbiado N. Rmo. P. Gl. Fr. Thomás Ripoll* (f. 40r), que tanmateix no podem adscriure amb seguretat al Ms. 1504⁵⁴¹.

La participació dels dominics barcelonins en l'ensenyament superior de la ciutat no hi podia faltar, amb les entrades *Cathedras. Demonstracion juridica sobre la oposicion a las cathedras de griego y gramatica de la Universidad de Barcelona* (f. 10v) i *Cathedras. Reparticion de las de la Universidad de Barcelona en tomistas y suaristas* (f. 10v). Aquesta última fa referència a l'afer ja citat i conegut com "alternativa de cátedras", que va provocar una encesa polèmica a Barcelona al començament del regnat de Felip V i que comprometia la posició mantinguda pels dominics a l'estudi general barceloní. Tot va començar quan el monarca, influït pel seu confessor, el jesuïta Guillaume Daubenton, va decretar la divisió de les sis càtedres de filosofia de l'estudi general de la ciutat entre suaristes i tomistes. La reacció per part de l'estudi barceloní, seguidor fidel de la doctrina tomista, va ser immediata, a la vegada que el govern de la ciutat hi va veure una clara maniobra intervencionista⁵⁴².

---

⁵³⁸ L'apotecaria oberta al públic representava una font d'ingressos considerable per a Santa Caterina. Els apotecaris de Barcelona van mantenir un llarg plet amb el convent, iniciat l'any 1679, que es va resoldre el 1737, quan els frares es van veure obligats a tancar la botiga oberta a l'exterior i a deixar de vendre receptes prescrites pels metges als seglars. CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, f. 496v, CRAI Reserva UB Ms. 2086. *Res hujus conventus*, documents 24 a 29. [Sobre el litigi entre el Convent de Santa Caterina de Barcelona i el Col·legi d'Apotecaris de la mateixa ciutat].

⁵³⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1944-7, p. 1-31. *Llista dels llibres que s'han notat de la llibreria de don Ramon Dalmases*.

⁵⁴⁰ ACA. ORM. Monacales. Universidad. Legajo 83.

⁵⁴¹ Vegeu el capítol I.4.4.1 d'aquesta tesi.

⁵⁴² GARCÍA, Alfredo Alonso. Del tomismo al suarismo, la cuestión de la "alternativa de cátedras" del Estudio General de Barcelona durante el inicio del reinado de Felipe V. *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 2010, vol. 30, p. 267-282.

La preeminència de l'orde, per la seva banda, es desplega en un ventall d'aspectes primordials, començant per fra Bernat Gui -citad unes línies més amunt-, que compta amb gairebé una pàgina de buidats analítics dedicats a dominics rellevants per doctrina, santedat, o càrrecs obtinguts. Morard diu, a propòsit de la presència dels escrits d'aquest autor en un inventari del 1683 de la biblioteca dels predicadors tolosans, que "bénéficient presque du statut de reliques"⁵⁴³.

L'afany historiogràfic de què parlàvem al capítol sobre les biblioteques dominiques també hi és present a les *Memorias des de l'any 1674 fins 1700 de cosas pertanents a la religio de predicadors. Tom. 12* (f. 44v) i *Memorias pertañents a diferents religions y especialmente a l'Orde de predicadors. Tom. 12* (f. 44v).

Els capítols generals i diverses entrades relatives al Rosari⁵⁴⁴ -advocació plenament dominica i culte en constant expansió al Principat al llarg de tota l'edat moderna-, les tesis immaculistes⁵⁴⁵ i la litúrgia pròpia tampoc no hi falten, així com la coneguda reivindicació del paper de sant Ramon de Penyafort en la institució de l'orde de Nostra Senyora de la Mercè de Redempció de Captius, que va causar una encesa polèmica amb els mercedaris⁵⁴⁶.

Per acabar, el pes de dues activitats distintives dels fills de sant Domènec: l'expansió missionera, manifestada en 34 volums facticis que documentarien el període 1680-1691, especialment l'actuació del bisbe Felipe Pardo i la qüestió de l'expulsió dels *sangleyes* de Filipines (f. 3v, 44v)⁵⁴⁷ i la seva implicació en la màquina inquisitorial, en la nodrida nòmina de títols de Nicolau Eimeric (f. 18r) i en l'entrada *Memorias i memoriales pertañents al sant Tribunal de la Inquisicio. Tom. 11* (f. 44v).

---

⁵⁴³ MORARD, op. cit., p. 86.

⁵⁴⁴ El capítol general celebrat a Roma el 1686 va corroborar, pel que feia a la província d'Aragó, que la devoció al Sant Rosari "omni zelo atque fervore propagetur": DOMINICS. *Acta... Vol. VIII*, p. 226. Sobre la Confraria de la Mare de Déu del Roser establerta a Santa Caterina: LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 199-201, 231-239.

⁵⁴⁵ El capítol general celebrat a Roma el 1657 confirmava l'obligació de predicar observant els decrets papals a propòsit de la concepció de la Verge Maria: DOMINICS. *Acta... Vol. VIII*, p. 393.

⁵⁴⁶ DILLA MARTÍ, Ramon. *Imatge i conflicte entre mercedaris i dominics. Les escenes fundacionals de l'orde de Nostra Senyora de la Mercè de Redempció de Captius. A: Imatge, devoció i identitat a l'època moderna (segles XVI-XVIII)*. Barcelona : Universitat de Barcelona ; Bellaterra : Universitat Autònoma de Barcelona, 2013, p. 117-133.

⁵⁴⁷ N'han sobreviscut quatre volums a CRAI Reserva UB Ms. 1011-1014. *Memoriales impresos y manuscritos O.P., sobre dependencias de Indias, en especial de Filipinas*. Vegeu també: GIL, Juan. *Los chinos en Manila, siglos XVI y XVII*. Lisboa : Centro Científico e Cultural de Macau, 2011.

3. Obres manuscrites de frares del convent

A l'origen d'aquesta elecció es troben les repetides crides a la identificació, conservació i difusió de l'obra dels escriptors dominics que van fer els capítols generals de l'orde, en especial, la *confirmatio* quarta del de Roma del 1694. Una disposició recordada en una de les *admonitiones* del capítol provincial celebrat a Saragossa el 1722: calia dipositar els manuscrits dels frares il·lustres per ciència i doctrina a la biblioteca o a l'arxiu dels respectius convents. Una acció adequada en el cas de Santa Caterina, en ser un centre de producció intel·lectual, capaç d'encarnar un dels màxims distintius de la família de sant Domènec, font de prestigi: l'excel·lència en la teologia i la predicació:

Admonemus, & in memoriam revocamus, quod in pluribus capitulis gen. praesertim Valentino 1647 & Romano 1704 ordinatum, innovatum, & confirmatum fuit. Injungendo conventuum superioribus, ut omni diligentia satagant, dum aliquis ex fratribus nostris scientia & doctrina clarus obierit, illius scripta colligere, & in communi archivo, aut bibliotheca, reponere. Hortamur quoque huiusmodi fratres, ut dum vivunt, si ex suis scriptis aliquid, tam in materia scholastica, quam Scripturae, aut praedicationis, speciali notatione dignum iudicaverint, copiam ipsius tradant priori conventus, vt similiter in archivo vel bibliotheca reponatur⁵⁴⁸.

No podem deixar de citar, en aquest apartat, la *Summa casuum conscientiae* (f. 68r) del més anomenat entre els fills de Santa Caterina, sant Ramon de Penyafort, de qui també es llegeix la menció a una biografia, unida a la de sant Tomàs d'Aquino (f. 75r).

Resulta interessant comprovar com l'*Opus theolog. de sacramentis* (f. 10v) de l'il·lustre fill de Santa Caterina fra Pere Màrtir Coma, que va participar al Concili de Trento en qualitat de teòleg i va arribar a ser bisbe d'Elna, correspon al Ms. 921 del CRAI Biblioteca

---

⁵⁴⁸ Advertim i recordem tot allò que va ser ordenat, renovat i confirmat en molts capítols, especialment al de València de 1647 i al de Roma de 1740, bo i ordenant als superiors dels convents que tinguin cura de reunir els escrits d'aquell frare d'entre els nostres germans que hagi destacat per la seva ciència i doctrina, i que aquests siguin custodiats diligentment a l'arxiu o a la biblioteca. També exhortem els germans d'hàbit perquè, en vida, si algun dels seus escrits, tant respecte a l'escolàstica, com als comentaris a les Sagrades Escripures, com a la predicació, jutgen que és digne de ser considerat, que en lliurin una còpia al prior del convent, perquè igualment el conservi a l'arxiu o a la biblioteca: DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1722 : SARAGOSSA, ARAGÓ), p. 21.

de Reserva de la UB, descrit per Miquel Rosell sota el títol *Directorium curatorum*⁵⁴⁹. Es tracta, curiosament, d'una de les escasses còpies que conserva ben visible la signatura conventual al llom, B/V/1, -tot i ser aquest element l'únic supervivent de l'enquadració- signatura que correspon exactament a la recollida al Secret.

En són altres mostres el comentari a la primera part de la *Summa* de sant Tomàs (f. 68r) a càrrec de fra Pere Màrtir Serra, lector d'arts al convent, i el sermonari del ja citat fra Tomàs Serra (f. 68r), recollit per fra Anglès amb el títol *Mariale, seu Conciones B. M. V.*⁵⁵⁰.

4. Jesuïtes

Els conflictes i la competència amb la Companyia van marcar la història dels predicadors durant els segles XVII i XVIII. L'abundància d'entrades que s'hi refereixen -vint-i-quatre- es pot interpretar com el fruit d'una estratègia basada en el coneixement d'un vell i poderós enemic, diàfana en la custòdia de títols com *Decreta congregationum generalium Patrum Societ. Jesu* (f. 14r) o bé *Memòrias pertañents al sucsehit en España y cosas tocants a la Compañía des de l'any 1669 fins 1689* (f. 44v).

Les relacions entre els fills de sant Domènec i els de sant Ignasi s'havien agreujat a mitjan segle XVII amb les polèmiques sorgides per l'explosió del jansenisme. En efecte, els jesuïtes van denunciar l'*Augustinus* de Cornelius Otto Jansen, condemnat per la Inquisició el 1641, que en va censurar les afirmacions relatives a la gràcia divina, el lliure albir, el pecat universal i la redempció. Els predicadors es van trobar en una posició incòmoda, atacats per ambdues parts, fet que els va portar a exercir una neta distinció entre el tomisme i el jansenisme.

Si la controvèrsia jansenista es mostra en la *Carta de un padre jesuita sobre la misma materia [la gràcia]* (f. 27r), una altra polèmica ben viva, la qüestió dels ritus xinesos, troba en les pàgines del Secret un significatiu espai. La pràctica, per part dels missioners jesuïtes a la Xina, de permetre als neòfits seguir ritus com el del cult als avantpassats de Confuci era jutjada incompatible amb la religió cristiana per part dels dominics, que el 1640 traslladen l'afer a la cúria romana. Després de diverses pronunciacions i de rius de

---

⁵⁴⁹ CRAI Reserva UB Ms. 921. COMA. *Directorium curatorum*. Descriu per: MIQUEL ROSELL, op. cit., p. 456.

⁵⁵⁰ CRAI Reserva UB Ms. 1334. SERRA. *Mariale concionum*.

tinta vessats al voltant de la controvèrsia, el 1704 la Congregació del Sant Ofici condemna les adaptacions de la Companyia per idolàtriques.

En total són sis les entrades relatives als ritus xinesos, una de les quals composta per vint-i-un volums: *Culto de la China. Apologias y controversias de los padres Jesuitas sobre este assunto 21 tomo. M.VII a num. 1 usque 21* (f. 11r).

No tot, però, eren disputes, així ho demostraria un *Memorial de un jesuita para la union de la Compañia con la religion de N. P. S. Domingo* (f. 35r) amb què tanquem aquest apartat⁵⁵¹.

5. Obres sobre la història de Catalunya i de Barcelona, tant relatives a fets del passat com a esdeveniments recents, així com textos tocants al seu govern i institucions

La reciprocitat entre el Convent de Santa Caterina de Barcelona i el territori on es trobava establert se situaria a la base de la substanciosa nòmina de títols d'aquesta secció. Recordem que la província d'Aragó es dividia en tres territoris amb identitats ben definides: el Regne de València, el Regne d'Aragó i el Principat de Catalunya, i que en aquest últim el cenobi i noviciat principal era el de Santa Caterina. Pertànyer a una àrea o bé a una altra no era una qüestió intranscendent, al contrari, com ho demostra el fet que havia d'existir una alternança de provincials procedents de les tres regions, o bé la predilecció de fra Ripoll per envoltar-se de col·laboradors catalans⁵⁵². A més, a la missió historiogràfica encomanada tant als redactors del *Lumen Domus* com a qui havia d'escriure la continuació de la *Historia* de fra Diago, fra Pere Màrtir Anglès, li calien fonts de què beure per poder donar protagonisme a un territori que el cronista valencià havia en part negligit.

---

⁵⁵¹ Per part dels dominics, envers els jesuïtes, el capítol general de Roma del 1656, *confirmatio* desena, determinava “ad extremum apicem”, “quod praefatam celeberrimam religionem omni loco et occasione honorifice suspiciant, amice venerentur, palam ac privatim a calumniantium aculeis morsibusque defendant, hospitalitate, confidentia, necessitudine, obsequio colant nullaque seriae et intimae benevolentiae officia praetermittant, ut in mutuae dilectionis vicissitudine tum ipsi religiosi patres tum reliqui cognoscant omnes, quia Christi sumus discipuli”. Que és de màxima importància que sempre i arreu admirin tot allò que ha fet la Companyia, i que ho venerin amb benevolència, i que ho defensin públicament, i en privat, en contra dels embats de la calúmia; i que cultivin amb ella l'hospitalitat, la confiança i l'amistat, i que no defugin allò que condueix a l'amable i profunda entesa, per tal que no només els membres de dita Companyia, sinó també tothom sàpiga que som deixebles de Crist, en existir aquest mutu afecte: DOMINICS. *Acta... Vol. VII*, p. 393.

⁵⁵² Sobre l'alternança de provincials i de seus dels tres territoris vegeu: LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 64.

D'altra banda, és interessant constatar un paral·lelisme a l'Arxiu del Reial Convent de Predicadors de València, on es conserva un fons -principalment manuscrit- que podria procedir del Secret conventual, i en què existeix una nodrida llista d'obres vinculades al Regne de València⁵⁵³.

Tampoc podem oblidar l'arrelament del cenobi a la ciutat i la seva relació amb els representants del seu govern, així com el ferm sentiment de pertinença a les institucions catalanes. Es tracta, en definitiva, d'un grup d'entrades que per la seva diversitat i interès optem per transcriure:

Anonimus manuscriptus. Conquistes dels Reys d'Arago Catalunya

Assedio de Barcelona en 1697 vide lit. C Catalunya

Barcelona. Cosas a ella pertañents y siti de 1713 y 1714

Barcelona. Varios papers impressos a ella pertañents, y al Principat de Cataluña

Casa la Ciutat de Barcelona. Varies coses a ella pertañents

Noticias pertañents a la ciutat de Barcelona. Concellers y siti de l'any 1713 y 1714

Noticias pertañents a la ciutat de Barcelona. Concellers y siti de l'any 1703

Coromines, Pedro. Relacion diaria del asedio de Barcelona ano 1695 y testamento de Carlos Segundo

Cataluña. Vario papers impressos a ella pertañents, y a la ciutat de Barcelona, especialmente sobre las cosas de l'any 1640. En la Caixa

Santa Eularia. Memorial al Rey per l'extensió de son reso

Jaques, Raphael. Varies coses pertañents a casa la Ciutat de Barcelona

Lonja del Mar. Papel de sus consules

Missale Barcin. Ecclesiae anni 1521

Predicacion. Memorial a la Sagrada Congregacion del Concilio para que en Cataluña se predique en catalan y no en castellano

Papers pertanyents a cosas de Cataluña y ciutat de Barcelona, especialmen sobre les dependencias de l'any 1640. En la caixa

Rey. Debe primeramente prestar el juramento en Bar.na antes de celebrar cortes en qualquiera parte de Cataluña

---

⁵⁵³ Informació facilitada per Alejandro J. López Ribao i extreta d'un inventari d'ús intern.

Virrey. Papers sobre la continuacion del príncep Darmstad en virrey de Cataluña, despues de la mort de Carlos segon, y jurisdiccio del compte de Palma antes d'haver jurat en Barcelona lo nou rey Phelip quint, que Deu el guardi

És important fer referència en aquest punt a l'advertència manuscrita que es troba al fullet *Apoyos de la verdad catalana opugnada por un papel que comienza: la justificacion real*⁵⁵⁴. A la pàgina del títol es llegeix: "Aquestos papers se pon recòndits per contenir matèries odiosas dels temps de las alteracions de Catalunya, que començaren l'any 1640". Si bé ignorem l'autor de la nota i quan va ser escrita, la voluntat de mantenir aquesta mostra de la publicística impresa de la Guerra dels Segadors oculta ens sembla prou significativa en el context heterogeni i excepcional del Secret.

6. Manuscrits (en general)

La consideració que rebien els manuscrits tant per part d'erudits i estudiosos com, en conseqüència, per part de les biblioteques durant l'antic règim ha estat analitzada per Marcel Thomas a la seva contribució a la *Histoire des bibliothèques françaises*⁵⁵⁵. El reconeixement del seu valor, diu l'autor, no era universalment compartit, i malgrat reconèixer la clarividència d'algunes personalitats en haver sabut preservar per al futur aquests documents del passat, una "indiferència àmpliament extesa" va propiciar la desaparició, dispersió o destrucció de nombrosos manuscrits, entre els quals molts de preciosos.

El cas dels predicadors, però, és particular, i per il·lustrar-lo comptem de nou amb l'agut treball de Martin Morard sobre la biblioteca dels jacobins de Tolosa⁵⁵⁶. Ja hem assenyalat la pèrdua de manuscrits que es va produir en les col·leccions dominiques, en part degut a l'afirmació del llibre imprès, però també per altres factors com la selecció i la substitució, els intercanvis, o un ús prolongat del document⁵⁵⁷. L'autor francès afirma que aquestes van ser causes encara més determinants que no pas les guerres i els fenòmens naturals. A Santa Caterina, però, la caiguda de les bombes durant el setge del

---

⁵⁵⁴ *Apoyos de la verdad catalana opugnada por un papel que comienza: la justificacion real*. [Barcelona : s.n., 1640?]. CRAI Reserva UB B-54/1/1-16.

⁵⁵⁵ THOMAS, Marcel. Les manuscrits. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 338-341.

⁵⁵⁶ MORARD, op. cit.

⁵⁵⁷ Thomas Kaeppli es refereix a una relació anònima del 1714 enviada al General fra Antonin Cloche que es queixava que fins i tot les obres manuscrites dels frares escriptors del Convento di Sant'Eustorgio milanès havien desaparegut: *La bibliothèque de saint Eustache*, op. cit., p. 21.

1697, amb l'incendi de la biblioteca i la destrucció de molts llibres, hauria minvat dramàticament la seva col·lecció de manuscrits. Aquesta circumstància representaria un entrebanc a l'hora d'interpretar els manuscrits supervivents del convent barceloní i d'analitzar quins principis van regir les accions de selecció i substitució documental, la "codicologia dinàmica" a què es refereix Morard⁵⁵⁸.

Respecte al nostre treball, el propòsit ha estat oferir alguns apunts generals sobre la qüestió, conscients que, com ja apuntàvem al capítol sobre la biblioteca abans de fra Ripoll, resta per fer una identificació, descripció i anàlisi de la totalitat dels manuscrits supervivents de la col·lecció conventual. Una tasca que hauria d'anar de bracet de la valuosa informació que ens aporten els catàlegs manuscrits, en especial el del Secret.

D'altra banda, tocant al període que ens interessa, és primordial tenir en compte el nul interès que va demostrar fra Ripoll -tal vegada en la línia del que es deia al principi d'aquesta secció- envers l'adquisició de manuscrits⁵⁵⁹. Una opció compartida per la biblioteca del cardenal Giuseppe Renato Imperiali, on aquests documents no comptaven amb un espai separat ni amb una secció especial al catàleg. A Santa Caterina, en l'època estudiada, tampoc tenim notícia que els manuscrits es custodiessin en una sala a part, mentre que els pocs que hem detectat en els catàlegs -amb l'especificació "M.S."- es troben descrits amb la resta d'obres.

Sigui com sigui, és probable que fos el breu catàleg que ara ens ocupa el que més manuscrits recollia, en ser el Secret mirall de tot allò que movia els predicadors a conservar documents: la Bíblia, les figures il·lustres, els sants i els escriptors de l'orde, el territori i la historiografia propis.

II.5.5.6. Conclusions

L'anàlisi del catàleg Ms. 1392 ens ha permès reflexionar, d'antuvi, sobre l'apriorística identificació entre un catàleg del Secret d'una biblioteca conventual i els llibres prohibits pels índexs i expurgatoris inquisitorials.

---

⁵⁵⁸ MORARD, op. cit., p. 101.

⁵⁵⁹ Vegeu una relació del petit grup de manuscrits amb la nota de compra Ripoll a l'Apèndix 2 d'aquesta tesi.

En efecte, en analitzar els seus continguts, hem vist que l'abast és multiforme, però - molt important- constitueixen una clara projecció de l'univers dels predicadors. Així, els dominics de Barcelona es mostren més preocupats per custodiar amb zel allò que els defineix -l'aspecte identitari-, allò que els pertany i allò que els amenaça, que no pas per limitar l'accés a determinades obres i autors condemnats, fins al punt que es presenten obertament al catàleg per autors del cos principal de la biblioteca, en ocasions sense cap nota que alerti sobre el seu contingut.

D'altra banda, i sense perdre de vista els principis selectius propis dels predicadors que hem assenyalat més amunt, la concepció de quin havia de ser el contingut d'aquest espai es trobava lluny de ser monolítica, i podia variar al llarg del temps i en funció de quins eren els seus responsables. Així ho demostraria una expeditiva comparació efectuada entre els Ms. 1392 i 1393 que revela l'absència, en aquest últim, de les obres de Francesc Eiximenis, de les dels frares del convent i de Nicolau Eimeric recollides al primer, llevat, en el cas d'Eimeric, d'una *Noticia de las suas obras*.

Així, l'altra clau interpretativa pensem que es troba en la seva consideració de producte bibliogràfic estretament relacionat amb el bibliotecari-autor, fra Pere Màrtir Anglès. Ho vèiem ja des de l'inici, a la portada, on apareix tant el seu nom com l'any en què va ser redactat, i en l'hegemonia de la seva mà en la majoria de les entrades. Però altres factors ens condueixen a aquesta conclusió i, si anem una mica més enllà, a creure que el catàleg va ser utilitzat únicament per ell o bé, com a mínim, dissenyat molt estretament en relació amb les seves necessitats, atribucions a la biblioteca i idiosincràsia.

Com veurem al capítol corresponent, fra Anglès, ultra bibliotecari, va ser l'encarregat de la censura de llibres al convent, per la qual cosa no ens ha d'estranyar que sigui ell el responsable d'un catàleg una de les missions del qual és recollir alguns dels títols prohibits.

El seu domini de les llengües semítiques indubtablement va facilitar-li la tasca de reconeixement i valoració dels documents en llengua àrab i hebrea, que malgrat això es consignen en la forma descurada i poc precisa peculiar del catàleg. Vegeu si no els ja citats *Libro en hebreo, thalmudico, prohibido*, seguit per *Otro libro de lo mismo, prohibido* (f. 31r) o bé el *Libro arabigo de la secta de Mahoma, prohibido* (f. 3v).

Si ens referim ara a les tècniques catalogràfiques, és ben conegut que la manca de fidelitat, completesa i, generalment, cura en la redacció de les descripcions bibliogràfiques i l'absència d'una mínima norma per a l'establiment dels encapçalaments són característiques que sovintegen als catàlegs de l'època moderna. Malgrat això, en aquest cas arriben a uns extrems d'heterogeneïtat tan notables, que només ens poden fer pensar en una obra, com dèiem, feta per a l'ús d'una persona -el seu propi creador- i dotada d'un aparent desordre que en la ment de fra Anglès trobava, sens dubte, el seu sentit. Altrament, és un text franc on el bibliotecari va utilitzar indistintament el castellà i el català en la consignació de notes que ens parlen del seu ofici.

Hem vist fra Pere Màrtir Anglès en el paper de bibliotecari, censor dels llibres a la biblioteca conventual i dotat d'una valorada expertesa en llengües semítiques⁵⁶⁰. Tanmateix, una altra de les seves qualitats i atribucions havien de ser determinants a l'hora de decidir quins eren els continguts dels llibres del Secret. Ens referim a la seva tasca d'historiador i cronista, del convent i de la província d'Aragó, que va desplegar tant mentre era bibliotecari en la redacció del *Lumen Domus* com anys abans, el 1732, quan emprèn el text, que restà inèdit, *Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña para continuación de la historia de Diago*⁵⁶¹. En aquest sentit, ell havia de ser el principal usuari d'un sector de la biblioteca que havia de constituir la font principal per dur a terme la seva important tasca.

Acabem l'espai reservat al Secret de Santa Caterina amb la pintoresca i breu descripció que en fa Joseph Townsend al seu *A journey through Spain in the years 1786 and 1787*, un moment en què, deixada enrere l'època polièdrica de fra Anglès, aquesta estança conventual hauria adoptat la seva forma definitiva i els llibres prohibits haurien acabat constituint la seva essència:

In the convent of the Dominicans there is one apartment filled entirely with books prohibited by the inquisition, and, in order that no one may be

---

⁵⁶⁰ El capítol general de Bolonya del 1725 recollia la necessitat de comptar amb religiosos coneixedors de l'hebreu i del grec "per revincendos haereticos, qui eas maxime vocant in subsidium suum": DOMINICS. *Acta ... Vol. IX*, p. 66.

⁵⁶¹ CRAI Reserva UB B-54/1/1-69. ANGLÈS. *Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña*.

tempted to peruse them, all the vacant spaces are filled with devils cracking human bones, it is to be supposed of heretics. Left, however, this sight should not suffice to check a prying disposition, they are well secured by lock and key, and no one has access to these without a special licence⁵⁶².

II.5.6. El catàleg de miscel·lànies, Ms. 1173

El manuscrit mesura 310 x 210 mm. Està format per 1 full de guarda i 80 folis sense numerar. Els folis 17, 19-20, 50-53, 62-66 i 79-80 són en blanc.

Existeix una numeració moderna, a llapis.

L'enquadernació és en pergamí sobre cartó, amb restes de tanques de botó d'os. Les cobertes mostren taques de tinta, que afecten també el tall de cap i del davant. La guarda anterior és malmesa, i el foli 1 té zones perdudes de text per caiguda de tinta ferrogàlica. El paper conserva les barbes originals, i es veu afectat per fòxing i brutícia general, així com per galeries i forats d'insectes.

Al llom es llegeix, manuscrit, *Index miscelaneorum huius bibliothecae*, mentre que al foli 1r figura el títol: *Index rerum contentarum in Miscelaneis huius bibliothecae*.

Els documents es troben organitzats en diferents seccions de característiques catalogràfiques no homogènies, motiu pel qual hem decidit no donar-ne una descripció detallada. Es tracta d'una diversitat que podria apuntar a un ús estrictament intern de l'instrument bibliogràfic.

Els autors del catàleg són un de desconegut, responsable de la redacció primitiva i amb una presència majoritària, dotat d'una cal·ligrafia de factura regular i fidel als canons del set-cents, tal vegada un frare llec, i fra Pere Màrtir Anglès. Aquest últim hi hauria participat amb posterioritat, amb la senyalització de nous volums miscel·lanis i l'aportació d'alguna nota aclaridora respecte als documents ja descrits.

La primera redacció va finalitzar amb posterioritat a l'any 1740, donat que aquesta és la data més moderna que localitzem escrita en la mà primitiva. En ser fra Anglès l'altre autor, suposem que podem fixar com a data límit d'elaboració l'any en què va morir, el

---

⁵⁶² TOWNSEND, Joseph. *A Journey through Spain in the years 1786 and 1787... Vol. I*. London : printed for C. Dilly..., 1791, p. 120.

1754. Però el recurs als volums miscel·lanis no es va interrompre després de la mort del bibliotecari, ja que al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB s'han identificat diversos documents pertanyents a aquesta categoria adscrits a èpoques posteriors⁵⁶³.

La E és la lletra que impera a la primera porció de les signatures topogràfiques de les miscel·lànies consignades, que segueixen la seqüència clàssica del convent: lletra majúscula llatina, número romà i xifra àrbiga. Efectivament, de 183 volums miscel·lanis repertoriats al Ms. 1173, només divuit presenten una inicial diferent. Aquesta preponderància explicaria, com a mínim en part, el poc ús de la majúscula E detectat al llarg de l'anàlisi de les *classes* del catàleg per matèries, Ms. 768.

Els volums miscel·lanis, que anomenarem també en la terminologia actual, volums facticis, no només adquireixen una rellevància molt especial a les biblioteques conventuals en època moderna, sinó que han acabat esdevenint una tipologia bibliogràfica capaç de garantir, per al futur, la pervivència de documents efímers⁵⁶⁴. La nostra tasca catalogadora dels fons procedents de cases de religiosos sovint ens ha conduït a l'examen i la descripció d'aquests facticis, i a establir la hipòtesi que es tracta d'una solució documental que les biblioteques conventuals barcelonines van adoptar de manera profusa al llarg de la primera meitat del segle XVIII, i que no va deixar de ser utilitzada fins al primer terç del segle XIX, quan desapareixen arran de la crema de convents i la següent desamortització.

A propòsit d'aquesta categoria de material, s'ha conservat el testimoni d'un text normatiu caputxí sobre les funcions del bibliotecari, publicat a la segona meitat del set-cents:

Ha de poner gran cuidado en coordinar los papeles sueltos, y enquadernarlos, para que no se pierdan, poniéndolos un índice por sus folios, y el título por fuera de Papeles Varios. Aún mas cuidado ha de poner en esto, que en las obras de los Padres, pues las obras de San Agustín, por

---

⁵⁶³ És el cas del volum amb signatura topogràfica B-66/4/1, i títol al lloc "Miscelaneae diversae tom."

⁵⁶⁴ Així ho afirma Andrew Pettegree a propòsit dels pamflets polítics o religiosos polèmics a *The legion of the lost. Recovering the lost books of early modern Europe*. A: PETTEGREE, Andrew i BRUNI, Flavia (eds.). *Lost books: reconstructing the print world of pre-industrial Europe*. Boston : Brill, 2016. p. 1-27.

ejemplo, se hallarán con el dinero, pero suele haber papeles sueltos tan raros, y exquisitos, que no se hallan a ningún precio⁵⁶⁵.

Es tractava així de reunir en una sola relligadura la multitud d'obres d'escassa entitat física que custodiava la biblioteca, una operació que, si complia una clara funció d'economia espacial i de preservació d'uns materials especialment fràgils, assolia també la important missió de reunir documents d'una mateixa temàtica i facilitar-ne la consulta.

Són volums que es distingeixen fàcilment pels títols manuscrits que acostumen a llegir-se als lloms, definidors dels textos que contenen. Molt sovint veiem diversos volums numerats correlativament sota un mateix títol, circumstància que afecta en especial tant els considerats pròpiament miscel·lanis, com tot tipus de sermons i al·legacions jurídiques. Quan els documents units no podien ser categoritzats sota una matèria específica, s'empraven termes genèrics com ara "Varia" o "Miscellanea". Si bé hi predominaven els impresos, no són rares les mostres de facticis en què aquests últims conviuen amb manuscrits, o fins i tot exemples en què el nombre de documents manuscrits supera àmpliament els impresos. Per facilitar la localització de cada una de les obres, numerades correlativament a l'interior del factici, sovint s'escrivia, en un foli preliminar, el sumari del contingut.

Segons els exemplars examinats, a la biblioteca de Santa Caterina s'acostumava a numerar correlativament cada un dels documents que componien un factici, mentre que la redacció d'un sumari es duia a terme molt més rarament. Tret del recull que du el títol *Sermones varios tomo 1* (CRAI Reserva UB XVII-4447), on es va recórrer a la paginació continuada, la resta del reduït nombre de facticis supervivents que hem tingut l'oportunitat de consultar es troba mancat del sumari, però això no significa que altres que no ens han pervingut no el tinguessin. En aquest sentit, cal valorar la nota que fra Pere Màrtir Anglès consigna al f. 78r del catàleg que ens ocupa: *Varios sermones de*

---

⁵⁶⁵ *Ceremonial serafico para la instruccion de los religiosos capuchinos de esta Santa provincia de la Encarnación de las dos Castillas*. En Madrid : en la oficina de don Manuel Martin..., 1774. Citat per: SALAZAR BERMEJO, Ana Pilar. *Las bibliotecas monásticas y la desamortización en Madrid*. [Madrid] : Universidad Complutense de Madrid, 2016, p. 152.

diferentes assumptos, nº tomos 5 cuyos índices se hallarán en el dorso de la 1 oja, referit precisament al volum de sermons tot just citat.

Tanmateix, no hem d'oblidar la pròpia funció analítica del catàleg, que es presenta substancialment en la forma d'un inventari topogràfic i descriu el contingut de bona part d'aquests volums facticis, indicant, sota cada número d'ordre dins de la signatura topogràfica, el títol de l'obra inclosa. Com a conseqüència, pensem que els bibliotecaris de Santa Caterina experimentaven diferents solucions per al tractament d'aquests reculls. Ho demostraria la convivència de la indicació detallada de contingut de cada un d'ells que trobem en la mà primitiva -signe d'una tasca catalogràfica elaborada-, i de les entrades generals per títol genèric, sense descripcions analítiques, unides a les notes afegides posteriorment per Pere Màrtir Anglès dels folis 18, 78r i 54v, un tractament molt més expeditiu. Cal assenyalar, que les obres recollides en les miscel·lànies no figuren a la resta de catàlegs examinats.

A Santa Caterina, doncs, la tasca de confecció de facticis aparentment es va desenvolupar en època de fra Tomàs Ripoll i es va materialitzar en dues grans categories: les miscel·lànies sense especificar, que es caracteritzarien per la presència, al lloc, del títol genèric *Miscellaneae diversae*, i les especialitzades en un assumpte específic, també visible al títol manuscrit del lloc. Testimoni de l'ús que es feia d'aquests reculls i de com els bibliotecaris establien relacions de contingut entre diferents documents de la biblioteca és la nota que llegim a la resposta del vicari de Sant Just i Pastor a les pretensions dels seus obrers, imprès aplegat en un dels pocs volums de notícies supervivents⁵⁶⁶: "El informe de la precedentia que compte al vicario perpetuo de San Justo y San Pastor está en el tomo 2 de Misceláneas, número 30 ... E.XVIII.2".

Desconeixem si amb posterioritat a la data de finalització d'aquest catàleg se'n va redactar un de nou, que no ens hauria pervingut i que recolliria altres volums miscel·lanis

---

⁵⁶⁶ *Replica de el Dr. Francisco Gloria, presbytero y vicario perpetuo de la parroquial iglesia de San Justo, y Pastor de la ciudad de Barcelona, al papel impresso con que sus ilustres obreros pretenden excluir la real manutención de presidir, proponer y votar en sus juntas à él concedida, por su Excelencia y Real Audiencia de este Principado, en la sala del nob. señor don Ignacio de Rius...* Barcelona : en la imprenta de los herederos de Juan Pablo y Maria Marti, administrada por Mauro Marti..., [post. a 1740]. CRAI Reserva UB B-54/2/7-14.

custodiats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB i procedents de Santa Caterina, absents del que estem descrivint.

Considerem important en aquest punt la transcripció del sumari topogràfic que recull els títols genèrics donats als volums miscel·lanis en format infoli que llegim als folis 60-61r. Efectivament, aquest "Index" revela, com ho feia la classificació per *classes* deduïda del catàleg per matèries, les opcions mentals dels frares dominics davant del repte de categoritzar una documentació variada i existent en un elevat nombre d'exemplars.

Index misellaneorum in folio ordinatarum

De rebus hujus conventus

De rebus ordinis praedicatorum

De rebus ecclesiae cathedralis Barchinonae

Capitula ecclesiarum cathedralium

Circa regulares

De episcopis et inquisitoribus

De beneficijs

De Vicario generali exercitus et Indice brevis

Ecclesiae collegiatae

Sura parroquiarum

Decimae

Immunitas ecclesiastica

Circa censuras

Circa matrimonia

Lites inter regulares et alios

Jura patronatus

Confraternitates ecclesiasticae et seculares

Religionis sancti Joannis, et aliarum

Civitas Barchinonae

Diputació y Cathaluña

Jura successionum

Fidei comissi

Immissiones et manutationes
Census
Liquidationes
Dotes et legati
Testamenta mayoratus, primogenitura
Tutores, curatores, et alimenta
Negotia et societates
Debita et damna
Venditiones et alii contractus
Fabrica, donatio et dominium
Criminalia
Varia religionis nostra
Statuta et litterae pastorales
Diversa theologica
Circa jura
Varia de Cathaluña
Varia belli ac pacis
Varia

A continuació, oferim els **títols genèrics dels sermonaris o reculls de sermons** que llegim a les diferents seccions del catàleg:

Sermones pertenecientes a la Trinidad, a Christo y al Sacramento
Sermones de la Concepción de María
Sermones de diferentes assumptos de María
Sermones diferentes de santos
Sermones varios de santo Thomás
Sermones chronológicos de san Jorje y otros assumptos de Cathaluña
Sermones varios de canonisaciones de santos, cultos y trannslaciones
Sermones en acción de gracias de cosas ecclesiásticas
Sermones varios de paces, batallas y salud de reyes

Sermones collectanea funeral

Sermones varios o collectanea extravagante

Miscellaneas de beatificaciones y canonizaciones de santos

Per acabar, un petit inventari dels **vint-i-set volums facticis supervivents** corresponents al catàleg que estem descrivint que hem pogut identificar a la **col·lecció del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB**, amb indicació de la signatura topogràfica actual, la conventual i transcripció del títol manuscrit que llueixen al llom, tot recordant que el total descrit al catàleg de miscel·lànies s'eleva a 183.

B-38/3/3: Diputacio y Cataluna Tom. II, D o E.XXIX..(?)

B-45/5/29: *Sermones pertenecientes a la Trinidad, a Christo y al Sacramento*, D.XII.1

XVII-L-2612: *Sermones de varios asuntos de María*, D.XII.4

B-39/6/5: *Sermones de diferentes asuntos de María*, D.XII.5

B-55/4/16: *Sermones de Santos tomo I*, D.XII.6

Exemplar sense signatura i sense catalogar: *Sermones de Santos tomo 3*, D.XII.8

XVII-L-2656: *Sermones de santo Thomás*, D.XII.10

B-45/5/13: *Sermones en acción de gracias de cosas eclesiásticas*, D.XII.13

XVII-4447: *Sermones varios tomo 1*, E.XV.7

C-194/4/1: *Miscellanea diversae tomo 4*, E.XVI.4

B-73/4/32: *Miscellaneae diversae tomo 5*, E.XVI.5

Ms. 2085: [Sobre la canonització de sant Francesc de Sales], E.XVII.?

Ms. 714: *Miscellaneae diversae tomo VIII*, E.XVIII.8

Ms. 2086: *Res hujus conventus*, E.XIX.1

XVII-2588: *Papers de nostra religió*, E.XIX.2

B-54/1/11: *De Vicario generali exercitus et Indice brevis*, E.XIX.10

B-38/3/7: *Ecclesiae collegiatae*, E.XX.11

B-54/4/24: *Varia de nuestra religión*, E.XXVI.2

B-45/2/3: *Belli et pacis tomus I*, E. XXVI.8

B-65/5/6: *Collectanea funeralium tomo II*, E.XXVI.16

B-43/5/8: *Collectanea funeralium tomo III*, E.XXVI.17

Ms. 431: *Miscellaneae diversae tomo 17*, E.XXVIII.6

Ms. 432: *Miscellaneae diversae tomo 18*, E.XXVIII.7

B-39/2/9: *Negotia et societates*, E.XXXIX.9

B-38/1/1: *Immissiones et manutentiones*, E.XXXIX..(?)

B-43/3/24: *Miscellanea diversae tom. 21*, G.V.10

B-43/3/25: *Miscellanea diversae tom. 1*...(?)

II.5.7. Conclusions

Les conclusions a què ens porta l'examen dels catàlegs contemporanis al mecenatge de fra Ripoll són dues. La primera és que la biblioteca del Convent de Santa Caterina de Barcelona, entre el 1736 i el 1747, va viure uns moments d'efervescència catalogràfica, en consonància amb la renovació del seu espai físic, la constant arribada de llibres a la col·lecció i l'obertura d'aquesta última al públic⁵⁶⁷. N'és bona mostra l'aspecte de provisionalitat i immediatesa dels seus catàlegs, que amb la seva abundància d'addicions, errors i esmenes, i la presència de mans de diversos redactors evocuen, pensem, el fervor, les presses, els dubtes que devien caracteritzar els inicis d'una empresa de tanta volada.

La segona és la constatació que la biblioteca estava dotada d'un conjunt d'instruments bibliogràfics que, tot i les seves mancances, permetia controlar la col·lecció, accedir als seus continguts semànticament i alfabèticament, i segregar-ne determinades porcions.

Volem referir-nos ara molt breument a alguns dels catàlegs de Santa Caterina posteriors a l'època de fra Ripoll que ajuden a interpretar els estudiats en aquesta tesi. En efecte, durant la segona meitat del segle XVIII es produeix un augment en el nombre de catàlegs de la col·lecció i un domini major de les tècniques catalogràfiques. Nous instruments que, atesa la supervivència dels antics, tal vegada van conviure amb aquests últims.

---

⁵⁶⁷ Claude Jolly assenyala amb encert que "les catalogues demandaient toutefois du savoir et du temps et la décision d'en entreprendre un a souvent correspondu à un temps fort dans la vie d'une collection": JOLLY. *Naissance*, op. cit., p. 381.

No només es refan els catàlegs semàntic⁵⁶⁸ i alfabètics -per títols⁵⁶⁹ i per autors⁵⁷⁰-, i el dels llibres del Secret⁵⁷¹, sinó que se'n creen d'especialitzats, dedicats, concretament, als sermons⁵⁷², als llibres que duen al títol la paraula "història"⁵⁷³, a les biografies⁵⁷⁴ i als duplicats⁵⁷⁵. Citem igualment un catàleg de buidats analítics alfabètic per cognoms dels autors⁵⁷⁶. Redactor de bona part d'ells és el frare llec Albert Rius⁵⁷⁷, mentre que el redactor del primer volum del catàleg alfabètic d'autors, datat el 1802, és fra Miquel Bosch⁵⁷⁸.

Si les pàgines dels catàlegs primitius exhibien tots els efectes d'una època de naixença i d'expansió, les dels nous catàlegs es presenten polides, estables i, en general, redactades per una sola mà. Probablement, el flux d'arribada de nous volums s'havia reduït, els coneixements tècnics s'havien consolidat i els esforços catalogràfics es van dedicar a millorar i actualitzar el que ja existia i a la producció de noves eines bibliogràfiques útils per als lectors, frares i seglars. Així ho demostraria la separació de continguts tan significatius com són els sermons, la història i les biografies.

---

⁵⁶⁸ CRAI Reserva UB Ms. 1520. [Catàleg de matèries]

⁵⁶⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1498-1499. *Índice de títulos y materias que tratan los autores. Tomo I[-II] 1796*; CRAI Reserva UB Ms. 1510-1511. [Catàleg de títols].

⁵⁷⁰ CRAI Reserva UB Ms. 1362. *Index librorum bibliothecae publicae Conventus Sanctae Catharinae Virginis & Martyris Ordinis Praedicatorum civitatis Barchin[one] cum appendice, secundum auctorum nomina, ordine alphabetico. Tomus I... Scriptum à patre fratre Michaelae Bosch anno 1802.*

⁵⁷¹ CRAI Reserva UB Ms. 1393. *Índice de lo que se conté en lo quartet de los llibres prohibits de esta llibreria del Convent de Santa Catharina Verge y Màrtir de Barcelona.*

⁵⁷² CRAI Reserva UB Ms. 1513-1514. *Índice de sermons*; Ms. 1563. *Repertorio de fuentes bibliográficas para sermones*; Ms. 1916. [Catàleg de sermons, de temps i de sants].

⁵⁷³ CRAI Reserva UB Ms. 1947, f. 1-47. [Catàleg d'obres amb la paraula "història" al títol]. Sobre la rellevància concedida a la història per part dels gestors de la Casanatense: DE GREGORIO. *La Biblioteca Casanatense*, op. cit., p. 130-131.

⁵⁷⁴ CRAI Reserva UB Ms. 1512. [Catàleg de biografies]; Ms. 1947, f. 79-94. [Catàleg de biografies].

⁵⁷⁵ CRAI Reserva UB Ms. 1350. *Comenci lo índice dels llibres doblats lo dia 7 de mars [ratllat] abril y l'acabi lo dia, Albert Rius.*

⁵⁷⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1536. [Catàleg de buidats analítics per cognom de l'autor].

⁵⁷⁷ Fra Albert Rius mor el 22 de novembre del 1788. LÓPEZ RIBAO, Alejandro J. *Friles profesos en el Convento de Santa Catalina Virgen y Màrtir de Barcelona en el siglo XVIII 15. A: LÓPEZ RIBAO. Religión...*, op. cit.

⁵⁷⁸ Fra Miquel Bosch hauria arribat a una edat molt avançada, si va professar al convent el 19 de gener del 1737: LÓPEZ RIBAO, Alejandro J. *Friles profesos en el Convento de Santa Catalina Virgen y Màrtir de Barcelona en el siglo XVIII 3. A: LÓPEZ RIBAO. Religión...*, op. cit.

P. <i>Libri Sententiarum; Divus Thomas Aquinas; Auxilia Divinae Gratiae; Aliae de theologia; Tractatus speciales theologiae</i>	A. <i>Sacra Scriptura</i>	B. <i>Qui in Sacram Scripturam scripserunt. Sancti Patres. Sermones</i>
O. <i>Auxilia Divinae Gratiae; Aliae de theologia; Tractatus speciales theologiae; Theologia dogmatica; Cathecismus; Ecclesia sive triumphans sive militans, Summus Pontifex, cardinales et episcopi; Adversus gentiles et supersticiosos; Officium Sanctae Inquisitionis</i>		C. <i>Qui in Sacram Scripturam scripserunt. Sancti Patres. Sermones</i>
N. <i>Theologia moralis; Purgatorium, Bulla Cruciatæ et indulgentiæ; Dubia, quaestiones et materiae regularium; Regulae, constitutiones et privilegia regularium</i>		D. <i>Qui in Sacram Scripturam scripserunt. Sancti Patres. Sermones</i>
M. <i>Officium et ritus Ecclesiae; Sermones de sacrificio missae; Concilia generalia, provincialia et synodalia; Utrumque jus; Jus canonicum</i>		E. <i>Numismàtica i Antiguitats (al catàleg dins <i>Historiae humanae</i>); Processos de beatificació i canonització (al catàleg dins <i>Jus canonicum</i>)</i>
L. <i>Utrumque jus; Jus civilis; Constitutiones municipales et allegationes in jure; Ars notariae</i>		F. <i>Mathematica; Arithmetica; Geometria; Musica; Cosmographia et chronologia; Geographia; Astronomia; Architectura; Ars militaris et nautica; Theologia mystica</i>
K. <i>Descriptiones aut foundationes locorum aut domorum; Vitae vel gesta specialium sanctorum vel venerabilium in sanctitate; Historiae ecclesiasticae; Historiae de Christo; Historiae de Beata Maria</i>		G. <i>Summulae; Logica; Philosophia naturalis et cursus; In 8 libros Physicorum; In libros De ortu et interitu; In libros De anima; In libros De caelo, mundo et metheoris; Res naturales; Speciales tractatus ad philosophiam concernentes; Metaphysica; Medicina, chirurgia et pharmacoepa</i>
I. <i>Nobilitas; Historiae humanae; Vitae vel gesta insignium virorum</i>	H. <i>Philosophia moralis; Politica ecclesiastica et secularis; Grammatica; Grammatica Hebraea, Syriaca, Chaldaica et Graeca; Rethorica; Poesiatum Graeca quam Latina; Poesia vulgari; Libri vulgo dichos de entretenimiento ; Qui de grammatica Gallicae linguae; Qui de critica</i>	

II.5. (1) - Reconstrucció de la disposició dels llibres segons les matèries a la sala principal de la biblioteca

Index Indicis materialium	
Qui in	pag.
totam Sac. Scripturam	15
in Pentateuchum	20
in Genesim	26
in Exodum	8
in Leviticum	29
in Numeros	30
in Deuteronomium	31
in Josue	33
in Librum Judicum	35
in Librum Ruth	36
in 4 libros Regum	39
in Quos libros Paralipomenon	40
in duos libros Esdre et etiam in 3. et 4. lib.	41
in Librum Thobie	42
in Librum Judith	43
in Librum Ester	44
in Librum Job	45
in Psalmos	57
in Librum Proverborum	58
in Librum Ecclesiaste	60
in Cantica Cantilorum	

II.5. (2) - CRAI Reserva UB Ms. 768. [Catàleg alfabètic de matèries], f. 376r, inici del sumari

78
-4-
1

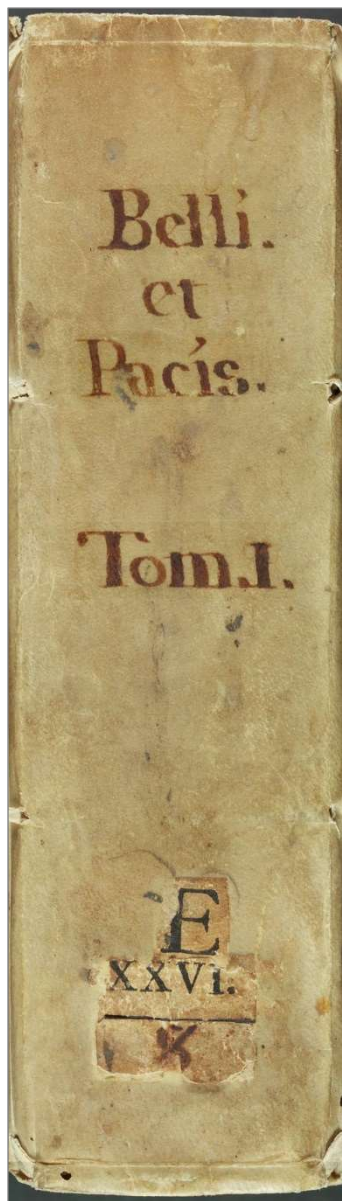
O. v. --- 9.

XVI-2233

Auctor damnatus cum expurgatione permissus.

II.5. (3) - Signatura topogràfica conventual, O.V.9, a la contraguarda anterior de: LYKOSTHENES, Konrad. *Prodigiorum ac ostentorum chronicon*. Basileae : per Henricum Petri, 1557. - CRAI Reserva UB XVI-2233

II.5. (4) - Llom amb signatura topogràfica conventual, E.XXVI.8, al llom del volum factici de relacions de successos, amb títol *Belli et pacis tomus I.* - CRAI Reserva UB B-45/2/3

1394
INDEX

Titulorum li-
brorum hujus
Bibliothecæ
Sta Catharinæ
Virginis & Mar-
tiris Barchino-
nencis año

1740

Veri jntos 1510-1 etc.

II.5. (7) - Coberta anterior de: CRAI Reserva UB Ms. 1363. [Catàleg alfabètic d'autors i obres anònimes. I]

BI

Bianchi Fr. Thomaso Ord. Sacer. Rosetto praes.
p. 12. 13. E: x. an. 1

Bianchi Fr. Gian Antonio Ord. Minor. della Potestà e della
Polizia della Chiesa. tom. 7. O: xxix an. 10.

Blanchini Josephi. Demonstratio Historiae Ecclesiasticae Quadrifariae
tit. tom. 4. Vid. Naxos O: 5 C: lxxii. an. 8.

Bianchini Francesco. Hist. universale con monumenti
e figurata con simboli degli antichi. E: lxxxvii. 18

Bianchi Fr. Gio Alberto Ord. Sacer. Vita della
Ven. Soua Columba Trucazzani. H: lxxvii. 1

Biblia Sac. Opera, et studio Petri Sabotier Ord. Bened. C: XII. 123

Biblia Sac. cum Commentis P. Jordanii Sos. I. 2. tom. Q: IX. an. 1

Biblia Hebraea Veteris Testamenti et Graeca Novi, cum in-
terpretatione Latina interlineali. B: xx. 6.

Biblia Hebraea, a Psalmis usque ad Paralipomenon Hebraeo ordine. H: vii. 8.

Biblia cum interpretationibus et Hebraeorum Contextu. B: xviii. 4.

Biblia cum notis Joannis Benedicti. P: xviii. 4.

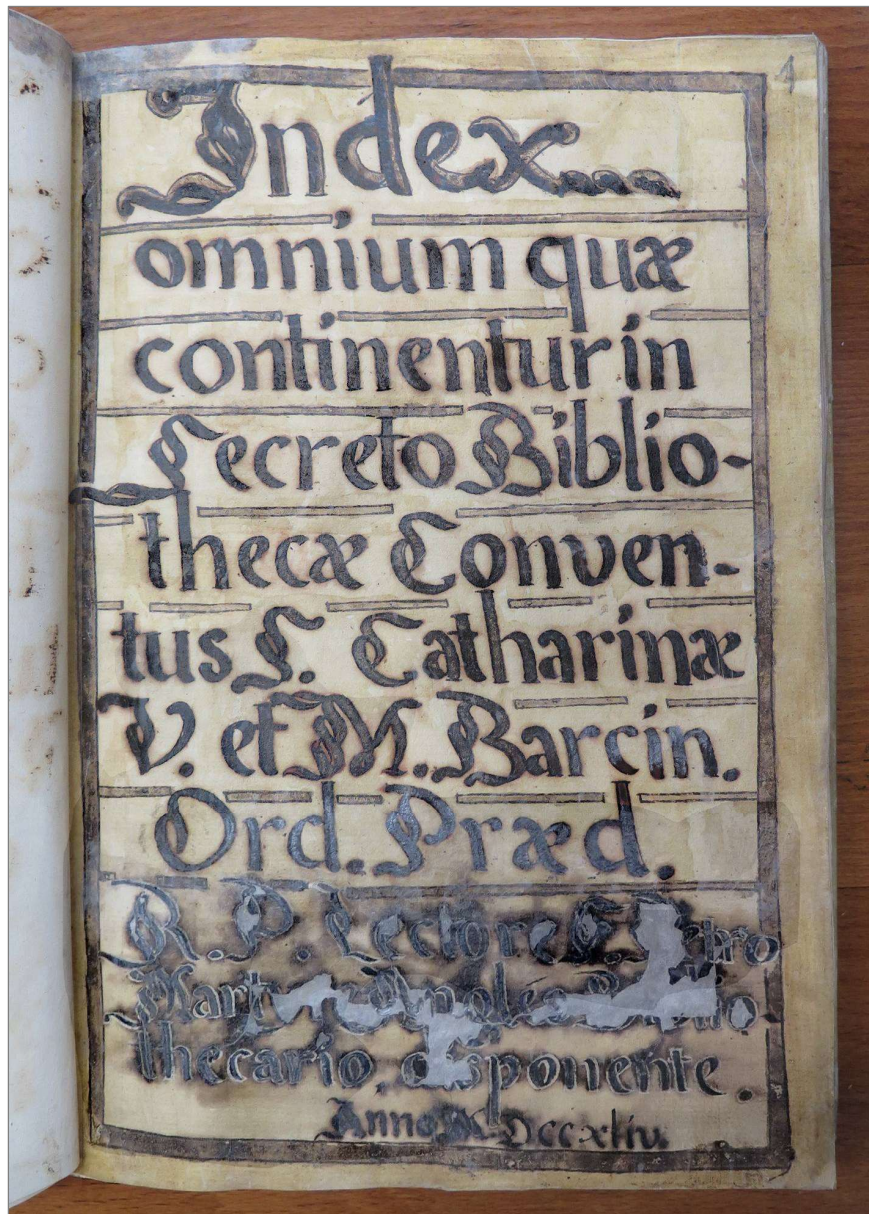
Biblia Complutensis ^{Vet. Test.} ^{Nov. Test.} ^{Philorum} Linguarum. tom. 4. B: xxxvii. }
an. 10.

Tom. 5. Novum Testamentum Graecè et Latine. B: xxxvii. 1
cum interpretatione in Graecam linguam, et Vocabulario Graeco Latino.

[Redacted area]

II.5. (8) - CRAI Reserva UB Ms. 1363. [Catàleg alfabètic d'autors i obres anònimes. I], f. 96v

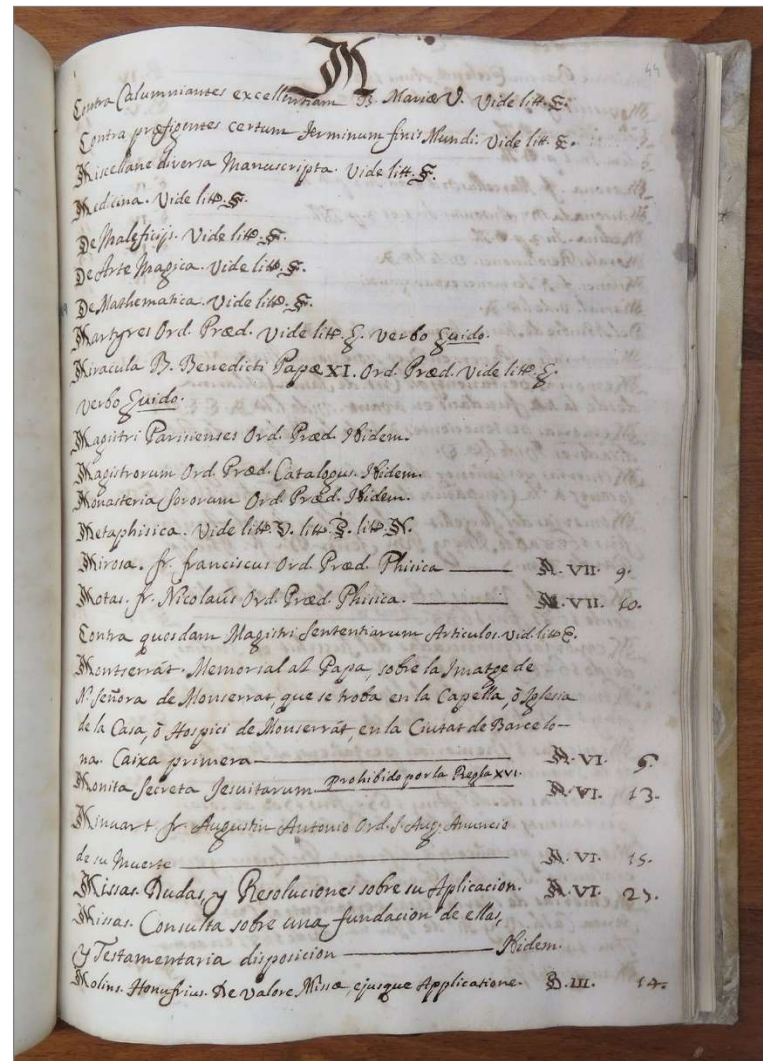
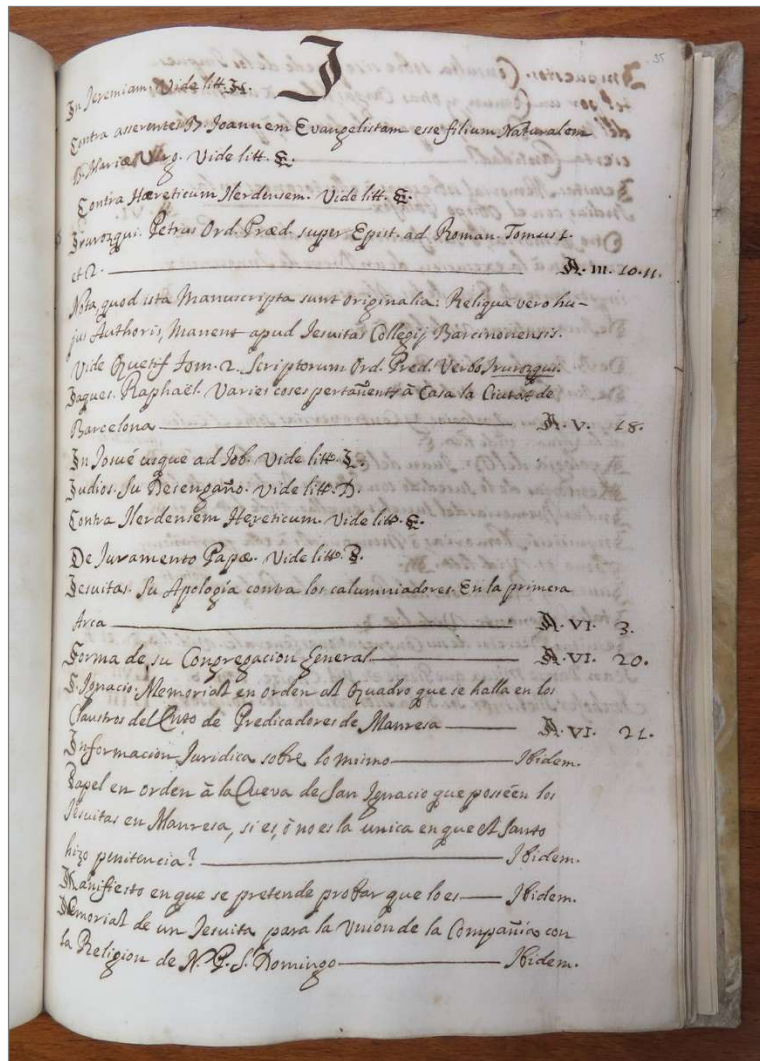

II.5. (9) - CRAI Reserva UB Ms. 1392. *Index omnium quæ continentur in secreto bibliothecæ Conventus Sanctæ Catharinæ Virginis et Martyris Barcinonensis...*, f. 1r, títol

II.5. (10) i II.5. (11) - CRAI Reserva UB Ms. 1392. Index omnium quae continentur in secreto bibliothecae Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis..., f. 35r i 44r

*Index Rerum contentarum in Miscellanis
hujus Bibliothecae.*

Tom. 1us

EXVIII

<i>Manifestos en favor y en contra de la fabrica del Con- vento de S. Augustin de Barcelona. . . . .</i>	<i>1.</i>
<i>Pretencion del Marques de Sammartin, sobre la sucession de la Baronia de Narat. . . . .</i>	<i>57.</i>
<i>Copia de una carta escrita al D. Fr. Ribera Merce- nario, sobre cierto Esquismo demonstrativo. . . . .</i>	<i>8</i>
<i>Resolucio Theologica, sobre la rebaxa de la moneda, en la Ciudad de Barcelona año 1663. . . . .</i>	<i>10.</i>
<i>Resolucion en que los D. D. de Te. y Letores, que han con- cluido los años de su licion, no deven por obliga- cion asistir al Coro. . . . .</i>	<i>122</i>
<i>Processus circa declarationem Innocentis Culpatorum. . . . .</i>	<i>128</i>
<i>Revocatio cujusdam sententiae latae pro quodam accusa- to de incestu et adulterio. . . . .</i>	<i>145</i>
<i>Processus Assenti cujusdam homicidii. . . . .</i>	<i>147</i>
<i>Nova defensio pro quodam crimine, seu ictu, cuiusda imputato. . . . .</i>	<i>151</i>
<i>Petitione della ultima Malattia, e morte dell Impera- toro Carlo VI. . . . .</i>	<i>155</i>
<i>Procas. pro quodam furto facto come in Palatio Quiri. . . . .</i>	<i>159</i>

Varias Miscellaneas en el Estante XXVI. de la letra E.

Varia hujus Conventus. — — — — —	E. XXVI. 1.
Varia Ordinis Nostri — — — — —	E. XXVI. 2.
Statuta, et litterae Pastorales. — — — — —	E. XXVI. 3.
Diversa Theologia. — — — — —	E. XXVI. 4.
Circa Iura. — — — — —	E. XXVI. 5.
De Cataluna — — — — —	E. XXVI. 6. 7.
Belli, et Pacis — — — — —	E. XXVI. 8. 9.
De variis successis. — — — — —	E. XXVI. 10.
De variis sermones — — — — —	E. XXVI. 11. 12. 13.
Papeles, ò tomos pertenecientes à Canoniza- ciones y Beatificaciones de Santos, en la letra E. Estante XXVII.	E. XXVI. 14. 15. 16.

Veinte, y siete tomos, ò papeles pertenecientes à Ca-
nonizaciones, y Beatificaciones de diferentes Santos. E. XXVII. a. n. 1.

Miscellaneas del Estante XXVIII. de la letra E.

Once tomos ò volumenes, puestos tres ojas adaxo
de esta. En donde debe notarse, se empieza por el
tomo 12. y prosigue asta 22. inclusive, por error
de los titulos: No obstante se han dexar así, por notarse
en cada uno de ellos los papeles que contienen: de tal suerte
que en el numero 1. está el tomo 12. en el 2. el tomo 13.
en el 3. el tomo 14.

Miscellaneas del Estante XXIX. de la letra E.

Papeles pertenecientes à Censuras. — — — — —	E. XXIX. 1. 2.
A Matrimonios — — — — —	E. XXIX. 3.
Papeles pertenecientes à Regulares, y otros — — — — —	E. XXIX. 4.
De Jure Patronatus. — — — — —	E. XXIX. 5.
Compaternidades Ecclesiasticas, y seglares — — — — —	E. XXIX. 6.
Religion de S. Juan, y otras — — — — —	E. XXIX. 7.
Por la Ciudad de Barna. — — — — —	E. XXIX. 8.
Disputacion, y Cataluna — — — — —	E. XXIX. 9. 10. y 11.

II.6. La censura dels llibres

La presència de notes de censura en algunes de les còpies de la Col·lecció Ripoll que hem tingut l'oportunitat de tenir a les mans unida a l'interès que ens ha suscitat l'anàlisi del catàleg del Secret de la biblioteca conventual ens ha impulsat a interrogar-nos sobre els agents i els mecanismes actius en la col·lecció dominica en matèria de llibres prohibits. Amb aquest propòsit, i després de descriure de manera sumària les característiques i el funcionament de la censura inquisitorial espanyola durant la primera meitat del set-cents, hem mirat d'emmarcar la qüestió dins l'àmbit normatiu de l'orde dels predicadors -amb magres resultats-, per acabar exemplificant el tractament rebut pels llibres prohibits al nostre convent.

Marcelin Defourneaux s'ha ocupat de la censura de llibres a Espanya durant el segle XVIII a *L'Inquisition espagnole et les livres français au XVIIIe siècle*. Malgrat que en aquesta obra l'investigador francès es pregunta, principalment, sobre com va afectar el Sant Ofici en la penetració dels autors francesos a la península al llarg de la segona meitat de la centúria, no hi falta un documentat capítol dedicat als mecanismes de detecció, qualificació, prohibició o expurgació de llibres sospitosos de ser contraris a la fe o a la moral catòliques al llarg de tot el segle⁵⁷⁹.

Tant aquest autor com d'altres que han escrit sobre la qüestió destaquen com a característiques diferencials de la censura de llibres a Espanya la seva independència de la Congregació de l'Índex romana i l'existència de dos procediments de control complementaris: per una banda, la censura prèvia estatal, que s'ocupava també de la concessió de llicències d'impressió⁵⁸⁰, i per una altra, la censura *a posteriori* efectuada pel Sant Ofici. A aquestes peculiaritats caldria afegir la facultat de concedir llicències per llegir llibres prohibits per part d'aquest últim organisme⁵⁸¹.

---

⁵⁷⁹ DEFOURNEAUX, op. cit.

⁵⁸⁰ Sobre la denegació de llicències d'impressió per part del Consell de Castella vegeu CARO LÓPEZ, Ceferino. Los libros que nunca fueron: el control del Consejo de Castilla sobre la imprenta en el siglo XVIII. *Hispania: Revista española de historia*. 2003, vol. 63, núm. 213, p. 161-198.

⁵⁸¹ Quant a les diferències i les relacions entre la censura romana i l'espanyola destaquem: MARTÍNEZ DE BUJANDA, Jesús. Censura romana y censura española. Principales características de los índices españoles de libros prohibidos. A: VERGARA CIORDIA, Javier i SALA VILLAVARDE, Alicia (eds.). *Censura y libros en la Edad Moderna*. Madrid : Dykinson, 2017, p. 19-31.; MORENO MARTÍNEZ, Doris i PEÑA DÍAZ, Manuel. El jesuita Juan Bautista Poza y la censura. A: LAVENIA, Vincenzo i PAOLIN, Giovanna (eds.). *Riti di passaggio, storie di giustizia: per Adriano Prosperi*. Pisa : Edizioni della Normale, 2011, p. 161-165. Sobre la censura

A tall de resum, podem dir que la màquina inquisitorial actuava a través de comissaris a ports i fronteres, decomissant els llibres ja condemnats i els considerats sospitosos⁵⁸². Obligava igualment els llibreters a presentar al començament de cada any inventaris dels títols en existència a llurs botigues, o bé, en cas d'exercir com a taxadors de biblioteques a la venda, a lliurar un inventari detallat de les obres subjectes a peritatge. Per últim, el foment de la delació i de l'autocensura constituïa una altra de les armes de què es va valdre la Inquisició per dur a terme els seus propòsits.

Un cop lliurades les obres sospitoses als tribunals locals respectius, es deixaven en mans de qualificadors, que censuraven i "qualificaven" les proposicions condemnables, segons la terminologia emprada als expurgatoris⁵⁸³. El procés de qualificació, que podia ser llarg i implicar més d'un examen, acabava al Consell de la Suprema Inquisició, que tenia l'última paraula i declarava la situació de l'obra sotmesa a revisió: exempta de censura, condemnada *in totum* -la qual cosa li garantia la presència al pròxim edicte inquisitorial-, o bé prohibida mentre no hi fossin expurgats els passatges interdits -és a dir, *donec corrigatur*-, passatges que s'havien de detallar, igualment, al corresponent edicte.

Els títols condemnats, que ja s'havien fet públics a través dels edictes, es reunien posteriorment als índexs. Durant la primera meitat del segle XVIII en van aparèixer dos, els anys 1707 i 1747.

Tanmateix, el complex sistema desplegat pel Sant Ofici per a la vigilància de la lectura va revelar les seves febleses amb particular claredat al llarg d'aquesta etapa i va

---

inquisitorial de llibres a Espanya vegeu els capítols que hi dediquen els treballs clàssics: LEA, Henry Charles. *A History of the Inquisition of Spain. Volume III*. New York : The Macmillan Company, 1907, p. 480-549; GARCÍA CÁRCEL, Ricardo i MORENO MARTÍNEZ, Doris. *Inquisición: historia crítica*. Madrid : Temas de Hoy, 2000, p. 316-341. A propòsit de la censura de llibres a Espanya a la segona meitat del set-cents: DOMERGUE, Lucienne. *La censure des livres en Espagne à la fin de l'ancien régime*. Madrid : Casa de Velázquez, 1996.

⁵⁸² Sobre els conflictes produïts a ports i fronteres per la presència de funcionaris de la Corona i de la Inquisició: TORQUEMADA SÁNCHEZ, María Jesús. Controles aduaneros en el siglo XVIII: conflictos entre la justicia regia y la inquisitorial. *Revista de la Inquisición*. 2001, núm. 10, p. 57-73.

⁵⁸³ Emprarem indistintament *Índex i Expurgatori*, termes equivalents en el context de la Inquisició espanyola, com senyala Martínez de Bujanda a op. cit., p. 29.

constituir, segons Manuel Peña, “una constante vía de agua en el gran barco de la censura”⁵⁸⁴. Al seu torn, Defourneaux afirma que:

Pour que les édits de condamnation eussent toute l’efficacité voulue, il eût été essentiel de leur donner une très grande publicité et d’en assurer la conservation matérielle. Or tel ne paraît pas avoir été le cas: non seulement l’Inquisition admet les excuses de libraires qui, ayant vendu des ouvrages interdits, allèguent qu’ils ignoraient qu’ils fussent frappés d’une condamnation, mais l’on voit fréquemment les tribunaux locaux s’adresser au Tribunal suprême pour lui demander si tel ou tel ouvrage a été déjà censuré et condamné. Les *Index* -qui reproduisent toutes les condamnations prononcées par édit- offrent sans doute la possibilité de procéder à cette vérification, mais le nombre des exemplaires en circulation en est, on l’a vu, très restreint. D’autre part, le plan systématique, avec la division en trois classes, adopté jusqu’à l’Expurgatoire de 1747, rend les recherches difficiles, d’autant plus que l’ordre alphabétique adopté pour les auteurs, dans les deux premières sections, est celui des prénoms⁵⁸⁵.

L’autor francès senyala igualment el llarg període de quaranta anys transcorregut entre la publicació de l’*Expurgatori* del 1707 i el del 1747 com un altre dels factors que van impedir l’assoliment ple dels objectius inquisitorials, mentre que l’àmplia concessió de llicències hauria contribuït significativament a la difusió dels textos prohibits⁵⁸⁶.

Concloua aquesta breu introducció, mirarem de determinar de quina manera el control del Sant Ofici, amb la col·laboració del bibliotecari del convent, va penetrar als prestatges de la col·lecció de Santa Caterina, amb la precisió que aquest capítol complementa el que ha estat tractat a les pàgines dedicades al catàleg del Secret.

Això no obstant, abans voldríem apuntar que la qüestió de la censura exercida materialment sobre els llibres custodiats a les col·leccions d’ordes i congregacions religioses és absent als estudis que hem pogut consultar. Hi trobem, en canvi, alguna

---

⁵⁸⁴ PEÑA, Manuel. *Escribir y prohibir: Inquisición y censura en los Siglos de Oro*. Madrid : Cátedra, 2015, p. 60.

⁵⁸⁵ DEFOURNEAUX, op. cit., p. 48.

⁵⁸⁶ DEFOURNEAUX, op. cit., p. 49-51

referència tocant a la conservació dels llibres prohibits en un espai diferenciat, com hem vist al capítol dedicat al catàleg del Secret. D'altra banda, altres aproximacions a la pràctica inquisitorial en matèria de llibres i col·leccions d'institucions religioses semblen haver tingut més fortuna. Ens referim especialment a les diverses manifestacions de la censura al si de la Companyia de Jesús, objecte d'un exhaustiu i recent treball de Javier Vergara Ciordia⁵⁸⁷.

No hem detectat la qüestió de la presència de llibres prohibits a la biblioteca en la normativa dels predicadors de la primera meitat del set-cents fins transcorreguts dos anys de la mort de fra Ripoll. Efectivament, les actes del capítol general celebrat a Roma el 1756 recullen una carta apostòlica de Benet XIV sobre l'assumpte, datada el 22 de desembre del 1749. A petició de qui aleshores era General, fra Antonin Brémond, la *littera apostolica* feia extensiu el privilegi concedit per Climent XI a la Biblioteca Casanatense el 12 de febrer del 1701 a les altres biblioteques principals de l'orde perquè poguessin, com la col·lecció romana, *retinere, reponere i custodire* llibres prohibits, que havien de ser col·locats en un espai separat i *sub clavi*⁵⁸⁸.

Tornant a Santa Caterina, és necessari començar per una de les entrades del catàleg del Secret: *Libros prohibidos. Licencia del señor Inquisidor General para tenerles en el Secreto de la librería*⁵⁸⁹. José Pardo Tomás interpreta les llicències atorgades pel màxim representant de la Suprema com una eficaç mesura de control, "puesto que mediante este instrumento el Santo Oficio establecía el privilegio de una reducida minoría de lectores que, mediante su acceso a las obras que estaban vedadas al resto, se convertía en un aliado de la propia institución inquisitorial", i posa de manifest que les menys restrictives acostumaven a atorgar-se a col·laboradors del Sant Ofici, tant qualificadors com altres personalitats de l'estament eclesiàstic⁵⁹⁰. Defourneaux en canvi, ho hem vist, hi veu un dels factors propiciadors de l'entrada de títols prohibits a Espanya, a la vegada que cita, com Pardo Tomás, les àmplies llicències concedides a determinats individus.

---

⁵⁸⁷ VERGARA CIORDIA, Javier. Los referentes internos de la censura libraria en la Compañía de Jesús durante la Edad Moderna. A: VERGARA CIORDIA, Javier i SALA VILLAVARDE, Alicia (eds.). *Censura y libros en la Edad Moderna*. Madrid : Dykinson, 2017, p. 65-108.

⁵⁸⁸ DOMINICS. *Acta... Vol. IX*, p. 201-204.

⁵⁸⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1392. *Index*, f. 40.

⁵⁹⁰ PARDO TOMÁS, José. *Ciencia y censura: la Inquisición española y los libros científicos en los siglos XVI y XVII*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1991, p. 41-42.

Tanmateix, afegeix un aspecte que ens interessa particularment: “non seulement des particuliers, ecclésiastiques ou laïques, obtinrent des permissions qui ne paraissent pas comporter de limitation de durée, mais des maisons monastiques se firent parfois concéder des permissions valables pour tous leurs membres”⁵⁹¹. Aquest va ser el cas, sens dubte, de la comunitat dominica de Barcelona, que va poder així atresorar llibres recollits als índexs inquisitorials al seu Secret.

Ens referirem ara a l'ús que el bibliotecari fra Pere Màrtir Anglès va fer dels ja citats expurgatoris espanyols dels anys 1707 i 1747. Per una curiosa coincidència, l'arc cronològic de què s'ocupa aquest treball pràcticament concorda amb el lapse de quaranta anys transcorreguts entre la seva publicació, durant el qual es va produir -ho veurem més endavant- un important canvi de rumb en la pràctica de la censura impulsada pel Sant Ofici. Identificats gràcies a la marca de propietat del convent dominic, del primer només ens ha pervingut el frontispici gravat, localitzat al Fons de portades soltes del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, mentre que del més tardà es conserva únicament la *pars secunda*⁵⁹². La mà del bibliotecari fra Pere Màrtir Anglès va deixar traça d'haver-los fet servir a dues notes, localitzades a sengles portades: “In expurgatorio 1707 nihil prohibetur de operibus Plutarchi sed de eius variis editionibus tom. 2 fol. 155”⁵⁹³ i “Prohibido. Vide Indicem librorum prohibitorum anni 1747, tom. 2, pag. 980”⁵⁹⁴.

Però la biblioteca estava proveïda d'altres índexs. Si de l'*Expurgatori* espanyol conservava, a més dels ja citats, el del 1583 i el del 1612, de l'*Índex* romà el catàleg per autors (Ms. 1363) consigna els següents: “Index librorum prohibitorum Romae usque ad annum 1681, et 1704, 1718 et 1734. Idem usque ad annum 1758”. Malgrat això, si deixem de banda l'últim, que se situa fora dels interessos del nostre treball, no hem

---

⁵⁹¹ DEFOURNEAUX, op. cit., p. 49.

⁵⁹² *Index expurgatorius Hispanus, ab exmo. dno. D. Didaco Sarmiento et Valladares inceptus et ab illmo. dno. D. Vitale Marin perfectus anno MDCCVII*. Matriti : ex Typographia Musicae, 1707. CRAI Reserva UB, Fons de portades soltes; *Index librorum prohibitorum ac expurgandorum novissimus universis Hispaniarum regnis serenissimi Ferdinandi VI regis catholici. Hac ultima editione illustmi. ac revmi. D. D. Francisci Perez de Prado... jussu noviter auctus, & luculenter ac vigilantissimè correctus*. Matriti : ex calcographia Emmanuelis Fernandez, 1747. CRAI Reserva UB XVIII 6907-1.

⁵⁹³ PLUTARC. *Libellus de fluviorum et montium nominibus et de his quae in illis inveniuntur*. Tolosae : apud Dominicum Bosc, 1615. CRAI Reserva UB XVII-L-230.

⁵⁹⁴ Catàleg Ripoll núm. 241.

trobat evidència documental del seu ús, a la vegada que al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB només n'han perdurat dos i la portada d'un tercer⁵⁹⁵.

No podem tractar sobre l'activitat del bibliotecari en matèria de censura sense abans fer algunes precisions sobre els expurgatoris espanyols que tenia a l'abast. De forma esquemàtica, fins al 1707 van reflectir l'activitat originària de la Inquisició: la defensa de la fe catòlica contra l'heretgia i les desviacions dogmàtiques sorgides amb la Reforma. Per contra, els edictes de la primera meitat del set-cents i l'*Expurgatori* del 1747 acusen la introducció d'altres preocupacions, dirigides cap a la moral i els costums així com, molt especialment, al protagonisme que havien adquirit el jansenisme i el regalisme. I si el del 1707 encara conservava l'eco de la pràctica d'una censura que preferia l'expurgació a la prohibició completa, al del 1747 el nombre d'obres condemnades *in totum* augmenta en detriment de les expurgades, una tendència que es consolidaria al llarg del segle⁵⁹⁶.

Segons Defourneaux, al final d'aquesta evolució, marcada per l'arribada dels borbons al tron i per la influència creixent dels jesuïtes en la Inquisició i, en especial, en la censura de llibres, se situa, precisament, l'*Índex* del 1747. Serà en aquest *Expurgatori* on es posaran de manifest el declivi i corrupció de la maquinària inquisitorial, en forma de deficiències, contradiccions i partidismes⁵⁹⁷.

A aquest respecte, resulta interessant un document manuscrit localitzat a un dels volums de "notícies" procedent de Santa Caterina. Ens referim a les *Notas al Expurgatorio impresso en Madrid el año 1747, las quales se hazen presentes al Supremo Consejo, para que con su notoria justificación, tome las providencias que tenga por más combenientes*, còpia d'un breu memorial anònim en què es palesen la falta de concordança entre els edictes i l'expurgatori, la tendenciosa censura d'expressions

---

⁵⁹⁵ Ens referim a: *Index et catalogus librorum prohibitorum, mandato illustriss. ac revere[n]diss. D. D. Gasparis a Quiroga, cardinalis archiepiscopi Toletani, ac in regnis Hispaniarum generalis inquisitoris, denuò editus*. Madriti : apud Alphonsum Gomezium, 1583. CRAI Reserva UB CM-368; *Index librorum prohibitorum et expurgatorum... D. Bernardi de Sandoval et Roxas... editus*. Madriti : apud Ludouicum Sanchez..., 1612. CRAI Reserva UB XVII-379; Quant a la portada, es tracta de: *Index librorum prohibitorum Innoc. XI. P.M. iussu editus usque ad annum 1681. Eidem accedit in fine appendix usque ad mensem Iunij 1704*. Roma : Stamperia Camerale, 1704. Catàleg Ripoll núm. 963.

⁵⁹⁶ Sobre l'evolució dels índexs de llibres prohibits espanyols entre la segona meitat del sis-cents i la primera del set-cents vegeu DEFOURNEAUX, op. cit., p. 22-34; Sobre l'*Expurgatori* del 1707, PARDO TOMÁS, op. cit., p. 89-93.

⁵⁹⁷ DEFOURNEAUX, op. cit., p. 27-34.

aparentment no reprovables i la inclusió d'autors i obres pretesament jansenistes, però no condemnats per la Inquisició⁵⁹⁸.

La seva custòdia a un dels preuats volums de "notícies" ens parla de la preocupació de la comunitat de Santa Caterina per l'impacte que la deriva de la Inquisició en matèria de llibres podia tenir sobre els autors i les obres dominiques. Però per als nostres propòsits denota també la familiaritat i interès dels frares -sens dubte el bibliotecari i els seus ajudants- envers l'*Expurgatori*, una eina bibliogràfica que utilitzaven habitualment durant el compliment de les seves funcions.

Efectivament, la revisió de cada una de les còpies amb la nota de compra Ripoll ens ha permès elaborar una hipòtesi de com es duia a terme la censura i expurgació dels llibres prohibits a l'interior dels murs conventuals.

Ens referíem uns paràgrafs més amunt a les notes de la mà de fra Pere Màrtir Anglès indicadores de l'ús que va fer el bibliotecari dels índexs del 1707 i del 1747. És necessari, ara, al·ludir a la labor efectiva de censura que li va ser confiada, suposem que pels membres del tribunal local de la Inquisició, i que es revela a diverses inscripcions manuscrites de la Col·lecció Ripoll. La concessió de permisos a convents perquè poguessin censurar els seus llibres no era una pràctica nova, i en tenim una evidència del 1584, any d'aparició d'un dels expurgatoris: ens referim a la petició dels inquisidors cordovesos de llicències perquè les cases de religiosos expurguessin llurs biblioteques, interpretada per Manuel Peña com un símptoma de fins a quin punt s'havia tornat inabastable la tasca de control⁵⁹⁹. En paraules de Pardo Tomás:

En principio, sólo los ministros inquisitoriales podían realizar la expurgación. Poco a poco se fue haciendo evidente, sobre todo tras el considerable aumento de las expurgaciones en los índices del siglo XVII, que no podía acometerse tan ingente tarea sólo con los comisarios y calificadores inquisitoriales. Así pues se recurrió a otorgar licencias para la expurgación de libros, especialmente en conventos, universidades o instituciones

---

⁵⁹⁸ El document es troba a: CRAI Reserva UB B-54/2/7-7. Tomo XXIV de noticias. A propòsit de la inclusió del *Catálogo de los libros jansenistas que en idioma francés han llegado a nuestra noticia, y se han introducido en estos reynos, los quales todos se prohiben en qualquier idioma o impresión que se hallaren a l'Índex del 1747* vegeu DEFOURNEAUX, op. cit., p. 32-34.

⁵⁹⁹ PEÑA, *Escribir y prohibir*, op. cit., p. 54.

religiosas. Estos comisionados por el Santo Oficio para la expurgación eran eclesiásticos en su mayor parte. Las licencias para expurgar se empezaron a conceder de forma habitual a partir de los años veinte del siglo XVII, cuando creció de forma desmesurada el número de obras que era necesario expurgar⁶⁰⁰.

Hem pogut comprovar que el zel de fra Anglès en l'assumpció d'aquesta tasca va ser gran, tot i que en algunes mostres la censura no és plenament efectiva, en resultar el text expurgat llegible. En sintonia amb el tot just citat José Pardo Tomás, pensem que qui millor documenta la censura és el propi llibre censurat⁶⁰¹.

En el nostre cas, partint d'una vintena de còpies amb nota del bibliotecari, n'hem triat cinc per descobrir, amb l'*Expurgatori* del 1707 a la mà, si van ser efectivament censurades. Igualment, hem explorat dos exemplars adquirits gràcies a fra Ripoll, tot i que amb notes de censura d'eclesiàstics d'altres ordes o congregacions. Abans d'entrar en les descripcions és fonamental assenyalar que no hem localitzat cap dels títols d'aquest grup al catàleg del Secret. Pensem que la presentació en forma de fitxes resulta més aclaridora per observar i valorar les rutines censors posades a la pràctica pel bibliotecari. El resultat és el següent:

---

⁶⁰⁰ PARDO TOMÁS, op. cit., p. 45.

⁶⁰¹ PARDO TOMÁS, op. cit., p. 334. Pel que fa al cas, considerem molt interessant la iniciativa de la Biblioteca Real de Madrid, que ha posat a l'abast dos valuosos recursos: REAL BIBLIOTECA (MADRID). *Libros prohibidos y expurgados* [en línia]. [Consulta feta el 4 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://realbiblioteca.es/rbdigital/collections/show/3> i *Libros censurados en la RB: exposición* [en línia]. [Consulta feta el 4 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://realbiblioteca.es/rbdigital/exhibits/show/censura>. Igualment, existeix un treball recent en què l'estricta materialitat de la censura aplicada en una col·lecció librària té un protagonisme absolut: GALINDO AZKUNAGA, Ane E. *Libros expurgados de la Biblioteca Histórica de Santa Cruz de Valladolid*. Valladolid : Ediciones Universidad de Valladolid, 2017. Un estudi centrat en vuit incunables a: BARBERÁ MATÍAS, Bárbara. Censura y expurgo en los incunables de la Biblioteca Histórica de la Universidad de Valencia. *SCRIPTA. Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*. 2015, vol. 4, núm. 4, p. 40-67.

1. Erasmus, Desiderius. *Opera omnia emendatiora et auctiora. Tomus primus*. Lugduni Batavorum : cura et impensis Petri Vander Aa, 1703-1706. Catàleg Ripoll núm. 634.

“Ex commissione Sancti Officii Inquisitionis expurgavit frater Petrus Martyr Anglès Ordinis Praedicatorum” manuscrit a portada. A la pàgina 3, en la mà del mateix fra Anglès: “Opera omnia Erasmi cauté legenda. Tam multa enim insunt correctione digna, ut vix omnia expurgari possint”.

L'autor pertany a la *prima classis*. Expurgats els passatges indicats a l'Índex del 1707 (v. 1, p. 272-330).

Mètode de censura:

En la mà de fra Anglès:

“Auctoris damnati” manuscrit, al costat del nom.

“Hactenus prohibita, nunc vero cum expurgatione permissa” manuscrit, al costat del títol.

Mètode d'expurgació: ratllades de ploma a sobre del text prohibit.

2. Castelnau, Michel de. *Les Memoires de messire Michel de Castelnau seigneur de Mauvissiere*. A Bruxelles : chez Jean Leonard..., 1731. Catàleg Ripoll núm. 411.

“Ex commissione Sancti Officii Inquisitionis expurgavit frater Petrus Martyr Anglès Ordinis Praedicatorum” manuscrit a la portada.

L'autor pertany a la *secunda classis*. Expurgat el passatge indicat a l'Índex del 1707 (v. 2, p. 76).

Mètode d'expurgació: paper blanc enganxat a sobre del text prohibit.

3. Calvet d'Estrella, Joan Cristòfol. *El Felicissimo viaie del muy alto y muy poderoso principe don Phelippe, hijo d'el emperador don Carlos Quinto Maximo, desde España à sus tierras de la baxa Alemaña, con la descripcion de todos los estados de Brabante y Flandes*. En Anvers : en casa de Martin Nucio, 1552. Catàleg Ripoll núm. 352.

“Ex commissione Sancti Officii Inquisitionis expurgavit frater Petrus Martyr Anglès Ordinis Praedicatorum” manuscrit a la portada.

L'autor pertany a la *secunda classis*. Expurgats els passatges que indica l'Índex del 1707 (v. 1, p. 755), excepte l'al·lusió a Constantino de la Fuente al foli lli1verso.

Mètode d'expurgació: ratllades de ploma a sobre del text prohibit.

4. Cuspinianus, Johannes. *De caesaribus atque imp. Romanis opus insigne*. Francofurti : typis Wecheliani apud Claudium Marnium, & heredes Ioannis Aubrii, 1601. Catàleg Ripoll núm. 534.

“Ex commissione Sancti Officii Inquisitionis expurgavit frater Petrus Martyr Anglès Ordinis Praedicatorum” manuscrit a la portada.

L'autor pertany a la *secunda classis*. Expurgats majoritàriament els nombrosos passatges que indica l'Índex del 1707 (v. 1, p. 724-726).

Mètode d'expurgació: text prohibit ratllat a ploma o bé retallat.

5. Fabricius Hildanus, Wilhelm. *Obseruationum & curationum chirurgicarum centuriae*. Lugduni : sumptibus Ioan. Antonii Huguetan..., 1641. Catàleg Ripoll núm. 701.

L'autor pertany a la *prima classis* de l'Índex del 1707 (v. 1, p. 464), condemnat *in totum* i qualificat com “chirurgus, lutheran.”.

Mètode de censura: retrat de l'autor amb el rostre ratllat. “Authoris damnati” manuscrit a la portada, al costat del nom de l'autor, probablement en la mà de fra Anglès.

6. Castillo, Antonio del. *El devoto peregrino, viage de Tierra Santa*. En Madrid: en la Imprenta Real, 1664. Catàleg Ripoll núm. 412; Catàleg Dalmases núm. 473.

“Concorda con otro correcto por el Padre fray Angel Vidal religioso de san Francisco y calificador del Santo Oficio vide páginas 223 y 224” manuscrit a la guarda.

L'autor pertany a la *secunda classis*. Expurgats els passatges prohibits que indica l'Índex del 1707 (v. 1, p. 60).

Mètode d'expurgació: text prohibit ratllat a ploma.

7. Zacutus Lusitanus. *Operum tomus primus[-secundus]. Tomus primus*. Lugduni : sumptibus Ioannis-Antonii Huguetan, & Guilliemi Barbier, 1667. M-9906 CRAI Reserva UB

“Expurgavi ex commissione Sancti Officii Inquisitionis 28 April 1726 Franciscus Pasqual Societatis Jesu Supremi Senatus Sanctae Generalis Inquisitionis Hispanae et Sancti Officii Inquisitionis Barcinonae Cualificator” manuscrit a portada.

L'autor pertany a la *prima classis*. Expurgats els passatges prohibits que indica l'Índex del 1707 (v. 2, p. 324).

Mètode de censura:

“Authoris damnati” manuscrit a la portada, al costat del nom de l'autor, en la mà d'un frare de Santa Caterina no identificat i actiu a la biblioteca.

“Author damnatus, nunch post expurgationem permissus” manuscrit al retrat de l'autor, en una altra mà.

Mètode d'expurgació: traços oblics de ploma distribuïts amb poca cura pels passatges prohibits.

Comencem el comentari de les fitxes assenyalant que fins al 1747 els expurgatoris espanyols acostumaven a presentar els autors en tres *classes*: la *prima classis* incloïa els *auctores damnatae memoriae*, els títols dels quals -tant els apareguts com els que sortirien a la llum- eren prohibits; la *secunda classis* aplegava els autors amb títols que bé eren prohibits, bé es podien llegir un cop expurgats, o s'havia de fer amb cautela; la *tertia classis* estava reservada a les obres anònimes. El detall dels escriptors i de les obres eren precedits per unes regles generals d'aplicació de la censura.

A la nostra petita però representativa mostra en són tres, els autors pertanyents a la *prima classis*: Erasme, Fabricius Hildanus i Zacutus Lusitanus, mentre que els altres quatre s'adscriuen a la *secunda classis*. Si parlem d'Erasme, resulta interessant la nota de fra Anglès on confessa la possibilitat de descuits en la seva tasca, en ser tants els passatges que cal expurgar: “tam multa enim insunt correctione digna”⁶⁰². En aquest cas, el bibliotecari dominic reconeix els seus límits i trasllada al lector part de la responsabilitat censora amb la utilització de l'expressió “caute legenda”⁶⁰³.

Hi detectem els mètodes d'expurgació a què estan avesats els catalogadors de llibre antic veterans, per les mans de qui han passat nombrosos exemplars censurats: el ratllat, el cobriment amb paper blanc i l'eliminació parcial o total del suport. Si a les portades de les obres dels autors pertanyents a la *secunda classis* llegim només la nota manuscrita d'expurgació, a les de la *prima classis* s'afegeix la qualificació d'*auctor damnatus*. De la censura no es lliuren els retrats dels *damnati* Fabricius Hildanus i Zacutus Lusitanus, amb el rostre ratllat i la qualificació tot just citada, respectivament.

La selecció no només documenta la participació de fra Anglès que, ja ho hem vist, actuava per delegació i exercia de censor, sinó també el cas de dos llibres que van unir-se a la col·lecció conventual ja expurgats. La còpia del *Devoto peregrino* d'Antonio del

---

⁶⁰² GALINDO AZKUNAGA, A., op. cit., apéndice (CD), p. 12 reconeix en aquesta nota una de les expressions tipificades emprades pels censurs.

⁶⁰³ Sobre l'aparició del concepte del *caute lege* Peña Díaz afirma que el reconeixement per part del Sant Ofici del fracàs del control absolut del procés d'expurgació “admitía la recomendación de leer con precaución y, por tanto, la posibilidad de convertir al lector curioso en cómplice de la labor censorial. Así, donde no llegaba el expurgo comenzaba el amplísimo campo de la lectura prudente y reservada”: op. cit, p. 77.

Castillo procedeix de la biblioteca Dalmases i devia ser expurgada al segle XVII seguint un exemplar ja censurat pel qualificador franciscà fra Àngel Vidal, abans de formar part de la important biblioteca del prohoms barceloní⁶⁰⁴. Les *Opera* de Zacutus Lusitanus, per la seva banda, amb nota d'expurgació del jesuïta Francesc Pasqual, no presenten la nota Ripoll, però es recullen a l'inventari dels llibres comprats pel dominic⁶⁰⁵. Els volums, adquirits possiblement a Barcelona, havien pertangut al cirurgià Francesc Selva, actiu durant la primera meitat del segle XVIII, com ho demostra el seu exlibris cancel·lat, escrit a la portadella del *tomus primus*⁶⁰⁶.

Però, quina era la situació dels llibres prohibits custodiats al Secret de la biblioteca conventual per a la conservació dels quals el convent gaudia d'una llicència dispensada per l'Inquisidor General? La pròpia llicència els deslliurava de la censura? L'examen d'algunes de les còpies consignades pel catàleg del Secret ens ha permès comprovar que els títols prohibits que s'hi conservaven no només no es van senyalar com a tals, sinó que tampoc van patir cap mena d'expurgació⁶⁰⁷.

Potser no és escabellat pensar que la facultat concedida pel Sant Ofici al bibliotecari conventual per exercir de censor estés especialment dirigida a la censura i expurgació dels llibres prohibits conservats a la biblioteca "general" o, com ho expressaven els dominics, al "cos de la llibreria". Una col·lecció que -recordem-ho- va ser declarada oficialment pública l'any 1736, però que abans ja s'obria als estudiosos barcelonins i forans, subjectes anònims i, en bona part, laics, a qui no era permès l'accés als autors interdits sense la mediació inquisitorial.

En resum, la qüestió de la censura a la biblioteca conventual presenta diferents aspectes, que en ocasions poden semblar contradictoris. Hem constatat l'escrúpol de fra Anglès en el compliment de la tasca assignada, però també hem vist com les mateixes expurgacions del bibliotecari en determinats casos no eren prou efectives com per impedir la lectura del text prohibit. Recordem, igualment, el recurs al *caute lege* emprat pel bibliotecari davant la dificultat de censurar els innombrables passatges de les *Opera*

---

⁶⁰⁴ Sobre fra Àngel Vidal vegeu: TORRES AMAT, op. cit., p. 650.

⁶⁰⁵ CRAI Reserva UB Ms. 1504. *Bibliotheca*, f. 63r.

⁶⁰⁶ Sobre Francesc Selva vegeu: CALBET I CAMARASA, Josep M. i CORBELLÀ I CORBELLÀ, Jacint. *Diccionari biogràfic de metges catalans. Volum 3*. Barcelona : Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981, p. 91.

⁶⁰⁷ La mostra està formada per: Catàleg Ripoll núm. 1078, 1710, 1079, 479.

d'Erasmus. El capítol dedicat al Secret, per la seva banda, evidencia que aquesta secció de la biblioteca no era un espai tan estanc com podríem imaginar. Per acabar, la fluctuant consideració, al llarg del temps i a mercè de criteris personals, de quins eren els títols prohibits mereixedors de ser-hi reclosos, amb el consegüent reflex als catàlegs afectats -el del propi Secret i el d'autors- posa també de manifest certa flexibilitat i permeabilitat pel que fa als textos interdits⁶⁰⁸.

---

⁶⁰⁸ Semblantment, Claude Jolly constata que “la rigueur de l'accès aux ouvrages censurés était très variable, une libéralisation des restrictions au fil des temps ne faisant par ailleurs guère de doute” (JOLLY. Unité..., op. cit., p. 12), mentre que Pedro Rayón Valpuesta es refereix a “cierta discrecionalidad por parte del rector de cada colegio respecto al uso, conservación y utilización de los libros considerados como conflictivos” (RAYÓN VALPUESTA, op. cit., p. 111).

IOANNIS
CVSPINIANI
VIRI CLARISSIMI, POETÆ
ET MEDICI, AC D. MAXIMILIANI
Aug. oratoris,

DE
CÆSARIBVS ATQVE IMPP. ROMANIS
OPVS insigne :

*Ab innumeris, quibus antea scatebat, mendis
vindicatum.*

Cum

WOLPHGANGI HVNGERI I.C. DOCTISS.

Annotationibus,

Ex commissione S. Off. Inquis. expurgavit frater Petrus Martyr Anglés Ordinis Praedicatorum
quibus innumera cum huiusce autoris, cum aliorum quoq;
historicorum loca & restituuntur,
& explicantur.

ACCESSIT RERVM ET VERBORVM
maxime memorabilium INDEX locupletissimus.

FRANCOFVRTI

Typis Wecheliani apud Claudium

Marnium, & heredes Ioannis Aubrii.

M. D C I.

II.6. (1) - Nota d'expurgació de fra Pere Màrtir Anglés (*Ex commissione Sancti Officii Inquisitionis expurgavit frater Petrus Martyr Anglés Ordinis Praedicatorum*) a la portada de CRAI Reserva UB C-202/2/7

II.6. (2) - Nota de censura de, probablement, fra Pere Màrtir Anglès (*Authoris dammati*) a la portada de CRAI Reserva UB M-11965, acompanyada pel rostre de l'autor ratllat

Catàleg Ripoll núm. 701

II.7. Les marques de foc de la col·lecció cateriniana: uns senyals distintius i singulars

II.7.1. Introducció

Un element crida tot d'una l'atenció, dels llibres procedents de Santa Caterina: l'atribut principal de la santa d'Alexandria, la roda de coltells, que es mostra tant als talls com a la portada. En aquesta última, es tracta d'un segell; als talls, però, la imatge exhibeix un color i un relleu particulars, atès que ens trobem davant d'una marca de foc⁶⁰⁹.

Les marques de foc són marques de propietat resultants de l'aplicació d'un ferro roent, generalment al tall dels llibres, que deixa un senyal carbonitzat d'una determinada forma. Van ser utilitzades sobretot durant el període virregnal als territoris sota el domini de la Corona espanyola, predominantment a la Nova Espanya. Els seus orígens se situen al segle XVII i les van emprar en particular els ordes religiosos, que van abandonar-ne la pràctica al segle XIX, tot i que llur ús per part de particulars i institucions ha continuat fins a l'actualitat, com a una opció de bibliofília⁶¹⁰.

Malgrat que alguns estudiosos situen els seus inicis a Espanya, al segle XVI⁶¹¹, la majoria es decanta per establir-los a les biblioteques dels territoris actualment coincidents amb Mèxic⁶¹². No debades la pràctica totalitat de les biblioteques d'aquest país custòdies de fons antics compten amb llibres amb marques de foc⁶¹³.

No obstant, no se sap amb precisió en quin moment i per part de quina comunitat de religiosos es van començar a emprar. Tocant al motiu que va impulsar un costum tan peculiar i, en certa manera, potencialment perillós per al llibre, Idalia García aporta una hipòtesi interessant. Afirmar l'autora que hauria nascut per influència de les pèrdues experimentades per les biblioteques comunes dels convents europeus, com hem tingut

---

⁶⁰⁹ Sobre les marques de foc, existeixen treballs de caire general i d'altres especialitzats en col·leccions determinades. Nosaltres citarem els del primer grup, entre els quals vegeu els clàssics: SALA, Rafael. *Marcas de fuego de las antiguas bibliotecas mexicanas*. México : [Secretaría de Relaciones Exteriores], 1925; KRAUSSE, Carlos. *Marcas de fuego*. México : Biblioteca Nacional de Antropología e Historia, 1989.

⁶¹⁰ SALOMÓN SALAZAR, Mercedes I. *Las "Marcas de Fuego", una tipología más para el estudio de procedencias*. 2019, p. 1, 14 [en premsa]; GARCÍA AGUILAR, María Idalia. *Libros marcados con fuego. Emblemata: Revista aragonesa de emblemática*. 2007, núm. 13, p. 272.

⁶¹¹ MARTÍN ABAD, Julián. *Los libros impresos antiguos*. Valladolid : Secretariado de Publicaciones e Intercambio Editorial. Universidad de Valladolid, 2004, p. 112; BARBIERI, Edoardo. *Marcas de fuego. La bibliofilia: rivista di storia del libro e di bibliografia*. 2003, vol. CV, núm. 3, p. 252.

⁶¹² GARCÍA AGUILAR, op. cit., p. 273.

⁶¹³ GARCÍA AGUILAR, op. cit., p. 284.

ocasió de veure al capítol sobre les biblioteques a l'Orde de Sant Domènec, sia per l'abús del règim *ad usum* i dels préstecs, sia a causa de robatoris o altres alienacions. La situació havia arribat a l'extrem de requerir la intervenció papal, amb l'amenaça d'excomunió, i hauria impulsat els religiosos americans a l'adopció d'un sistema certament radical⁶¹⁴. Ho és perquè l'aplicació d'un ferro roent en el paper, un material de combustió tan ràpida, no deixa de resultar una operació xocant i, en expressió d'alguns, bàrbara⁶¹⁵.

Sigui com sigui, segons l'examen dels llibres procedents del Convento de San Agustín de Puebla, als territoris de la Nova Espanya les marques de foc van ser precedides per anotacions manuscrites de propietat, que amb l'afirmació d'aquelles van acabar abandonant-se⁶¹⁶.

Ben mirat, estem parlant d'uns senyals de propietat extremament eficients, i més encara en el cas de la col·lecció barcelonina, per ser únics -com veurem- en el territori. Són efectius perquè són distintius a un primer cop d'ull -en moltes ocasions sense necessitat de llegir cap text-, i perquè colpeixen i resten en la memòria per la seva intensa materialitat, rèplica de les operacions de marcar la ramaderia. Al seu torn, és elevada llur capacitat d'identificació per, en paraules d'Elvira Carreño, "encerrar en una pequeña superficie o expresión el carisma, la doctrina y principios del poseedor"⁶¹⁷.

És possible que al començament els ferros per marcar fossin molt simples, bo i aplicant una forma senzilla en diferents direccions per obtenir l'empremta desitjada. Amb l'afirmació del sistema, la sofisticació de les imatges generades i els seus múltiples destinataris -principalment, com hem vist, les cases de religiosos- van generar una gran riquesa iconogràfica i tipològica. En aquest sentit, el pintor català establert a Mèxic Rafael Sala i Marco (1891-1925), ultra ser pioner en la definició i estudi d'aquests fascinants testimonis, i aparentment responsable de llur nom, també fou el primer en agrupar-los per col·leccions⁶¹⁸.

---

⁶¹⁴ GARCÍA AGUILAR, op. cit., p. 276.

⁶¹⁵ BARBIERI. *Marcas de fuego*, op. cit., p. 250. SALA, op. cit., p. XII.

⁶¹⁶ SALOMÓN SALAZAR. *Las "Marcas de Fuego"*, op. cit., p. 9-10.

⁶¹⁷ CARREÑO VELÁZQUEZ, Elvira. *Marcas de propiedad en los libros novohispanos*. México : Apoyo al Desarrollo de Archivos y Bibliotecas de México, 2008, p. 105.

⁶¹⁸ GARCÍA AGUILAR, op. cit., p. 273.

Des del 2010 aquesta riquesa es troba registrada i descrita a l'important recurs *Catálogo Colectivo de Marcas de Fuego*, un projecte nascut de la col·laboració entre la Biblioteca Franciscana de la Universidad de las Américas Puebla y de la Provincia Franciscana del Santo Evangelio de México i la Biblioteca Histórica José María Lafragua de la Benemérita Universidad Autónoma de Puebla, sota la direcció de Mercedes I. Salomón Salazar⁶¹⁹.

Volem referir-nos ara breument a una qüestió de pes a l'hora d'analitzar i descriure aquests senyals de propietat: l'execució i la materialitat del sistema. És necessari tenir en compte que l'aspecte que presenta la marca al paper està influït per la destresa de qui aplicava el ferro, per la intensitat de la calor, o bé pel desgast que el propi instrument podia presentar, causa de marques poc diàfanes i en conseqüència, de la fabricació d'un de nou⁶²⁰. Al seu torn, en general es marcaven només els talls dels llibres, amb més freqüència únicament els superiors i/o inferiors⁶²¹.

I si parlem de materialitat és imprescindible mencionar la fecunda col·laboració entre els responsables del *Catálogo Colectivo de Marcas de Fuego* i el grup interdisciplinari de l'Institut de Física de la Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM) per a l'anàlisi i descripció d'un ferro per marcar llibres amb foc feliçment descobert l'any 2013, i que s'havia utilitzat al Colegio Apostólico de Propaganda Fide de la Santa Cruz de Querétaro⁶²². Respecte a aquesta qüestió, Elvira Carreño ha posat de manifest la centralitat del ferro per marcar els llibres, que era denominat "fuego", "marca", "sello" o "marchamo" i que "se depositaba en el archivo y era de uso exclusivo del bibliotecario o bien del contador, ya que se consideraban insignias que poseían valor jurídico"⁶²³.

---

⁶¹⁹ *Catálogo Colectivo de Marcas de Fuego* [en línia]. [Consulta feta el 3 de juny del 2019]. Disponible a: <http://www.marcasdefuego.buap.mx:8180/xmLibris/projects/firebrand/index.jsp>.

⁶²⁰ SALOMÓN SALAZAR. *Las "Marcas de Fuego"*, op. cit., p. 6, 8.

⁶²¹ SALOMÓN SALAZAR. *Las "Marcas de Fuego"*, op. cit., p. 8; SUÁREZ RIVERA, Manuel. Disputa de fuego. La marca de propiedad de la Biblioteca de la Real Universidad de México. *Estudios de Historia Novohispana*. 2018, núm. 59, p. 84, nota 1.

⁶²² SALOMÓN SALAZAR, Mercedes I. Materialidad e imagen: caracterización y registro 3D de un sello metálico de manufactura colonial usado para marcar libros con fuego. A: *Del ductus al XML: recorridos por las edades del libro*. México : Instituto de Investigaciones Bibliográficas : Fomento Editorial UNAM, 2019 [en premsa].

⁶²³ CARREÑO VELÁZQUEZ, op. cit., p. 99.

II.7.2. Les marques de foc dels predicadors barcelonins

La marca de fuego se considera entre las marcas de procedencia más complejas... y menos universales, las que en conjunto nos hablan de un período específico, de un cúmulo de colecciones bibliográficas que surgieron en un contexto geográfico definido al que van vinculadas necesariamente conexiones culturales, comerciales, religiosas, históricas, y más⁶²⁴.

Des de la noció expressada per Salomón Salazar, les marques de foc de Santa Caterina són unes intruses, en ser un dels escassos testimonis d'ús a Europa d'aquesta forma d'identificar els llibres⁶²⁵. Efectivament, fora de Barcelona, coneixem només els casos que Edoardo Barbieri ha identificat als convents franciscans de San Pietro di Silki, San Francesco di Ozieri i Santa Maria della Pietà, a Sardenya⁶²⁶.

Pensem que cal mirar de donar una explicació a llur raresa, tot i no ser concloent. Per a aquest fi cal que recuperem l'estada al cenobi barceloní del dominic de la Puebla de los Ángeles fra Alonso Rodríguez, l'any 1699, en una llarga pausa camí de Roma. Durant la seva permanència a Santa Caterina, dos anys després de les greus destrosses produïdes pel setge del 1697, va obsequiar la comunitat i, en particular, la biblioteca, la reconstrucció de la qual tot just s'encetava. El frare indià es correspondria amb fra Alfonso Rodríguez, segon definidor al capítol provincial celebrat el 1705 al Convento de Santo Domingo de Puebla⁶²⁷. Si fra Rodríguez va hostatjar-se a Santa Caterina, podem suposar que la comunitat barcelonina era un lloc de pas, d'aturada i de descans per als germans d'hàbit de les províncies americanes, de viatge cap a Roma. És molt probable, així, l'existència d'altres sojorns de dominics indians, que potser no van quedar documentades a les cròniques del convent per no haver resultat crematísticament tan fructuoses⁶²⁸. Sigui com sigui, no ens sembla del tot absurd conjecturar que algun

---

⁶²⁴ SALOMÓN SALAZAR. *Las "Marcas de Fuego"*, op. cit., p. 2.

⁶²⁵ Les marques de foc de Santa Caterina van ser divulgades per Idalia García i es troben descrites al recurs *Catálogo Colectivo de Marcas de Fuego*, amb identificadors UB-4024 i UB-4025: GARCÍA AGUILAR, op. cit., p. 273, nota 1.

⁶²⁶ BARBIERI. *Marcas de fuego*, op. cit.

⁶²⁷ MEDINA, José Toribio. *La Imprenta en la Puebla de los Angeles: 1640-1821*. Amsterdam : N. Israel, 1964, p. 161.

⁶²⁸ López Ribao afirma que "las provincias de la circunscripción del socio español que más pagaban anualmente eran, con notable diferencia, las americanas": LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 384.

d'aquests religiosos podria haver exportat, al seu pas pel convent de la nostra ciutat, la pràctica vernacle de marcar els llibres amb foc.

Tornant a fra Rodríguez, la seva visita es produeix en un moment gairebé fundacional pel que fa a la col·lecció de llibres, reduïda dramàticament per efectes de la recent guerra i quan s'estava a punt d'emprendre el nou espai que l'havia d'acollir. En conseqüència, es podria pensar que el religiós mexicà, davant de la perspectiva d'una organització de nou en nou de la biblioteca, va aconsellar als religiosos barcelonins l'adopció de la marca de foc per identificar llurs llibres. Tanmateix, com veurem tot seguit, l'examen de les marques de foc del nostre convent podria descartar aquesta suposició.

Ens concentrarem ara en les pròpies marques de foc. En primer lloc, cal dir que si ens basem en la classificació del *Catálogo Colectivo de Marcas de Fuego*, pel que fa a la tipologia –epigràfiques o figuratives–, considerarem les de Santa Caterina pertanyents a aquest darrer grup, i se n'han identificat dos models:

1. En forma de cercle, la meitat del qual format per la roda de coltells, mentre que a l'altra meitat es representa una porció d'un dels símbols dels predicadors: la creu flordelisada, element predominant a les marques de foc dominiques americanes del barroc⁶²⁹. Als espais entre els braços de la creu s'alternen seccions amb i sense empremta, per evocar el blanc i el negre, un altre dels distintius dels fills de sant Domènec.

2. La roda de coltells, instrument del martiri de Santa Caterina d'Alexandria. Aquesta representació ha estat tan present al llarg de la nostra investigació, i ens resulta tan suggestiva, que no ens podem estar d'oferir la deliciosa narració del martiri de la princesa sàvia⁶³⁰ en una *Legenda aurea* incunable:

Lavors lo pretor consellà a l'emperador que la merés entre iiij rodes enclavades ab claus aguts, e que aquí se rompria tota a peces, e tots los chrestians ne serien spantats, perquè lexarien d'adorar lesuchrist. Perquè

---

⁶²⁹ CARREÑO VELÁZQUEZ, op. cit., p. 122.

⁶³⁰ *La Princesa sàvia: les pintures de santa Caterina de la Seu d'Urgell: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2 de desembre de 2009-abril de 2010, Museu Episcopal de Vic, 20 de març-5 de juliol de 2010.* Barcelona : Museu Nacional d'Art de Catalunya : Museu Episcopal de Vic, 2009.

les rodes foren aparellades e ligaren dins sancta Catherina. Mas la verge pregà lesuchrist que aquelles rodes fossen destruïdes, per tal que lo poble se convertís veent lo miracle. E faent l'oració, vench un àngel del cel que regirà e trencà les rodes, en tal manera que iiii mil hòmens mataren⁶³¹.

Partim de la hipòtesi que el model 1, força elaborat, va ser el primer emprat. Així ho demostraria la seva presència als exemplars que conserven les característiques de l'etapa anterior a la destrucció del 1697: relligadura contemporània, o quasi, títol i signatures manuscrits al tall del davant. Es mostra, en general, únicament al tall superior. Desconeixem per què aquest ferro es va deixar d'utilitzar, tot i que podria ser que es destruís sota les bombes del setge. En qualsevol cas, es deuria substituir pel ferro corresponent al model 2. Aquest últim, però, senyalava únicament el tall inferior, decisió que també va afectar els volums que havien estat identificats prèviament, exemplars que presenten dues marques diferents (1 i 2) als talls, respectivament, superior i inferior. D'altra banda, podem testimoniar un cas d'ús de la marca de foc en un lloc poc habitual. Ens referim a les cobertes del Ms. 1027 del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, una opció fruit probablement de l'escàs gruix del volum o, qui sap, de la seva vàlua⁶³².

Són tan singulars, les marques de foc de Santa Caterina, que mereixerien un aprofundiment. En efecte, caldria determinar si n'existeixen variants: tot i que no sembla el cas, diversos tamany, per a llibres de gruixos diferents; o bé, amb més probabilitat, variants d'una mateixa marca que no afecten les dimensions, sinó altres elements; detecció de ferros que s'utilitzaven simultàniament; o bé ferros que, en trobar-se desgastats, produïen marques només noves en aparença. Pel que fa a llur datació, poder-la determinar ens ajudaria a entendre la successió cronològica dels ferros emprats.

Al seu torn, a la col·lecció cateriniana, les marques de foc anaven acompanyades pels segells aplicats a les portades, pràctica que recorda les instruccions al bibliotecari que es llegeixen al catàleg del Convento de San Francisco de Puebla:

---

⁶³¹ IACOPO DA VARAZZE. *Legenda aurea. Català*. Barcelona : Joan Rosembach, 1 de febrer de 1494, f. CCXCVIIIv-CCC.

⁶³² CRAI Reserva UB Ms. 1027. *Arte de la lengua chio chiu*.

Cuando se aplique y ponga de nuevo algún libro en la librería, lo sellará el bibliotecario en la cabeza y pie; y si fuere el libro muy pequeño, bastará que queme algo el sello, y después con el mismo sello entintado lo sellará en la primera hoja al libro que tenga algún blanco, poniéndole rótulo que es de acá⁶³³.

Els segells, ja ho hem dit, representen de nou la roda de coltells, en són dos situats, respectivament, a la dreta i a l'esquerra de la meitat inferior de la portada, i aparentment no haurien estat aplicats entintant els ferros. La duplicitat de la imatge podria obeir a la tradició iconogràfica que, malgrat ser quatre les rodes de la llegenda del martiri⁶³⁴, es va decantar per mostrar-ne preferentment només dues⁶³⁵. Durant el període estudiat en aquest treball, els llibres de Santa Caterina, amb llurs marques de foc i segells, es mostraven prou identificats, sense que se sentís la necessitat d'afegir-hi una marca de propietat manuscrita. En efecte, durant les llargues estones dedicades a l'examen de cada un dels exemplars de les col·leccions Ripoll i Dalmases no han estat més de deu, els llibres procedents del cenobi dominic mancats de la marca de foc al tall de peu, casos de què s'ha pogut confirmar la procedència gràcies als segells.

---

⁶³³ CARREÑO VELÁZQUEZ, op. cit., p. 100.

⁶³⁴ CARAFFA, Filippo i MORELLI, Giuseppe (dir.). *Bibliotheca sanctorum. III*. Roma : Istituto Giovanni XXIII nella Pontificia Università Lateranense, 1963, col. 954-978.

⁶³⁵ RÉAU, Louis. *Iconographie de l'art Chrétien. Tome III. Iconographie des saints. I*. Paris : Presses Universitaires de France, 1958, p. 262-272.

II.7. (1) - Marca de foc (model 1) al tall de cap d'un volum factici amb obres de Tomás de Mercado i Francisco Vallés impreses a Sevilla i Alcalá de Henares entre el 1562 i el 1580. - CRAI Reserva UB B-4/3/2

II.7. (2) - Marca de foc (model 2) al tall de peu de: SPENER, Philipp Jakob. *Theatrum nobilitatis Europaeae*. Francofurti : sumpt. et typis Aegidii Vogelii, 1668-1678. - CRAI Reserva UB B-12/1/10
Catàleg Ripoll núm. 1812

La interpretacio e vida de sancta Catherina

tres dignitats. E lauors en diolecia irat lo feu degollar. E lo seu cors ab lo cap fonch soterrat per selus preue deuorament.

La interpretacio de sancta Catherina.

Catherina es dita d' catha q' vol dir vniuersal. e d' rui na: c' si q' vulla dir vniuer / sal ruyna. p' q' co tot edifi / ci d' diable caygue en ella car en ella caygue edificij de supbia: p' la h'ilitat de deu q' hague. e d' carnal delig: p' la sua virginitat q' sua: e de d' sig m'udanal: car totes coses munda / nals m'ey sprea. Des dita catherina de cadeneta: p' q' co ella feu ali cadea p' bones obr'ch: p' la q' puia en lo cel.

La vida de s'cta catherina

Catherina f'och filla de c' / st'ati rey. e f'och molt saua en totes les liberals arts. E co en mar'eci empador fes venir totes les g'ets ri q' se pobres en aler'ada: p' q' o sacri / ficassen ales ydoles. E los crestians co

novolguesen sacrificar ell los p'nia En aq' ll t'eps era sancta catherina en edat d' .xviij. anys: q' st'aua en lo palau d' s' pare. e arico ella oi lo brogit: tra / mes per saber que era. E coz ho sabe prengue alguna c'panyia del palau e senyas del senyal d' la creu e anassen alla: e veu q' alguns chrestians cre' sa crificats en turmets: per q' co no vo / lien adorar ales ydoles. Perque molt irada dir al emperador. molts de b'es hauries en aquest mon e en laltre: si conerries lo creador d'ls cels: e quet a partasses dels deus maluats. E st'ar ala porta d' l temple ella disputa molt ab ell dela fe: el vence ra onablement E aps ella dir. yot vull dir aq' stes pa raules aricom a home saui. Per qual rao has fera aplegar aq' sta munitur de poble: p' colre la follia dels ydoles Marauelles te tu daq' st temple q' es fet p' mans dom'es: e del seu ornam'et qui sen ira tot com a v'et. Bet te pots millor marauellar dels cels: e dela ter ra: e dela mar: e d' tot q' qui en ells es com es resplandent: qui han durat d' l comencament del mon en q' a: sens q' no s' aminuats. Las quals coses ha fetes deu dels deus: e senyor dels sen yors. E coz dela incarnacio del fill de deu disputas sauiament. l'emperador spantat no li p'ogue respondre: sino q' li dir. Calla dona lerans finir aq' st sa crifici: e apres nos te tornar' resp'osta E mana q' fos portada al palau: e q' la guardass' be. e marauellas molt de la sua sautesa e dela sua bellefa. E co l'epador fos vengut al palau: ell dir a sca catheria. Nos hau' oides les tu / es paraules: e som molt marauellar d' la tua sautesa. mas co nos er' occu pats en lo sacrifici dels de' nou po / guem be ent'edre: p' q' yo vull saber lo teu linatge q' es. Lauors sca catheri

En el estado de civilización en que se encuentra Barcelona, siempre se había hallado de menos en ella una biblioteca general de la ciudad, que colocada en un punto céntrico proporcionase la satisfacción de sus justos deseos a los literatos y un inocente recreo a la juventud estudiosa. Una falta tan sumamente notable se suplía por la Biblioteca Episcopal y más que todo por la del Convento de Santa Catalina, cuando existía, la de San Francisco de Asís, la de San José y otras cuya entrada permitían las comunidades en caso necesario⁶³⁶.

II.8. La biblioteca pública de Santa Caterina

II.8.1. Introducció

No hem trobat una manera millor d'encetar aquestes pàgines que les paraules adreçades el 21 d'agost del 1835 per l'Ajuntament barceloní a la reina, reivindicant els fons conventuals per a la formació d'una gran biblioteca pública, on el "más que todo" subratlla el servei prestat per la col·lecció dominica a la ciutat. La visió oficial de l'administració, sense sospita de parcialitat, descriu una situació en què la qualitat de pública de la biblioteca de Santa Caterina no només és una realitat, sinó que destaca per sobre de la resta d'institucions que compleixen la mateixa funció.

Si la consolidació de la col·lecció cateriniana com a pública és ben palesa en un document del XIX, el que resulta difícil és valorar aquesta funció a la Barcelona del set-cents. D'antuvi, que fos un convent de frares predicadors la seva seu fins i tot pot xocar. Tot això per dir que el concepte "públic", en el nostre cas, ha d'alliberar-se de perilloses projeccions *ex post*, bo i partint del principi que no podem igualar l'esperit d'aquesta experiència al de servei públic universal que regiria la formació de col·leccions bibliogràfiques a la següent centúria.

Efectivament, en un context com l'estudiat, la noció esdevé extremadament delicada i complexa, i pot derivar fàcilment en anacronismes. Així, a l'hora de valorar aquesta atribució, s'han de considerar diversos factors, alguns dels quals es poden obtenir amb

---

⁶³⁶ AMCB, Fons Ajuntament de Barcelona: A183 Governació, exp. A-1761 de 1835.

relativa facilitat, mentre que d'altres són més problemàtics. Els dos elements fonamentals són el cabal bibliogràfic posat a disposició, i els individus que en podien gaudir. Si definir això últim ja constitueix una dificultat, encara ho és més conèixer de quina manera es produïa aquest gaudi, això és, per quines convencions estava regit. Al seu torn, el fons brindat al públic no es pot valorar sense posar-lo en relació amb l'oferta bibliogràfica i el tenor cultural d'una època i un lloc donats, per determinar així el seu grau de satisfacció de les necessitats de les capes cultivades. La suma de tots aquests factors ofereix el retrat de la posició que ocupava la biblioteca "pública" en l'entramat cultural i social d'una determinada ciutat, en un determinat moment, i ajuda a enriquir el dinàmic i gran mosaic de l'intercanvi i la transmissió del saber⁶³⁷.

Però, què s'entén, per biblioteca pública? Alfredo Serrai, sense definir-la, en senyala punyentment l'ànima quan afirma que

Anche se il fondamento morale della biblioteca pubblica ha ottenuto la sua affermazione più esplicita e più diffusa con l'avvento della biblioteca pubblica anglosassone, esso si trova presente in tutte quelle situazioni storiche nelle quali l'istituzione e il funzionamento delle biblioteche si erano ispirati all'idea di un elevamento intellettuale esteso alla generalità dei cittadini⁶³⁸.

Tanmateix, la història de les biblioteques públiques als països de l'òrbita catòlica té un recorregut propi, on la segona meitat del cinc-cents esdevé un moment essencial. Va ser aleshores quan l'explosió numèrica dels llibres impresos i la irrupció de la contrareforma van derivar en la necessitat d'un control de la lectura, control que es podia exercir, precisament, des de les col·leccions libràries, i encara amb més eficàcia, des de les obertes al públic. Una tendència barrocamment encarnada en el manual de biblioteconomia del

---

⁶³⁷ Per a la redacció d'aquest capítol han estat especialment inspiradors: DE GREGORIO, Vincenzo. Note sul concetto e prassi della pubblicità in alcuni momenti della storia bibliotecaria. A: *Casanatense e dintorni: saggi su biblioteche e cultura particolarmente a Roma nel XVII secolo*. Napoli : CUEN, 1997, p. 203-250; BARNARD, Toby. Marsh's Library and the reading public. A: MCCARTHY, Muriel i SIMMONS, Ann (eds.). *The Making of Marsh's Library: learning, politics, and religion in Ireland, 1650-1750*. Dublin : Fours Courts Press, 2004, p. 146-162. La Marsh's Library es va formar al llarg de la primera meitat del set-cents gràcies a l'impuls inicial de l'arquebisbe Narcissus Marsh (1638-1713), desitjós que Dublín comptés amb una biblioteca tant per als "graduates and gentlemen" locals com per als viatgers necessitats d'un espai on consagrar unes hores a l'estudi. En la seva concepció, però, prevalia el zel per elevar els estàndards de clergues i de laics, anhel que incloïa categories com metges i advocats.

⁶³⁸ SERRAI. *Biblioteche e cataloghi*, op. cit., p. 8.

jesuïta Claude Clément, on tots els aspectes organitzatius i de tria de continguts es troben expressats i rígidament sotmesos al control i a la censura⁶³⁹.

Contrareforma i desbordament bibliogràfic també haurien contribuït -amb particular força a Itàlia- a un fenomen durador: la identificació entre la carrera al si de l'Església i el cultiu de l'intel·lecte, amb el naixement d'un autèntic exèrcit d'eclesiàstics assedegats de biblioteques.

En aquest context de creixement del potencial públic lector, format per religiosos, però també per laics, la nova bandera de la *publica utilitas* o *publica commoditas* que oneja a biblioteques com l'Ambrosiana o l'Angelica agafa embranzida. Una noció que implica el servei a un públic cultivat necessitat d'un elevat nombre de llibres, però mancat dels mitjans per adquirir-los.

En la tensió entre els límits d'unes biblioteques creades per individus com Borromeo, Rocca o Casanate, que hi han abocat les seves inclinacions i coordenades, i l'ideal d'universalitat de continguts manifestat per Naudé, cada una d'aquestes col·leccions expressa llur abast i llurs límits. Altrament, al llarg de la seva història, es mesuren amb el repte d'haver de complir de manera adequada la seva funció, amb la renovació dels continguts i l'adaptació d'aquests a les exigències dels lectors. Efectivament, es tracta de biblioteques que al tombant del segle XVII s'alleugeriran del pes tridentí i s'obriran a un ventall major de disciplines, en consonància amb les necessitats d'un públic cultivat molt diferenciat pel que fa a les seves preferències. Una renovació de què és mostra admirable la Biblioteca Casanatense.

Si, com diu Giorgio Montecchi, la història de la biblioteca pública, des dels orígens, es troba associada a la història de les col·leccions privades o eclesiàstiques posades a disposició del públic⁶⁴⁰, ens hem de concentrar ara en aquestes últimes per determinar el paper de les conventuals. A aquest respecte, podem dir que en àmbit italià i francès, les grans biblioteques conventuals, en termes generals, al segle XVIII manifesten una tendència a

---

⁶³⁹ CLÉMENT, op. cit.

⁶⁴⁰ MONTECCHI, Giorgio. Collezionismo e servizi al pubblico in alcune biblioteche private milanesi. A: NUOVO, Angela (ed.). *Biblioteche private in età moderna e contemporanea: atti del Convegno internazionale, Udine, 18-20 ottobre 2004*. Milano : Sylvestre Bonnard, 2005, p. 363-370.

l'obertura tàcita o oficial de llurs portes, que va a l'una amb una diversificació de les disciplines presents en els seus fons⁶⁴¹.

Si observem la situació espanyola, al capítol d'aquesta tesi sobre el mecenatge hi hem descobert diverses col·leccions eclesiàstiques obertes al públic per voluntat d'algun personatge. Ara, sense que es conegui cap vinculació amb un individu que n'impulsés l'obertura, podem referir-nos també a les biblioteques dominiques del Convento de San Pablo de Sevilla⁶⁴² i del Convento del Pilar de València⁶⁴³, així com a la comunitat augustiniana de San Felipe el Real de Madrid⁶⁴⁴. A l'informe de Pedro Rodríguez de Campomanes sobre les biblioteques espanyoles -enviat com a resposta al qüestionari de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de París entre finals del 1787 i principis del 1788- l'il·lustrat afirma que les biblioteques públiques al país es van crear principalment al set-cents. La seva visió, lluny de les delicioses i profundes reflexions de fra Martín Sarmiento, afegeix a les tot just citades les madrilenyes del Monasterio de San Martín i del Monasterio de Nuestra Señora de Montserrat, dels benedictins, del Convento de Santo Tomás de Aquino, dels dominics, dels trinitaris descalços, i altres "que también suelen franquear al público"⁶⁴⁵.

Això no obstant, tal vegada una obertura àmplia al públic i a les disciplines no va ser el tret comú de les biblioteques conventuals espanyoles al set-cents, si fra Martín Sarmiento diu que la seva existència no exclou la necessitat de biblioteques plenament públiques. I

---

⁶⁴¹ DESGRAVES, Louis. Vers la bibliothèque publique. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 391, 396; BARZAZI, op. cit., p. 120; BRIAN, Isabelle. Commerce des livres et échange des savoirs: Mercier de Saint-Léger et la bibliothèque de l'abbaye Sainte-Geneviève au XVIIIe siècle. A: DOMPNIER, Bernard i FROESCHLÉ-CHOPARD, Marie-Hélène (eds.). *Les Religieux et leurs livres à l'époque moderne: actes du colloque de Marseille, E.H.E.S.S., 2 et 3 avril 1997*. [Clermont-Ferrand] : Presses universitaires Blaise-Pascal, 2000, p. 277; HUREL, Daniel-Odon. Les mauristes de Bonne-Nouvelle d'Orléans et leur bibliothèque au XVIIIe siècle. *Revue d'histoire de l'Église de France*. 1997, vol. 83, núm. 210, p. 179; CHARTIER, Roger i ROCHE, Daniel. Les pratiques urbaines de l'imprimé. A: *Histoire de l'édition française. Le livre triomphant 1660-1830*. [Paris] : Cercle de la Librairie, 1989, p. 536.

⁶⁴² ARANA DE VARFLORA, Fermín. *Compendio historico descriptivo de la muy noble y muy leal ciudad de Sevilla metropoli de Andalucia. Parte primera*. [Sevilla] : en la oficina de Vazquez, Hidalgo y compañía, 1789, p. 39.

⁶⁴³ ALMELA Y VIVES, Francisco. Una biblioteca conventual en el siglo XVIII (la del Pilar en la ciudad de Valencia). *Revista bibliográfica y documental*. 1947, vol. 1, núm. 1-2, p. 33-34.

⁶⁴⁴ GONZÁLEZ VELASCO, Modesto. La biblioteca de San Felipe el Real de Madrid. *Analecta Augustiniana*. 2006, núm. LXIX, p. 70. Citat per: SALAZAR BERMEJO, op. cit., p. 173, nota 237.

⁶⁴⁵ GARCÍA MORALES, op. cit., p. 122. Curiosament, Campomanes es refereix a la de Santa Caterina en aquests termes: "El P. Fr. Tomás Ripoll y el Cardenal Boxadors, generales ambos del Orden de Predicadores, dejaron sus bibliotecas al Convento de Santa Catalina en Barcelona", p. 120.

amarat de l'esperit de Naudé sosté que la causa és que “no están libres y patentes á todo el mundo por mañana y por tarde. Lo otro, porque por numerosas que sean, nunca son universales en todo género de libros, lo que es muy del caso en las Bibliotecas públicas para halagar los varios genios de los hombres”⁶⁴⁶.

Pel que fa a Santa Caterina, és complex sospesar com es combina la tradició específica dels frares predicadors -que des de ben aviat va privilegiar la inserció de les comunitats al territori, amb la consegüent obertura de llurs col·leccions-, la fesomia que a poc a poc adopten les grans col·leccions eclesiàstiques, i la voluntat d'un mecenes. Per no parlar de les circumstàncies pròpies del cenobi, traduïdes en l'exigència del retorn d'una centralitat perduda. Abans però d'aprofundir en la qüestió volem referir-nos a la situació de les biblioteques eclesiàstiques obertes al públic a la nostra ciutat.

II.8.2. Barcelonines, eclesiàstiques i públiques

No és el nostre propòsit la redacció de la història de la lectura pública a la ciutat de Barcelona, sinó que ens concentrarem en les eclesiàstiques que van obrir les seves portes, bo i recurrent essencialment a estudis ja publicats.

No hi ha dubte que Barcelona compta amb una tradició, en aquest terreny. L'experiència més primerenca seria, segons Rubió, la de la catedral, que no hauria subsistit gaire més enllà del 1443⁶⁴⁷. El mateix autor es refereix breument a la fundació d'una biblioteca a l'església de Santa Maria del Pi per part de Pere Joan Matoses, un episodi aprofundit recentment per Josep Hernando. El cas de Matoses (1447/1452-1511) és molt interessant, atès que va llegar al Pi la seva biblioteca, amb la condició que havia de col·locar-se en un lloc determinat, i utilitzar-se segons unes instruccions específiques. El que a nosaltres més ens interessa, però, és que també va precisar que els 128 llibres llegats -que no s'han conservat- havien de posar-se a disposició d'*homines cuiuscumque status et conditionis*⁶⁴⁸.

Superada l'edat mitjana, hem d'esperar fins a mitjan segle XVII per localitzar una nova experiència. Ens referim al conegut llegat fet per Josep Jeroni Besora (m. 1665) a la

---

⁶⁴⁶ SARMIENTO, op. cit., p. 154.

⁶⁴⁷ RUBIÓ I BALAGUER, Jordi. *Humanisme i Renaixement*. Barcelona : Abadia de Montserrat, 1990, p. 124-125.

⁶⁴⁸ HERNANDO, Josep. Pere Joan Matoses (1447/1452-1511). Mestre en arts, beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi. De la tradició a l'humanisme. A: SACASAS, Jordi (ed.). *Splendor Pinensis. Santa Maria del Pi al segle XV. I Jornades de les Basíliques Històriques de la Ciutat de Barcelona*. Barcelona : Ateneu Universitari Sant Pacià, 2019, p. 133-184.

biblioteca dels carmelitans descalços de Sant Josep⁶⁴⁹. Barceloní, nascut a finals del segle XVI, canonge de Lleida i amb una gran afició envers les lletres i els llibres, va tenir ocasió de viatjar a Itàlia, i va reunir una esplèndida col·lecció de 5.573 volums impresos i manuscrits, que ha estat definida com pròpia d'un humanista⁶⁵⁰. La qualitat d'aquest fons es pot valorar en allò que en sobreviu al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB⁶⁵¹: per una banda, un selecte conjunt d'obres impreses, algunes de les quals amb interessantíssimes anotacions autògrafes del seu propietari, que donen fe, entre altres qüestions, de l'animat intercanvi de llibres i de notícies sobre llibres entre Besora i personatges com Dídac de Rocabertí (m. ca. 1649). Al seu torn, la col·lecció de manuscrits, entre què es compta la *Crònica* de Jaume I i diversos clàssics grecs i llatins arribats d'Itàlia, és la millor de les conventuals que van acabar formant part de la Universitària de la nostra ciutat.

Va fer testament el 3 de desembre del 1654, va morir el 15 de febrer del 1665 i el lliurament de la col·lecció al prior es va produir el 6 de març d'aquest mateix any. Ens sembla adequat aportar el text relatiu a la biblioteca que llegim a les seves últimes voluntats, per la programàtica declaració de principis que conté, en especial tocant a l'obertura al públic. Altrament, a l'ampli servei als lectors propugnat s'uneix una sensibilitat de bibliòfil, amb un interès manifest envers la preservació de la integritat de la col·lecció. En darrer terme, i a guisa de compensació, la petició del compromís, per part dels carmelitans descalços, de celebrar misses per a la salvació de la seva ànima, que obviem a la transcripció:

Item, llego tota ma llibreria al monestir de Sant Joseph de la present ciutat de Barcelona, del Orde dels frares Carmelites Descalzos..., perquè desitjant fer aquest servey a ma pàtria, que tingue una llibreria copiosíssima per a pública utilitat, considero que la del dit monastir juntada ab la mia i ab los llibres que

---

⁶⁴⁹ Sobre la biblioteca dels carmelitans descalços de Sant Josep i el llegat de Besora vegeu: ARNALL I JUAN, M. Josepa. *Los Manuscritos, incunables e impresos de la Biblioteca del Convento de San José de Barcelona (Carmelitas Descalzos): tesis doctoral*. [Barcelona : Universitat de Barcelona], 1975, [consulta feta el 18 de juny del 2019]. Disponible a: <http://hdl.handle.net/2445/101326>. Sobre Besora: MADURELL I MARIMON, Josep M^a. Josep Jeroni Besora (notes biogràfiques). *Analecta sacra Tarraconensia*. 1974, vol. 47, p. 245-286.

⁶⁵⁰ Serra i Postius diu que "ningún catalán hasta oy ha llegado a igualarle, ni en número, ni en calidad": SERRA I POSTIUS, Pere. *Prodigios y finezas de los santos angeles hechas en el Principado de Cataluña*. Barcelona : por Jayme Surià..., 1726, p. 328.

⁶⁵¹ Besora, Josep Jeroni, -1665. A: CRAI Biblioteca de Reserva. *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 17 d'abril del 2019]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=query&o2=exact&x1=POS&k1=besora,+josep+jeroni,+1665>

per avant los religiosos de dit monastir hi ajustaran i persones devotes hi offeriran, serà insigne llibreria.

Aquest llegat fas, ab tal pacte i condició, que no's pugue alienar algú de mos llibres, ni's pugue prestar, ni tràurer de dita llibreria, encara que sie duplicat i multiplicat, perquè en llibreria comuna hi estan bé de un mateix autor multiplicats, podent succeir que en un matex temps diverses persones ragen menester un mateix llibre, a més de profit de conferir un exemplar ab altre per la corruptela dels scriptors i estampadors.

I vull que sempre que algú voldrà veurer i llegir algun llibre dins dita llibreria, lo dexen entrar en ella.

Per ço serà bé hi hage sempre, ab títol de bibliothecari, dos religiosos, perquè hu o altre sempre sie en casa.

Desitjo, que en la porta de dita llibreria se pose un lletrero que digui: OMNIBUS INQUIRENTIBUS VERITATEM. Sota aquest: ORATE FRATRES PRO JOSEPHO HIERONYMO BESORA, PRESBYTERO⁶⁵².

L'avinguda de l'elevat nombre de volums procedents de la col·lecció de Josep Jeroni Besora va propiciar la construcció d'un nou espai, en l'última d'un edifici de tres plantes.

Tanmateix, l'esplendor de la biblioteca va decaure en ple segle XVIII, de manera que el provincial fra Joan de Sant Josep, a l'acta d'una visita canònica redactada el 10 de desembre del 1764, parlava de la necessitat de

grandiosas sumas y cantidades de dinero, solo para remedios y reparos, originándose este gravísimo detrimento del notable y pernicioso abuso de no cumplir los religiosos con lo que prescriben nuestras leyes acerca de las librerías comunes de los conventos, tanto por lo que respecta a su administración, como por lo que mira a la extracción de libros de dichas librerías⁶⁵³.

Entre els greuges mencionats, el frare visitador es lamenta amargament de l'extracció sense permís dels llibres llegats pel canonge Besora, una circumstància que contravenia

---

⁶⁵² MADURELL I MARIMON, op. cit., p. 261.

⁶⁵³ ARNALL, op. cit., p. 110.

manifestament la voluntat del difunt. De fet, a la segona meitat del set-cents la situació de les col·leccions libràries dels carmelites descalços espanyols devia ser crítica, si en una circular enviada pel definidor general als provincials el 8 de febrer del 1765, després de denunciar la deixadesa en què es troben, adverteix del perill que la situació “se haga notable a los seglares inteligentes, que son fiscales de todas nuestras acciones”, seglars que, sens dubte, freqüentaven les malaurades biblioteques⁶⁵⁴.

En el nostre recorregut per les biblioteques eclesiàstiques públiques de la ciutat li tocaria ara el torn a la de Santa Caterina, que oficialment franqueja les seves portes als lectors forans el 1736, i que veurem al següent punt. La propera etapa correspon, doncs, a la Mariana dels framenors de Sant Francesc d'Assís. El seu cas és molt interessant i poc conegut. Hauria nascut de la partició, el 1775, de la col·lecció conventual en dues seccions diferenciades: una de pública, a què es dona el nom de Mariana, sota l'advocació de la Immaculada Concepció, i una d'estrictament conventual. Aquesta circumstància es palesa a les marques de propietat, molt diferenciades en el cas de la primera, i que donen fe d'una campanya d'identificació dels volums, amb l'escriptura sistemàtica de l'exlibris a la portada, i la uniformització de l'aspecte exterior dels mateixos, amb l'ús d'una idèntica enquadernació en pergami sobre cartó. Una operació que tal vegada s'hauria dut a terme vint anys abans de la desaparició del convent, el 1815, si Boadas Llavat afirma que “se mandan imprimir 12.000 números para catalogarla”⁶⁵⁵. La fundació de la pública va ser autoritzada el 1771 per decret del papa franciscà Climent XIV, amb l'aprovació del “benignus Regii Matritensis Senatus”, com consta al títol del seu catàleg topogràfic manuscrit⁶⁵⁶. Si parlem de la Mariana no podem oblidar el llegat de la seva col·lecció librària

---

⁶⁵⁴ ARNALL, op. cit., p. 113.

⁶⁵⁵ Sobre la Biblioteca Mariana del Convent de Sant Francesc d'Assís vegeu: BOADAS LLAVAT, Agustín. *Trovadores, filósofos y traductores: franciscanos catalanes a través de los siglos*. A: BUENO GARCÍA, Antonio (coord.). *La labor de traducción de los franciscanos*. Madrid : Cisneros, 2013, p. 263-280. L'autor es refereix a un episodi que demostraria l'obertura de la biblioteca dels framenors barcelonins als individus estranys a l'orde en època medieval: “Es curioso e ilustrativo el caso del judío Hasdai Cresques (1340-1410), que a finales de siglo iba, incluso en sábado, a estudiar escotismo en la biblioteca del convento de la Ciudad Condal. Lo que supone, claro, que las obras de Escoto y sus seguidores estaban ya en dicha biblioteca y que eran accesibles al público”. Per conèixer els títols actualment identificats procedents de la col·lecció franciscana i custodiats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB vegeu: Convent de Sant Francesc d'Assís (Barcelona, Catalunya). Biblioteca Mariana. A: CRAI Biblioteca de Reserva. *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 17 d'abril del 2019]. Disponible a:

<http://www.bib.ub.edu/cgi-bin/awecgi?db=pos&o1=query&o2=exact&x1=POS&k1=convent+de+sant+francesc+del+27+assis+%28barcelona,+catalunya%29.+biblioteca+mariana>

⁶⁵⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1490. *Bibliotheca Mariana*.

que hi va fer Pedro Díaz de Valdés (1740-1807), bisbe de Barcelona entre el 1798 i el 1807. Molt interessat en les ciències naturals, la inclinació és ben manifesta als títols cedits a la comunitat de framenors barcelonins, acció fruit de l'agraïment per la cura que va rebre d'un dels seus membres, fra Josep Forn, durant una malaltia⁶⁵⁷.

A continuació ens referirem a l'Episcopal del Seminari, inaugurada i oberta al públic a la primeria del gener del 1776. Malgrat que Xavier Alarcón i Campdepadrós s'hi refereix com a la primera pública de Barcelona⁶⁵⁸, hem vist que va ser precedida per altres experiències. Sigui com sigui, la col·lecció es va formar gràcies a la unió de les biblioteques dels col·legis de Betlem i de Cordelles, dels jesuïtes, i dels fons bibliogràfics de l'antic Seminari Conciliar de la ciutat. Com és ben sabut, Carles III va ordenar el 22 d'abril del 1767 l'aplegament dels llibres dels jesuïtes expulsats, amb la intenció de formar col·leccions públiques. Un destí a què es van veure també abocats, per disposició del 17 de febrer del 1771, els llibres dels prelat difunts, aplicats a la formació de biblioteques episcopals, igualment públiques⁶⁵⁹.

II.8.3. La pública dels dominics de Barcelona

Giorgio Montecchi afirma que per obrir una biblioteca al públic han d'intervenir, ultra una col·lecció consistent, com a mínim aquests tres factors: una forta motivació ideològica i cultural; un marc normatiu i institucional que en garanteixi el futur; i, finalment, la dotació de personal capaç d'oferir un servei qualificat i eficaç⁶⁶⁰. Són condicions que, com hem vist, fra Tomàs Ripoll va ser capaç de crear per al convent de què era fill.

Abans, però, d'emprendre l'anàlisi de la condició de pública de la col·lecció cateriniana és important destacar els factors que apuntàvem a la introducció d'aquest capítol, ja que enriqueixen la iniciativa presa pel General català. En primer lloc, l'arrelament, entre les biblioteques dels predicadors, del costum de franquejar llurs portes als seglars. Una pràctica que, en el cas de Santa Caterina, ja existia abans que es declarés oficialment

---

⁶⁵⁷ CRAI Biblioteca de Reserva. La biblioteca de Pedro Díaz de Valdés, un bisbe il·lustrat (1740-1807). A: *Blog de Reserva* [en línia], 2015. [Consulta feta el 20 d'abril del 2019]. Disponible a: <https://blocbibreserva.ub.edu/2015/02/18/la-biblioteca-de-pedro-diaz-de-valdes-un-bisbe-il%c2%b7lustrat-gijon-1740-barcelona-1807/>. Boadas Llavet afirma que la Mariana també va rebre el llegat dels llibres del bisbe Josep Climent (1706-1781).

⁶⁵⁸ ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, Xavier. *Història de la Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, la més antiga de la ciutat*. Barcelona : Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, 2009, p. 7.

⁶⁵⁹ GARCÍA EJARQUE, op. cit., p. 16, 20.

⁶⁶⁰ MONTECCHI. *Collezionismo e servizi al pubblico*, op. cit., p. 367.

pública, com ho demostra la preocupació del consell conventual del 28 d'abril del 1728 perquè cap seglar es quedés sol a la biblioteca o en tingués les claus⁶⁶¹. De la mateixa manera, hem de recordar l'expressió "ad publicam utilitate disposita" que, tocant a la biblioteca, lluïa la làpida en honor a fra Ripoll col·locada a la porteria de Santa Caterina.

Al seu torn, la realització d'una gran biblioteca a disposició de la ciutat brindava una excel·lent oportunitat per compensar la pèrdua d'influència de la comunitat barcelonina en el terreny de l'ensenyament. Altrament, li atorgava un prestigi a què eren molt sensibles les jerarquies civils i eclesiàstiques, i el propi Orde de Sant Domènec.

I, encara, la puixança i els aires d'obertura que imperaven en l'escenari bibliotecari romà no podien deixar indiferent fra Ripoll en el seu anhel per fer renéixer el convent barceloní de les cendres físiques i morals en què s'havia reduït.

Sabem en quin any va esdevenir oficialment pública gràcies a un memorial adreçat al regidor degà de l'Ajuntament de la ciutat, Josep de Rocabertí i de Llupià, marquès d'Argensola, pel prior i Convent de Santa Caterina. Els religiosos sol·licitaven la recuperació del privilegi de predicar un dels seus fills o bé un membre de l'orde el sermó de sant Ramon de Penyafort, patró de Barcelona, el dia de la seva festa. L'argument que esgrimien era de pes, precisament la col·lecció que la comunitat posava a disposició dels barcelonins:

No se detienen los suplicantes en exponer a V.I.a los repetidos obsequios que su convento en la diuturnidad de casi seis siglos ha rendido a V.I.a en varias ocasiones, de que darán a V.I.a fiel testimonio sus mismos diarios y registros, pero no pueden omitir el que desde el año 1736 ofrece a V.I.a en su público, franqueándola abierta seis horas todos los días su copiosa, selecta librería, con los utensilios correspondientes para la comodidad y aprovechamiento de los que la frecuentan; como en la primera de las ordinaciones de dicha librería dice el reverendísimo padre maestro fray Thomás Ripoll, general de la orden, que es el fundador de esta gran obra, con estas formales palabras:

Declaramos primeramente que nuestro ánimo y deseo es de que dicha librería esté expuesta a la pública utilidad y enseñanza no sólo de los religiosos de dicho

---

⁶⁶¹ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 67r.

nuestro convento de santa Cathalina, sino también de todos los moradores y habitantes de esta ciudad de Barcelona que tanto amamos y veneramos en correspondencia a lo que nos honran y favorecen. Esta utilidad no pondera el que la dedica, pero conocerá en todas sus circunstancias la elevada comprensión de V.I.a que como padre del público la recibe⁶⁶².

El 15 de novembre del 1745, l'Ajuntament acorda satisfer la petició dels dominics, bo i agraint en especial el "común beneficio" de la biblioteca, respecte a la qual reconeixen "el aprovechamiento de los que la frecuentan, como todo lo referido parece de dicho memorial y lo acredita la experiencia".

El memorial i la resposta són extremadament il·luminadors, atès que, a manca d'altres documents -en especial del text sencer de les ordinacions- certifica que la funció de pública de la col·lecció ceteriniana, a mitjan segle XVIII, era efectiva, reconeguda per l'autoritat municipal i, pensem, també pels individus que en gaudien.

Com dèiem, indica la data de la seva obertura oficial, el 1736, any en què el consell conventual adopta un seguit de disposicions. En efecte, el 26 de juliol, sota el priorat de fra Miquel Senant, s'aproven tant les ordinacions de la biblioteca com les rendes que cal destinar-hi, establertes pel General fra Tomàs Ripoll⁶⁶³.

Però, quins eren aquests lectors que podien acudir a la biblioteca sis hores al dia, reclamar els serveis del bibliotecari i ser fornits dels "utensilios" necessaris per a la lectura i l'estudi, suposem que estris d'escriptura? Establir-ho no és una tasca senzilla, i davant l'absència d'un registre de lectors, cal aplicar-se en les fonts disponibles amb especial atenció. Hem de dir igualment que entre les més reveladores algunes daten de la segona meitat del set-cents o de principis del vuit-cents.

Per començar, l'eloqüent pròleg al lector de fra Pere Màrtir Anglès a la seva història monetària manuscrita:

El grande aprecio que se hace oy en día de la ciencia antiquaria, sepultada en el olvido en España, dende el tiempo en que tanto la hizo lucir y estimar... don

---

⁶⁶² AHCB 02.01/1D.I Ajuntament borbònic. Acords [15.XI.1745]. Una còpia de l'acta notarial del 30 de novembre del 1745 que certifica la decisió de l'Ajuntament a: CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias*.

⁶⁶³ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 85r.

Antonio Augustino... me ha impelido... a procurar con mi trabaxo y expensa, y a costa de no poca diligencia, se pusiesse en esta bibliotheca (que el amor a la nación catalana, y especialmente a los hijos y vecinos de la ciudad de Barcelona, movió al reverendísimo padre general fray Thomás Ripoll, hijo de este convento, a hacer pública) para que no solamente los estrangeros, que tanto practican dicha ciencia, tuviessen algo de su satisfacción, en orden a dicho assumpto, llegando a esta librería, si también los naturales se aficionassen al gusto que ocasiona, especialmente a los doctos, la antiquaria noticia⁶⁶⁴.

D'antuvi, fra Anglès expressa, com ho fa la primera de les ordinacions de la biblioteca, la gran volada de l'impuls de fra Ripoll, adreçat a la ciutadania de Barcelona en el seu conjunt. Tanmateix, el religiós amplia l'espectre quan es refereix als estrangers que visiten la ciutat i tenen necessitat d'un lloc on dedicar-se a l'estudi, i d'una col·lecció en què es trobin les matèries que busquen. És central, aquest punt, ja que testimonia l'objectiu de convertir la biblioteca dominica en un més dels serveis culturals oferts per la ciutat. No debades la seva presència és fixa a les "guías de forasteros" de Barcelona. Concretament, a la del 1819, sota l'epígraf "Bibliotecas públicas" figura en primer lloc, seguida per "La de los carmelitas descalsos, en su convento; La de San Francisco de Assís, en su convento; La del Colegio Tridentino, en su mismo colegio; La del Colegio de Cirugía, para la misma facultad, en el Hospital General"⁶⁶⁵. En efecte, comptem amb el testimoni de dos viatgers il·lustrats que durant el seu pas per la nostra ciutat van visitar diverses biblioteques, entre les quals la de Santa Caterina, considerada tant per l'un com per l'altre la més afí a llurs interessos, i fins la millor. Dos relats on el pes de la *Leyenda Negra* tal vegada juga la seva part. El primer en el temps és el religiós italià de l'Orde de Sant Jeroni Norberto Caimo, que el 1755 escriu:

Entrai in diverse librerie, ma oh quanta feccia vi trovai! Uno, che quivi impiegasse tutto il tempo di vita sua a studiare, d'altro certamente non s'empirebbe il capo, che di chimere, e di pregiudicj. Egli è bene, che i catalani

---

⁶⁶⁴ CRAI Reserva UB Ms. 775. ANGLÈS. *Historia monetal*, f. 1r.

⁶⁶⁵ *Manual de forasteros, que les guiará á saber el número cierto de parroquias, conventos, oratorios, cárceles, reclusiones, plazas, plazuelas y calles de la ilustre ciudad de Barcelona y su Barceloneta; el nombre de los fundadores de los conventos y año de su fundación; y un camino breve en que con toda perfeccion cualquiera puede saber los nombres y sitios de las calles de esta ciudad sin tener que preguntar ni valerse de otro: sale arreglado al estado en que se halla Barcelona en este año de 1819.* Barcelona : por Garriga y Aguasvivas, [1819?], p. 75.

non gli leggano, imperciocchè così il tarlo e la polvere faranno far luogo a' libri migliori. Una però di queste librerie mi parve non tanto disprezzabile come le altre. Ella è quella de' dominicani di S. Cattarina, aumentata di molti volumi dal lor P. Generale Ripoll, professo di questo convento. Il quale discreto religioso, tratto dall'amore del comun bene, volle eziandio con perpetuo legato renderla pubblica. In questa, la quale è veramente assai vasta, e copiosa, mi furono gentilmente mostrate dal P. bibliotecario varie belle opere di moderna edizione. Tra quelle guardate con gelosia serbansi alcune proibite in Ispagna, che non lo sono altrove, mancando tuttavia le più pregevoli, e le più utili; di che domandatane io la cagione, n'ebbi in risposta, altro non essere, che i rigori del Tribunal più temuto⁶⁶⁶.

Hem de suposar que la resta de biblioteques visitades per Caimo van ser les conventuals que obrien les seves portes al públic, on va trobar uns fons poc actualitzats, en contrast amb les "belle opere di moderna edizione" conservades a la dels predicadors. Al seu torn, sens dubte el bibliotecari el va alliçonar sobre el fundador de l'obra, a la vegada que feia gala no només de la possessió de títols à *la page*, sinó també de les obres prohibides per la Inquisició, en una clara demostració de les diverses facetes que havia adquirit la col·lecció.

També comptem amb les impressions deixades pel pastor anglès Joseph Townsend (1739-1816) de la seva visita a la biblioteca durant un viatge efectuat a Espanya entre els anys 1786 i 1787:

Besides these institutions for the instruction of such as are devoted to arts or arms, there are not wanting some of more general utility, accessible to all the citizens without distinction. These are a cabinet of natural history, and the public libraries, of which there are four; three general and the other confined to medicine and surgery... The general libraries are those of the bishop's college, of the Carmelites, and of the Dominicans. This last I found most worthy of attention, as containing more modern books of value than either of the former. Among these, some of the most considerable were the Ruins of Palmira; Raphael's Heads, by Fidanza; Duhalde's China; Monumens de la

---

⁶⁶⁶ CAIMO, Norberto. *Lettere d'un Vago italiano ad un suo amico. I. Pittburgo* [i.e. Milà] : [Agnelli], 1768, p. 60-61.

Greece, Le Roy; Histoire genealogique de la Maison Royale de France, & des anciens barons, par le P. Anselme; Antichita di Ercolano; Muratori, thesaur. vet. inscriptionum; Numismata vir. illust. ex Barbadica gente, Barbarigo; Danubius Pannonico Mysicus. These may serve to shew that the collection is not contemptible. In short, whatever studies a man may be desirous of pursuing, he will find in one or other of these libraries the best books, to which he may have access six hours every day, excepting holidays⁶⁶⁷.

La valoració de Townsend és més mesurada respecte a la de Caimo, però a la vegada se'n situa afigura menys autèntica. L'obertura de les públiques de Barcelona a tots els ciutadans, sense distinció, expressada en la seva ploma educada, convida a preguntar-se si la situació era tal. Resulta, en canvi, interessant, com pondera la presència major, a Santa Caterina, d'obres més recents i més valuoses en comparació amb les altres biblioteques públiques visitades. Algunes de les citades van ser adquirides per fra Ripoll⁶⁶⁸, mentre que les *Antichità di Ercolano*⁶⁶⁹ i, amb tota probabilitat, les *Teste scelte di personaggi illustri*, i *Les ruines de Palmyre* van arribar a la biblioteca gràcies a fra Joan Tomàs de Boixadors. Tristament, dels nou títols citats, el CRAI Biblioteca de Reserva de la UB només en conserva tres.

Entre els viatgers, tampoc podem oblidar la visió del funcionari Francisco de Zamora (1757-1812), que va recórrer el Principat des del 1785 al 1790, bo i produint un *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Quan es refereix a les nombroses biblioteques existents a Barcelona, la majoria establertes als convents, confirma llur tendència a l'obertura, tot i que algunes ho fan de forma no declarada. Indica, així, l'oficialitat de la condició de públiques de Sant Josep, Santa Caterina, la Mariana de Sant Francesc i la del Seminari. Altrament, compta la dels dominics entre les que presenten un aspecte superior, i destaca amb agudesia la

---

⁶⁶⁷ TOWNSEND, op. cit., p. 118-120.

⁶⁶⁸ DU HALDE, Jean Baptiste. *Description géographique, historique, chronologique, politique et physique de l'empire de la Chine et de la Tartarie chinoise...* A Paris : chez P. G. Le Mercier..., 1735 (CRAI Reserva UB Ms. 1504. *Bibliotheca*, f. 26r); MURATORI, Lodovico Antonio. *Novus thesaurus veterum inscriptionum in praecipuis earumdem collectionibus hactenus praetermissarum*. Mediolani : ex aedibus Palatinis, 1739-1742 (Catàleg Ripoll núm. 1330); MARSIGLI, Luigi Ferdinando. *Danubius Pannonico-Mysicus*. Hagae Comitum : apud P. Gosse, R. Chr. Alberts, P. de Hondt ; Amstelodami : apud Herm. Uytwerf & Franç. Changuion, 1726 (Catàleg Ripoll núm. 1210).

⁶⁶⁹ ACCADEMIA ERCOLANESE DI ARCHEOLOGIA. *Antichità di Ercolano esposte con qualche spiegazione*. Napoli : Regia Stamperia, 1755-1792. CRAI Reserva UB 172/1/17-18.

preeminència d'aquesta pel que fa als llibres impresos, a la vegada que pondera la col·lecció de manuscrits dels carmelitans descalços⁶⁷⁰.

Tornant al pròleg de fra Pere Màrtir Anglès reproduït més amunt, el religiós expressa el desig que els oriünds de la ciutat i, especialment, "los doctos", s'aficionin a la numismàtica. No és difícil imaginar que són aquests homes doctes, o, si es prefereix, els membres de la República de les Lletres, els qui més es van beneficiar de la biblioteca⁶⁷¹. Tanmateix, ja hem dit que els testimonis d'ús de la col·lecció no es prodiguen. Si les cròniques conventuals els han transmès ha estat perquè el protagonista era de renom. En tenim un exemple a la nota del 28 d'agost del 1768 del *Lumen Domus*, relativa a Francesc Armanyà (1718-1803), defensor de les idees il·lustrades, acusat de jansenista, i arquebisbe de Tarragona, que "pretenia sent estudiant ser dominico", i que abans de ser nomenat bisbe de Lugo "passava moltes tardas estudiant en esta nostre llibreria"⁶⁷².

Una extensió en la recerca de fonts tocants a determinades figures podria donar bons fruits. És el cas de l'epistolari de Josep Finestres i de Monsalvo (1688-1777) on, en una missiva del 17 de desembre del 1760 a Ignasi de Dou i de Bassols (1730-1802), el cèlebre jurista li pregunta a propòsit de, precisament, el pròleg de les *Inscriptiones* de Muratori que, diu, es troben a Santa Caterina⁶⁷³.

Al seu torn, els membres de les acadèmies literàries i científiques que funcionaven a la ciutat al segle XVIII també la devien freqüentar. De fet, com comprovarem amb més detall a l'anàlisi de les dades bibliomètriques, fra Ripoll es va preocupar de cobrir diversos camps del saber, a l'hora d'adquirir llibres per a la biblioteca, sense mai oblidar la preeminència que en una col·lecció dominica havia de tenir, en primer lloc, la teologia, acompanyada per altres matèries pròpies del carisma dels fills de sant Domènec, com la predicació. Aquesta varietat temàtica implica una concepció prèvia, en la ment del General, de quin havia de

---

⁶⁷⁰ ZAMORA, Francisco de. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona : Curial, 1973, p. 479.

⁶⁷¹ Vegeu la causalitat que fra Martín Sarmiento estableix entre la creació de biblioteques públiques i l'existència d'una robusta República de les Lletres a Espanya: "El fin que es la felicidad de la República Literaria en nuestra nación, le debemos desear todos, y concurrir todos a que se consiga. El medio, que es fundar bibliotecas públicas, aunque no sea el total, ninguno dirá que no es uno de los más conducentes...": op. cit., p. 151. Una visió del concepte al context espanyol a: ÁLVAREZ BARRIENTOS, Joaquín; LÓPEZ, François; URZAINQUI, Inmaculada. *La República de las letras en la España del siglo XVIII*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1995, p. 7-17.

⁶⁷² CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*. p. 448

⁶⁷³ FINESTRES I DE MONSALVO, Josep. *Epistolari. Volum II*. Barcelona : Biblioteca Balmes, 1934, p. 152.

ser el públic potencial de la biblioteca, i denota una estratègia específica que dota de contorns la “pública utilidad” propugnada a la primera de les ordinacions de la col·lecció.

Respecte a la integració, de cop, dels volums que havien pertangut a Pau Ignasi de Dalmases, on les obres de caire religiós són minoritàries, suposem que fra Ripoll va apreciar, de la rica i selecta col·lecció de llibres constituïda fonamentalment durant les darreres dècades del sis-cents, l'especialització en la història, la geografia i els viatges, tot considerant-la encara útil. I si hem de parlar de dates de publicació, de nou ens hem de remetre a l'explotació estadística del catàleg, per descobrir-hi l'aposta del General dominic per una col·lecció força actualitzada, on predominen els títols publicats entre el 1690 i el 1739.

Més endavant en el temps comptem amb els coneguts testimonis de Villanueva i de Pi i Arimon. El primer dona fe de la utilitat de la col·lecció quan afirma que “he visto el fruto que el público saca de este establecimiento, enriquecido con buenas ediciones y gran copia de libros de todas ciencias y artes”⁶⁷⁴. Per la seva banda, Pi i Arimon evoca els deliciosos moments transcorreguts a la biblioteca, i en lamenta la tràgica desaparició: “¡Quién nos dijera a nosotros que tantas veces saboreamos en su delicioso retiro el sosegado y dulce placer de la lectura, que vendríamos a pisar en otra época sus umbrales, y nos sorprendería el espectáculo más desconsolador!”⁶⁷⁵.

L'afluència de lectors devia ser, efectivament, notable, i va obligar a la construcció d'una escala per on els seglars poguessin pujar a la biblioteca, sense haver de circular pel convent. Una obra que va pagar fra Ripoll, aprovada pel consell conventual del 29 de març del 1746, i que es trobava sota la supervisió de l'agent del General, “sin que religioso alguno se entrometa a querer corregir o enmendar la ejecución”⁶⁷⁶. Tanmateix, el nostre dominic no va viure prou per poder-la celebrar, atès que, començada al juliol del 1746, és acabada al desembre del 1747 quan “se començà a obrir, per pujar i baixar los seculares no a totes horas, sinó les que hi ha llibreria”⁶⁷⁷.

---

⁶⁷⁴ VILLANUEVA, op. cit., p. 198.

⁶⁷⁵ PI I ARIMON, op. cit., p. 566.

⁶⁷⁶ AHPDA. Llibre 28. *Consells*, f. 103v-104r.

⁶⁷⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 372.

Si els lectors forans que trepitjaven la biblioteca conventual resten en part indeterminats, desconeixem a qui els frares dominics barraven el pas, si és que ho feien. En aquest sentit, no ens podem estar d'aportar l'experiència de la pública del Convent de Sant Josep de Barcelona. Arran de la ja citada visita canònica de fra Joan de Sant Josep, el 1764, i davant del desori que regnava a la biblioteca, una de les seves determinacions és que “no se dexen manejar los libros, sino a personas de letras, que puedan sacar algún provecho de ellos”⁶⁷⁸. La disposició posa de manifest fins a quin punt l'actual univocitat del concepte “públic” vacil·lava a mitjan set-cents, a la vegada que podria indicar una obertura de la col·lecció dels carmelitans descalços, en principi, genuïnament universal.

Per acabar, i atès que acabem de referir-nos a la de Sant Josep, convé assenyalar que si la col·lecció de Santa Caterina rebia lectors de fora dels murs conventuals, els mateixos frares dominics consultaven altres biblioteques, i en coneixien els continguts. Un apunt de l'any 1673 del *Lumen Domus* així ho demostra, quan esmenta l'autor dominic Franciscus Coquetius i unes edicions disponibles a la col·lecció dels carmelitans descalços de la ciutat⁶⁷⁹.

A tall de conclusió, a Barcelona, al llarg del set-cents, però amb més freqüència a la segona meitat de la centúria, un conjunt de biblioteques conventuals va franquejar llurs fons als seglars, ja *de facto*, ja oficialment. Entre aquestes és recurrent la menció a la de Sant Josep, la Mariana, i la de Santa Caterina, a més de la del Seminari. Respecte a la cateriniana, es dibuixa com una col·lecció que consolida el seu caràcter de pública, a la vegada que és considerada com la millor de la ciutat. N'és la causa principal el fet que ofereix un fons més divers i actualitzat, respecte a les seves homòlogues. Efectivament, els lectors seglars que la freqüentaven ho feien, aparentment, en gran nombre, i hi trobaven una varietat de matèries que podia satisfer les exigències dels erudits, però també de professionals com metges i juristes.

Si fra Ripoll va ser el responsable de l'obertura de les portes de la col·lecció i l'impulsor de la compra d'una quantitat ingent de llibres, els individus que hi acudien a partir del 1750 van apreciar especialment algunes de les preades edicions del moment que fra Joan Tomàs de Boixadors hi va col·locar. Es tracta d'obres de caire eminentment científic, arqueològic i

---

⁶⁷⁸ ARNALL, op. cit., p. 111.

⁶⁷⁹ CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus II*, p. 444,

històric, habitualment il·lustrades i curiosament enquadrades de manera similar, on la influència francesa és determinant. D'aquesta manera, el seu paper en el caràcter de la col·lecció adquireix un pes major del que en un principi es podria pensar.

D'altra banda, a la preocupació per dotar la col·lecció de continguts profans s'unia l'increment de títols de caire estrictament religiós, on hem vist que dominava la teologia. El doble caràcter de la biblioteca dels predicadors barcelonins pensem que no devia trobar-se lliure de conflictes. Malauradament, si hem pogut aproximar-nos al perfil dels lectors de la pública, fins ara cap font ens ha parlat de com van acollir els frares l'ambivalència d'un espai tan important per ells.

Al capdavant, som conscients que alguns dels elements fonamentals a l'hora d'analitzar una biblioteca pública, esmentats a la introducció d'aquest capítol, resten per definir. Com afirma Frédéric Barbier, "si l'histoire de la lecture a constitué de longue date un domaine à juste titre longuement défriché, l'histoire des lecteurs (et des lectures) en bibliothèque reste à écrire"⁶⁸⁰.

---

⁶⁸⁰ BARBIER. Où en est l'histoire des bibliothèques?, op. cit., p. 11.

II.9. Epíleg: destrucció, dispersió i supervivència

Poc s'imaginava fra Tomàs Ripoll que prop d'un segle després de l'obertura oficial de la col·lecció cateriniana a la ciutat, l'Ajuntament ordenaria l'aterrament del complex conventual dominic, tot i el rebuig que la decisió va provocar entre alguns estaments barcelonins⁶⁸¹. L'enderroc es va iniciar a finals de desembre del 1836, i es va prolongar l'any següent, bo i començant per les dependències del cenobi, mentre que els últims espais aterrats van ser el claustre gòtic i l'església, on se sap que es va utilitzar pólvora per volar les voltes. Els edificis de la biblioteca i l'hostatgeria haurien sobreviscut uns anys més⁶⁸². La causa, ho veurem més endavant, va ser les condicions en què s'havia reduït després de la crema dels convents del dia de sant Jaume del 1835, malgrat que, segons alguns, en la disposició pesaven qüestions d'especulació urbanística. Sigui com sigui, va desaparèixer un monument important, i amb ell la biblioteca.

Si recuperem la informació exposada a les taules 1 i 2 d'aquest treball, observarem que si comparem els 12.181 volums recollits l'agost del 1835 per la comissió formada a instàncies de l'Ajuntament amb els 15.000 que segons un document no identificat de la segona meitat del XVIII contenia la biblioteca, des de les guerres napoleòniques fins a la desamortització del 1835 s'hauria produït una diferència de 2.819 volums, el 18,79 per cent.

Actualment (febrer del 2019), el CRAI Biblioteca de Reserva de la UB conserva 4.717 edicions identificades en 5.866 volums procedents de Santa Caterina, i aquesta xifra, quan tot el fons estigui catalogat, es calcula que ascendirà a, aproximadament, 7.331 edicions en 8.665 volums. Aquesta última dada és necessària si volem conèixer la pèrdua que es va produir des del 1835: concretament 3.516 volums, això és, el 28,86 per cent.

En resum, un total estimat de 6.335 llibres (42,23 per cent) pertanyents a la col·lecció original dels dominics de Barcelona es van destruir o dispersar, substancialment entre el 1809 i la tercera dècada del segle XX.

---

⁶⁸¹ Conseqüència d'aquest malestar van ser els plànols que Josep Casademunt va dibuixar de l'església, els claustres i la sala capitular, les zones considerades gòtiques, per encàrrec de la Junta de Comerç: CASADEMUNT I TORRENTS, op. cit.

⁶⁸² AGUELO [et al.]. *Memòria*, op. cit., p. 32-33.

documents	volums aportats	pèrdua
document de la 2a meitat del XVIII citat per Barraquer ⁶⁸³	15.000	
document de l'agost del 1835 ⁶⁸⁴	12.181	2.819 (18,79%)
xifra total (estimada) un cop tot el fons estigui catalogat al CRAI Biblioteca de Reserva	8.665	3.516 (28,86%)
Total estimat de llibres destruïts o dispersats	6.335 (42,23%)	

Taula 4: volums de la col·lecció cateriniana destruïts o dispersats

En el present capítol volem exposar quines van ser les causes que van provocar una minva tan considerable, tot recorrent diverses etapes viscudes per la col·lecció cateriniana, la majoria en convivència amb la resta de fons conventuals desamortitzats. Cal dir que la nostra anàlisi amplia el seu camp i concerneix, substancialment, la totalitat dels fons libraris de Santa Caterina.

La primera adversitat va arribar amb la dominació napoleònica, de què desconeixem amb detall les conseqüències pel que fa a la col·lecció. Se sap, però, que al novembre del 1812 els seus llibres van ser dipositats al Convent de Sant Josep, amb altres biblioteques de comunitats barcelonines. L'operació va ser fruit dels decrets de les autoritats franceses del 18 d'agost del 1809, que suprimien la major part de les comunitats religioses, i del 8 de maig de l'any següent, que ordenaven destinar les biblioteques religioses a la formació d'una biblioteca pública a Barcelona. A la vegada, es va crear una comissió, formada per, al costat d'altres individus, el frare dominic Sopena, encarregada de reunir els llibres, i es va instar a la redacció d'inventaris⁶⁸⁵.

Pocs anys després, la biblioteca va perdre l'edifici que tants treballs havia costat alçar, quan el 1823, durant el Trienni Liberal, s'enderroquen totes les dependències conventuals situades entre l'església i els claustres, i el carrer del Tragí, entre les quals el refectori i la biblioteca. L'objectiu era la prolongació del carrer Freixures⁶⁸⁶. Es conserva un acord del 13 de març del mateix any en què el Consistori, preocupat per les conseqüències de l'obra,

⁶⁸³ BARRAQUER I ROVIRALTA. *Las casas II...*, op. cit., p. 35.

⁶⁸⁴ ES CAT AHUB 02-5695/1-39. [*Inventari*].

⁶⁸⁵ ANTÓN PELAYO, Javier. La desamortización de las bibliotecas conventuales en Cataluña durante la crisis del Antiguo Régimen. *Memoria y Civilización. Anuario de Historia*. 2018, núm. 21, p. 622-623.

⁶⁸⁶ AGUELO [et al.]. *Memòria*, op. cit., p. 134; AGUELO MAS, Jordi; HUERTAS ARROYO, Josefa; PUIG VERDAGUER, Ferran. Les reformes del Convent de Santa Caterina de Barcelona als segles XVI-XVIII, els resultats de la recerca arqueològica. *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 2003, vol. 23, p. 751.

determina prendre les providències necessàries per traslladar al “salón” del convent “las preciocidades” de la biblioteca, que havien de quedar sota la tutela de la Universitat⁶⁸⁷. Els llibres van tornar a les seves lleixes quan, a principis de la dècada dels trenta de la mateixa centúria, es reedifica la zona, tot respectant la línia de les façanes de Freixures i, entre les dependències construïdes, es compta un gran edifici paral·lel als claustres, amb onze botigues a la planta baixa, i la biblioteca al segon pis⁶⁸⁸.

L'estabilitat de la col·lecció va ser breu, atès que dotze anys més tard l'imponent cenobi dominic va ser parcialment cremat com a conseqüència d'una bullanga, el 25 de juliol del 1835. Les seves causes immediates són ben conegudes -el desenllaç poc apreciat pel públic d'una correguda de bous a la Barceloneta- i els versos que va inspirar el succés han esdevingut famosos:

El día de sant Jaume, de l'any trenta-cinc,

hi va haver gran bomba dintre del Torín.

Van sortir set toros, tots van ser dolents:

això va ser la causa de cremar els convents.

Santa Caterina no va ser l'únic convent atacat, ja que els esvalotats en van escometre d'altres, entre els quals Santa Mònica, Sant Josep, Sant Agustí i el Carme⁶⁸⁹. L'Ajuntament va intervenir prestament, amb la formació de comissions de barri destinades a la salvaguarda dels edificis i de llurs continguts, en especial els arxius i les biblioteques. A aquesta circumstància es van unir, de manera quasi immediata, les lleis desamortitzadores del 1835 i del 1836, que van ocasionar la supressió definitiva dels convents masculins de la ciutat⁶⁹⁰. La situació va impulsar el Consistori a demanar a la reina governadora que amb els fons recollits es fundés una biblioteca pública, i a l'agost del 1835 el governador civil interí de la província nomena una comissió encarregada de recollir els llibres dels religiosos

---

⁶⁸⁷ AHCB 1D.I-108 Ajuntament Borbònic. Acords [13.III.1823], p. 573.

⁶⁸⁸ AGUELO [et al.]. *Les reformes...*, op. cit., p. 751.

⁶⁸⁹ CASANOVAS MIRÓ, op. cit., p. 19-20.

⁶⁹⁰ Sobre el procés desamortitzador i els seus efectes en el naixement d'una política de la lectura pública a Espanya vegeu: GARCÍA LÓPEZ, Genaro Luis. *Libros para no leer: el nacimiento de la política documental en España*. Somonte-Cenero : Trea, 2004; GARCÍA LÓPEZ, Genaro Luis. *La Lectura como servicio público: análisis de la Administración pública en los orígenes del sistema bibliotecario español*. Gijón : Trea, 2006; MARTÍN GÓMEZ, Leticia i GARCÍA LÓPEZ, Genaro Luis. *Libros para envolver en las boticas: bibliotecas y política bibliotecaria en España durante la década moderada*. Mérida : Editora Regional de Extremadura, 2014. Sobre el procés desamortitzador a Catalunya: ANTÓN PELAYO, op. cit.

barcelonins. Un dels seus participants, Andreu Avel·lí Pi i Arimon va deixar una punyent descripció de l'aspecte que oferia la biblioteca de Santa Caterina després de la revolta del dia de sant Jaume:

Después de la catástrofe que referiremos luego, debimos entrar en su recinto para dar cumplimiento a una orden del gobierno. ¿Qué es lo que se presentó a nuestros ojos? ¡Ay! Desiertos los estantes, libros preciosos hacinados en revuelto montón, maltratadas sus cubiertas, arrancadas sus láminas, hechas añicos sus hojas...⁶⁹¹.

Els fons conventuals van ser situats, en primer lloc, al convent dels caputxins de Santa Madrona, per ser després traslladats al de Sant Joan de Jerusalem, on ja es trobaven el 31 de març del 1836. A partir d'aquest moment, i fins a l'obertura oficial al públic, l'1 de juliol del 1881, de la nova seu de la biblioteca al flamant edifici de Plaça Universitat, la història de la tutela i la gestió tècnica de les col·leccions conventuals barcelonines és un rosari de dificultats, mancances i decisions poc afortunades, acompanyades per la desinteressada i gairebé heroica acció d'alguns individus⁶⁹².

En efecte, l'enorme quantitat de volums aplegats, la seva col·locació en uns espais manifestament inadequats, i les dramàtiques mancances materials i de personal van fer que romanguessin durant molt de temps a les sàrries, exposats a la humitat, la pols i la proliferació dels corcs. Aquesta última amenaça va ser especialment perjudicial, atès que, estesa la plaga, la primera intervenció que es coneix al respecte, que no va atènyer tot el fons, data del 1934. Els signes de la situació són avui dia ben visibles als llibres custodiats pel CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, afectats en un vuitanta-cinc per cent per forats d'aquests insectes, mentre que la majoria presenten llurs encuadernacions en mal estat o incompletes, i nombrosos mostren taques d'humitat.

---

⁶⁹¹ PI I ARIMON, op. cit., p. 566.

⁶⁹² Sobre els penosos i convulsos orígens de la biblioteca de la Universitat de Barcelona vegeu: RUIZ FARGAS, Marina i VERGER ARCE, Neus. Dels convents a l'acadèmia: els orígens de la biblioteca de la Universitat de Barcelona (1835-1881). A: DILLA MARTÍ, Ramon i TORRAS FREIXA, Maria. (eds.). *Elias Rogent i Barcelona: arquitectura, patrimoni i restauració*. [Barcelona] : Edicions de la Universitat de Barcelona, 2019, p. 229-243.

Una de les circumstàncies més desfavorables va ser la indefinició existent al voltant de la titularitat de la Biblioteca Pública, en ocasions disputada, en altres negligida, que no va quedar definitivament adscrita a la Universitat fins a l'any 1847.

Altrament, va esdevenir un fet de gran transcendència la venda de duplicats, impulsada per les autoritats amb l'objectiu d'obtenir els mitjans per posar remei a necessitats tan urgents com la construcció de mobles on col·locar els llibres o bé l'adquisició d'obres modernes. La pràctica, inadmissible segons els estàndards actuals, va suposar l'alienació d'un conjunt patrimonial irrecuperable.

A la vegada, sembla que en un principi el projecte de classificació topogràfica tenia la intenció de preservar la unitat de cada una de les col·leccions, atès que es va començar per tractar la de Sant Agustí, la més nodrida. Tanmateix, els responsables van acabar seguint altres criteris, que van ocasionar l'escampadissa dels fons conventuals, una realitat flagrant encara ara a les lleixes dels dipòsits del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB. Això no obstant, actualment existeix un recurs que permet restaurar virtualment l'estat primitiu de les col·leccions conventuals. Ens referim al tractament dels propietaris anteriors dut a terme des de l'any 2009, la manifestació més visible del qual és la base de dades *Antics Posseïdors*⁶⁹³.

Si parlem de destrucció, és ineludible dedicar un espai a la campanya de mutilació de milers de volums efectuada a la biblioteca de la Universitat durant els anys trenta del segle XX. Amb l'excusa que es tractava de volums irrecuperables degut als estralls causats pels corcs, se'n van arrencar les portades i els folis preliminars d'un nombre dramàticament elevat, en moltes ocasions, en aparença, de manera gratuïta. L'interès (i la pietat) que suscita la malaurada col·lecció coneguda com "Fons de portades soltes" del CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, va propiciar l'elaboració d'un Treball Final de Màster⁶⁹⁴. Un dels seus resultats va ser la culminació de la classificació de prop de 70.000 documents fruit d'una operació que es pot qualificar de massacre bibliogràfica. Tocant a la Col·lecció Ripoll, són

---

⁶⁹³ CRAI Biblioteca de Reserva. *Antics posseïdors* [en línia]. [Consulta feta el 24 de juny del 2019]. Disponible a <http://www.bib.ub.edu/fileadmin/posseidors/home.htm>.

⁶⁹⁴ ROSA REGOT, Elena de la. *La mutilació del patrimoni i la seva recuperació. Estudi i projecte de tractament del fons de portades soltes del CRAI Biblioteca de Reserva (Universitat de Barcelona)* [en línia]. [Barcelona : Universitat de Barcelona, 2016]. [consulta feta el 16 de febrer del 2019]. Disponible a: <http://hdl.handle.net/2445/105902>.

324 les portades soltes que duen la nota manuscrita de compra, mentre que 48 edicions de la Dalmases hi són representades.

Si deixem de banda la destrucció completa d'un nombre indeterminat de llibres provocada pel foc del juliol del 1835, i la parcial que exhibeix el Fons de portades soltes, s'ha de tenir en compte que un grup considerable de volums, immediatament després de la bullanga del 1835, van trobar-se exposats al pillatge o fins i tot a l'aniquilació. Tant aquest fet com, més tard, la venda de duplicats, van posar en circulació al mercat de segona mà un elevat nombre d'edicions caterinianes, que Palau i Dulcet evoca al pròleg del seu *Manual*:

Otro de los recuerdos que más nos inquietan es el de los expurgos efectuados por libreros con tienda abierta. Hacia 1889 éstos vendieron a colegas que no tenían otro medio de dar salida a su mercadería que el de la feria, multitud de sacos repletos de libros y considerados como *morralla* a 5 pts. cada saco. Y entonces no sabemos cómo se produjo, pero ello es que en los puestos de libros al aire libre se vieron restos procedentes de conventos, señaladamente de la rica y famosa Biblioteca del de Santa Catalina de nuestra ciudad. Por doquier se descubrían ejemplares que ostentaban la imborrable marca de la *rueda* característica de aquel Convento y eran tan abundantes, que se podían comprar muchos de ellos por la ínfima cantidad de un real⁶⁹⁵.

Sense, naturalment, pretensió d'exhaustivitat, atès que un cens complet de les còpies procedents de Santa Caterina actualment no custodiades pel CRAI Biblioteca de Reserva de la UB i en mans d'altres institucions és una empresa que se'ns afigura colossal, esmentarem ara el cas d'alguns títols que hem pogut localitzar a biblioteques catalanes.

A la Biblioteca de Catalunya⁶⁹⁶ es conserva la que es considera la primera edició del *Libre de doctrina per a ben servir de tallar i d'art de coc*, de Rupert de Nola, i una *Doctrina christiana* de Gaspar Punter i Barreda. Ambdues còpies van ser reenquadrades a finals del XIX, i exhibeixen el super-libris de Marià Aguiló (1825-1897) a la coberta anterior. Altrament, la *Doctrina* mostra l'exlibris imprès i el monograma del fill de Marià, Àngel (n.

---

⁶⁹⁵ PALAU I DULCET, Antoni. *Manual del librero hispano-americano: bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos, con el valor comercial de los impresos descritos. Volumen I*. Barcelona : l'autor, 1948, p. VI.

⁶⁹⁶ Agraeixo a les bibliotecàries Àngels Sanllehy i Marta Navarro la indicació de les tres còpies.

1874), a la contraguarda anterior i a la portada, respectivament. Pel que fa a les marques de propietat de Santa Caterina, la *Doctrina* du els seus segells i dues marques de foc al tall de peu, mentre que al *Libre* es mostren clarament els segells al foli A2r, i la marca al tall de foc no s'identifica amb claredat⁶⁹⁷.

La mateixa biblioteca custodia un imprès sard en castellà d'Ilario Galcerin, que manté la seva enquadernació original, els segells de Santa Caterina a la portada, i signes d'haver pertangut a la Biblioteca Universitària de Barcelona, tant per les restes d'una etiqueta topogràfica a la contracoberta anterior, com pels propis forats d'insectes. La còpia exhibeix, a la contracoberta anterior, l'exlibris imprès d'Eduard Toda (1855-1941)⁶⁹⁸.

Per la seva banda, la Universitat Pompeu Fabra tresoreja un fragment pertanyent al fons Joan Crexell d'una de les cròniques preliminars del *Lumen Domus*, que sota el títol *Dietari del siti de Barcelona de l'any 1705* cobreix els fets esdevinguts fins al març del 1714⁶⁹⁹.

Al seu torn, al Centre de Lectura de Reus es troba el volum primer de l'*Atlante veneto* del franciscà Vincenzo Coronelli, amb la famosa nota de compra escrita per la mà de fra Tomàs Ripoll⁷⁰⁰. El General català es va mostrar especialment sensible a les obres del polígraf venecià, com ho demostra la nodrida llista de títols anotada al Ms. 1504, on l'*Atlante* es trobaria sota el títol de *Tabula geografica*⁷⁰¹.

Hem iniciat el capítol aportant la xifra estimada de llibres destruïts o dispersats de la col·lecció cateriniana en el seu conjunt. La recerca duta a terme en determinades porcions de la mateixa, circumscrites a l'època de fra Tomàs Ripoll i existents al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, ens permet posar de manifest de forma més palpable les proporcions d'aquest esvaniment. Un dels indicadors seria precisament el grup de títols del menoret

---

⁶⁹⁷ NOLA, Rupert de. *Libre de doctrina pera ben servir, de tallar y del art de coch...* Fonch estampada la present obra en la... ciutat de Barcelona : per Carles Amoros..., 15 noembre 1520. BC 11-VI-14; PUNTER I BARREDA, Gaspar. *Doctrina christiana y instruccio breu, facil y vtil pera ensenyarla*. En Barcelona : en la estampa de laume Cendrat, 1595. BC 9-II-35.

⁶⁹⁸ GALCERIN, Ilario. *Carta a vn amigo que quiso saber las razones de congruencia que concurren en las sagradas y humanas letras para la combinacion de anbos gobiernos temporal y espiritual*. En Caller : en la estampa del Doct. D. Hylario Galçerin : por Nicolàs Pisà, 1682. BC Toda 22-II-11 12º.

⁶⁹⁹ UPF Col·lecció Crexell. S. XVIII/1. N'existeix una edició: ALBAREDA I SALVADÓ, Joaquim. *Política, religió i vida quotidiana en temps de guerra: 1705-1714: el Dietari del Convent de Santa Caterina i les Memòries d'Honorat de Pallejà*. [Barcelona] : Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, 2001.

⁷⁰⁰ FÀBREGAS ROIG, Josep. L'Atlante Veneto, una joia cartogràfica al Centre de Lectura [en línia]. *Revista del Centre de Lectura*. 2013-, novena època. [consulta feta el 25 de maig del 2019]. Disponible a: <https://www.centrelectura.cat/revistadigital/atlante-veneto-una-joia-cartografica-al-centre-de-lectura/>.

⁷⁰¹ CRAI Reserva UB Ms. 1504. *Bibliotheca*, f. 17v.

Coronelli: de les 16 edicions inventariades al Ms. 1504 només set hi han sobreviscut. La mateixa anàlisi es pot fer amb la col·lecció Dalmases adquirida pels dominics de Barcelona, de què gairebé la meitat no se sap on rau. Igualment, es pot sospesar la pèrdua en la col·lecció dels volums de miscel·lànies descrits al Ms. 1173, dels quals s'han identificat només vint-i-set, d'un total de 183.

Les guerres i les convulsions polítiques i socials, acompanyades per pràctiques de gestió de la col·lecció certament nefastes, van colpir amb duresa la biblioteca de Santa Caterina al fil de la seva història. Els llibres que van ser estalviats, acompanyats pels “companys” procedents de la resta de biblioteques conventuals, es troben actualment custodiats majoritàriament pel CRAI Biblioteca de Reserva de la UB. Un patrimoni maltractat que, amb tot, ha d'ocupar un lloc preeminent en la història cultural de Barcelona. En temps com els actuals, lliures de guerres i on la memòria individual i col·lectiva es revalora, els fons bibliogràfics procedents dels convents de la nostra ciutat han de ser preservats, descrits, difosos i investigats com es mereixen. Una responsabilitat que pertoca als professionals que hi treballem i a les institucions que n'han de garantir la supervivència per a un futur.

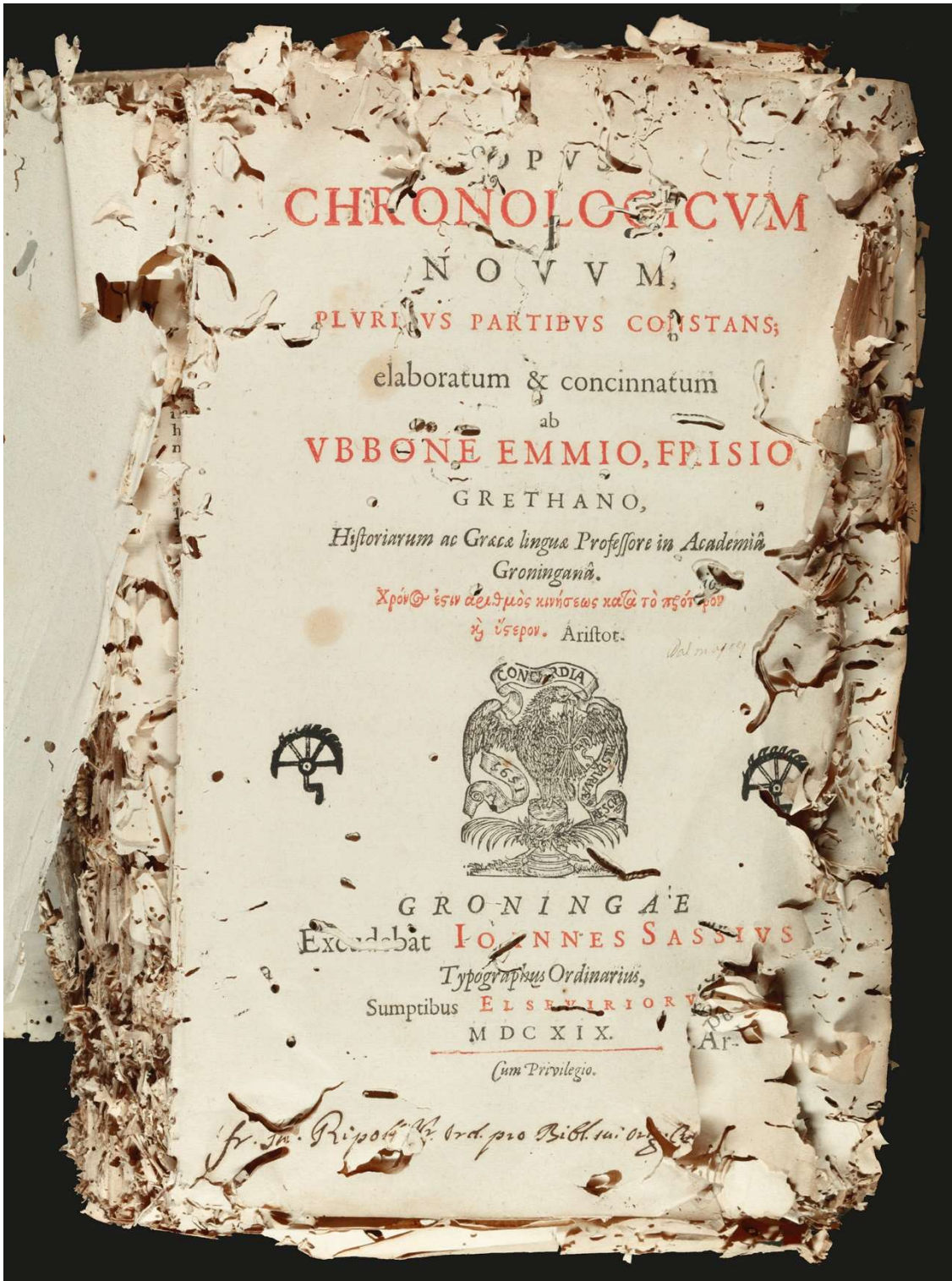

II.9. (1) - Mostra del Fons de portades soltes: Lastanosa, Vicente Juan de. *Museo de las medallas desconocidas españolas*. Impresso en Huesca : por Iuan Nogues, 1645.

Catàleg Ripoll núm. 1042

II.9. (2) - Efectes dels corcs a Catàleg Ripoll núm. 631

III. Les col·leccions

III.1. La Col·lecció Ripoll

III.1.1. Introducció

Sota aquest nom designem el conjunt de llibres custodiats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB que amb una nota manuscrita present majoritàriament a llurs portades testimonien que van ser adquirits gràcies al mecenatge de fra Tomàs Ripoll⁷⁰². La compra dels volums es va dur a terme entre el 1702, quan el dominic marxa a Roma per ser company del General fra Antonin Cloche, i el setembre del 1747, quan va traspasar.

Cada una de les edicions representades pels exemplars que mostren aquest tret es troba descrita a l'apèndix 1 d'aquest treball, el Catàleg Ripoll. A la descripció purament bibliogràfica, formada pels elements essencials d'autor, títol, peu d'impremta, format i nombre de volums, unim la indicació de les signatures topogràfiques corresponents als exemplars conservats. Com a informació addicional, aportem l'adreça url ja sigui del catàleg clàssic del CRAI de la UB, ja sigui d'altres catàlegs en línia o bé, a manca d'aquestes, altres recursos que identifiquin l'edició. Altrament, també hi és present el número identificatiu de les edicions recollides a la transcripció de l'inventari d'adquisició de la biblioteca Dalmases (apèndix 3 del nostre treball). A aquest respecte, és necessari indicar que bona part dels llibres procedents de la col·lecció del noble barceloní mostra la nota de compra que defineix la Col·lecció Ripoll.

Tocant a aspectes d'estandardització, els noms d'autors, i d'impressors, llibreters i editors, tant personals com corporatius, segueixen el Catàleg d'Autoritats del CRAI de la UB, o bé la forma que presenten al seu catàleg en línia. Tanmateix, en el cas de les associacions editorials s'ha adoptat una forma alternativa, que en simplifica la comprensió i la cerca als índexs. Al seu torn, el peu d'impremta s'expressa amb el nom de lloc normalitzat, en català.

És important destacar que no són poques les edicions que hem localitzat entre els llibres del set-cents que encara no figuren a cap catàleg, així com al Fons de portades soltes. En aquests casos, la descripció utilitza l'expressió "1 còpia" o bé la menció del volum o

---

⁷⁰² Sobre la nota vegeu el capítol I.4.4.2. d'aquesta tesi.

volums conservats per registrar-les, atès que actualment no tenen assignada cap signatura topogràfica.

Pel que fa a les matèries, que no consten a les fitxes del Catàleg Ripoll però que compten amb un índex propi, sempre és difícil establir categories semàntiques aplicades a col·leccions antigues sense trair-ne l'essència. Per fer-ho, hem considerat la classificació que ens ha transmès el catàleg conventual, Ms. 768, bo i arribant a una mena de compromís entre el respecte a aquesta font original i l'adhesió al Thesaurus de la Universitat de Barcelona (THUB), on hem buscat les correspondències. Tanmateix, en ocasions ha resultat imprescindible crear conceptes nous i no recollits en aquesta eina, com ara "Biografies de sants". Una altra d'aquestes categories creades de nou en nou és "Varia", on es reuneixen un seguit de llibres amb continguts minoritaris.

L'elaboració del catàleg ha propiciat l'obtenció de dades estadístiques, que han merescut un comentari. És necessari remarcar que tant els llibres adquirits per fra Ripoll al llarg dels anys com els llibres comprats als Dalmases, que van entrar d'un cop a la biblioteca cateriniana, són porcions de col·leccions ben diferenciades. Pel que fa al primer grup, reiterem que es descriuen únicament els que mostren la nota de compra, però la investigació duta a terme ens permet afirmar que es tracta d'un conjunt representatiu dins del grup de llibres adquirits pel dominic. Quant al segon, es tracta de, aproximadament, un quart de la col·lecció d'impresos que va posseir Pau Ignasi de Dalmases i Ros, i no coneixem la morfologia d'allò que no va entrar a Santa Caterina. Des d'un altre punt de vista, són llibres que, tot i que durant el procés de llur adquisició van ser suposadament sotmesos a una tria, tal vegada coneguda per fra Ripoll, no responen a la selecció sostinguda en el temps i aparentment meditada que singularitza la política d'adquisicions de llibres durant el mecenatge del dominic. Finalment, es tracta d'una part d'una col·lecció particular, força caracteritzada, que s'incrusta en un moment determinat en una biblioteca conventual.

Per tots els motius expressats, malgrat que en el Catàleg Ripoll els llibres adquirits pel frare predicador i els que formaven part de la biblioteca de Dalmases es descriuen plegats, hem decidit presentar-ne les dades bibliomètriques de tres maneres: per separat, com a resultat de la unió de les dues seccions, i de forma comparativa.

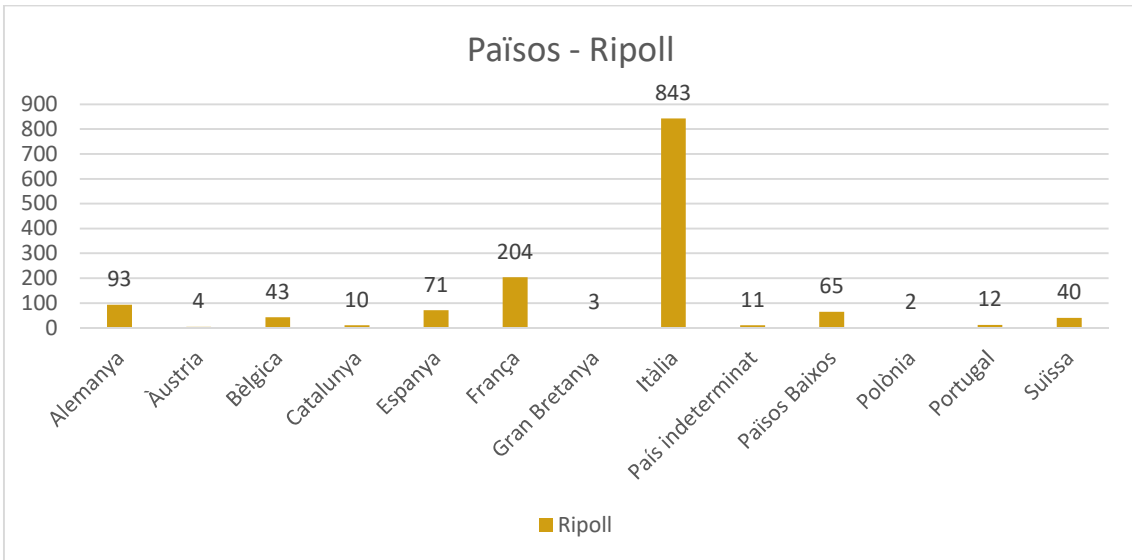
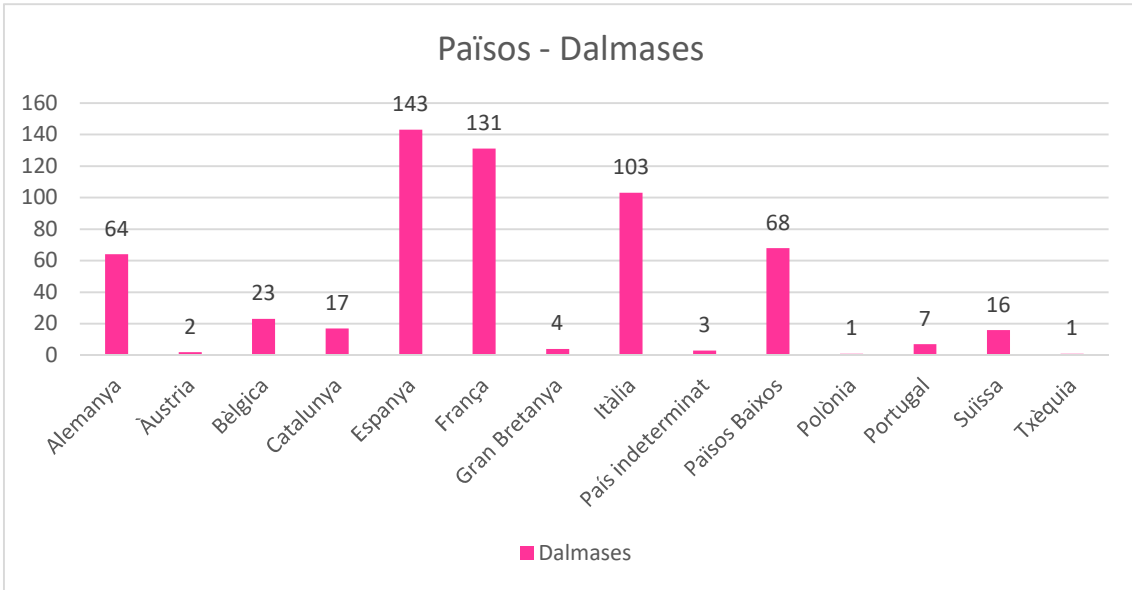
Igualment, cal especificar que partim d'una aproximació sobretot quantitativa, i que els comentaris seran consideracions molt generals, de caire eminentment descriptiu. Les matèries, en canvi, per l'impacte que tenen en la funció de pública de la biblioteca conventual, reben una atenció més detallada. Deixem, d'aquesta manera, per a un futur una anàlisi qualitativa dels títols que integren la Col·lecció Ripoll.

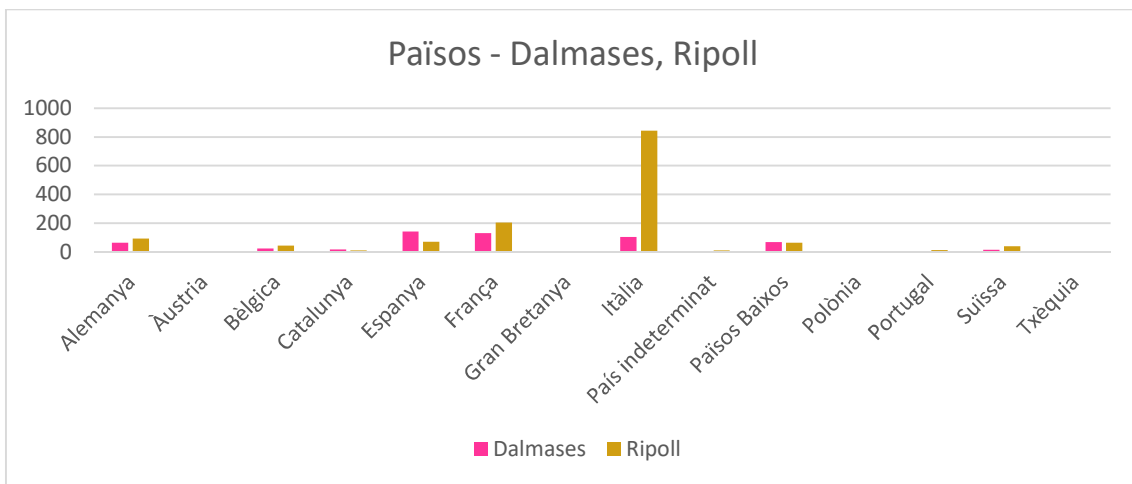
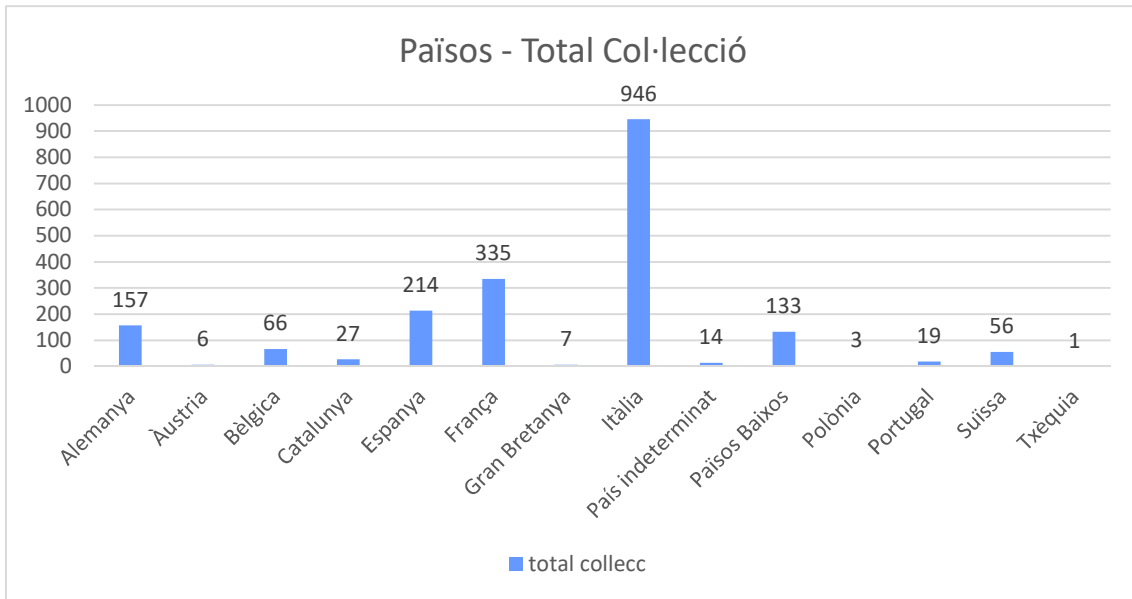
III.1.2. Anàlisi de la col·lecció

III.1.2.1. Països i ciutats

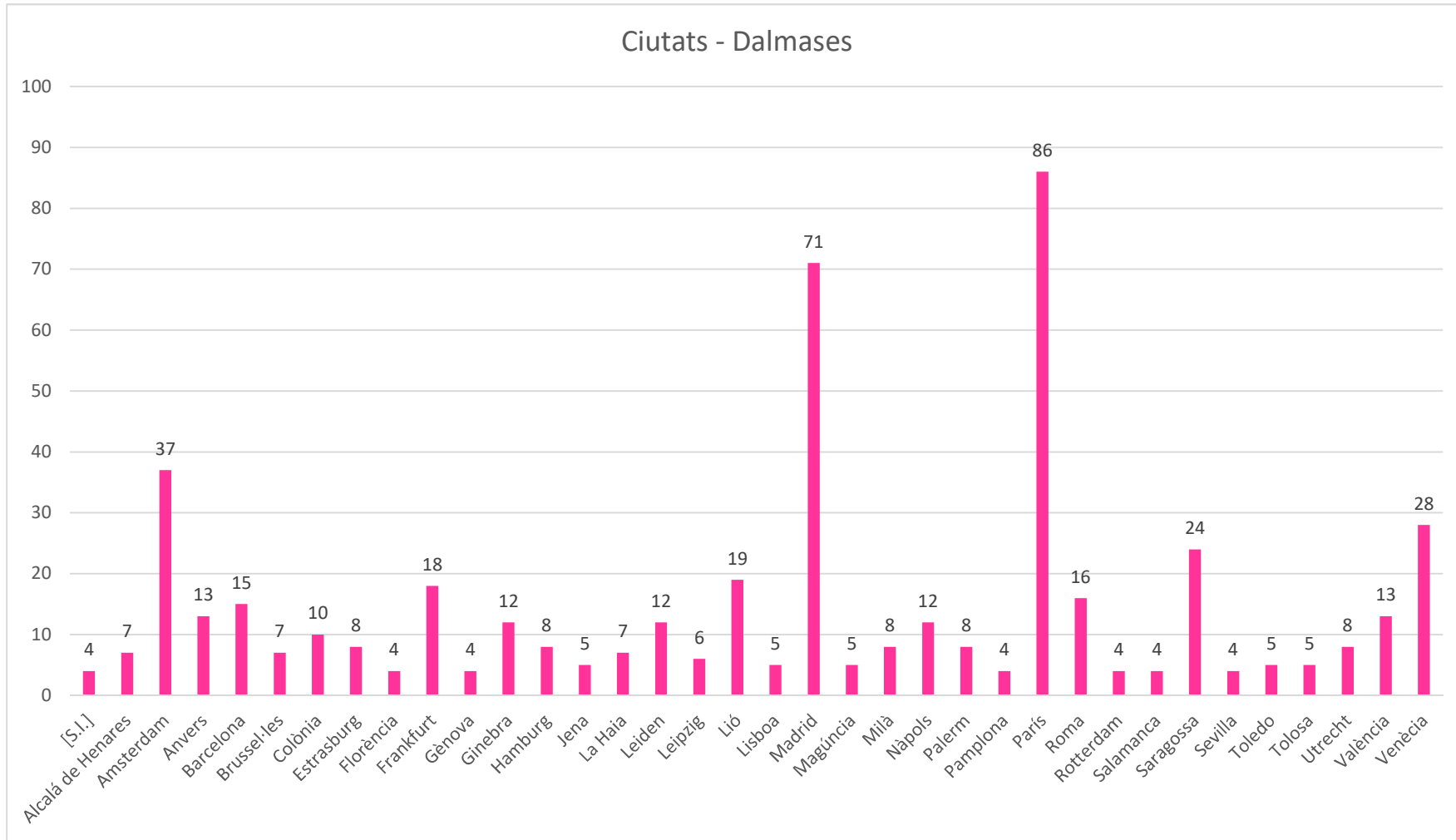
Les gràfiques mostren de manera diàfana els àmbits de referència dels dos personatges: Itàlia (60,3 %) en el cas de fra Ripoll, i Espanya (24,5 %) i França (22,5 %) pel que fa a Dalmases. Una inclinació, la d'aquest darrer, que va poder cultivar al llarg dels seus viatges per terres de Castella i de França, durant els quals és plausible que establís contactes amb diferents llibreters. No obstant això, no hem d'oblidar que a Barcelona els llibreters exercien d'intermediaris per a la compra de títols que arribaven de l'estranger. És així com en el conjunt de llibres procedents de la seva biblioteca, París (14,5 %), en primer lloc, seguit per Madrid (11,9 %), són els dos centres d'impressió majoritaris. El tercer territori és Itàlia (17,7 %), i l'observació dels títols que hi pertanyen mostra un discret interès del patrici barceloní envers la cultura italiana, específicament la història i la llengua, que probablement coneixia. Altrament, també s'ha de destacar la presència d'obres que recullen l'activitat de diverses acadèmies radicades al país. Per la seva banda, els llibres publicats als Països Baixos (11,7 %), un territori que es va especialitzar en la producció d'obres geogràfiques, hi ocupen el quart lloc.

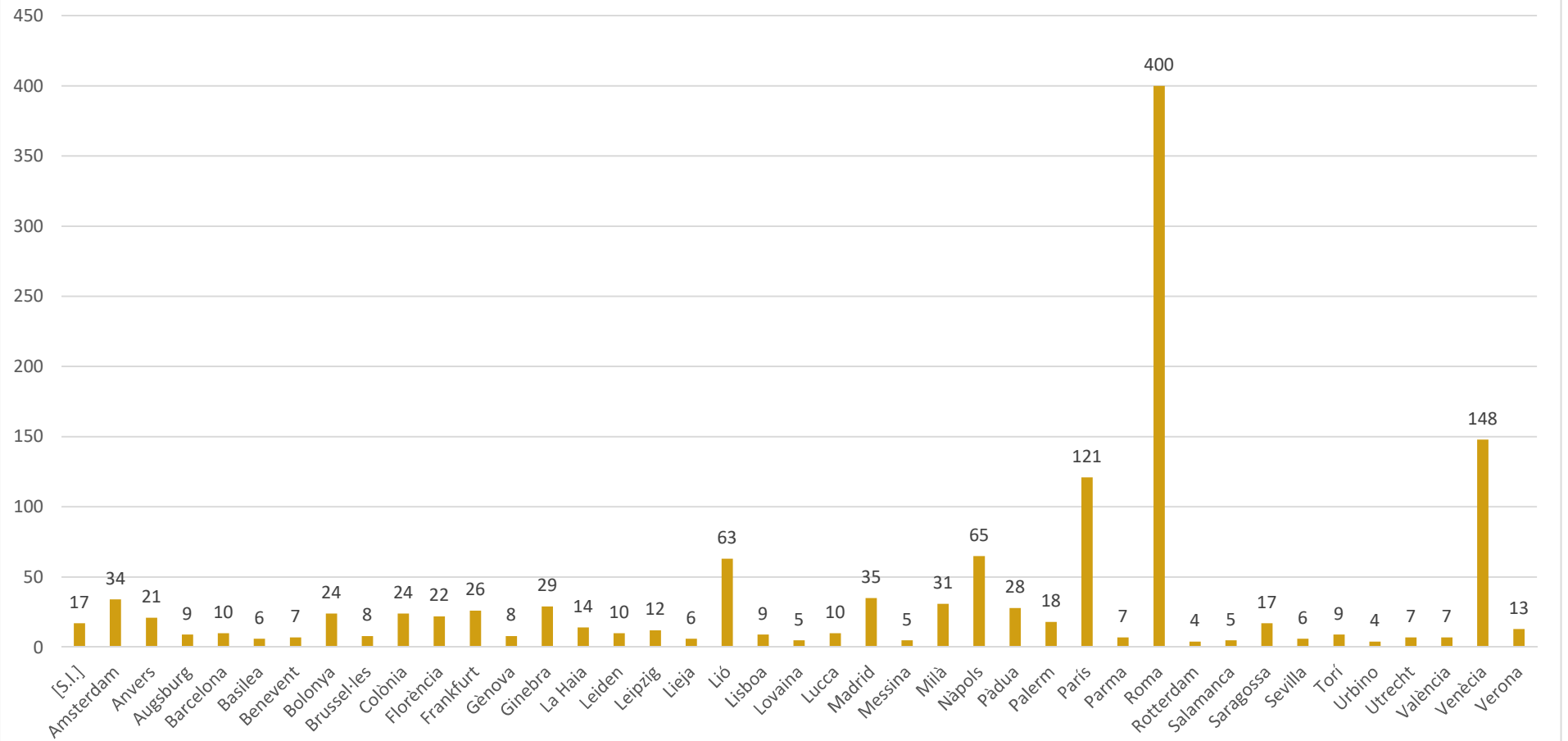

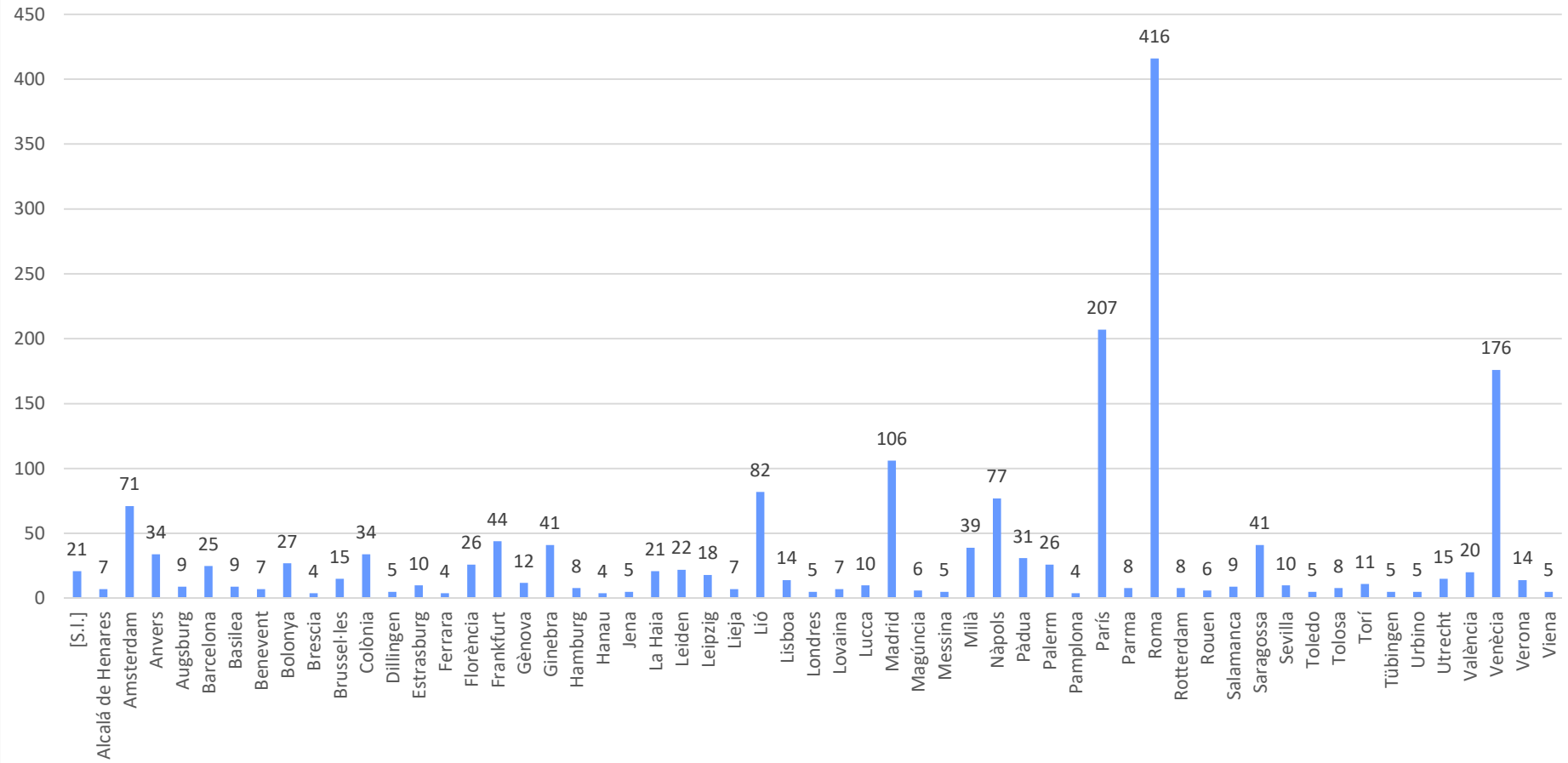
Ciutats - Dalmases

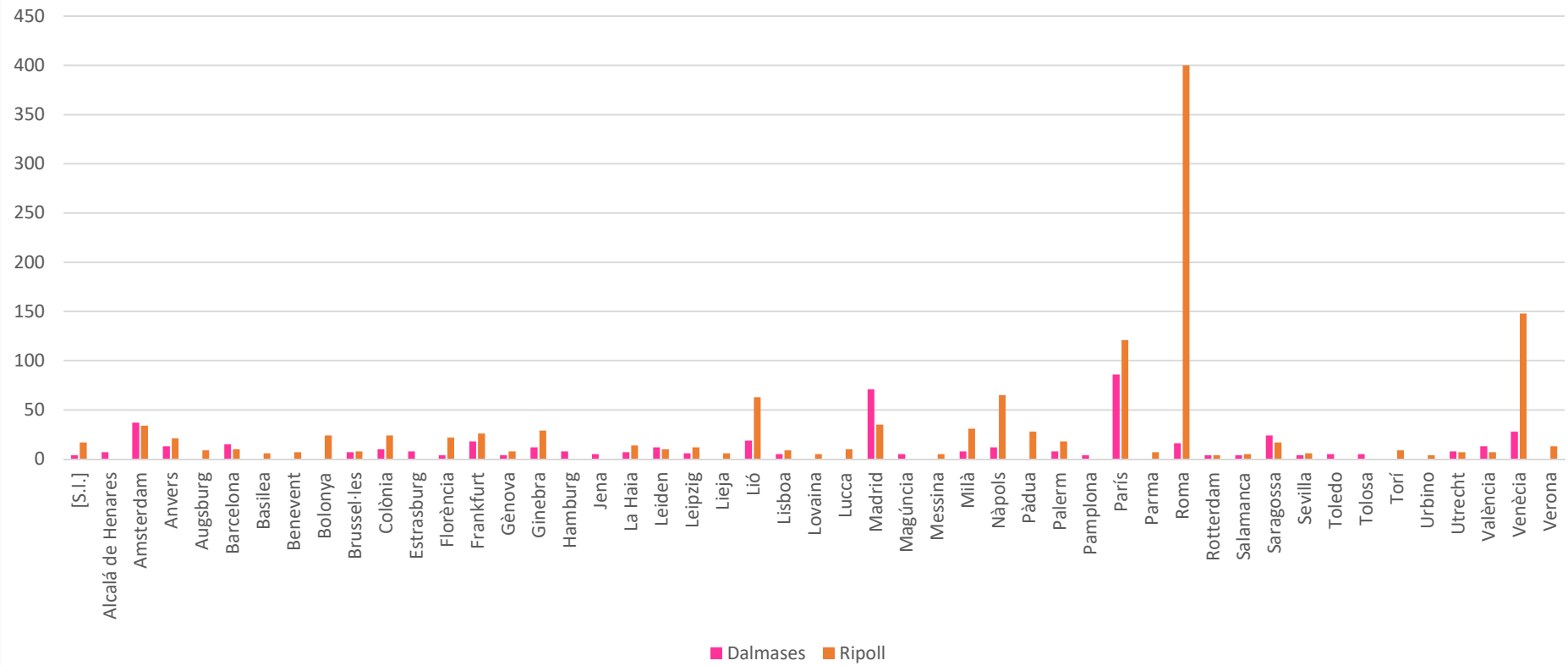
Ciutats- Ripoll

Ciutats - Total Col·lecció

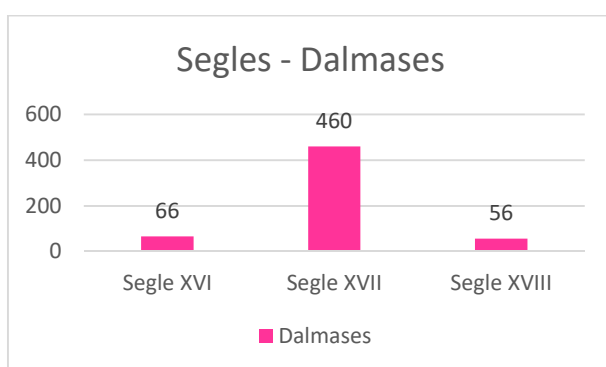
Ciutats - Dalmases, Ripoll

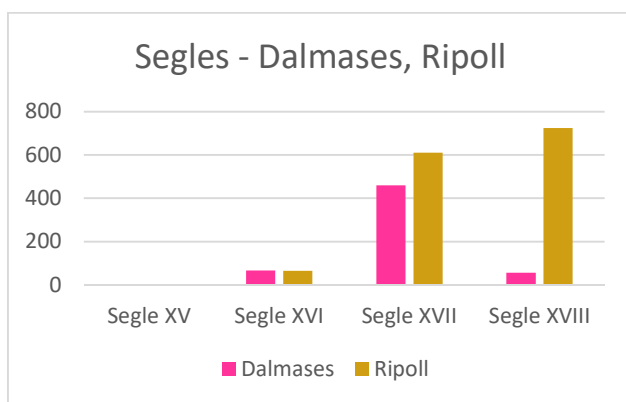
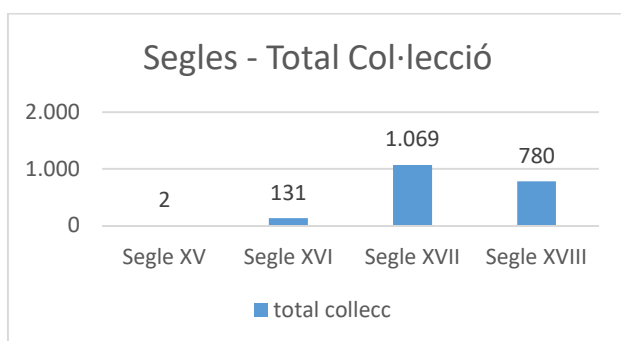
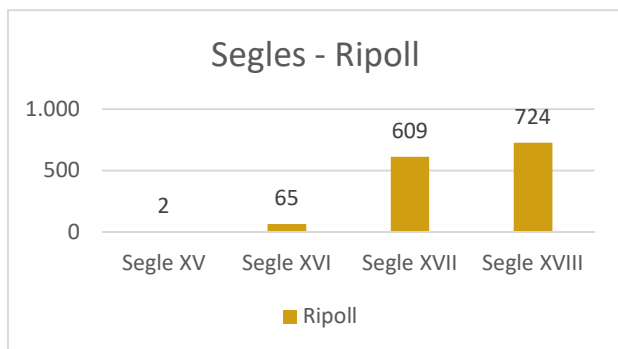
Era igualment esperable que entre els volums adquirits pel dominic predominessin les ciutats italianes; en primer lloc Roma (28,1 %), però també, amb un percentatge força elevat, hi destaca la potent activitat editorial veneciana (10,4 %). Radicat a Roma, el càrrec màxim assolit a la cúria dominica, l'oportunitat de relacionar-se amb importants agents del món editorial de la ciutat, i la xarxa de coneixences que li facilitava la Casanatense van crear sens dubte un terreny molt propici a l'adquisició de llibres. A aquestes circumstàncies es pot unir les amistats que va poder establir amb alts eclesiàstics establerts a la ciutat dels papes i interessats en les biblioteques. París (8,5 %), Lió (4,4 %) i Amsterdam (2,4 %), centres editorials de primer ordre, no hi podien faltar. És molt escassa, en canvi, la presència d'impresos espanyols (5,1 %), mentre que semblantment a Dalmases, el nombre d'impresos catalans és baix.

III.1.2.2. Segles i decennis

Destaca, en el cas de Dalmases, la formació d'una col·lecció eminentment del sis-cents, amb preponderància de les edicions aparegudes entre el 1650 fins a la seva mort, el 1718. Una etapa amb un punt culminant en el decenni 1670-1679, amb 86 edicions, anys relativament propers a una època en què el patrici barceloní es dedica intensament a la compra de llibres per a la seva biblioteca⁷⁰³.

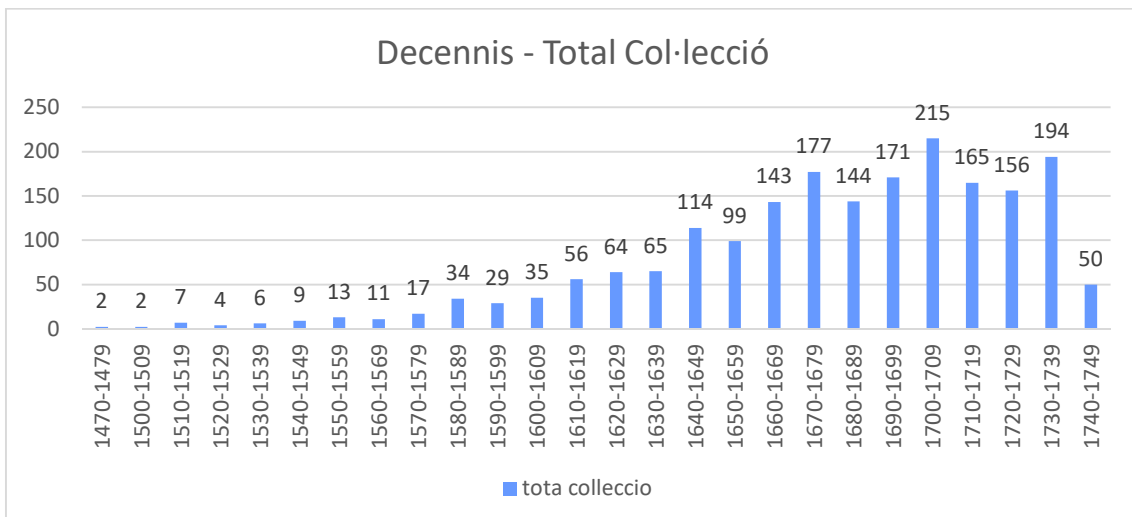
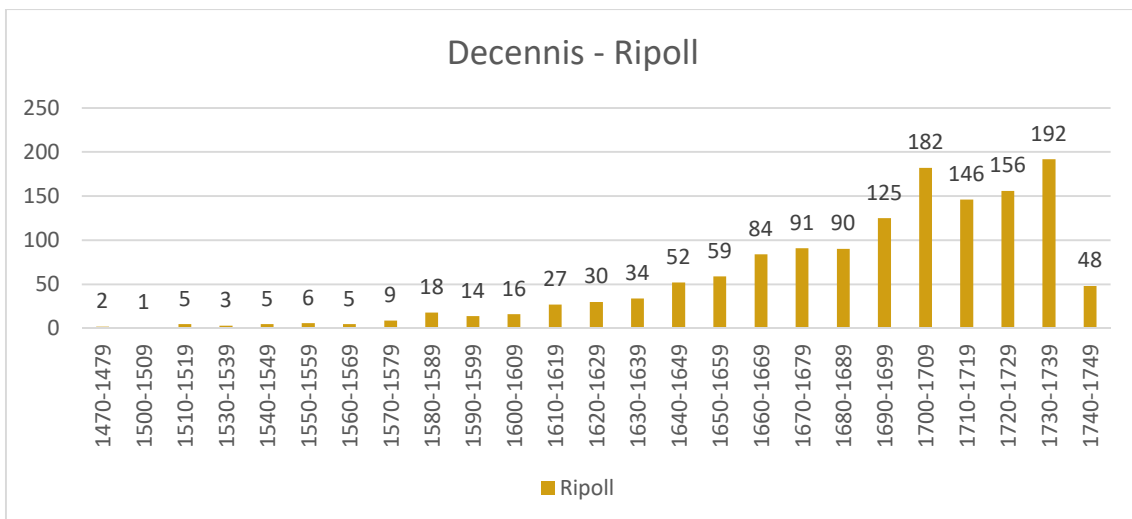
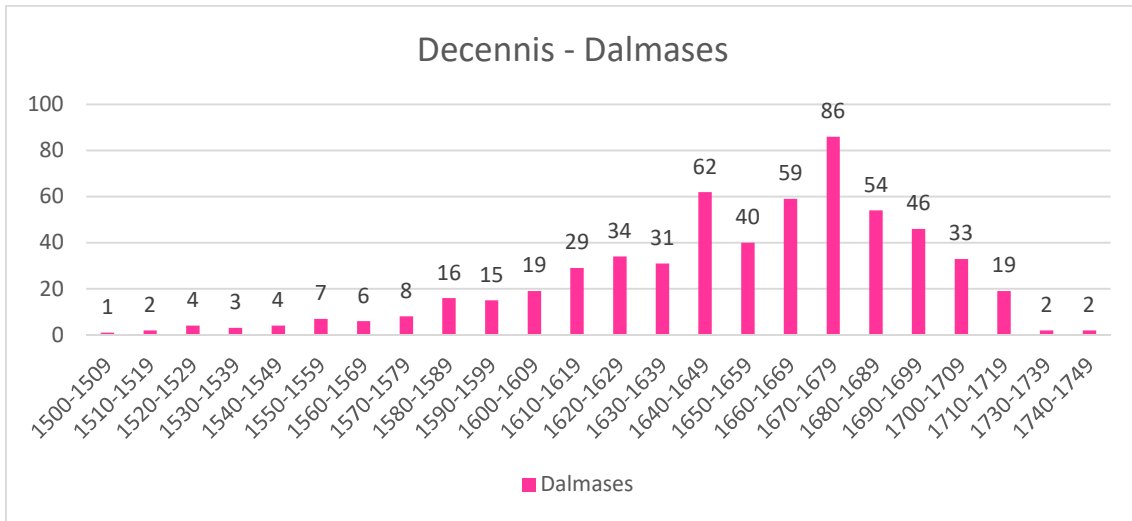
⁷⁰³ Cal dir que les poques dades referents als anys posteriors a la mort de Pau Ignasi de Dalmases corresponen a títols que van ser adquirits pels seus successors.

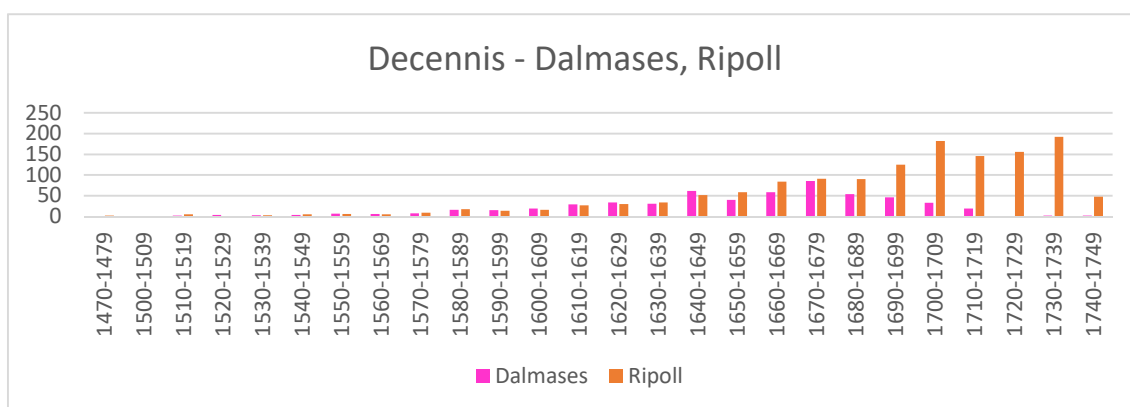

Respecte als volums adquirits per fra Ripoll, denoten unes coordenades en què la tradició siscentista encara és ben present, amb 611 edicions, si bé la primera meitat del XVIII determina fortament el conjunt, amb 725 títols. Tot i reconèixer que data de publicació i data d'adquisició no sempre coincideixen, és difícil, en aquest cas, no valorar certes correspondències. Ens referim a la concentració de 802 edicions sortides a la llum durant el període 1690-1739, època de reconstrucció i de màxima expansió de la col·lecció, i en particular, en les dues dècades d'apogeu, 1700-1709 (13 %) i 1730-1739 (13,7 %), que corresponen, respectivament, a l'inici de l'activitat del dominic a la cúria de l'orde, a Roma, i a l'obertura oficial de la biblioteca al públic. Al seu torn, sabem que

el General català va comprar llibres per a Santa Caterina fins al seu traspàs, el 1747, tot i que els apareguts en aquesta dècada cauen en picat.

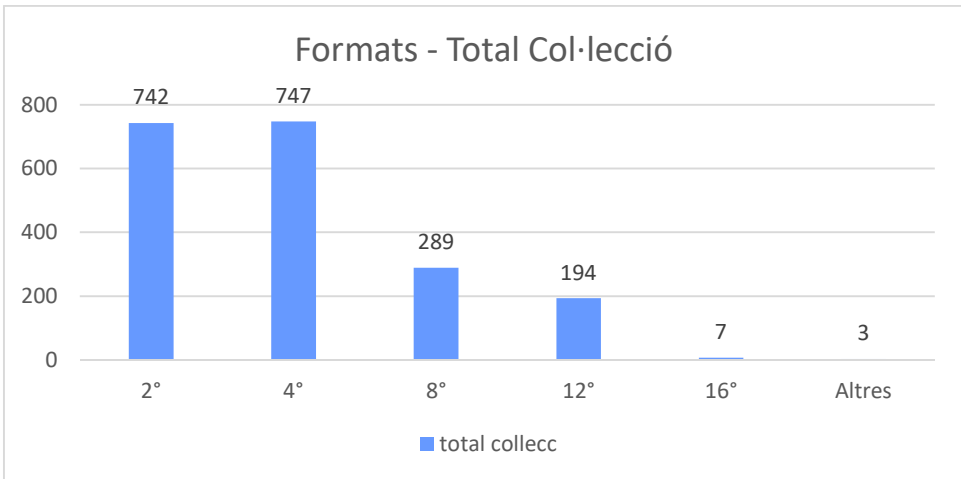
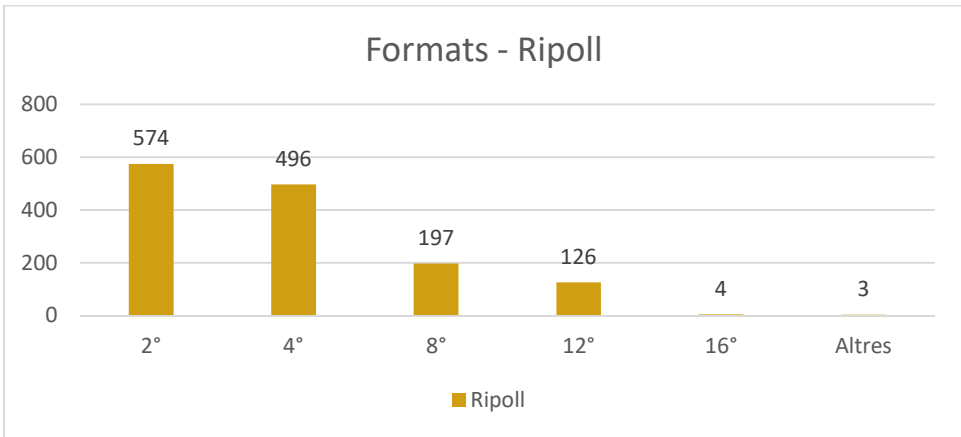
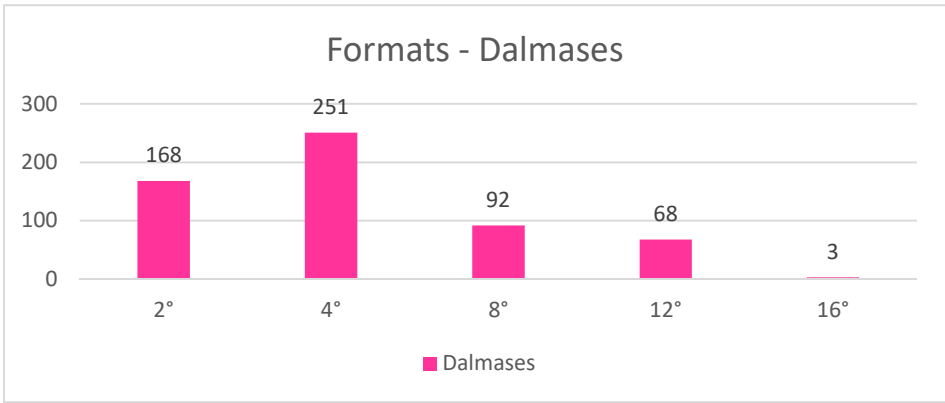

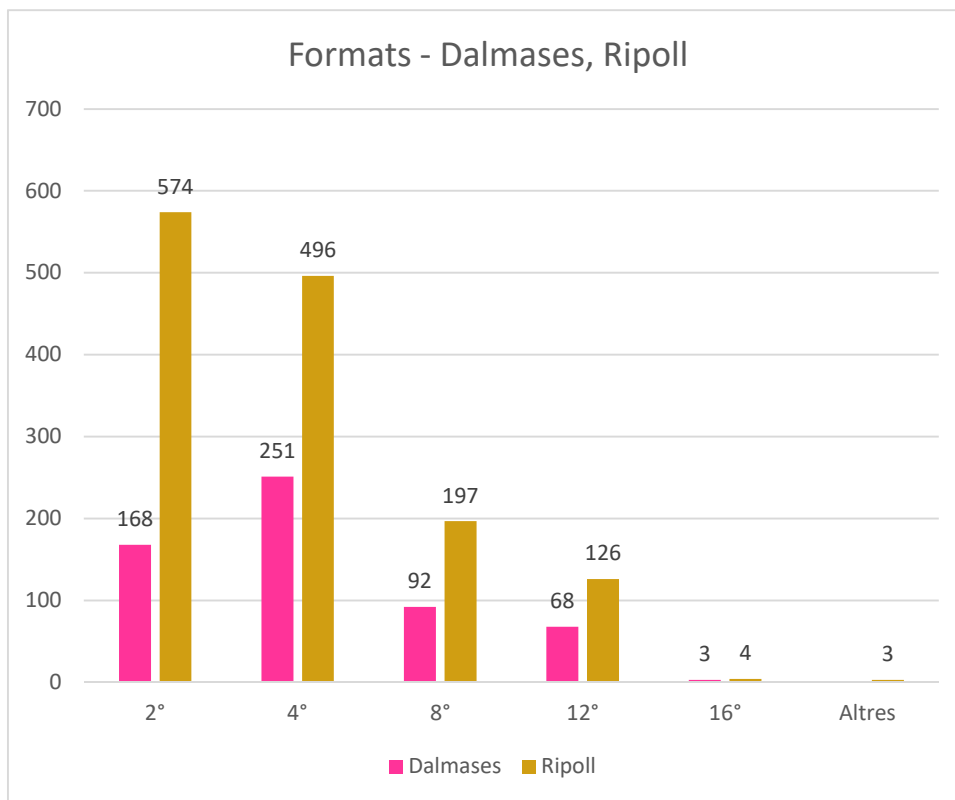

III.1.2.3. Formats

Destaca la preferència de Dalmases pels in-quarto, amb 251 títols, format freqüent entre les nombroses obres històriques que va adquirir per a la seva col·lecció, però igualment present en la diversitat temàtica d'unes edicions de què a l'acadèmic desconfiat devia interessar, principalment, el contingut. Importa, així, l'ús efectiu del llibre, més que no pas el seu valor simbòlic, de manifestació d'un estatus cultural i social privilegiat.

En el cas dels llibres Ripoll, tant aquest format més modest com l'imponent in-folio estan força equilibrats (499 i 547), en una demostració de la mesura que caracteritzava les accions del dominic. Els llibres in-folio representen l'alta cultura, l'erudició, però també el luxe d'uns objectes de preu elevat, que per dimensions i pes necessitaven una enquadernació de certa entitat, i que podien causar l'admiració dels visitants. És el format de les *Opera omnia*, de les edicions produïdes per les acadèmies, dels tractats de teologia, i d'altres disciplines històriques, jurídiques o científiques, sovint il·lustrats. Altrament, és l'utilitzat a les monumentals obres de referència, pensades per ser consultades de forma esporàdica, amb vista a la identificació d'una dada concreta. Els in-quarto i els formats menors, en canvi, ultra resultar més econòmics, reflecteixen una gran varietat de matèries -literatura, vides de sants, vida cristiana, controvèrsies, curiositats, per citar-ne algunes- i són més abastables i, per tant, més susceptibles de ser gaudits.

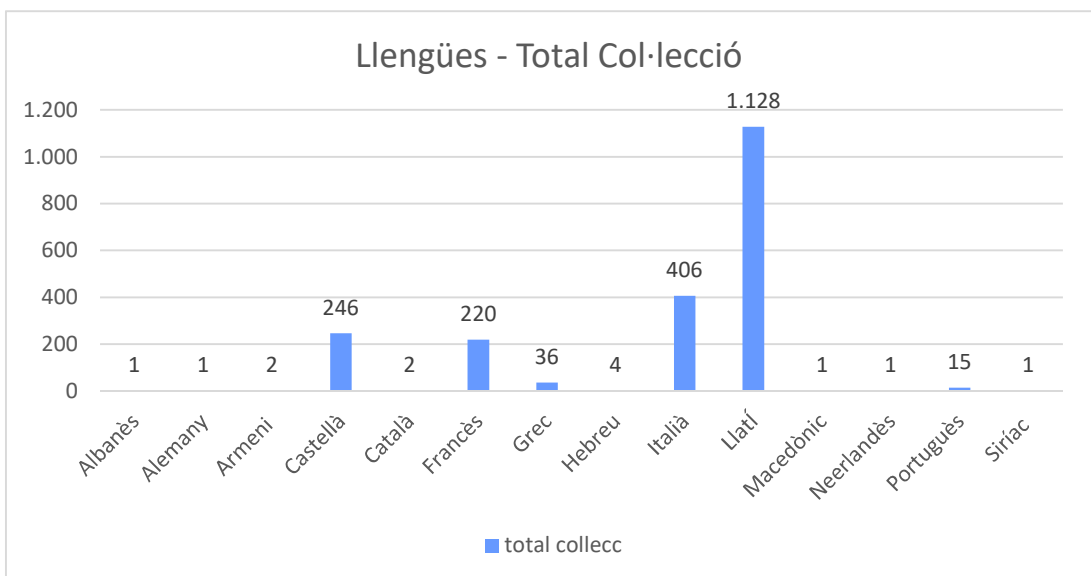
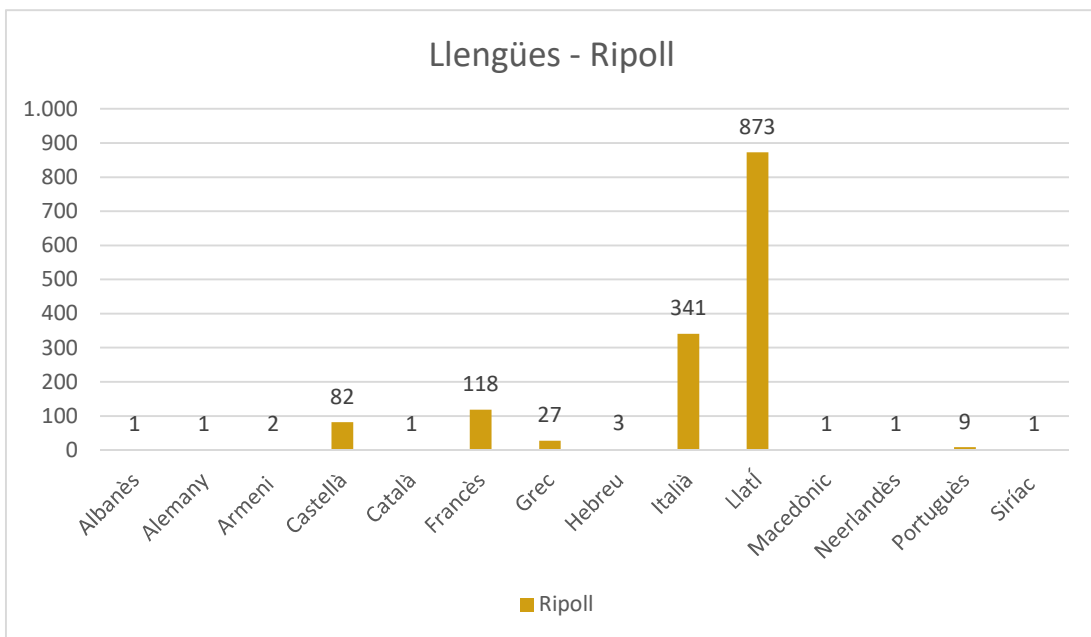
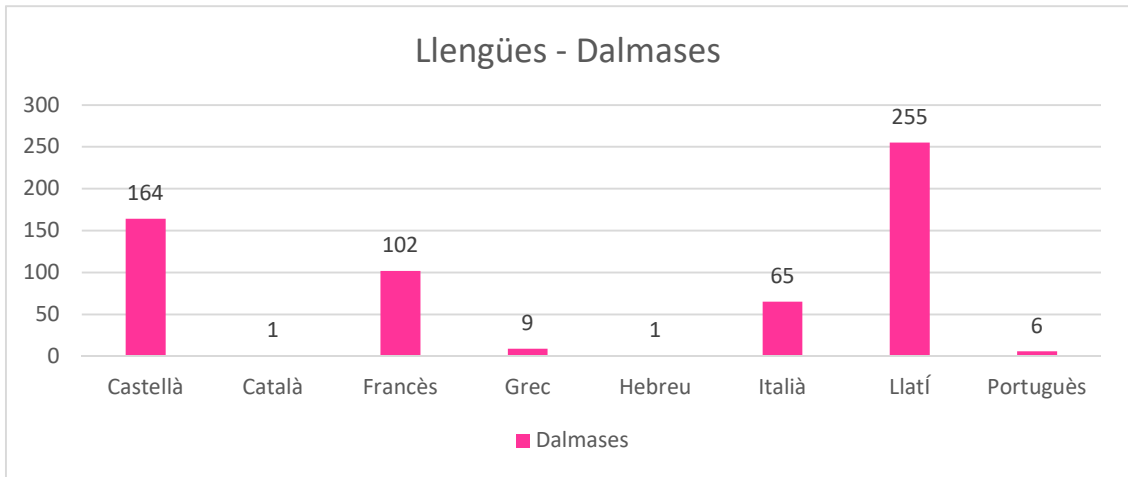

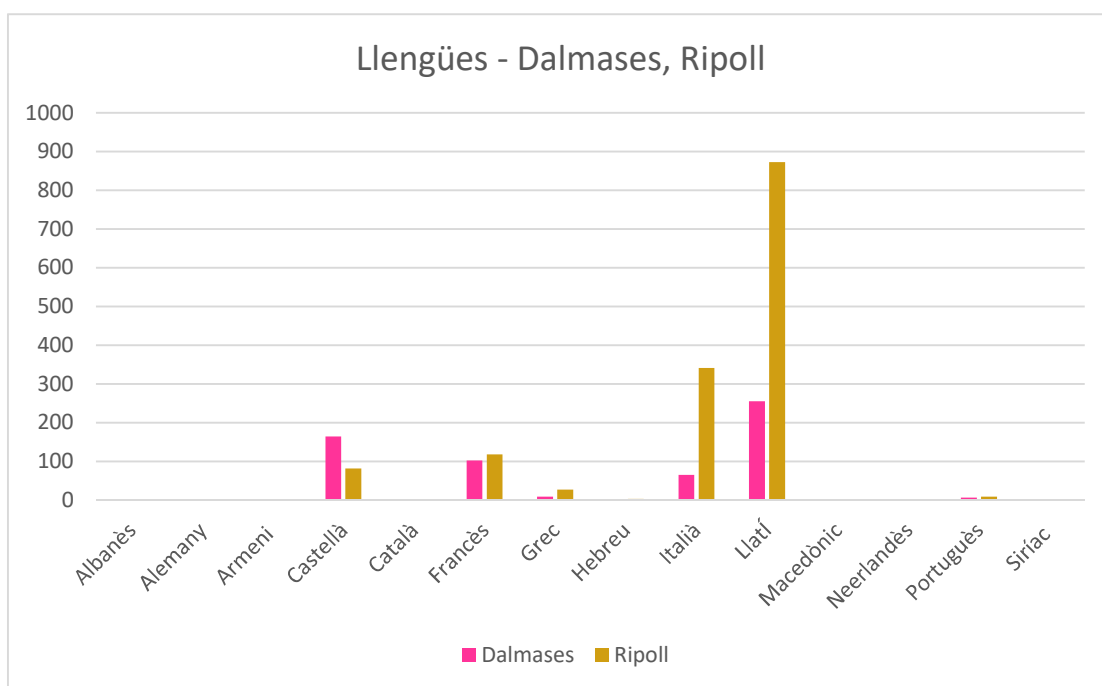

III.1.2.4. Llengües

La superioritat del llatí, que en temps dels dos personatges continuava essent la principal llengua de cultura, és comuna en les dues col·leccions, i amb uns percentatges del 59,7 en el cas de Ripoll i del 42,3 en el de Dalmases. Si procedim jeràrquicament amb les següents llengües, es produeixen una sèrie d'interessants convergències i divergències entre els dos conjunts libraris.

Així, la segona llengua en importància és, amb valors semblants, l'italià en el cas dels llibres Ripoll, i el castellà en els Dalmases. A la vora dels valors d'aquesta última se situa el francès en les obres adquirides pel patrici barceloní, la mateixa preferida per fra Ripoll en tercer lloc. Pel que fa a la quarta llengua, és l'italià per a Dalmases, i el castellà per a fra Ripoll. De nou, és palesa la predilecció de Dalmases per les àrees d'influència castellana i francesa. En fra Ripoll, en canvi, l'influx de l'italià, com era d'esperar, es deixa sentir amb força, a la vegada que els títols en francès i en castellà hi tenen un pes semblant.

III.1.2.5. Matèries

Respecte als llibres Ripoll, els de temàtica religiosa són predominants, amb 856 títols enfront dels 547 de matèries profanes. Entre els primers, és hegemònica la teologia, seguida per les vides de sants i, en tercera posició, la predicació i els sermons: tres estandards de l'Orde de Sant Domènec. Pel que fa a les profanes, la predilecta és la història que, escortada per les disciplines afins o auxiliars, suma 198 títols. La segueixen el dret i la medicina, amb valors força similars -51 i 48- mentre que altres disciplines científiques compten únicament amb 41 edicions, i la filosofia 35. També cal destacar la suma de 27 obres de referència i bibliogràfiques. Al seu torn, la geografia i els viatges (23) i la literatura clàssica (20) hi tenen una discreta presència. Els continguts sobrants revelen, sobretot, una feble inclinació envers les obres de caire lingüístic i la literatura d'evasió, i un desig de representar una diversitat de camps del coneixement, tot i que es faci de forma mínima.

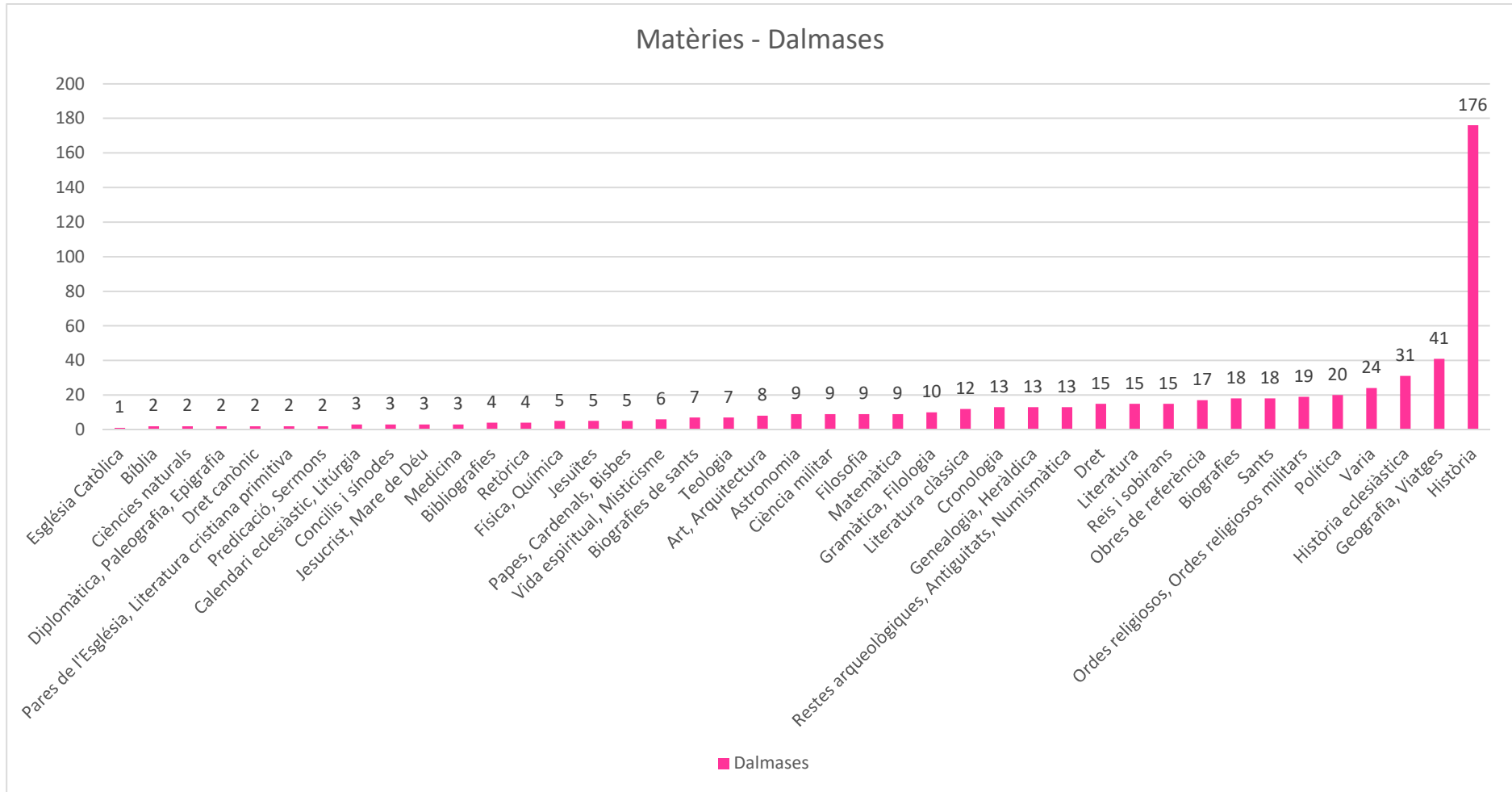
En definitiva, el conjunt de llibres es defineix pel respecte de la tradició dominica i per la defensa a ultrança de l'ortodòxia catòlica, a través de la nodrida col·lecció de teologia, on són presents els principals autors i controvèrsies del temps. En aquest sentit,

destaquem la llarga nòmina d'autors dominics presents, que superen el centenar. A la vegada, el distingeix la predilecció per la història, el desig de mantenir dues àrees tradicionalment molt vinculades a l'ús i a la possessió dels llibres -dret i medicina- i una moderada obertura a altres interessos. Trets que revelen la doble naturalesa de la col·lecció de Santa Caterina, al servei de la comunitat de religiosos i al servei d'un públic forà cultivat.

Dels llibres Dalmasés, ens interessa sobretot destacar que no resulta una sorpresa que les matèries profanes (469) superin amb escreix les religioses (113). La història i disciplines afins hi dominen rotundament, fins al punt de quasi igualar la suma de la resta de continguts, on tenen una rellevància especial la geografia i els viatges, i la política.

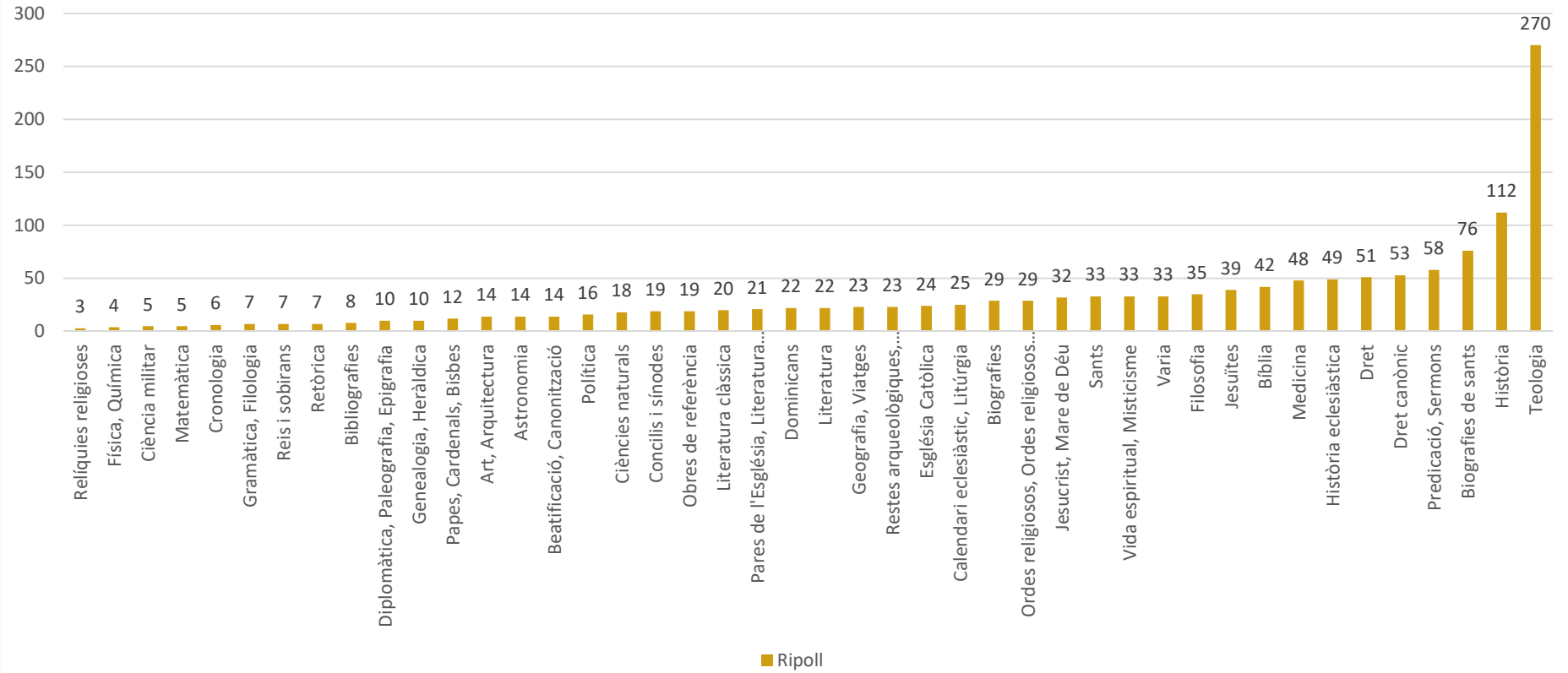
Si observem ara el gràfic del total de la col·lecció, veurem els desplaçaments que resulten de la unió dels llibres Ripoll i Dalmasés: les matèries profanes (1069) superen les religioses (916), i la història (290) supera la teologia (277). Física i química, matemàtica i ciència militar doblen el seu nombre, mentre que altres com la política i les obres de referència s'elevan substancialment. Aquests resultats subratllen els canvis que va produir en la col·lecció cateriniana l'avinguda de llibres procedents de la biblioteca de Dalmasés, i justifiquen les pàgines farcides d'integracions dels catàlegs conventuals, en especial el de matèries, Ms. 768, estudiat en aquesta tesi.

Matèries - Dalmases

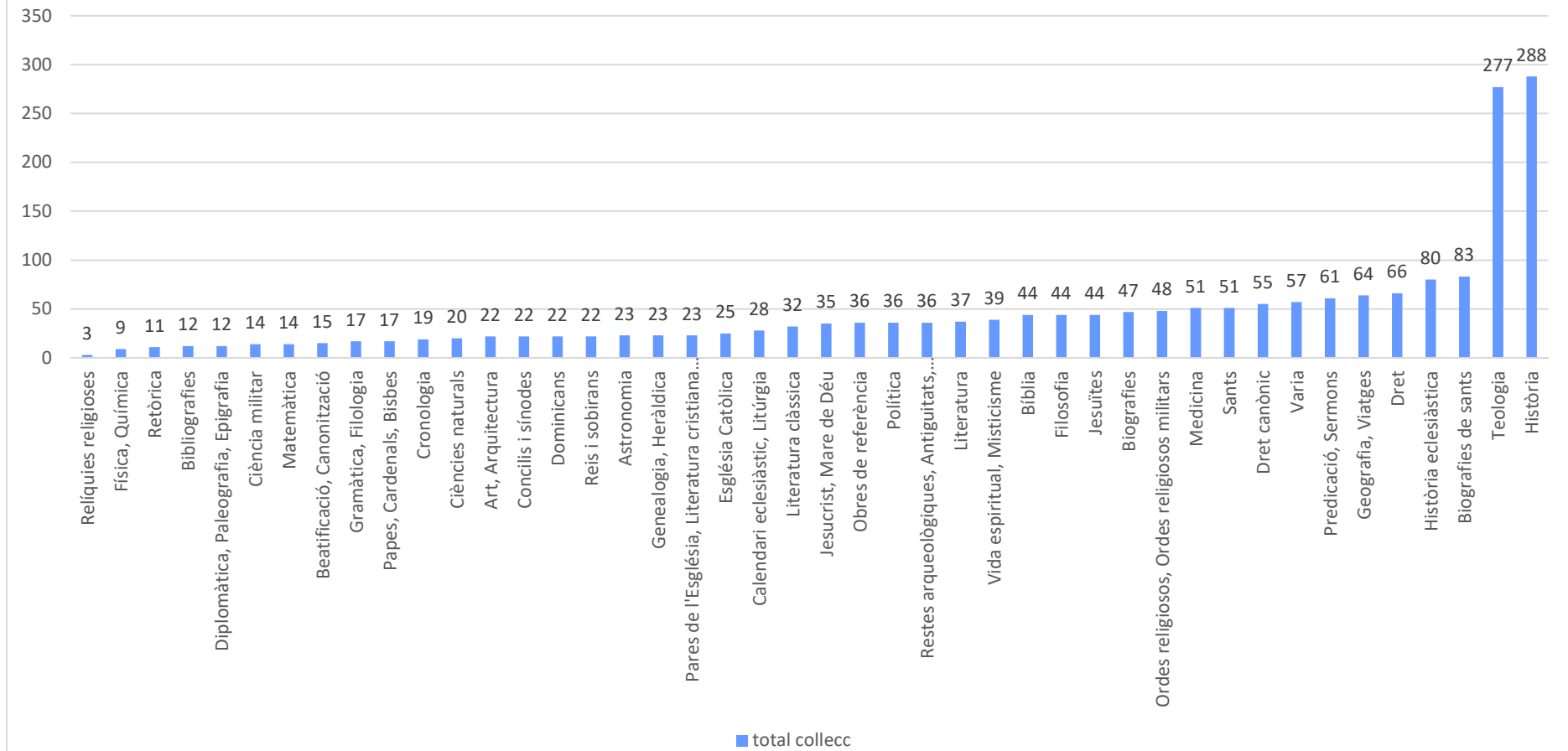

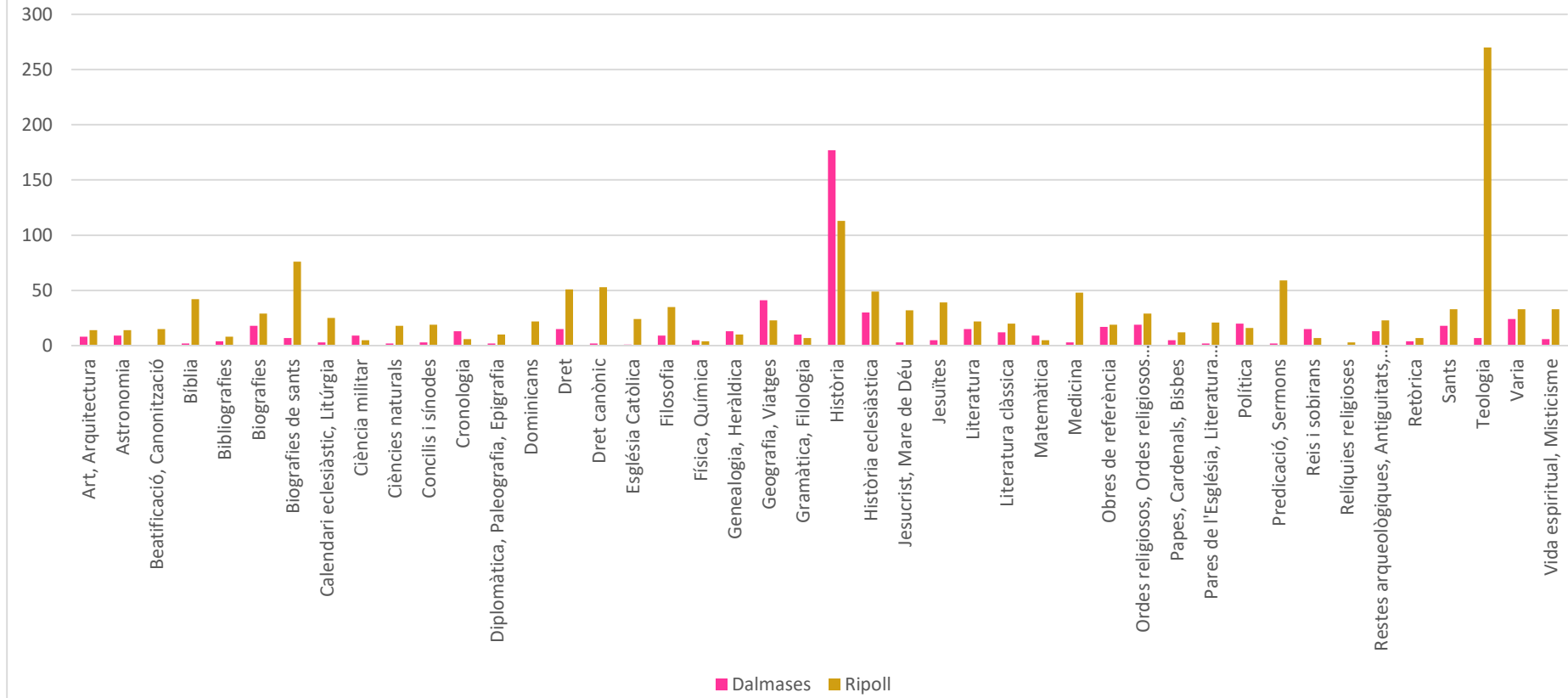
Matèries - Ripoll

Matèries Total Col·lecció

Matèries - Dalmases, Ripoll

III.2. La col·lecció Dalmases

III.2.1. Introducció

L'ingrés de prop de mil edicions a la col·lecció de Santa Caterina procedents de la biblioteca de Pau Ignasi de Dalmases i Ros representa un moment d'expansió important i la integració d'un notable nombre de volums marcats pel caràcter d'un personatge que els va aplegar amb el genuí propòsit de desenvolupar les seves aspiracions i activitats erudites⁷⁰⁴. La seva va ser sense cap dubte una de les biblioteques privades barcelonines més importants de l'edat moderna, agraciada en certa manera per la fortuna de no haver estat objecte d'una dispersió tan gran que n'esborrés la traça. Ben al contrari, actualment se sap que els seus impresos es troben repartits entre el CRAI Biblioteca de Reserva de la UB i la Biblioteca de Catalunya, mentre que dels manuscrits en són custodis fonamentalment aquesta última institució i l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Efectivament, la Biblioteca de Catalunya va adquirir el 1916 allò que quedava de la biblioteca de Pau Ignasi i els llibres aplegats pels seus descendents que encara es trobaven al palau Dalmases. Es tractava de 753 llibres en 977 volums i 69 fullets solts. Entre els llibres es compten els interessants reculls facticis, que apleguen 1.200 documents i que actualment formen part de la col·lecció de fullets Bonsoms. A aquest conjunt cal unir 222 manuscrits, en bona part anteriors al segle XVI⁷⁰⁵. A la Casa de l'Ardiaca, al seu torn, es van aplegar els manuscrits de les obres escrites pel propi Dalmases i els documents de treball fruit de la seva tasca erudita, que van arribar juntament amb els mobles originals de la biblioteca, punt que veurem més endavant⁷⁰⁶. Pel que fa a la porció de la col·lecció dipositada al CRAI Biblioteca de Reserva, en parlarem després d'oferir algunes notícies sobre les principals facetes del personatge i sobre el pes que van tenir en la seva trajectòria els llibres que amb tant afany va adquirir.

---

⁷⁰⁴ Només Jordi Torra ha al·ludit, i molt breument, al fons Dalmases conservat a la UB a Las colecciones históricas de la Biblioteca de la Universidad de Barcelona. A: *El libro antiguo en las bibliotecas españolas*. Oviedo : Universidad de Oviedo. Vice-Rectorado de Extensión Universitaria. Servicio de Publicaciones, 1998, p. 206.

⁷⁰⁵ ALÒS-MONER, Ramon de. La biblioteca Dalmases. *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*. 1916, vol. 3, núm. 6, p. 28-57.

⁷⁰⁶ GUDAYOL, Anna. La Biblioteca Dalmases: aventures i desventures dels llibres d'un ambaixador lletraferit. A: *El Blog de la BC*. [en línia], 2018. [Consulta feta el 12 de desembre del 2018]. Disponible a: <http://www.bnc.cat/El-Blog-de-la-BC/La-Biblioteca-Dalmases-aventures-i-desventures-dels-llibres-d-un-ambaixador-lletraferit>.

III.2.2. Pau Ignasi de Dalmases i Ros (1670-1718)

Pau Ignasi de Dalmases era fill del mercader ennoblit Pau Dalmases -senyor de Pierola i de Vilallonga, a Sant Martí de Sesgueioles, d'on procedia el pare- i de Caterina Ros, i va ser batejat el 8 de setembre del 1670 a Santa Maria del Mar⁷⁰⁷. Inclinat des de ben jove a l'estudi, es decanta per les arts, en lloc de triar el dret, disciplina preferida pels fills dels comerciants amb aspiracions al patriciat o ja ennoblits. Amb només 18 anys, el 22 d'abril del 1688 esdevé doctor en arts i filosofia. Pocs anys abans Carles II li havia atorgat el privilegi de cavaller, concretament el 12 de juny del 1685, i com li pertocava per la seva condició, el 17 de setembre del 1690 contrau matrimoni amb una jove noble, Maria Marta de Vilana i de Cordellas. Empès pel desig d'ampliar la seva cultura i els seus coneixements, i un temps després de ser-li concedit el privilegi militar per Carles II el 25 de gener del 1692, inicia un viatge per Castella i per França, durant el qual té ocasió de freqüentar diversos cercles erudits i dedicar-se a l'adquisició de llibres i documents.

Un dels seus aspectes més coneguts és el paper d'inspirador de l'Acadèmia dels Desconfiats, que es va constituir precisament a la biblioteca del seu palau del carrer de Montcada el 3 de juny del 1700. L'acadèmia va ser fruit del desig dels patricis barcelonins de dedicar-se al cultiu de les lletres, entès com a tret diferenciador, i participar així, com afirma Isabel Germán Torres, en la formació de l'ideari nobiliari⁷⁰⁸. Efectivament, James Amelang sosté que "sólo los *Desconfiats* podían representar aquella unión de la nobleza y el saber que era cada vez más común entre las asociaciones patricias en toda la Europa de finales del siglo XVII y del siglo XVIII", i que el cenacle cercava inspiració sobretot en les acadèmies italianes⁷⁰⁹. D'altra banda, el nom volia reflectir un moment en què el

---

⁷⁰⁷ Malgrat trobar a faltar encara una biografia definitiva de Dalmases, confiem que la recent commemoració del tricentenari de la seva mort impulsí un coneixement més extens i profund de la seva figura. En aquest sentit, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona li dedicarà pròximament un número del seu *Butlletí*. Sobre Pau Ignasi de Dalmases vegeu, principalment: CARRERAS I BULBENA, op. cit.; VOLTES BOU, Pedro. Nuevas noticias de Don Pablo Ignacio de Dalmases y Ros y su tiempo. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. 1956, vol. 26, p. 95-136; VOLTES BOU, Pedro. *Pau Ignasi de Dalmases i el seu temps*. Barcelona : Dalmau, 1962; MOLAS, Pere. Els Dalmases i la Guerra de Successió. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [en premsa].

⁷⁰⁸ GERMÁN TORRES, Isabel. La Academia de los Desconfiados. *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 1993, núm. 13, p. 567.

⁷⁰⁹ Vegeu les interessants reflexions sobre el paper de l'Acadèmia dels Desconfiats en la consciència de la pertinença a un reduït grup de cultivats per part de la noblesa barcelonina a: AMELANG, James S. *La formación de una clase dirigente: Barcelona, 1490-1714*. Barcelona : Editorial Ariel, 1986, p. 166-174.

dubte i l'escepticisme imperaven en el món del saber, un cop superat el cànon antic i percebut el canvi que ja s'estava produint en el paradigma científic⁷¹⁰.

L'activitat de l'Acadèmia, durant la constitució de la qual Dalmases va ser nomenat arxiver perpetu, va ser breu, i oficialment es van celebrar sessions entre el 10 de juny del 1700 i el 25 de març del 1703. Aquestes consistien en la lectura de composicions en prosa i en vers dels seus membres al voltant de diversos assumptes, amb l'espòdic al·licient d'audicions musicals⁷¹¹. Respecte a la producció impresa de l'Acadèmia, els fruits més coneguts són les *Nenias reales* amb ocasió de la mort de Carles II⁷¹² i l'*Armonia del Parnàs*, recull de poesies del Rector de Vallfogona⁷¹³, mentre que, tot i no ser tan evident, es descobreix la seva presència com a institució i la d'alguns dels seus membres en qualitat d'acadèmics en diverses publicacions contemporànies⁷¹⁴.

És també ben coneguda i no pot ser omesa en aquestes pàgines la dimensió de Dalmases polític i diplomàtic, que resumim breument⁷¹⁵. El 1705 és enviat com a comissionat per a la Ciutat a Madrid, amb el propòsit d'intercedir per a l'alliberament de sis membres del Consell de Cent, entre els quals el conseller en cap. Amb el seu cunyat, Josep Faust de Potau i de Ferran (1684-1732), surten de Barcelona el 20 de gener d'aquest any, i són empresonats el 6 de febrer a la ciutat de destí, aparentment a causa de no haver demanat llicència al virrei Francisco de Velasco per viatjar a la capital per a l'esmentada missió. Alliberat gràcies a un bescanvi de presoners, torna a Barcelona el 1709, on comença a actuar a favor de l'arxiduc Carles -de qui obté el títol de marquès de

---

⁷¹⁰ GERMÁN TORRES, op. cit., p. 568.

⁷¹¹ Carreras Bulbena dedica un ampli espai a detallar els treballs presentats a cada una de les sessions conegudes: CARRERAS BULBENA, op. cit., p. 227-242. Per a una anàlisi ideològica del contingut de les "acadèmies" i del pensament de Dalmases vegeu GARCÍA DINI, Encarnación. Pablo Ignacio de Dalmases y la "Academia de los Desconfiados" de Barcelona. *Miscellanea di studi ispanici*. 1969-1970, p. 199-260.

⁷¹² *Nenias reales y lagrimas obsequiosas que a la immortal memoria del gran Carlos Segundo... en credito de su mas imponderable dolor y desempeño de su mayor fineza dedica y consagra la Academia de los Desconfiados de Barcelona*. Barcelona : por Rafael Figueró... : vendese en casa de layme Batlle..., 1701.

⁷¹³ GARCÍA, Francesc Vicent. *La armonia del Parnas mes numerosa en las poesias varias del atlant del cel poetic lo dr. Vicent Garcia rector de la parroquial de Santa Maria de Vallfogona*. Barcelona : per Rafel Figueró, 1703.

⁷¹⁴ GARCÍA DINI, op. cit., p. 217-218; CAMPABADAL, Mireia. *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII: l'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p. 57.

⁷¹⁵ *A Pau Ignasi de Dalmases i el seu temps*, op. cit., p. 39-53, Voltes Bou dedica un capítol sencer a la faceta política de Dalmases. Expòsito i Amagat també s'hi refereix de manera succinta, tot aportant bibliografia sobre la qüestió: Literatura prohibida a la Barcelona del tombant de segle XVII: les desiderates bibliogràfiques de Pau Ignasi de Dalmases i Ros. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*. 2010, vol. 52, p. 137-201. Vegeu, igualment: MOLAS, op. cit.

Vilallonga l'1 d'octubre del mateix any- i de les institucions catalanes. De fet, durant els propers anys el veiem participar en la Conferència dels Comuns i en la Coronela com a capità.

Més tard, en abandonar els aliats Catalunya, el 1713 Dalmases viatja a Anglaterra en qualitat d'ambaixador de la Ciutat, de la Diputació i del Braç Militar, per sol·licitar la protecció d'aquell país i maldar per a la conservació dels drets i privilegis catalans.

Les gestions resulten infructuoses, i després de rebre notícies sobre la capitulació de Barcelona marxa a L'Haia al novembre del 1714 –on visita el seu cunyat Potau i Ferran– des d'on decideix tornar a Catalunya amb l'ajut d'algunes coneixences afins al bàndol borbònic. Escriu al primer secretari d'estat de Felip V una carta en què relativitza la seva adhesió austriacista, i el monarca autoritza mitjançant el seu virrei a Catalunya, el marquès de Castel-Rodrigo, la concessió d'un passaport perquè pugui tornar a casa. Un cop a Barcelona, reprèn les seves activitats literàries i mor pocs anys després, el 10 de juny del 1718, sense ostentar el títol de marquès, retirat ateses les gestions realitzades durant l'últim període de la Guerra de Successió.

Acabem la ràpida mirada a aquesta vessant de Dalmases amb les paraules de Ricard Expósito i Amagat, segons el qual “en l'obtenció del perdó borbònic pesaren força les bones relacions amb alguns destacats filipistes i fins i tot l'actuació d'alguns familiars seus: el pare de Pau Ignasi havia espia per al bàndol borbònic des de Mataró (1713) i lliurat una part de la correspondència anglesa del seu fill -amb el seu consentiment potser?- al duc de Pòpoli, comandant de l'exèrcit filipista que assetjava Barcelona”⁷¹⁶. El mateix autor recull el parer d'Amèlia Castan i Gemma García, per qui la lleialtat de Dalmases “va ser oscil·lant, però no així la seva preocupació pel manteniment dels privilegis i constitucions de Catalunya”⁷¹⁷.

---

⁷¹⁶ EXPÓSITO I AMAGAT, op. cit., p. 143.

⁷¹⁷ CASTAN I RANCH, Amèlia i GARCÍA FUENTES, Gemma. L'oscil·lant posicionament polític de Pau Ignasi de Dalmases i Ros. A: *Actes del congrés L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707): 3-5 novembre 2005*. Barcelona : Generalitat de Catalunya, 2007, p. 233-246, citat per EXPÓSITO I AMAGAT, op. cit., p. 143. Pel que fa a la filiació política dels acadèmics desconfiats, Mireia Campabadal en tracta extensament a *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII*, op. cit.

III.2.3. La llibreria de Dalmases

Entre els perfils coneguts de Dalmases, el d'erudit i historiador és un dels més rellevants. Si deixem de banda la seva activitat d'acadèmic desconfiat, s'ha de dir que la seva producció majoritàriament no es va publicar, i que les obres romanes manuscrites es reparteixen entre la Biblioteca de Catalunya, la Reial Acadèmia de Bones Lletres i, principalment, l'Arxiu Històric de la Ciutat⁷¹⁸. Es tracta d'un conjunt de manuscrits on la història de Catalunya i la historiografia tenen una presència important, en forma de tractats o bé de reculls de notes utilitzades probablement per a la redacció dels annals de Catalunya. Efectivament, a les Corts del 1701-1702 celebrades a Barcelona per Felip V, i a proposta dels tres estaments, li va ser conferit l'ofici de cronista de Catalunya, dignitat confirmada més tard per Carles III a les noves Corts⁷¹⁹. Si continuem analitzant els seus escrits, també hi trobem estudis sobre l'Espanya musulmana, sobre genealogia i heràldica catalanes o bé tocants a la cronologia, així com reculls de sentències i molt especialment l'addició d'autors i obres catalans a la *Bibliotheca Hispana nova i vetus* de Nicolás Antonio⁷²⁰.

Al seu torn, dues obres seves van veure la llum: el treball més conegut, la *Dissertación histórica por la patria de Paulo Orosio*⁷²¹ i la traducció al castellà de la *Géographie aisée* de Gilles de Launay, amb el pseudònim Ramon de Santa Eulàlia⁷²².

---

⁷¹⁸ El recurs MCEM (Manuscrits Catalans a l'època Moderna) recull els manuscrits d'obres de Dalmases custodiats en aquestes institucions, descrits per Maria Toldrà Sabaté. No s'hi troba descrita la *Vida de Santa Eulàlia* probablement perduda que mencionen Serra i Postius i Carreras Bulbena: SERRA I POSTIUS, op. cit., p. 403, CARRERAS BULBENA, op. cit., p. 254.

⁷¹⁹ EXPÓSITO I AMAGAT, op. cit., p. 142.

⁷²⁰ Sobre les notes a Antonio vegeu: TOLDRÀ SABATÉ. *Unes notes*, op. cit.

⁷²¹ DALMASES I ROS, Pau Ignasi de. *Dissertacion historica por la patria de Paulo Orosio, discipulo y amigo de las dos claras lumbreras de la iglesia S. Geronymo y S. Agustin, que fue Tarragona en Cataluña y no Braga en Portugal: en que se satisfacen las razones que en contra escriuió el excelentissimo señor marques de Mondejar*. Barcelona : en la imprenta de Rafael Figuerò..., 1702.

⁷²² La cita de la *Geographia fácil* va ser escrita per Josep Faust de Potau, essent estudiant, en un quadern de notes conservat a l'AHCB amb signatura A-30: LAUNAY, Gilles de. *La geographia facil: en compendio methodico a favor de la nobleza*. Barcelona : por Rafael Figuro, 1700. Vegeu: AMELANG, James. The education of Josep Faust de Potau (1700-1711). *Bulletin of Hispanic studies*. 1986, vol. 63, núm. 3, p. 262. L'obra formava part del conjunt de títols de la biblioteca de Dalmases adquirits per Santa Caterina: catàleg Dalmases núm. 18.

En aquestes breus línies hem volgut explorar una vessant de Dalmases que ens interessa particularment. Les hem presentat a guisa de proemi a l'anàlisi de la seva biblioteca, amb què es troba naturalment i directament relacionada.

Voltes Bou vincula el naixement de l'esplèndida col·lecció de llibres als viatges efectuats per Dalmases a finals del sis-cents a Castella i França⁷²³. L'experiència s'hauria traduït en un interès redoblat envers l'aplegament d'impresos i manuscrits, amb els quals va formar la rica biblioteca oberta al públic estudiós on se situa el germen de l'Acadèmia dels Desconfiats. El seu afany per col·leccionar llibres era tan gran que Torres Amat expressa la ja cèlebre i captivadora afirmació segons la qual el seu pare "temia que lo que él había adquirido con un solo libro lo perdería su hijo con tanta multitud de libros"⁷²⁴. La seva posició va facilitar-li l'establiment d'una xarxa d'amics i coneguts - mercaders, llibreters, homes de govern- a través dels quals obtenia els títols que li interessaven⁷²⁵.

Diu Carreras i Bulbena que la biblioteca ocupava "una sala gran y rectangular" i que els volums estaven disposats "en adecuada y estensa librería ab estatxería ben disposta"⁷²⁶. Actualment aquesta llibreria es conserva a la dita Sala Dalmases (a l'origen Sala Municipal) de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, on va ser muntada l'any 1924 després de ser adquirit entre el 1922 i aquesta data l'Arxiu del Veguer, l'escrivania del qual havia heretat la família Dalmases⁷²⁷. Es tracta d'onze cossos de fusta de noguera tallada, bellament treballats amb figures humanes i animals, i amb motius vegetals que, en encaixar còmodament al seu emplaçament actual, permeten valorar les àmplies dimensions de la biblioteca original. A la part superior de deu dels cossos podem llegir la lletra capital llatina que constituïa el primer element de la signatura topogràfica: A, B, C, D, E, F, G, H, Y, K, mentre que un d'ells no mostra cap inicial, sinó una data, 1699, l'any en què suposadament es va executar l'obra d'ebenisteria. Pel que fa als prestatges, al centre de cada un dels cossos veiem un llistó de fusta que n'indica l'ordre, en xifres

---

⁷²³ VOLTES BOU. *Pau Ignasi de Dalmases i el seu temps*, op. cit., p. 20

⁷²⁴ TORRES AMAT, op. cit., p. 193.

⁷²⁵ Vegeu principalment EXPÓSITO I AMAGAT, op. cit.

⁷²⁶ CARRERAS I BULBENA, op. cit., p. 245.

⁷²⁷ El trasllat i nova ubicació de la llibreria se cita breument a: *Arxiu històric de la Ciutat de Barcelona: guia*. Barcelona : Ajuntament de Barcelona, 1995, p. 30-31 i a CABALLÉ, Francesc i GONZÁLEZ, Reynaldo (González García). *La Casa de l'Ardiaca de Barcelona: dos mil anys d'història*. Barcelona : Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2018, p. 195. Vegeu també GUDAYOL, op. cit.

romanes, des de l'I fins al V (tot i ser sis els prestatges): aquest seria el segon element de la signatura topogràfica, que es completava amb el número d'ordre que ocupava el llibre a la lleixa.

No hi ha dubte que la biblioteca va esdevenir una de les més cèlebres de Barcelona. L'acadèmic desconfiat Diego de Pellicer de Tovar y Salmerón l'enalteix barrocamment al *Parecer de la Dissertación histórica*:

Bien saben todos la summa aplicación de v.m. à la universal esphera de las letras, y que para su cultivo ha trasplantado en el sumptuoso alcázar de su casa un ameno vergel de singulares libros y de preciosos manuscritos, que franquea liberal su fineza a todos, sin reservar puertas, ni ceñirse a horas⁷²⁸.

Pellicer no va ser l'únic acadèmic que va deixar constància de la seva admiració per la col·lecció de llibres. Manuel de Vega i de Rovira (mort aproximadament el 1712), a la dedicatòria a Dalmases de la seva traducció de *El ambicioso político infeliz*, celebra la biblioteca, “ameno jardín a las Musas”, resultat d’haver-hi destinat el propietari “quantiosas sumas en todo género de libros”⁷²⁹.

Per la seva banda, Serra i Postius (1671-1748) la lloa als *Prodigios y finezas de los santos ángeles*⁷³⁰ i el teatí portuguès Thomás Caetano de Bem (1717-1797) a propòsit de la visita efectuada a Pau Ignasi de Dalmases i a la seva col·lecció va escriure: “Vio parte da sua grande, e admiravel Livraria, e diz que era insigne em genero de Historia, e de manuscritos”⁷³¹. L'abat Josep Xaupí (1668-1778), al seu torn, senyala la decadència de la col·lecció quan afirma que “Il forma une nombreuse et curieuse bibliothèque qui existoit encore en 1740, quoique fort negligée entre les mains de ses héritiers”⁷³². Finalment, Villanueva en parla al seu *Viage literario*, tot indicant que “poco después de la muerte de dicho don Ignacio se deshizo aquella colección que debía ser curiosa y

---

⁷²⁸ DALMASES I ROS, op. cit, preliminars sense paginar. La *Censura* de Francisco de Ansaldo a la mateixa obra també fa referència a la biblioteca.

⁷²⁹ MONTI, Diego. *El ambicioso político infeliz*. En Barcelona : en la imprenta de Rafael Figuerò, 1699.

⁷³⁰ SERRA I POSTIUS, op. cit., p. 402.

⁷³¹ BEM, Tomás Caetano de. *Memorias historicas chronologicas da sagrada religião dos clerigos regulares em Portugal e suas conquistas na India Oriental. Tomo I*. Lisboa : na Regia Officina Typografica, 1792, p. 448.

⁷³² XAUPÍ, Josep. *Recherches historiques sur la noblesse des citoyens honorés de Perpignan et de Barcelona, connus sous le nom de citoyens nobles, pour servir de suite au Traité de la noblesse de la Roque*. A Paris : chez Nyon, 1763, p. 561.

apreciable, según parece por las reliquias que de ella quedan en casa de don Ramón Dalmases”⁷³³.

Si aquesta va jugar un paper important en la vida de l’Acadèmia dels Desconfiats, en ser el lloc en què es va fundar i on probablement es van celebrar sessions, i contenir una col·lecció que haurien freqüentat els seus acadèmics, també va ser una de les fonts principals de què s’hauria nodrit Dalmases per a la seva producció erudita i literària. Així ho afirma Xavier Baró quan diu que “no es pot pas dubtar de l’afany criticista de Dalmases, que cercà fins a l’extenuació documents i llibres que enriquessin la seva recerca”⁷³⁴, tot apuntant l’ambivalent posició del Dalmases historiador, entre la tradició sicientista i, precisament, el criticisme que portaria el nou segle. García Dini, per la seva banda, posa l’accent en l’obsessió del patrici barceloní per comprovar tota dada històrica a partir de les fonts⁷³⁵. Però qui més ens ajuda a valorar la funció de la biblioteca és Ricard Expósito i Amagat en el seu estudi sobre les desiderates del nostre personatge recollides al manuscrit miscel·lani amb signatura Ms. 618, conservat a la Biblioteca de Catalunya⁷³⁶. Després d’indicar la nòmina de col·laboradors amb què comptava Dalmases per aconseguir llibres -principalment a l’estranger- l’autor analitza les obres sol·licitades segons llurs matèries i acaba amb una reflexió sobre l’ús efectiu que va fer de la col·lecció, tot conclouent que “les compres als mercats europeus de l’imprès es convertien, en mans de Dalmases, en alguna cosa més que simple col·leccionisme o exhibició d’aparador”, i afirmant que de les citacions d’autoritats que apareixen a la seva *Dissertación histórica*, es desprèn que va utilitzar quaranta-tres llibres dels esmentats a les desiderates⁷³⁷.

Tant en la col·lecció de llibres aplegada per Dalmases com en la seva activitat erudita tingué un paper essencial qui va ser el seu bibliotecari: el prevere Joan Pau Colomer (ca. 1656-entre 1730 i 1737)⁷³⁸. Descubrim la seva mà als sumaris de continguts, els índexs,

---

⁷³³ VILLANUEVA, op. cit., p. 122.

⁷³⁴ BARÓ, Xavier. Entre la tradició i el criticisme: Pau Ignasi de Dalmases (1670-1718). *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [en premsa].

⁷³⁵ GARCÍA DINI, op. cit., p. 216-217.

⁷³⁶ BC Ms. 618. *Miscel·lània històrica*.

⁷³⁷ EXPÓSITO I AMAGAT, op. cit., p. 156.

⁷³⁸ Agraeixo a Maria Toldrà Sabaté les indicacions donades sobre aquest personatge, de qui es troben notícies a MIRALLES, Eulàlia i TOLDRÀ SABATÉ, Maria. La tradició manuscrita de l’obra de Francesc Tarafa. *Anuari de*

les rúbriques, els títols, la foliació i la diversitat de notes que acompanyen els volums miscel·lanis o reculls de fullets. Però també s'ha identificat com a copista de diversos volums manuscrits i fins d'una de les obres de Pau Ignasi Dalmases inèdites, concretament la *Disertación segunda por el edicto de César Augusto*⁷³⁹. És interessant constatar com també va participar en la còpia dels *Anales del principado de Cataluña*, fruit de la ja citada missió encomanada a Dalmases com a cronista oficial del Principat. Considerats perduts, Mireia Campabadal va descobrir-ne fa uns anys la primera part a l'arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona⁷⁴⁰. Al seu torn, el propi Colomer va cultivar l'erudició als inèdits *Llibre d'armoria de la noblesa de Catalunya* i *Loca sacrae Scripturae quae interpretari possunt de virgine Maria*⁷⁴¹.

Ultra a les funcions sistematitzadores, analítiques i de còpia dels fons manuscrits, miscel·lanis i de fullets atresorats a la biblioteca Dalmases, s'atribueix igualment a Colomer la redacció del catàleg manuscrit pel cognom de l'autor i obres anònimes de les edicions impreses que s'hi custodiaven⁷⁴².

La vinculació del prevere als Dalmases va continuar després de la mort de Pau Ignasi, fins al punt que el fill d'aquest últim, Ramon de Dalmases i de Vilana, va esdevenir el seu hereu⁷⁴³.

III.2.4. Del palau del carrer de Montcada als predicadors de Santa Caterina

La història de per què una porció de les edicions reunides per Pau Ignasi de Dalmases va passar al Convent de Santa Caterina s'inscriu en un prolongat context de lligams entre la seva família i els predicadors barcelonins, que hem fet palès en altres seccions d'aquesta tesi.

Senyala Pere Molas que l'amistat que l'unia a qui va ser lloctinent de Catalunya entre el 1690 i el 1693, Juan Carlos Alfonso Pérez de Guzmán y Fernández de Córdoba, duc de

---

filologia. Llengua i literatura catalanes. 1997, vol. 20, núm. 8, secció C, p. 55 i a MCEM 1018 [en línia]. [Consulta feta el 31 de desembre del 2018]. Disponible a: https://mcem.iec.cat/veure.asp?id_manuscrits=1155.

⁷³⁹ AHCB Ms. B-25.

⁷⁴⁰ CAMPABADAL, op. cit., 196-202.

⁷⁴¹ BC Ms. 512; BC Ms. 541.

⁷⁴² BC Ms. 677. *Catàleg dels impresos existents a la Biblioteca Dalmases*. Per a l'autoria del catàleg vegeu: MIRALLES i TOLDRÀ, op. cit., p. 55.

⁷⁴³ Així ho indicaria la nota manuscrita datada el 26 d'abril del 1737 que es troba al final del BC Ms. 677.

Medina Sidonia (1642-1715), va contribuir al seu alliberament durant l'episodi de la missió a Madrid⁷⁴⁴. Un personatge, el duc, que Ripoll va freqüentar intensament, si recordem el seu paper de confessor de la seva família i d'ell mateix⁷⁴⁵. La consideració d'aquest últim envers la comunitat de predicadors barcelonina havia de ser gran si va decidir obsequiar-la amb el tàlem amb què Felip V va entrar a Barcelona el 1701⁷⁴⁶. Un regal que anys més tard -al novembre del 1712, en un escenari completament diferent- la comunitat de religiosos no voldria emprar durant la visita de l'emperadriu Elisabet Cristina al convent: "S'ha d'advertir que no volguérem servir lo tàlem bo del convent per haver servit a l'entrada del duc d'Anjou a Barcelona i aixís, serví lo del Roser lo qual encomanà a 6 cavallers D. Pau Ignasi Dalmases obrer major"⁷⁴⁷.

Quant als Dalmases, quan ens hem referit a la relació de la comunitat de predicadors amb el patriciat de Barcelona hem vist la funció preeminent que complien tant Pau Ignasi com després el seu fill Ramon de Dalmases i de Vilana en qualitat d'obriers majors de la Confraria de Santa Caterina Verge i Màrtir. Respecte a aquest punt, són interessants les connexions que Xevi Camprubí ha posat de manifest entre Dalmases i el també obrer de la confraria i conegut impressor Rafael Figueró (1642-1726)⁷⁴⁸. El fill de Pau Ignasi, per la seva banda, va sufragar el 1725 la publicació de la relació de les festes i del sermó gratulatori per a l'elecció de fra Tomàs Ripoll a General de la família de sant Domènec⁷⁴⁹. I tocant a la biblioteca, no hem d'oblidar el substanciós patrocini de Pau Ignasi al setembre del 1700, després de la primera caiguda de la bòveda del refectori⁷⁵⁰. També és revelador descobrir que entre els exemplars de la *Dissertación histórica* amb què l'acadèmic va obsequiar els amics es compta una còpia a Santa Caterina⁷⁵¹.

---

⁷⁴⁴ MOLAS, op. cit.

⁷⁴⁵ Vegeu el capítol I.2.2. d'aquesta tesi.

⁷⁴⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 117.

⁷⁴⁷ CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 243. Episodi també recollit a: ALBAREDA, op. cit., p. 66.

⁷⁴⁸ CAMPRUBÍ, Xevi. La impremta catalana en temps de Pau Ignasi de Dalmases. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [en premsa].

⁷⁴⁹ *Breve y sucinta relacion de las sumptuosas fiestas que se hizieron en el convento de Santa Catalina, virgen martyr, de la sagrada orden de predicadores desta ciudad de Barcelona, por la eleccion que toda ella hizo en su capitulo general, celebrado en Bolonia, de maestro general de ella en el reverendissimo padre maestro Fr. Thomas Ripoll, catalan e hijo de habito deste su convento.* [Barcelona : por Juan Jolis..., 1725?].

⁷⁵⁰ Vegeu el capítol I.4.3. d'aquesta tesi.

⁷⁵¹ Es tracta de l'exemplar amb signatura C-216/3/22 del CRAI Reserva UB, l'enquadernació del qual es presenta idèntica a C-249/2/16 i C-216/3/24, on llegim a la coberta anterior l'ex-dono de Pau Ignasi de Dalmases a, respectivament, Joan de Gualbes i de Copons (1662-1714) i Agustí de Copons i de Copons (1675-1737).

Certament, Dalmases va esdevenir una figura amb un pes específic per al convent, atesa la rellevància que atorga el *Lumen Domus* a l'obtenció del títol de cronista oficial de Catalunya i a l'ambaixada a Anglaterra⁷⁵².

La reconstrucció de com es va dur a terme l'adquisició dels llibres i dels factors que hi van intervenir ha estat possible principalment gràcies a la troballa d'un document entre els gruixuts i bigarrats lligalls de la secció "Monacales" de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Ens referim a la còpia d'un requeriment notarial fet a instància del botiguer de teles Josep Dalmau i adreçat al prior i a la comunitat de predicadors barcelonins, amb la intenció d'impedir la compravenda⁷⁵³. Una transacció que posava punt i final a un conflicte que havia començat el 1701, quan Dalmau ven un censal a qui seria arquebisbe de Tarragona, Pere de Copons i de Copons (1675-1753), i presenta els avals de Pau Ignasi de Dalmases i un amic d'aquest, el conegut negociant i geògraf Josep Aparici (1654-1731). El censal, però, el va acabar cobrant Dalmases, que es va comprometre a pagar-ne les pensions, tot deslliurant Dalmau i Aparici de qualsevol obligació.

Això no obstant, Dalmases va morir sense pagar cap de les pensions, per la qual cosa Dalmau es va veure obligat a iniciar una causa a la Reial Audiència contra el seu pare, Pau Dalmases, i mort aquest, contra els seus descendents. Pretenia que Ramon Dalmases i Vilana (m. 1740), fill de Pau Ignasi, i per la mort d'aquest la seva vídua i fills, lluïssin el censal amb la biblioteca que havia pertangut a llur pare i cònjuge. En conèixer el botiguer la intenció del convent d'apoderar-se d'una part de la biblioteca, decideix impugnar l'acció. Davant d'això, la comunitat barcelonina esgrimia la feble justificació que no constava enlloc que Pau Ignasi de Dalmases hagués comprat la biblioteca amb els propis mitjans, i que a més la col·lecció, al capdavall, podria haver pertangut al seu pare però haver estat augmentada per ell.

Tanmateix, el motiu que va propiciar la compra neix d'un censal de 3.000 lliures de preu i 150 de pensió venut per Pau Ignasi i el seu pare als marmessors de Maria Famada i

---

⁷⁵² CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus III*, p. 152 i 251.

⁷⁵³ Una còpia del requeriment notarial de Josep Dalmau i de la resposta del convent a ACA. ORM. Monacales. Universidad. Legajo 83. El catàleg del Secret conventual, CRAI Reserva UB Ms. 1392, f. 56r, consigna l'entrada *Peticio de dret per a impedir la compra de la llibreria de Dalmases. Arca 1*, la signatura de la qual (A.VI.17) no coincideix amb la dels documents de l'ACA (Num. 7 i N° 36), que semblen procedir d'un volum factici.

Oms, vídua del notari públic Bernat Famada, el 12 de desembre del 1712⁷⁵⁴. El 22 de maig de l'any següent els mateixos marmessors funden una missa quotidiana al Convent de Santa Caterina, per a la qual assignen 1.790 lliures i 89 lliures de pensió de l'esmentat censal⁷⁵⁵. Entre el 1740 i el 1743 els descendents de Pau Ignasi decideixen alliberar-se de l'obligació de la pensió a canvi de la cessió als predicadors barcelonins d'una part de la biblioteca familiar, una porció que podem considerar valorada en les mencionades 1.790 lliures barcelonines⁷⁵⁶.

És plausible que el que va impulsar els Dalmases a desprendre's d'una part tan notable de llur biblioteca fos una situació de fragilitat financera que reclamava solucions urgents. Ara bé, desconeixem si la iniciativa va néixer al si de la pròpia família o bé si en van ser inspiradors els frares predicadors, per indicació de fra Tomàs Ripoll, o per voluntat d'algun dels seus fidels col·laboradors. Ens referim especialment a fra Josep Mercader, prior del cenobi entre els anys 1740 i 1746, figura rellevant en l'entorn del nostre dominic i membre de l'Acadèmia Literària, successora de la dels Desconfiats, on la família Dalmases continuava essent ben present⁷⁵⁷.

En qualsevol cas, el vell General devia també participar en l'afer. Així ens ho pot fer considerar l'assentament sobre el frare llec Domènec Dalmau que trobem al ja citat *Espèculo de rendas llibres*⁷⁵⁸. Fra Dalmau va estar al servei del General, a Roma, on va morir el 23 de gener del 1740⁷⁵⁹. Les 500 lliures destinades al seu vitalici -diu l'*Espèculo*- van acabar suplint precisament la part del censal lluit pels Dalmases amb la cessió de la biblioteca, una maniobra orquestrada tal vegada des de la cúria dominica per no perdre l'ocasió d'apoderar-se d'una part substancial de la cèlebre col·lecció barcelonina. Sigui

---

⁷⁵⁴ AHPB Pau Mitjans, vigesimum quartum manuale, 859/31, f. 818v-822v.

⁷⁵⁵ AHPB Pau Mitjans, vigesimum quintum manuale, 859/32, f. 356r-360r.

⁷⁵⁶ El 1740 mor Ramon de Dalmases i de Vilana, i el 23 de juny del 1743 mor el bibliotecari fra Jacint Turull, la mà de qui va escriure una nota de compra Ripoll a la pàgina 3 de les *Tabulae Frisicae lunae-solares quadruplices* de la col·lecció Dalmases de Santa Caterina: Catàleg Dalmases núm. 666; Catàleg Ripoll núm. 1317. D'altra banda, el 1744 és l'any de redacció del catàleg del Secret de la biblioteca conventual, en què s'inclouen documents relatius a l'adquisició de la col·lecció de Pau Ignasi de Dalmases i Ros: CRAI Reserva UB Ms. 1392. *Index*, f. 40r i 56r.

⁷⁵⁷ MOLAS, Pere; DURAN, Eulàlia; MASSOT, Josep (dirs.). *Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres*. Barcelona : Reial Acadèmia de Bones Lletres : Fundació Noguera, 2012, p. 256-257.

⁷⁵⁸ AHPDA. Llibre 33. *Llibre de las entradas*, f. 85r.

⁷⁵⁹ LÓPEZ RIBAO. *Religión...*, op. cit., p. 374.

com sigui, fra Tomàs Ripoll la va fer seva a través de la ja coneguda nota de compra que llegim a 495 edicions de les 633 conservades de Dalmases al CRAI Biblioteca de Reserva.

Hem de dir que tot i haver-se produït l'operació més de vint anys després de la mort de Pau Ignasi, partim de la hipòtesi que la pràctica totalitat dels llibres integrats a la col·lecció de Santa Caterina procedeix de la seva biblioteca. Diferents elements la recolzen. En primer lloc, la mateixa reclamació del botiguer Josep Dalmau, basada en l'adscripció plena de la propietat de la col·lecció al nostre Dalmases, i contestada pels religiosos dominics amb forçades i dèbils raons en sentit contrari. Un altre factor que cal tenir en compte és el fet que la immensa majoria de les edicions supervivents van ser publicades abans del 1718, any de la mort de Pau Ignasi.

D'altra banda, no podem establir dades precises que demostrin que el nucli principal de la biblioteca no va augmentar gaire en mans dels seus hereus fins que s'identifiquin tots els volums procedents de la família conservats a la Biblioteca de Catalunya. També hi ajudaria un acarament amb el catàleg manuscrit dels impresos, tot determinant, d'aquesta manera, si es va redactar integralment en vida de Pau Ignasi o bé si també inclou obres adquirides pels seus descendents en morir ell, tasques que es troben fora dels propòsits d'aquesta tesi. En qualsevol cas, recordem la valoració sobre la migrada condició de la biblioteca en mans dels hereus del nostre Dalmases, escrita per Villanueva i citada una mica més amunt. Per últim, amb la informació disponible actualment, Anna Gudayol considera que, en morir Pau Ignasi, "els ingressos a la biblioteca, si bé no s'estroncaren totalment, minvaren"⁷⁶⁰.

Un recompte del nombre de volums indicats a l'esquema topogràfic del catàleg manuscrit dels impresos de la biblioteca redactat per Colomer presenta un resultat de 2.662 volums⁷⁶¹. Santa Caterina va rebre 987 edicions en 1.335 volums, segons l'inventari de la compra⁷⁶². Al seu torn, els impresos adquirits per la Biblioteca de Catalunya el 1916 -entre els quals es troben obres publicades després del 1718 i per tant

---

⁷⁶⁰ GUDAYOL, op. cit.

⁷⁶¹ BC Ms. 677. *Catàleg*, f. 193-210. EXPÓSITO I AMAGAT, op. cit., p. 140, comptabilitza 4.760 volums a partir de la mateixa font.

⁷⁶² CRAI Reserva UB Ms. 1944-7, p. 1-31. *Llista*.

adquirides pels descendents de Pau Ignasi, a part de les que aquests podrien haver comprat anteriors a aquesta data- es repartien entre 753 edicions en 977 volums.

	edicions	volums	edicions supervivents	volums supervivents
BC Ms. 677 (1699?-1718?) ⁷⁶³	-	2.662	-	-
Convent de Santa Caterina (entre 1740 i 1744)	987	1.335	633 (incloses les portades soltes)	900 (incloses les portades soltes, xifra estimada)
BC (1916) ⁷⁶⁴	753	977	753	977

Taula 5: impresos procedents del palau Dalmases

La sort dels volums ingressats a la Biblioteca de Catalunya va ser sens dubte més favorable que la dels llibres de la col·lecció dominica, subjectes a les conseqüències de la desamortització: actualment es conserven 633 edicions a la Universitat de Barcelona. Ens hem referit amb més detall a com va afectar aquest procés la integritat de la col·lecció de Santa Caterina al capítol sobre la seva dispersió i destrucció, però com a curiositat, cal dir que al llarg de la identificació de les còpies supervivents al CRAI Biblioteca de Reserva hem deduït que els bibliotecaris responsables de la venda de duplicats durant els anys subsegüents a la supressió dels béns conventuals van privilegiar els exemplars pertanyents als carmelitans descalços de Sant Josep sobre els de Santa Caterina. En són un exemple la *Historia apologética del reyno de Navarra*, de García de Góngora y Torreblanca, les *Opera* de Ginés de Sepúlveda i la cèlebre *Civitates orbis terrarum* de Georg Braun, amb gravats de Frans Hogenberg⁷⁶⁵.

⁷⁶³ Els dos hipotètics extrems són l'any de creació de la llibreria i l'any en què Pau Ignasi de Dalmases va morir.

⁷⁶⁴ La col·lecció adquirida per la Biblioteca de Catalunya estava formada per "un conjunt de 753 llibres (entre els quals s'hi compten alguns importants reculls facticis de fullets) que fan un total de 977 volums i 69 fullets solts" (ALÒS-MONER, op. cit., p. 29). Cal admetre que el recompte practicat per Alòs-Moner distorsiona el quadre, atès que els conceptes d'edicions i volums físics són utilitzats de forma confusa. En el cas del fons descrit a l'inventari conservat al CRAI Reserva UB, són pocs els volums facticis recollits, així que no considerem significatiu el decalatge que afectaria el recompte.

⁷⁶⁵ CRAI Reserva UB C-212/1/2, XVII-L-2252 i CM-4167: còpies procedents del Convent de Sant Josep de Barcelona d'edicions presents a l'inventari Dalmases amb, respectivament, els números 838, 156 i 91.

Tanmateix, ha estat una fortuna que s'hagi conservat l'inventari dels llibres de Dalmases ingressats a la col·lecció conventual⁷⁶⁶. Es tracta d'un conjunt heterogeni de quaderns amb llistes de llibres. Ens hem basat en el primer d'aquests, amb el títol "Llista dels llibres que s'han notat de la llibreria de don Ramon Dalmases", on "de don Ramon Dalmases" va ser escrit posteriorment per una altra mà i està precedit per una zona perduda per efectes de la tinta ferrogàlica envoltada per les restes de la menció original, que va ser ratllada. Hem considerat que aquest document format per 31 pàgines numerades és el principal, on es descriurien les edicions adquirides pel convent, mentre que la resta de quaderns amb què es troba relligat en serien versions prèvies.

Pel que fa a la documentació que l'acompanya, tot i resultar fragmentària i ser difícil la interpretació plena de la funció que va jugar en l'operació de traspàs dels llibres, conté algunes notes que transcrivim i que ens ajuden a formular algunes hipòtesis sobre com es va dur a terme l'afer:

1. Els volums adquirits són fruit d'una tria prèvia efectuada pel convent: "Los llibres que ... no s'ha trobat que sian compresos *en la llibreta que lo convent tenia feta per nota dels llibres que volia*, són los següents". A aquest respecte, és important indicar que el catàleg manuscrit BC Ms. 677 mostra, al costat de cada entrada, ja un punt, ja un punt amb un signe igual a una t invertida. Després d'efectuar una comparació amb l'inventari, hem pogut advertir que els marcats amb aquest últim símbol són els que van ser traslladats al convent de predicadors. Així, és molt possible que l'elecció dels llibres, per part d'algun membre de la comunitat de predicadors -possiblement el pare bibliotecari- es fes còmodament a partir del catàleg escrit pel bibliotecari dels Dalmases, Joan Pau Colomer.

2. La transacció va ser dirigida i duta a terme per llibreters, que com feien habitualment quan gestionaven la venda de biblioteques particulars, s'haurien encarregat de dreçar-ne l'inventari i de taxar-ne les obres. Així es podria deduir dels següents apunts: "... se dexaren de rebre alguns llibres, perquè se creya que no estaven notats, y se dexaren

---

⁷⁶⁶ CRAI Reserva UB Ms. 1944-7. *Llista*. Pel número d'ordre cancel·lat que mostra a la part superior esquerra podem identificar-lo amb l'entrada que consigna el catàleg del Secret conventual, CRAI Reserva UB Ms. 1392, al foli 40r: *Lista de los [libros] de la libreria de Dalmases, que ha comprado el convento de santa Catha. Ibid. Num. 10.*

estar a son lloch, ahont fàcilment se trobaran, y d'altres *pot ser la causa lo aver-los escrit los llibreters ab diferent inscripció*". "Respecte dels altres llibres ... que no se troba ésser ja notats en l'altra llista, verdaderament sobran, i los dits ... podran avalorar-se i ser compresos en los que se notaran en l'altra revista que s'ha de fer".

3. S'hi troba una nota dels llibres recollits, distribuïts per formats, el recompte final de la qual s'apropa molt a la xifra del total de volums comptabilitzats a l'inventari Ms. 1944-7: 1.335, amb una diferència, així, de 40 llibres:

en fol. gran	159
en fol. ordin.	300
en quart gran	29
en 4 ordin.	505
en oct.	382
Total	1.375

Taula 6: formats dels llibres inventariats al Ms. 1944-7

III.2.5. Identificació de les còpies de Dalmases

La localització de les còpies (o fragments de còpies) pervingudes a Santa Caterina i procedents del palau Dalmases que han sobreviscut al CRAI Biblioteca de Reserva s'ha fet a partir de la transcripció de l'inventari de la venda, transcripció que constitueix l'Apèndix 3 d'aquest treball. És a bastament coneguda la dificultat que suposa identificar les edicions descrites en aquesta mena de documents, i el Ms. 1944-7, ple d'obstacles i paranys, no n'és una excepció: corrupció de l'autor i del títol -que es presenta en ocasions críptic fins a l'extrem- en forma d'errors de transcripció o de l'ús del castellà o del català en lloc de la llengua original, bé en algunes paraules, bé en la seva totalitat; autoria atribuïda a un agent secundari, com ara el comentarista o bé el traductor; autoria atribuïda a algun dels responsables de la producció del llibre: impressor, editor o llibreter; reunió en una única entrada de diverses obres; consignació de format erroni. Obstacles que no han impedit el reconeixement amb èxit de la majoria de les entrades de l'inventari, tret de vint, que han quedat sense identificar.

Un cop transcrit el document, i per a cada una de les entrades, vam procedir en primer lloc a la identificació de l'edició i a l'establiment de l'autor en forma normalitzada. En segon lloc, vam determinar la localització de la còpia (o les còpies, en cas d'obres en més d'un volum) explorant el Catàleg Ripoll. En cas de no existir-hi, vam consultar el catàleg en línia de la UB i, si calia, els fitxers manuals del fons del CRAI Biblioteca de Reserva. Acabada aquesta fase, vam emprendre l'examen dels prop de 900 exemplars supervivents. Cal dir que el nostre criteri va ser considerar que la tria prèvia a l'adquisició hauria evitat l'entrada de duplicats a la col·lecció conventual, per la qual cosa, tot i no trobar-hi marques de Dalmases, el fet de tenir-ne de Santa Caterina justificava la pertinença de l'exemplar. Igualment, hem d'assenyalar que algunes edicions no apareixen al Catàleg Ripoll, ja que els manca la nota de compra manuscrita que distingeix la Col·lecció Ripoll.

Aquesta tasca d'examen directe va resultar molt útil per determinar les característiques comunes -tot i no presentar-se sempre simultàniament- a les 585 edicions de la col·lecció Dalmases:

Marques de propietat explícites	187 edicions exhibeixen el cognom "Dalmases" a la portada, habitualment a mitja pàgina i a l'esquerra, mentre que molt esporàdicament, hi trobem el nom complet del seu propietari
Signatura topogràfica original	129 edicions la conserven als fulls de guarda anteriors. La seva forma: lletra majúscula llatina per a l'armari, un número romà per a la lleixa i una xifra aràbiga per al lloc que ocupava el volum a la lleixa. Gràcies a una sèrie de prospeccions al catàleg BC Ms. 677 vam concloure que es tractava del topogràfic original. No ens ha d'estranyar l'absència d'aquest element identificador en nombroses còpies ja que, com és ben sabut, la renovació de les enquadernacions amb la consegüent destrucció de les guardes produïdes al llarg del temps són operacions responsables de la pèrdua de testimonis valuosos per a la història dels exemplars
Enquadernació	217 edicions mostren un element distintiu a primer cop d'ull: el títol escrit al llom en una cal·ligrafia característica de finals del XVII, distingida per l'ús de lletra gòtica on les capitals semblen decorades amb reganyols. Tot i no poder-ho confirmar amb total seguretat, podria correspondre a la mà del bibliotecari de Pau Ignasi de Dalmases, Joan Pau Colomer. D'altra banda, aquest tret ve acompanyat per l'ús d'una senzilla relligadura muntada en

	pergamí, de vegades sobre cartó, que pot sorprendre en la biblioteca d'un personatge d'elevat rang i que ja va ser assenyalada com un tret unificador per Ramon d'Alòs-Moner ⁷⁶⁷ .

El registre i anàlisi de les marques de propietat a les còpies de Dalmases propicien una mirada oberta a la formació i origen de la biblioteca, a l'ús que se'n va fer, als gustos del seu propietari. Així, tenir-les a les mans ha facilitat el descobriment de traces de posseïdors anteriors al propi Dalmases, entre qui podem citar el cèlebre erudit i col·leccionista Emery Bigot (1626-1689)⁷⁶⁸, l'acadèmic desconfiat Llorenç Barutell i d'Erill (1670-1704)⁷⁶⁹ i fins el ja mencionat Josep Aparici⁷⁷⁰. No només això, sinó que als preliminars d'alguns exemplars Dalmases va deixar-hi notes de la seva mà. És el cas de les qualitats que ha de tenir el príncep que trobem escrites a la còpia de *Il Perfetto ministro*, de Flavio De Flisco⁷⁷¹. O bé la poesia en castellà que llegim a les guardes del *Beroso de Babilonia en Chaldea*, de Pellicer de Ossau y Tovar⁷⁷² i els apunts sobre terratrèmols de *Los estragos del temblor*, d'Uberte y Balaguer⁷⁷³.

Pel que fa a la col·lecció de Santa Caterina, l'arribada de llibres del palau del carrer de Montcada va incrementar brusquement el seu ritme de creixement, que ja devia ser notable, i hi va introduir un grup de títols molt caracteritzat temàticament i cronològicament, com comprovarem a l'exploració estadística de les dades de l'inventari CRAI Reserva UB Ms. 1944-7.

Per concloure, l'afer de la biblioteca del patrici barceloní il·lustra una vegada més l'estreta relació del convent barceloní amb els estaments elevats de la ciutat, així com el cercle d'amistats comunes que reforçava aquests lligams.

---

⁷⁶⁷ ALÒS-MONER, op. cit., p. 29.

⁷⁶⁸ Catàleg Dalmases núm. 696; Catàleg Ripoll núm. 325.

⁷⁶⁹ Catàleg Dalmases núm. 475.

⁷⁷⁰ Catàleg Dalmases núm. 132 i 133; Catàleg Ripoll núm. 1163 i 1162.

⁷⁷¹ Catàleg Dalmases núm. 232; Catàleg Ripoll núm. 551.

⁷⁷² Catàleg Dalmases núm. 281; Catàleg Ripoll núm. 1461.

⁷⁷³ Catàleg Dalmases núm. 224; Catàleg Ripoll núm. 1902.

III.2. (1) - Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Sala Dalmases

III.2. (2) - Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Sala Dalmases, detalls de les llibreries on es desava la col·lecció de Pau Ignasi de Dalmases, al palau del carrer Montcada.

46	Mills - Lon 2 lib. de Bordeno Comitis	1.28	Curmont - Quatuor menses - 1.1
47	Encopularia de vers del 55 1689	1.29	Le meme - 1.2
48	Ulloa - Su obra	1.30	Le meme - 1.3
49	Ptolemy - De i Planetis	31	Le meme - 1.4
50	~~Chap. y fentada de unya pinta~~	1.32	Dellius de la Holanda
50	~~haptu - mastro de scripencia romana num. roman~~	33	Boucher - Historie Generale
51	~~causant opora a bimet~~	1.34	Boudon - Reflexions sur luy - 1.1
52	~~pari pan thia de lica otoy - per oleum~~	35	Le meme - 1.2
53	~~epitome - exp. plucion de unoy menses de ora de Corp~~	36	Bouvet - Remarques et Anquetou de Cambrai
54	~~ballon numimara Imperatorum~~	37	Tableau de l'ambou de Manisge +
55	~~ey dem~~	1.38	Corbet - terrament polingue - 1.1
56	~~Baphom - Testum unum Blandi~~	39	Curque -
57	~~ponio - scriptura - opy p. l. i. i. i. m.~~	40	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
58	~~Sebasen - Cantu maguy - Historiaru~~	41	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
59	~~fact - romany de la, lra a 8° de la guantima~~	42	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
60	~~Leucclausy - annal - Ultramarum~~	43	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
61	~~epitome - historia infra cerica~~	44	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
62	~~tracly - fundator delq muniter en andalya~~	45	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
63	~~epitome de ditione~~	46	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
64	~~epitome de ditione~~	47	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
65	~~epitome de ditione~~	48	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
66	~~epitome de ditione~~	49	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
67	~~epitome de ditione~~	50	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
68	~~epitome de ditione~~	51	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
69	~~epitome de ditione~~	52	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
70	~~epitome de ditione~~	53	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
71	~~epitome de ditione~~	54	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
72	~~epitome de ditione~~	55	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
73	~~epitome de ditione~~	56	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
74	~~epitome de ditione~~	57	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
75	~~epitome de ditione~~	58	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
76	~~epitome de ditione~~	59	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
77	~~epitome de ditione~~	60	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
78	~~epitome de ditione~~	61	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
79	~~epitome de ditione~~	62	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
80	~~epitome de ditione~~	63	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
81	~~epitome de ditione~~	64	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
82	~~epitome de ditione~~	65	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
83	~~epitome de ditione~~	66	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
84	~~epitome de ditione~~	67	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
85	~~epitome de ditione~~	68	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
86	~~epitome de ditione~~	69	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
87	~~epitome de ditione~~	70	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
88	~~epitome de ditione~~	71	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
89	~~epitome de ditione~~	72	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
90	~~epitome de ditione~~	73	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
91	~~epitome de ditione~~	74	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
92	~~epitome de ditione~~	75	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
93	~~epitome de ditione~~	76	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
94	~~epitome de ditione~~	77	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
95	~~epitome de ditione~~	78	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
96	~~epitome de ditione~~	79	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
97	~~epitome de ditione~~	80	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
98	~~epitome de ditione~~	81	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
99	~~epitome de ditione~~	82	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
100	~~epitome de ditione~~	83	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
101	~~epitome de ditione~~	84	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
102	~~epitome de ditione~~	85	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
103	~~epitome de ditione~~	86	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
104	~~epitome de ditione~~	87	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
105	~~epitome de ditione~~	88	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
106	~~epitome de ditione~~	89	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
107	~~epitome de ditione~~	90	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
108	~~epitome de ditione~~	91	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
109	~~epitome de ditione~~	92	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
110	~~epitome de ditione~~	93	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
111	~~epitome de ditione~~	94	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
112	~~epitome de ditione~~	95	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
113	~~epitome de ditione~~	96	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
114	~~epitome de ditione~~	97	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
115	~~epitome de ditione~~	98	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
116	~~epitome de ditione~~	99	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
117	~~epitome de ditione~~	100	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
118	~~epitome de ditione~~	101	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
119	~~epitome de ditione~~	102	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
120	~~epitome de ditione~~	103	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
121	~~epitome de ditione~~	104	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
122	~~epitome de ditione~~	105	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
123	~~epitome de ditione~~	106	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
124	~~epitome de ditione~~	107	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
125	~~epitome de ditione~~	108	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
126	~~epitome de ditione~~	109	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
127	~~epitome de ditione~~	110	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
128	~~epitome de ditione~~	111	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
129	~~epitome de ditione~~	112	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
130	~~epitome de ditione~~	113	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
131	~~epitome de ditione~~	114	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
132	~~epitome de ditione~~	115	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
133	~~epitome de ditione~~	116	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
134	~~epitome de ditione~~	117	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
135	~~epitome de ditione~~	118	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
136	~~epitome de ditione~~	119	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
137	~~epitome de ditione~~	120	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
138	~~epitome de ditione~~	121	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
139	~~epitome de ditione~~	122	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
140	~~epitome de ditione~~	123	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
141	~~epitome de ditione~~	124	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
142	~~epitome de ditione~~	125	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
143	~~epitome de ditione~~	126	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
144	~~epitome de ditione~~	127	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
145	~~epitome de ditione~~	128	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
146	~~epitome de ditione~~	129	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
147	~~epitome de ditione~~	130	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
148	~~epitome de ditione~~	131	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
149	~~epitome de ditione~~	132	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
150	~~epitome de ditione~~	133	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
151	~~epitome de ditione~~	134	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
152	~~epitome de ditione~~	135	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
153	~~epitome de ditione~~	136	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
154	~~epitome de ditione~~	137	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
155	~~epitome de ditione~~	138	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
156	~~epitome de ditione~~	139	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
157	~~epitome de ditione~~	140	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
158	~~epitome de ditione~~	141	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
159	~~epitome de ditione~~	142	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
160	~~epitome de ditione~~	143	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
161	~~epitome de ditione~~	144	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
162	~~epitome de ditione~~	145	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
163	~~epitome de ditione~~	146	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
164	~~epitome de ditione~~	147	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
165	~~epitome de ditione~~	148	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
166	~~epitome de ditione~~	149	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
167	~~epitome de ditione~~	150	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
168	~~epitome de ditione~~	151	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
169	~~epitome de ditione~~	152	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
170	~~epitome de ditione~~	153	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
171	~~epitome de ditione~~	154	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
172	~~epitome de ditione~~	155	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
173	~~epitome de ditione~~	156	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
174	~~epitome de ditione~~	157	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
175	~~epitome de ditione~~	158	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
176	~~epitome de ditione~~	159	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
177	~~epitome de ditione~~	160	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
178	~~epitome de ditione~~	161	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
179	~~epitome de ditione~~	162	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
180	~~epitome de ditione~~	163	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
181	~~epitome de ditione~~	164	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
182	~~epitome de ditione~~	165	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
183	~~epitome de ditione~~	166	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
184	~~epitome de ditione~~	167	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
185	~~epitome de ditione~~	168	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
186	~~epitome de ditione~~	169	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
187	~~epitome de ditione~~	170	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
188	~~epitome de ditione~~	171	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
189	~~epitome de ditione~~	172	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
190	~~epitome de ditione~~	173	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
191	~~epitome de ditione~~	174	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
192	~~epitome de ditione~~	175	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
193	~~epitome de ditione~~	176	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
194	~~epitome de ditione~~	177	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
195	~~epitome de ditione~~	178	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
196	~~epitome de ditione~~	179	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
197	~~epitome de ditione~~	180	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
198	~~epitome de ditione~~	181	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
199	~~epitome de ditione~~	182	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~
200	~~epitome de ditione~~	183	~~Carala - Traite de lra Culata Barcelon~~

III.2. (3) - Biblioteca de Catalunya Ms. 677. Catàleg dels impresos existents a la Biblioteca Dalmasas, f. 197v. S'hi observa el senyal d'una t invertida als llibres adquirits per Santa Caterina

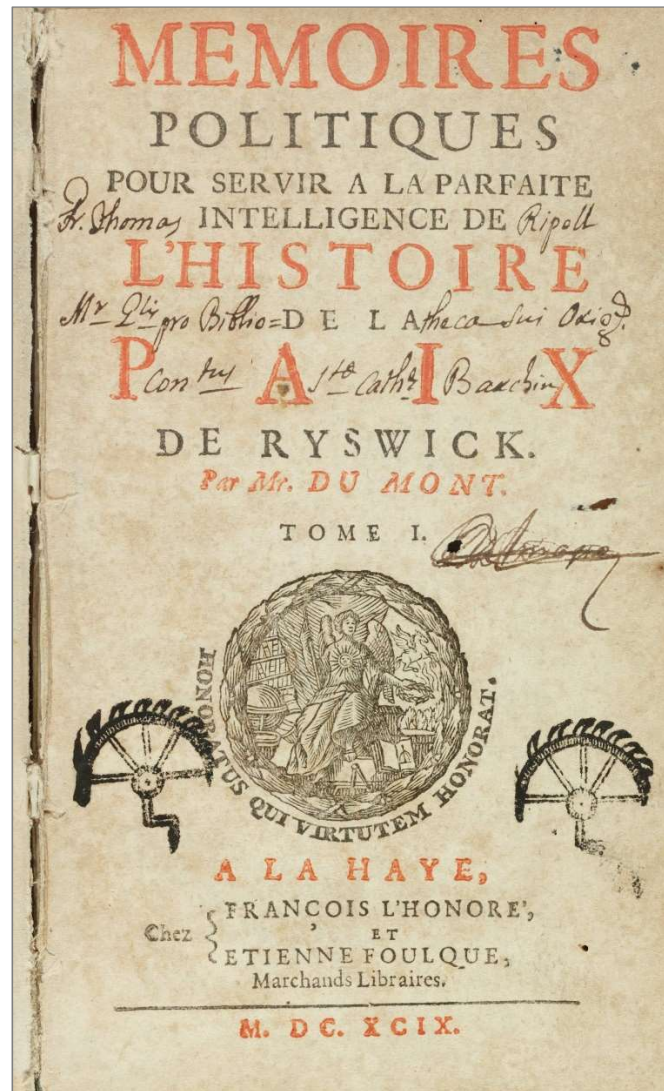

III.2. (4) - Nota de compra Ripoll i exlibris manuscrit cancel·lat de Pau Ignasi de Dalmases i Ros a la portada de: CORNEJO, Pedro. *Origen de la ciuil disension de Flandes*. En Turin : en casa de los herederos de el Bebilagua, 1580. - CRAI Reserva UB B-28/6/18

Catàleg Ripoll núm. 503

III.2. (5) - Nota de compra Ripoll i exlibris manuscrit cancel·lat (Dalmases) a la portada de CRAI Reserva UB C-207/7/22
Catàleg Ripoll núm. 616

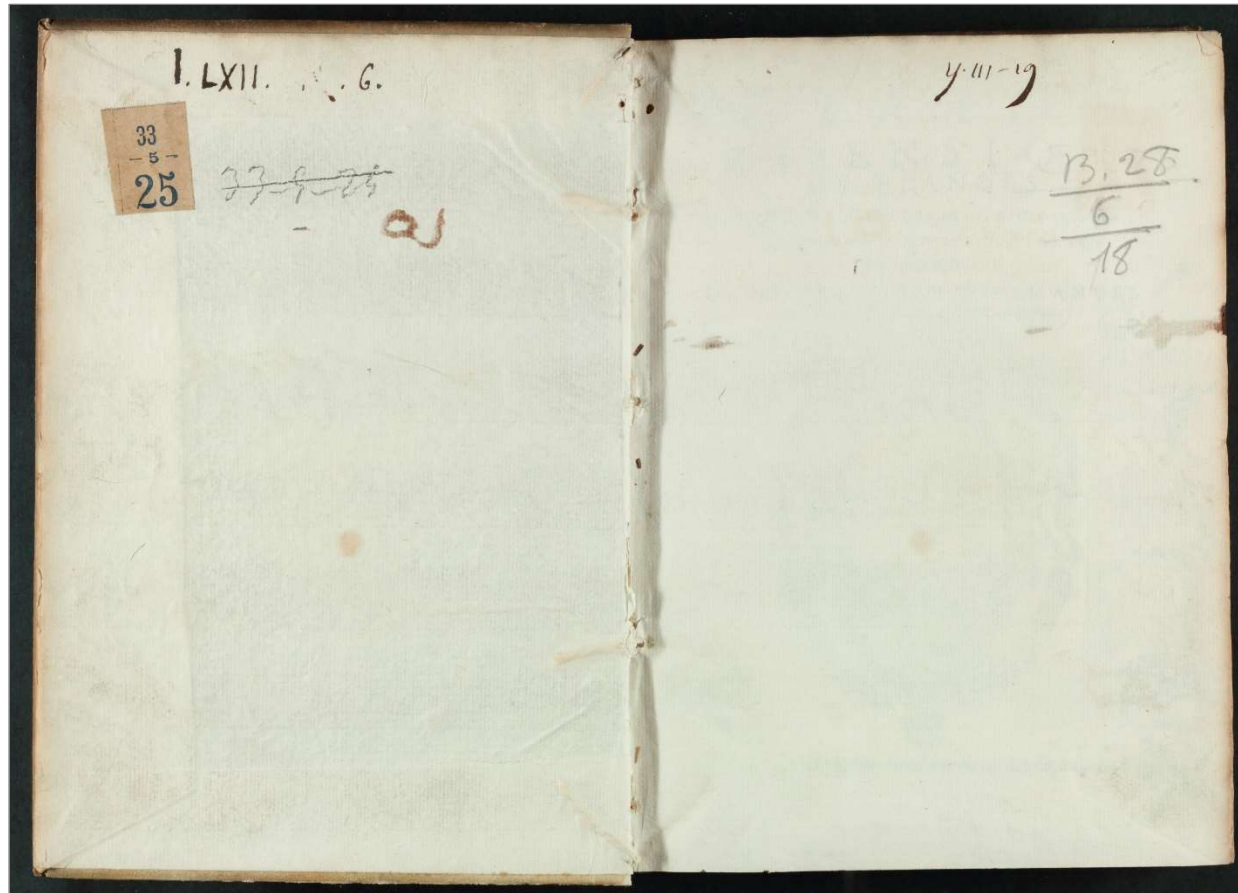

III.2. (6) - Mapamundi acolorit a la p. 3 de MERCATOR, Gerhard. *Atlas minor*. Amsterodami : ex officina Ioannis Ianssonii, 1634. - CRAI Reserva UB C-240/5/11- Catàleg Ripoll núm. 1274

III.2. (7) - Signatures topogràfiques de la biblioteca de Santa Caterina (I-LXII-6) i de la biblioteca Dalmases (y-III-19) a, respectivament, la contraguada i la guarda anterior de: Cornejo, Pedro. *Origen de la civil disension de Flandes*. En Turin : en casa de los herederos de el Bebilaqua, 1580. CRAI Reserva UB B-28/6/18. - Catàleg Ripoll núm. 503

III.2. (8)

Títol característic de la biblioteca Dalmases al llom de: Cornejo, Pedro. *Origen de la ciuil disension de Flandes*. En Turin : en casa de los herederos de el Bebilaqua, 1580. CRAI Reserva UB B-28/6/18

Catàleg Ripoll núm. 503

IV. Conclusions

IV. Conclusions

Comencem amb una afirmació que condensa els fruits aportats per aquesta tesi: el coneixement assolit dels aspectes essencials de la col·lecció del Convent de Santa Caterina de Barcelona –un dels cenobis més importants de la ciutat- en un moment especialment decisiu de la seva història, ha posat de manifest un ric univers bibliotecari, fins ara poc conegut. Aquesta constatació revela els límits de la migrada informació que ens ha arribat del seu passat, esbiaixada per la ploma dels clàssics Barraquer i Villanueva, i símptoma de la insuficiència d'una aproximació que és, sobretot, encomiàstica.

L'altra qüestió clau concerneix, precisament, com hem abordat la investigació de la col·lecció cateriniana, per reivindicar una manera de procedir assentada sòlidament sobre els principis de l'estratificació, de la materialitat i de la combinació de fonts primàries.

El fet que ens hàgim decantat per investigar-ne una època -o, si volem, un estrat- força acotada, i d'haver-hi relacionat, a través del Catàleg Ripoll, un conjunt de llibres, ens ha situat en una posició òptima per poder-la treballar amb profunditat. La perspectiva d'un estudi diacrònic de la col·lecció, des dels orígens fins a la seva destrucció, al segle XIX, articulada segons les premisses del present treball, es presenta com una empresa de grans proporcions, que tal vegada seria possible en un àmbit col·laboratiu. Efectivament, les notícies que ens n'han arribat de l'etapa anterior a fra Ripoll així ho demostren, de manera que únicament l'anàlisi de l'època medieval -on pràcticament tot resta per fer-hauria requerit un temps i esforços superiors als invertits en aquesta tesi.

Recuperant ara els principis que han guiat el nostre treball, podem afirmar que la materialitat no ens ha abandonat en cap moment, i ha esdevingut el filtre a través del qual hem procedit a la reconstrucció de cada una de les facetes de la col·lecció. Hem de reconèixer que el desig de representar-les tal com eren durant el període estudiat ha arribat a esdevenir una mena d'obsessió.

En aquest sentit, la tasca estel·lar ha estat l'examen directe dels exemplars, que ha possibilitat el descobriment d'un ampli ventall d'aspectes que altrament haurien romàs ocults. Els llibres ens han parlat, per revelar-nos notícies com ara a qui van pertànyer, quan van ingressar a la col·lecció, o quin bibliotecari els va processar o censurar. Cal

admetre que per a qui escriu aquestes línies, el fet de treballar al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB ha simplificat enormement l'accés als documents; però deixant de banda facilitats o dificultats, l'experiència ens ha ensenyat que a l'hora d'emprendre l'estudi d'allò que queda d'una biblioteca històrica, és indefugible recórrer a aquesta pràctica per obtenir resultats substancials.

Un factor important ha estat la interpretació correcta dels senyals que porta el llibre, més enllà de marques de propietat i de lectura especialment diàfanes. Si sovint l'èxit ens ha acompanyat, quan hem estat capaços de detectar indicis recurrents i donar-ne una explicació, en ocasions no ha estat possible aclarir-los, i han acabat essent elements misteriosos en la història dels exemplars.

Pel que fa a les fonts, en general, la varietat que se n'ha consultat ha resultat molt fructífera i, com ja apuntàvem a les consideracions metodològiques, essencial per cobrir la mancança de documents fonamentals. A aquest respecte, el CRAI Biblioteca de Reserva de la UB s'ha definit com un dipòsit documental de gran rellevància.

En primer lloc, la lectura seqüencial de les cròniques conventuals ha estat una de les bases del treball. Cal esmentar el suggestiu descobriment de l'existència de dues versions no sempre coincidents dels fets narrats: l'original dels *Proto-Lumen Domus* i l'oficial representada pel *Lumen Domus*. Tot i no ser particularment riques en informació sobre la biblioteca, al valor de pura dada de les notícies aportades s'ha unit l'ús d'un llenguatge relatiu als llibres, d'ús corrent al cenobi dominic, que ha afavorit la comprensió de la col·lecció en un moment determinat de la seva història.

Els textos normatius de l'Orde de Sant Domènec -constitucions, actes dels capítols generals i provincials-, per la seva banda, també hi han tingut una presència central. L'lectura ha requerit una bona dosi de paciència i d'esforç, que ha estat premiada per la descoberta de disposicions que van repercutir directament en la col·lecció conventual. Ens referim, particularment, a fins a quin punt les biblioteques dels frares predicadors van ser protagonistes d'una etapa d'efervescència historiogràfica i de consolidació de la identitat dominica, i a la tradició d'obertura als seglars que les caracteritzava.

Pel que fa a la documentació generada pel convent que ha sobreviscut i que es conserva, majoritàriament, a l'Archivo Histórico Provincia Dominica de Aragón (València), ens ha

apropat a la realitat de la comunitat de predicadors barcelonins: els consells conventuals, els llibres de comptabilitat, els de les professions i dels òbits, són transmissors d'esdeveniments i presències de pes en la investigació. Al seu torn, la informació obtinguda dels *Regesta epistolarum* i *Regesta actorum* corresponents a l'etapa romana del General català i conservats a l'Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, situen fra Ripoll dirigint amb mà ferma les regnes del mecenatge des de la cúria dels predicadors, a l'altra ciutat protagonista de l'afer. Gràcies a la còpia d'algunes cartes enviades per ell a Santa Caterina, hem pogut valorar l'elevat grau de control sobre la col·lecció, tant pel que fa als títols adquirits com a l'administració de les rendes que hi eren destinades.

En alguns centres, el nombre de fonts que ens han interessat ha estat baix, però amb una gran transcendència per a la investigació. Ens referim especialment als Acords de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, que han determinat la data d'obertura oficial de la col·lecció al públic, el 1736; i a la còpia del requeriment notarial que documenta l'adquisició d'una porció important de la biblioteca de Pau Ignasi de Dalmases i Ros per part del nostre convent.

En el cas de la Biblioteca Casanatense i de l'Archivio Segreto Vaticano, hem consultat documents tangencials o paral·lels a l'experiència treballada, però que n'han pogut definir els perfils, amb el benentès que hem situat els resultats en el terreny de la hipòtesi. És així com els ressorts del mecenatge han adquirit un sabor definitivament dominic, curial i romà, sense distincions, i hem pogut dibuixar el recorregut dels llibres fins al port barceloní, la participació d'alguns predicadors al servei del General, la rellevància de la producció dels llibres oficials de l'orde i la contribució dels bibliotecaris de la Casanatense.

Si les fonts són variades i complexes, també ho és la vida d'una biblioteca conventual, en nombroses ocasions dotada d'un llarguíssim recorregut en el temps. El nostre treball sobre la de Santa Caterina ha subratllat el dinamisme d'unes col·leccions que, al llarg dels segles, han hagut d'adaptar-se, per iniciativa pròpia, als nous temps, tot canviant llur morfologia –per exemple, desfent-se dels manuscrits considerats inútils-. Però també poden haver adquirit un caràcter nou que tal vegada els ha arribat de l'exterior, com és el cas dels llegats i les donacions, o bé, en el nostre cas, de l'adquisició d'una

porció substancial de la biblioteca Dalmases. Altrament, llur idiosincràsia s'ha vist subjecta a circumstàncies majors -guerres, revoltes socials, fenòmens naturals-, al fil del temps que els va tocar viure; i finalment, la seva fortuna sovint es troba lligada a la intervenció d'un individu poderós que les va beneficiar. Així ho demostra la variada nòmina de personatges d'alt rang -sobretot eclesiàstics- que durant el set-cents van dedicar-se a afavorir biblioteques religioses al nostre territori.

Com apuntàvem al principi d'aquestes conclusions, creiem que en general els objectius del treball s'han assolit. Si hem de parlar de febleses, en el punt (1b) alguns aspectes del mecenatge s'han pogut definir només a través de fonts paral·leles o indirectes, i pel que fa a la missió de pública de la ciutat -dins del punt (2c)- es tracta d'un assumpte complex en què cal aprofundir ulteriorment. Creiem, en canvi, que s'han acomplert amb èxit la resta de fites. Ens referim tant a l'establiment del context de l'empresa (1a), com a l'estudi dels catàlegs manuscrits (2a), a la identificació, descripció i anàlisi de la Col·lecció Ripoll (2b) i a la il·lustració de diverses i importants facetes de la biblioteca cateriniana (2c).

Així, és cert que resten en part indeterminats els mecanismes i els agents que van intervenir en el mecenatge exercit per fra Ripoll. Tanmateix, la posició a la cúria dels predicadors, la proximitat a la Biblioteca Casanatense, les marques de propietaris anteriors exhibides en els exemplars supervivents i la presència recurrent de determinades personalitats han esdevingut testimonis indirectes que han ajudat a dibuixar els contorns de l'empresa. Una acció duta a terme entre Roma i Barcelona, en la qual els fidels col·laboradors amb què el dominic català va poder comptar, i les operacions econòmiques que va orquestrar en són pilars essencials. A la vegada, mostren el tarannà pragmàtic i determinat del religiós català, de què és viva mostra la mateixa singularitat del mecenatge, posat en marxa davant d'una situació d'extrema necessitat i actuat amb constància durant prop de cinquanta anys, amb el propòsit de rehabilitar la fama i l'influx del seu convent d'origen. Efectivament, aquest va ser l'impuls principal del dominic: l'erecció d'una biblioteca rica i prestigiosa, oberta al públic estudiós tant barceloní com forà, i capaç de fer oblidar les recents ferides físiques ocasionades per les guerres, i morals derivades d'unes circumstàncies que havien negat

als predicadors el paper central tradicionalment jugat en la ciutat, particularment en l'ensenyament superior.

La col·lecció de Santa Caterina, situada en l'ampli context de les col·leccions libràries de l'època, tant per espai, com per continguts i gestió, es defineix com una clàssica biblioteca barroca. Altrament, floreix en un moment, com no ens hem cansat de dir, molt atractiu, d'afirmació de la biblioteconomia moderna, però també d'ocàs de l'univers de la contrareforma; de manifestació de les primeres albors de la Il·lustració, però de preludi del declivi de les pròpies col·leccions conventuals. En definitiva, s'inscriu plenament en el seu temps i participa del moviment d'idees que sobre les biblioteques van circular a Europa entre els segles XVII i XVIII.

En aquest context de col·leccions articulades, els bibliotecaris emergeixen com a figures carregades d'atribucions. Particularment, el bibliotecari conventual, fra Pere Màrtir Anglès, i el dels Dalmases, Joan Pau Colomer. Si aquest últim ja ha estat estudiat per Maria Toldrà, se sabia poc, de l'activitat del primer a la col·lecció barcelonina. Tot i llurs diferències, una forta inclinació envers l'erudició i l'estudi els uneix, i es dibuixen com dos personatges destacats en l'escenari bibliotecari català del set-cents. Ha estat molt interessant descobrir-ne pràctiques compartides, en especial la seva funció de creadors de recursos biobibliogràfics i analítics en els propis llibres.

Un dels elements de la biblioteca que més espai té en el nostre treball són els seus catàlegs manuscrits, pertanyents a l'època de fra Ripoll, de què s'han valorat un seguit de factors, sota una perspectiva material, bibliogràfica i semàntica. A diferència d'altres que van ser redactats en moments de major estabilitat i que es mostren plans pel que fa a la història de la col·lecció, els que hem analitzat són fills d'un moment de quasi naixement i expansió de la biblioteca, com reflecteixen meridianament les seves pàgines. En són tres, els que hem jutjat més interessants: el catàleg semàntic (Ms. 768), el catàleg del Secret (Ms. 1392) i el catàleg de les miscel·lànies (Ms. 1173). L'examen del semàntic s'ha revelat una tasca imperativa per poder copsar un factor essencial en una col·lecció librària a l'època moderna: quina era la classificació del saber adoptada. Una opció important, que manifesta el pes de la tradició de l'Orde de Sant Domènec, i que té una correspondència en l'ordenació topogràfica del fons. La seva anàlisi detallada ha

pogut evidenciar aquesta identificació entre continguts i col·locació física dels llibres en una reconstrucció hipotètica de la sala principal de la biblioteca.

El catàleg del Secret, al seu torn, és un interessantíssim mirall de l'univers dominic, que ens ha conduït a aprofundir en el món dels llibres i de les biblioteques dels frares predicadors, prenyat de coordenades que no poden ser obviades en un treball com el nostre. També ens ha ajudat a entendre fins a quin punt els cenobis dominics es trobaven fermament arrelats al territori i a les seves institucions; en el cas de Santa Caterina, al Principat. Finalment, i sense que aquest últim aspecte sigui en absolut el més important, tot i la curiositat que desvetlla, el Secret ens parla de llibres prohibits.

Els llibres prohibits i els llibres expurgats a la biblioteca es repartien entre, precisament, el Secret i la biblioteca comuna, en una situació de certa laxitud. Aquest treball ha pogut establir els mecanismes de censura actuats a la col·lecció conventual, al capdavant dels quals se situa el seu agent principal, el bibliotecari fra Pere Màrtir Anglès, investit de la funció de censor per comissió de la Santa Inquisició.

Si tornem als catàlegs, el de les miscel·lànies, tot i la seva aparent modèstia, és decididament significatiu. S'ha escrit poc, sobre la reunió en gruixuts volums d'obres d'escassa entitat física -ja siguin impreses o manuscrites- duta a terme per les biblioteques al segle XVIII, tot i ser una pràctica que va gaudir d'una extraordinària fortuna en la biblioteconomia en època moderna. No només això, sinó que ha permès la conservació d'obres que altrament s'haurien perdut, atesa la seva fràgil condició física. Manifesta, a més, una específica sistematització dels continguts, mirall d'una concepció conventual molt determinada.

L'anàlisi dels catàlegs de Santa Caterina dona fe d'una època de continuïtat i de canvi. Mentre que determinades pràctiques es trobaven força definides, com la correspondència de base entre disposició física i continguts, altres manifestaven l'assumpció de diverses solucions, en un moment caracteritzat per l'experimentació. A tall d'exemple, podem referir-nos a l'ús vacil·lant dels recursos analítics i de referència.

La redacció de catàlegs va esdevenir sense cap dubte una tasca apressant, atesa la gran quantitat de llibres que s'havia reunit al cenobi barceloní, proporcionats per fra Ripoll. Però, fins a quin punt la tria realitzada pel General català o feta a instàncies seves

satisfieia les expectatives dels frares de Santa Caterina i dels lectors forans -religiosos i seglars- que la freqüentaven? Aquesta és, sens dubte, una parcel·la que hauria requerit una atenció més fonda. Si aproximar-nos a les característiques d'una gran biblioteca desapareguda durant les supressions del vuit-cents és possible, fer-ho al públic que la utilitzava, a com es produïa el gaudi de la lectura, és molt més complex.

En efecte, cal admetre que no hem comptat entre els objectius d'aquesta tesi l'anàlisi profunda de l'apropiació dels llibres que es produïa entre els dominics barcelonins, però hi hem pogut detectar actituds institucionals i personals al voltant de la possessió *ad usum* ben diafanes sobre el valor de la lectura. Al seu torn, sense haver assolit resultats amplis i definitius, hem pogut confirmar que la biblioteca del Convent de Santa Caterina es va consolidar com una de les públiques de la ciutat, i que entre aquestes era considerada la millor. Respecte a la tipologia de lectors estranys al cenobi que hi acudia, els escassos testimonis i la mateixa composició temàtica de la Col·lecció Ripoll ens parlen, com no podia ser d'una altra manera, d'un reduït grup d'estudiosos i erudits, així com de professionals com metges i juristes. Altrament, la col·lecció era etapa obligada dels viatgers interessats en conèixer les institucions culturals barcelonines.

Una biblioteca, doncs, que complia un paper important en qualitat de pública de la ciutat, però que al capdavant privilegiava la seva dimensió de servei a la comunitat de frares predicadors, i de resposta als pilars teòrics i al carisma de l'Orde de Sant Domènec, com ho demostra el pes que hi assumeixen determinats continguts. Aquest és un aspecte que hem pogut determinar gràcies al Catàleg Ripoll, del qual és necessari destacar la rellevància. Efectivament, la informació bibliogràfica que conté és valuosa i exacta, ja que se circumscriu a l'època d'activitat del dominic i representa fidelment les seves opcions per a la col·lecció, manifestades en dades de producció completes -en especial el lloc i la data- i en el contingut dels llibres, expressat en l'índex per matèries. Opcions marcades pel conservadurisme i caracteritzades per la moderada actualitat dels títols, la fidelitat a la tradició dominica, la defensa de l'ortodòxia catòlica i una discreta apertura a un ventall de ciències. Tot això, exhibint un caràcter decididament italià, i un interès nul envers la provisió de manuscrits.

Tanmateix, als volums que arribaven de manera sostinguda al convent es van unir, tot d'una, els provinents de la cèlebre biblioteca de Pau Ignasi de Dalmases i Ros. Igualment

dipositats al CRAI Biblioteca de Reserva de la UB, no se'n sabia pràcticament res, però en un moment determinat de la investigació van adquirir una gran transcendència. La identificació de gairebé totes les edicions i dels exemplars supervivents (respectivament 633 i prop de 900) ha tret a la llum una nodrida col·lecció amb un perfil molt propi i que, a nivell qualitatiu, compta amb obres que no sovintejaven a les biblioteques conventuals, com ho demostra el fet que nombroses de les seves còpies són úniques en el conjunt del fons de Reserva.

Si parlem de supervivència també hem de referir-nos a tot allò que manca de la biblioteca dels dominics barcelonins. Aquest treball ha pogut calibrar l'abast de la pèrdua, tant pel que fa al fons en el seu conjunt com respecte a determinades de les seves parcel·les, i el resultat certament colpeix, ja que hem calculat que prop de la meitat es va destruir, dispersar o, en qualsevol cas alienar entre principis del vuit-cents i la tercera dècada del segle XX.

Abans d'acabar, ens agradaria que la investigació de col·leccions conventuals catalanes i espanyoles prosperés en el futur. Les mostres existents, en ser escasses, es pot dir que constitueixen una excepció. Caldria, així, establir una sèrie de principis per aprofundir en el coneixement de les mateixes, tant a petita escala -amb l'elaboració d'estudis de cas-, com a gran escala -amb la producció de dades que manifestin tendències globals-. Només d'aquesta manera l'escenari de les biblioteques conventuals al nostre territori s'animarà de presències. Ja no es tractarà d'alguns illots comunicats en un mar desconegut, sinó d'una xarxa de col·leccions libràries en què cada una d'elles es defineix respecte a les altres.

Per últim, volem dir que abans de començar a estudiar la biblioteca de Santa Caterina, aquesta es presentava desdibuixada en un conjunt de llibres caracteritzats per unes marques de propietat, i descrits en uns catàlegs. Efectivament, són llibres que es distingeixen fàcilment per la marca de foc dels talls, sobre el rar ús de la qual també hem pogut oferir una hipòtesi. Un cop conclusa la investigació, la nostra voluntat de reconstruir-la des d'un punt de vista eminentment material creiem que s'ha acomplert. Els resultats ho demostren, i si n'hem de triar un, a guisa de final, serà haver pogut situar l'espai que ocupava la biblioteca al conjunt conventual, i haver-ne fet una descripció, malgrat ser incompleta. Gràcies a la recuperació de la seva entitat física, la col·lecció de

Santa Caterina emergeix de les boires d'un passat de destrucció i de pèrdua i es defineix plenament en la institució que actualment l'acull: el CRAI Biblioteca de Reserva de la Universitat de Barcelona. D'aquesta manera, es verifiquen les confiades paraules de Pierre Delsaerdt a *Libraries in the garden of Clio*, amb què tanquem el nostre treball: "The interesting thing is that, when one collection is broken up, parts of it inevitably enter new libraries, becoming part of new contexts, and a new life cycle begins".

V. Fonts

V. Fonts

V.1. Fonts manuscrites

ACA. ORM. Monacales. Hacienda. Legajos grandes 249.

ACA. ORM. Monacales. Universidad. Legajo 83.

ACA. ORM. Universidad, legajo 147. *[Possible esberrany per a la làpida commemorativa a fra Ripoll col·locada a la porteria de Santa Caterina].*

ACA ORM. Universidad, legajo 159B. *Constitutiones, ordinationes et statuta aliaque spectantia ad Confraternitatem Academiam nuncupatam sub invocatione Sancti Thomae Aquinatis ad altare eius in ecclesia praedicatorum Sanctae Catherinae Martiris Barcinonensis erectam et fundatam.*

ACA. ORM. Universidad, volumen 304. *Llibre d'òbits dels religiós de Santa Catharina.*

AGOP IV 176bis. *Regestum epistolarum reverendissimi patris Cloche, 60i. Magistri Ordinis, pro provinciis Hispaniarum, Indiarum, Portugalliae; pro congregationibus Indiarum Orientalium et Sardiniae, annis 1693-1697.*

AGOP IV 209a. *Regestum reverendissimi patris fratris Augustini Pipia in Magistrum Ordinis electi die xxxi maij 1721. Continens acta provinciarum Hispaniae, Aragoniae...*

AGOP IV 209*a. *Regestum reverendissimi patris fratris Thomae Ripoll in Magistrum Ordinis electi die XIX Maii 1725. Incipiens anno MDCCXXXVIII. Continens acta provinciarum Hispaniae, Aragoniae... Socio reverendo admodum patre magistro fratre Raphaelle Figuerola provinciae Aragoniae, f. 41r.*

AGOP IV 209c. *Regestum reverendissimi patris fratris Thomae Ripoll in Magistrum Ordinis electi die XIX Maij 1725. Continens acta prouinciarum Hispaniae, Aragoniae... Socio reverendo admodum patre magistro fratre Cajetano Benitez de Lugo provinciae Hispaniae.*

AGOP IV 209f. *Regestum aepistolarum reverendissimi patris fratris Thomae Ripoll Magistri Generalis pro provincijs Hispaniarum et Indiarum, ac Venetiarum à mense Januario 1738. Socio reverendo admodum patre maestro fratre Raphaelle Figuerola provinciae Aragoniae.*

AGOP (V.4.2. 1-54) V.4.2.15. *Fr. Thomas Ripoll, litterae encyclica... Dilectis patribus, fratribus ac sororibus... et mortis recordationem. Super morte reginae Annae.*

AGOP V.13a. *Libellus itineris in Hispanis.*

AGOP V 23.

AGOP XIX S t 6. *Libro dell'oblighi spectanti all'agenzia del padre reverendissimo generale dell'Ordine de' Predicatori dal primo novembre 1723.*

AHAT. Fons documental 6.163. Tarragona. Parròquia de Santa Maria de la Catedral. *Liber VII baptismes ab anno 1625 ad 1655.*

AHAT 19220.

AHCB 02.01/1D.I Ajuntament borbònic. Acords [15.XI.1745].

AHCB 1D.I-108 Ajuntament Borbònic. Acords [13.III.1823].

AHCB. *Documentació personal de Marià Aguiló*, caja I-II. [Estatuts de l'Acadèmia de Sant Tomàs d'Aquino].

AHPB Pau Mitjans, *vigesimum quartum manuale*, 859/31.

AHPB Pau Mitjans, *vigesimum quintum manuale*, 859/32.

AHPC. Aduana de Cádiz. *Órdenes de Rentas Generales*, tomo 41.

AHPDA. [Document sense catalogar en un lligall pertanyent al Convent de Santa Caterina de Barcelona. Íncipit: El orden que se deve guardar tanto en las liciones como en los actos y otras cosas pertenecientes al Estudio de este nostro Convento de Santa Cathalina Virgen y Mártir de Barcelona es como se sigue].

AHPDA. Llibre 27. *Llibre dels consells que-s tenen en lo Convent de Santa Catharina Màrtir de Barcelona essent prior d'ell lo reverend pare lector fra Pere Màrtir Sementer en l'any 1662. Des de l'any 1662 fins l'any 1701.*

AHPDA. Llibre 28. *Llibre dels consells que-s tenen en lo Convent de santa Catharina Verge y Màrtir de Barcelona, comensat en lo mes d'agost de l'any 1701 que és l'últim del priorat del molt reverend pare mestre fra Thomàs Ripoll, calificador del Sant Offici.*

AHPDA. Llibre 33. *Llibre de las entradas de renda libres y sens obligacions del Convent de Santa Catharina Verge y Màrtir de Barcelona.*

AHPDA. Llibre 63. *Llibre de les professions dels religiosos de Santa Catharina Verge i Màrtir de Barcelona, des de l'any 1531 fins a 1683.*

AHPDA. Llibre 3189. *Llibre de taula y banch de las entradas y eixides de la ciutat de Barcelona y convent de Sancta Catharina Màrtir.*

AHUB ES CAT AHUB 02-5695/1-39. [Inventari dels llibres recollits dels convents per la comissió nomenada per l'Ajuntament el 25 d'agost del 1835].

AMCB, Fons Ajuntament de Barcelona: A183 Governació, exp. A-1761 de 1835.

Archivio della Provincia Romana di Santa Caterina da Siena. Archivio Storico di Santa Maria sopra Minerva. CM II i 30. *Memorie e ragguagli di tutte le funzioni e funerali straordinarij occorsi nella chiesa di Santa Maria sopra Minerva, cominciando dall'anno 1737 insino all'anno 1804.*

ASV. Fondo domenicani, II 4.

ASV. Fondo domenicani, II 20.

BC Ms. 677. *Catàleg dels impresos existents a la Biblioteca Dalmases.*

Biblioteca Casanatense. Ms. Cas. 405. *Giustificazioni e ricevute da P.M. Agnani [dal 1728] fino al 1746.*

Biblioteca Casanatense. Ms. Cas. 408. *Conti e ricevute al tempo del padre Lascaris. Anni 1694-1706.*

CRAI Reserva UB B-54/1/1. *Noticias de 1585 á 1744. T. XVII.*

CRAI Reserva UB B-54/1/1-69. ANGLÈS, Pere Màrtir. *Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña para continuación de la historia de Diago.*

CRAI Reserva UB B-54/2/7-7. *Notas al Expurgatorio impresso en Madrid el año 1747, las quales se hazen presentes al Supremo Consejo, para que con su notoria justificación, tome las providencias que tenga por más combenientes.*

CRAI Reserva UB Ms. 241. *Varia de ordine, de provincia [et] de hoc conventu.*

CRAI Reserva UB Ms. 261. *En est llibre se continuaran los rectors y collegials dest Collegi de Sant Vicens Ferrer y Sant Ramon.*

CRAI Reserva UB Ms. 348. *Materias del padre maestro fray Ripoll.*

CRAI Reserva UB Ms. 442. *Haec sunt statuta quae pro gubernatione Collegii Sanctorum Vincentii et Raymundi Ordinis Praedicatorum fundati a Domina Eulalia Ferrer et Jordà in civitate Barchinonensi decreta et ordinata sunt anno Domini 1668.*

CRAI Reserva UB Ms. 768. *[Catàleg alfabètic de matèries].*

CRAI Reserva UB Ms. 775. ANGLÈS, Pere Màrtir. *Historia monetal de medallas antiguas y epitáfica.*

CRAI Reserva UB Ms. 921. COMA, Pere Màrtir. *Directorium curatorum.*

CRAI Reserva UB Ms. 971. *Tom. XIII. Varias memorias pertenecientes a las religiones, y algunas pertenecientes a la de predicadores.*

CRAI Reserva UB Ms. 986. *Memorias de varias cosas pertañents a aquest convent des de 1683 fins 1700 tomo ...(?).*

CRAI Reserva UB Ms. 1005. *Lumen Domus o Annals del convent de santa Catherina Verge y Màrtir de Barcelona, Orde de Predicadors. Tomo I. Que conté des de l'any 1219 en què fou la sua fundació, fins a l'any 1634 inclusivé.*

CRAI Reserva UB Ms. 1006. *Lumen Domus o Annals del Convent de Santa Catherina Verge y Màrtir de Barcelona, Orde de Predicadors. Tomo II. Que conté des de l'any 1635 fins a l'any 1700 inclusivé, que són 65 anys.*

CRAI Reserva UB Ms. 1007. *Lumen Domus o Annals del convent de santa Catherina Verge y Màrtir de Barcelona, Orde de Predicadors. Tomo III. Que conté des de l'any 1701 fins a l'any que són anys.*

CRAI Reserva UB Ms. 1008. VICENS, Gaspar. *Tomo primo de cosas varias y notables sucedidas en estos nuestros tiempos, MDCVIIIJ.*

CRAI Reserva UB Ms. 1027. *Arte de la lengua chio chiu.*

CRAI Reserva UB Ms. 1173. *[Catàleg de miscel·lànies].*

CRAI Reserva UB Ms. 1334. SERRA, Tomàs. *Mariale concionum in quo variae conciones super diversa evangelia diversarum festivitatum B. Virginis Mariae reperientur... 1624.*

CRAI Reserva UB Ms. 1363-1364. *[Catàleg alfabètic d'autors i obres anònimes].*

CRAI Reserva UB Ms. 1365-1366. *Declaración del índice de la librería de este Convento de Nuestro Padre San Francisco de Paula de la ciudad de Barcelona, que por orden de nuestro muy reverendo padre fray Francisco Galindo... escribió de su mano fray Ioseph Pujol sacerdote en año 1743, en cuyo año se compuso dicha librería, en la forma que en este índice se halla y expresa.*

CRAI Reserva UB Ms. 1392. *Index omnium quae continentur in secreto bibliothecae Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis Ordinis Praedicatorum reverendo patre lectore Petro Martyre Anglés bibliothecario disponente. Anno M.Dccxliv.*

CRAI Reserva UB Ms. 1394. *Index titulorum librorum hujus bibliothecae Sanctae Catharinae Virginis & Martiris Barchinonensis anno 1740.*

CRAI Reserva UB Ms. 1490. *Bibliotheca Mariana, speciali Clementis XIII Pontificis Maximi rescripto erecta, et benigno Regii Matritensis Senatus assensu firmata. Seu index librorum et auctorum diversi generis, linguae, facultatis in ea contentorum, juxta ordinem, numerum, et situm quem in suis respectivé scriniis, inter se servant. Anno Incarnationis Dominicae 1775.*

CRAI Reserva UB Ms. 1504. *Bibliotheca Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barchinonensis aucta ab anno 1702 sequentibus libris.*

CRAI Reserva UB Ms. 1522. *Borrador de ynventario de los libros y demás recojidos de los conventos de la provincia de Barcelona, después de su supresión en 1835, tomado por los señores comisionados don Juan Agell, don José Arrau, don José Antonio Llobet, don Antonio Monmany, don Andrés Pi.*

CRAI Reserva UB Ms. 1684. CORREGER, Tomàs. *Tractatus philosophici.*

CRAI Reserva UB Ms. 1934. *Llibre de memòrias dels més insignes benefactors del present Convent de Santa Catarina Verge y Màrtir de Barcelona, des de l'any 1219 que fou el de sa fundació.*

CRAI Reserva UB Ms. 1944-7, p. 1-31. *Llista dels llibres que s'han notat de la llibreria de don Ramon Dalmases.*

CRAI Reserva UB Ms. 1965. *Supplementum confirmationum, declarationum, ordinationum, inchoationum, admonitionumque... tum capitulorum generalium tum reverendissimorum patrum magistrorum generalium ab anno 1650... usque ad annum 1717...*

CRAI Reserva UB Ms. 2086. *Res hujus conventus, document 9. [Estatuts de l'Acadèmia de Sant Tomàs d'Aquino].*

V.2. Fonts impreses

Apoyos de la verdad catalana opugnada por un papel que comienza: la justificacion real. [Barcelona : s.n., 1640?]. CRAI Reserva UB B-54/1/1-16.

ARANA DE VARFLORA, Fermín. *Compendio historico descriptivo de la muy noble y muy leal ciudad de Sevilla metropoli de Andalucia. Parte primera.* [Sevilla] : en la oficina de Vazquez, Hidalgo y compañía, 1789.

BELLORI, Giovanni Pietro. *Nota delli musei, librerie, galerie, et ornamenti di statue e pitture ne' palazzi, nelle case, e ne' giardini di Roma.* Roma : appresso Biagio Deuersin, e Felice Cesaretti : nella stamperia del Falco, 1664.

BEM, Tomás Caetano de. *Memorias historicas chronologicas da sagrada religião dos clerigos regulares em Portugal e suas conquistas na India Oriental. Tomo I.* Lisboa : na Regia Officina Typografica, 1792.

Breve y descriptiva relación de las solemnes exequias que la religiosa comunidad del convento de Santa Cathalina, virgen y martyr de Barcelona consagrò a la venerable memoria del mas ilustre hijo y amado padre el reverendissimo fr. Thomàs Ripoll, Maestro General de toda la Orden de Predicadores ... Barcelona : por Juan Jolis..., [1748?].

Breve y sucinta relacion de las sumptuosas fiestas que se hizieron en el convento de Santa Catalina, virgen martyr, de la sagrada orden de predicadores desta ciudad de Barcelona, por la eleccion que toda ella hizo en su capitulo general, celebrado en Bolonia, de maestro general de ella en el reverendissimo padre maestro Fr. Thomas Ripoll, catalan e hijo de habito deste su convento. [Barcelona : por Juan Jolis..., 1725?].

CAIMO, Norberto. *Lettere d'un Vago italiano ad un suo amico. I.* Pittburgo [i.e. Milà] : [Agnelli], 1768.

CRAI Reserva UB Ms. 2086. *Res hujus conventus*, document 23. [Súplica de fra Francisco González de San Pedro].

CRAI Reserva UB Ms. 2086. *Res hujus conventus*, documents 24 a 29. [Sobre el litigi entre el Convent de Santa Caterina de Barcelona i el Col·legi d'Apotecaris de la mateixa ciutat].

DALMASES I ROS, Pau Ignasi de. *Dissertacion historica por la patria de Paulo Orosio, discipulo y amigo de las dos claras lumbreras de la iglesia S. Geronymo y S. Agustin, que fue Tarragona en Cataluña y no Braga en Portugal: en que se satisfacen las razones que en contra escriuió el excelentissimo señor marques de Mondejar.* Barcelona : en la imprenta de Rafael Figuerò..., 1702. CRAI Reserva UB C-216/3/22; C-216/3/24; C-249/2/16.

DOMINICS. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum. Vol. VII. Ab anno 1629 usque ad annum 1656.* Romae : In Domo generalitia, 1902.

DOMINICS. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum. Vol. VIII. Ab anno 1670 usque ad annum 1721.* Romae : in Domo generalitia, 1903.

DOMINICS. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum. Vol. IX. Ab anno 1725 usque ad annum 1844.* Romae : in Domo generalitia, 1904.

DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1653 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli prouincialis celebrati Barchinonae in conuentu praedicatorum Sanctae Catharinae Martyris die 3 Maii 1653.* Barchinone : ex typographia Antonij Lacaualleria, [1653 o post.].

DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1676 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli prouincialis celebrati Barchinonae in conuentu praedicatorum Sanctae Catharin[a]e Virginis & Martyris die 25 Aprilis 1676.* Barchinone : apud Raphaellem Figuerò, 1676.

DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1686 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli prouincialis celebrati Barchinonae in Conuentu S. Catharinae V. & M. die 5 Octobris 1686.* Val. : typ. Iacobi de Bordazar, 1687.

DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1702 : VALÈNCIA, PAÍS VALENCIÀ). *Acta capituli prouincialis celebrati Valentiae in Regali Praedicatorum Conuentu die 6 Maij anno 1702.* Barchinonae : apud Raphaellem Figuerò, 1703.

DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1722 : SARAGOSSA, ARAGÓ). *Acta capituli prouincialis celebrati Caesaraugustae in Regio Praedicatorum Conuentu die 25 Aprilis, anni 1722.* Barcin. : apud Raphaellem Figuerò, [1722 o post.].

DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1726 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli prouincialis celebrati Barchinonae in Conuentu Sanctae Catharinae Virginis & Martyris, die 11 Maii 1726.* Valentiae : apud Antonoium [sic] Balle..., [1726 o post.].

DOMINICS. CAPÍTOL PROVINCIAL (1738 : BARCELONA, CATALUNYA). *Acta capituli prouincialis celebrati Barchinone in Conuentu Sanctae Catharinae Virg. & Mart. die 26 Aprilis anno 1738.* Valentiae : in officina Iosephi Thomae Lucas, [1738 o post.].

DOMINICS. *Regula S. Augustini et constitutiones FF. ordinis praedicatorum: nunc recenter reimpressae jussu... Antonini Cloche*. Romae : typis Nicolai Angeli Tinassi, 1690.

ESGLÉSIA CATÒLICA. PAPA. *Bullarium ordinis FF. Praedicatorum sub auspiciis SS.D.N.D. Benedicti XIII*. Romae : ex typographia Hieronymi Mainardi, 1729-1740.

FIGUEREDO, Pedro González de. *Oracion panegyrica en las honras que celebró el convento de S. Jacintho, Orden de Predicadores a N. Rmo. P. M. Gl. Fr. Thomas Ripoll, dia 23 de diciembre del año de 1748*. Impresa en Mexico : por la viuda de don Joseph Bernardo de Hoyal, 1749.

FINESTRES I DE MONSALVO, Josep. *Epistolari. Volum II*. Barcelona : Biblioteca Balmes, 1934.

FITER, Ramon. Sermon panegyrico gratulatorio en accion de gracias à la Trinidad Santissima por la eleccion de... Fr. Thomas Ripoll... en maestro general de la orden de Predicadores en el capitulo general celebrado en Bolonia à XIX de Mayo de MDCCXXV... A: *Breve y sucinta relacion de las sumptuosas fiestas que se hizieron en el convento de Santa Catalina, virgen martyr, de la sagrada orden de predicadores desta ciudad de Barcelona, por la eleccion que toda ella hizo en su capitulo general, celebrado en Bolonia, de maestro general de ella en el reverendissimo padre maestro Fr. Thomas Ripoll, catalan e hijo de habito deste su convento*. [Barcelona : por Juan Jolis..., 1725?].

HUG DE SANT VÍCTOR. *Opera omnia*. Moguntiae : sumptibus Antonii Hierat, 1617. CRAI Reserva UB XVII-7957.

Index expurgatorius Hispanus, ab exmo. dno. D. Didaco Sarmiento et Valladares inceptus et ab illmo. dno. D. Vitale Marin perfectus anno MDCCVII. Matriti : ex Typographia Musicae, 1707.

LLEONART, Joan. Oración funebre con que expressò su filial dolor y leal gratitud el insigne convento de santa Cathalina virgen y martyr de la ciudad de Barcelona en las solemnes exequias de su amantissimo hijo y venerable padre Fr. Thomàs Ripoll dignissimo maestro general de toda la religion de predicadores. A: *Breve y descriptiva relación de las solemnes exequias que la religiosa comunidad del convento de Santa Cathalina, virgen y martyr de Barcelona consagrò a la venerable memoria del mas ilustre hijo y amado padre el reverendissimo fr. Thomàs Ripoll, Maestro General de toda la Orden de Predicadores ...* Barcelona : por Juan Jolis..., [1748?].

Manual de forasteros, que les guiará á saber el número cierto de parroquias, conventos, oratorios, cárceles, reclusiones, plazas, plazuelas y calles de la ilustre ciudad de Barcelona y su Barceloneta; el nombre de los fundadores de los conventos y año de su fundación; y un camino breve en que con toda perfeccion cualquiera puede saber los nombres y sitios de las calles de esta ciudad sin tener que preguntar ni valerse de otro: sale arreglado al estado en que se halla Barcelona en este año de 1819. Barcelona : por Garriga y Aguasvivas, [1819?].

MARIANI, Francesco Antonio. *Oratio in funere Reverendissimi Patris F. Thomae Ripoll universi Ordinis Praedicatorum Magistri Generalis, habita Romae in templo S. Mariae super Minervam die 23. Septembris an. 1747*. Romae : ex typographia Hieronymi Mainardi, 1748.

MARTÍ I VILADAMOR, Francesc. *Noticia vniuersal de Cataluña...* [Barcelona : s.n., 1640?]. CRAI Reserva UB B-58/4/2.

MELGAR DE ALARCÓN, Diego. *Carta elogistica en relacion de las fiestas que la muy noble y muy leal ciudad de Orihuela y el esclarecido Colegio Patriarcal, Vniuersidad antigua della han celebrado, por la eleccion de General de la Sagrada Religion de Predicadores, que se à hecho en la dignissima persona de su paternidad reuerendissima del P.M.F. Thomas de Rocamora, rector immediato que fue de dicho Colegio*. En Orihuela : por luan Vicente Franco..., 1643. CRAI Reserva UB B-54/4/24-16.

MONTI, Diego. *El ambicioso politico infeliz*. En Barcelona : en la imprenta de Rafael Figuerò, 1699.

PÉREZ, Diego. *Viva imagen, y elogios de la piedad, y el ingenio. Oracion funebre panegyrica en las solemnes exequias que à la venerable memoria del Rmo. P. Mtro. Fr. Thomas Ripoll, Mtro. General del Sagrado Orden de Predicadores, consagro su Real Convento de Santa Cathalina Virgen, y Martyr de la Ciudad de Jaen*. Impreso en Jaen : en la imprenta de Lucas Fernández..., [1748?].

PONZ, Antonio. *Viage de España, en que se da noticia de las cosas mas apreciables y dignas de saberse que hay en ella. Tomo decimoquarto, trata de Cataluña*. Madrid : por la viuda de Ibarra, hijos y compañía, 1788.

Raccolta d'alcuni fogli concernenti la strepitosa lite tra pp. domenicani e gesuiti sopra la nuova fabbrica della libreria casanatense di Roma nell'anno 1719. [Roma : s.n., 1719].

Replica de el Dr. Francisco Gloria, presbytero y vicario perpetuo de la parroquial iglesia de San Justo, y Pastor de la ciudad de Barcelona, al papel impresso con que sus ilustres obreros pretenden excluir la real manutenencia de presidir, proponer y votar en sus juntas à él concedida, por su Excelencia y Real Audiencia de este Principado, en la sala del nob. señor don Ignacio de Rius... Barcelona : en la imprenta de los herederos de Juan Pablo y Maria Marti, administrada por Mauro Marti..., [post. a 1740]. CRAI Reserva UB B-54/2/7-14.

SERRA I POSTIUS, Pere. *Prodigios y finezas de los santos angeles hechas en el Principado de Cataluña*. Barcelona : por Jayme Surià..., 1726.

TOWNSEND, Joseph. *A Journey through Spain in the years 1786 and 1787... Vol. I*. London : printed for C. Dilly..., 1791.

VECINO, Lorenzo Félix. *El Jacob de la ley de gracia, ideado en el Jacob de la ley antigua: declamacion fúnebre en las solemnes exequias que las quatro comunidades de religiosos dominicos de esta Corte, en el Convento de Santo Thomàs de ella... dia quince de febrero de... 1748, celebraron por... fray Thomàs Ripoll...* [S.l. : s.n., 1748?].

VILLA SÁNCHEZ, Juan de. *Sermon funebre, dicho en las solemnes exequias que a la tierna, y venerable memoria de su Rmo. P. Mro. Fr. Thomas Ripoll, Maestro general de todo el sagrado Orden de predicadores celebró la religiosa provincia de San Miguel, y Santos Angeles de Nueva-España*. México : Colegio real, y mas antiguo de S. Ildefonso, 1749.

VILLEGAS, Antonio Claudio de. *Mystico Jacob: sermon funebre que en las honras que por la Provincia de Santiago... en el... Convento de N.P. Santo Domingo de Mexico el dia 26 de Octubre de 1748 años hizo a... Fr. Thomas Ripoll... Fr. Joseph Larrimbe...* Impreso en Mexico : en la imprenta de Doña María de Rivera, 1749.

XAUPÍ, Josep. *Recherches historiques sur la noblesse des citoyens honorés de Perpignan et de Barcelona, connus sous le nom de citoyens nobles, pour servir de suite au Traité de la noblesse de la Roque*. A Paris : chez Nyon, 1763.

ZAMORA, Francisco de. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Barcelona : Curial, 1973.

VI. Bibliografia

VI. Bibliografia

AGO, Renata. Collezioni di quadri e collezioni di libri a Roma tra XVI e XVII secolo. *Quaderni storici*. 2002, vol. 37, núm. 110, p. 379-403.

AGUELO MAS, Jordi i HUERTAS ARROYO, Josefa. *Memòria de la intervenció arqueològica al solar de Santa Caterina, Ciutat Vella (Barcelona, Barcelonès)*. Vol. I. 2006, p. 11-35, [consulta feta el 12 de novembre del 2018]. Disponible a:

http://cartaarqueologica.bcn.cat/Docs/340/2015_03_05_11_04_17_Mem%C3%B2ria%20068-99.pdf

AGUELO MAS, Jordi; HUERTAS ARROYO, Josefa; PUIG VERDAGUER, Ferran. El convent de Santa Caterina de Barcelona. A: PLADEVALL I FONT, Antoni (dir.). *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura I. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos 1*. Barcelona : Enciclopèdia Catalana, 2002, p. 211-218.

AGUELO MAS, Jordi; HUERTAS ARROYO, Josefa; PUIG VERDAGUER, Ferran. Les reformes del Convent de Santa Caterina de Barcelona als segles XVI-XVIII, els resultats de la recerca arqueològica. *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 2003, vol. 23, p. 749-761.

AGUELO MAS, Jordi; HUERTAS ARROYO, Josefa; PUIG VERDAGUER, Ferran. Santa Caterina de Barcelona: assaig d'ocupació i evolució. *Quaderns d'arqueologia i història de la ciutat de Barcelona (QUARHIS)*. 2005, núm. 1, p. 11-43.

ALABRÚS IGLESIAS, Rosa María. Clergat i compromís polític en la Guerra de Successió. A: BOADA CATASÚS, Coloma i BRUGUÉS, Irene (eds.). *L'església a Catalunya durant la guerra de Successió*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, p. 53-66.

ALABRÚS IGLESIAS, Rosa María. Raymundo Costa y Tomás Ripoll, dos dominicos frente a la Compañía de Jesús. A: ALABRÚS IGLESIAS, Rosa María. *Tradición y modernidad. El pensamiento de los dominicos en la Corona de Aragón en los siglos XVII y XVIII*. Madrid : Sílex, 2011. p. 95-136.

ALARCÓN I CAMPDEPADRÓS, Xavier. *Història de la Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, la més antiga de la ciutat*. Barcelona : Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona, 2009.

ALBAREDA I SALVADÓ, Joaquim. *Política, religió i vida quotidiana en temps de guerra: 1705-1714: el Dietari del Convent de Santa Caterina i les Memòries d'Honorat de Pallejà*. [Barcelona] : Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, 2001.

ALCE, V. i AMATO, A. *La Biblioteca di S. Domenico in Bologna*. Firenze : Leo S. Olschki, 1961.

ALMELA Y VIVES, Francisco. Una biblioteca conventual en el siglo XVIII (la del Pilar en la ciudad de Valencia). *Revista bibliográfica y documental*. 1947, vol. 1, núm. 1-2, p. 29-45.

ALÒS-MONER, Ramon de. La biblioteca Dalmases. *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*. 1916, vol. 3, núm. 6, p. 28-57.

ÁLVAREZ BARRIENTOS, Joaquín; LÓPEZ, François; URZAINQUI, Inmaculada. *La República de las letras en la España del siglo XVIII*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1995.

AMBROSIO SÁNCHEZ, Manuel. La biblioteca del predicador (en el siglo XVI): renovación y continuidad. A: CÁTEDRA, Pedro M. [et al.] (dir.). *El escrito en el siglo de oro. Prácticas y representaciones*. Salamanca : Ediciones Universidad de Salamanca ; Paris : Publications de la Sorbonne ; Madrid : Sociedad Española de Historia del Libro, 1998, p. 289-304.

AMELANG, James. The education of Josep Faust de Potau (1700-1711). *Bulletin of Hispanic studies*. 1986, vol. 63, núm. 3, p. 257-264.

AMELANG, James S. *La formación de una clase dirigente: Barcelona, 1490-1714*. Barcelona : Editorial Ariel, 1986.

Annalium Ordinis Praedicatorum... volumen primum[-]. Romae : ex typographia Palladis : excudebant Nicolaus, et Marcus Palearini, 1756.

ANTÓN PELAYO, Javier. La desamortización de las bibliotecas conventuales en Cataluña durante la crisis del Antiguo Régimen. *Memoria y Civilización. Anuario de Historia*. 2018, núm. 21, p. 611-651.

ARNALL I JUAN, M. Josepa. *Los Manuscritos, incunables e impresos de la Biblioteca del Convento de San José de Barcelona (Carmelitas Descalzos): tesis doctoral*. [Barcelona : Universitat de Barcelona], 1975, [consulta feta el 18 de juny del 2019]. Disponible a: <http://hdl.handle.net/2445/101326>.

Arxiu històric de la Ciutat de Barcelona: gui
a. Barcelona : Ajuntament de Barcelona, 1995.

BARBERÁ MATÍAS, Bárbara. Censura y expurgo en los incunables de la Biblioteca Histórica de la Universidad de Valencia. *SCRIPTA. Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*. 2015, vol. 4, núm. 4, p. 40-67.

BARBIER, Frédéric. *Histoire des bibliothèques: d'Alexandrie aux bibliothèques virtuelles*. Paris : Armand Colin, 2013.

BARBIER, Frédéric. OÙ en est l'histoire des bibliothèques? *Histoire et civilisation du livre - Revue internationale*. 2015, núm. 10.

BARBIERI, Edoardo. Un'esperienza di valorizzazione del patrimonio librario antico: la ricostruzione della biblioteca Girolamo Tartarotti presso la Biblioteca civica di Rovereto. A:

BRAGAGNA, Laura i HAUSBERGHER, Mauro (eds.). *Il libro antico: situazione e prospettive di catalogazione e di valorizzazione*. Trento : Provincia autonoma di Trento, Servizio beni librari e archivistici, 2003, p. 131-145.

BARBIERI, Edoardo. Marcas de fuego. *La bibliofilia: rivista di storia del libro e di bibliografia*. 2003, vol. CV, núm. 3, p. 249-258.

BARCELÓN MAICAS, Emilio. Estructura jurídico-canónica de la Orden de predicadores. A: *Actas del I Congreso Internacional sobre los Dominicos y el Nuevo Mundo : Sevilla: 21-25 de abril de 1987*. Madrid : Deimos, 1988, p. 1-27.

BARNARD, Toby. Marsh's Library and the reading public. A: MCCARTHY, Muriel i SIMMONS, Ann (eds.). *The Making of Marsh's Library: learning, politics, and religion in Ireland, 1650-1750*. Dublin : Fours Courts Press, 2004.

BARÓ, Xavier. Entre la tradició i el criticisme: Pau Ignasi de Dalmases (1670-1718). *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [en premsa].

BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano. *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Barcelona : Impr. de F.J. Altés y Alabart, 1906.

BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano. *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Barcelona : F.J. Altés y Alabart, 1915.

BARZAZI, Antonella. De la bibliothèque savante à la bibliothèque publique: collections et lecteurs à Venise au XVIIIe siècle. *Histoire et civilisation du livre - Revue internationale*. 2015, núm. 113-130.

BASSEGODA I NONELL, Joan. El Convento de Santa Catalina de Barcelona. A: *De re restauratoria. Vol. I. III Curso de Conservación y Restauración de Monumentos y Ambientes*. Barcelona : Escuela Técnica y Superior de Arquitectura de Barcelona : Cátedra Gaudí, 1972, p. 49-91.

BATLLE Y PRATS, Luis. *La biblioteca del Monasterio de San Feliu de Guixols*. Gerona : Impr. Masó, 1971.

BATLLORI, Miquel. *Catalunya a l'època moderna: recerques d'història cultural i religiosa*. Barcelona : Edicions 62, 1971, p. 391-407.

BATTEZ, Isabelle. Monseigneur d'Inguibert et la fondation de l'Inguibertine. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 404-407.

BERTHIER, J.-J. *L'église de la Minerve à Rome*. Rome : Cooperativa tipografica Manuzio, 1910.

BIANCHI, Lorenzo. *Rinascimento e libertinismo. Studi su Gabriel Naudé*. Napoli : Bibliopolis, 1996.

Le biblioteche degli ordini religiosi in Italia alla fine del secolo XVI [en línia]. [Consulta feta el 29 de juny del 2019]. Disponible a: rici.vatlib.it.

BOADAS LLAVAT, Agustín. Trovadores, filósofos y traductores: franciscanos catalanes a través de los siglos. A: BUENO GARCÍA, Antonio (coord.). *La labor de traducción de los franciscanos*. Madrid : Cisneros, 2013, p. 263-280.

BOBICHON, Philippe. La "bibliothèque" de Raymond Martin au couvent Sainte-Catherine de Barcelone: sources antiques et chrétiennes du Pugio fidei (ca. 1278). A: BÉRIOU, Nicole [et al.] (dir.) (ed.). *Entre stabilité et itinérance. Livres et culture des ordres mendiants, XIIIe-XVe siècle*. Turnhout : Brepols, 2014, p. 329-363.

BOFARULL, Jaume. Un manuscrit de el pare fra Francesc Boada, menoret missioniste d'Escornalbou. *Boletín arqueológico*. 1928, núm. 38, p. 34-41; 1929, núm. 39, p. 57-66.

BOUZA ÁLVAREZ, Fernando Jesús. Orden y unidad del saber en las librerías de la alta edad moderna. A: *Del escribano a la biblioteca: la civilización escrita europea en la alta edad moderna: siglos XV-XVII*. Madrid : Síntesis, 1992, p. 124-132.

BRANCIA DI APRICENA, Marianna. *Il complesso dell'Aracoeli sul Colle Capitolino, 9.-19. secolo*. Roma : Quasar, 2000.

BRIAN, Isabelle. Commerce des livres et échange des savoirs: Mercier de Saint-Léger et la bibliothèque de l'abbaye Sainte-Geneviève au XVIIIe siècle. A : DOMPNIER, Bernard i FROESCHLÉ-CHOPARD, Marie-Hélène (eds.). *Les Religieux et leurs livres à l'époque moderne: actes du colloque de Marseille, E.H.E.S.S., 2 et 3 avril 1997*. [Clermont-Ferrand] : Presses universitaires Blaise-Pascal, 2000, p. 277-288.

BRUNI, Flavia. How to untangle historic libraries. *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 165-177.

BUONO, Benedict. Note sul fondo italiano della biblioteca capitolare della cattedrale di Santiago de Compostela. A: ÁLVAREZ, Rosario i VILAVEDRA, Dolores (eds.). *Cinguidos por unha arela común: homenaxe ó profesor Xesús Alonso Montero. Vol. 2*. [Santiago de Compostela] : Servicio de Publicacións e Intercambio Científico, Universidade de Santiago de Compostela, 2000, p. 249-259.

CABALLÉ, Francesc i GONZÁLEZ, Reynaldo (González García). *La Casa de l'Ardiaca de Barcelona: dos mil anys d'història*. Barcelona : Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2018.

CAILLET, Robert. *Un prélat bibliophile et philanthrope: monseigneur d'Inguibert, archevêque-évêque de Carpentras, 1683-1757*. Lyon : Audin, 1952.

CALBET I CAMARASA, Josep M. i CORBELLA I CORBELLA, Jacint. *Diccionari biogràfic de metges catalans. Volum 3*. Barcelona : Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981.

CALLADO ESTELA, Emilio. Los colegios dominicanos de san Vicente Ferrer de Zaragoza y Barcelona. *Escritos del Vedat*. 2005, núm. 35, p. 169-194.

CALLADO ESTELA, Emilio; ESPONERA CERDÁN, Alfonso; BENITO GOERLICH, Daniel. *El Palau de la Saviesa: el Reial Convent de Predicadors de València i la Biblioteca Universitària*. València : Universitat de València, 2005.

CAMPABADAL, Mireia. *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII: l'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

CAMPRUBÍ, Xevi. La impremta catalana en temps de Pau Ignasi de Dalmases. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [en premsa].

CAMPRUBÍ, XEVI. *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*. Barcelona : Universitat de Barcelona, 2014, [consulta feta el 21 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://www.tdx.cat/handle/10803/129516>.

CANCEDDA, Flavia. *Figure e fatti intorno alla biblioteca del cardinale Imperiali, mecenate del '700*. Roma : Bulzoni, 1995.

CAPDEVILA, Sanç. *El convent de Sant Domènec*. Tarragona : Suc. de Torres, 1927.

CARAFFA, Filippo i MORELLI, Giuseppe (dir.). *Bibliotheca sanctorum. III*. Roma : Istituto Giovanni XXIII nella Pontificia Università Lateranense, 1963.

CARO LÓPEZ, Ceferino. Los libros que nunca fueron: el control del Consejo de Castilla sobre la imprenta en el siglo XVIII. *Hispania: Revista española de historia*. 2003, vol. 63, núm. 213, p. 161-198.

CARREÑO VELÁZQUEZ, Elvira. *Marcas de propiedad en los libros novohispanos*. México : Apoyo al Desarrollo de Archivos y Bibliotecas de México, 2008.

CARRERAS I BULBENA, Josep Rafael. Constitució y Actes conservades de la Academia Desconfiada, anomenada també Escola y Academia dels Desconfiats. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. 1922, vol. 10, núm. 74, p. 225-277.

CASADEMUNT I TORRENTS, Josep. *Santa Catalina: recopilación y ampliación de los borradores de la monografía de la iglesia y claustro del derruido convento de Padres Dominicos de Barcelona*. Barcelona : Establecimiento Tip. de F. Giró, 1886.

CASANOVAS MIRÓ, Jordi. *El Museu de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona: dades per a una història*. Barcelona : Reial Acadèmia de Bones Lletres, 2009.

CASAS NADAL, Montserrat. La biblioteca del convento de Santa Catalina de Barcelona (siglo XVIII) y sus fondos librarios italianos. *Archivo Dominicano*. 2002, vol. 23, p. 91-208.

CASTAN I RANCH, Amèlia i GARCÍA FUENTES, Gemma. L'oscil·lant posicionament polític de Pau Ignasi de Dalmases i Ros. A: *Actes del congrés L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707): 3-5 novembre 2005*. Barcelona : Generalitat de Catalunya, 2007, p. 233-246.

Catálogo Colectivo de Marcas de Fuego [en línia]. [Consulta feta el 3 de juny del 2019]. Disponible a: <http://www.marcasdefuego.buap.mx:8180/xmLibris/projects/firebrand/index.jsp>.

CECCARELLI, Maria Grazia. *Vocis et animarum pinacothecae: cataloghi di biblioteche private dei secoli 17.-18. nei fondi dell'Angelica*. Roma : Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, 1993.

Ceremonial serafico para la instruccion de los religiosos capuchinos de esta Santa provincia de la Encarnación de las dos Castillas. En Madrid : en la oficina de don Manuel Martin..., 1774.

CHARTIER, Roger i ROCHE, Daniel. L'histoire quantitative du livre. *Revue française d'histoire du livre*. 1977, vol. 46, núm. 16, p. 477-501.

CHARTIER, Roger i ROCHE, Daniel. Les pratiques urbaines de l'imprimé. A: *Histoire de l'édition française. Le livre triomphant 1660-1830*. [Paris] : Cercle de la Librairie, 1989, p. 535-537.

CINELLI, Luciano. L'Ordine dei Predicatori e lo studio: legislazione, centri, biblioteche (secoli XIII-XV). A: FESTA, Gianni i RAININI, Marco (eds.). *L'Ordine dei Predicatori. I Domenicani: storia, figure e istituzioni (1216-2016)*. Roma ; Bari : Laterza, 2016, p. 278-303.

CLARK, John Willis. *The care of books: an essay on the development of libraries and their fittings, from the earliest times to the end of the eighteenth century*. London : Variorum Reprints, 1975.

CLÉMENT, Claude. *Musei sive bibliothecae tam privatae quàm publicae extractio, instructio, cura, usus libri IV; accessit accurata descriptio Regiae Bibliothecae S. Laurentii Escurialis...* Lugduni : sumptibus Iacobi Prost, 1635.

COLL, Josep Maria. Escuelas de lenguas orientales en los siglos XIII-XIV, período postraymundiano. *Analecta sacra Tarraconensia*. 1945, núm. 18, p. 59-89.

COLLELL, Alberto. Ayer de la provincia dominicana de Aragón. *Analecta sacra Tarraconensia*. 1966, núm. 39, p. 217-255.

COLLELL, Alberto. *Escritores dominicos del Principado de Cataluña*. Barcelona : Ediciones de la Ponencia de Cultura de la Diputación Provincial de Barcelona, 1965.

COLLELL, Alberto. Fundación del colegio de san Vicente y de san Raimundo, de Barcelona. *Analecta sacra Tarraconensia*. 1959, núm. 32, p. 309-330.

CONNORS, Joseph. Delle biblioteche romane attorno all'Alessandrina. A: *Roma e lo studium urbis: spazio urbano e cultura dal quattro al seicento*. Roma : Ministero per i beni culturali e ambientali. Ufficio centrale per i beni archivistici, 1992, p. 486-497.

CRAI Biblioteca de Reserva. *Antics posseïdors* [en línia]. [consulta feta el 15 d'abril del 2019]. Disponible a: <http://www.bib.ub.edu/fileadmin/posseidors/home.htm>.

CRAI Biblioteca de Reserva. La biblioteca de Pedro Díaz de Valdés, un bisbe il·lustrat (1740-1807). A: *Blog de Reserva* [en línia], 2015. [Consulta feta el 20 d'abril del 2019]. Disponible a: <https://blocbibreserva.ub.edu/2015/02/18/la-biblioteca-de-pedro-diaz-de-valdes-un-bisbe-il%2c2%b7lustrat-gijon-1740-barcelona-1807/>.

DEFOURNEAUX, Marcellin. *L'Inquisition espagnole et les livres français au XVIIIe siècle*. Paris : Presses universitaires de France, 1963.

DE GREGORIO, Vincenzo. *La Biblioteca Casanatense di Roma*. Napoli : Edizioni Scientifiche Italiane, 1993

DE GREGORIO, Vincenzo. Carlo Cartari regista e critico delle biblioteche romane nella seconda metà del Seicento. A: *Casanatense e dintorni : saggi su biblioteche e cultura particolarmente a Roma nel XVII secolo*. Napoli : CUEN, 1997, p. 7-48.

DE GREGORIO, Vincenzo. Giovanni Maria Castellani ed il suo ruolo nella fondazione della Biblioteca Casanatense (testimonianze, documenti, ipotesi). *Studi latini e italiani*. 1986, [Anno zero], p. 127-146.

DE GREGORIO, Vincenzo. Note sul concetto e prassi della pubblicità in alcuni momenti della storia bibliotecaria. A: *Casanatense e dintorni: saggi su biblioteche e cultura particolarmente a Roma nel XVII secolo*. Napoli : CUEN, 1997, p. 203-250.

DE GREGORIO, Vincenzo. Officina catalografica. Un capitolo di storia casanatense: dai primi indici al catalogo Audiffredi. *Biblioteche oggi*. 1990, vol. VIII, núm. 2, p. 181-224.

DELSAERDT, Pierre. Libraries in the Garden of Clio. *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 105-115.

DESGRAVES, Louis. Vers la bibliothèque publique. A: JOLLY, Claude (dir.) *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 391-411.

DIAGO, Francisco. *Historia de la prouincia de Aragón de la Orden de Predicadores, desde su origen y principio hasta el año de mil y seyscientos*. Barcelona : impressa por Sebastian de Cormellas en Sancta Catherina Martyr de Barcelona : a costa de la prouincia, 1599.

DILLA MARTÍ, Ramon. Imatge i conflicte entre mercedaris i dominics. Les escenes fundacionals de l'orde de Nostra Senyora de la Mercè de Redempció de Captius. A: *Imatge, devoció i identitat a l'època moderna (segles XVI-XVIII)*. Barcelona : Universitat de Barcelona ; Bellaterra : Universitat Autònoma de Barcelona, 2013, p. 117-133.

DILLA MARTÍ, Ramon. *Sant Ramon de Penyafort: imatge, devoció i santedat*. [Barcelona]: Universitat de Barcelona, 2017, [consulta feta el 16 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://www.tdx.cat/handle/10803/418807>.

DOMERGUE, Lucienne. *La censure des livres en Espagne à la fin de l'Ancien Régime*. Madrid : Casa de Velázquez, 1996.

DOMPNIER, Bernard. Entre possession collective et usage individuel. Le livre chez les capucins français des XVIIe et XVIIIe siècles. A : DOMPNIER, Bernard i FROESCHLÉ-CHOPARD, Marie-Hélène (eds.). *Les Religieux et leurs livres à l'époque moderne: actes du colloque de Marseille, E.H.E.S.S., 2 et 3 avril 1997*. [Clermont-Ferrand] : Presses universitaires Blaise-Pascal, 2000, p. 213-234.

DONATO, Maria Pia. Honneur, service, savoir: les bibliothécaires romains (XVII -XVIII siècles). A: *Histoire des bibliothécaires, Lyon, du 27 au 29 novembre 2003* [en línia]. Lyon : École nationale supérieure des sciences de l'information et des bibliothèques [ENSSIB], 2003. [consulta feta el 26 de maig del 2019]. Disponible a: <https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/notices/1294-honneur-service-savoir-les-bibliothecaires-romains-xvii-xviii-siecles>.

DONDI, Cristina i PANZANELLI FRATONI, Maria Alessandra. Researching the origin of Perugia's Public Library (1582/1623) before and after Material Evidence in Incunabula. *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 129-150.

ELÍAS DE MOLINS, Antonio. *Catálogo del Museo provincial de antigüedades de Barcelona*. Barcelona : Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos, 1888.

ELIOT, Simon. Very necessary but not quite sufficient: a personal view of quantitative analysis in book history. *Book history*. 2002, vol. 5, p. 283-293.

ESPONERA CERDÁN, Alfonso. La escuela historiográfica del convento de Predicadores de Valencia en el siglo XVIII. A: SARANYANA, Josep Ignasi; LAMA, Enrique de la; LLUCH-BAIXAULI, Miguel (eds.). *Qué es la historia de la Iglesia: XVI Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*. Pamplona : EUNSA, 1996, p. 397-420.

ESPONERA CERDÁN, Alfonso. Juan Tomás de Boxadors OP (1703-1780), provincial y maestro de la orden de frailes predicadores. Nuevas perspectivas. A: *Tradición y modernidad. El pensamiento de los dominicos en la Corona de Aragón en los siglos XVII y XVIII*. Madrid : Sílex, 2011, p. 137-162.

EXPÓSITO I AMAGAT, Ricard. Literatura prohibida a la Barcelona del tombant de segle XVII: les desiderates bibliogràfiques de Pau Ignasi de Dalmases i Ros. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*. 2010, vol. 52, p. 137-201.

FÀBREGAS ROIG, Josep. L'Atlante Veneto, una joia cartogràfica al Centre de Lectura [en línia]. *Revista del Centre de Lectura*. 2013-, novena època. [consulta feta el 25 de maig del 2019]. Disponible a: <https://www.centrelectura.cat/revistadigital/atlante-veneto-una-joia-cartografica-al-centre-de-lectura/>.

Fragmentarium. Digital Research Laboratory for Medieval Manuscript Fragments [en línia]. [Consulta feta el 17 de març del 2019]. Disponible a: <https://fragmentarium.ms/>.

FRANCHI, Saverio. Mainardi, Girolamo. A: *Dizionario biografico degli italiani* [en línia]. Treccani [consulta feta el 12 de maig del 2018]. Disponible a: [http://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-mainardi_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-mainardi_(Dizionario-Biografico)).

Francisco Galindo. A: *Minimospedia*. [consulta feta el 15 d'abril del 2018]. Disponible a: <http://www.estudiosminimos.eu/minimospedia/GALINDO,%20Francisco.html>.

FRIOLI, Donatella. Gli inventari delle biblioteche degli Ordini mendicanti. A: *Libri, biblioteche e letture dei frati mendicanti (secoli XIII-XIV). Atti del XXXII Convegno internazionale, Assisi, 7-9 ottobre 2004*. Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 2005, p. 302-373.

FROESCHLÉ-CHOPARD, Marie-Hélène. Les inventaires de bibliothèques ecclésiastiques, témoins de l'évolution intellectuelle et spirituelle des religieux. *Revue d'histoire de l'Église de France*. 2000, vol. 86, núm. 217, p. 493-512.

FROESCHLÉ-CHOPARD, Marie-Hélène. *Regards sur les bibliothèques religieuses d'Ancien Régime*. Paris : Honoré Champion, 2014.

FUMAGALLI, Edoardo; BARELLI, Stefano; DELIA, Eusebio. La biblioteca del convento di San Pietro Martire di Barlassina. Contributo alla storia delle biblioteche conventuali lombarde. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1992, vol. LXII, p. 245-328; 247-349.

GALENDE DÍAZ, Juan Carlos. Pedro Mártir Anglés y su sistema criptográfico. *Quaderns d'història tarraconense*. 1993, núm. 12, p. 126-145.

GALINDO AZKUNAGA, Ane E. *Libros expurgados de la Biblioteca Histórica de Santa Cruz de Valladolid*. Valladolid : Ediciones Universidad de Valladolid, 2017.

GARCÍA, Alfredo Alonso. Del tomismo al suarismo, la cuestión de la "alternativa de cátedras" del Estudi General de Barcelona durante el inicio del reinado de Felipe V. *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 2010, vol. 30, p. 267-282.

GARCÍA AGUILAR, María Idalia. Libros marcados con fuego. *Emblemata: Revista aragonesa de emblemática*. 2007, núm. 13, p. 271-300.

GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo i MORENO MARTÍNEZ, Doris. *Inquisición: historia crítica*. Madrid : Temas de Hoy, 2000.

GARCÍA DINI, Encarnación. Pablo Ignacio de Dalmases y la "Academia de los Desconfiados" de Barcelona. *Miscellanea di studi ispanici*. 1969-1970, p. 199-260.

GARCÍA EJARQUE, Luis. *Historia de la lectura pública en España*. Gijón : Trea, 2000, p. 14-30.

GARCIA I ESPUCHE, Albert. *Festes i celebracions: Barcelona 1700*. Barcelona : Ajuntament de Barcelona, 2010.

GARCÍA LÓPEZ, Genaro Luis. *La Lectura como servicio público: análisis de la Administración pública en los orígenes del sistema bibliotecario español*. Gijón : Trea, 2006.

GARCÍA LÓPEZ, Genaro Luis. *Libros para no leer: el nacimiento de la política documental en España*. Somonte-Cenero : Trea, 2004.

GARCÍA MORALES, Justo. Un informe de Campomanes sobre las bibliotecas españolas. *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*. 1968, vol. LXXV, núm. 1-2, p. 91-126.

GARGAN, Luciano. *Lo Studio teologico e la Biblioteca dei domenicani a Padova nel tre e quattrocento*. Padova : Antenore, 1971.

GARGANTÉ LLANES, Maria. Algunes obres al convent de Sant Domènec de Cervera al segle XVIII. *Miscel·lània cerverina*. 2002, vol. 15, p. 123-139.

GASCÓN, Jesús i RUEDA RAMÍREZ, Pedro. Història del llibre, les biblioteques i la lectura. *l'Anuari de l'Observatori de Biblioteques, Llibres i Lectura*. 2010, vol. 1, p. 4-16.

GAVINELLI, Simona. Per una biblioteconomia degli Ordini mendicanti. A: *Libri, biblioteche e letture dei frati mendicanti (secoli XIII-XIV)*. *Atti del XXXII Convegno internazionale, Assisi, 7-9 ottobre 2004*. Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 2005, p. 267-300.

GERMÁN TORRES, Isabel. La Academia de los Desconfiados. *Pedralbes: Revista d'història moderna*. 1993, núm. 13, p. 565-572.

GIANNINI, Massimo Carlo. *I Domenicani*. Bologna : il Mulino, 2016.

GIL, Juan. *Los chinos en Manila, siglos XVI y XVII*. Lisboa : Centro Científico e Cultural de Macau, 2011.

GÓMEZ GARCÍA, Vito T. *La Provincia Dominicana de Aragón: siete siglos de vida y misión*. Madrid : Edibesa, 1999.

GONZÁLEZ HURTEBISE, Eduardo. *Fray Benito Pañelles y Escardó, abad de dicha casa, obispo de Mallorca, 1670-1743*. Gerona : Impr. de Pablo Puigblanquer, 1900.

GONZÁLEZ VELASCO, Modesto. La biblioteca de San Felipe el Real de Madrid. *Analecta Augustiniana*. 2006, núm. LXIX, p. 63-78.

GOU I VERNET, Assumpta. Un projecte precoç: una biblioteca pública a Vilanova al segle XVIII. *Del Penedès*. 2002, núm. 2, p. 29-37.

GRAS CASANOVAS, Mercè. Les biblioteques dels carmelites descalços de la província de Sant Josep de Catalunya (1586-1835). *Scripta: Revista Internacional de Literatura i Cultura Medieval i Moderna*. 2016, vol. 7, p. 220-265.

GRASSI FIORENTINO, Silvia. Ciampini, Giovanni. A: *Dizionario biografico degli italiani* [en línia]. Treccani [consulta feta el 20 de juliol del 2017]. Disponible a: [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-giustino-ciampini_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-giustino-ciampini_(Dizionario-Biografico)/).

GRÉZES, Henri. *Archives capucines: recueillies, coordonnées et annotées par le r. p. Henri de Grèzes, province de Provence, le couvent de Tarascon: 1612-1790*. N. D. de Lérins : Imprimerie M. Bernard, 1891.

GUDAYOL, Anna. La Biblioteca Dalmases: aventures i desventures dels llibres d'un ambaixador lletraferit. A: *El Blog de la BC*. [en línia], 2018. [Consulta feta el 12 de desembre del 2018]. Disponible a: <http://www.bnc.cat/El-Blog-de-la-BC/La-Biblioteca-Dalmases-aventures-i-desventures-dels-llibres-d-un-ambaixador-lletraferit>.

HENRYOT, Fabienne. Le livre dans l'économie du don et la constitution des bibliothèques ecclésiastiques à l'époque moderne. *Histoire et civilisation du livre - Revue internationale*. 2015, núm. 10, p. 69-92.

HENRYOT, Fabienne. *Livres et lecteurs dans les couvents mendiants : Lorraine, XVIe-XVIIIe siècles*. Genève : Droz, 2013.

HERNANDO, Josep. Pere Joan Matoses (1447/1452-1511). Mestre en arts, beneficiat a l'església de Santa Maria del Pi. De la tradició a l'humanisme. A: SACASAS, Jordi (ed.). *Splendor Pinensis. Santa Maria del Pi al segle XV. I Jornades de les Basíliques Històriques de la Ciutat de Barcelona*. Barcelona : Ateneu Universitari Sant Pacià, 2019, p. 133-184.

HERRERO SALGADO, Félix. *Aportación bibliográfica a la oratoria sagrada española*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Miguel de Cervantes de Filología Hispánica, 1971.

HERRERO SALGADO, Félix. *La oratoria sagrada española de los siglos XVI y XVII. II*. Madrid : Fundación Universitaria Española, 1996.

HUMPHREYS, K. W. *The Book provisions of the mediaeval friars, 1215-1400*. Amsterdam : Erasmus Booksellers, 1964.

HUREL, Daniel-Odon. Les mauristes de Bonne-Nouvelle d'Orléans et leur bibliothèque au XVIIIe siècle. *Revue d'histoire de l'Église de France*. 1997, vol. 83, núm. 210, p. 179-201.

IGLESIAS-FONSECA, J. Antoni. Una Declaració acerca de un llibre de sant Ramon de Penyafort, testimonio notarial de una supuesta "Summa raimundiana" autògrafa, Barcelona Bib. de la Universitat, ms. 746. A: *Homenaje a Antonio Matilla Tascón*. Zamora : Diputación Provincial de Zamora, Instituto de Estudios Zamoranos "Florián de Ocampo," 2002, p. 291-314.

IMPROTA, Andrea. *Arma nostra sunt libri. Manoscritti e incunaboli miniati dalla biblioteca di San Domenico Maggiore di Napoli*. Firenze : Nerbini, 2015.

JENSEN, Kristian. Should we write Library History? *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 116-128.

JOLLY, Claude. Naissance de la "science" des bibliothèques. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 380-385.

JOLLY, Claude. Unité et diversité des collections religieuses. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 11-28.

KAEPPELI, Thomas. Antiche biblioteche domenicane in Italia. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1966, vol. XXXVI, p. 5-80.

KAEPPELI, Thomas. La bibliothèque de saint Eustache à Milan à la fin du XVe siècle. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1955, vol. XXV, p. 1-74.

KAEPPELI, Thomas. Dominicana Barcinonensia: assignationes librorum professiones novitiorum, S. XIII-XV. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1967, vol. XXXVII, p. 47-118.

KOUDELKA, Vladimír J. Il fondo "Libri" nell'Archivio Generale dell'ordine domenicano. I. Liber A-Liber Z. *Archivum Fratrum Praedicatorum*. 1968, vol. XXXVIII, p. 99-147; II. Liber AA-MMM. 1969, vol. XXXIX, p. 173-217.

KRAUSSE, Carlos. *Marcas de fuego*. México : Biblioteca Nacional de Antropología e Historia, 1989.

LAMARCA LANGA, Genaro. Las fuentes del erudito: las bibliotecas zaragozanas en el último tercio del siglo XVIII. *Bulletin hispanique*. 2002, vol. 104, núm. 1, p. 215-242.

LEA, Henry Charles. *A History of the Inquisition of Spain. Volume III*. New York : The Macmillan Company, 1907.

LÓPEZ LORENZO, Cipriano. *El Colegio de San Acacio: primera biblioteca pública de Sevilla* [en línea]. [Consulta feta el 7 d'abril del 2018]. Disponible a: http://expobus.us.es/tannhauser/ftp/file/procedencias/2012_Sala4_13_Introduccion.pdf.

LÓPEZ RIBAO, Alejandro J. Las cofradías y asociaciones seglares del Convento de Santa Catalina Virgen y Mártir de Barcelona en el siglo XVIII. *Teología espiritual*. 2017, vol. LXI, p. 367-391.

LÓPEZ RIBAO, Alejandro J. i JURCZAK, Dominik. ¿Concebido con pecado original?: órganos y organistas en el convento de santa Catalina virgen y mártir de Barcelona en el siglo XVIII. A: BETRÁN MOYA, José Luis i PÉREZ SAMPER, María Ángeles (eds.). *Nuevas perspectivas de investigación en historia moderna: economía, sociedad, política y cultura en el mundo hispánico*. Barcelona : Universitat Autònoma de Barcelona : Fundación Española de Historia Moderna : Universitat de Barcelona, 2018.

LÓPEZ RIBAO, Alejandro J. *Religión, cultura y política de la Orden de Predicadores en la Cataluña moderna. El Convento de Santa Catalina, Virgen y Mártir, de Barcelona en el siglo XVIII* (tesi no publicada). [Bellaterra] : Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània, 2017.

MADURELL I MARIMON, Josep M^a. Josep Jeroni Besora (notes biogràfiques). *Analecta sacra Tarraconensia*. 1974, núm. 47, p. 245-286.

MANCINI, Massimo. L'Ordine dei Predicatori fra età moderna ed epoca contemporanea. A: FESTA, Gianni i RAININI, Marco (eds.). *L'Ordine dei Predicatori. I Domenicani: storia, figure e istituzioni (1216-2016)*. Roma ; Bari : Laterza, 2016, p. 58-76.

MARANESI, Pietro. La normativa degli Ordini mendicanti sui libri in convento. A: *Libri, biblioteche e letture dei frati mendicanti (secoli XIII-XIV). Atti del XXXII Convegno internazionale, Assisi, 7-9 ottobre 2004*. Spoleto : Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, 2005, p. 173-263.

MARTÍN ABAD, Julián. *Los libros impresos antiguos*. Valladolid : Secretariado de Publicaciones e Intercambio Editorial. Universidad de Valladolid, 2004.

MARTÍN GÓMEZ, Leticia i GARCÍA LÓPEZ, Genaro Luis. *Libros para envolver en las boticas: bibliotecas y política bibliotecaria en España durante la década moderada*. Mérida : Editora Regional de Extremadura, 2014.

MARTÍNEZ DE BUJANDA, Jesús. Censura romana y censura española. Principales características de los índices españoles de libros prohibidos. A: VERGARA CIORDIA, Javier i SALA VILLAVERDE, Alicia (eds.). *Censura y libros en la Edad Moderna*. Madrid : Dykinson, 2017, p. 19-31.

MARZOCCHI, Roberto. Biblioteche cardinalizie: i libri del cardinale Camillo Massimo, dallo studio alla libreria. A: NUOVO, Angela (ed.). *Biblioteche private in età moderna e contemporanea: atti del Convegno internazionale, Udine, 18-20 ottobre 2004*. Milano : Sylvestre Bonnard, 2005, p. 117-128.

MASSON, André. *Le Décor des bibliothèques du Moyen Age à la Révolution*. Genève : Librairie Droz, 1972.

Material Evidence in Incunabula [en línia]. [Consulta feta el 15 de juny del 2019]. Disponible a: https://data.cerl.org/mei/_search.

MATOS EGUILUZ, Covadonga. *Las lecturas y los libros en Valladolid (siglo XVIII)*. [Valladolid] : Universidad de Valladolid, 2012, [consulta feta el 16 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://uvadoc.uva.es/handle/10324/11157>.

MEDINA, José Toribio. *La Imprenta en la Puebla de los Angeles: 1640-1821*. Amsterdam : N. Israel, 1964.

MERCANTINI, Alessandra. Pamphili, Benedetto. A: *Dizionario biografico degli italiani* [en línia]. Treccani [consulta feta el 8 de juliol de 2017]. Disponible a: [http://www.treccani.it/enciclopedia/benedetto-pamphili_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/benedetto-pamphili_(Dizionario-Biografico)/).

MERCATI, Giovanni. *Note per la storia di alcune biblioteche romane nei secoli XVI-XIX*. Città del Vaticano : Biblioteca Apostolica Vaticana, 1952.

MEROLA, Alberto. Barberini, Antonio. A: *Dizionario biografico degli italiani* [en línia]. Treccani [consulta feta el 18 de juliol del 2017]. Disponible a: [http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-barberini_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-barberini_(Dizionario-Biografico)/).

MIERT, Dirk van. A conceptual approach to Library History. *Quaerendo*. 2016, vol. 46, núm. 2-3, p. 205-221.

MIGUEL ALONSO, Aurora. *La biblioteca de los Reales Estudios de San Isidro*. Madrid : Universidad Complutense, 1992.

MIQUEL ROSELL, Francesc X. *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona. II, 501 a 1000*. Madrid : Direcciones Generales de Enseñanza Universitaria y de Archivos y Bibliotecas, 1958.

MIRALLES, Eulàlia i TOLDRÀ SABATÉ, Maria. La tradició manuscrita de l'obra de Francesc Tarafa. *Anuari de filologia. Llengua i literatura catalanes*. 1997, vol. 20, núm. 8, secció C, p. 43-78.

MIRAMBELL I BELLLOC, Enric. La Biblioteca Pública de Girona, fruit de la Desamortització. *Revista de Girona*. 1985, núm. 113, p. 36-39.

MIRAMBELL I BELLOC, Enric. Los incunables del monasterio de San Feliu de Guíxols. *Analecta Montserratensia*. 1962, núm. 9, p. 269-273.

MITJÀ, Marina. Un archivero bibliotecario en el Colegio de San Pablo del Campo de Barcelona. *Analecta Sacra Tarraconensia*. 1946, núm. 19, p. 263-272.

MOLAS, Pere. Els Dalmases i la Guerra de Successió. *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* [en premsa].

MOLAS, Pere; DURAN, Eulàlia; MASSOT, Josep (dirs.). *Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres*. Barcelona : Reial Acadèmia de Bones Lletres : Fundació Noguera, 2012.

MONTECCHI, Giorgio. Cardinali e biblioteche. *Società e storia*. 1989, núm. 45, p. 729-739.

MONTECCHI, Giorgio. Collezionismo e servizi al pubblico in alcune biblioteche private milanesi. A: NUOVO, Angela (ed.). *Biblioteche private in età moderna e contemporanea: atti del Convegno internazionale, Udine, 18-20 ottobre 2004*. Milano : Sylvestre Bonnard, 2005, p. 363-370.

MORARD, Martin. La bibliothèque évaporée. Livres et manuscrits des dominicains de Toulouse (1215-1840). A: BÉRIOU, Nicole [et al.] (ed.). *Entre stabilité et itinérance. Livres et culture des ordres mendiants, XIIIe-XVe siècle*. Turnhout : Brepols, 2014, p. 73-105.

MORENO MARTÍNEZ, Doris i PEÑA DÍAZ, Manuel. El jesuita Juan Bautista Poza y la censura. A: LAVENIA, Vincenzo i PAOLIN, Giovanna (eds.). *Riti di passaggio, storie di giustizia: per Adriano Prosperi*. Pisa : Edizioni della Normale, 2011, p. 161-165.

MORRISH, P. S. Baroque librarianship. A: *The Cambridge history of libraries in Britain and Ireland. Volume II, 1640-1850*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, p. 223-237.

MORTIER, Daniel Antonin. *Histoire des maîtres généraux de l'Ordre des Frères Prêcheurs*. Paris : Alphonse Picard et fils, 1914.

MUÑOZ COSME, Alfonso. *Los espacios del saber: historia de la arquitectura de las bibliotecas*. Gijón : Ediciones Trea, 2004.

NAUDÉ, Gabriel. *Advis pour dresser une bibliotheque, presenté a monseigneur le president de Mesme*. À Paris : chez François Targa, 1627.

NAVARRO BONILLA, Diego. *La imagen del archivo: representación y funciones en España (siglos XVI y XVII)*. Gijón : Ediciones Trea, 2003.

OLMO LETE, G. del. Migdal Babel: la obra lingüística del semitista catalán Pedro Mártir Anglés, O.P.: 1681-1754. *Anuario de filología*. 1977, núm. 3, p. 225-271.

OLMO LETE, G. del. La obra lexicográfica del semitista catalán Pedro Mártir Anglés, O.P.: 1681-1754. *Miscelánea de estudios árabes y hebraicos*. 1977-1979, vol. 26-28, fasc. 2, p. 55-66.

OLMO LETE, G. del. *Semitistas catalanes del siglo XVIII*. Sabadell : AUSA, 1988.

OOSTERMAN, Johan. The archaeology of a collection: the example of Soeterbeeck. A: *Virtual visits to lost libraries: reconstruction of and access to dispersed collections: papers presented on 5 November 2010 at the CERL Seminar hosted by the Royal Library of Denmark, Copenhagen*. London : Consortium of European Research Libraries, 2011, p. 71-85.

PADRÓ I PARCERISA, Josep. Una estatua egipcia en Barcelona en el siglo XVII. *Ampurias: revista de arqueología, prehistoria y etnología*. 1973, vol. 35, p. 175-202.

PALAU I DULCET, Antoni. *Manual del librero hispano-americano: bibliografía general española e hispano-americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos, con el valor comercial de los impresos descritos. Volumen I*. Barcelona : l'autor, 1948.

PALAZZOLO, Maria Iolanda. Le raccolte librerie private nel Settecento romano. *Roma moderna e contemporane*. 1996, vol. 4, núm. 3, p. 561-565.

PALOMO, Federico. Anaqueles de sacra erudición: libros y lecturas de un predicador en el Portugal de mediados del siglo XVII. *Lusitania sacra*. 2006, 2ª série, núm. 18, p. 118-146.

PANELLA, Emilio. Libri della provincia Romana dei Predicatori ad uso dei frati (secoli XIII-XV). A: LOMBARDI, Giuseppe i NEBBIAI DALLA GUARDA, Donatella (eds.). *Libri, lettori e biblioteche dell'Italia medievale (secoli IX-XV). Fonti, testi, utilizzazione del libro = Livres, lecteurs et bibliothèques de l'Italie médiévale (IXe-XVe siècles). Sources, textes et usages*. Roma : Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle Biblioteche ; Paris : CNRS, 2000, p. 277-300.

PANETTA, Marina. *La "libreria" di Mattia Casanate*. Roma : Bulzoni, 1988.

PARDO TOMÁS, José. *Ciencia y censura: la Inquisición española y los libros científicos en los siglos XVI y XVII*. Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1991.

PAREDI, Angelo. *Storia dell'Ambrosiana*. Venezia : Neri Pozza, 1981.

- PELLEGRINI, Letizia. *I manoscritti dei predicatori*. Roma : Istituto storico Domenicano, 1999.
- PEÑA, Manuel. *Escribir y prohibir: Inquisición y censura en los Siglos de Oro*. Madrid : Cátedra, 2015.
- PÉREZ SANTAMARÍA, Aurora. Simbología en el túmulo del Padre Tomás Ripoll. *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*. 1989, vol. 55, p. 489-499.
- PETROSKI, Henry. *The book on the bookshelf*. New York : Alfred A. Knopf, 1999.
- PETRUCCI, Armando. I libri della porpora. A: CAVALLO, Guglielmo (ed.). *I luoghi della memoria scritta. Manoscritti, incunaboli, libri a stampa di biblioteche statali italiane*. Roma : Istituto poligrafico e Zecca dello stato-Libreria dello stato, 1994, p. 303-309.
- PETTEGREE, Andrew. The legion of the lost. Recovering the lost books of early modern Europe. A: PETTEGREE, Andrew i BRUNI, Flavia (eds.). *Lost books: reconstructing the print world of pre-industrial Europe*. Boston : Brill, 2016, p. 1-27.
- PI I ARIMON, Andreu Avel·lí. *Barcelona antigua y moderna ó, Descripcion é historia de esta ciudad desde su fundacion hasta nuestros dias. Vol. I*. Barcelona : impr. y libr. politécnica de Tomás Gorchs, 1854.
- PIAZZA, Carlo Bartolomeo. Trattato XIII. Delle pubbliche e private celebri librerie di Roma. A: PIAZZA, Carlo Bartolomeo. *Eusebologion. Eusevologio romano, ovvero delle opere pie di Roma, accresciuto, & ampliato secondo lo stato presente. Con due trattati delle accademie, e librerie celebri di Roma*. In Roma : per Domenico Antonio Ercole..., 1698, p. xci-clxxxi.
- POMIAN, K. Tra il visibile e l'invisibile: la collezione. A: *Collezionisti, amatori e curiosi. Parigi-Venezia XVI-XVIII secolo*. Roma : Il saggiautore, 1989, p. 15-60.
- POZZI, Giovanni i PEDROIA, Luciana. *Ad uso di... applicato alla Libreria de' Cappuccini di Lugano*. Roma : Istituto Storico dei Cappuccini, 1996.
- La Princesa sàvia: les pintures de santa Caterina de la Seu d'Urgell: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2 de desembre de 2009-abril de 2010, Museu Episcopal de Vic, 20 de març-5 de juliol de 2010*. Barcelona : Museu Nacional d'Art de Catalunya : Museu Episcopal de Vic, 2009.
- QUÉTIF, Jacques i ÉCHARD, Jacques. *Scriptores ordinis Praedicatorum recensiti, notisque historicis et criticis illustrati*. Lutetiae Parisiorum : apud J-B-Christophorum Ballard... et Nicolaum Simart..., 1719-1721.
- RAIS, Mariano i NAVARRO, Luis. *Historia de la provincia de Aragon, orden de predicadores desde el año 1808 hasta el de 1818: supresion y restablecimiento de sus conventos y servicios hechos por la misma á la religion y á la patria*. En Zarag. : por Francisco Magallon, 1819.
- RAYÓN VALPUESTA, Pedro. El uso y conservación de libros prohibidos en los colegios de la Compañía de Jesús. Contenido del armario de los libros prohibidos del Colegio San Andrés de Bilbao en 1767. A: VERGARA CIORDIA, Javier i SALA VILLAVARDE, Alicia (coord.). *Censura y libros en la Edad Moderna*. Madrid : Dykinson, 2017, p. 109-126.

REAL BIBLIOTECA (MADRID). *Libros censurados en la RB: exposición* [en línia]. [Consulta feta el 4 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://realbiblioteca.es/rbdigital/exhibits/show/censura>.

REAL BIBLIOTECA (MADRID). *Libros prohibidos y expurgados* [en línia]. [Consulta feta el 4 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://realbiblioteca.es/rbdigital/collections/show/3>.

RÉAU, Louis. *Iconographie de l'art Chrétien. Tome III. Iconographie des saints. I*. Paris : Presses Universitaires de France, 1958.

RELTGEN TALLON, Anne. La construction d'une mémoire dominicaine, du Moyen âge aux temps modernes. A: *Les dominicains en France*. Paris : Académie des Inscriptions et Belles-Lettres-Éditions du Cerf, 2017, p. 111-128.

RODRÍGUEZ PARADA, Concepción. *La Biblioteca del convento de Barcelona de la orden de la Merced: una herramienta para la formación de las frailes*. [Barcelona] : Universitat de Barcelona, 2007, [consulta feta el 16 de febrer del 2018]. Disponible a: <http://www.tdx.cat/TDX-1029109-123440/>.

RODRÍGUEZ PARADA, Concepción. Els catàlegs i inventaris en la història del llibre i de les biblioteques. *BiD* [en línia]. 2007, núm. 18 [consulta feta el 14 de maig del 2019]. Disponible a: <http://bid.ub.edu/18rodri3.htm>.

ROMANI, Valentino. *Biblioteche romane del Sei e Settecento*. Roma : Vecchiarelli, 1996.

ROSA, Mario. I depositi del sapere: biblioteche, accademie, archivi. A: ROSSI, P. (ed.). *La memoria del sapere. Forme di conservazione e strutture organizzative dall'antichità a oggi*. Roma ; Bari : Laterza, 1988, p. 65-209.

ROSA REGOT, Elena de la. *La mutilació del patrimoni i la seva recuperació. Estudi i projecte de tractament del fons de portades soltes del CRAI Biblioteca de Reserva (Universitat de Barcelona)* [en línia]. [Barcelona : Universitat de Barcelona, 2016]. [consulta feta el 16 febrer del 2019]. Disponible a: <http://hdl.handle.net/2445/105902>.

ROSSELLÓ LLITERAS, Joan. *La biblioteca de Santo Domingo de Mallorca en el tránsito a la modernidad*. Palma de Mallorca : Universitat de les Illes Balears, 1984.

ROSSELLÓ LLITERAS, Joan. La biblioteca de Santo Domingo de Mallorca, palestra de formación y apostolado. A: *Imprenta y archivos de la Iglesia: Santoral hispano-mozárabe en las diócesis de España: actas del XXII Congreso de la Asociación celebrado en Córdoba (11 al 15 de septiembre de 2006)*. Oviedo : Asociación de Archiveros de la Iglesia en España, 2009, p. 183-270.

ROSSICH, Albert. Segimon Comas, acadèmic i preceptista. A: MIRALLES, Eulàlia i SOLERVICENS, Josep [eds.]. *El (re)descobrimient de l'edat moderna*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat : Universitat de Barcelona, 2007, p. 431-461.

RUBIÓ I BALAGUER, Jordi. *Humanisme i Renaixement*. Barcelona : Abadia de Montserrat, 1990.

RUIZ FARGAS, Marina i VERGER ARCE, Neus. Dels convents a l'acadèmia: els orígens de la biblioteca de la Universitat de Barcelona (1835-1881). A: DILLA MARTÍ, Ramon i TORRAS FREIXA, Maria. (eds.). *Elias Rogent i Barcelona: arquitectura, patrimoni i restauració*. [Barcelona] : Edicions de la Universitat de Barcelona, 2019, p. 229-243.

SALA, Rafael. *Marcas de fuego de las antiguas bibliotecas mexicanas*. México : [Secretaría de Relaciones Exteriores], 1925.

SALAZAR BERMEJO, Ana Pilar. *Las bibliotecas monásticas y la desamortización en Madrid*. [Madrid] : Universidad Complutense de Madrid, 2016.

SALOMÓN SALAZAR, Mercedes I. *Las "Marcas de Fuego", una tipología más para el estudio de procedencias*. 2019 [en prensa].

SALOMÓN SALAZAR, Mercedes I. Materialidad e imagen: caracterización y registro 3D de un sello metálico de manufactura colonial usado para marcar libros con fuego. A: *Del ductus al XML: recorridos por las edades del libro*. México : Instituto de Investigaciones Bibliográficas : Fomento Editorial UNAM, 2019 [en prensa].

SÁNCHEZ HERRADOR, Miguel Ángel. *La biblioteca del Colegio de la Encarnación de los jesuitas de Montilla*. Córdoba : Universidad de Córdoba, 2015, [consulta feta el 14 de maig del 2019]. Disponible a: <https://helvia.uco.es/xmlui/handle/10396/13293>. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat : Universitat de Barcelona, 2007, p. 431-461.

SÁNCHEZ MARIANA, Manuel. Las clasificaciones bibliográficas: su estado a principios del siglo XVIII. A: *El libro en palacio y otros estudios bibliográficos. Volumen III*. Salamanca : Universidad de Salamanca : Patrimonio Nacional : Sociedad Española de Historia del Libro, 1996, p. 279-284.

SARMIENTO, Martín. *Reflexiones literarias para una Biblioteca Real y para otras bibliotecas públicas*. [S.l. : s.n.], 1789.

SCALON, Cesare. *Produzione e fruizione del libro nel basso medioevo: il caso Friuli*. Padova : Antenore, 1995.

SENA, María Paz. Los libros del convento de San Esteban en la Universidad de Salamanca (I). *Archivo dominicano: anuario*. 1991, núm. 12, p. 233-278.

SENA, María Paz. Los libros del convento de San Esteban en la Universidad de Salamanca (II). *Archivo Dominicano: anuario*. 1993, núm. 14, p. 377-402.

SERRAI, Alfredo. *Biblioteche e cataloghi*. Firenze : Sansoni, 1983.

SERRAI, Alfredo. *Le Classificazioni: idee e materiali per una teoria e per una storia*. Firenze : Leo S. Olschki Editore, 1977.

SERRAI, Alfredo. *Domenico Passionei e la sua biblioteca*. Milano : Sylvestre Bonnard, 2004.

SERRAI, Alfredo. *Storia della bibliografia*. Roma : Bulzoni, 1988-1995.

SUÁREZ RIVERA, Manuel. Disputa de fuego. La marca de propiedad de la Biblioteca de la Real Universidad de México. *Estudios de Historia Novohispana*. 2018, núm. 59, p.

TAÍN GUZMÁN, Miguel. La biblioteca del canónigo maestrescuela Diego Juan de Ulloa, impulsor del Barroco compostelano. *Sémata. Ciencias Sociais e Humanidades*. 1998, vol. 10, p. 321-357.

TEISSEYRE, Charles. Un carrefour de la vie intellectuelle en Aquitaine en XVIIIe siècle: la bibliothèque du couvent des Frères prêcheurs de Bordeaux. A: *Buch und sammler. Private und öffentliche Bibliotheken im 18. Jahrhundert*. Heidelberg : Winter, 1979, p. 67-83.

THOMAS, Marcel. Les manuscrits. A: JOLLY, Claude (dir.). *Histoire des bibliothèques françaises*. Paris : Promodis-Éditions du Cercle de la Librairie, 1988, p. 338-341.

TOLDRÀ SABATÉ, Maria. La història en el projecte enciclopèdic d'Esteve Rotllà, O.P. (c. 1475-1530). *Recerques*. 2000, núm. 40, p. 59-78.

TOLDRÀ SABATÉ, Maria. Unes notes desconegudes de Pau Ignasi de Dalmases a les Biblioteques de Nicolás Antonio. A: *Vademècum* [en línia], 2017. [Consulta feta el 3 de gener del 2019]. Disponible a: <https://mariatoldra.wordpress.com/2017/01/22/unes-notes-desconegudes-de-pau-ignasi-de-dalmases-a-les-biblioteques-de-nicolas-antonio/>.

TORQUEMADA SÁNCHEZ, María Jesús. Controles aduaneros en el siglo XVIII: conflictos entre la justicia regia y la inquisitorial. *Revista de la Inquisición*. 2001, núm. 10, p. 57-73.

TORRA, Jordi. Las colecciones históricas de la Biblioteca de la Universidad de Barcelona. A: *El libro antiguo en las bibliotecas españolas*. Oviedo : Universidad de Oviedo. Vice-Rectorado de Extensión Universitaria. Servicio de Publicaciones, 1998, p. 201-221.

TORRES AMAT, Fèlix. *Memorias para ayudar a formar un diccionario critico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*. Barcelona : Impr. de J. Verdaguer, 1836.

VENIER, Marina. The monastic libraries in Rome, from the lists of the religious orders for the Sacred Congregation of the Index to the confiscation in 1873: the reconstruction of the Eborensis Library in the Monastery of Santa Maria in Aracoeli belonging to the Friars Minors Observants. A: *Virtual visits to lost libraries: reconstruction of and access to dispersed collections: papers presented on 5 November 2010 at the CERL Seminar hosted by the Royal Library of Denmark, Copenhagen*. London : Consortium of European Research Libraries, 2011, p. 95-112.

VERGARA CIORDIA, Javier. Los referentes internos de la censura libraria en la Compañía de Jesús durante la Edad Moderna. A: VERGARA CIORDIA, Javier i SALA VILLAVARDE, Alicia (eds.). *Censura y libros en la Edad Moderna*. Madrid : Dykinson, 2017, p. 65-108.

VILAR, Juan Bautista. *El cardenal Luis Belluga*. Granada : Comares, 2001.

VILAR, Juan Bautista; SÁNCHEZ GIL, Francisco Víctor; VILAR, María José. *Catálogo de la biblioteca romana del cardenal Luis Belluga*. Murcia : Fundación Séneca, 2009.

VILLANUEVA, Jaime. *Viage literario á las iglesias de España. Tomo XVIII. Viage á Barcelona*. Madrid : Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1851.

VIVAS MORENO, Agustín. La biblioteca del convento de los dominicos de San Esteban de Salamanca en el siglo XVIII. *Revista General de Información y Documentación*. 2000, vol. 10, núm. 2, p. 71-103.

VOLTES BOU, Pedro. Estatutos aprobados por la Academia de Santo Tomás de Aquino de Barcelona en 1711. *Analecta Sacra Tarraconensia*. 1962, núm. 34-2, p. 341-360.

VOLTES BOU, Pedro. Nuevas noticias de Don Pablo Ignacio de Dalmases y Ros y su tiempo. *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. 1956, vol. 26, p. 95-136.

VOLTES BOU, Pedro. *Pau Ignasi de Dalmases i el seu temps*. Barcelona : Dalmau, 1962.

WAGNER, Klaus. Orden en las bibliotecas: la librería romana del cardenal Luis Belluga y Moncada. A: *La memoria de los libros. Estudios sobre la historia del escrito y de la lectura en Europa y América. Vol. 2*. Salamanca : Instituto de Historia del Libro y de la Lectura, 2004.

ZARAGOZA I PASCUAL, Ernest. *Abaciologi del Monestir de Sant Feliu de Guíxols (segles X-XIX)*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

ZARAGOZA I PASCUAL, Ernest. Els manuscrits guixolencs de la Biblioteca Carles Rahola, de Girona. A: *Recull de documents d'història guixolenca i valldarenca. Volum 5*. Barcelona : Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018, p. 75-96.

ŽUPANOV, Ines G. i FABRE, Pierre Antoine (eds.). *The rites controversies in the early modern world*. Leiden : Brill, 2018.

VII. Sumari de les il·lustracions

VII. Sumari de les il·lustracions

I.1. (1) - Finden, sculpsit. *Cloître de Santa-Catalina, à Barcelone. Convent of Santa Catalina, at Barcelona* [litografia]. Taylor direxit, P. Blanchard delineavit

I.1. (2) - Clau de volta procedent del desaparegut convent dominic de Barcelona, amb representació de Santa Caterina. Número d'inventari MHCB 217. © Museu d'Història de Barcelona, 2019. Foto: Pep Parer

I.2. (1) - SORELLÓ, Miquel, sculpsit. [*Retrat de fra Tomàs Ripoll*] [burí]. ROVIRA, Hipòlit, pinxit. Roma : 1729. BNE IH/7844. © Biblioteca Nacional de España

I.2. (2) - Signatura de fra Tomàs Ripoll, provincial d'Aragó, a la p. [4] de: DOMINICS. MESTRE GENERAL (1721-1725 : PIPIA). *Ardenti, quod tantopere optabamus desiderio, onerum missarum reductionis indultum, à SS.D.N. Innocentio XIII, hodie foeliciter regnante...* [Caesaraugustae? : s.n., 1724?]. - CRAI Reserva UB XVIII-1242-30

I.2. (3) - Nota d'ús manuscrita de fra Tomàs Ripoll a la portada de CRAI Reserva UB B-46/7/22

I.2. (4) - Escut daurat de fra Tomàs Ripoll a la coberta de l'enquadernació estil de ventalls de: BIANCHI, Giovanni Tommaso. *Roseto perpetuo a' maggior gloria di Maria sempre vergine. Tomo primo*. In Napoli : presso Stefano Abate, 1726. - CRAI Reserva UB XVIII-10168 || Catàleg Ripoll núm. 216

I.4. (1) - Làpida en honor a fra Tomàs Ripoll. © Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2017. Foto: Marc Vidal

I.4. (2) i I.4. (3) - CRAI Reserva UB B-48/4/12: portada amb vestigis d'humitat i tall del davant amb signes d'haver patit el foc

I.4. (4) i I.4. (5) - Ms. 1504, f. 36r i 37v, on, respectivament, es reconeixen la mà de fra Ripoll, d'un traç gruixut, als afegitons, i l'estilitzada cal·ligrafia de fra Josep Mercader a l'entrada *Novelle della repub. litterar.*

I.4. (6) - Nota de compra en la mà de fra Josep Mercader a la portada de CRAI Reserva UB M-11641 || Catàleg Ripoll núm. 1329

I.4. (7) - Nota de compra en la mà de fra Tomàs Ripoll a la portada de CRAI Reserva UB C-194/1/16 || Catàleg Ripoll núm. 747

II.1. (1) - CRAI Reserva UB Ms. 218. GUI, Bernat. *Chronica*, f. 1r

II.1. (2) - CRAI Reserva UB B-54/1/1-69. ANGLÈS, Pere Màrtir. *Noticias pertenecientes a los conventos de Cataluña para continuación de la historia de Diago*, p. 1

II.1. (3) - Nota de compra d'un llibre de la Col·lecció Ripoll per part del frare predicador Antoni Domènec Dalmau a la portada de CRAI Reserva UB M-6496 || Catàleg Ripoll núm. 371

II.1. (4) - Nota de donació a la "Bibliotheca Ripollina" en la mà de fra Josep Mercader a la portada de RIBAS, José de. *Relecciones Complutenses de fide, spe et charitate*. Compluti : ex officina Josephi Espartosa..., 1743. - CRAI Reserva UB M-9466

II.1. (5) - Nota de compra Ripoll amb indicació d'ex-dono de l'autor, en la mà de fra Josep Mercader, a la portada de BENET XIV, papa. *Commentarii duo de D.N. Jesu Christi matrisque ejus festis, et de missae sacrificio*. Patavii : typis Seminarii, 1745. - CRAI Reserva UB XVIII-6511 || Catàleg Ripoll núm. 183

II.1.(6) - Exlibris de fra Rafael Figuerola a la portada de CRAI Reserva UB M-10925

II.2. (1) - Títol manuscrit i signatures topogràfiques prèvies a l'etapa Ripoll al tall del davant de: *Biblia. Políglota. 1514-1517. Secu[n]da pars Veteris Testamenti*. In hac preclarissima Co[m]plutensi universitate : de mandato [et] sumptibus... Fra[n]cisci Ximenez de Cisneros..., industria [et] solertia... Arnaldi Guilielmi de Brocario artis impressorie magistri, 1514. - CRAI Reserva UB XVI-1352

II.2. (2) - Nota d'ex-dono de Guillem Santcliment i de Centelles en la mà de, probablement, fra Salvi Casanovas a la guarda de CRAI Reserva UB B-72/7/1

II.4. (1) - Nota de compra en la mà del bibliotecari fra Salvi Casanovas a la portada de CRAI Reserva UB M-11647 || Catàleg Ripoll núm. 1311

II.4. (2) - Nota de compra en la mà del bibliotecari fra Jacint Turull al f. A2r de: MULERIUS, Nicolaus. *Tabulae Frisicae lunae-solares quadruplices*. Alcmariae : excudebat Iacobus Meesterus..., 1611. - CRAI Reserva UB XVII-L-2759 || Catàleg Ripoll núm. 1317

II.4. (3) - Nota de compra en la mà del bibliotecari fra Pere Màrtir Anglès a la portada de CRAI Reserva UB C-190/1/7 || Catàleg Ripoll núm. 1568

II.4. (4) - Nota de fra Pere Màrtir Anglès sobre l'autor a la guarda de CRAI Reserva UB Ms. 748. VIDAL, Pau. *Anales de la Orden de Predicadores desde 1172 a 1300*

II.5. (1) - Reconstrucció de la disposició dels llibres segons les matèries a la sala principal de la biblioteca

II.5. (2) - CRAI Reserva UB Ms. 768. [*Catàleg alfabètic de matèries*], f. 376r, inici del sumari

II.5. (3) - Signatura topogràfica conventual, O.V.9, a la contraguarda anterior de: LYKOSTHENES, Konrad. *Prodigiorum ac ostentorum chronicon*. Basileae : per Henricum Petri, 1557. - CRAI Reserva UB XVI-2233

II.5. (4) - Llom amb signatura topogràfica conventual, E.XXVI.8, al llom del volum factici de relacions de successos, amb títol *Belli et pacis* tomus I. - CRAI Reserva UB B-45/2/3

II.5. (5) - CRAI Reserva UB Ms. 1394. *Index titulorum librorum hujus bibliothecae Sanctae Catharinae Virginis & Martiris Barchinonensis anno 1740*, f. 1r, títol

II.5. (6) - CRAI Reserva UB Ms. 1394. *Index titulorum librorum hujus bibliothecae Sanctae Catharinae Virginis & Martiris Barchinonensis anno 1740*, f. 16r. S'hi distingeixen la ma predominant de fra Jacint Turull i les integracions de fra Pere Màrtir Anglès a entrades com la corresponent a la *Historia Danica*

II.5. (7) - Coberta anterior de: CRAI Reserva UB Ms. 1363. [*Catàleg alfabètic d'autors i obres anònimes. I*]

- II.5. (8)** - CRAI Reserva UB Ms. 1363. [*Catàleg alfabètic d'autors i obres anònimes. I*], f. 96v
- II.5. (9)** - CRAI Reserva UB Ms. 1392. *Index omnium quae continentur in secreto bibliothecae Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis...*, f. 1r, títol
- II.5. (10) i II.5. (11)** - CRAI Reserva UB Ms. 1392. *Index omnium quae continentur in secreto bibliothecae Conventus Sanctae Catharinae Virginis et Martyris Barcinonensis...*, f. 35r i 44r
- II.5. (12)** - CRAI Reserva UB Ms. 1173. [*Catàleg de miscel·lànies*], f. 1r
- II.5. (13)** - CRAI Reserva UB Ms. 1173. [*Catàleg de miscel·lànies*], f. 18r, en la mà de fra Pere Màrtir Anglès
- II.6. (1)** - Nota d'expurgació de fra Pere Màrtir Anglès (*Ex commissione sancti officii Inquisitionis expurgavit frater Petrus Martyr Anglés Ordinis Praedicatorum*) a la portada de CRAI Reserva UB C-202/2/7 || Catàleg Ripoll núm. 534
- II.6. (2)** - Nota de censura de, probablement, fra Pere Màrtir Anglès (*Authoris damnati*) a la portada de CRAI Reserva UB M-11965, acompanyada pel rostre de l'autor ratllat || Catàleg Ripoll núm. 701
- II.7. (1)** - Marca de foc (model 1) al tall de cap d'un volum factici amb obres de Tomás de Mercado i Francisco Vallés impreses a Sevilla i Alcalá de Henares entre el 1562 i el 1580. - CRAI Reserva UB B-4/3/2
- II.7. (2)** - Marca de foc (model 2) al tall de peu de: SPENER, Philipp Jakob. *Theatrum nobilitatis Europaeae*. Francofurti : sumpt. et typis Aegidii Vogelii, 1668-1678. - CRAI Reserva UB B-12/1/10 || Catàleg Ripoll núm. 1812
- II.7. (3)** - Xilografia del martiri de santa Caterina a: IACOPO DA VARAZZE. *Legenda aurea. Català*. Barcelona : Joan Rosembach, 1 de febrer de 1494, f. CCXCVIIIv. – CRAI Reserva UB Inc. 687
- II.9. (1)** - Mostra del Fons de portades soltes: Lastanosa, Vicente Juan de. *Museo de las medallas desconocidas españolas*. Impreso en Huesca : por Iuan Nogues, 1645. Catàleg Ripoll núm. 1042
- II.9. (2)** - Efectes dels corcs a Catàleg Ripoll núm. 631
- III.2. (1)** - Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Sala Dalmases
- III.2. (2)** - Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Sala Dalmases, detalls de les llibreries on es desava la col·lecció de Pau Ignasi de Dalmases, al palau del carrer Montcada
- III.2. (3)** - Biblioteca de Catalunya Ms. 677. *Catàleg dels impresos existents a la Biblioteca Dalmases*, f. 197v. S'hi observa el senyal d'una t invertida als llibres adquirits per Santa Caterina
- III.2. (4)** - Nota de compra Ripoll i exlibris manuscrit cancel·lat de Pau Ignasi de Dalmases i Ros a la portada de: CORNEJO, Pedro. *Origen de la ciuill disension de Flandes*. En Turin : en casa de los herederos de el Bebilaqua, 1580. - CRAI Reserva UB B-28/6/18 || Catàleg Ripoll núm. 503
- III.2. (5)** - Nota de compra Ripoll i exlibris manuscrit cancel·lat (Dalmases) a la portada de CRAI Reserva UB C-207/7/22 || Catàleg Ripoll núm. 616

III.2. (6) - Mapamundi acolorit a la p. 3 de MERCATOR, Gerhard. *Atlas minor*. Amsterodami : ex officina Ioannis Ianssonii, 1634. - CRAI Reserva UB C-240/5/11 || Catàleg Ripoll núm. 1274

III.2. (7) - Signatures topogràfiques de la biblioteca de Santa Caterina (I-LXII-6) i de la biblioteca Dalmases (y-III-19) a, respectivament, la contraguada i la guarda anterior de: Cornejo, Pedro. *Origen de la ciuil disension de Flandes*. En Turin : en casa de los herederos de el Bebilaqua, 1580. CRAI Reserva UB B-28/6/18. - Catàleg Ripoll núm. 503

III.2. (8) - Títol característic de la biblioteca Dalmases al lloc de: Cornejo, Pedro. *Origen de la ciuil disension de Flandes*. En Turin : en casa de los herederos de el Bebilaqua, 1580. CRAI Reserva UB B-28/6/18. Catàleg Ripoll núm. 503

